ئۆمەر ئابدۇللا ئەرقۇت

كۆز يېشىدا ئېچىلغان گۈل

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

ئاپام ئايرىپ كۆرسىتى،
سايە بىلەن قۇياشنى.
مەن ئاتامدىن ئۆگەندىم،
ئۇرۇر بىلەن ياشاشنى.

بۇ رومانىم ئارقىلىق بارلىقىنى بىزگە بېغىشلىغان قەدىردان مەرھۇم ئاتام ئابدۇللا ھوشۇرغا ، مېھرى - مۇھەببىتى بىلەن مەنىۋىيىتىمىزگە يۈلۈك بولۇۋاتقان مېھنەتكەش ئاپام ئىبادەتخان نىيازغا چوڭقۇر مىننەتدارلىقىمنى ۋە ھۆرمىتىمنى بىلدۈرىمەن .

— ئاپتور

ئۆمەر ئابدۇللا ئەرقۇت

كۆز يېشىدا ئېچىلغان

گۈل

(رومان)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئەنۋەر ھەسەن**
مەسئۇل كوررېكتورى: **ئىبادەت ياسىن**
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: **غالىب شاھ**

كۆز يېشىدا ئېچىلغان گۈل

(رومان)

ئاپتورى: **ئۆمەر ئابدۇللا ئەرقۇت**

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي بېيجىڭ يولى 29 ـ نومۇر، پ: 830012)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ جىنبەن باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1230×880 م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 16.125
2009 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2012 ـ يىلى 2 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
ISBN 978-7-5371-6830-4
باھاسى: 40.00 يۈەن

بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

تۇمەر ئابدۇللا تەرقىيات

ئاپتوردىن

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، 2003 - يىلى 11 - ئايدا شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «تاشقا ئايلانغان كۆز يېشى» ناملىق رومانىمدىكى قەيسەر، ئۆگەي ئاتىسى داۋۇت، مېھىر - شەپقەتلىك كىشىلەردىن رېھىم شەپقەت، ئىبادەتخان ئانىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىنسانىي تۇيغۇلارنى ياشىنىتىدىغان ۋە دىلىنى ئېزىدىغان كەچمىش - مۇناسىۋەتلەر ئېسىڭىزدىمىكىن؟ بۇ رومان ئەسلىي ئۇچ قىسىم بولۇپ، نەشر قىلىنىدىغان ۋاقتىدا مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىرىنچى قىسمى مۇستەقىل رومان قىلىنىپ نەشر قىلىنغانىدى.

رومان نەشر قىلىنغاندىن كېيىن سەممىي مەدھىيىلەر بىلەن بىللە ئوقۇرمەنلەرنىڭ بىر تەلىپىمۇ مۇئەللىپكە يەتتى. بۇ تەلەپ شۇكى، ئۇلار «باش قەھرىمانىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بولماپتۇ، شۇنچە خورلانغان ئادەم نېمە ئۈچۈن ھاياتلىقىنىڭ ئۆزىگە تەۋە بولغان تاتلىق نېمىتىدىن ئازراق بولسىمۇ بەھرىمەن بولالمايدۇ؟ رومانىنىڭ مۇشۇ يېرىنى ئۆزگەرتىش كېرەك. بولمىسا ئادەم پۈخادىن چىققاندەك بولمايدىكەن، ئادەمنىڭ يۈرىكى سىقىلىپ كېتىدىكەن» دېيىشىپتۇ. مەن ئەسلىي رومانىنىڭ ئۆزگەرتىلگەن مۇشۇ تومى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن قالغىنىنى يازماي دەپمۇ ئويلىغانىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە باش قەھرىمان ئۆلۈپ كەتكەن تۇرسا، ئەسلىدىكى پىلانىم بويىچە داۋاملاشتۇرۇپ يازاي دېسەم، باش قەھرىمان قەيسەرنى تىرىلدۈرسەم بولىدۇ. ئەنگلىيە يازغۇچىسى كونان دويىل «ھولمىسنىڭ دېلو رازۇبدكا قىلىشى»

ناملىق چاتما ھېكايىلىرىنى يېزىپ ئاخىرىدا «ھولمىسىنىڭ ئۆلۈمى» دېگەن ھېكايىنى يازىدۇ. ئەمما خەلقنىڭ نارازلىق ئىنكاسلىرى يازغۇچىنى ئويلاندۇرۇپ قويىدۇ. خەلق «ھولمىس ئۆلمەسلىكى كېرەك» دەپ تۇرۇۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يازغۇچى ئامالسىز «ھولمىسنىڭ تىرىلىشى» دېگەن ھېكايىنى يېزىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ناۋادا، مەنمۇ ئەسلىدىكى پىلان بويىچە «تاشقا ئايلانغان كۆز يېشى» ناملىق رومانىمنىڭ ئاخىرقى بابىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، قەيسەرنى ئۆلمەيدىغان قىلىپ يازسام ئوقۇرمەنلەر قانداق قارار؟ ئەسلىدىكى يېزىقچىلىق پىلانىمدا بىرىنچى تومنىڭ ئاخىرىدا قەيسەر بىر ئاخشىمى يوقاپ كېتىدۇ. كىشىلەر ئۇنى ئىزدەپ تاپالمايدۇ. قەيسەر شۇ يوقاپ كەتكەنچە نۇرغۇن جەبىر ـ جاپالارنى چېكىپ كاتتا بايغا ئايلانغاندىن كېيىن پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن كۆپ ئويلىنىپ رومانىنىڭ داۋامىنى ئەسلىدىكى پىلان بويىچە يېزىشنى قارار قىلدىم ۋە «تاشقا ئايلانغان كۆز يېشى» ناملىق رومانىمنىڭ ئەسلىدىكى، يەنى ئۆزگەرتىلمىگەن ئاخىرقى بابىنى بۇ رومانىمنىڭ باشلىنىشى قىلدىم. لېكىن قالغان ئىككى تومنى بىرلەشتۈرۈپ «كۆز يېشىدا ئېچىلغان گۈل» دېگەن ماۋزۇلۇق بىرلا رومان قىلىپ دىل ھۇزۇرۇڭلارغا سۇندۇم.

مۇندەرىجە

مۇقەددىمە 1
بىرىنچى باب 5
ئىككىنچى باب 21
ئۈچىنچى باب 37
تۆتىنچى باب 69
بەشىنچى باب 106
ئالتىنچى باب 128
يەتتىنچى باب 154
سەككىزىنچى باب 177
توققۇزىنچى باب 191
ئونىنچى باب 216
ئون بىرىنچى باب 237
ئون ئىككىنچى باب 263
ئون ئۈچىنچى باب 279
ئون تۆتىنچى باب 297
ئون بەشىنچى باب 322
ئون ئالتىنچى باب 352
ئون يەتتىنچى باب 372
ئون سەككىزىنچى باب 393
ئون توققۇزىنچى باب 423
يىگىرمىنچى باب 439
يىگىرمە بىرىنچى باب 472
يىگىرمە ئىككىنچى باب 496

مۇقەددىمە

بۇگۈن سەھەردىن باشلاپ ئاسماندىن ھېيت خۇشاللىقى يېغىشقا باشلىغانىدى.

توقسۇندىكى ئۆلۈم پەتىسىدىن يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا قايتىپ كەلگەن ئىبادەتخان ئانا قەيسەرنىڭ يېنىغا بارالمىغاچقا بىر ئاز ئەنسىرەپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ كىشىلەر ھېيت نامىزىدىن يېنىپ قارا قوشقارنىڭ گېلىگە پىچاق سۈركىلىشى بىلەن ئالدىراپ ئۆيدىن چىقتى ۋە رېھىم شەپقەتنىڭ ئۆيىگە ماڭدى.

رېھىم شەپقەت ھەدەپ پىچاق بىلەش بىلەن ئاۋارە ئىدى. قىسقىلا سالام ـ سەھەتتىن كېيىن ئىبادەتخان ئانا تاقەتسىزلىنىپ سورىدى:

ـ قەيسەر قانداق بولۇپ كەتتى؟

بۇ گەپ بىلەن رېھىم شەپقەت پىچاق بىلەشتىن توختىدى.

ـ ھەي، ئۇ بالا بىزنىڭ گەپنى پەقەت يېمىدى. شۇنچە چۈشەندۈرسەكمۇ دوختۇرغا بېرىشقا ئۇنىماي تۇرۇۋالدى،ـ دېدى رېھىم شەپقەت بىلەيگە سۇ تېمىتىۋېتىپ،ـ تېخى يوچۇنلا گەپلەرنى قىلىپ يۈرىدۇ. شۇڭا باشقىچە ئىش بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئەنسىرەپ سىلىنى ساقلاپ تۇرغان. بۇ ئىشتا ئۇ سىلىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلايدۇ.

ـ تۇنۇگۈن ئەھۋالى قانداقراق؟

ـ ئۆزىلا چاقىرتىپتىكەن، نېمە ئىشتۇر دەپ بارسام، دوختۇرغا كۆرۈنۈش ئۈچۈن يېغىپ بەرگەن پۇللارنى ماڭا بېرىپ «قەرزىمنى تۆلىگىنىم بولسۇن، مېنىڭدىن رازى بولۇڭلار» دەپ يۈرىدۇ. «نېمە بولدى بۇ بالىغا» دەپ بىرمۇنچە چۈشەندۈرۈپ، كەچتە ئۇنىڭغا تىكتۇرگەن ئىشتاننى ئېلىپ بارارمەن دېسەم، ھېلىقى تىككۈچى خېلى ساقلىسام يوق... مانا بايا نامازدىن يانغاچ ئىشتاننى

ئېلىپ كېلىپ، سىلىنى كېلىپ قالار، دەپ ساقلاپ تۇرۇشۇم...
— نېمە بوپتۇ ئۇنىڭغا؟
— مەنمۇ ئۇقالمايلا قالدىم.
ئىبادەتخان ئانا ئەندىكىپ كەتتى ۋە:
— ھازىرلا بېرىپ باقايلى، — دەپ ئىشىككە ماڭدى. رېھىم شەپقەت بىلەينى ئوغلىغا سۇندى:
— پىچاقنى تازا ئوبدان بىلە، قۇربانلىق قوي دېگەن قىينىلىپ قالسا بولمايدۇ. مەن بىر دەمدىلا كېلىمەن.
ئۇلار ھېيت ئۇچۇن پاكىز تازىلانغان يولدا تونۇش - بىلىشلەر بىلەن ئانچىكىم سالاملىشىپ دەرەخلىككە يېتىپ كەلدى. ئەمما، دەرەخلىكتە قەيسەر يوق ئىدى. ئۇلار ئىككىسى داڭ قېتىپ تۇرۇشۇپلا قالدى.
— ھوي، قەيسەر يوققۇ؟
بىراق، ئۇلار دەرھاللا بۇ ئويىدىن يېنىشتى. چۇنكى، قەيسەر ئۇ ھالى بىلەن قەيەرگىمۇ بارالىسۇن؟ بىر قەدەم باسقۇدەك ھالى بولسىچۇ ئۇنىڭ؟ قېنى شۇنداق بولغان بولسا - ھە، نەگىلا كەتسە ياخشىدى، ئەپسۇس... ئۇنداقتا، بۇ نېمە ئىش؟ ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپ قېلىشتى. بىر چاغدا ئىبادەتخان ئانىنىڭ جىددىيلىك قاپلىغان چىرايىغا خۇشاللىق كۇلكىسى تېپىپ چىقتى:
— سارىخانلار ئېلىپ كېتىپتىمۇ، نېمە؟
— ھە!؟ — بۇ گەپ رېھىم شەپقەتنى چۆچۈتۈۋەتتى.
— ھېيتىنىڭ خاسىيىتى، — دېدى ئىبادەتخان ئانا خۇشاللىقىنى باسالماي، — نېمىلا بولسا بالا، نېمىلا بولسا ئانا - بالىدە. ئۇلۇغ ھېيتلاردا بالىنىڭ مۇنداق تاشلىنىپ يېتىشىغا چىدىمىغان گەپ... قۇدرەتلىك ئاللا، بەندىلىرىنى ئىنسابتىن ئايرىمىغايسەن...
— شۇنداق بولسىزە...، — دېدى رېھىم شەپقەت ئارام تاپقاندەك، — قەيسەر بالىنىڭ بەختى ئېچىلىپتۇ... ھەي، ئۇ بىچارە بۇ كۇننى تازىمۇ كۇتكەن...
— داۋۇتمۇ ئەسلىي ئۇنچىۋالا باغرى تاش ئادەم ئەمەس ئىدى... كۆنۈشىلمەي يات كۆرۈپ بولغان ئىش - دە، — ئىبادەتخان ئانا قىزغىن سۆزلەۋېتىپ خۇشاللىق ياشلىرىنى سۈرتتى، — يۈرسىلە،

مۇشۇ خۇشاللىقتا داۋۇتلارنىڭ ئۆيىنى بىر ھېيتلاپ قويىلى...
ئۇلار مېڭىپ كەتتى. بۇ قېتىم ئەمدى ئاياغلار ئىتتىك، يولار راۋان ئىدى.
ئۇلار نەچچە قېتىم دىلى قاتتىق رەنجىگەن، «توۋا» دەپ ياقىلىرىنى چىشلەشكەن ھويلا ئالدىغا كەلدى. ھويلا ئىشىكىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان بىزەكچىلىكلەر بۇ ھويلىدىكى ھېيت خۇشاللىقىنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.
رېھىم شەپقەت ھويلا ئىشىكىدىن سالامنىڭ چوڭىنى قىلىپ كىردى. شۇ چاغدا نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈلۈپ ئۆيدىن چىقىقان داۋۇتنىڭ ئۇلارنى كۆرۈش بىلەن دەرھاللا چىرايى تۇتۇلدى. ھەتتا، ھېيىت بولۇشىغا قارىماي تۇزۇكرەك سالاملىشىپمۇ قويمىدى. بۇنىڭدىن ئۇ ئىككىسى مەڭدەپ قېلىشتى. شۇ چاغدا پارچىلانغان گۆش سېلىنغان لېگەننى كۆتۈرۈپ چىققان سارەممۇ ئۇلارنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئەمدىلىكتە ئىبادەتخان ئانا بىلەن رېھىم شەپقەتتىكى بايىقى خۇشاللىق ۋە قىزغىنلىقتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.
ــ قەيسەر...ــ دېدى گاڭگىراپ قالغان ئىبادەتخان ئانا ئارانلا. كۆزلىرىدە غۇۋا بىر نۇر چاقناپ ئۆتكەن سارەم ئاغزىنى سۆزگە ئۆمەللىۋىدى، داۋۇتنىڭ سوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى:
ــ يەنە شۇ گەپمۇ؟ ھېيىت ـ ئايەملەردە بولسىمۇ بىزنى ئارامىمىزدا قويسا بولمامدۇ بۇ خەق! بىرەر قازان گۆش قاينىماستا ئادەمنىڭ ئەرۋاھىنى ئۇچۇرۇپ...
ــ قەيسەر بالا كەلمىگەندۇ؟ــ سورىدى رېھىم شەپقەت ئۆزىنى بېسىۋېلىپ.
ــ ياق،ــ دېدى داۋۇت دوق قىلىپ،ــ ئۇنىڭغا بۇ يەردە نېمە بار!؟
ــ ئورنىدا ئولتۇرۇشقىمۇ مادارى يەتمەيدىغان بۇ بالا نەگىمۇ كەتكەندۇ؟ بىرەر ئىش بولمىغاندۇ، خۇدايىم؟
ــ شۇنى دەيمەن. بىرەرسى ئەكەتسە، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تاشلاپ قويماستى. ئەستا...
ــ نېمە؟ــ سارەم بىر قولى بىلەن قورسىقىنى، يەنە بىر قولى بىلەن پېشانىسىنى تۇتقانچە تۇرۇپلا قالدى. ئۇلار بولسا كەينىگە قاراپمۇ قويماستىن ئۆيدىن چىقىشتى. شۇ تاپتا ئۇلارنى قىيناۋاتقىنى داۋۇتنىڭ قوپال مۇئامىلىسى ئەمەس، بەلكى

قەيسەرنىڭ بۇ ئۆيگە كەلمىگەنلىكى ئىدى. ئۇنداقتا، قەيسەر قەيەرگە كەتتى؟ كىم ئەكەتتى؟

ئۇلار جىددىيلەشكىنىچە يەنە دەرەخلىككە باردى. سېمونت تاختاي ۋە قەيسەرنىڭ ئەسكى ـ تۇسكىلىرى شۇ پېتى، پەقەت قەيسەرلا يوق!

ـــ توۋا، بۇ بالا نەگىمۇ كەتكەندۇ؟ـــ دېدى لەسسىدە بولۇپ قالغان ئىبادەتخان ئانا،ـــ بۇ بالىنى كىممۇ ئەكەتكەندۇ؟ باشقا بىرەر... بىرەر ئىش بولمىغاندۇ ـ ھە؟ ئەمدى دېگىنىم...

ـــ شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ،ـــ دېدى ئۆز ـ ئۆزىنى تىڭشاپ ئېغىر ئويغا پېتىپ قالغان رېھىم شەپقەت،ـــ تىرىكىنىمۇ كۆزۈم كۆرمىسۇن دېگەن بۇ خەق ئۇنىڭ جەسىتىنى نېمىمۇ قىلار؟

شۇنچە ئويلاپمۇ ئۇلار بۇ ئىشنىڭ تەكتىگە يېتەلمىدى، قەيسەرنى بىرەرنىڭ ئەكېتىشىگە تېخىمۇ ئىشەنمىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار قەيسەرنىڭ دوستلىرىنىڭ ئۆيىگە ۋە قەيسەرگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ قېشىغا بېرىپ باقتى، باشقا كىشىلەردىن سوراشتۇردى. بىراق، قەيسەرنى ھېچكىم بىلەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ئارامى بۇزۇلدى، ھېيت خۇشاللىقلىرى پەسكويغا چۈشتى. قەيسەر نەگە كەتتى؟ ھەممىسى شۇ ھەقتە سۆزلىشەتتى، سۈرۈشتە قىلىشاتتى. ھەتتا، بۇ ئىش بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ تەكلىپى بىلەن ساقچىخانىغىمۇ مەلۇم قىلىندى. ئەمما، قەيسەرنىڭ پەقەتلا ئىز ـ دېرىكى بولمىدى.

ۋاقىت بىر ئادەمنىڭ تۇغۇلۇشى، بىر ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن باشقىچە سۈرئەتتە ياكى باشقىچە يۆنىلىشتە مېڭىپ قالمىغاندەك، قەيسەردەك بىر ئادەمنىڭ غايىب بولۇپ كېتىشى بىلەنمۇ ئۆز يوسۇنىنى ئۆزگەرتىپ قويمىدى، شۇڭا تۇرمۇش يەنىلا ئۆز ئىزى بىلەن داۋاملىشۋاتاتتى...

※ ※ ※

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، «تاشقا ئايلانغان كۆز يېشى» ناملىق رومانىنىڭ ئۆزگەرتىلگەن ئاخىرقى بابىنى مۇقەددىمە ئورنىدا كۆردىڭىز. ئەمدى قىممەتلىك دىققىتىڭىز رومانىنىڭ داۋامىدا بولسۇن.

بىرىنچى باب

ئاستا كۆزىنى ئاچقان قەيسەر نۇرغۇنلىغان نۇر توچكىلىرىنى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى. ئاندىن ئۆزىنىڭ سېمونت تاختاينىڭ ئۈستىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ يەرنى چىڭقىدە قامالىلىغانلىقىنى، شۇ چاغدا تەر، دورا، يەنە ئاللىقانداق پۇراقلار بىلەن بىللە بىر گەۋدىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلىشىپ كەلگەنلىكىنى غۇۋا ئېسىگە ئالدى. ئاندىن...

قەيسەرنىڭ ئېسىدە ئۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە قالمىغاندى. ئۇ ئاستا ئۆزىگە كەلدى ۋە ئۆزىنىڭ يېنىك تەۋرىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. بۇ ھەقىقەتەن يېنىك ۋە ھۇزۇرلۇق تەۋرىنىش ئىدى، خۇددى بۆشۈكتەك. توغرا، بۆشۈكنىڭ تەۋرىنىشىدەك يېقىملىق، يېقىشلىق، ئادەمنىڭ ھۇزۇرلىنىپ ياتقۇسىلا كېلىدىغان... لېكىن قەيسەرگە بۆشۈكنىڭ ھۇزۇرىنى، تۇرمۇشتىكى بۆشۈكنىڭ ھۇزۇرىغا ئوخشاش ھۇزۇرلارنى ئۇنتۇپ قالغىنىغا نېكەم! شۇنداق، ئۆلۈمنىڭ سوغۇق قوللىرىنى نىمجان قوللىرى بىلەن تۇتاي ـ تۇتايلا دەپ قالغان ئادەمنى كىممۇ بۆشۈككە بۆلەپ قويسۇن؟ يەنە كېلىپ قەيسەر بوۋاق بالا بولمىسا... قەيسەر ئۆزىنىڭ بۇ سائىدا خىيالىدىن كۈلمەكچى بولدى ـ يۇ، پەقەت كۈلەلمىدى. چۈنكى، شۇ ھامان ئۇنتۇلغۇسىز رېئاللىقى يەنە ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇرلاشقا باشلىغانىدى. ئۇنداق بولسا...

شۇ چاغدا ئېشەكنىڭ كۈچلۈك ھاڭرىشى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ قەيسەرنىڭ سەزگۈلىرىنى ئويغاتتى. قەيسەر چۆچۈپ بەدىنىدىكى ئاغرىقنى يېڭىپ بېشىنى كۆتۈرمەكچى بولۇۋىدى، ناتونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

— بولدى يېتىۋەر، ھازىرچە يېتىش سەن ئۇچۇن ئەڭ ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

قەيسەر ئاۋاز چىققان تەرەپكە بېشىنى بۇرىدى، شۇ ۋاقىتتا گەپ قىلغان كىشىمۇ قەيسەرنىڭ بېشىغا ئېگىشتى. قەيسەر چاراقلاۋاتقان يۇلتۇزلار ئارىسىدا قارىدىغان، قورۇق باسقان، قېرىلىق ئىزنالىرى روشەن ئىپادىلىنىپ قالغان، ئەمما يېقىملىق بىر چىرايىنى كۆردى. ئۇ كىشى قەيسەرنىڭ ئۆزىگە ھەيران بولۇپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرىدى. بۇ كۈلۈمسىرەش قەيسەرگە غەيرەت ئاتا قىلدى. قەيسەر گەپ قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇ كىشى ئۇنىڭغا سۇلياۋ تۇڭغا قاچىلانغان، لېكىن ئىلمان بولۇپ قالغان سۇنى ئىچۈردى. ئەمما بۇ سۇ قەيسەرنىڭ يۇرىكىنى ياشارتقاندەك بولدى. ئۇچ يۇتۇم سۇنى تەستە ئىچكەن قەيسەر:

— ئاكا... سىلى كىم بولىلا؟ — دەپ سورىدى ۋە كۆزىگە چېلىقۋاتقان نەرسىلەردىن ئۆزىنىڭ بىر ھارۋىدا كېتىۋاتقانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ بايا ئاڭلىغىنى مۇشۇ ھارۋىغا قېتىلغان ئېشەكنىڭ ھاڭرىغان ئاۋازى ئىدى.

— مەن سېنى ئوبدان بىلىمەن، ئۇكام. نەسىنده سېرغالى دەپ بىر بۇرادىرىم بار. بۇ قېتىم ئۇ ماڭا سەن توغرۇلۇق سۆزلەپ بەردى.

— نەنسەن؟ سېرغالى؟!— قەيسەر بەك ھەيران قالدى.

— ھەئە، نەنسەنده. سېرغالى ئۆتكەنده تۇرپان ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىغا داۋالانغىلى كەپتىكەن. ئىدىقۇت باغچىسىنىڭ ئالدىدا سەن بىر ئادەمنى ئاتام دەپ يان باسىسالىڭ، ئۇ ئادەم سېنى ھاقارەتلەپتىكەن. سېرغالى كىشىلەردىن سۇرۇشتۇرۇپ سېنىڭ ئەھۋالىڭنى بىلىپتىكەن. ئۇ ئەگەر ھېلىقى ئادەم شۇ بالىنىڭ ئۆز ئاتىسى بولغان بولسا تازا بىر دېيىشىدىغان ئىش ئىدى، دەپ يۇرىدۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قەيسەرنىڭ تېنى تىكەنلەشتى، جانلانغان بەدىنى يەنە ھالسىزلانغاندەك بولدى، يۇلتۇزلار يەنە غۇۋالىشىپ كېتىدىغاندەك، مۇنۇ مېھرى ئىسسىق ئادەم ۋە ئۇنىڭ قەيسەر

هازىر كۆرۈشنى بەك ئارزۇ قىلىۋاتقان ھاڭرىغاق ئېشىكى دەرھال يوقاپ كېتىدىغانەك يۇرىكى تارتىشىپ كەتتى.

ھېلىقى ئادەم خۇددى قەيسەردىكى بۇ ئۆزگىرىشنى بىلىۋالغاندەك دەرھال گەپنى يۆتكىدى:

ــ گېپىم قېيىپ كەتتىمۇ، نېمە؟ ئەسلىي ئۆزۈم توغرۇلۇق سۆزلىمەكچىدىم. ئىسمىم ھېمىت، يۇرتتا چوڭلار چېقىشىپ «ھېمىت لۇكچەك» دەيدىغۇ، باشقىلار بولسا مېنى «ھېمىت نەنسەنچى» دەپ چاقىرىدۇ. ھە، ئۆزۈم شۇ پىچانىنىڭ تۈيۈق دېگەن يېرىدىن. ياشلىقتا ئىككى يانغا پىچاقنى ئېسىپ كۆرەڭلەپ يۈرۈپتىكەنمەن، مانا ئەمدى بىر ئائىلىنى بېقىشنىڭ غېمىدە تۈيۈق بىلەن نەنسەن ئارىلىقىدا قاتراپ يۈرۈپتىمەن.

قەيسەر گېپىنى ئاددىي، ئەمما تارتىملىق پاراڭ قىلىدىغان بۇ ئادەمنى ياقتۇرۇپ قالدى. شۇڭىمۇ ئۇنىڭ بەدىنىدىكى ئۇنى گۆرگە سۆرەۋاتقان يامان سېزىملەرنىڭ كۈچى ئاجىزلاۋاتقاندەك ئارام تېپىپ دىققىتىنىمۇ خېلى يىغالدى. ھېمىت نەنسەنچىنىڭ گېپىدىن شۇ مەلۇم بولدى:

پىچان ناھىيىسىگە قاراشلىق تۈيۈق يېزىسى ئاساسەن ئۇزۇم ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يېزا بولۇپ، دېھقانلارنىڭ ئۇزۇمدىن باشقا قىلىدىغان كىرىمى بولمىغاچقا تۇرمۇشتا خۇددى شەھەرلىكلەردەك ئىستېمال قىلىشقا مەجبۇر ئىدى: گۆشنى، ئۇننى، ياغنى، گۈرۈچنى سېتىۋالاتتى. ئالدى ــ ئارقا ھويلىلىرىغىمۇ ئۇزۇم ئۆستۈرگەن بولغاچقا، يېزىدىكى كۆكتات سودىگەرلىرى شەھەردىن ئەكەلگەن كۆكتاتلارنى قىممەت باھادا ساتاتتى. شۇڭا ئۇلارنىڭ كىرىمىنىڭ خېلى بىر قىسمى گالغا كىرىپ كېتەتتى. شۇنداق بولغاچقا، تۇرلۇك چارىلەرنى قوللىنىپ ئالدى بىلەن گالىنىڭ ئامالىنى قىلىشقا، ئاندىن ئۇزۇمنى تۇرمۇش مەئىشەتلىرىگە ئىشلىتىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشاتتى. شۇنىڭ بىلەن بەزىلەر دادىللىق بىلەن باغچىلىرىغا كۆكتات ئۆستۈردى، مېۋىلىك دەرەخلەرنى كۆپلەپ تىكتى، قول ئىلكىدە بارلىرى تەۋەككۈل دەپ يېزىنىڭ

ئۇزۇملىرىنى نورمال ھاھادا ئېلىپ، يۇقىرى ھاھا بىلەن ئۇرۇمچىگە يۆتكەشنى ئۆگەندى. ھەتتا بەزىلىرى «قاپ يۇرەكلىك» قىلىپ ئىچكىرى ئۆلكىلەرگىمۇ سىناپ بىر نەچچە قېتىم ئاپىرىپمۇ باقتى. ھېممەت نەنسەنچى بولسا ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلغان سايۋا ئۇزۇمىنى داۋانچىڭغا ئاپىرىپ بۇغدايغا ياكى نەنسەنگە ئاپىرىپ تىرىك مالغا، دورا ئۆسۈملۈكلىرىگە تېگىشەتتى. بۇ گەرچە يول يىراق، قىيىنچىلىق چوڭ ئىش بولسىمۇ ھەرھالدا مەنپەئەت تېگىدىغان ئوقەت ئىدى. ھېممەت نەنسەنچىنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان تېۋىپلىق ھۈنىرىمۇ بولۇپ، ئۇ ئەكەلگەن دورا ئۆسۈملۈكلىرىدىن تۈرلۈك ئۇيغۇر تېبابەت دورىلىرىنى ياساپ مەھەللىدىكى كىشىلەرنى داۋالايتتى، بۇنىڭ بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇشىغا يەتكۈدەك ئىقتىساد يانچۇقىدىن ئۇزۇلمەيتتى. بۇرۇن ئانچە ـ مۇنچە ئاغرىق ـ سىلاق بولۇپ قالغان كىشىلەر كۈندە دېگۈدەك ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولۇپ كالتە ـ كالتە يۆتىلىپ: «شەۋىتىڭدىن بېرە» دەپ ئۆزى بىلىپ پۇل تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى. توڭ قىشلاردا ئۇنىڭ بىمارلىرى كۆپىيىپ كېتەتتى. لېكىن بىر يىلدىن بۇيان كىشىلەر نېمىشقىدۇر يېزىلىق دوختۇرخانىغا كۆپرەك قاتراپ، ھېممەت نەنسەنچىنىڭ شەربەتلىرىنى توپا باسىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا قاراپ ھېممەت نەنسەنچىنىڭ ئىچى پۈشۈپ قالاتتى ۋە مەھەللىدىكى بىرمۇنچە مويسىپىتلەرگە قوشۇلۇپ: «شەربەت ئىچمىگىچە بىكار» دەپ غۇدۇراپ قوياتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ نەچچە يىلدىن بۇيانقى خۇمارى بويىچە ۋاقتى ـ قەرەلدە داۋانچىڭغا، نەنسەنگە بېرىپ تۇراتتى. چۈنكى، ئۇ يەردە دورا ئۆسۈملۈكلىرىدىن باشقا بۇغداي ۋە بىرەردىن ئوغلاق، پاقلان بولسىمۇ بار ـ دە! بۇرۇن ئۇ بىرەر ھەپتە ئىچىدىلا يۇرتتا پەيدا بولاتتى. داۋانچىڭلىقلار ۋە نەنسەندىكى قازاقلار تولا تالىشىپ ئولتۇرمايلا ئۇنىڭ ئۇزۇملىرىگە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تېگىشەتتى. ئۇمۇ بىرەرىگە ئايرىم ئېلىپ چىققان يېشىل كىشمىش ئۇزۇمدىن بىرەر كىلو بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ گۆش ۋە قىمىزغا تويۇنۇپ راۋۇرۇس ئارام ئېلىپ يولىغا

ماڭاتتى. ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلغان سايۋا ئۇزۇمىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق بولۇپ، نەنسەندىكى قازاقلار بۇنداق ئۇزۇمگە بەك ئۆگىنىپ كېتىشكەنىدى. يېشىل كىشمىش ئۇزۇم بولسا ھېمىت نەنسەنچىنىڭ كوزىرى ئىدى. شۇڭا نەنسەندە ھېمىت نەنسەنچىنىڭ سودىسى تۈگىشىگە يېقىن ئۇنى ئۆيىدە قوندۇرۇشقا تىرىشىدىغانلار تالىشىپ قالاتتى. بەزىلەر ئۇنىڭغا يېشىل ئۇزۇمىنىمۇ كۆپرەك ئەكېلىشنى ئېيتسا، ھېمىت نەنسەنچى «بەك قىممەت» دەپ باھانە كۆرسىتەتتى. چۈنكى، ھېمىت نەنسەنچى ئۆزىنىڭ كوزىرىدىن ئايرىلىپ قالسا بولمايدۇ ـ دە!

بۇ قېتىم ھېمىت نەنسەنچى نەنسەنگە چىققاندا، ھېمىت نەنسەنچىنىڭ قولىدىن يېشىل كىشمىش ئۇزۇمىنى ئالغان سېرغالى قەيسەر ھەققىدىكى يۇقىرىدا ھېمىت نەنسەنچى دېگەن گەپلەرنى دېگەندىن كېيىن: «ئاڭلىسام ھازىر ئۇ بالا شىپاخانىنىڭ يېنىدىكى كىنوخانىنىڭ ئالدىدا كېسەلگە بوزەك، چۈشىگە يەم بولۇپ ياتقۇدەك» دەپ بەك ئىچى سىيرىلىپ كەتكەنىدى.

لېكىن، بۇ قېتىم نېمە ئىش بولىدىكىن، نەنسەندىكىلەر ئۇنىڭغا ئۇنچۇالا بەك قىزغىن بولۇپمۇ كەتمىدى، ئاپارغان ئۇزۇمىنىمۇ ئارانلا بىر نەچچە تاغار بۇغداي بىلەن نەچچە پارچە تېرە ۋە دورا ئۆسۈملۈكلىرىگىلا تېگىشەلىدى، ئادەتتىكىدىن ئۇچ كۈن ئارتۇقمۇ تۇرۇۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ھېمىت نەنسەنچى بۇ نۆۋەت تۇرپانغا ھارپا ئاخشىمى كېلەلمىدى.

تۇرپانغا كېلىپ قالغان ھېمىت نەنسەنچى ھېسابلاپ كۆرۈپ ھېيت نامىزىغا ئۇلگۈرۈپ بېرىشنى جەزم قىلغاندىن كېيىن، ئېشىكىنىڭ بېشىنى كونا شەھەردىكى خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدىدىكى كەچلىك بازارغا بۇرىدى. ئەمما خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدى پاك ـ پاكىز تازىلانغان بولۇپ، بىرمۇ ئوقەتچى، بىرمۇ خېرىدار، ھەتتا بەزىدە ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ۋەھىمگە سالىدىغان، يەنە بەزىدە ئادەمگە چاپلىشىۋالىدىغان بىزار قىلىدىغان غەرق مەستىلەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. ھېمىت نەنسەنچى «ئۇھ» دەپ بىر تەرەپتىكى جۇمەكتىن بىر نەچچە يۈتۇم سۇ ئىچىپ، چىلىكىگە

سۇ ئېلىپ ئېشىكىنى سۇغىرىپ تۇرۇشىغا، ياندىكى دەرەخلىكتىن ئىگىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ھېممەت نەنسەنچى باشتا «بىرەر مەست بولسا ئۆزۈمگە ئىش تېپىۋالماي يەنە» دەپ يولىغا ماڭماقچى بولدى. بىراق بۇ ئىگىراش ئۇنىڭ تېۋىپلىق سەزگۈسىگە بەك زەئىپ بىلىنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھاللا بىرنەرسىنى تۇيغاندەك، يادىغا ئالغاندەك بولدى. «توغرا! سېرغالى دەپ بەرگەن بالا شۇ بولمىسۇن يەنە...» ھېممەت نەنسەنچى دەرھال دەرەخلىككە كىردى. دەرۋەقە، ئۇ يەردە سېمونت تاختاي يېنىدا توپىغا مىلەنگەن بىر زەئىپ تەن ئىگىراپ ياتاتتى. ھېممەت نەنسەنچى بىر ھازا نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. بالىنىڭ ھالىدىن قارىغاندا ئۇنى بىرنەچچە تال دورا ياكى بىر - ئىككى بولاق شەربەت بىلەن ساقايتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھېممەت نەنسەنچى ئىككى تايىن بولۇپ تۇرۇپ قالدى. قۇتقۇزاي دېسە بايىقىدەك، كېتەي دېسە بالىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىدۇ ۋە كۆرۈپ قالدى... ھېممەت نەنسەنچى بالىنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئالدى. «بىچارىنى كېسەل بەك ئازابلاپتۇ... ئۇنى ئۇرۇق - تۇغقانلىرى شۇنچىۋالامۇ تاشلىۋەتتىمىكىنە؟ شۇ تاپتا بالىنىڭ ياشىغىنى بىلەن ياشىمىغىنىنىڭ نېمە پەرقى؟...» ھېممەت نەنسەنچى نۇرغۇن خىياللارنى قىلدى. يەنە كېلىپ ئۇ ئالدىراپ تۇراتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ قولاق تۈۋىدە ئۆزىنىڭ خىيالى ياڭراشقا باشلىدى: «توغرا، ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرغىنى بىلەن تۇرمىغىنىنىڭ نېمە پەرقى؟ ئۇنىڭ بىلەن كىمنىڭ كارى؟» ھېممەت نەنسەنچى شۇ خىيال بىلەن نېرى - بېرىسىنى ئويلاشنىمۇ خالىماي قەيسەرنى كۆتۈرۈپ، ھارۋىسىدىكى ئوچ تاغار بۇغداينىڭ يېنىغا جايلاشتۇردى ۋە قورسىقىنىڭ ئاچلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، قامچا بىلەن ئېشەكنى يېنىك بىر ساۋىدى. ھارۋا ئورنىدىن قوزغالدى. ھېممەت نەنسەنچىنىڭ قەيسەرنى قۇتقۇزۇشتەك ئىزگۈ خىيالى ھازىرلا ئەمەلگە ئېشىشقا باشلىغاندەك، ھارۋىنىڭ ئوڭ تەرەپ ئالدىغا چىڭداپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان تاغاردىن قەيسەرنىڭ خامۇش دىماغلىرىغا دورا پۈراقلىرى ئۇرۇلۇشقا باشلىدى...

ھېمىت نەنسەنچى جىمىپ كەتكەن قەيسەرگە ئاستا قارىدى، ئەمما گەپ تۇڭگىچە قەيسەر ئۇخلاپ قالغانىدى.

كېچىنىڭ جىمجىتلىقى ھېمىت نەنسەنچىنىڭ شېرىن ئۇيقۇسىنى كەلتۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، كۆز ئالدىدىكى ھاياتقا بولغان مۇھەببەت رىشتىسىنى ئۈزەلمەيۋاتقان بۇ ئىنسان ئۇنىڭ مېھرىبانلىققا تولغان قەلبىنى ئازابلاپ، خىياللارغا سۆرەپ كەتتى: «بەدەن ئاغرىقىدىن دىل ئاغرىقى يامان دېيىشىدۇ. ئادەم ئۆزىنىڭ جىسمىدىكى كىچىككىنە ئاغرىقنىڭ دەردىگە چىدىماي، قىلمىغان دورىسى ــ ئامالى قالمايدۇ. ئەمما ئۇ ئاتا ــ ئانا بۇ بالىسىنىڭ دەردىگە قانداق چىداۋاتقاندۇ؟ بالىسى يۈك بىلىنمىدىغان ئاتا ــ ئانىلارمۇ بولىدىكەن ــ ھە؟ پۈتۈنسۈرۈك بىر يىگىت يۈك بولسا... بۇ يىگىتمۇ ئائىلىسىدىن كۆڭلى سۇ ئىچكەن بولسا، يىگىتلىك شوخلۇقلىرىنى قانچىلىك قىلار بولغىيتتى؟ پۈتۈشكەن قىزنىڭ ئىسمىنى ئاپىسىنىڭ دوستىغا تارتىنىپقىنە ئېيتسا، ئاپىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ سۆيۈنۈپ كەتسە... ياشلىقتا كېيىن ئەسلىگۈدەك ئىشلار بولمىسىزە... ھەي بالىمەي، كېسىلىڭگە بېقىپ، يۈرەك دەردىڭ قانچىلىك باردۇ؟...»

ھېمىت نەنسەنچى شۇ خىياللار بىلەن توشقانبۇلاققا كەلگەندە ھارۇسىنى توختاتتى. تاشيولنى كېسىپ ئۆتكەن تاش ئېرىقتا سۇزۇك سۇ شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇراتتى. ھېمىت نەنسەنچى سۈلياۋ تۇڭدىكى ئىلمان بولۇپ قالغان سۇنى تۆكۈۋېتىپ، ئېرىقنىڭ ئۆزىگە تونۇش بولغان يېرىدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ، ئېرىقتىكى سۇغا ئېڭىشتى. سەھەرلىكى سۇ تەڭگە خۇشياقمۇدەك مۇزلىغان بولۇپ، ھېمىت نەنسەنچى ھۇزۇرلىنىپ يۇز ــ كۆزلىرىنى يۇيدى ۋە سۇنى قانغۇچە ئىچتى. ئاندىن تۇڭغا سۇنى تولدۇرۇپ ئېلىپ ھارۋا يېنىغا كەلدى. بۇ چاغدا قەيسەر كۆزىنى ئاچقان بولۇپ، ئورنىدىن ئۆرە بولۇشقا تىرىشۋاتاتتى. روھىي قۇۋۋەت دېگەننىڭ سېھرىي قۇدرىتى قانچىلىك زور ــ ھە! قەيسەرنىڭ روھىي دۇنياسى قۇۋۋەتلىنىۋىدى، مادارىدىن قالغان جىسمىغا كۈچ كىردى. دېمەك، بىقۇۋۋەتلىك ئالدى بىلەن تەندە ئەمەس، روھىيەتتە!

قەيسەرنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن ھېمىت نەنسەنچى ئىتتىك كېلىپ ئۇنىڭغا يارەملەشتى. قەيسەر ئۇنىڭ ياردىمىدە تىرمىشىپ يۈرۈپ سەل ئۆرە بولدى ۋە بۇغداي تاغرىغا يېرىم يۆلىنىپ ئولتۇردى.

ھېمىت نەنسەنچى تۆڭدىكى سۇدا ئۇنىڭ يۈزىنى يۇيدى. بۇنىڭدىن قەيسەر ئاجايىپ راھەتلىنىپ كەتتى. سۇنىڭ بۇ قەدەر ھۇزۇرى ئۇنىڭدىن يىراقلىشىپ كەتكىنىگە قانچە ئۇزۇن بولغان ـ ھەي! سۇ، سۇ... سۇنىڭ ھۇزۇرى روھنىڭ ھۇزۇرى. شۇڭا سۇ بۇلغانسا روھ بۇلغىنىدۇ.

قەيسەر ھەقىقەتەن ھۇزۇرلاندى. ئۇ بۇ ھۇزۇرنى ھېلىقى چاغدا سۇدا يۇيۇنغاندا بىر قېتىم ھېس قىلغان. شۇ چاغدا قەيسەر بەدىنىنى قايتا ـ قايتا سوپۇنداپ يۇيۇپ، يۇرىكىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر نەرسىلەرنى بەدىنىدىكى كىرلەر بىلەن بىللە ئېقىتىۋەتمەكچى بولغان ئەمەسمىدى؟ بۇنىڭ بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى ھۇزۇر ئۇنىڭ تېنىگە يامرىغاندەك بولدى. شۇڭا ئۇ تەستە، تۇنجى قېتىم ھېمىت نەنسەنچىگە ئېغىز ئاچتى:

ــ يەنە بىر قېتىم يۇيۇپ قويغان بولسىلا...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھېمىت نەنسەنچىنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى:

ــ بولىدۇ بالام، بولىدۇ. قانچىلىك دېسەڭ شۇنچىلىك يۇيۇپ قويايلا!

ھېمىت نەنسەنچى قەيسەرنىڭ يۈزىنى يۇيۇۋېتىپ: «بەندىچىلىكتىكى رىزقى تۈگىمەپتۇ بۇ بالىنىڭ» دەپ ئويلىدى. ئاندىن ئۇنىڭغا سۇ ئىچۈردى. قەيسەر خىلىلا ئارام تېپىپ قالغاندەك بولدى.

ــ بالام، سەن بىر ئۇخلاپ قوپقۇچە يۈرتقا يېتىپ بارىمىز. سەن ئەمدى تۈرپاندىكى تۇغقىنىمىزنىڭ بالىسى ھەم مېنىڭ داۋالاۋاتقان بىمارىم.

ھېمىت نەنسەنچى قەيسەرنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا ھارۋىنى قوزغاتتى. ئۇنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر قەيسەر ئۇنىڭ

ۋۇجۇدىدىن ئىبارەتتىن ئانا ۋە رېھىم شەپقەتلەرنىڭ مېھرىبانلىقىنى ھېس قىلغاندەك بولدى.

دەرۋەقە، قەيسەر تازا ھۇزۇرلىنىپ بىر ئۇخلاپ قوپقاندا ئۆزىنى ناتونۇش بىر ئۆينىڭ ئالدىدا كۆردى.

ئەتراپقا يورۇق چۈشۈپ قالغان بولۇپ، يېقىن ئەتراپتىن كىشىلەرنىڭ ھارۋىلىق، ۋېلىسىپىتلىك، موتسىكلىتلىق ۋە پىيادە نېمىگىدۇر ئالدىراپ مېڭىشقانلىقى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

قەيسەر ھەيرانلىقىنى كۆچكە ئايلاندۇرۇپ سەل ئۆرە بولدى. شۇندا ئۇ ھارۋا يېنىدا پايپېتەك بولۇۋاتقان ھېمىت نەنسەنچىنى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ھەيرانلىق ھەمدە تەمتىرەشتىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرغان بىر قىزنى كۆردى.

ــ چاققان بولمامسەن، قىزىم، ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى قىزغا. قارىغاندا ئۇ نېمىگىدۇر ئالدىراۋاتقاندەك قىلاتتى.

ــ ئاتا، ئۇ كىمۇ؟ ــ دېدى قىز سەل جىمە بولۇپ.

ــ بۇ گەپنى قوي، نامازغا ئالدىراۋاتقاندا... ماڭ، كىرىپ كەينىدىكى ئۆيگە ئورۇن راسلا!

قىز ئاتىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ھارۋىغا يەنە بىر قاراپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. شۇندىلا قەيسەر ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئۆيگە يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ ماغدۇرسىزلانغاندەك بولۇپ ئاستا يېتىۋالدى.

سەلدىن كېيىن ئاتا ـ بالا ئۆيدىن چىقىپ، ھارۋىنىڭ قېشىغا كەلدى. ھېمىت نەنسەنچى ھارۋىنىڭ يان پېنىنى ئېلىۋېتىپ قەيسەرنى كۆتۈرمەكچى بولۇۋىدى، قەيسەر نومۇستىن ئاغرىقىقا، ماغدۇرسىزلىققا چىداپ، لېۋىنى چىڭ چىشلەپ ئۆرە بولدى.

ــ بولدى، ئۆزۈم چۈشەي...

ئەمما، قەيسەردە ئۆزى چۈشكۈدەك نەدىمۇ ئۇنچىۋالا كۈچ ـ ماغدۇر بولسۇن؟ شۇڭا ھېمىت نەنسەنچى ئارتۇق گەپ قىلماي ئۇنى يۆلىدى. ئۇ ھارۋىدىن چۈشۈپ، ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ياردىمىدە بىر قەدەم، بىر قەدەم ئېلىپ ئۆيگە ماڭغاندا قىز يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچتى.

ھېمىت نەنسەنچى قەيسەرنى پاكىز ۋە يۇمشاق يوتقانغا ياتقۇزغاندىن كېيىن سىرتقا مېڭىشقا تەرەدۇتلەندى:

ــ بالام قەيسەر، سەن بىر ئاز ئارام ئېلىپ تۇر. مەن ھېيت نامىزىغا بېرىپ كېلەي. قىزىمنىڭ ئىسمى زەۋەر، ئىش بولسا تارتىنماي دېسەڭ بولىدۇ. ھە، مەن ماڭاي، بولمىسا كېچىكىمەن...

ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. زەۋەرگۈل ياغلىقىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن قەيسەرگە يەر تېگىدىن قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

قەيسەر يۇمشاق، پاكىز يوتقاندا يېتىپ ھۇزۇر ھېس قىلدى. تېنىدىكى ئاغرىقلار پەسلەۋاتقاندەك، جىسمىغا ماغدۇر كىرىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۆزى بولسا ئاجايىپ بىر خىل خاتىرجەملىك تۇيغۇسىغا چۆمۈلدى. ئائىلە راھىتىگە نېمىمۇ تەڭ كەلسۇن!؟

بىر چاغدا زەۋەرگۈل كىرىپ كەلدى.

ــ ناشتا قىلامسىز؟ــ دەپ سورىدى قىز تۆۋەن ئاۋازدا. گەرچە قەيسەرنىڭ قورسىقى ئاچقان بولسىمۇ، ناشتا قىلىشتىكى ئەپسىزلىكنى ئويلاپ بېشىنى چايقىدى. قىزنى ئاۋارە قىلمىسا ئۇ قانداقمۇ ناشتا قىلالىسۇن؟

زەۋەرگۈلمۇ خۇددى شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك چىقىپ كەتتى. شۇندا قەيسەر ئۆي ئىچىگە سەپسالدى. ئۆي گەرچە ئاددىيراق بولسىمۇ، ياخشى سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولغاچقا، ئادەمگە ئازادە، ئىللىق تۇيغۇ بېغىشلايتتى. ئۆي سەرەمجانلىرىدىن ئۇستەل ئۈستىدىكى بىرنەچچە پارچە كىتاب بىلەن «قار لەيلىسى» ماركىلىق رادىئو ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتتى. شۇندا قەيسەردە «بۇ قىز بىرەر مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوخشايدۇ» دېگەن ئوي كەچتى.

شۇ چاغدا سىرتتا زەۋەرگۈلنىڭ:

ــ ئاتا، نامازدىن بۇ قېتىم ئالدىراپلا كەپسەنغۇ؟ قەبىرە يوقلىمىدىڭمۇ؟ــ دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ قەبىرە بېشىغا باردىم...چاققان بول، داسقا ئىسسىق سۇ تەييار قىل...ھە راست، بىر چېلەككىمۇ ئالغاچ كىر.

ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ ئۆزىمۇ ئۆيگە كىرىپ ئولگۈردى. ئۆزىنى خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلغان قەيسەر سەل ئۆرە بولدى.

— كېلە بالام، يۈز - كۆزلىرىڭنى يۇيۇپ قويايلا.

ھېمىت نەنسەنچى ئۇنىڭ سۆزلىشىنىمۇ كۈتمەي قەيسەرنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزدى. ئاڭغىچە زەۋەرگۈل يېڭى لۆڭگە ئېلىپ كىردى ۋە سۈلارنى تەييار قىلدى.

قەيسەرنىڭ يۈز - كۆزىنى ئۆزىگە قايتا - قايتا يۇيدۇرۇۋاتقان ھېمىت نەنسەنچى بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ يەنە قىزىنى بۇيرىدى:

— ماڭ، چىقىپ نەۋرە ئاكاڭغا تەييارلاپ قويغان ئىشتان بىلەن كۆڭلەكنى تېپىپ قوي. ھېلى مەن چاقىرغاندا ئېلىپ كىر.

قىز «ماقۇل» دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

ھېمىت نەنسەنچى قىزى چىقىپ كېتىشىگە ئىشىكنى ئىچىدىن ئىلدى.

— كىيىملىرىڭنى سېلىپ بەدىنىڭنىمۇ يۇي. پاكىزلىق ئەڭ ياخشى دورا.

ئۆز ئەھۋالىنى يادىغا ئېلىپ، نومۇستىن قىزىرىپ كەتكەن قەيسەرنىڭ تىلى تۇتۇلدى:

— بۇ... بۇ... مەن...

— بىلىۋال، مەن دېگەن تېۋىپ، بىمارنىڭ تېۋىپىنىڭ ئالدىدا خىجىل بولىدىغان يېرى بولمايدۇ. چاقىقان بول. ھېلى جامائەت كېلىدۇ.

ھېمىت نەنسەنچىنىڭ تەلەپپۇزى كەسكىن ئىدى. بۇ گەپكە قەيسەر بىر نەرسە دېيەلمەي قالدى. ھېمىت نەنسەنچى دېرىزە تۈۋىگە بېرىپ تۇردى.

قەيسەر ھېمىت نەنسەنچىنىڭ كەينىدىن قاراپ لېۋىنى چىشلەپ بىر پەس ئولتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۇرۇپ كاڭدىن پەسكە چۈشتى. كۆڭلىكىنى سېلىش ئۈنىڭغا تەسكە چۈشمىدى. ئەمما كونىراپ، قىرچىلىپ كەتكەن بەلۋىغىنى

يەشكۈچە تۈرۈپ قالدى. ئۇنىڭغا ئىشتاننى سېلىش تەس كەلگىنى يوق. بەلكى نومۇس كۈچى ئۇنىڭغا يول قويمايۋاتاتتى. قەيسەر خېلىغچە ھاسىراپ تۈرۈپ قالدى.

— چاققان بول، ھېلىلا جامائەت يېتىپ كېلىدۇ، — دېدى ھېمىت نەنسەنچى بۈيرۇق تەلەپپۇزىدا. قەيسەر ئېغىر بىر تىنىۋېتىپ ئىشتىننى سالدى ۋە داسقا كەينىچىلەپ چۈشتى. سۇ، ئېھ سۇ! ئىنسانىنىڭ جىسمانىي تەشنالىقىنى ئەمەس، روھىي تەشنالىقىنى قاندۇرىدىغان، قۇرغاق يەرلەرنى بوستانلاشتۇرىدىغان، ئىنسانىي تۈيغۇلارنى ئويغىتىدىغان، ياشنىتىدىغان سۇ! شۇڭا سەن ھاياتلىقنىڭ جان تومۇرى! سەن دېمەك، ئادەمىيلىك دېمەك! سەن دېمەك، پاكلىق دېمەك!

سۇنىڭ قۇۋۋىتى قان بىلەن تەڭ ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا ئاقتى. قەيسەر ھۇزۇر ئىچىدە قىينىلىپ يۇرۇپ چامىسى يەتكەنچە يۇيۇندى. ئاندىن دەرھال كاڭغا چىقتى. ئەمما كونا كىيىملىرىنى كىيگۈسى كەلمەي قالدى. ئەمما نېمە ئامال؟ قەيسەر ئىشتىننى قولىغا ئالماقچى بولدى. ھېمىت نەنسەنچى ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆرۈپ تۇرغاندەك:

— بولدى، ئۇ كىيىملىرىڭنى كىيمە، — دېدى ۋە ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى قىيا ئېچىپ قىزىنى چاقىردى، — زەۋەر، ھېلىقى كىيىملەرنى تاپتىڭمۇ، قىزىم؟

— تەييار قىلىپ قويدۇم.

— چاققان ئەكەل.

ئىشىك يېپىلدى. ئاندىن بىر قۇر يېڭى كىيىم ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. ھېمىت نەنسەنچى ئۇنىڭغا گەپمۇ قىلماي ئۇنىڭ كونا كىيىملىرىنى ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى...

قەيسەر كىيىملەرنى كىيىپ بولۇپ تۈرۈشىغا ھېمىت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى ۋە قەيسەرگە قاراپ تۈرۈپ قالدى: ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئالدىدا قاملاشقان، مېھرى ئىسسىق، بەرنا بىر يىگىت خىجىلچىلىق ئىچىدە نامايان بولۇپ ئولتۇراتتى. «تۇۋا، — دەپ ئويلىدى ھېمىت نەنسەنچى ئۇھسىنىپ، — مۇشۇنداق بىر كاتتا

يىگىت تاشلىنىپ ياتسا... كۆزى كورمۇ نېمە ئۇ خەقنىڭ...»

شۇ خىياللار بىلەن بېشىنى چايقاپ قويغان ھېمىت نەنسەنچى:

ــ سېنىڭلا كىيىملىرىڭ ئىكەن بۇ، بالام. شۇنداق ياراشتى،ــ دېدى ۋە سۇلارنى بىر تەرەپ قىلدى. شۇندا قەيسەر ئۇنتۇپ قالاي دېگەن، بىراق ئۇزۇندىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ، تەشنا بولۇپ كېلىۋاتقان ئىللىقلىق ئۇنىڭ قەلبىگە بۆسۈپ كىرىپ، ئۇنى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز مېھىر دەرياسىغا چۆمۈلدۈردى.

قەيسەر پۈت ـ قولىغا جان كىرگەندەك بولۇپ، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. ھېمىت نەنسەنچى كىچىك شىرەنى ئەكىرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى. زەۋەرگۈل شىرەنى ناشتىلىقلار بىلەن تولدۇردى.

ــ قېنى، ناشتا قىل،ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى نانىنى قەيسەرنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ،ــ بۇنىڭدىن كېيىن تارتىنما، بۇ ئۆز ئۆيۈڭ. ئۆز ئۆي دېگەندە ئىشتىن، گەپتىن تارتىنساڭ بولمايدۇ. بۇنداق دېسەم كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما. مەن ھېمىت نەنسەنچىنىڭ شەربەتلىرى سېنى نەچچە كۈنگىچە ساقايتمايدىغان بولسا... قېنى، نانىنى ئالە، چىداپ يۈتۈۋەت. نانىدىن ياخشى ئوزۇقلۇق يوق.

بۇ سۆزلەردىن دىلى سۇ ئىچىپ، كۆڭلى يورۇپ قالغان قەيسەر نانىنى چوڭ ـ چوڭ چىشلەشكە تىرىشتى. بولۇپمۇ «شەربەتلىرىم كېسىلىڭنى نەچچە كۈندە ساقايتىۋېتىدۇ» دېگەن گەپ ئۇنى قەۋەتلا يايرىتىۋەتتى.

ــ يەنە بىر گەپ،ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى بىر ياقتىن ناشتا قىلغاچ،ــ ئەمدى سېنىڭ ئىسمىڭ قاھار، تۇرپانداكى تۇغقىنىمىزنىڭ بالىسى، بۇ ئۆيگە كېسىلىڭنى داۋالاتقاچ بىر مەزگىل تۇرغىلى كەلدىڭ. چۈشەندىڭمۇ بالام؟ ئېسىڭدە ئوبدان تۇت.

قەيسەر ھېمىت نەنسەنچىنىڭ مەقسىتىنى دەررۇلا چۈشىنىپ بېشىنى لىڭشىتتى.

شۇ چاغدا سىرتتىن بىرىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ ۋوي... ي، ھېمىت ئاكا، نېمانداق چىقالمايسەن؟ جامائەت سېنى ساقلاپ قالدى.

يېزىلاردا شۇنداق: جامائەت ھېيىت ـ ئايەملەردە نامرات ـ باي، يېتىم ـ يېسىر دېمەي مەھەللىدىكى ھەربىر ئۆينى ئالا قويماي پەتلەپ چىقىدۇ. رىشتىلەرنى چىگىتىدۇ، سۇنۇق دللارغا ئەمىنلىك بەخش ئېتىدۇ، ئازارلىقلارنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرىدۇ.

ھېمىت نەنسەنچى ئورنىدىن تۇردى:

ــ مەن چىقاي، مەھەللىدە پەتلەش باشلىنىپتۇ. جامائەتمۇ ھېلى ئۆيگە كىرىدۇ.

ھېمىت نەنسەنچى چىقىپ كېتىشىگە ئۆيگە چېھرىدىن گۇل، مېھرىدىن ئاپتاپ ياغدۇرۇپ زەۋەرگۇل كىرىپ كەلدى:

ــ قانداق ئەھۋالىڭىز؟ خېلى ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ناشتا قىلالىدىڭىزمۇ؟

قەيسەر كۆز ئالدىدىكى قىزنىڭ گۈلدەك مۇئامىلىسىدىن تەمتىرەپ قالدى. شۇڭا:

ــ رەھمەت، ــ دېيەلىدى ئۇ ئارانلا. زەۋەرگۇل كېلىپ قاچىلارنى يىغىشتۇردى ۋە قەيسەرگە كۈلۈمسىرەپ نەچچە رەت قاراپ قويدى.

زەۋەرگۈلدىكى بۇ ئۆزگىرىش ۋە مۇئامىلىنىڭ سەۋەبى بار ئىدى: بايىدىن بېرى ھېمىت نەنسەنچى قىزغا قەيسەرنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزى بىلگەنلىرى بويىچە تەپسىلىي چۈشەندۈرگەنىدى. ئاپىسى قازالاپ كەتكەن نەچچە يىلدىن بېرى دىلى سۇنۇقلۇقنىڭ دەردىنى تازا تارتقان، ئاپىسىغا بولغان سېغىنىش ئازابىدىن بىر مىنۇتمۇ قۇتۇلالمىغان زەۋەرگۇل قەيسەرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپلا ئۇنىڭغا چوڭقۇر ھېسداشلىقى كەلدى، قەيسەرگە كۆڭۈل بۆلۈشنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يەتتى. شۇڭا ئەتىگەندىن بۇيانقى گۈمان، باتناشلارنىڭ ئورنىنى مانا ئەمدى ئىللىق مۇئامىلە ئىگىلىگەنىدى. بولۇپمۇ قەيسەرنىڭ يۈيۇنغاندىن كېيىنكى يېڭى كىيىم ئىچىدىكى تۇرقى زەۋەرگۈلنى ھەيران قالدۇردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئەتىگەنكىگە ئوخشاشمايدىغان باشقىچىلا سىياقتىكى بىر يىگىت تەمتىرەش ئىچىدە تۇراتتى. بۇنىڭ بىلەن زەۋەرگۈل بىر يىگىت ئالدىدا ھولۇقىدىغان

ھېسسىياتتا بولدى. ياشلىق تۇيغۇلىرى قانداق سېھىرلىك ـ ھە! يات جىنستىكىلەرگە قىزىقىش ئۇنىڭ بىر تەرىپى بولسا، نومۇسچانلىق يەنە بىر تەرىپى.

ـ رادىئو قويۇپ بېرەيمۇ؟ ـ دېدى زەۋەرگۈل چىقىپ كېتىۋېتىپ، ـ بۈگۈن رادىئودا ھېيتلىق نومۇرلارنى بېرىدۇ.

زەۋەرگۈل شۇنداق دەپ جاۋابىنى كۈتمەستىنلا رادىئونى ئاچتى ۋە قوشۇپ قويدى:

ـ مەن تېلېۋىزور كۆرۈشكە قارىغاندا رادىئو ئاڭلاشنى ياخشى كۆرىمەن.

زەۋەرگۈل چىقىپ كەتتى. رادىئودا خەلق ناخشىسى بېرىلىۋاتاتتى.

نى بالالار كېلىدۇ،
ئوغۇل بالىنىڭ بېشىغا.
سايدا تۇگمەن چۆرگىلەر،
كۆزدىن ئاققان يېشىغا.

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن،
ئاھلىرىم ئالەمچە بار.
بۇ ئاپا شۇ دۇنيادا،
كۆز يېشىم دەرياچە بار.
.....

ناخشا قەيسەرنىڭ كۆڭۈل يارىلىرىنى تاتىلاپ قويدى. ئاھ، ئۇ كۈنلەر؟ بىر ئادەم بۇ دۇنياغا شۇنچىۋالا ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تارتقىلى كېلەمدۇ؟ ئۇنىڭ ئاشۇنداق خارلىنىشى، ئازابلارغا دۇچار بولۇشى ئۇنىڭلا خاتالىقىمۇ؟ ئاشۇنداق دەرد ـ ئەلەملەرگە دۇچار بولغان كىشىنىڭ ھاياتلىق نېمەتلىرىگە تارتىشىش ھوقۇقى يوقمۇ؟ ئاشۇنداق دەرد تارتىش ئەگەر ھاياتلىقنىڭ ئۇنىڭدىن ئېلىۋاتقان سىنىقى بولسىچۇ؟

ئاشۇ ئېغىر كۈنلەر قەيسەرنىڭ كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى...

— قېنى، ئىمامئاخۇنۇم، قوللىرىغا سۇ بېرەي...

ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزدى. ئۆيگە جامائەت ھېيت پەتىسى قىلىپ كىرگەنىدى. سىرتتىكى ئۆيدىن دۇئاغا قول كۆتۈرگەن ئاۋازلار ئاڭلانغاندىن كېيىن قەيسەر ياتقان ئۆيگە ھېمىت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى.

— قوپ بالام، جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈش... ھە، ئەتىگەنكى گەپلىرىمنى ئېسىڭدە تۇت.

ھېمىت نەنسەنچى خۇددى قەيسەرنىڭ ھالىنى بىلمەيدىغاندەك ئۇنىڭغا «قوپ» دەۋاتاتتى. بۇ قەيسەرگە سەل غەلىتە بىلىنىدى. ئەمما ئامالسىز قىمىرلاپ كاڭنىڭ لېۋىگە كەلدى. شۇندىلا ھېمىت نەنسەنچى كېلىپ ئۇنى يۆلىدى.

ئۇلار سالام بىلەن جامائەتنىڭ ئالدىغا كىردى. كاڭدا تۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ مەزىلەرگە ئېغىز تېگىۋاتقان ئون نەچچە كىشى سالامنى ئىلىك ئالدى - يۇ، قەيسەرنى كۆرۈپ مەڭدەپ قېلىشتى. بۇنى ئالدىنئالا پەملەپ بولغان ھېمىت نەنسەنچى دەرھال ئالدىغا ئۆتتى:

— جامائەت، بۇ تۇرپاندىكى تۇغقىنىمىزنىڭ بالىسى قاھار. ئۆزى نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئاغرىقنىڭ دەردىنى تارتىپ كېلىۋاتقانىدى. مەن ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن ئاخشام ئېلىپ كەلدىم. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆيدە تۇرۇپ داۋالانماقچى. بۇگۈنكى خاسىيەتلىك كۈندە ھەرقايسىلىرىنىڭ دۇئاسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىلىرىغا سالامغا كىردى. قېنى، ئىمامئاخۇنۇم، بىر دۇئا بەرسىلە.

ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دېگىنىچە ئىمامنىڭ ئالدىغا ئون يۈەنلىك پۇلدىن بىرنى قويۇپ ئۇلگۈردى.

ئىمام قەيسەرگە شۇنداق بىر قاراپ قويۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى.

ئىككىنچى باب

ھېيتنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ ياكى بۇ يەردىكى ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ خۇش مۇئامىلىسىنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ، ياكى يۇرتنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ ۋە ياكى ھەممىسىنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ ئەيتاۋۇر، مۇشۇ ئون كۈندە قاھارنىڭ روھىدىكى يوشۇرۇن كۈچ - مادار، قۇۋۋەتلەر ئويغانغاندەك بولۇپ، ئۇ ئۆزىنى خېلى ياخشى سەزدى. گەرچە بۇ ئون كۈندە ئۇ ئۆيدىن سىرتقا چىقالماي ياتقان بولسىمۇ، كۆڭۈل ئازادلىكى ھېس قىلدى. ئەجەب ئىش - ھە؟ ئۇ دەرھالىكتە، ئوچۇقچىلىقتا، سىرتتا يېتىپمۇ يۈرىكى شۇنداق سىقىلغان، ئىچى پۇشقان، نېمىلەردىندۇر بىزارلىق ھېس قىلغانىدى. ئەمما بۇ يەردە بولسا... قارىغاندا ھەرقانداق ئىش ئادەمىيلىكنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ قىلىنسا، ئۇنىڭ ئىنسانغا بېرىدىغان ھۇزۇرى ئاجايىپ كاتتا بولىدىغان ئوخشايدۇ. «ھەي، نېمىشقىمۇ مۇشۇنداق كىشىلەرنىڭ بالىسى بولۇپ تۇغۇلۇپ قالمىغاندىمەن؟» شۇلارنى ئويلىغان قاھار ئەلەم بىلەن لېۋىنى چىشلىدى.

شۇ چاغدا يېڭىلا قاينىتىلغان شەربەت پۇرىقى بىلەن بىللە ئۆيگە ھېمىت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى.

ــ قانداقراق بالام قەيسەر، ھوي، ئەستا... قاھار، بۇگۈن خېلى ياخشى قوپۇپسەنمۇ؟

گەرچە، قەيسەرگە «قاھار» دېگەن ئىسىمنى ھېمىت نەنسەنچى ئۆزى قويغان بولسىمۇ، بىراق شۇنداق ئاتاشقا ئۆزى كۆنەلمەيۋاتاتتى.

ــ خېلى ياخشى بولۇپ قاپتىمەن، ئاكا. يۈز - كۆزۈمنىمۇ ئۆزۈم يۇيۇۋالدىم، ــ دېدى قاھار خۇرسەنلىك بىلەن. ئۇ ھېمىت نەنسەنچىنى «ئاكا» دەپ ئاتاشقا ئادەتلىنىشكە باشلىغانىدى.

ــ پەرق قىلىدۇ، پەرق قىلىدۇ،ــ دېدى ھېممەت نەنسەنچى خۇشاللىق بىلەن،ــ ئوت ـ چۆپكەن دەپ كۆزگە ئىلماي تۇرما، قاراپ تۇر، نەچچە كۈندىلا سېنى قانداق يۈگۈرەيدىغان قىلىۋېتىمەنكىن.

قاھار قىزىق شەربەتنى پۈۋلەپ تۇرۇپ ئىچتى. شەربەتنى ئىچىۋاتقان شۇ مىنۇتلاردا، شەربەتنى يېگىدىن ئىچىشكە باشلىغان ۋاقىتلاردىكىدەكلا، ئۇنىڭ تومۇرلىرىدىكى قۇۋۋەتلەر ئويغىنىۋاتقاندەك بىر تۈيغۇ ئۇنى شادلاندۇرۇشقا باشلىدى. روھىي داۋالاشنىڭ، روھىي قۇۋۋەتنىڭ كۈچى نېمىدېگەن زور ـ ھە!

ــ ئوبدان ئارام ئال.

ھېممەت نەنسەنچى شۇنداق دەپ چىقىپ كەتتى.

ئىشىك ئالدىدا زەۋەرگۈل يىگىنە ئىشى قىلىپ ئولتۇراتتى.

ــ شەربەت بۇ بالىغا بەك مەنپەئەت قىپتۇ،ــ دېدى ھېممەت نەنسەنچى مەمنۇنلۇق بىلەن.

ــ كېسىلى ئېغىركەن، ساقىيامدۇ ئاتا؟ــ دېدى زەۋەرگۈل ئاتىسىغا سىناق نەزىرى بىلەن قاراپ.

ــ ساقىيىدۇ،ــ دەپ ئىشەنچ بىلەن ئېيتتى ھېممەت نەنسەنچى،ــ شەربەت، ياراشقان ئادەمنى كېسەلدىن خالاس قىلىۋېتىدۇ.

زەۋەرگۈل بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن:

ــ ئىلاھىم ساقايسۇن. لېكىن... لېكىن ساقايغاندىن كېيىن نەدە تۇرىدۇ؟ يۇرتىغا كېتەمدۇ؟

ــ نەدە تۇرىدۇ؟ــ ھېممەت نەنسەنچى ئېغىر تىندى،ــ مېنىڭچە، يۇرتىغا كەتمەس. نەدە تۇرىدىغانلىقىغا كەلسەك، قىزىم، بۇنى بىز بىلىپ بولالمايمىز. رىزقى نەدە بولسا شۇ يەردە تۇرار...

«رىزقى نەدە بولسا شۇ يەردە؟» بۇنى ئىچىدە تەكرارلىغان زەۋەرگۈل: «بىچارە، يەنە نەلەردە قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈرەر؟» دەپ ئويلىدى ئىچى ئاچچىق بولۇپ.

ــ قىزىم، ھازىر بۇنى ئويلىماي، ئۇنىڭغا ئوبدان قارايلى.

ھېممەت نەنسەنچى شۇنداق دەپ سىرتقا ماڭدى. زەۋەرگۈل

قولىدىكى ئىشنى قويۇپ، ئاتىسى بىلەن بىرىپ يېزا ماگىزىنىدىن ئالغان بىر قۇر كىيىمنى ئېلىپ قاھارنىڭ يېنىغا كىردى.

قاھار ئوڭايلا ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى.

ــ زېرىكتىڭىزمۇ؟ تېلېۋىزورنى قويۇپ بېرەيمۇ؟ــ دېدى زەۋەرگۈل مۇلايىملىق بىلەن. ئۇ ئەمدى قاھارغا ئاتىسىنىڭ ئۆگىتىشى بىلەن كېسەلگە ئەمەس، مېھمانغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىنىۋالغانىدى.

ــ يەنىلا رادىئو ئاڭلاي،ــ دېدى قاھار ئالدىراپ. زەۋەرگۈل رادىئونى ئېچىپ قويدى. ئاندىن:

ــ كىيىملىرىڭىزنى يۆتكىۋالسىڭىز...كىر يۇيماقچىدىم،ــ دېدى قاھارگە يېڭى كىيىملەرنى بېرىپ.

قاھار ھاياجانلانغان ھالدا كىيىملەرنى قولىغا ئالدى.

زەۋەرگۈل كىر كىيىملەرنى يىغىپ قويۇپ، «يېڭىنە ئىشمىنى تۇگىتىۋېلىپ ئاندىن يۇيايي» دەپ تۇرۇشىغا، قوروغا بىرنەچچە قوشنا ئاياللار كىرىپ كەلدى.

ئۇلار كىرىپلا زەۋەرگۈلگە چاقچاق قىلدى:

ــ بازار قىزىپ كەتسە، ئەرلىك خوتۇنىدەك بېزىرىپ ئولتۇرۇپسىزغۇ.

بۇ گەپتىن زەۋەرگۈل ۋىللىدە قىزاردى:

ــ كىرلەر يىغىلىپ قاپتىكەن، شۇنى يۇيۇۋېتەي دەپ... بازارغا چۈشتىن كېيىنلەردىن بارارمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سودىلىقممۇ يوق.

ــ بازار ئايلىنىشقا ماڭغان، سىزنى ئېلىۋالايلى دەپتىمىز. ئۇنداق بېرى بولسا بوپتۇ،ــ دېدى چاقچاق قىلغان ئايال. ئاندىن قوشۇپ قويدى،ــ ھە راست، تۇغقىنىڭلارنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟

ــ ئەھۋالى كۈندىن ــ كۈنگە ياخشى بولۇپ كېتىۋاتىدۇ،ــ دېدى زەۋەرگۈل گەپنى تۇگىتىشكە ئالدىراپ،ــ شەربەتلەر پايدا قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ.

ــ ئاتىڭىزنىڭ قولى شىپا جۇمۇڭ،ــ دېدى زەۋەرگۈلنىڭ دوستى زىننەت.

ــ ئوڭشىلىپ كېتىدۇ.

ــ قاراپ تۇرۇڭلار، ئەتىيازغا قالماي كەتمەن چاپقۇدەك بولۇپ كېتىدۇ.

ــ يەرگە چۈشكۈدەك بولغاندا يوقلاپ كىرىمىز،ــ دېيىشتى باشقا ئايالالارمۇ بىر ــ بىرىگە گەپ بەرمەي.

ــ رەھمەت،ــ دېدى زەۋەرگۈل خۇش بولۇپ. شۇ گەپلەر بىلەن ئايالالار چىقىپ كېتىشتى.

«نېمىدېگەن ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بۇ!ــ دەپ ئويلىدى هويلىدا بولۇنۇۋاتقان گەپ ــ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ياتقان قاھار،ــ بۇ كىشىلەردىن مۇشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاپلا تۇرسام پات ئارىدىلا ساقىيىپ كېتەمدىمەن، نېمە...»

ئۇنىڭ خىياللىرىنىڭ ئايىغى چىقماي تۇرۇپلا هويلىدا هېمىت نەنسەنچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ قىزىم، خەس قارا قوينىڭ باڭزىسىنى ئېلىپ كەلدىم. شورپا قىل، بۇنداق شورپىنىڭ قۇۋۇتى يىلىك ــ يىلىككە بارىدۇ.

ــ ماقۇل،ــ دېدى زەۋەرگۈل ئورنىدىن تۇرۇپ،ــ چامغۇر قالمىغان. مەن بازارغا بېرىپ چامغۇر ئەكېلەي.

هېمىت نەنسەنچى ئۆيگە كىردى.

ــ يەنە ئازراق ياخشى بولۇۋالساڭ، سېنى مۇنداق ياتقۇزمايمەن. تالا ــ تۇزگە چىقسەن، قولۇم ــ قوشنىلار بىلەن كىرىش ــ چىقىش قىلسەن. يائاللا، بۇ مەھەللىدىكىلەرنى، تۇغقىنىڭنى بىزگە كۆرسەتمىدىڭ، دەپ تەنە قىلغىلى تۇرغىنىنى. شۇلارنىڭ تەلىيىگە بولسۇن بىر ئۆرە تۇرۇپ كەتكىنە، بالام...

هېمىت نەنسەنچى زوق ــ شوق بىلەن سۆزلەيتتى. قاھارنىڭ بولسا هاياجاندىن لەۋلىرى تىترەپ كەتتى: «ياخشى ئادەم دېگەننىڭ سۆزىمۇ دوريكەن. ئاتا بولسا مۇشۇنچىلىكلا بولار! ئېھە، ئاتا! ئاتىلىق، مېهرىبانلىق روهىڭنى مۇشۇ ئېسىل ئادەم ئارقىلىق ماڭا يەتكۈزۈۋاتقانسەنمۇ؟...»

هېمىت نەنسەنچى چىقىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ قاھار قاتتىق هاياجان ئىلكىدە خىلىغىچە ئولتۇردى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا كۈچ

كىرگەندەك، بۇ كۆچ بىلەن پۈت ـ قوللىرى ماغدۇرىغا كېلىۋاتقاندەك بولدى. دېمىسىمۇ، قاھار بۇنىڭغا ھەيران ئىدى. قاچان مۇشۇ ھېمىت نەنسەنچىگە يولۇقتى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ئۆزىنى ياخشىلىنىپ كېتىۋاتقاندەكلا سېزىدىغان بولۇپ قالغانىدى. مېھرىلىك گەپ، ئىللىق مۇئامىلە، ئازادىلىك ئىچىدە يېيىلگەن تاماق، ئىشەنچ بىلەن تەييارلانغان شەربەت، پاكىللىق بىلەن تىلىنىۋاتقان تىلەكلەر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالغان كېسەللىكلەرنى ھەيدەپ، ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان ئۇنىڭدىن يىراقتا تۇرۇپ كەلگەن ھاياتلىق راھىتىنى ئۇنىڭ ئاجىز بەدىنىگە قايتا ئاتا قىلماقتا ئىدى. ئىنسان ھاياتىنىڭ ئاچچىق ـ تاتلىقىنى تېتىغاچقىلا بۇ ھاياتلىققا تارتىشىدىكەن ـ دە! ھايات تاتلىقلىقى بىلەن تاتلىققا ئامراقلار ئۇچۇن قىممەتلىك! ھايات ئاچچىقلىقى بىلەن ئوخشىغان لەڭمەنگە مۇچ سېلىپ ھۇزۇرلىنىپ يەيدىغان كىشىلەرگە يەنىلا قىممەتلىك! ھايات ئاچچىق ـ چۇچۇكلۇكى بىلەن تاتلىق بىلەن ئاچچىقنى يەپ كۆرۇپ تەجرىبە ھاسىل قىلغانلارغا يەنىلا قىممەتلىك!

قاھار شۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرگەن. ئۇمىدسىزلەنگەن، ئاھ ئۇرغان، ناله قىلغان، نەپرەتلىك ۋە لەنەتلىك تۇيغۇلار ئىلكىدە ھەممىدىن ۋاز كەچكەن، ھاياتتىن يەكۇنمۇ چىقارمىغان، تەجرىبىمۇ ھاسىل قىلمىغان، ئەمما ئۆلمەسلىكنى ئارزۇ قىلغان... مانا ئەمدى روشەن سېزىپ تۇرۇپتىكى، ھايات ئۇنىڭغىمۇ قىممەتلىك ئىكەن. بۇنى كىشىلەر پەقەت ۋاقىتلىق ئۇنتۇپ قالىدىكەن، خالاس!

ئۇ خىلىلا يېنىكلەپ قالغانىدەك بولۇپ، پۈتىنى كاڭدىن ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. مۇشۇنچىلىك ھەربىكەتمۇ ئۇنىڭغا ئارامىلىق بېغىشلايتتى. ئەمما مۇشۇنداق كىچىككىنە ھەربىكەت ئۇچۇنمۇ قانچىلىك كۈچەيدىغانلىقىنى بىر ئۆزىلا بىلىدۇ.

شۇ چاغدا ئۆيگە زەۋەرگۈل چەينەك ۋە چىنە كۆتۈرۇپ كىرىپ كەلدى. قىز سىلىق ھەربىكەتلەر بىلەن قىزىق چايىنى چىنىگە قۇيۇپ قاھارغا ئاۋايلاپ سۇندى:

ـــ ئۇسساپ قالغانسىز، ئاتام يەرلىك ئۇسۇلدا ياسىغان قۇۋۇەت چېيى بىلەن دەملىدىم.

قاھار چىنىنى قولىغا ئالدى. دەرۋەقە، چايدىن گۈپۈلدەپ شەربەت پۇرىقى كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ پۇرىقى ئادەمنىڭ ئىشتىيىنى غىدىقلايتتى. شۇڭا قاھار چاينى نېرى ـ بېرى پۇۋلەپلا بىر ئوتلىدى. پاھ! چاي ھەقىقەتەن خۇش پۇراقلىق، تەمى يېقىشلىق ئىدى.

ـــ رەھمەت سىزگە،ـــ دېدى قاھار چوڭقۇر مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن. تەسىرلەنگەنلىكتىن ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

ـــ كىيىۋېلىڭ،ـــ دېدى زەۋەرگۈل كىيىملەرنى ئىشارە قىلىپ،ـــ ئازادە بولۇپ قالىسىز.

گەپنىڭ تېگىنى چۈشەنگەن قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. زەۋەرگۈل ئىشىكنى چىڭىدە يېپىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

قاھار كىيىملەرنى يۆتكىدى. سۇس ئەنبەر پۇرىقى كېلىپ تۇرغان يېڭى كىيىملەر ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تېنىنى راھەتلەندۈردى. ئۇچىسىدىكى كىيىملەرگە تويماي قاراپ، ھېلىدىن ـ ھېلىغا سىلاپ تۇرغان قاھاردا تۇرۇپلا ئەينەككە قاراپ بېقىش ئىستىكى قوزغالدى. ئۇ كاڭنىڭ يېنىدىكى ئۇستەل تەرەپكە قولىنىڭ كۈچى بىلەن سىلجىشقا باشلىدى. ئۇستەلدىكى رادىئونىڭ يېنىدا كىچىك بىر تىكلىمە ئەينەك بار ئىدى. نەچچە كۈنلەردىن بۇيان قاھار ئۇ ئەينەككە يىراقتىن قاراپ قويغان، ھەتتا رادىئونى ئېچىش ئۈچۈن ئەينەككە يېقىن بېرىپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما ئەينەككە قاراپ بېقىشقا جۈرئەت قىلالمىغانىدى. ئەينەككە قاراپ باقمىغىلى قانچە ئۇزۇن بولدى ـ ھە؟ قېنى، شۇ بىر يىلى سۈدىن ئۆز ئەكسىنى كۆرگەنچە؟ ئۆزىنىڭ چىرايى قانداقتۇ؟ ئەسلىي قانداق بولغىيتتى؟ ھازىرمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشاشمىدۇ؟ ئادەملەر قىزىق، كۈندە ئاڭلاپ تۇرغان ئۆزىنىڭ ئاۋازىنى باشقا ۋاستىلەردىن ئاڭلىسا ئۆز ئاۋازى ئىكەنلىكىگە ئىشىنەلمەي قالىدۇ. لېكىن، ئۇزۇندا بىر، ھېچبولمىسا ئەينەككە قارىغاندا كۆرۈنىدىغان چىرايىنى بولسا بىر

كۆرسىلا تونۇۋالمدۇ. شۇ تاپتا قاھارمۇ چىرايىنى تونالارمۇ؟

قاھار جۈرئەت بىلەن ئەينەكنى قولىغا ئالدى. پاكىز كىيىملەر، پارقىراپ تۇرغان كىچىك تۆگمىلەر، ئاندىن... ئاندىن... شالاڭ ساقال - بۇرۇت باسقان چىراي! قاھار چۆچۈپ كەتتى. ئۇ چىرايىنى تونىدى. ئەمما بۇ چىرايىنى تۈك باسقان، كۆزلەرنىڭ نۇرى ئۆچۈشكە باشلىغان، ئوتى ئۇلغىيىشقا باشلىغان مەشىتەك چىرايىنىڭ بەزى جايلىرىغا قىزىللىق يۈگۈرۈشكە باشلىغان، يارا ئىزى قالغان پېشانە... مانا بۇ قەيسەرنىڭ ھازىرقى قاھارنىڭ چىرايى ئىدى. بۇنىڭدىن قاھار خۇشال بولدى. ئەگەر بۇ يەردىكى داۋالاش ۋە مېھرىبانلىق بولمايدىغان بولسا، ھاياتلىق ۋە ياشلىقنىڭ نىشانى بولغان ھېلىقى قىزىللىقلارمۇ بولمىغان بولاتتى.

قاھار ئېغىر «ئۇھ» تارتىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئادەمنىڭ ئىچىدىكى ئالامەتلەرنىڭ ئىزى يۈزدە قالىدىكەن ئەمەسمۇ! ئەگەر شۇ ئالامەتلەرنىڭ ئىزى ئەمەس، ئۆزى ئادەمنىڭ چىرايىغا چىقىپ قالمىغان بولسا، ئادەم نېمە بولۇپ كېتەر - ھە!؟

قاھار جايىغا كېلىپ ياستۇقىغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ھاياتىدا بۇنداق مېھرىبانلىقتىن جانلانغان تۇيغۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى ئاز نېسىپ بولغانىدى. ئاتىسى ھايات ۋاقتىدا بۇنداق تۇيغۇنىڭ ھۇزۇرىنى، قىممەتلىكلىكىنى ئۇ ھېس قىلىپ يېتەلمىگەنىدى. كېيىن ئىبادەتخان ئانا، رېھىم شەپقەتلەرنىڭ ئىنسانىي مېھرىلىرى ئۇنىڭغا مېھرىنىڭ قۇدرىتىنى چوڭقۇر تونۇتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق مېھرىگە تولىمۇ تەشنا ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى بىلىپ يەتتى. مانا ئەمدى، ھېممەت نەنسەنچى بىلەن قىزى زەۋەرگۈل قاھار تەشنا بولۇۋاتقان گۈلدەستىنى خۇش پۇراقلىرى بىلەن ئۇنىڭغا سۇندى. شۇڭا شۇ تاپتا قاھارنىڭ روھىي دۇنياسى لەرزىگە كەلدى.

ئۇ ئاشۇنداق مىننەتدارلىق تۇيغۇلىرىغا چۆمۈلگەن پەيتتە، ئۆيگە ھېممەت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى.

ھېممەت نەنسەنچى ئۆيگە كىرىپ يېڭى كىيىملەر بىلەن

بىزنلىپ ئولتۇرغان قاھارغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. يېڭى، پاكىز كىيىملەر بىلەن قاھار باشقىچىلا تۇسكە كىرگەنىدى. «تۇزۇكلا بالىكەن» دەپ ئويلىدى ھېمىت نەنسەنچى ئۇنىڭغا قاراپ.

ــ بۇ كىيىملەر ساڭا بەك يارىشىپتۇ، بالام، ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى مەستلىكى كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ. بۇنى ئاڭلىغان قاھار خۇددى كىچىك ۋاقتىدا يېڭى كىيىم كىيىسە ئاتىسى ماختىغاندا خۇش بولغاندەك كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. شۇ چاغدا ئۆيگە زەۋەرگۈل كىرىپ كەلدى. ئۇ قاھارغا قاراپ سەل ھەيران قالغاندەك بولدى ۋە دىققىتىنى دەرھال ئاتىسىغا بۇرىدى:

ــ ئاتا، گۆش تەييار بولۇپ قالدى.

قىز شۇنداق دەپ قويۇپ قاھارغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ سىرتقا ماڭدى. ھېمىت نەنسەنچىمۇ ئورنىدىن تۇردى.

ــ بالام، سەن قولۇڭنى چايقىغاچ تۇر، مەن تاللىغان قوينىڭ گۆشى سېنى يۇگۇرتىۋېتىدۇ.

ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ داس بىلەن ئۇرۇقنى كاڭنىڭ يېنىغا قويۇپ قويدى. ھېمىت نەنسەنچى ھازىر ئۇستىلىق بىلەن كىچىك ھەركەتلەرنى قاھارغا قىلدۇرۇپ، ئۇنى ھەركەت قىلىشقا يېتەكلەۋاتاتتى. دەرۋەقە، ھېمىت نەنسەنچى سىرتقا ماڭغاندا قاھار كاڭدىن چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى.

ھېمىت نەنسەنچى ھويلىغا چىقىقاندا زەۋەرگۈل لېگەنگە ئېلىنغان گۆشنىڭ ئۈستىگە يۇمشاق پىشقان چامغۇرنى ئېلىۋاتاتتى.

ــ گۆش تازا ئوبدان پىشىپتۇ، ئاتا، ــ دېدى زەۋەرگۈل. ھېمىت نەنسەنچى گۆشكە سنىچىلاپ قارىۋېتىپ:

ــ راست، شۇمۇپ يېگۈدەك پىشىپتۇ، ــ دېدى. ئاندىن بىر پەس تۇرۇۋېتىپ قوشۇپ قويدى، ــ خۇدايىم رىزقىنى بەرسە، پات ئارىدا تۇرۇپ كېتىدۇ، بۇ بالا.

گۆشنى قاھار ھەقىقەتەن ھۇزۇرلىنىپ يېدى. شورپا ئۇنى خۇشياقمۇدەك تەرلەتتى. ئۇلار تەرلىرىنى بېسىشىپ ئولتۇرغاندا ھېمىت نەنسەنچى قىزىدىن سوراپ قالدى:

ـــ قىزىم، قايسى ساتىراش بالىنىڭ ھۈنىرى ئوبدان؟

زەۋەرگۈل ئاتىسىغا قارىدى ۋە مەقسىتىنى چۈشىنىپ ئويلىنىپ جاۋاب بەردى:

ـــ ئاق مەسچىتنىڭ يېنىدىكى ساتىراشنى ئەستايىدىل ئىش قىلىدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم.

ـــ تاماقتىن كېيىن مەن ئۇ ساتىراشنى چاقىرىپ كېلەي، قاھارنىڭ چېچىنى ياساپ قويسۇن.

تاماقتىن كېيىن ئۈزۈن ئۆتمەي ھېمىت نەنسەنچى بىر ساتىراشنى باشلاپ كەلدى. قاھار بىلەن تەڭ دېمەتلىك بۇ ساتىراشنىڭ بىر قولىدا تارغاق بىلەن قايچا، يەنە بىر قولىدا بولسا چاچ ئېلىش ماشىنىسى بار ئىدى. كەسپىي ئادەت سەۋەبىدىن بولسا كېرەك، ئۇ قولىدىكى چاچ ئېلىش ماشىنىسىنى دەمۇدەم قۇرۇق ئىشلىتىپ گىرتىلدىغان ئاۋاز چىقىرىپ تۇراتتى.

ـــ سۇ تەييار قىلىڭلار، ـــ دېدى ساتىراش ئارتۇق گەپ قىلماي قاھارنىڭ ئالدىغا پەرتۇق تارتىپ. ئۇ قاھارنىڭ چېچىنى سوپۇنداپ بىر ھازا ئۇۋۇلىدى. ئاندىن تارغاق، قايچىسىنى ئىشقا سالدى. تارغاق بىلەن قايچا ساتىراشنىڭ قولىدا شۇنداق ئەپچىل ئالمىشاتتى، قوللار چاچنى ئۆلچەملىك قىسىپ ئالاتتى، قايچا «گىرت»لا قىلاتتى، ئۈزۈن ـ قىسقا چاچلار يەرگە، قاھارنىڭ دولىسىغا چۈشۈپ تۇراتتى...

ھېمىت نەنسەنچى بىلەن قىزى ساتىراشنىڭ ھۈنىرىگە باش لىڭشىتىشتى. ساتىراش قاھارنىڭ بېشىنى ئىككى قولىلاپ تۇتۇۋېلىپ ئۇيان ـ بۇيان قىلىپ راسا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، يانچۇقىدىن بىر ئۈستىرىنى ئالدى ۋە قاھارنىڭ شالاڭ ئۆسكەن بۇرۇت ـ ساقاللىرىنى قىرىشقا باشلىدى. بۇ ئىشى تۈگىگەندىن كېيىن قاھارنىڭ بېشىنى يەنە بىر قېتىم يۇيدى. ئاندىن تارغاق بىلەن كۆڭۈل قويۇپ تارىدى. شۇنچىلىك ئىشلارنى قىلىپ بولغۇچە بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۈرمىگەن ساتىراش شۇ چاغدىلا ئېغىز ئاچتى:

ـــ چاچ دېگەن ئاجايىپ يارىشىدىكەن بۇ ئاداشقا.

بۇ گەپ بىلەن ھېمىت نەنسەنچى قاھارنىڭ يېنىغا باردى. ئۇمۇ

كۆردىكى، ئالدىدا بىر ئوبدانلا يىگىت يىگىتلىك جەزبىدارلىقى بىلەن ئولتۇراتتى. شۇ تاپتا قاھار ھېمىت نەنسەنچىگە ئىسسىقلا كۆرۈندى. قاملاشقان تۇرۇق، ياراشقان كىيىم، ئۇنى تېخىمۇ نۇرلاندۇرغان چاچ پاسونى. قاھار شۇ تاپتا يېڭى قىياپەتكە كىرگەنىدى. ئەگەر ئۇنىڭ چىرايىدا كېسەللىك ئاسارەتلىرى بولمىغاندا ئىدى، راۋۇرۇس يىگىتلەر قاتاردىن ئورۇن ئالاردى.

ھېمىت نەنسەنچى خۇشال ھالدا داسنى ئېلىپ سىرتقا ماڭدى. قاھار كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇۋاتقاندا، ئۆيگە لۆڭگە كۆتۈرۈپ زەۋەرگۈل كىرىپ كەلدى. ئۇ قاھارغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. كۆز ئالدىدا باشقىچىلا قىياپەتتىكى بىر يىگىت. بۇنىڭغا ھەيران قالغان زەۋەرگۈل:

ــ چاچ سىزگە بەك ياراشىپتۇ، ــ دەۋەتكىنىنى تۇيمايلا قالدى. بۇ گەپتىن قاھارنىڭ لېۋىدە سۇس كۈلكە پەيدا بولدى. ئەمما زەۋەرگۈل شۇ گەپنى دەپ سالغىنىغا بەك خىجىل بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ باشقا گەپ ئارقىلىق بۇ خىجىللىقتىن قۇتۇلماقچى بولدى. ئەمما ساتىراش ئۇنىڭغا بۇ ئىمكانىيەتنى بەرمىدى.

ــ شۇنى دېمەمسىز، بۇ ئاداشنىڭ چېچى، بېشى ۋە يۈزى ئۆلچەپ قويغاندەكلا ئىكەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان زەۋەرگۈل گەپنى يەنە بۇرىماقچى بولدى:

ــ سىزنىڭ ھۇنىرىڭىزمۇ قالتىسكەن.

ــ ياق، ــ دېدى ساتىراش سايمانلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ــ مەن بۇ ئاداشقا ئانچە ھۇنەر ئىشلەتمىدىم. ئۆز ــ ئۆزىدىنلا ياسلىپ كېتىدىغان چاچكەن ئەمەسمۇ. كېلىشكەن يىگىتلەرنىڭ چېچى دېگەن...

زەۋەرگۈل گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى.

ــ ئىسمىڭىز نېمە؟ ــ سورىدى ساتىراش قاھاردىن.

ــ قاھار.

ــ كېيىن مەن سىزنى ساتىراشخانامغا ئېلىپ بېرىپ بەزى

دوەنلەرگە كۆرستىمەن. چېچىنىڭ تايىنىنىڭ يوقلۇقىنى دېمەي، ئوبدان ياسىمىدىڭ، دەپ ياقامغا ئېسىلىدۇ تېخى.

شۇ چاغدا ئۆيگە ھېمىت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى.

ــ مانا ھېمىت ئاكا، چاچ ياسىدى دېگەن مۇشۇ. چاچ دېگەن قاھاردىكەن.

ــ رەھمەت، ئۇكام.

ــ قاھار، كېيىن سىزنى چاقىرغىلى كېلىمەن...

ساتىراش گېپىنىڭ ئاخىرى چىقىپ بولغۇچە، ئۆزى ھويلىغا چىقىپ بولدى.

يەردىكى چاچلارنى سۈپۈرۈۋاتقان زەۋەرگۈل ساتىراشنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاپ، ئىختىيارسىز قاھارغا قاراپ سالدى ۋە ئۆزىنىڭ بايا دەپ سالغان گېپى يادىغا يېتىپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇ: «نېمە ئۇ گەپنى دەپ يۈرىمەن؟» دەپ ئويلاپ تۇرۇشىغا سىرتتىن ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ رەھمەت، ئۇكام.

ــ ئەستا، ئالمىسام بولاتتى.

بايىقى گەپ، ئوي ۋە ھەرىكىتىدىن ئۇيۇلۇپ قالغان زەۋەرگۈل ئاتىسى كىرگۈچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئائىلىدە يەنمۇ چوڭقۇرلىغان ئىللىقلىق ۋە يېقىنلىق ھۆكۈمرانلىق ئورۇنغا ئۆتتى. ھېمىت نەنسەنچى داۋالاشنى ئىزچىل داۋاملاشتۇردى. كۈندە ئەتىگەن تومۇر تۇتاتتى، شەربەت قاينىتاتتى، ئاچچىق ـ چۈچۈمەل شەربەتلەرنى قاھارغا تاتلىق گەپ قىلىپ، زورلاپ ئىچۈرەتتى، ئۇنى ھەرىكەت قىلدۇراتتى، شورپىلاندۇراتتى. زەۋەرگۈل بولسا ئەمدى قاھارغا ئەركىن، بىۋاستە گەپ قىلالمايدىغان بولۇپ قالدى. قاھارغا گەپ قىلسا ئۇيۇلاتتى، نېمىشقىدۇر خىجىل بولاتتى، بەزىدە ئۆزىنى ئەپقاچسا، بەزىدە ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىشنى ئىستەپ قالاتتى. نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ بەلكىم زەۋەرگۈل قاھارنى بۇرۇن بىمار قاتاردا كۆرگەن بولسا، ئەمدىلىكتە ئۆيگە كەلگەن مېھمان يىگىت قاتاردا كۆرۈپ شۇنداق بولۇۋاتامدىكىن؟ بۇنى ئۇ ئۆزى

بىلەلمىدى. ياشلىق تۇيغۇلىرى ئەزەلدىن ئاشۇنداق سىرلىق ۋە قىزىققۇ!

ئاشۇنداق ئىزچىل داۋالاش ئىككى ئايغا يېقىنلاشقاندا قاھارنىڭ ئەھۋالىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىشلەر بولدى: تاماقنىمۇ ئۆزى يېيەلەيدىغان بولۇپ كەتتى. ھەتتا ئۆيى ئىچىدە ئەركىن ماڭالايدىغان بولدى. ئەمما ئۇ بۇ جەريانىدا خىجىل بولدى، ئۈيالدى، نومۇس ئوتىدا يۈرىكى پۈچىلاندى. بولۇپمۇ ئۇ چوڭ ـ كىچىك ھاجەت ئىشىدا خىجىللىقتىن ئۆلگۈدەك بولدى. شۇڭا، ئۇ بۇ ئائىلىگە بولغان ئادەمگەرچىلىك قەرزىنى چوقۇم قايتۇرۇشقا قەسەم ئىچتى.

بۇگۈن ئۇ سائەتكە قاراپ رادىئونى ئېچىۋىدى، ئاخىرقى بىر خەۋەر تۇگەپ يەنە ناخشا باشلاندى. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان رادىئودىن ناخشا ئاڭلاپ كېلىۋاتقان بولغاچقا، مۇزىكىسىدىنلا بۇ ناخشىنىڭ «گۈل بېرەي دەيمەن» دېگەن ناخشا ئىكەنلىكىنى بىلدى. ناخشا بۇرۇنقىدەكلا ئۇنىڭ تومۇر ـ تومۇرلىرىغا سىڭىشقا باشلىدى:

ئاتامغا گۈل بېرەي دەيمەن،
ئانامغا گۈل بېرەي دەيمەن.
مېنى باققان جاپاسىغا،
بېشىمدا كۆتۈرەي دەيمەن.
.....

«ياق، ياق،ـــ دەپ بېشىنى چايقىدى قاھار،ـــ مەن بۇ دۇنيالىقتا ھېمىت ئاكامغا، ئىبادەتخان ئانامغا، ئۇ دۇنيالىقتا ئۆز ئاتامغا گۈل بېرىمەن. يەنە زەۋەرگۈلگە گۈل بېرىمەن!» مانا بۇ ئۇنىڭ چىن قەسىمى ئىدى.

ئۇنىڭ خىياللىرىنى بۆلۈپ ھېمىت نەنسەنچى ئۆيگە ئالدىراپ كىرىپ كەلدى.

ـــ بالام،ـــ دېدى ئۇ قاھارنىڭ ئالدىنغا ئالدىنئالا ئېلىپ

تەييارلاپ قويغان ئاياغنى قويۇپ،ــ كۆڭلۈم ئەمدى ئەمىن تاپتى. هازىر ھاۋانىڭ ياخشى ۋاقىتلىرى، يەنە بىر نەچچە ۋاق ئۆتسە سوغۇق چۈشۈپ قالىدۇ. شۇڭا تالا ـ تۈزگە چىقىپ يەر دەسسەپ باقسىڭ بولاتتى.

گەرچە، قاھار ئۆي ئىچىدە تام تۈتۈپ يېڭى تە ـ تە بولۇپ مېڭىشنى ئۆگىنىۋاتقان كىچىك بالىلاردەك مېڭىۋاتقىلى خېلى بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن سىرتقا چىقىپ مېڭىشنى پەقەت ئويلاپ باقمىغانىدى. شۇڭا، ئۇ ھېمىت نەنسەنچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ سەل مەڭدەپ قالدى.

ــ قورقما، ھازىر پۈت ـ قولۇڭغا ماغدۇر كىردى. تەندە ماغدۇر بولسىلا ھېچنېمىدىن قورقما.

قاھار ھېمىت نەنسەنچىنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ تۇرسىمۇ، ئۆزىگە ھېچ ئىشەنچ قىلالمىدى. مېڭىش؟ ئۇ بۇ سۆزنى ئۇنتۇپ قالغىلى نە زامان ـ ھە؟ خۇددى ئۇ ئەزەلدىن مېڭىپ باقمىغاندەك.

ھېمىت نەنسەنچى گېپىنى تۈگىتىپ قاھاردا بولۇۋاتقان ئىككىلىنىشلەرگە دىققەت قىلمىغاندەك، كېلىپلا ئۇنىڭغا ئاياغ كىيگۈزۈشكە تۇتۇش قىلدى. بۇنىڭدىن ھودۇقۇپ كەتكەن قاھار، نە پۈتىنى ئەپقېچىشنى، نە ئۆزى كىيىشكە ھەرىكەت قىلىشنى، نە ھېمىت نەنسەنچىگە ئىككى ئېغىز سۆز قىلىشنى بىلەلمەي قالدى.

ھېمىت نەنسەنچى ئۇنىڭ بىر پاي ئايىغىنى كىيگۈزۈپ بولغاندىن كېيىنلا قاھار يەنە بىر پۈتىنى ئەپقېچىپ:

ــ ئۆزۈم كىيەي، ئۆزۈم كىيەي،ــ دېدى. خۇددى شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك ھېمىت نەنسەنچى بىر چەتكە ئۆتتى. شۇنىڭ بىلەن قاھار ئېڭىشىپ يەنە بىر ئايىغىنى كىيمەكچى بولدى. بىراق ئۇنىڭ بەدىنى ئۆزىگە بوي بەرمەي ھەرىكىتى قۇلاشمىدى. شۇڭا ئۇ ھېمىت نەنسەنچىگە قاراپ قويدى. ئەمما ھېمىت نەنسەنچى ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەي قاراپ تۇرۇۋەردى. بۇنداق ئولتۇرۇۋېرىشنىڭ ئورنى يوق. ئاخىر بولماي قاھار پۈتىنى كاڭغا ئالدى. ئاندىن تولىمۇ مۇشەققەتتە ئاياغنى پۈتىغا ساپتى.

ھېمىت نەنسەنچى كېلىپ ئۇنى يۆلىدى. ئۇ تام تۈتۈپ ماڭغاندەك زورۇقماي قەدەم ئېلىپ ئىشىككە ماڭدى.

ئىشىكنىڭ سىرتى ھازىر قانداقتۇ؟ يا بۇرۇنقىدەكلا ئۇنى يات كۆرەرمۇ؟ ئۆزگەرگەندىمۇ؟ ئۆزىگە ساخاۋەت نۇرلىرىنى بەخش ئەتكەن بۇ زېمىن قانداقراق يەردۇ؟ شۇ خىياللار بىلەن نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ سىرتقا چىققۇسى كەلمەي قالدى. ئەمما ھېمىت نەنسەنچى ئۇنى يۆلەپ ئەمەس، تارتقاندەك قىلىپ مېڭىۋەردى.

مانا ئىشىك ئېچىلدى. ئۇ ھويلىغا قەدەم ئالدى. بىر تەرەپتە زەۋەرگۈل ساپلىقىنى تۇتقانچە ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ھويلا پاكىز تازىلانغان، نەرسە ـ كېرەكلەر جاي ـ جايىغا رەتلىك قويۇلغان، يېڭىدىن يۇيۇلغان كىيىملەر ھويلىدىكى ئۇزۇن تارتىلغان سىمغا يېيىۋېتىلگەن، زەۋەرگۈلنىڭ يېنىدىكى قازان بېشى خۇددى تاماق قىلىنمىغاندەك پاك ـ پاكىز ھەم رەتلىك ئىدى.

ھېمىت نەنسەنچى قاھارنى ھويلا ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى. قاھارنىڭ كۆزى بولسا ھويلىدىكى ۋە ھويلا سىرتىدىكى نەرسىلەرنى كۆرۈشكە ئولگۈرەلمەي قالدى. ھېمىت نەنسەنچى ئۇنى بىر قۇر ئايلاندۇرۇپ ئىشىك يېنىغا قويۇلغان ئورۇندۇقىغا ئولتۇرغۇزدى. بۇ ھەرىكەتلەردىن ئۆزىنى ساقىيىپ قالغاندەكلا ھېس قىلغان قاھار ئەتراپقا تويماي قارايتتى. ھويلىنىڭ شەرق تەرىپى بىرنەچچە تۇپ تەك شۇڭلىرى بىلەن كېچىك باراڭ قىلىنغان، تەك ئۆستۈرۈلگەن يەرنىڭ چېتىدە بىرنەچچە تۇپ ئۆرۈك دەرىخى باراقسانلاپ تۇراتتى. دەرۋازىنىڭ يېنىدا بولسا مېۋىلىرى تازا قىزىرىپ ئوخشىغان بىر تۇپ چىلان دەرىخى كۆككە بوي سوزۇپ، ھويلىغا ئۆزگىچە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى. قاھار يىراقلا ـ ئېگىزگە نەزەر سالدى. ھويلىنىڭ تاملىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغىنى تاقىر، ئەمما مەغرۇر قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ئىدىقۇت تېغى ئىدى.

ئۇنىڭ دىققىتىنى ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئاۋازى بۆلدى:

ـ بەك ئۇزۇن تۇرۇۋەتمە، سەل تۇرۇپ كىرىپ كەت.

ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ قاھار بىر نەرسە دەي دەپ

ئاغزىنى ئۆمەللىگىچە سىرتقا چىقىپ كەتتى. زەۋەرگۈل قاھارغا پات ـ پات قاراپ قويۇپ هويلىدىكى گۈللەرگە سۇ قۇيۇشقا باشلىدى.

قاھار كىرىپ كەتمەكچى بولدى. ئەمما يۆلەشكە زەۋەرگۈلنى قانداقمۇ چاقىرالمىسۇن؟ زەۋەرگۈلمۇ ئۆزى بىلىپ كەلمىدى. خۇددى قاھارنى ئونتۇپ قالغاندەك بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى قىلىپ ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋەردى. شۇنىڭ بىلەن قاھار تامنى تۇتۇپ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن ئىشكىنىڭ يان ياغىچىنى تۇتۇپ بىر قەدەم ئالدى.

ــ ئىشكىنى تۇتمامسىز!

زەۋەرگۈلنىڭ بۇ ئاۋازى قاھارنى چۆچۈتۈۋەتتى. شۇڭا، قولىنى ئىشكىتىن دەرھال تارتىۋېلىپ بىر قەدەم مېڭىۋەتتى ۋە دەلدەڭشىپ كەتتى. بىراق، ئۇ يىقىلمىدى. بۇنى كۆرگەن زەۋەرگۈل بولسا قورققىنىدىن قولىدىكى يېڭىلا ئاقلىغان سەۋزىنى چىڭدە چىشلەپ تۇرۇۋالدى.

بايا چۆچۈگەن ھەم قورقان قاھار كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك بولۇپ، ئاستا بىر قەدەم ئالدى، ئاندىن يەنە بىر قەدەم ئالدى، يەنە بىر قەدەم... ئۇ شۇنداق مېڭىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن زەۋەرگۈلنىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق نۇرلىرى چاقنىدى.

ئۆيگە كىرگەن قاھار ھاياجاندىن ئۆزىنى باسالماي قالدى. ئۇ ماڭدى! ئاخىر ماڭدى! ئادەمنىڭ ئىدىيىسى دېگەن ـ ھە! ئۇ بۇرۇن «مۇشۇ كېسەل بىلەن ئەمدى بىر ئۆمۈر يەر دەسسىيەلمەيدىغان ئوخشايمەن» دەپ ئويلىغان ھەمدە مۇشۇ ئوي كاللىسىغا مەھكەم ئورۇنلىشىپ، بەختسىزلىككە يەم بولغان رېئاللىقى بۇنى ئۇنىڭ ئىدىيىسىگە چوڭقۇر ئورۇنلاشتۇرۇۋەتكەنىدى. مانا ئەمدىچۇ؟ «توۋا، كۆرىدىغان كۈنلىرىم بار ئىكەن!»

شۇنداً ئۇ ھېمىيەت نەنسەنچە ۋە ئۇنىڭ قىزىنىڭ قىلمۇاتقانلىرىنىڭ پەقەت ئۆزى ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى يەنە بىر

قېتىم تونۇپ يەتتى. ئۇلار ئۇنى ئۆزە قىلدى، ماڭدۇردى. نېمىدېگەن ئېسىل ئادەملەر!

قاھار ھاياجان بىلەن ئولتۇرغاندا ئۆيگە زەۋەرگۇل كىرىپ كەلدى.

— ئىرادىلىككەنسىز، — دېدى زەۋەرگۇل يېقىملىق ئاۋازدا.

قاھار ئارانلا:

— رەھمەت سىلەرگە، — دېيىلىدى. شۇ گەپكە ئۇلگۇرۇپ ئۆيگە ھېمىت نەنسەنچى كىرىپ كەلدى. ئۇ ناھايىتى خۇشال ئىدى.

— بالام، ئەمدى ئۆزۈڭ ماڭ. كۇندە مېڭىپ بەر. پۇتۇڭ يەر دەسسىدىمۇ رىزقىڭ بار دېگەن گەپ. مۇشۇنىڭ بىلەن يولۇڭ ئېچىلىپ كەتسۇن، ئىلاھىم.

ھېمىت نەنسەنچى خۇشاللىقتىن ئاغزىنى يۇمالمايلا قالغانىدى. بۇنى كۆرگەن زەۋەرگۇل ۋىلىقلاپ كۇلۇپ كەتتى.

ئۇچىنچى باب

شۇ مېڭىش بىلەن قاھار ئوڭشىلىپ كەتكەندەكلا بولۇپ قالدى. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەن تۇراتتى ـ دە، ھويلىدا مېڭىشقا باشلايتتى. ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا يەنە ھويلىدا پەيدا بولاتتى ۋە يەنە مېڭىشقا باشلايتتى. بۇرۇن دەرەخلىكتە ياتقاندا ئۆيگە كىرىپ كېتىشنى قانچىلىك ئارزۇ قىلغان بولسا، مانا ئەمدى ئۆيگە كىرگۈسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. يەنە كېلىپ مېڭىشى تېزلەپ، ئۇنى ـ بۇنى كۆتۈرۈپ باققۇسى كېلىپ كېتەتتى. بەزىدە ساپلىققا سۇ ئېلىپ گۈللەرگە سۇ قۇياتتى. يەنە ماڭاتتى. ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ئېغىلدىكى قويلارغا قاراپ باقاتتى. يەنە ھويلىغا چىقاتتى. بۇنى كۆرگەن ھېمىت نەنسەنچى كۈلۈپ:

ــ مۇشۇ ماڭغانچە ھويلىدىن چىقىپ كېتىپ، قايتقۇچە ئۆينى تاپالمايۋېرمە يەنە، ــ دەپ قويياتتى. زەۋەرگۈل بولسا:

ــ گۈللەرگە سۇ قۇيۇپ مېنى ئارام تاپقۇزۇپ قويغان بىلەن تولا مېڭىپ ھويلىنىڭ توپىسىنى چىقىرىپ، ئىشمىنى جىقلىتىۋەتتىڭىز، ــ دەپ چاقچاق قىلاتتى.

بىر كۈنى قاھار ھويلىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئۆگزىگە چىقىدىغان شوتىنى كۆرۈپ قالدى ۋە ھېچ ئىككىلەنمەيلا شوتىغا ياماشتى.

ئۇ ئۆگزىگە چىقىپ ھەيران قالدى. ئۆزى تۇرۇۋاتقان بۇ تۈيۈق دېگەن يەر تاغ ئاغزىغا كەپلىشىپ تۇرغان بىر يۇرت ئىكەن. ئىدىقۇت تېغى ئىككى تەرەپتىن يانتۇ كېلىپ ئۇچراشقان بولۇپ، تۈيۈق تاغ ئۇچرىشىپ ھاسىل بولغان بۇلۇڭغا كەپلىشىپ تۇراتتى. ئەتراپتىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىككى ئوخشاشلىق بار ئىدى: بىرى، بارلىق ئۆيلەرنىڭ ئۇستىدە چوڭ ـ كىچىك چۇنچىلەر بار ئىدى. يەنە بىرى، چۇنچىلەرنىڭ ئۇستىگە بادرا تىكىلىپ، بادرىغا

تېلېۋىزىيە سىگنالىنى ياخشى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن تۈرلۈك ئانتېننىلار بېكىتىلگەنىدى. ئۇ ئەتراپتىكى قەدىمىيلىكى چىقىپ تۇرغان ئۆيلەرگە قىزىقسىنىپ قاراپ، يەنە تاغقا نەزەر سالدى. شۇندا غەربىي تاغ باغرىغا سېلىنغان قورشاۋ تامنى ۋە تامنىڭ ئىچىدىكى گۈمبەزلەرنى كۆردى. «نېمىشقا تاغنىڭ قاپتىلىغا قورشاۋ تام سېلىپ قويغاندۇ؟ پەيتىنى تېپىپ زەۋەرگۈلدىن سوراپ باقايچۇ» دەپ ئويلىغان قاھار ئۆگزىدىن يېنىپ چۈشتى.

ئۇ ھويلىغا چۈشكەندە زەۋەرگۈل مۇرىسىگە سومكا ئېسىۋالغان، قولىدا بىر تۇتام چاچ تۇتۇۋالغان بىر خەنزۇ كىشى بىلەن ئىشارەت قىلىشىپ تۇراتتى. ئۇ كىشى زەۋەرگۈلگە ھەدەپ چۈشەندۈرەتتى. زەۋەرگۈل چۈشەنگەندەك بولاتتى ـ يۇ، يەنە چېچىنى تۇتۇپ بېقىپ تۇرۇپ قالاتتى. زەۋەرگۈل چېچىنى تۇتقاندا ئۇ كىشىنىڭ بېشىنى لىڭشىتىشى زەۋەرگۈلنى قايمۇقتۇرۇپ قويۇۋاتاتتى. زەۋەرگۈل قاھارغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ئۇ كىشىنىڭ سۆزىگە زەن سېلىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشىنىشكە تىرىشتى.

شۇ چاغدا زەۋەرگۈلنىڭ كەينىدىن تونۇش، ئەمما خەنزۇچە ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ سەن چاچنى نېمە قىلىسەن؟

بۇ سۆز ناھايىتى راۋان، تەلەپپۇزى بولسا ئۆلچەملىك ئىدى.

زەۋەرگۈل چۆچۈپ كەينىگە بۇرۇلدى. سۆزلەۋاتقان باشقا بىرسى ئەمەس، بەلكى قاھار ئىدى. بۇنى بىلگەن زەۋەرگۈل ھاڭ ـ تاڭ قالدى. چاچ سېتىۋالىدىغان بۇ خەنزۇ كىشى بولسا گېپىنى ئۇقىدىغان بىرسىنىڭ چىققىنىغا خۇش بولغانىدەك زەۋەرگۈلنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قاھارنىڭ ئالدىغا باردى.

ــ كونا چاچ بولسا ئالماقچىدىم. ئەمما بۇ قىز چۈشىنەلمەيۋاتىدۇ.

ــ بۇ قىز چېچىنى تۇتسا، ھە، دېگەندەكىن، ئەلۋەتتە چۈشىنەلمەيدۇ ــ دە.

ــ نېمىشقا؟

— سېنى بېشىدىكى چېچىنى ئالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قاپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئۇ كىشى كۈلۈپ كەتتى:

— ئۇنداق بولسا ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ.

— ھە، چاچنى نېمە قىلىسەن؟

ئۇ كىشىنىڭ يوشۇرغۇسى كەلدىمۇ قانداق، مۇجمەللا جاۋاب بەردى:

— بۇنى مەنمۇ ئۇقمايمەن. پەقەت مېنىڭ قولۇمدىن سېتىۋالىدىغان ئورۇننى بىلىمەن.

قاھار تېخىچىلا ھەيرانلىق ئىلكىدە مەڭدەپ تۇرۇپ قالغان زەۋەرگۈلگە قارىدى:

— كونا چاچ بارمۇ؟

زەۋەرگۈل ئارانلا جاۋاب بەردى:

— يوق، يوق...

قاھار بۇ خەنزۇ كىشىگە چاچ يوقلۇقىنى ئېيتىپ ئۇنى يولغا سالدى.

— سىز... سىز خەنزۇچىنى بىلەمسىز؟ — زەۋەرگۈل ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي قالدى. قاھار شۇندىلا زەۋەرگۈلدىكى ھەيرانلىقنى چۈشىنىپ كۈلۈپ دېدى:

— مەن تېخى سىزگە دېگۈدەك بولمىدىم. مەن خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان.

زەۋەرگۈل «ھە» دېگەن پېتى قاھارغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى. ئاندىن ئۆزىنىڭ بايىقى «ئىشارەتلىك» تىلنى ئىشلەتكىنىگە خجىل بولغاندەك:

— ئۇنداقتا، ماڭا ئۇستاز بولسىڭىز بولغۇدەك، — دېدى.

— ئەگەر سىزلا خالىسىڭىز، كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە سىزگە ياردەم قىلىمەن.

ئىككىسى ھويلىغا قويۇلغان كارىۋاتقا بېرىپ ئولتۇردى.

— ھە راست، — دېدى زەۋەرگۈل قاھارنىڭ بايىقى خەنزۇ كىشى

بىلەن قىلىشقان گەپلىرىنى بىلگۈسى كېلىپ، ــ بايا نېمە دېيىشتىڭلار؟

قاھار قىسقىلا ئېيتتى:

ــ ئۇ كونا چاچ يىغىدىغان كىشىكەن. كونا چاچ بولسا ــ تۇالىدىكەن ياكى شار دېگەندەك ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرگە تېگىشىدىكەن.

ــ كونا چاچنى نېمە قىلىدىكەن؟ كىشىلەرنىڭ كونا چاچتىن يالغان چاچ ياسايدۇ، دېگىنى راستكەن ـ دە.

ــ يالغان چاچ ياسىماس. نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئۇمۇ بىلمەيدىكەن.

ــ مەنغۇ ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدىم. چاچلا دەيدۇ.

ــ سىلەرگە خەنزۇ تىلى دەرسى ئۆتمەمدۇ؟

ــ ئۆتىدۇ، مەنمۇ خېلى ئوبدان ئۆگەنگەندەك قىلغان. نېمە بولدىكىن، بىلەلمەيلا قالدىمغۇ.

ــ دائىم ئىشلىتىپ تۇرمىغاندىكىن شۇنداق بولىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، گەپ تەبىئىيلا ئوقۇش توغرۇلۇق بولۇپ قالدى.

ــ سىزغۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىلىپ بولغانسىز. ئەمما مېنىڭ سىز توغرۇلۇق ئىچىمنى پۈشۈرۈۋاتقان بىر سوئال بار. سىز نېمىشقا تەتىل توشۇپ كەتسىمۇ مەكتىپىڭىزگە بارمايسىز؟ قايسى مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانسىڭىز؟

بۇ گەپ بىلەن زەۋەرگۈل ئىچىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن قاھار «ئورۇنسىز سوئال سوراپ قويغان ئوخشايمەن» دەپ ئەپسۇسلىنىپ قالدى. بىراق، شۇ چاغدا زەۋەرگۈل ئېغىز ئېچىپ، ئاتا ــ ئانىسىنىڭ نېمىشقىدۇر كېچىكىپ پەرزەنتلىك بولغانلىقىنى، ئانىسىنىڭ ئىككىنچى تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ يېزا تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇپ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەندىن كېيىن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، شۇ تۇرغانچە قايتا ئوقۇمىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇنىڭ دەردىنى چۈشەنگەن قاھار گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكەشكە تىرىشتى:

— سىز قايسى دەرسكە قىزىقاتتىڭىز؟

— ئەدەبىيات دەرسىگە قىزىقاتتىم. بولۇپمۇ ھېكايە ـ رومانلارنى ئوقۇشقا ئامراق ئىدىم.

— ھوي، بۇ يېزىدا كىتابنى نەدىن تاپىسىز؟

— مەھەللىمىزدە بەكرى ئىسىملىك بىر مۇئەللىم بار. شۇ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىدە «تارىم»، «دۇنيا ئەدەبىياتى» دېگەن ژۇرناللار جىق، كىتابلارمۇ بار.

— مەن نېمە دەرسكە قىزىقىدىغانلىقىمنى ئۇنتۇپ قالدىم. ئەمما رادىئويىڭىزدىن شېئىر ـ رومانلارنى ئاڭلاپ مەنمۇ ھېكايىگە ئامراق بولۇپ قالدىم. بولۇپمۇ «يىپى ئۈزۈلگەن لەگلەك» دېگەن ھېكايە بەك تەسىرلىك ئىكەن.

— ئۇ ئەسەرنى مەنمۇ «دۇنيا ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدىن ئوقۇغان. ھەقىقەتەن تەسىرلىك ئەسەر.

— ئەگەر شۇ ژۇرنال بولسا ماڭمۇ ئوقۇپ بەرسىڭىز.

— بولىدۇ، ئەگەر ئارىيەتكە ئېلىپ چىقسام، بىللە ئوقۇساق بولىدۇ ئەمەسمۇ.

ئۇلار يەنە نېمىلەرنى دېيىشەر بولغىيكىن، ھېممەت نەنسەنچىنىڭ ئاۋازى ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە دەخلى قىلدى:

— نېمە دېيىشۋاتىسىلەر؟

شۇندىلا ئۆزلىرىنىڭ قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كېتىپ ئاتىسىنىڭ كەلگەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالغانلىقىنى بىلگەن زەۋەرگۈل خىجىللىقتىن قىزىرىپ كەتتى.

— ئاتا، قاھار خەنزۇ تىلىنى پىششىق بىلىدىكەن، — دېدى زەۋەرگۈل ئالدىراپ.

— شۇنداقمۇ، قانداق گەپ بۇ؟ — دېدى ھېممەت نەنسەنچى قىزىقىپ. شۇنىڭ بىلەن زەۋەرگۈل بايا بولغان ئىشنى ئاتىسىغا سۆزلەپ بەردى.

— ۋاي بالام، مانا جانغا ئەسقاتىدىغان ھۈنىرىڭ بار ئىكەن

ئەمەسمۇ، تىل بىلمىگەندىكىن، بىز باشقىلارنىڭ ئالدىدا گاچا، ھېلىقى چاچ سېتىۋالىدىغان كىشى بىزنىڭ ئالدىمىزدا گاچا،ــ دېدى ھېممىت نەنسەنچىنىڭ قاھارغا مەستلىكى كېلىپ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان زەۋەرگۈل ئاتىسىغا قاراپ دومسايدى.

ــ ھاۋا سوغۇق كۈنلەردە سىرتتا ئۇزاق تۇرما،ــ دېدى ھېممىت نەنسەنچى دورىپۇرۇشلۇق ئۆيىگە مېڭىپ. «گەپكە ئەجەب بېرىلىپ كېتىپتىمەنغۇ» دېگەنلەرنى ئويىدىن ئۆتكۈزگەن زەۋەرگۈل ئاتىسىغا ئەگەشتى.

قاھار ئەتىسى ئۆگزىگە چىقىپ تاغ قاپتىلىدىكى ھېلىقى قورشاۋ تامغا قاراپ تۇرغاندا، يېنىدا زەۋەرگۈل پەيدا بولدى.

ــ ئاتام سىزنى سوغۇقتا سىرتتا ئۇزۇن تۇرمىسۇن دېسە، ئەمدى ئۆگزىگە چىقىۋالغىنىڭىز نېمىسى؟ــ دېدى زەۋەرگۈل ئاغرىنغاندەك قىلىپ.

ــ مەنمۇ ھېلى چىققان،ــ دېدى قاھار نەزىرىنى تاغ قاپتىلىدىن ئالماي،ــ مېنىڭ ئاۋۇ قورشاۋ تامنى بەك بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ.

زەۋەرگۈل بىر قاراپلا قاھارنىڭ ئىچىدىكىنى بىلدى.

ــ ئۇ دېگەن مازار،ــ دېدى زەۋەرگۈل چۈشەنچە بېرىپ،ــ دۇنياغا ناھايىتى داڭلىق. ئادەتتە كىشىلەر «تۇيۇق غوجام» دەپ ئاتايدۇ. ئەمما ھەقىقىي ئاتىلىشى «ئەسھابۇلكەف».

بۇلارنى ئاڭلىغان قاھاردا قىزىقىش پەيدا بولدى.

ــ ئىسمىنىڭ مەنىسى نېمىكەن؟

ــ ئۇخلاۋاتقان كىشىلەر.

ــ ئۇنداق دەپ ئاتالغان بولسا ئالاھىدە بىر تارىخى بارمۇ، نېمە؟

ــ ئالاھىدە تارىخى بار ـ يوقلۇقىنى ئۇقمايمەن. ئەگەر بۇنىڭغا قىزىقسىڭىز بۇ مازار ھەققىدە ژۇرنالدا بىر ماقالە بار. سىزگە شۇنى ئوقۇپ بېرەي.

ــ مەيلى.

ــ يۇرۇڭ ئەمىسە.

زەۋەرگۈل ئۆيدىن بىر ژۇرنالنى تېپىپ چىقىپ تۆۋەن ئاۋازدا ئوقۇشقا باشلىدى:

قەدىمكى زامانىدا لۇكچۇن ئەتراپلىرى پايانسىز كەتكەن يايلاق بولۇپ، قەبىلىلەر سۇ ۋە ئوت ـ چۆپ قوغلىشىپ، سۇيى ئەلۋەك، ئوت ـ چۆپى بولۇق جايلارنى ماكان تۇتۇپ، مال ـ چارۋا بېقىپ ھايات كەچۈرىدىكەن. شۇنداق قەبىلىلەرنىڭ بىرىدە دەقىيانۇس ئىسىملىك بىر پادىچى بولغانكەن. دەقىيانۇس شۇ زامانىدكى بىر قەبىلىنىڭ قۇلى بولۇپ، ئىتائەتمەنلىكى بىلەن ئۆز خوجايىنىنىڭ پادىلىرىنى باقىدىكەن. دەقىيانۇس پادا بېقىپ نۇرغۇن يىللارنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

بىر كۈنى كۈن پاتارغا يېقىن دەقىيانۇس مالىلىرىنى ھەيدەپ مەھەللىگە كېتىۋاتقانكەن، پادىلارنىڭ كەينىدە كېتىۋاتقان بىر قوينىڭ ئارقا پۇتى بىر تۆشۈككە كىرىپ قېلىپ، قوي پادىلىرىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. دەقىيانۇس بۇ قوينىڭ پۇتىنى تۆشۈكتىن تارتىپ چىقارغانكەن، قوم سىيرىلىپ تۆشۈك بارا ـ بارا چوڭىيىپتۇ. دەقىيانۇس بۇ تۆشۈككە قىزىقىپ قاپتۇ. ئۇ قولى بىلەن تۆشۈكنى چوڭلاتقانكەن، يانتۇ چېپىلغان ئۈزۈن بىر غار كۆز ئالدىدا ئايان بوپتۇ. دەقىيانۇس غارغا كىرىپ ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ ۋە بىر ئىشىككە يېتىپ بېرىپتۇ. ئىشىكنى شۇنداق ئاچقانكەن، ئەيۋەھەننا‌س، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئالتۇن ـ يامبۇلار، كۆموش تەڭگىلەر، گۆھەر، ياقۇت، ئونچە ـ مەرۋايىتلارغا تولۇپ كەتكەن چوڭ بىر لەخمىگە كىرىپ قاپتۇ. دەقىيانۇس تەڭرىنىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن ھەيرانۇ ھەس بولۇپ، ھوشىنى يوقىتىپتۇ. ئۇ بىر ھازادىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ، بۇ بايلىقنى قانداق ئېلىش توغرىسىدا ئويلىنىپتۇ ۋە ھازىرچە بۇ ئىشنى سىر ساقلاپ پەم بىلەن ئېلىپ كېتىش قارارىغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىشكنى ئەسلىدىكى پېتىچە يېپىپ، ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىنى ھىم قىلىپ ئېتىپتۇ ۋە بەلگە قىلىپ بىر تال پۆپۈكلۈك قومۇشنى سانجىپ قويۇپ، قويلىرىنى ھەيدەپ كېتىپتۇ.

دەقىيانۇس ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، ئاخشىمى يېقىن

ئاغىنىسىدىن تۆتنى چاقىرىپ، كۆرگەنلىرىنى ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىپتۇ ۋە بۇ بايلىقنى قانداق ئېلىش، نېمىگە ئىشلىتىشنىڭ پىلانىنى تۈزۈپتۇ. دەقىيانۇس ئاغىنىلىرى بىلەن بايلىقنىڭ بىر قىسمىنى قۇللارغا تارقىتىپ بېرىپتۇ، بىر قىسمىغا قورال ـ ياراق ياستىپتۇ. ئىشلار پىلان بويىچە جاي ـ جايىدا ئورۇندىلىپ، دەقىيانۇس باشچىلىقىدىكى قۇللار ئىسيان كۆتۈرۈپ، قەبىلە باشلىقىنى ئۇرۇق ـ جەمەتى بىلەن قوشۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. قەبىلە باشلىقىنىڭ پۈتۈن مال ـ مۈلكىنى قۇللارغا بۆلۈپ بېرىپ ئۇلارنى ئازاد قىپتۇ. قۇللار دەقىيانۇسنىڭ ئىخلاسمەن پۇقرالىرىغا ئايلىنىپتۇ. دەقىيانۇس ئۆتكۈردىكى بارلىق مال ـ دۇنيانى ئېلىپ، ئۆزىگە چوڭ بىر شەھەر سالدۇرۇپتۇ. بۇ شەھەر «دەقىيانۇسنىڭ شەھىرى» دەپ ئاتىلىپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئەتراپىدىكى قەبىلىلەرمۇ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىپ تېخىمۇ كۈچىيىپتۇ. ئاخىردا يۇرتىنى قاپتەك قىلىپ پۈتۈن ئىقلىمغا ئۆزىنى «تەڭرى» دەپ جاكارلاپتۇ.

دەقىيانۇس دەۋرىدە يەمەن پادىشاھىنىڭ يەملەيخا، يەكسەلمەينا، ياۋايۇنۇس، ئازارپەتيۇنۇس، شادىيۇنۇس ئىسىملىك بەش ئوغلى بولۇپ، ئۇلار تەڭرىنىڭ مەۋجۇت ياكى مەۋجۇت ئەمەسلىكى توغرىسىدا كۆندە دە تالاش قىلىشىدىكەن. ئۇلار دەقىيانۇسنىڭ ئۆزىنى «تەڭرى» دەپ جاكارلىغانلىقىنى ئاڭلاپ، تەڭرىنى كۆرۈش ۋە ئۇنى تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن دەقىيانۇسنىڭ شەھىرىگە سەپەر قىپتۇ. ئۇلار ئۆزۈن يولىلارنى بېسىپ، مىڭ بىر جەبىر ـ جاپالارنى تارتىپ، ئاخىر دەقىيانۇسنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە بۇ شەھەرنى تەپسىلىي كۆزىتىپتۇ. دەقىيانۇس ھەرقايسى يۇرتلاردىكى قەبىلە باشلىقلىرى ۋە بايلارنى چاقىرىپ كېچىسى تاڭ ئاتقۇچە قىمار ئويناىدىكەن، كۈندۈزى ئۇخلايدىكەن. قىزىقارلىق يېرى شۇكى، دەقىيانۇس قىمار ئويناىدىغان سارايىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئون ئىككىدىن يىگىرمە تۆت دانە مۈشۈكنى سەپ‌راس تىزىپ، تىك ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، مۈشۈكلەرنىڭ بېشىغا يانداۋرۇلغان چىراغلارنى قويۇپ قويىدىكەن. مۈشۈكلەر تاڭ

ئاتقۇچە بېشىدىكى چىراغنى كۆتۈرۈپ تىك ئولتۇرىدىكەن. دەقىيانۇس بولسا باشقىلار بىلەن چىراغ يورۇقىدا قىمار ئويناۋاتقان. دەقىيانۇس بۇ كارامىتى ئارقىلىق باشقىلارغا ئۆزىنى ئىنسانلار ۋە بارلىق مەخلۇقات ـ مەۋجۇداتلارنىڭ تەڭرىسى دەپ ئىشەندۈرىدىكەن.

يەمەن پادىشاھىنىڭ شاھزادىلىرى دەقىيانۇسنىڭ بۇ كارامىتىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇنى سىناپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ. ئەگەر دەقىيانۇس شاھزادىلەرنىڭ سىنىقىدىن ئۆتسە، ئۇنى تەڭرى دەپ ئېتىراپ قىلماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادىلەر يەمەندىن كەلگەن بايلار سىياقىدا ياسىنىپ، دەقىيانۇسنىڭ ھۇزۇرىدا قىمارغا قاتنىشىشنى ئىلتىماس قىلىپتۇ. دەقىيانۇس ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل كۆرۈپ، شاھ ئوردىسىغا تەكلىپ قىپتۇ. دەقىيانۇسنىڭ سارىيىدا قىمار باشلىنىپتۇ. شاھزادىلەر ئوردىغا كىرىشتىن ئىلگىرى ھەربىرى بىرنەچچىدىن چاشقانىنى تۇتۇپ يەڭلىرىگە يوشۇرۇۋالغانكەن. ئوردىدا قىمار تازا قىزغان پەيتتە شاھزادىلەر چاشقانلارنى قويۇۋېتىپتۇ. چاشقانلار تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشىپتۇ. بېشىغا ياندۇرۇلغان چىراغ قويۇپ ئۆگىتىلگەن مۇشۇكلەر چاشقانىنى كۆرۈش بىلەن خويى تۇتۇپ، بېشىدىكى چىراغلارنى ئۆرۈگىنىچە چاشقانلارغا ئېتىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆيىنىڭ ئىچى قاراڭغۇ بولۇپ قىمار بۇزۇلۇپتۇ. مات بولغان دەقىيانۇس دەرغەزەپكە كەپتۇ. شاھزادىلەر بولسا پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئوردىدىن چىقىپتۇ ۋە دەقىيانۇسنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن شەرققە قاراپ قېچىپتۇ، قېچىپ ئاخىر دەقىيانۇس شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى تۈيۈق دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا ئولىشىپتۇ. دەريا بويىدا ئولتۇرۇپ يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇشۇپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇپتۇ ۋە قەيەرگە قېچىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. شاھزادىلەر بىردەك: «باشقا يەرگە ماڭساق تۇتۇلۇپ قالمىز، دەريانى بويلاپ تاغ ئېغىزى تەرەپكە ماڭغىنىمىز تۇزۇك» دەپ قارار قىلىشىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە تاڭ ئاتقۇزۇپ، ئەتىسى تاغ ئېغىزىغا قاراپ يول ئاپتۇ

(كېيىنكى دەۋرلەردە شاھزادىلەر مەسلىھەت قىلىشقان ئاشۇ يەرنى كىشىلەر ئۇلۇغلاپ «مەشەت غوجام» دەپ ئاتىلىدىغان بىر مازار بىنا قىلغانىكەن. بۇ يەر ئەسلىدە شاھزادىلەر مەسلىھەت قىلىشىپ بىر كېچە قونغانلىقى ئۈچۈن «مەسلىھەت غوجام» دەپ ئاتالغانىكەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تۈيۈق دىيارىدىكى ئادەملەرنىڭ تىل شۇڭىسىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن «مەشەت غوجام» دەپ ئاتىلىدىغان بولغانىكەن. تۈيۈق يېزىسىدىكى شا كەنت تەۋەسىدە ھېلىمۇ «مەشەت غوجام» دەپ ئاتىلىدىغان يەر بار).

شاھزادىلەر قاچقاندىن كېيىن دەقىيانۇسنىڭ چاپارمەنلىرى ئۇلارنى قوغلاپتۇ. ئۇلار شاھزادىلەر غەربكە قاراپ قاچقان بولۇشى مۇمكىن، دەپ قاراپ كۈنپېتىشنى ئىزدەپتۇ، ئەمما كېچىچە ئىزدەپمۇ تاپالماپتۇ. ئەتىسى يەرگە يورۇق چۈشكەندە چاپارمەنلەر شاھزادىلەرنىڭ شەرققە ماڭغان ئىزىنى تېپىپ تۈيۈقتا قاراپ يۈرۈش قىپتۇ.

شاھزادىلەر تاغ ئېغىزىغا قاراپ كېتىۋاتقاندا، يولدا دەقىيانۇسنىڭ پادىسىنى باقىدىغان پادىچى قۇل كەشپۈتەت يۇنۇس ئۇچراپتۇ. پادىچى ئۇلاردىن قەيەرگە سەپەر قىلغانلىقىنى سوراپتۇ. شاھزادىلەر: «تەڭرىنى ئىزدەپ ماڭدۇق» دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ. پادىچى شاھزادىلەرگە: «مەن يول باشلىغاچ سىلەرگە ھەمراھ بولۇپ، تەڭرىنى بىللە ئىزدىگەن بولسام» دەپتۇ. شاھزادىلەر پادىچىنىڭ تەلىپىنى ماقۇل كۆرۈپتۇ. پادىچى مالالارنى تاشلىۋېتىپ شاھزادىلەرگە يول باشلاپ مېڭىپتۇ. ئويلىمىغاندا ئۇلارنىڭ كەينىدىن پادىچىنىڭ ئىتى قىتمىرمۇ بىللە ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. شاھزادىلەر: «ئەگەر ئىتنى ئېلىۋالساق، قاۋاپ قويسا تۇتۇلۇپ قالىمىز. شۇڭا ئىتنى ھەيدىۋېتەيلى» دەپتۇ. پادىچى ئىتنى قوغلاپتۇ، لېكىن ئىت داۋاملىق ئەگىشىپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ئىتنىڭ بىر پۇتىنى ئۇرۇپ سۇندۇرۇۋېتىپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئىت ئۈچ پۇتلاپ دىگۈسلاپ مېڭىپ ئۇلارغا ئەگىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كېلىپ، ئىتنىڭ تۆتىلا پۇتىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ، لېكىن ئىت دومىلاپ ئۇلارغا

ئەگىشىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىچى ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغانىكەن، ئىت دەرھال زۇۋانغا كېلىپ: «ئى ئىنسانلار، سىلەر تەڭرىنى ئىزدەپ كېتىۋاتىسىلەر، مېنىمۇ تەڭرى يارانقان، شۇڭا مەنمۇ سىلەر بىلەن تەڭرىنى ئىزدەپ بارسام بۇنىڭ نېمە يامىنى؟» دەپ كۆزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ ياش تۆكۈپتۇ. ئۇلار ئىتنىڭ ئىلتىجاسىدىن تەسىرلىنىپ، ئىتنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ساھابىلەر ــ ئالتە ئادەم، بىر ئىت تۆيۈق ئېغىزغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار تۆيۈق ئېغىزغا يېتىپ كەلگەندە، دەقىيانۇسنىڭ چاپارمەنلىرى ئۇلارنى قوغلاپ كەپتۇ. شۇ چاغدا بىر كارامەت يۈز بېرىپتۇ. تۆيۈق ئېغىزنىڭ غەربىي يان باغرىدا بىر ئۆڭكۇر نامايان بولۇپتۇ. ساھابىلەر ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ ئۆڭكۇرگە كىرىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئاپتۇ. ساھابىلەرنى قوغلاپ كەلگەنلەر تاغ ئېغىزنىڭ ئىچىدە تەرەپ ــ تەرەپنى ئىزدەپتۇ. ئۇلار ھېلىقى ئۆڭكۇرنىڭ يېنىغا كەلگەنىكەن، ئادەمزاتنىڭ ئىزى كۆرۈنمەپتۇ. ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىغا بولسا ئۆمۈچۈكلەر تور تارتىپ، كۆك كەپتەرلەر ئۇۋا ياساپ، ساھابىلەرنى ئۆڭكۇرگە يوشۇرۇپتۇ. دەقىيانۇسنىڭ چاپارمەنلىرى تاغ ئېغىزىنى شۇنچە ئاختۇرۇپمۇ ئۇلارنى تاپالمىغاندىن كېيىن، غولنىڭ شەرق تەرىپىدىكى چوقىقىغا ئۆي ياساپ ساھابىلەرنى كېچە ــ كۈندۈز كۆزىتىپتۇ. كېيىن نەغمە ــ ناۋا قىلىساق شاھزادىلەر ئويۇن ــ تاماشاغا قىزىقىپ چىقىشى مۇمكىن، دەپ قىرىق بىر كېچە ــ كۈندۈز مەشرەپ ــ مەجلىس ئۆتكۈزۈپتۇ. بىراق، ساھابىلەرنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. دەقىيانۇسنىڭ چاپارمەنلىرى ئۇمىدسىزلىنىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

ئالتە نەپەر ساھابە ۋە قىتمىر دەپ ئاتىلىدىغان ئىت ئۆڭكۇرگە يوشۇرۇنغاندىن كېيىن، بەخىرامان ئۇخلاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۈيقۇسى قېنىپ، قورسىقى ئېچىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ ۋە يەيدىغان نەرسە ئەكېلىش ئۈچۈن كىچىك بىر بازارغا بېرىپتۇ. ئەمما ناۋايلار ئۇلارنىڭ قولىدىكى يارماقنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ ۋە: «بۇ يارماقلار دەقىيانۇسنىڭ زامانىدىكى يارماق ئىكەن، بۇ

يارماقلار ئۆتمەس بولغىلى ئۇچ يۈز توققۇز يىل بولدى» دەپتۇ. ساھابىلەر بۇنىڭغا ئىشەنگۈسى كەلمەي سۈرۈشتۈرسە، دەقىيانۇسنىڭ ئۆلگىنىگە ئۇچ يۈز يىلدىن ئاشقانلىكەن. ئەمما ساھابىلەرگە پەقەت بىر كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلىغاندەك تۇيۇلۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئامالسىزلىقتىن ئازراق يەيدىغان نەرسە تېپىپ غارغا قايتىپ كېتىپتۇ. ساھابىلەرنىڭ تەڭرىنى سېغىنىپ تارتقان جەبىر ـ جاپالىرى تەڭرىنى تەسىرلەندۈرۈپتۇ. تەڭرى غار ئىچىدىن غايىۋانە يول بېرىپ، ئۇلارنى ئامان ـ ئېسەن يەمەنگە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە ساھابىلەر ھېلىمۇ غاردا ئۇيقۇدا ياتقۇدەك، دېيىلگەن...

ــ بۇ راستمىدۇ؟ ــ دەپ ھەيرانلىق بىلەن سورىدى قاھار.

ــ راست ـ يالغىنىنى بىلمىدىم. شۇڭا ژۇرنالدىمۇ بۇنى رىۋايەت دەپتۇغۇ.

شۇ چاغدا ھويلىغا چىرايى ھېمىت نەنسەنچىنىڭ چىرايىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىرسى سالام بىلەن كىرىپ كەلدى. قاھار ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشۈپ تىنچ ـ ئامانلىق سوراشتى. زەۋەرگۈل بولسا ئېچىلىپ كۈلگىنىچە ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا باردى:

ــ يوقاپلا كەتتىڭغۇ ھۇسەن ئاكا، پاتىگۈلنى ئالغاچ كەلسەڭ بولمامدۇ؟

ــ كېلەر يىلى ئۆي سالمىدىغان بولغاندىكىن، ياغاچ ـ تاش تەييارلاپ قويماي دەپ ئالدىراش بولۇپ قالدىم. پاتىگۈل سېنى كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى، دەپ ئاغرىنىپ قالدى.

قاھار ئۇلارنىڭ قىزغىن ئەھۋالىغا قاراپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. قاھار ئۆيگە كىرىپ رادىئونى ئېچىپ قويدى. بىراق دىققىتى ھويلىغا مەركەزلىشىپ قېلىپ، رادىئودا نېمە دېيىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي قالدى. ئۇ ھويلىدا بولۇۋاتقان گەپلەردىن شۇنى بىلدىكى، كەلگەن ھۇسەن ئىسمىلىك كىشى ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئىنىسى ئىكەن. ئۇلار ئىككىسى ئۆي ئىچىنىڭ پارىڭىنى قىلىشقاندىن كېيىن خوشلاشتى.

— مەن ماڭاي، زەۋەرگۈل، ئاتاڭغا كەلگىنىمنى دەپ قوي.
— ماقۇل، پاتىگۈل بىر كېلىپ كەتسۇن.
— ھە راست، قىزىم، ئاكام داۋالاۋاتقان يىگىت شۇمۇ؟
— ھەئە.
— كېسەل كۆرپىسى دەۋاتاتتى، راۋۇرۇس يىگىتكەنغۇ ئۇ.
زەۋەرگۈل جىم تۇرۇۋالدى.
— خوش، قىزىم.
زەۋەرگۈل پاتىگۈلنى سېغىنغانلىقىنى ھېس قىلغان شۇ كۈندىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ، پاتىگۈل بۇ مەھەللىدە پەيدا بولدى.
ھويلىنىڭ ئىشكى تولۇق ئېچىلغۇچە كىرگۈچىنىڭ ئاۋازى ھويلىغا كىرىپ بولدى.
— ۋاي - ۋۇي زەۋەر، ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇۋېرىپ سېسىپ كەتمە يەنە.
زەۋەرگۈل بېشىنى كۆتۈرمەيلا ئۇنىڭ پاتىگۈل ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى. پاتىگۈل زەۋەرگۈلنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتمەيلا ئۇنىڭ يېنىغا كەلگۈچە يەنە چاڭلداپ سۆزلەپ كەتتى:
— كۈندە مەھەللىدە كەكلىكتەك لىكىلداپ يۈرۈيدىغان ئادەم يوقاپلا كەتتىڭغۇ. كۈن نۇرىنى كۆرمەي چىرايىڭدىن كېتىپ قالما يەنە. شۇنداق بولسىغۇ تازا خوش بولاتتىم.
— ياڭالىلا، نېمانداق زەھىرىڭنى سانجىيسەن؟ گەپلىرىڭ نېمانداق سېسىق؟ يا سېنى ئۆمەر تاشلىۋەتتىمۇ؟ مۇشۇنداق كاپىلدىساڭ، تاشلىۋەتسىمۇ بولغۇدەك.
ئىككى دوست ئېغىزلىرىدا شۇنداق دېيىشكەن بىلەن مەھكەم قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئۇلارنىڭ تۇرۇق - ھالىدىن بىر - بىرىنى نەقەدەر سېغىنىشقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.
پاتىگۈل زەۋەرگۈلنى قويۇۋېتىپ ئۇستۇېشىغا سەپسالدى.
— نېمە، ۋاقىت بىر يەرگە بارسىمۇ ئەسكى تامدەك تۇرىسەنغۇ؟ ماڭ، ئۆزۈڭنى تۇزەشتۇر.
شۇندىلا زەۋەرگۈل ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈۋەتتى:

ــ ۋاي ئاللا، رازىينىڭ توينىنى راستلا ئۇنتۇپتىمەن.
ــ ئېسىڭنى كىم ئوغرىلىۋالدى، ئانداق؟ ماڭ، چاققان بول. بۇنداق سۇۋۇمىغان تامدەك بارساڭ، سادىق توينى تاشلاپ ئۆيىگە قېچىپ كەتمىسۇن يەنە.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ زەۋەرگۈلنىڭ چىرايى تۇرۇلدى:
ــ شۇنىڭ ئىسمىنى چىقارمىغىنە، پاتەم.
ئۆيدە تۇرۇپ ئۇلارنىڭ سۆزىگە زەن سېلىۋاتقان قاھار: «سادىق دېگەن كىمكىنە؟ قارىغاندا زەۋەرگۈل ئۇنى ياقتۇرمايدىكەن» دەپ ئويلىدى.
ئىككى قىز مەھەللىگە چىقتى. يولنىڭ ئىككى تەرىپى پۈتۈنلەي ئۇزۇمە دەرىخى بولۇپ، يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلىغانىدى. توپا ـ شېغىللىق مەھەللە يولىدا قىزلارنىڭ ئۆيدىن چىققاندا پارقىراپ تۇرغان ئاياغلىرىغا بىردەمدىلا بىر قات توپا قوندى.
ــ تۇغقىنىڭلار ياخشى بولۇپ قالدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى زەۋەرگۈلدىن يول بويىدىكى ئۇزۇمە كۆتكىدە ئولتۇرغان قوشنىسى مەڭنىساخان.
ــ ياخشى بولۇپ كەتتى. ھازىر مېڭىپ يۈرۈيدۇ.
ــ يا يوقلاپ كىرەلمىدۇق. ياخشى بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۆيگە چاقىرىۋالارمىز.
ــ رەھمەت، ئۇزۇنغا بارماي ساقىيىپ قالار، ــ دېدى زەۋەرگۈل خۇش بولۇپ.
شۇنىڭ بىلەن ئىككى قىز ئوتتۇرىسىدىكى گەپ تەبىئىيلا قاھارغا مەركەزلىشىپ قالدى.
ــ تۇغقان دەيسىلەر، قانداق تۇغقان ئۇ؟ ــ سورىدى پاتىگۈل.
ــ ۋايتاڭ، مەنمۇ ئۇقمايمەن. ئاتاممۇ دېمىدى.
ــ بۇنداق دېسەم خاپا بولما، ئاڭلىسام ئۇنىڭ ئۆپكە كېسىلىنى يۇقىدۇ دەيدىغۇ؟
ــ يۇقىدىغان ـ يۇقمايدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن. ئەمما ئاتام بىلەن ئىككىمىزگە يۇقمىدىغۇ. بىراق، تەلىيىگە ساقىيىپ كەتتى جۇمۇ.

ــ يۇقمىدى دەپ، تونۇش كېسەلمۇ ـ يە، ئۇ؟
ئىككى قىز كۈلۈپ كېتىشتى.
ــ قارا پاتىگۇل، مەنمۇ ئۇ بالىنى بۇرۇن بىمار دەپلا ئانچە ئېرەنشىمىگەنىدىم. كېيىن كىيىملەرنى كىيگۈزۈۋېدۇق، تۇزۇكلا يىگىتكەن.
ــ ئادەم سەتى ئەمەس، كىيىم سەتى دېگەن شۇ ـ دە.
ــ كېيىن ئاتام ساتىراشنى ئەكېلىپ چېچىنى ياستۇىدى، چاچ دېگەن شۇ بالىدىكەن. ساتىراشمۇ ئۇنىڭ چېچىنى ماختاپلا كەتتى.
بۇ گەپ پاتىگۇلنى قىزىقتۇرۇپ قويدى. ئەمما ئۇ يەنىلا شەيتانلىق قىلدى:
ــ گەپنى مۇنداق ئەگىتكىچە، «چىرايلىق يىگىتكەن» دېسەڭلا بولمىدىمۇ.
ــ ماڭە قېلىن،ــ زەۋەرگۇل پاتىگۇلنى ئىتتىردى.
ــ سەن ھەيران قالىدىغان ئىشنى ئەمدى دەيمەن پاتىگۇل،ــ دېدى زەۋەرگۇل بارغانچە قىزىشىپ سۆزلەپ،ــ نەچچە كۈن بۇرۇن بىر خەنزۇ كېلىۋىدى، گېپىنى ئۇقالمايلا قالدىم. شۇنداق جىلە بولۇپ تۇرسام قاھار چىقىپلا...
ــ ياقىسىدىن ئالدىمۇ؟
ــ تولا جاۋۇلدىماي تۇرە،ــ زەۋەرگۇل ئۇنىڭغا ئالايدى،ــ ياقىسىدىن ئالامدۇ، ئۇ خەنزۇ بىلەن خۇددى خەنزۇلاردەكلا سۆزلىشىپ كەتتى. ئاندىن دېيىشكەنلىرىنى ماڭا دەپ بەردى.
بۇ گەپ بىلەن پاتىگۇل جاۋۇلداپ كېتىشىنىڭ ئورنىغا ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى.
ــ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ــ سورىدى پاتىگۇل ئويلىنىپ قېلىپ.
ــ باشتا مەنمۇ ھەيران قېلىپ ئىشەنمىگەنىدىم. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇ خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇيتىكەن. بۇنى ئاڭلاپ ئاندىن ئىشەنىدىم.
ــ ھە،ــ دېدى پاتىگۇل بېشىنى لىڭشىتىپ،ــ ئۇ يىگىت خەنزۇچە بىلسە، قاملاشقان بولسا، بىر بېرىپ كۆرۈپ باقايچۇ.
پاتىگۇلنىڭ تەلەپپۇزى يەنە ئۇلارنى كۈلدۈردى.

«يەنە بىر قانچە ۋاقىت داۋالانسا، قويۇپ كەتسىمۇ بولىدۇ» دەپ ئويلىغان ھېمىت نەنسەنچى ھويلىغا كىرىپلا قاھارنى چاقىردى:

ــ قاھار، بۇ ياققا چىققىنە.

قاھار خۇددى نورمال ئادەملەردەك تېز قەدەملەر بىلەن چىقتى. ھېمىت نەنسەنچى قاھارنىڭ راۋۇرۇس ھەرىكىتى، پۈتىنىڭ رۇسلۇقى ۋە قەدەم ئېلىشىنىڭ چاقىنلىقىغا قاراپ رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ سەن بۇ يەرگە كەلگىلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. ھازىر ئەھۋالىڭمۇ خېلىلا ئوبدان. شۇڭا سېنى مەھەللىنى ئايلاندۇرۇپ كېلەي.

قاھارنىڭمۇ نەچچە كۈندىن بۇيانقى ئارزۇسى شۇ بولغاچقا تارتىشمايلا ھېمىت نەنسەنچىگە ئەگەشتى.

ئۇلار ئۇزۇملىك يول بىلەن ئاستا مېڭىشتى.

ــ مۇشۇ ئۇزۇملىك يول بىلەن شىمالغا ماڭساڭ تۈيۈق غوجامغا بارغىلى بولىدۇ، ــ ھېمىت نەنسەنچى چۈشەندۈرۈپ ماڭدى، ــ بۇ ئۆستەڭگە ئەللىك يىل بولاي دەپ قالدى، ــ ھېمىت نەنسەنچى يول بويىدىكى ئادەتتىكىدىن كەڭرەك لاي ئېرىقنى كۆرسەتتى، ــ كېلەر يىلى تاش ئۆستەڭگە ئۆزگەرتىلىدۇ...

ئۇلار پاراڭلىشىپ كېتىۋاتقاندا كىشىلەر ئۇلارغا ھەيرانلىق بىلەن قارىشاتتى. ئەھۋالنى بىلىدىغانلار بولسا يېنىدىكىلەرگە بىر نېمىلەرنى دەپ كۈسۈلدايتتى. ئەمما ھېمىت نەنسەنچى ئۇلارغا قاراپ ئادەتتىكىدەك سالام قىلىپ قويۇپ يولىغا مېڭىۋەردى.

ئۇلار ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدا توختاشتى. بۇ قارامايي يېيىتىلغان چوڭ يول بويىغا سېلىنغان مەسچىت بولۇپ، شەكلى كۆركەم، مۇنارلىرى ئېگىز بولغاچقا خېلى ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى.

ــ بۇ مەسچىتنىڭ سېلىنغىنىغا ئۇزۇن بولمىغان بىلەن تاغ ئاستىدا داڭقى بار، ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى.

ــ تاغ ئاستى؟ ــ چۈشەنمەي سورىدى قاھار.

ــ تاغ ئاستى تۈيۈق، لۈكچۈن، دالانكارىز، دىغارنى كۆرسىتىدۇ. بۇ يەرلەر ئىدىقۇت تېغىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە

بولغاچقا شۇنداق ئاتالغان. مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى بۇ يولدا لۈكچۈن، دالانكارىز ۋە دىغارنىڭ تۈرپانغا بارىدىغان ئاپتوبۇسلىرى قاتنايدۇ، — ھېممەت نەنسەنچى سەپەرخۇمار ئادەملەرگە خاس قىزغىنلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ كەتتى، — ئاپتوبۇسلار تۈرپانغا بېرىپ ـ كەلگۈچە مەسچىت ئالدىدا توختاپ ماڭىدىغان بولغاچقا بۇ مەسچىتنى نۇرغۇن ئادەملەر بىلىپ كەتكەن. شۇڭا، بىركىم قويمىغان بولسىمۇ «ئاق مەسچىت» دېگەن نام سىڭىپ قالغان.

ھېممەت نەنسەنچىنىڭ سۆزىنى قىزىقىپ ئاڭلاۋاتقان قاھارنىڭ خىيالى ئاستا ـ ئاستا باشقا ياققا كېتىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ چىرايىغا پەرىشانلىق تېپىپ چىقتى. شۇڭا ئۇ ھېممەت نەنسەنچى گەپتىن توختىشى بىلەنلا سورىدى:

— تۈيۈقتىن تۈرپانغا نەچچە كىلومېتىر كېلىدۇ؟

— ئەللىك كىلومېتىرچە چىقىدۇ، — دەپ ئويلانمايلا جاۋاب بەردى ھېممەت نەنسەنچى، ئاندىن قوشۇپ قويدى، — ئەمما قاتناش بەك قولايسىز. تۈيۈقىنىڭ ئۆزىدىن تۈرپانغا قاتنايدىغان ئاپتوبۇس يوق. كارىزدىن يا لۈكچۈن، دالانكارىزدىن كەلگەن ئاپتوبۇسلارغا چىقىدىغان گەپ. بۇ ئاپتوبۇسلار بەك ئەتىگەن — نامازبامداتتىن يانغاندىلا كېلىۋالىدۇ. ئەگەر توشۇپ كەتسىغۇ ئامال يوقلا.

بۇنى ئاڭلىغان قاھار تۇرالمايلا قالدى. ئەمما ئۇ يەنە بىرەر سوئال سورىسىلا ئىچىدىكىنى ھېممەت نەنسەنچىگە بىلدۈرۈپ قويۇشى ئېنىق ئىدى. شۇ ۋاقىتتا مەسچىتتىن چىقىپ كەلگەن ئىمام ئۇنىڭ سوئال سورىشىغا ئىمكان بەرمىدى. ئۇلار ئەھۋاللاشتى.

— ھېمىتاخۇن، بالا شىپا تېپىپتىمۇ، نېمە؟

— خۇداغا شۈكۈر، شىپا تېپىپ قالدى. خۇدايىم تىنچلىقنى بەرسە، نەچچە كۈنگىچە ساقىيىپلا كېتىدۇ.

— ساقىيىپ قالغان بولسا، توي ـ تۆكۈنلەرگىمۇ ئېلىپ بارسىلا. جامائەت بىلەنمۇ تونۇشسۇن.

— بولىدۇ، ئوبدان.

ئىمام ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

ــ يۇر بالام، سېنى دۆڭباغدىكى تەكلىككە ئاپىرىپ كېلەي.

قاھار ھېمىت نەنسەنچىگە ئەگىشىپ ماڭغان بولسىمۇ، لېكىن «تۇرپاندىكىلەر قانداق تۇرۇۋاتقاندۇ؟» دېگەن خىيالدىن بىردەممۇ نېرى بولالمىدى. ھېمىت نەنسەنچىنىڭ قاتناش ھەقىقىدىكى سۆزلىرى قاھارنى ئاشۇنداق خىياللارغا سېلىپ قويغانىدى...

ئۇلار ئايلىنىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ قاھارنىڭ خىيالى تۇرپاندىن بېرى كېلەلمىدى. ئۆيىنى، ئاپىسىنى، قەھرلىك داۋۇتنى، مېھىر ــ شەپقەتلىك كىشىلەرنى ئەسلىدى. دەرەخلىكتە ئۆتكەن كۈنلىرى كۆز ئالدىدىن شۇ قەدەر روشەن ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ ۋاقىتتىكى ئېغىر كۈنلەر، ئېغىر خىياللار، تۈيۈقسىز كەلگەندىن كېيىن چۈشىگە كىرگەن ئۆزى ياتقان ھېلىقى قەدىناس سېمونت تاختاي، كۈن بويى ئۇنىڭ نالىسىگە جور بولۇپ چىقىدىغان دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ شىلدىرلىشى...

ئىشىكنىڭ ئېچىلىشى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلدى. ئۆيگە زەۋەرگۈل بىرنەچچە قۇر كىيىمنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. كىيىملەر دەزمالانغان بولۇپ، قىر ــ قىرىغا كەلتۈرۈلۈپ قاتلانغانىدى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ يۈرىكىگە ئىسسىق بىر ئېقىم تارىغاندەك بولدى.

ــ كىيىملىرىڭىزنى ۋاقتىدا يۆتكەپ تۇرۇڭ. كىر بولۇپ قالسا مەن يۇيۇپ بېرىمەن.

زەۋەرگۈل شۇنداق دېگىنىچە چىقىپ كەتتى. كىيىملەرگە قاراپ ئىللىق ھېسلارغا چۆمۈلگەن قاھار بايىقى ئېغىر خىياللىرىدىن قۇتۇلغاندەك بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن قاھار مەھەللە ــ كويلارغا چىقىپ بىردەم ــ يېرىمدەم ئايلىنىپ كىرىدىغان، بەزىدە بولسا كىشىلەر بىلەن مۇڭدىشىدىغان بولدى. بۇ مەھەللىنىڭ كىشىلىرى ئۇنىڭغا يېقىپ قالغانىدى. ئۇ كىشىلەر قاھارغا ياخشى گەپلەرنى قىلاتتى، ئۇنىڭ تېنىگە پايدا قىلىدىغان يەرلىك يېمەكلىكلەرنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىرىگە ياكى كۆرگەن ــ ئاڭلىغانلىرىغا بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەپ تەۋسىيە قىلاتتى، بەزىدە ئۇنى قارتا ئويناشقا

چاقىرىۋالاتتى. بولۇپمۇ قاھار مەھەللىدىكى ئوسمان «پىدىگەن» (تېرىسى قارا بولغاچقا شۇنداق ئاتالغان)، ساخاۋەتلىك ھەبىبۇللا ھاجىم، ئابلىكىم «پىڭكۇ» (مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا نامرات قارىلىپ، خەنزۇچە شۇنداق ئاتىلىپ قالغان)، كىشىلەرگە دوستانە مۇئامىلە قىلىشقا ئامراق بولغاچقا «دوستۇم» دەپ لەقەم ئالغان ساتتار «دوستۇم» دېگەن كىشىلەرنى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇلار ھەقمقەتەن ئاق كۆڭۈل كىشىلەر ئىدى.

بىر كۈنى قاھار ئىشىك ئالدىدا ئوسمان «پىدىگەن» بىلەن ئۇنىڭ كىچىك يىلى يازدا سالماقچى بولغان ئۆيىنىڭ قۇرۇلمىسى ھەققىدە سۆزلىشىۋاتقاندا، مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىن زەۋەرگۈل بىر ژۇرنالنى كۆتۈرگەنچە كەلدى ۋە قولىدىكى ژۇرنالنى ئىشارە قىلىپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئىشارەتنى چۈشەنگەن قاھار يەنە بىرەردەم پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئوسمان «پىدىگەن» بىلەن خوشلاشتى.

قاھار ئۆيگە كىرگەندە زەۋەرگۈل كونىراق بىر ژۇرنالنى تۇتۇپ تۇراتتى. زەۋەرگۈل قاھارنى كۆرۈپلا ژۇرنالنى ۋاراقلاشقا باشلىدى.

— نېمە ئىزدەۋاتىسىز؟ — سورىدى قاھار.

— بىر رومان بار ئىكەن، — دېدى زەۋەرگۈل ئىزدەشنى داۋام قىلىپ، — قارىغاندا تەسىرلىك رومانەك قىلىدۇ.

— نېمە ژۇرنال بۇ؟

— «دۇنيا ئەدەبىياتى»نىڭ كونا سانى. بۇنىڭدا كىچىك نادىر دېگەن يازغۇچىنىڭ «ئۆكسۈش» دېگەن رومانى بار ئىكەن. بۇ چوقۇم كاتتا رومان.

— ئوقۇماي تۇرۇپ قانداق بىلىسىز؟

— مەن بۇ يازغۇچىنىڭ ئىككى ئەسىرىنى ئوقۇغان. بىرسى «سامان يولى»، يەنە بىرى... يەنە بىرى... يادىمغا ئالالمايۋاتىمەن.

زەۋەرگۈل ئاخىر ئىزدىگەن ئەسەرنى تاپتى:

— ھە، مانا. «ئۆكسۈش». بۇ ماۋزۇلا ئادەمنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدىكەن.

قاھار بوينىنى سوزۇپ زەۋەرگۈل كۆرسەتكەن بەتكە قارىدى.

ــ هوي، بۇ ئايال غەلىتىلا كىيىنىۋاپتۇغۇ؟
ــ ھە، بۇ تۈركىيىلىك يازغۇچى.
ــ مۇنداق دەڭ، سىز بۇ يازغۇچىنىڭ ئەسەرلىرىنى پىششىق ئوقۇغان ئوخشىمامسىز؟
ــ ھەئە،ــ دېدى زەۋەرگۈل قىزغىنلىق بىلەن،ــ بايا دېدىمغۇ... ھە، ئېسىمگە كەلدى، يەنە بىر ئەسىرىنىڭ ئىسمى «ئۇيقۇسىز كېچىلەر»، توغرا، شۇنداق. مەن بۇ كىتابنى ئۇچ قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. كەرىمە دېگەن بۇ ئايالنىڭ ئەسەرلىرى بەك تەسىرلىك، ئوقۇۋېتىپ نەچچە قېتىم كۆز يېشى قىلغىنىمنى بىلمەيمەن.
ــ قانداق ئەسەرنى ئوقۇسا ئادەمنى يىغلىتىدىكىنتاڭ،ــ دېدى قاھار ساددىلىق بىلەن،ــ مەن كىتاب ئوقۇپ يىغلاپ باقمىدىم. بىر قېتىم تەيۋەننىڭ «ئاق يېغىن» دېگەن رومانىنى ئوقۇپ كۆڭلۈم بەك يېرىم بولغان. ئەمما مەنغۇ سىزگە ئوخشاش كۆپ كىتاب ئوقۇپ باقمىدىم.
ــ «ئاق يېغىن»؟ مەن ئاڭلاپ باقماپتىمەن،ــ دېدى زەۋەرگۈل ئويلىنىپ قېلىپ.
ــ بەلكىم ئۇيغۇرچىسى يوق بولۇشى مۇمكىن. مەن خەنزۇچىسىنى ئوقۇغان.
ــ مۇنداق دەڭ، ئەگەر ئۇيغۇرچىسى چىقسا چوقۇم ئوقۇيمەن. بولمىسا، ماڭا خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىپ ئوقۇپ بېرىڭ، جۇمۇ.
سەممىي ۋە يېقىنلىق بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆز قاھارنىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىۋەتتى. زەۋەرگۈلمۇ ئۆزىنىڭ بۇ گېپىدىن ئۇيۇلۇپ لېۋىنى چىڭىدە چىشلىدى ۋە پىسكىدە كۈلۈپ قويدى.
ــ باشقا ئىش بولمىسا ئوقۇيلىمۇ؟ــ دېدى زەۋەرگۈل ئوتتۇرىدىكى يۈرەكلەرنى جىغىلدىتىدىغان جىملىقنى بۇزۇپ.
ــ بولىدۇ،ــ دېدى قاھار ۋە ئورۇندۇقلارنى رەتلەپ ئورۇننى تەق قىلدى.
زەۋەرگۈل يېقىملىق ئاۋازى بىلەن رومانىنى ئوقۇشقا باشلىدى. رومانداپ پېرسونازلارنىڭ ئىچكى ھېسسىياتى تەسىرلىك جۈملىلەر

بىلەن ئىنچىكە تەسۋىرلەنگەنىدى. تەسىرلىك تەسۋىرلەر، زەۋەرگۈلنىڭ يېقىملىق ۋە قاياناق ئاۋازى، بىر - بىرىگە بولغان يېقىنچىلىق ھېسسىياتى ئويغىنىۋاتقان ئىككى جىنسنىڭ بىرگە ئوقۇشى بۇ مۇھىتنى قىزغىنلىقتا تولدۇرغانىدى. ئۇلار رومان ۋەقەلىكىگە مەپتۇن بولۇپلا كەتتى. تەسۋىرلەر ئىچىگە چۆكۈپ كەتكەن زەۋەرگۈلنىڭ كۆز جىيەكلىرىدە ياش لىغىرلاپ قالغان بولسا، قاھار مۇڭغا چۆككەنچە ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە ئېڭىكىنى تىرەپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى...

ئۇلار ئىككى سائەتتەك ئوقۇغاندىن كېيىن زەۋەرگۈل ژۇرنالنى ياپتى ۋە كۆزىنى سۈرتتى.

— قالغىنىنى ئەتە ئوقۇيلى، قاراڭغۇ چۈشۈپ قاپتۇ، — دېدى زەۋەرگۈل شۇ تاپتىكى ھېسسىياتىنى يوشۇرۇپ.

— باشقىچىلا بولۇپ قالدىمغۇ، — دېدى قاھار ئېغىر «ئۇھ» تارتىپ، — پاك ھېسسىيات دېگەن زور كۈچ ئىكەن.

— شۇنى دەيمەن، مۇھەببەتنىڭ ھېچبىر چېگرىسى يوق ئىكەن. سۆيگۈدە ۋاپادارلىق، سادىقلىق بولسا، بۇنداق مۇھەببەت مەڭگۈلۈك بولىدىكەن.

ئۇلار شۇ گەپلەرنى دېيىشكەن بىلەن بىردەم بىرى بىرىنىڭ كۆزىگە قارىسا، بىرسى كۆزىنى ئەپقېچىپ، بىردەم يەنە بىرى يەنە بىرىنىڭ كۆزىگە قارىسا يەنە بىرسى كۆزىنى ئەپقېچىپ تۇرۇپ كېتىشتى. ئاخىر زەۋەرگۈل بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن زەۋەرگۈل:

— كەچلىك چاي تەييار قىلاي، — دەپ ئاشخانا ئۆيگە ماڭدى. قاھارمۇ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

«ئۆكسۈش» ناملىق رومان ۋە بايا زەۋەرگۈل بىلەن ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن سۆيگۈ - مۇھەببەت ھەققىدىكى گەپلەر قاھارنىڭ زۆھرە ھەققىدىكى ئازابلىق ئەسلىمىلىرىنى قوزغاپ قويغانىدى.

قاھار ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇپ مۇڭغا پېتىپ قالدى. «ئۆكسۈش» رومانىدىكى سۆيگۈ ھەقىقىدىكى تەسىرلىك بايانلار ئۇنىڭ يۈرەك يارىسىنى قوزغاپ قويغانىدى. ھايات ھەلەكچىلىكى

بىلەن بولۇپ، قاھار ئۇنداق خىياللارنى قىلمىغىلى نى زامان بولغان - ھە؟ ئەينى ۋاقىتتا زۆھرەدىن ئايرىلسا ياشىيالمايدىغاندەك مۇشكۇل ھالغا دۇچار بولۇپ، ئۆزىنى قويارغا يەر تاپالماي قالغان، گېلىدىن گىياھ چاغلىق نەرسە ئۆتمىگەن، ھاراقنى بولۇشىغا ئىچىپ، ئۆزىنى كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتىن قاچۇرماقچى بولغان، ھەتتا ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلغانىدى. كېيىنچۇ؟ ئۇ خىل ھېسسىيات ۋە ئازابلار ئاستا - ئاستا ئۇنتۇلدى. ئەزرائىل بىلەن «دوست» تارتىشىپ يۈرگەندە — دەرەخلىكتە جان تالىشىپ ياتقانلاردا بولسا زۆھرە ئەمەس، بەلكى «سۆيگۈ» ئاتلىق يۈرەك توپىلاڭچىسىمۇ ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمىغانىدى. كېيىنلەردە ئۆزىنىڭ ئايرىلىش ئازابىغا قالغان كۈنلىرىنى ئەسلىسە، ئادەم نېمە ئۈچۈن شۇ چاغدا ئاشۇنداق يۈرەك ئاغرىقى تارتىپ قالمىغانلىقىنى چۈشىنەلمەي قالىدۇ. يا مۇھەببەت دېگەنمۇ باشقا نەرسىلەرگە ئوخشاشلا ۋاقىتلىق نەرسىمىكىن؟ ياكى راھمانىنىڭ، ياق، ئابدۇراھمانىنىڭ «مۇھەببەت دېگەنگە ئۇنچىلىك قىلىشقا ئەرزىمەيدۇ» دېگەن گەپلىرى توغرىمىكىن؟ مانا قاھار — قەيسەر كېسەللىكتىن قۇتۇلۇپ، پۈتى يەر دەسسەۋىدى، ئۇنىڭدىكى نازۇك سېزىملەر قايتا پەيدا بولدى. قارىغاندا ئۆزۈن ۋاقىتتىن بۇيان ئۇ سېزىملەر قاھارنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆچمەپتۇ، بەلكى ئۇنىڭ يۈرەك چوڭقۇرلۇقىدا ئۇخلاپ يېتىپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭ جىسمى ۋە روھى ئەمىن تاپقاندا قايتا ئويغىنىپتۇ.

زۆھرە ئۇنىڭ نېمىسىنى ياخشى كۆردىكىن؟ ئۆزىنىمۇ؟ ياق، ياق... قارىغاندا زۆھرەنىڭ ياخشى كۆرۈشى ئۇنىڭ ھەممە تەرىپىگە باغلىق بولسا كېرەك. بولمىسا، نېمىشقا ئۇنى تاشلاپ كېتىدۇ؟ قاھارنىڭ ئۆيىدە ئەتىۋارسىزلىقى ئۈچۈنمۇ! ئۇنداقتا زۆھرە قاھارنىڭ ئائىلىسىنى، ئاتا - ئانىسىنى، ئۇنىڭ ئىناۋىتىنى، نام - ئابرۇيىنى، شان - شۆھرىتىنى ياخشى كۆرگەنىكەن - دە. تۇۋا، تۇۋا، جاھاندا پەقەت شۇ كىشىنىلا ياخشى كۆرىدىغان مۇھەببەتمۇ بارمىدۇ؟ قارا جەمئىيەتكە، قىزغىن ئاشىق - مەشۇق

بولۇشۇۋاتقانلار بىرى پۇلدىن ئايرىلسا، بىرىنىڭ ئاتىسى ياكى ئاپىسى قوشۇلمىسا، بىرىنىڭ ئىناۋىتى تۆكۈلسە، بىرى قەرزگە بوغۇلسا، بىرى تۇرمىگە كىرسە، بىرى تەلەپ قىلغان تويلۇقنى تەل قىلالمىسا، بىرى ئاتا ـ ئانىسىنى ئۇنداقچى ـ مۇنداقچى دېسە، بىرى خىزمەت ئورنىدىن ئايرىلىپ قالسا ئايرىلىپ كېتىشكەن، ھەتتا بەزىلەر ئادا ـ جۇدا بولۇشقان. بۇ قانداقمۇ مۇھەببەت بولسۇن؟ «مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» دېگەن كىنودىكى «دۇنيادا ھەممە نەرسە كېتىدۇ قۇرۇپ، پاك مۇھەببەت قالىدۇ مەڭگۈلۈك بولۇپ» دېگەن ناخشا قەدىمكى زامانىدىكى غېرىب ـ سەنەمەدەك ئاشىق ـ مەشۇقلارغا ياكى كەلگۈسىدىكى ئاشىق ـ مەشۇقلارغا قارىتا ئېيتىلغانمىكىن؟

زۆھرە ئۇنى تاشلاپ كەتتى. ئىككىلىك خەت بىلەنلا ئارىنى ئوچۇق قىلىپ، ئەتىسىلا باشقا يىگىت بىلەن قولتۇقلىشىپ يۇردى. ئارقىدىن توي قىلدى. ھازىر بالىسىنى يېتىلەپ يۇرىدىغاندۇ؟

قاھار سۆيگۈ ۋە زۆھرە توغرىسىدا شۇنچىلىك خىيالىلارنى قىلدى. ئەمما يۇرىكى «پىژ» قىلىپمۇ قويمىدى. ئەلەمۇ تارتمىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار بىر ـ بىرىنى قانداق ياخشى كۆرۈشۈپ ئۆتكەن بولغىيدى؟ ئاشۇ چاغدا ئايرىلىپ كەتسە، ئۇلۇپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇۋىدى، مانا ئەزرائىلنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ يەنىلا ھايات ياشاپ تۇرمامدۇ؟

قاھار چۈشىنىكسىز كۈلۈپ قويدى. ئاندىن زەۋەرگۈلنىڭ ئاسانلا تەسىرلىنىدىغانلىقى يادىغا كەلدى. قاھار بىلدى، رومانىنىڭ بەزى يەرلىرىدە ئۇ قىز ئۆزىنى باسالمىدى، كۆز ياشلىرىنى توختىتىۋالالمىدى. مېھرى ئىسسىق بۇ قىزنىڭ كۆز يېشى قاھارنىڭ يۈرىكىنى يۇيۇپ ئۆتكەندەك بولدى. قاھار زەۋەرگۈلنى ئويلىغانچە ئولتۇرۇپ كەتتى. قىزنىڭ ئىشچانلىقى، ئۇياتچانلىقى، مۇئامىلىدىكى ئىللىقلىقى، قىزغىنلىقى، كۆڭلى يۇمشاقلىقى قاھارنىڭ كۆز ئالدىدا بىرمۇ بىر گەۋدىلىنىشكە باشلىدى...

«نېمە بولدۇم مەن؟» قاھار ئۆزىگە كېلىپ، زەۋەرگۈل ھەققىدە كۆپ ئويلاپ كەتكىنىگە ھەيران قالدى.

زەۋەرگۈل ژۇرنالنى تۇتقىنىچە ھۇجرىسىدا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭدىكى ھاياجان تېخىچىلا بېسىلمىغانىدى. رومانىدىكى مۇھەببەت تەسۋىرلىرى ئىپادىلەنگەن نازۇك تۇيغۇلار ئۇنىڭ ياشلىق سېزىملىرىنى تاتلىق غىدىقلاپ ئۆتكەنىدى. دېمىسىمۇ ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا ئۇلاشقان قىزچاقنىڭ ياشلىق سەزگۈلىرى چاپچىماي، چاقنىماي، مۇھەببەت تېمىسىدىكى ئەسەر، كىنو، رەسىم، ناخشىلار بىلەن ئۇچراشقاندا غىدىقلانماي تۇرالمىسۇنمۇ؟ دەرۋەقە، نۇرغۇن قىز - يىگىتلەرگە ئوخشاش زەۋەرگۈلمۇ ئۆزىنىڭ مۇھەببەت ئىشىدا «ۋاپادارلىقنىڭ»، «مەڭگۈلۈكنىڭ» بولۇشىنى ئارزۇ قىلدى ۋە چوقۇم شۇنداق بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇنىڭغا كۆز تىكىپ، گەپ تاشلاپ، ھەتتا خەت يېزىپ، ئارىغا ئادەم قويۇپ يۈرگەنلەر بولسىمۇ، ئەمما زەۋەرگۈلگە ئۇنىڭ نەزىرىدىكى ئاق ئاتلىق شاھزادە ئەمەس، بەلكى كۆك ئاتلىق شاھزادىمۇ ئۇچرىمايۋاتاتتى. ساۋاقداشلىق مۇناسىۋەتتىكى كالتە - كۆسەي گەپلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭ يىگىتلەر بىلەن ئۇ - بۇ توغرىسىدا ئېچىلىپ - يېيىلىپ سۆزلىشىپ باققىنى يوق. مانا ئەمدىلىكتە قاھار بىلەن ئاشۇنداق پاراڭلىشىۋاتىدۇ. تېخى قىزغىنلىق بىلەن، كۆڭلى تارتىپ تۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتىدۇ. قاھار يادىغا يېتىشى بىلەن زەۋەرگۈل ئۆزىنى تىڭشاپ قالدى. «بىر بىمارغا مۇئامىلە قىلىۋاتىمەن» دېگەن تەبىئىي تۇيغۇدا يۈرگەن زەۋەرگۈل قاچانلاردىن قاھارغا دوستانە مۇئامىلە قىلىدىغان، ھەتتا قاھار بىلەن پاراڭلاشقۇسى كېلىدىغان بولۇپ قالدىكىن؟ قاھارنىڭ مۇلايىملىقى، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ تۇرىدىغانلىقى، ئېغىر - بېسىقلىقى، ئادەمگە ئىللىقلىق تۇيغۇسى بېغىشلايدىغان يۇمشاق تەلەپپۇزى... زەۋەرگۈل شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىپ، ھېلىقى ساتىراشنىڭ «چاچ دېگەن مۇشۇ ئاداشقا يارىشىدىكەن» دېگەن سۆزى ۋە قاھارنىڭ ھېلىقى خەنزۇ كىشى بىلەن قىلىشقان

راۋان سۆھبىتى يادىغا كەلدى. شۇلارنى ئويلاۋاتقان زەۋەرگۈل قىزلىق نومۇسىنىڭ نوقۇشى بىلەن ئۈيۈلۈپ قىزىرىپ كەتتى ۋە ئۆزىچە پىسكۈكىدە كۈلۈپ قويدى. شۇ چاغدا ھويلا ئىشىكىنىڭ ئېچىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— نەدىسەن زەۋەر؟ «دېرىزەڭنى ئېچىۋەت، شامال كىرسۇن ئۆيۈڭگە.»

چاقچىقى بىلەن ھويلىغا كىرگەن پاتىگۈل ئۆرۈكنىڭ قۇرۇغان يوپۇرمىقىنى پىرقىرىتىپ ئويناپ تۇرغان قاھارنى كۆرۈپ سۆزدىن چىپچىدە توختىدى، تېز قەدەملەر بىلەن كېلىۋاتقان ئايىغىمۇ جايىغا مىخلاندى. ئىككىسى باش لىڭشىتىپ سالاملاشتى. قاھار بۇ قىزنىڭ شۇنچىۋالا ئوچۇق ـ يورۇقلۇقىغا ھەيران قالدى. پاتىگۈل بولسا ئىتتىك نەزىرى بىلەن قاھارنى سىنچىلاشقا ئۆلگۈردى.

پاتىگۈلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، زەۋەرگۈل ئۆيدىن چىقتى. زەۋەرگۈل ئۆيدىن چىققۇچە «قىشتا دېرىزە ئېچىپ ئولتۇرىدىغانغا مەن پاتەم ئەمەس» دېمەكچى بولغانىدى، ئەمما ھويلىدا تۇرغان قاھارنى كۆرۈپ گېپىنى يۇتۇۋەتتى.

— بۇ بىر نەۋرە دوستۇم پاتىگۈل، — ئۇلارنى تونۇشتۇردى زەۋەرگۈل، — پاتىگۈل، بۇ تۇرپاندىن كەلگەن تۇغقىنىمىز قاھار.

ئۇلار «تىنچلىقمۇ؟» دېيىشكەندىن كېيىن، زەۋەرگۈل پاتىگۈلنى ئۆزىنىڭ ھوجرىسىغا باشلىدى. پاتىگۈل ھوجرىغا كىرىپلا ئېچىقلىق ژۇرنالنى ئېلىپ ئەسەرنىڭ ماۋزۇسىنى ئوقۇدى.

— قانداق، بۇ ئەسەر بولامدىكەن؟ مۇھەببەت تەسۋىرلەنگەن ئوخشىمامدۇ؟

— مۇھەببەت تەسۋىرلىنىدىكەن. ئوقۇپ بولمىدىم. بۈگۈن ئوقۇشنى باشلىدۇق تېخى.

— «باشلىدۇق»، — ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى پاتىگۈل، — كىم بىلەن ئوقۇدۇڭ؟

ئويلىمايلا شۇ گەپنى دەپ سالغىنىدىن زەۋەرگۈل

ئوڭايسىزلاندى، ئەمما چاندۇرمىدى ۋە ئادەتتىكى تەلەپپۇزدا ئېيتتى:

ــ قاھار بىلەن بىللە ئوقۇدۇق.

ــ نېمىدەپ ئەمدى؟ ــ دەپ سورىدى پاتىگۈل گەپ كوچىلاپ.

ــ مەن ساڭا دېگەنغۇ، قاھار خەنزۇچە ئوقۇغان. شۇڭا مەن ئوقۇپ بەردىم شۇ.

ــ ھەي، ھەي، نېمە قەستەنگە تەمكىن سۆزلەيسەن؟ ــ پاتىگۈل زەۋەرگۈلنىڭ كۆزىگە كىرىۋالدى، ــ سەندە بىر گەپ بار جۇمۇ؟

ــ مېنىڭدە نېمە گەپ بولماقچىدى، ــ دېدى زەۋەرگۈل ئۆزىنىڭ شۇ گەپنى خاتا قىلىپ سالغانلىقىنى تۇيۇپ. ئەمدى پاتىگۈلنىڭ ئىلمەك گەپلىرىگە چىدىسا بولمىدۇ.

ــ ماڭا قارىغىنە، ئۇنى ياقتۇرۇپ قالمىغانسەن؟ ــ دېدى پاتىگۈل كۆزلىرىنى ئوينىتىپ.

ــ سېنىڭ دەيدىغان گېپىڭ شۇلىمۇ، ــ دېدى زەۋەرگۈل خاپا بولغاندەك بولۇپ. ئەمما ئۇ كۆڭلىنىڭ خۇش بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى.

ــ تولا ياڭزا كۆرسەتمىگىنە. چىرايىڭنى تۇرۇۋالغىنىڭ بىلەن يەنە شۇنداق گەپنى خالاۋاتقانسەن.

ــ تويۇڭلارنى قاچان قىلىدىغان بولدۇڭلار؟ ــ دەپ گەپنى چورتلا بۇرىۋەتتى زەۋەرگۈل. بۇ گەپ بىلەن پاتىگۈل سەل پەسكويغا چۈشكەندەك بولدى.

ــ ھەي، ــ دېدى ئۇ «ئۇھ» تارتىپ، ــ ھەممىڭلار تويىنىڭ گېپىنى قىلىدىكەنسىلەر. ئالدىراپ نېمە كەپتۇ. يەنە بىرەر يىلدەك مۇھەببەتلىشىپ يۈرۈۋالمىسام كۆڭلۈم ئونىمىغۇدەك.

ــ تويغا پۈتۈشكىنىڭلار مۇھەببىتىڭلارنىڭ سىناقتىن ئۆتكىنىغۇ. شۇ بولمىدىمۇ؟

ــ سەن ئوچاق بېشى بىلەن سۆپۈرگىگە يارالغان قىز، شۇڭا مۇھەببەتلىشىشنىڭ تاتلىقلىقىنى بىلمەيسەن ــ دە؟

پاتىگۈلىنىڭ شەيتانلىق قىلىپ دېگەن بۇ گېپى بىلەن ئۇلار قانغۇچە كۈلۈشتى.

ــ راستتىنى ئېيتسام، بۇ قاھار ھەقسىزتەن كېلىشكەن يىگىتكەن. كىيىم، چاچ دېگەنلىرىڭ ئۇنىڭ تۇرقىغا شۇنداق ياراشمىتۇ. شەھەرلىك دېگەن يەنىلا شەھەرلىك ــ دە.

زەۋەرگۈل يەنە بىر گەپ چىقمىسۇن، دەپ سۆزلىمەي جىم ئولتۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن پاراڭ تەبىئىيلا كىيىم ــ كېچەك ئۈستىگە يۆتكىلىپ كەتتى.

سىرتىنى ئايلىنىپ قايتىپ كەلگەن قاھار ئىشىك ئالدىغا كېلىشى بىلەن ھېمىت نەنسەنچىمۇ تۆۋەن مەھەللە تەرەپتىن كېلىپ قالدى.

ــ ئايلىنىپ كەلدىم، ھېمىت ئاكا، ــ دېدى قاھار.

ــ بىر ئوبدانلا بولۇپ قاپسەن، ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى ھويلىغا كىرىۋېتىپ، ــ ئەمما دورا ئىچىشنى توختاتما. «ياخشى بولۇپ قالدىمغۇ» دەپ دورىنى تاشلىما. بۇنىڭغا ھەرگىز ئېرىنمە.

ــ ياخشى بولۇپ قالغاندىكىن، بۇنداق بىكار يۈرگۈچە ئېتىز ئىشلىرى بولسا قىلسام بولاتتى، ــ دېدى قاھار ئىچ پۈشۈقىنى ئېيتىپ.

ــ ئالدىرىما، سەللىمازا ساقايساڭ، سەن قىلىدىغان ئىشلار جىق.

قاھار بۇ گەپكە ئۇلاپ يۈرتىغا بېرىپ كېلىدىغان ئويىنى دېمەكچىدى. ئەمما ھېمىت نەنسەنچى ئالدىراپ دورىپۈرۈشلۇق ئۆيگە ماڭدى:

ــ ساي مەھەللىسىدىكى ھاسان «پولدۇر»نىڭ ئۆتى ئاغرىپ بولالمايۋېتىپتۇ، شۇنىڭغا شەربەت ياساپ بېرەي.

شۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ گېپى ئىچىدە قالدى. «بۇمۇ بولغىنى، بۇ ھەقتە ياخشىراق ئويلىنىپ باقاي، ــ دەپ ئويلىدى قاھار، ــ ئۇياقتىن ساقىيىپلا، بۇياقتىن يۈرتقا بارىمەن دېسەم، ئۇلار قانداق

ئويلاپ قالمدۇ؟ ئادەم قاتارى كۆرۈپ ئىززىتىمنى قىلمۇاتسا، شۇنچە ئەجىر قىلىپ ساقايتىپ قويسا، ئەمدى قويۇپ... توغرا، ئالدىرىماي، ئۇلارنىڭ ماڭا قىلغىنىغا ئازراق بولسىمۇ جاۋاب قايتۇرۇپ، ئاندىن بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچاي...»

داۋالىنىش، ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار، تۈگىمەس خىيالىلار ۋە مەنزىلى ئېنىق ئەمەس ئارزۇلار بىلەن يەنە بىر يىل ئۆتۈپ، 1993 ـ يىلىنىڭ 11 ـ ئېيىمۇ ئاخىرلىشىپ، قىش ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. تەكلەر كۆمۈلۈپ، دەرەخ يوپۇرماقلىرى غازاڭغا ئايلىنىپ كەتكەن بولغاچقا، مال ـ ۋارانلارنىڭ يېشىل ئوزۇقلۇقلىرى تۈگەپ قالغاندى. تۈيۇقلۇقلار مۇشۇنى كۆزدە تۇتۇپ، بوش يەرلىرىگە ئاق قوناق تېرىپ، كۆزلۈكى بېشىنى ئۇزۇۋالغاندىن كېيىن غولىنى ئۆگزىگە دۆۋىلىۋېلىپ، قىشلىقى جادۇدا ئۇششاق توغراپ مال ـ ۋارانلىرىغا بېرەتتى. ئاق قوناق تېرىغۇدەك يېرى يوقلار بولسا، تۈيۇقنىڭ پەنجەن قاتارلىق كەنتلىرىدىن ياكى قارىغۇجا يېزىسى، لۇكچۇن بازىرىدىكى دېھقانلارنىڭ ئېتىزلىرىدىن بېشى ئۇزۇۋىلىنغان ئاق قوناق غولىنى سېتىۋېلىشقا مەجبۇر بولاتتى.

بۇگۈن قاھار ھېممەت نەنسەنچىگە يارەملىشىپ ئۆگزىدە ئاق قوناق غولىنى جادۇدا توغراۋاتاتتى. ھېممەت نەنسەنچى قاھار تولا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا ھەمدە ئۇنىڭ ئانچە ـ مۇنچە ھەرىكەت قىلىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى كۆزدە تۇتۇپ مۇشۇنداق يېنىكرەك ئىشلارغا يارەملەشتۇرۇۋاتاتتى.

ـ تۈيۇقتا قىشتا مال باقماق تەس، ـ دەپ قاقشىدى ھېممەت نەنسەنچى، ـ بۇ يەردە تەكتىن باشقا نەرسە بولمىغاندىكىن، قىشلىقى تەكلەر كۆمۈلۈپ كەتسە، قوي باقىدىغان ئېتىزمۇ قالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن قىشلىقى ئادەمنىڭ قورسىقى تۇرماق، مالنىڭ قورسىقىمۇ بىر مەسىلە بولۇپ قالدۇ.

ـ بولمىسا، يازلىقى كۆپرەك مال بېقىپ، قىش كىرىشىگە سېتىۋەتسەڭلەر بولمامدۇ؟ ـ دېدى قاھار ئاددىيلا قىلىپ.

ـ سىلەر شەھەرلىكلەر بىلمەيسىلەر، بىز دېھقان خەق باشتا شۇنداق دەپ مال بوردايمىز، قوزىلاپ سانى جىقلىغاندىكىنلا يەنە كۆپەيتكىمىز كېلىپ، سېتىشنى ئويلىمايدىكەنمىز. سىلەر بۇ چاغقۇچە بىرەر قوي بېقىپ باقمىغانسىلەر؟

ـ باققان، لېكىن ئۇزۇن باقمىغان، ـ دېدى قاھار دۇدۇقلاپ.

ـ بىلىمەن، ـ دېدى ھېمىت نەنسەنچى كۈلۈپ، ـ قۇربان ھېيىتتا قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈنلا بىرنەچچە كۈن باقسىلەر.

شۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ كۆز ئالدىغا قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن كىچىككىنە ھويلىسىدىكى كارىۋاتنىڭ پۈتىغا باغلاپ قويغان قوي كەلدى. قاھارنىڭ خىيالى يەنە يۇرتىغا كېتىپ قالدى. «ئۇنى ـ بۇنى دەپ يەنە بىرمۇنچە ۋاقىت ئۆتتى. ھەي، چاقىرانراق بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ھېمىت ئاكىلارغا بىر جاۋاب قايتۇرۇۋېتىپ، يۇرتقا بېرىپ كەلسەم بولاتتى...»

ئۇنىڭ خىيالىنىڭ ئاخىرى چىقماي تۇرۇپ تۆۋەندىن زەۋەرگۈلنىڭ توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـ ئاتا، ئابدۇل شۇجى كەپتۇ!

ـ كەنتنىڭ شۇجىسى كىرگەن ئوخشايدۇ، چۈشۈپ چىقاي، سەن ئارام ئالغاچ تۇر، ـ ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ كىيىملىرىنى قېقىشتۇرغانچە تۆۋەنگە ماڭدى.

ـ مۇنداق ئىشتى، ـ دېدى ئابدۇل شۇجى ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپلا. ئۇنىڭ تۇرقىدىن بىر خىل جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى، ـ ئىچكىرىدىن بىر خەت چىقىپتىكەن، ئوقۇيالماي... بىزنىڭ بالىلار سېنىڭ تۇغقىنىڭنى خەنزۇچىنى خەنزۇلاردەكلا سۆزلەيدىكەن دېۋىدى...

لىللا ئىش قىلىدىغان، كۆڭلى يۇمشاق، ئەمما ناھەق ئىشلارغا كەلگەندە ھېچنېمىدىن يانمايدىغان بۇ شۇجى شۇ تاپتا تىت ـ تىت بولغىنىدىن توختىماي ئالدى ـ ئارقىسىغا ماڭاتتى.

ئەھۋالنى چۈشەنگەن ھېمىت نەنسەنچى قىزىنى بۇيرۇدى:

ـ ماڭ قىزىم، قاھارنى قىچقىرىپ چۈش.

زەۋەرگۈل ئۆگزىگە چىققاندا قاھار قوناق شېخىنى چاينىپ

ئولتۇراتتى. قىش كىرگەنچە قوناقنىڭ غولىغا تەم كىرىپ، سۇلۇق، تاتلىق بولۇپ قالاتتى. بۇنى چاينىغان ئادەمگە ئۇنىڭ سۈيى بەك خۇشياقاتتى. يېزىلىقلار قوناق غولىنى توغرىغاندا توختىماي قوناق شېخى چاينايتتى. بۇنى قاھارمۇ ئۆگىنىۋالغانىدى.

ــ كاتتا تەرجىمانىنىڭ قوناق شېخى چايناپ ئولتۇرغىنىغا نېمە دەي،ــ زەۋەرگۈل چاقچاق قىلدى،ــ ئابدۇل شۇجىنىڭ سىزگە تەرجىمە قىلدۇرىدىغان نەرسىسى بار ئىكەن.

قاھار تۆۋەنگە چۈشتى.

قاھار ئابدۇل شۇجىنىڭ قولىدىكى خەتنى تېزلا ئوقۇپ چىقتى.

ــ بۇ لەنجۇدىن كەلگەن خەت ئىكەن،ــ دېدى قاھار چۈشەندۈرۈپ،ــ لەنجۇ شەھىرىدە مېۋە ـ چېۋە سودىسى قىلىدىغان «ھەسەن ـ ھۈسەن» دەيدىغان بىر شىركەت بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ مەقسىتى سىلەر بىلەن قۇرۇق ئۈزۈم سودىسىدا ھەمكارلىشىش ئىكەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئابدۇل شۇجى «ھە، ھە» دېگىنىچە باش لىڭشىتتى.

ــ خەتتە دېيىشىچە، بۇرۇن سىلەر كۆرۈشۈپ، بۇ ھەقتە سۆزلىشىپتىكەنسىلەر.

ــ راست، راست،ــ دېدى ئابدۇل شۇجى خۇشال بولۇپ،ــ يازدا پىچانغا بىر يىغىنغا چىققاندا، دېھقانچىلىق ئىدارىسىدىكى ئەلى جۈيجاڭ بىر خەنزۇنى تونۇشتۇرۇۋىدى، ئەلى جۈيجاڭنىڭ تەرجىمە قىلىپ بېرىشى بىلەن بىردەم پاراڭلاشقان. ئۇ خەنزۇ كەنتىنىڭ ئىسمىنى يېزىۋالغانىدى. يالغانمىكىن دەپ، ئۇنتۇپلا كېتىپتىكەنمەن.

ــ ئابدۇل شۇجى، بۇ بەك مۇھىم ئىش ئىكەن. خەتتە قوشۇلساڭلار دەرھال جاۋاب خەت يېزىڭلار ياكى تېلېگرامما بېرىۋېتىڭلار، دەپتۇ. ئەگەر قوشۇلساڭلار ئادەم ۋە مەبلەغ چىقارتمىدىكەن.

ــ قوشۇلمامدىغان،ــ دېدى ئابدۇل شۇجى خۇشاللىقىدا

قىلىدىغان قىلىق تاپالمايمەن. ئۇنداقتا، دەرھال جاۋاب خەت يازايلى، سەن يازغىن، ئۇكام.

— مېنىڭچە، خەت يازغاندىن تېلېگرامما نەچچە ھەسسە تېز، — دېدى قاھار چۈشەندۈرۈپ.

— ئۇنى نەدىن بېرىدۇ؟ — بۇنى ئاۋارىچىلىك دەپ بىلگەن ئابدۇل شۇجى قاپىقىنى تۈردى.

— پوچتىخانىغا بارسىڭىز بەش مىنۇتنىڭ ئىشى، — دېدى ئوڭايسىزلىنىپ قالغان قاھار.

— ئۇكام ھېي، — دېدى ئابدۇل شۇجى مېڭىشقا تەييارلىنىپ، — سەن بۇ يەردە ئۇزۇنغىچە بارمۇ؟ يا ئەتە - ئۆگۈن كېتەمسەن؟

قاھار بىر نەرسە دېيەلمەي ھېمىت نەنسەنچىگە قارىدى.

— ئۇزۇنغىچە بار، — دېدى ھېمىت نەنسەنچى ئالدىراپ. بۇنى ئاڭلىغان قاھار ئېغىر تىنىپ قويدى.

— ئۇنداق بولسا، بەلەن بولغۇدەك، — دېدى ئابدۇل شۇجى دەرھاللا خۇشاللىقىنى ئىپادىلەپ، — ئاشۇ سودىگەرلەر كەلسە، سەن ئارىدا تۇرۇپ بېرە. بولمىسا ئادەم گاچىلا بولۇپ قالىدىكەن. غەم قىلما، ئىش ھەقىقىتىنى سەن رازى بولغۇدەك بېرىمەن. مەھەللىدىغۇ ئوقۇغانلار بار، مۇئەللىملەرمۇ بار. بىراق، خەنزۇلار بىلەن ئىككى ئېغىز پاراڭلىشا - پاراڭلاشمايلا تۆ - تۆتلىگەن، لۇغەتكە يۈگۈرگەن.

قاھار بۇ تەكلىپكە «يا ھە، يا ياق» دەپ بولغۇچە ئابدۇل شۇجى ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

— بۇمۇ بولغىنى، — دېدى ھېمىت نەنسەنچى ئۆگزىگە مېڭىپ، — سېنىڭمۇ كۆڭلۈڭدىكىدەك ئىش بولىدىغان بولدى.

«بۇ ئىش نەدە تۈرۈپتۇ، — دەپ ئويلىدى قاھار، — بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشامدۇ؟ ئەمەلگە ئاشسىمۇ ئۇلار بۇ يەرگە قاچان كېلىدۇ؟ شۇ چاغقىچە بۇ يەردە تۈرۈپ كېتەرمەنمۇ؟ يەنە كېلىپ شۇجىنىڭ قاچان چاقىرىشىغا قاراپ تۇرسام بولماس...» قاھار بېشىنى كۆتۈرۈپ چۆچۈپ كەتتى. چۈنكى، زەۋەرگۈل ئۇنىڭغا سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

ــ راستلا كېتىپ قالماسسىز؟ــ سورىدى زەۋەرگۈل مۇڭلۇق كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ.

ــ ئاتىڭىز دېدىغۇ، مېنى ئۇزۇن تۇرىدۇ دەپ،ــ دېدى قاھار ئوڭايسىزلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن،ــ سىزمۇ بىلمىسىز، مەن نەگىمۇ بارارمەن ئەمدى؟

ئەمما، زەۋەرگۈل بېشىنى سالغانچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

تۆتىنچى باب

زەۋەرگۈل يېقىندىن بۇيان راستتىنلا ئۆزىنى تىڭشايدىغان بولۇپ قالغانىدى. نېمىشقىدۇر ئىختىيارى ئۆزىدە ئەمەس. ھۆجرىسىدىن بۇرۇنقىدەك يۈگۈرۈپ چىقالمايدۇ. ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ قويۇپ ئىختىيارسىز ئەينەككە قارايدۇ. ئىككى قېتىم چىقسا ئىككى قېتىم، ئون قېتىم چىقسا ئون قېتىم قارايدۇ. ھەتتا بەزىدە كىيىمىنى يۆتكەپ چىققۇسى كېلىدۇ. يېڭىدىن كىيىنىپ، ئانچە ـ مۇنچە گىرىم قىلىپ قالغانلىرىدا بولسا، قاھارنىڭ ئالدىغا بارغۇسى كېلىدۇ ـ يۇ، تارتىنىدۇ. يەر تېگىدىن بېقىپ، قاھارنىڭ چىرايىغا سەپسالىدۇ. قاھارنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ قالغىنىنى كۆرسە يۈرەكلىرى ئويناپ كېتىدۇ. بەزىدە تېخى پاتىگۈلنىڭ ئۆيىگە بېرىپ يېزىدا بولىدىغان دۇشەنبە بازارىدىن كىيىم ئېلىش ـ ئالماسلىقنى مەسلىھەتلىشىدۇ. كىيىمنىڭ گېپىنى قىلىپ كىرىشىپلا قالىدىغان دوستلىرىنىڭ ئۇستىدىن «لاتا ساراڭلىرى» دەپ كۈلىدىغان دوستىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرگە پاتىگۈل بەزىدە ھەيران بولسا، بەزىدە مەنىلىك كۈلۈپ قويىدۇ. بەزىدە بولسا: «ھەي، زەۋەر، مەن بىلمۇالدىم. ئىچىگىدە بىر جىن بار. قاراپ باقسام ئەركەك جىنىدەك قىلىدۇ» دەپ تېرىكتۈرىدۇ. بۇنداق چاغدا زەۋەرگۈل خاپا بولغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن پاتىگۈلنىڭ شۇنداق گەپلىرىنىڭ داۋاملىشىشىنى ئارزۇ قىلىپ قالىدۇ.

قاھار بولسا «يۈرتقا بارسام بولاتتى» دەپ يۈرگىنى بىلەن بۇ يەرگە تارتىشقۇسى كېلىپلا تۇراتتى. بولۇپمۇ، ھامىنى بۇ يەردىن يۈرتىغا ياكى باشقا يەرگە كېتىدىغىنىنى ئويلىسا كۆڭلى يېرىم بولىدىغان، كىمگىدۇر يۈرەك باغرى چىدىمايۋاتقاندەك سېزىدىغان،

بۇ يەردىن كېتىپلا قالسا قىممەتلىك نەرسىسىدىن ئايرىلىپ قالىدىغانىدەك تۇيۇلىدىغان، نېمىگىدۇر ئېچى تىتىلدايدىغان بولۇپ قالغانىدى. پەقەت زەۋەرگۈل بىلەن پاراڭلاشسا، ئۇنىڭدىكى بۇ خىل تۇيغۇلار يوقايتتى.

توي - تۆكۈن جىقلاپ، ئۆي ۋە ئېتىزدىكى ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار كۆپەيىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ «ئۆكسۈش» رومانىنى ئىككىنچى قېتىم ئوقۇشىدا ئىلگىرىلەش بولمايۋاتاتتى. زەۋەرگۈلنىڭ بولسا، ئەمدى يالغۇز ئوقۇغۇسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇرۇنلاردا بولىدىغان بولسا، ئىككى ئاخشامدىلا ئوقۇپ بولاتتى. بىراق ئۇلار ئىككىسىنىلا خۇشال قىلغان ئىش قاھارنىڭ خېلىلا خەت ئوقۇيالايدىغان بولۇپ قالغىنى ئىدى.

ئۇلارنىڭ قولى بوشاپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاھار زەۋەرگۈلنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكىنى چەكتى. بۇ قاھارنىڭ تۇنجى قېتىم زەۋەرگۈلنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىشى ئىدى. شۇڭا ئۇ ئىشىكنى چېكىپ قويۇپ سەل ئوڭايسىزلانغانىدەك بولدى. ئىشىكنى ئاچقان زەۋەرگۈل بولسا قاھارنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى.

— قېنى، ئۆيگە كىرىڭ، — دېدى زەۋەرگۈل. قاھار ئەسلىي ئارقىسىغا داجىماقچى ئىدى، ئەمما ئىختىيارى ئەمەسلا ئۆيگە كىردى.

— ھېلىقى رومانىڭ ئايىغىنى ئوقۇۋەتسەك بولاتتى، — دېدى قاھار ئۆرە تۇرۇپلا. بۇ چاغدا زەۋەرگۈل ئۆزىنى ئوڭشۇۋالغانىدى.

— ئولتۇرۇپ ئوقامىز، — دېدى زەۋەرگۈل ئاردىكى ئوڭايسىزلىقنى تۇگەتمەكچى بولۇپ. قاھارمۇ دەرھالا قىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەندى:

— رومانىنى ئوقۇۋېتىپ يىغلاپ سالىسىز، دەرھال چىقىپ قولياغلىق ئېلىپ كىرىش ئۈچۈن ئۆرە تۇرۇپ قاپتىمەن.

زەۋەرگۈل تۇمشۇقىنى نازلىق ئۇچلاپ كىتابنى قولىغا ئالدى:

— باشلىدۇق ئەمىسە.

ئىككىسىنىڭ ھېسسىياتى چالغىپ تۇرغاچقا، كىتاب ئوقۇش

دەسلەپتە تازا يۇرۇشۇپ كەتمىدى. زەۋەرگۇل ھەدىسە خەتلەرنى خاتا ئوقۇپ، خاتا ئوقۇغانچە ھودۇقۇپ، كىتاب ئوقۇشنىڭ مەززىسى بولمىدى. بىراق قاھار چاندۇرماي ئولتۇرغاچقا، زەۋەرگۇلنىڭ كىتاب ئوقۇشى ئاستا ـ ئاستا ئىزغا چۈشتى. مانا نالەننىڭ كۆز ياشلىرى كىتابنىڭ قۇرلىرى ئارىسىدا ئېقىپ يۇرمەكتە، مانا كەنانىڭ ئازابلىق يۇرىكى ۋاراقلاردا نامايان بولماقتا، ئۇلارنىڭ نالىلىرى ئۆي ئىچىدە ئۇچۇپ يۇرمەكتە...

زەۋەرگۇل كۆزىدىكى ياشنى ئاستا سۈرتۈۋېتىپ، كىتابنىڭ داۋامىنى ئوقۇشقا باشلىدى. قاھار بولسا دىققىتى رومانىنىڭ مەزمۇنىدا، قۇلىقى زەۋەرگۇلنىڭ ئاۋازىدا، كۆزى زەۋەرگۇلگە تىكىلىپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى. شۇ چاغدا قاھار ئۆزىنىڭ سېھرىلىك بىر تورغا چىرمىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ نېمانچە جەلپ قىلارلىق، نېمانچە شېرىن تور ـ ھە!

زەۋەرگۇل تەسىرلىك ئاۋازى بىلەن كىتابنى ئوقۇماقتا:

«ئويلىنىش ئۈچۈن كۆزلىرىمنى يۇمدۇم. نالەننىڭ ئىسمىنىڭ ئاتىلىشى چىرايلىق بولسىمۇ، مەنىسى ياخشى ئەمەس ئىدى. يەنى نالە قىلغۇچى، ئىگىرىغۇچى. شۇڭا مەن شۇ مەنىگە زىت ئىسىم ئىزدەشكە باشلىدىم.

ــ تاپتىم، ــ دېدىم مەن، ــ خەندان بولسۇن!

رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى نالەن.

ــ ناھايىتى ياخشى ئىسىم بولدى. مەنمۇ قوشۇلدۇم... بۇ ئىسىمنى نەدىن تاپتىڭ، دېگىنە؟

ــ قانداق تاپماقچى؟ نالەن يىغلاتقانىنى خەندان كۈلدۈرىدۇ...

بۇ گەپ ئاغزىمدىن شۇنداقلا چىقىپ كەتكەنىدى. نالەن ماڭا غەلىتىلا قاراپ قويدى:

ــ شۇنداق بولۇشى مۇمكىن. قىزىم چوڭ بولغاندا ساڭا ئەپ بېرىمەن...

بۇ چاقچاق مېنى خاپا قىلدى. ئۇنى چاچلىرى ئاقارغان، بەللىرى مۈكچەيگەن ھالدا قېينانا ھالىتىدە كۆز ئالدىمغا

كەلتۇردۇم. تەقدىر نېمىدېگەن ياماڭ ـ ھە! نېمە بولسا بولسۇن، نالەن ئىسىملىك خوتۇننىڭ قىزى بىلەن توي قىلالمايتتىم، بۇنى خىيال قىلىشىممۇ ساراڭلىق بولاتتى.

نالەن ئېچىنىڭ سىقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلگەن بولسا كېرەك، گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى.

ئۆيگە قايتقىنىمدا قاراڭغۇ چۈشكەنىدى. ھۇجرامغا كىرىپ ئوچۇق پەنجىرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇردۇم. ئاسماندا يۇلتۇزلار پارقىرايتتى، يىراقتا ئىستانبۇل سۇس تۇمان ئاستىدا ئۇيقۇغا ھازىرلانغاندەك قىلاتتى.

قىزىپ كەتكەن ئېچىمنى سوۋۇتماقچى بولغاندەك نەم ھاۋادىن تولدۇرۇپ نەپەس ئالدىم. كۆزلىرىمدىن سەۋەبسىز ياشلار تۆكۈلەتتى، كۆڭلىكىمنىڭ ئالدى ھۆل بولۇپ كەتتى.

نالەنگە ئاچچىقىم كېلەتتى. بۇ ئاچچىق بەزىدە شۇنچىلىك كۈچىيىپ كېتەتتىكى، بارماقلىرىم بىلەن ئۇنى بوغۇۋەتكۈم كېلەتتى. ئۇ چاغدا بارلىق گۈزەللىكلەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ھېلىقى يېشىل كۆزلەر كۆزلىرىمگە تىكىلگەن پېتى يۇمۇلاتتى، سىقىلغان بارماقلىرىمنىڭ ئارىسىدا جان ئۈزۈۋاتقان بېشى ماڭا يالۋۇرغان چاغدا، چىرايلىق، ئاپئاق، رەتلىك چىشلىرى ئاخىرقى قېتىم مېنىڭ ئىسمىمنى پىچىرلىغان چاغدا، ئاندىن مەن بەختلىك بولاتتىم.

شۇ ئويلارنى ئويلاۋېتىپ، شۇ دەھشەتلىك ئىشنى قىلىۋاتقاندەك بارماقلىرىمنى پۈككەنىدىم، قۇلاقلىرىمدا ئۇنىڭ، «مېنى ئايا، كەنان، دېگەن ئاۋازى جاراڭلىغاندەك بولدى.

بېشىمنى پەنجىرىنىڭ رامىغا تىرىدىم. بۇ ياماڭ ئىشلاردىن ئۆزۈمنى يىراقلاشتۇرماقچى بولۇپ، كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم. ئۆكسۈشلىرىمنىڭ ئارىسىدا خۇددى جۆيلۈۋاتقاندەك «نالەن! سەنسىز ياشىيالمايمەن، نالەن... !، دېگەن سۆزلەرنى تەكرارلايتتىم.»

كىتاب ئوقۇلۇپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئۆينىڭ ئىشكى تۈيۈقسىز ئېچىلدى. ئۇلار چۆچۈپ كېتىشتى. ئىشكىتىن بېشىنى تىقىپ

قاهارنى كۆرگەن پاتىگۈل تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ، قاهار بىلەن سالاملاشتى، ئاندىن زەۋەرگۈلگە قاراپ: «بۈيافقا چىقە» دېدى. زەۋەرگۈل دوستىنىڭ بىمەھەل كەلگىنىدىن نارازى بولۇپ، ئۆيدىن چىقتى.

ــ نېمە بولدى؟ ــ دەپ سورىدى زەۋەرگۈل سۈسلا.

ــ شېرىن سۆھبىتىڭلارنى بۇزۇپ قويغىنىمغا ئاچچىقىڭ كېلىۋاتامدۇ؟

ــ نەدىكى شېرىن سۆھبەت ئىكەن ئۇ؟ «ئۆكسۈش» دېگەن رومانىنى ئوقۇۋاتقان.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى پاتىگۈل ئارقىغا قىلىۋالغان قولىنى سۇنۇپ، ــ مانا ساڭا شېرىن سۆھبەت.

ئەمما، زەۋەرگۈل دوستىنىڭ قولىدىكى پۈكلەكلىك قەغەزنى ئالدىراپ ئالمىدى. ئۇ پاتىگۈلگە سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلىپ قارىۋەتكەندىن كېيىن سورىدى:

ــ كىمنىڭ خېتى؟

پاتىگۈل دوستىنىڭ مىجەزىنى بىلگەچكە چاقچاق قىلسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ بىردىنلا ئۆزىنى ئاقلاشقا چۈشتى:

ــ نەچچە قېتىم بولدى، سادىق «خېتىمنى ئاپىرىپ بەر» دەپ قىستاپ تۇرۇۋالغىلى. مەنمۇ قېچىپ يۈرگەنىدىم. بۈگۈن «ساۋاقداش تۇرۇپ، دوست تۇرۇپ بىر پارچە خەتنى ئاپىرىپ بېرىشكە يارىمىدىڭ» دەپ بېشىمنى ئاغرىتىپلا كەتتى. شۇڭا... ئەلچىگە ئۆلۈم يوق، ماڭا خاپا بولساڭ بولمايدۇ.

زەۋەرگۈل گەپنى كېسىپلا ئېيتتى:

ــ بولدى، ئالمايمەن.

ــ بۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى، لېكىن، ــ پاتىگۈل خىلى ئىككىلىنىپ ئىچىدىكىنى ئېيتتى، ــ لېكىن، زەۋەرگۈل، سادىق بىزگە ئايان، چىراي ــ تۇرقى بولىدىغان، قول ئىلكىدىمۇ بار يىگىت. قاراپ باقە، سودىسى شۇنداق يۇرۇشۇپ كەتتى. بىر قارىساڭ ئۇرۇمچىدە، بىر قارىساڭ ئىچكىرىدە، يەنە بىر قارىساڭ يەنە بىر يەردە...

زەۋەرگۈل ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— ئۇنداق بولسا، ئۆزۈڭلا ماقۇل دەۋەتمەمسەن.
— ماڭە سارا!ڭ...
ئىككىسى كۈلۈشۈپ كەتتى.
— مەنمۇ زورلىمايمەن، بىراق ياخشىراق ئويلىشىپ باقارسەن.
پاتىگۈل شۇنداق دەپ ئۆيى ئىچىنى ئىشارەت قىلىپ سىرلىق كۈلۈپ قويدى ۋە سىرتقا ماڭدى. بۇنىڭدىن بىر نەرسىنى تۇيغان زەۋەرگۈل ۋارقىرىدى:
— خەتنى ئالمىدى، دەپ ئوچۇق ئېيىت. «خەتنى ئالدى، ئويلىشىپ باقىدىغان بولدى» دەپ يالغان خەۋەر بېرىدىغان بولساڭ...
— شۇنداق دەيدىغانلىقىمنى ئۆزۈڭ ئوبدان بىلىسەنغۇ.
پاتىگۈل شۇنداق دەپ ۋىلىقلاپ كۈلگىنىچە كېتىپ قالدى.
— بېشىڭنى يەيدىغان...
«سادىق» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ ئىچى تارلىقى كەلدى. «زەۋەرگۈلنىڭ جاۋابى ئېنىق بولغاندىكىن يەنە خەت يېزىپ نېمە قىلىدۇ؟ پاتىگۈلمۇ قىزىقلا قىز ئىكەن. دوستىنىڭ سادىقنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى بىلگەندىكىن، ئۇنىڭ خېتىنى توشۇغىنى نېمىسى؟» دېگەنىنىمۇ ئويلىدى. قاھار ئېغىر ئويغا پاتتى. ئويلىغانچە ئۇنىڭ يۈرىكى نېمىشقىدۇر ئېچىشاتتى، بىئارام بولاتتى. «سادىق دېگەن كېلىشكەن بالىكەن، پۇلى بار ئىكەن. سودىسىنىڭ يۇرۇشكىنىگە قارىغاندا يول تاپقان سودىگەر ئوخشايدۇ. شۇنداق تۇرۇپ زەۋەرگۈل نېمىشقا ئۇنىڭغا ماقۇل دېمىگەندۇ؟ بۇنىڭدا نېمە سەۋەب باردۇ؟ پەيتىنى تېپىپ بۇ ھەقتە گەپ كوچىلاپ باقسام بولغۇدەك.»
بۇ چاغدا زەۋەرگۈل پاتىگۈلنىڭ بىمەزگىل ۋاقىتتا كېلىپ، ئۆزى خالىمايدىغان ئىشتىن ئۇچۇر بېرىپ، كۆڭلىنى پاراكەندە قىلغىنىدىن خاپا بولۇپ هويلىدا تۇرۇپ قالغانىدى. هويلىغا قاھار چىقتى. بۇنى كۆرگەن زەۋەرگۈل ئۆزىدىكى بىئارامىلىقنى تۇگىتىشكە تىرىشتى.
— پاتىگۈل نېمىشقا كەپتۇ؟ — دەپ سورىدى قاھار.

ــ يوقلا بىر ئىش ئىكەن،ــ دېدى زەۋەرگۈل ئۆيگە مېڭىپ،ــ يۈرۈڭ، رومانىنىڭ ئاخىرىنى ئوقۇۋېتەيلى.

ئۇلار ئۆيگە كىردى. زەۋەرگۈل رومانىنى ئوقۇشقا باشلىدى. بىراق، ئەمدى رومان قاھارغا ئۇنداق تەسىرلىك بىلىنمىگىلى تۇردى. ۋەقەلىككىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرەلمىدى. ھەدېسە خىيالىغا «سادىق» دېگەن ئىسىم كېلىۋېلىپ ئۇنىڭ دىققىتىنى بوزلدى.

ئۆيىدە ئارام ئېلىپ ياتقان قاھار يەنە شۇ ئازابلىغۇچى خىيالدىن قۇتۇلالمىدى: «سادىق بىلەن زەۋەرگۈل ساۋاقداشمىدۇ؟ بىللە چوڭ بولغانمىدۇ؟ يا زەۋەرگۈل خىجىل بولۇپ ھازىرچە ماقۇل دېگەن جاۋابنى بەرمەي تۇرغاندىمۇ؟ سادىق كۆڭلىنى بىلدۇرۇپلا تۇرسا، بىرقانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن... ياق، ياق! زەۋەرگۈلنىڭ ئىپادىسىدىن قارىغاندا ئۇ سادىقنى ياقتۇرمايدىكەن. زەۋەرگۈلگە سادىقنىڭ نەرى ياقمايدىغاندۇ؟ ناۋادا سادىق ئوتتۇرىغا يۈزلۈك ئادەملەرنى قويۇپ تۇرۇۋالسا، زەۋەرگۈل نېمە دە؟ ھېمىت ئاكام نېمە دە؟...»

قاھار ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. سىرتتىن سوغۇقنىڭ شەپىسى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۆرۈكنىڭ قۇرۇپ كەتكەن يوپۇرماقلىرى سوغۇق ھاۋا ئېقىمىدا لەيلەپ يەرگە چۈشۈۋاتاتتى. قاھارنىڭ قەلبىدىكى بارغانچە كۈچەيمەۋاتقان سوغۇق ئېقىمىمۇ، ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئىچى تارلىقتەك يامان تۇيغۇلارنى ھەر يان ئۇچۇرۇۋاتاتتى. تۇرۇپلا بۇنىڭغا قاھارنىڭ كۈلگۈسى كەلدى. «نېمە بولدۇم مەن؟ــ دەپ ئويلىدى قاھار يەنە،ــ سادىق زەۋەرگۈلگە تەلەپ قويسا مەن نېمانچە چىدىماسلىق قىلىپ كېتىمەن؟ مېنىڭ ئۇلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشقۇدەك، باھا بەرگۈدەك قانچىلىك سالاھىيىتىم بار؟ سادىق تەلەپ قويسا، نېمىشقا زەۋەرگۈلگە ئىگىدارچىلىق قىلماقچى بولىمەن؟ سادىققا يامان نەزەردە قارايمەن؟ سادىق ماڭا نېمە قىلىپ قويغان؟ ھەتتا بىز كۆرۈشۈپمۇ باقمىغان تۇرساق؟ شۇنداق تۇرۇپ مەن نېمە ئۈچۈن خەقنى ئەيىبلەپ كېتىمەن؟... مەن زادى نېمە بولۇۋاتىمەن؟»

قاھار ھەقىقەتەن چۈشىنىكسىز ۋە مۇرەككەپ تۇيغۇلار

ئىلكىدە قالغاندى. بۇ ھەقتىكى خىياللىرىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرالمايتتى. چۈنكى بۇ خىياللىرى داۋاملىشىپ «ئۇنداقتا، زەۋەرگۈل سېنىڭ نېمەڭ؟» دېگەن سوئالغا كەلگەندە، ئۇنىڭ خىيالى ئاستىلاپ، تەپەككۇرى گاللىشىپ قالاتتى. دېمىسىمۇ، زەۋەرگۈل ئۇنىڭ نېمىسى؟ بۇ ھەقتىكى جاۋاب قۇياشتەك روشەنكى، ئۇنىڭ شاپائەتچىسى، ھاياتلىققا قايتا ئېرىشتۇرگۈچىسى! قاھار بۇ خىل رېئاللىقنى ئەقىل ئوچاقلىرىدا تاۋلاپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر ھېسسىيات گۈلزارلىقى ئۆزگىچە بىر گۈلنى پورەكلىتىپ ئېچىلدۇرۇشنى ئىستەيتتى. ئەمما قاھار بۇنى ئېتىراپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى.

قاھار ئۆزىنى ئەنە شۇنداق كونترول قىلالمايۋاتقان يۈرگەچكە، كىتاب ئوقۇشقا پەقەت ھەپسىلىسى بولمايۋاتقان بىر قېتىم ئۇنىڭ بۇ خىل پوزىتسىيەسىنى كۆرگەندىن كېيىن خېلى كۈنلەرگىچە كىتاب ئوقۇش ھەققىدە ئېغىز ئاچمىدى.

شۇ كۈنى زەۋەرگۈل «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ بىر سانىنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

ــ ئاتاقلىق يازغۇچى سەئىد ئەھمەدنىڭ «قىزىل ئالما» دەيدىغان كاتتا بىر ھېكايىسى بار ئىكەن. شۇنى ئوقۇۋېتەمدۇق؟

ــ سەئىد ئەھمەد؟ ــ دېدى قاھار خۇددى شۇنداقراق بىر ئىسىمنى بىلىدىغاندەك. ئەمما قاھار خىيالى جايىدا بولمىغاچقا سوراش ئۈچۈنلا سوراپ قويغانىدى. ئەمما دەسلەپتە زەۋەرگۈل بۇنى سېزەلمەي قالدى.

ــ ھېلىقى «كېلىنلەر قوزغىلىڭى» دېگەن دراممىنى يازغانچۇ.

قاھار بۇنى ئېسىگە ئالغاندەك بولدى:

ــ ھە، مەن ئاڭلىغان، لېكىن كۆرمىگەن. تۇرپان كىنو ــ تىياتىرخانىسىدا ئورۇندىغان.

ــ ھە، شۇ يازغۇچىنىڭ تەسىرلىك ھېكايىسى ئىكەن.

ــ نېمە بولدۇمكىن، ھازىر بېشىم ئاغرىپ تۇرىدۇ. كېيىن ئوقۇساق قانداق؟ ــ دېدى قاھار سۆس تەلەپپۇزدا. بۇنى ئاڭلىغان

زەۋەرگۈل ھەيران قالدى. چۈنكى زەۋەرگۈل ئۇنىڭ قىزغىن مۇئامىلىسىگە كۆنۈپ قالغانىدى. شۇڭا زەۋەرگۈل سەۋەبىنى سوراپ باقماقچى بولدى ـ يۇ، قاھاردىكى پەرىشانلىققا قاراپ بېقىپ «بەلكىم مىجەزى يوق بولۇپ قالغاندۇ؟» دەپ ئويلاپ:

ــ ياخشىراق دەم ئېلىڭ بولمىسا. مەن ھېلى سىزگە قاينىق سۇ ئەكىرىپ بېرەي،ــ دەپ چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بىر نەچچە كۈنگىچە زەۋەرگۈل قاھارنىڭ كەيپىياتىنى كۆزىتىپ يۈردى. قاھاردا ئۆڭۈشلۈش يوق. شۇنىڭ بىلەن قاھار پەرىشانلىقتا، زەۋەرگۈل ھەيرانلىقتا كىتاب ئوقۇش تاشلىنىپ قالدى.

قاھارنى تولا ساقلاپ بولماي، ئاخىر زەۋەرگۈل «قىزىل ئالما» دېگەن ھېكايىنى ئۆزى ئوقۇپ بولغان بولسا كېرەك، بىر كۈنى ئۇ «كىتاب ئالماشتۇرۇپ كېلەي» دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. مۇشۇ كۈنلەردە ھېمىت نەنسەنچى قوشنا كەنتتىكى كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئۆز ئۆيلىرىدىلا شەربەت ياساپ بېرىۋاتقان بولغاچقا، ئەتىگەندە بىر چىقىپ كەتسە، كەچتە بىراقلا كېلەتتى. شۇڭا ئەگەر زەۋەرگۈل بىرەر ئىش ـ كۈش سەۋەبى بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتسە، ئۆيدە قاھار يالغۇز قالىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭ بىلەن يەنە ئۇنىڭ دېمى سىقىلاتتى، يۈرىكىنى بىر نەرسە سىقىۋاتقاندەك بولۇپ، ئولتۇرالماي قالاتتى. بۇرۇنغۇ ئۇ ئۆزىنىڭ كېسەل ئازابى بىلەن، ئاغرىق دەردى بىلەن يۈرۈپتىكەن. مانا ئەمدى جىسمى ئارام تېپىۋىدى، ئىچكى دۇنياسى ئارام بەرمىگىلى تۇردى. بۇرۇنلاردا پەرھىزلىرى، شەرتلىرى كۆپ ھېمىت نەنسەنچىمۇ ھازىر «ئەمدى سەن كۆڭلۈڭنى ئازادە تۇتۇپ، كۈن بويى خۇشال يۈرەلىسەڭلا تېخىمۇ شىپا تېپىپ كېتىسەن. بۇنىڭغا ئىچىڭ پۈشمىسۇن. ۋاقتى كەلگەندە، مەن بولدى دەيمەن، ئەتىسىدىن باشلاپ كەتمەننى قولۇڭغا ئالىسەن» دەپ ئۇنىڭغا جىقمۇ شەربەت ياسىمايدىغان بولۇپ قالدى.

باشتا يۈرتقا بېرىپ كېلىشنى ھېمىت نەنسەنچىگە دېيىش ئۇنىڭغا بىر غەم بولغان بولسا، مانا ئەمدى قاھار ئۆزىمۇ

چۈشەنمەيدىغان، توغرىسى چۈشىنىشتىن قورقىدىغان غەلىتە دەرد ئىچىدە قالدى.

قاھار مەشىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ يەنە شۇنداق خىياللارغا غەرق بولدى. ئۇ قولىدىكى چۇقچىلىغۇچ بىلەن ئوتى سۇسلاپ قالغان مەشىنىڭ قارىداپ قالغان گىرۋىكىگە يېنىك - يېنىك ئۇراتتى. شۇ ئولتۇرۇشىدا ئۇنىڭ ھاياتىدىكى نۇرغۇن كەچمىشلەر ئارىلىشىپ كەتكەندەك بولدى. ئەگەر شۇ ۋاقىتتا ئىشىك ئېچىلمىغان بولسا، ئۇنىڭ خىيالى نەگە بېرىپ، نەدە توختايدىكىن؟ ئازابلىق ئۆتمۈشى ئۇنىڭ يۈرىكىنى قانچىلىك جىجايدىكىن؟

ئۆيگە ساتىراش كىرىپ ئۇنىڭ خىيالى بۆلۈندى. قاھار ئورنىدىن تۇرغۇچە، ساتىراش گەپ قىلىپ ئولگۈردى:

— بارمۇسىز بۇ جاھاندا؟ ساتىراشخانامغا بىرەر قېتىم بېرىپ قويامدىكىن دېسەم، قارىغۇزمۇ يوق. ئۆزۈممۇغۇ ھۇنەر پىششىقلايمەن، دەپ پىچاندا بىرەر يىلدەك تۇرۇپ قالدىم.

— سالامەتلىكىم تولۇق ئەسلىگە كېلىپ بولماي...، — دېدى قاھار ساتىراشنىڭ زىيادە قىزغىنلىقىدىن ھودۇقۇپ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قاھار ساتىراشنىڭ ئۇ چاغدىكى گېپىنى راست دەپمۇ بىلىپ كەتمىگەنىدى.

ئەمما، ساتىراش ئۇنىڭ سۆزى بىلەن كارى بولماي، يەنە ئۆز گېپى بىلەن بولدى:

— چېچىڭىز ئۆسۈپ قاپتۇ، لېكىنزە، ئۇزۇن چاچمۇ سىزگە بەك ياراشىدىكەن.

ئۇنىڭ ماختىشىغا قاھار بىرنەرسە دېيەلمەي قالدى. ساتىراش بولسا ئۇنىڭ قولىدىن تارتتى:

— يۈرۈڭ، باشقا ئىشىڭىز بولمىسا، ساتىراشخانامغا بېرىپ پاراڭلىشايلى.

باشتا قاھار بۇ تەكلىپكە قارشى چىقىپ، تارتىشاقچىمۇ بولدى. لېكىن ئۆيدە سىقىلىپ ئولتۇرۇشتىن بۇنى خوپ كۆردى. «بۇ يەردە خىيالغا يەم بولۇپ ئولتۇرغاندىن، بېرىپ كۆرۈپ باقاي.

كىم بىلمدۇ، مەن قىلغۇدەك بىرەر ئىش چىقىپ قالامدۇ تېخى؟...»

قاھار شۇ ئوينىڭ تۈرتكىسى بىلەن ساتىراشقا ئەگەشتى. ئۇنىڭ ساتىراشخانىسى ئاق مەسچىتنىڭ يېنىدا ئىكەن.

ساتىراشخانا يېزىغا خاس ئاددىيلا بېزەلگەن. قارىغاندا، بۇ ساتىراشنىڭ ئاساسلىق دەسمايىسى بىر نەچچە تارغاق، ئىككى قايچا، بىر چاچ ئېلىش ماشىنىسى بولسا كېرەك. لېكىن ئاددىيلىقىغا باقماي، ساتىراشخانا قىزىپ كەتكەنىدى. ئىككى ياش بالا ھەدەپ تالىشىۋاتاتتى. ئوتتۇرا ياشلىق بىرەيلەن موخۇركىسىدىن قويۇق ئىس چىقارغىنىچە، ئۇلارغا قاراپ كۈلەتتى.

— ھەي پەتتار «بەتتام»،— دېدى ئورۇقراقى،— چېچىڭنى ئۇزۇن قىلمۇساڭ، تېخىمۇ بەتتاملىشىپ كەتمەمسەن؟

— سەنچۇ، ھە؟— دەيتتى يەنە بىرى،— چېچىڭنى ئۇنچىلىك كالتە قىلمۇساڭ، خەق تېقىمىغا ئورۇپ كۈلەر. سېنى بىكارغا شاكىر «شېكەر» دېمەيدۇ. بىلىپ دەيدىغۇ شۇ.

— بولدى تالاشماڭلار،— دېدى ساتىراش ئۇلارنىڭ تالىشىشىدىن بىزار بولغاندەك،— نەۋاخ سىلەر تالاشقىلى. چاچ دېگەننى بىرسى مۇنداق ياساپتۇ، مەنمۇ شۇنداق ياسايمەن دەپ ياسىساقلا بولمايدۇ. ھەر ئىشتا ئەھۋالىمىزغا قارايمىز.

ساتىراش بېرىپ ئورۇندۇقنى سۈرتتى.

— بۇلار،— دېدى ساتىراش ئۇلارنى تونۇشتۇرۇپ،— پەتتار «بەتتام» بىلەن شاكىر «شېكەر». ئىككىسى يېقىن دوست. ئەمما چاچ ياستىشتا كېلىشەلمەي، خېلى بولدى تالاشقىلى. بىرسى ئۇزۇن دېسە، يەنە بىرى قىسقا دېگەن...

— ياراشقىنىچە ياساتسا بولمامدۇ،— دېدى قاھار سۆز قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ ئىشتىن ئۇنىڭ كۆلگۈسى كېلىۋاتاتتى.

— گەپ شۇ يەردە،— دېدى ساتىراش رەسمىي كۈلۈپ،— چاتاق يېرى، ئىككىسى ئوخشاش ياساتماقچى.

ئەمدى قاھار بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەي قالدى.

ــ ئولتۇرۇڭە، ــ دېدى ساتىراش ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، ــ مەن بۇلارغا يارىشىدىغان چاچنى كۆرسىتىپ قويماي.

بۇ گەپ قاھارغا سەل بىئەپ بىلىندى ـ يۇ، لېكىن يەنە ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ چېچى ئۆسۈپ قالغان بولۇپ، ئالدۇرىدىغان ۋاقتىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى.

ــ قارامالار، ــ دېدى ساتىراش قاھارنىڭ چېچىنى چىرايلىق قىلىپ تاراۋېتىپ، ــ ئۇزۇن چاچ دېگەن مۇنداق ياراشسا بولىدۇ. ئەمدى قاراپ تۇرۇڭلار.

ساتىراش شۇنداق دەپ قايچىسىنى ئەپچىللىك بىلەن ھەربىر تەلەندۇرۇشكە باشلىدى. ساتىراشنىڭ قولى ئىشتا بولغان بىلەن ئاغزى سۆزدىن توختىمىدى. ساتىراشخانىغا يېڭىدىن كىرگەنلەر بىلەن كارىمۇ بولماي سۆزلەۋەردى:

ــ بۇنداق چاچ دېگەننى مۇنداق ياسىسىمۇ بولىدۇ، چېچى قىسمىنى بەكرەك ئويۇۋەتسىمۇ يارىشىدۇ. كەينى تەرىپىنى تەكشىلەۋەتسە ئازادە، پاكىز كۆرسىتىدۇ. ئوتتۇرىدىن بۆلۈپ تارىۋالسا ياش كۆرسىتىدۇ. بۇ ئاغىنىمىزغا قايسىسى بولسا يارىشىۋېرىدۇ. ھە، ئەمدى ئۆزىڭىز تاللاڭ، ئوتتۇرىدىن بۆلىمەنمۇ، ئوڭغىمۇ؟ ياكى سولغىمۇ؟

ــ ئوڭ تەرەپكە تارايمەن.

ــ بۇنىڭدا بەك سالاپەتلىك كۆرۈنمىز ـ دە. قارامالار، بىر تەرەپكە تاراپلا قويۇۋېدىم، بۇ ئاغىنىمىزنىڭ چېچى يەنە بىر پاسونغا كىردى. قارامالار، قارامالار، مەن چاچ ياسمايۋاتىمەن، چاچ ئۆزىنى ئۆزى ياساۋاتىدۇ.

ساتىراش شۇنداق كاسلىداپ يۈرۈپ قاھارنىڭ چېچىنى ياساپ بولدى. ساتىراش قاھارنىڭ بوينىدىكى، يۈزىدىكى چاچلارنى لۆڭگە بىلەن قېقىپ چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ چېچىنى يەنە بىر تاراپ، قاھارنىڭ قولىغا كىچىك ئەينەكنى تۇتقۇزۇپ قويدى. قاھار ئەينەككە قاراپ تۇرۇۋىدى، گارامۇ ـ گۇرۇمالار ئارىسىدىن ئېنىق بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ چاچ شۇنچىۋالا يارىشىدىغان كىم ئاغىنە بۇ؟

ــ ھېمىت ئاكامنىڭ تۇرپاندىن كەلگەن تۇغقىنى، ــ دەپ چۈشەنچە بەردى ساتىراش. ئۇ ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى:

ــ ھە، مۇشۇ ئاداش شۇمۇ.

قاھار خىجىل بولۇپ بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. ئاڭغىچە يەنە بىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ سادىق ئاداش، پۇلۇڭ جىق بولغاندىكىن، مۇنۇ چاچ يارىشىدىغان ئاداشنىڭ كېسىۋەتكەن چاچلىرىنى سېتىۋالامسەن ــ يە؟

ساتىراشخانىدا كۈلكە كۆتۈرۈلدى. ئەمما بۇ گەپ قاھارغا قىزىق بىلىنمىدى. بەلكى «سادىق» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىچكى كۇچىنىڭ تۇرتكىسى بىلەن بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پۈزۈر كىيىنگەن، قولىدا سۇزگۈچلۈك تاماكىنى ئويناپ تۇرغان بىرسى تۇراتتى. ئەمما بايا چاقچاقتا دېيىلگەندەك ئۇ ئاداشنىڭ چاچلىرى تولىمۇ شالاڭ ئىدى. شۇ تاپتا سادىقنى قاھارغا تېكىلىپ قاراۋاتىدۇ، دېگەندىن قاھارنىڭ چېچىغا يەۋەتكۈدەك قاراۋاتىدۇ، دېگەن تۇزۇڭ ئىدى.

شۇ ھالدا بىر ھازاغىچە تۇرۇپ كەتكەن سادىق بىر چاغدا قاھارنىڭ كۆزىگە مەڭىستىمەسلىك نەزىرى بىلەن تىكىلىپ بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن كۈلۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ساتىراشخانىدىكىلەردىن بىرنەچچىسى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماڭدى.

پەتتار «بەتتام» بىلەن شاكىر «شېكەر» بولسا ئەتە كېلەيلى، دېيىشىپ بىر ــ بىرىنى تارتىشىپ چىقىپ كېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن ساتىراشخانىدا ئۇلار ئىككىسىلا قالدى.

ــ سادىق دېگەن كىم ئۇ؟ ھەممىسىلا ۋاي دەيدىكەنغۇ؟ ــ دېدى قاھار مەجەزىگە ماس كەلمىگەن ھالدا ئالدىراپ سوراپ. ئەمما تولا ۋاتىلدايدىغان ساتىراشقا قاھاردىكى بۇ يېڭىلىق غەلىتە بىلىندى.

ــ سىز تېخى تونۇمامسىز؟ يېشى كىچىك بولغان بىلەن سودىدا تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ بىراقلا كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن بەگزادە.

ــ نېمە سودا قىلىدۇ؟ ــ قاھار ئەمدى ئۇنىڭ ھېلىقى «سادىق» ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ، ئۆزىنى تۇتالمىغان ھالدا سورىدى.

ــ ئاساسەن ئىچكىرىگە ئۇزۇم تارتىدۇ. لەنجۇ دېگەن يەردە ئۇزۇمنى بەك يەيدىغان ئوخشايدۇ. نەچچە ماشىنا ئۇزۇم بىلەن كىرىپ كەتسە، بىر ئايغا قالماي، سومكىلاپ پۇل كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. شۇڭا، كۆردىڭىزغۇ، ئاغىنىلىرى كۆپ. پۇلىنىغۇ ساناپ ئولتۇرماي خەجلەيدۇ. يېقىن ئۇچ ئاغىنىسىغا بىردىن موتسىكلىت ئاچىقىپتۇ. دېگەنبىلەن پۇل دېگەننى تېپىۋەتتى دېسە، ــ ساتىراش شۇنداق دەپ قاھارغا يېقىن سۈرۈلدى، ــ ئۇنىڭ پۇللىرىغۇ بەربىر زەۋەرگۈلنىڭ.

قاھار سەگەكلەشتى:

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

ــ سىز راستىنلا ئۇقمايدىكەنسىز، ــ دېدى ساتىراش كۈلۈپ، ــ سىزنىڭ بىر نەۋرە تۇغقىنىڭىز مۇشۇ سادىق بىلەن پۈتۈشۈپ قالمىغاندەك تۇرىدۇ. شۇنىڭغا دېگىنىم.

قاھار بۇنى ئاڭلاپ يېنىك تىندى ۋە ئاغزىدا «ھە» دەپ قويغىنى بىلەن ئىچىدە: «ئەپقاچتى گەپلەر كوچىغا چىقىپ بوپتۇ ــ دە» دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن گەپنى ئۆز مەقسىتىگە بۇرىدى.

ــ مەن بۇ يەردە خېلى تۇرۇپ قالمىغان ئوخشايمەن. لېكىن ماڭا ھېممىت ئاكاملارنىڭ ئۆيىدە بىكار يەپ يېتىش بىر ئىش بولدى. پۈتۈن ــ سۈرۈك بىر ئوغۇل بالا تۇرۇپ... ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ئەھۋالىمۇ ياخشى بولۇپ قالغاندىكىن، بىرەر ئىش بولسا قىلايمىكىن، دېگەن.

قاھار بۇ گەپنى ساتىراشنى نېمىدەپ قالار دەپ ئەنسىرەپ دېگەنىدى. بىراق، ساتىراش ئۇنچىلىك ئويلاپ ئولتۇرمىدى.

ــ بۇ گېپىڭىزمۇ توغرا. سىزگە مۇۋاپىق كېلىدىغان نېمە ئىش باردۇ؟ ھە راست، ئاڭلىسام ئابدۇل شۇجى سىزنى كەنتتە ئىشلىسۇن دەپتىكەنغۇ؟

«ھوي، يېزا دېگەندە ھېچ ئىش سىر ئەمەسمۇ، نېمە؟» قاھار

ھەيران قالدى. يېزىدا ئىش ـ ئەمەلىيەتكە، گەپ ـ سۆزنىڭ قانچىلىك تېز تارقىلىدىغانلىقىنى قاھار بىلمەي قالغانىدى. دەرۋەقە، قاھارنىڭ خەنزۇچىنى قانچىلىك بىلىدىغانلىقى، چاچ ئالىدىغان خەنزۇ بىلەن قىلىشقان سۆھبىتى، ئابدۇل شۇجىنى قانچىلىك قايىل قىلىۋەتكەنلىكى قاتارلىقلارنىڭ كىشىلەرگە ئايان بولۇپ بولغانلىقىنى قاھار قانداقمۇ ئويلاپ يېتەلىسۇن؟ چۈنكى، ئۇنىڭ بىلىدىغىنى، قوشنىسى يىغلىسا «ئەڭ ياخشىسى ئارىلاشما» دەپ قۇلاق يوپۇرۇۋالىدىغان شەھەر كىشىلىرى تۇرسا. ھەتتا قاھار شۇ تاپتا ئىش ئىزدەپ ئېيتقان بۇ سۆزنىڭ ئەتىلا قانات ـ قۇيرۇق چىقىرىدىغانلىقىنىمۇ ئويلاپ يېتەلمىدى.

ـ ئۇ ئىش قاچان راستقا ئايلانغۇچە بىكار يۇرىمەنمۇ؟

بۇ گەپ بىلەن ساتىراش خېلىغىچە ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتتى.

ـ ھە راست، ـ دېدى ئۇ بىر چاغدا، ـ مىجىت «چىڭ»نىڭ جۇۋازخانىسىغا ئادەم لازىم، دەپ ئاڭلىۋىدىم. مەھەللىدىكى ياش بالىلار بېرىدىغان ھەقنى ئاز كۆرۈپ ئىشلىگىلى ئۇنمايۋاتقانىدەك قىلغان.

ـ مەن بېرىدىغان ھەق بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايمەن.

ـ ئۇنداق بولسا بېرىپ بېقىڭ، ـ دېدى ساتىراش قاھارنىڭ قەتئىيلىكىنى كۆرۈپ، ـ ئاق مەسچىت ئالدىدىن جەنۇبقا بۇرۇلۇپ، ئەللىك مېتىردەك ماڭسىڭىز، چىرىغى يېنىق تۇرغان ھويلا شۇ. بارسىڭىز توكتا ماڭمىدىغان ماشىنىنىڭ ۋاڭلىدىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىدۇ.

قاھار رەھمەت ئېيتىپ ساتىراشخانىدىن چىقتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ھاۋا سوغۇق بولغاچقىمۇ، سىرتتا ئادەم كۆرۈنمەيتتى. قاھار قاراڭغۇغا كۆزىنى كۆندۈرۈۋالغاندىن كېيىن ساتىراش دېگەن بويىچە مېڭىپ كەتتى. دېگەندەك، ئۇ بىر ئاز ماڭمايلا چىراغ يورۇقىنىمۇ كۆردى، توكتا مېڭىۋاتقان ياغ چىقىرىش ماشىنىسىنىڭ ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىدى.

قاھار جۇۋازخانىغا كىرگەندە، ئوتتۇرا ياشلاردىكى بىر ئادەم تەرلەپ ـ پىشىپ زاۋۇتنىڭ سۆكىنىگە چىگىت تۆكۈۋاتاتتى. ئون

نەچچە ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا ئۇنىڭغا ياردەملىشىۋاتاتتى. ئۇ كىشىنىڭ قولى ئىشتىن بوشىغاندا، قاھار بېرىپ ئەھۋاللاشتى. ئەمما بۇ كىشى قاھارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بېشىنى چايقىدى.

ــ ئۆكام، ھازىر چىگىت ئاخىرلىشىپ قالدى. شۇڭا ئىشمۇ ئۇنچە بېسىق ئەمەس. بىر ئاي بۇرۇن كەلگەن بولسىڭىز، سىزنى گەپ قىلدۇرمايلا...

قاھار ئۇ يەردىن ئۈمىدسىزلىنىپ قايتىپ چىقتى. ئەمدى نەگە بارىدۇ؟ ئەسلىي ئۇ ساتىراشتىن ئۈمىد كۈتكەنىدى. كۆردى، ئۈمۇ يوق گەپ ئىكەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆيگە قاراپ ماڭدى. بىردىنلا سومكىلاپ پۇل كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈپ يۈرگەن سادىق كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ، ئەلەم بىلەن لېۋىنى چىشلىدى. سادىق تەييار پۇلنىمۇ يىغىپ بولالمايدىكەن، قاھار بولسا موچەنگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىش ئىزدەپ ئىشكىلەردە دوقۇرۇپ يۈرىدۇ. ئۇنىڭ كۆرگۈلۈكى يەنە بار ئوخشىمامدۇ؟

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن، ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ئاڭلىمىغىلى ئۇزۇن بولغان «چەكلەش بۈيرۇقى» يەنە ئېلان قىلىنىدى:

ــ ھازىر كۈندىن ـ كۈنگە سوغۇق بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. شۇڭا تولا تالاغا چىقما. بولمىسا، بۇ سوغۇق ئاغرىقىڭنى قايتا قوزغاپ قويمىسۇن يەنە.

ئەمما، نېمىشقىدۇر بۇ چەكلەش بۈيرۇقىغا بۇرۇنقىغا ئوخشاش مېھرىبانلىق، ئامراقلىق سېزىمىگەن. بۇنىڭغا قاھار ھەيران بولدى، تېڭىرقىدى. ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ قاپقىنىمۇ ئاچماي چىقىپ كەتتى. ھويلىدا ئۇنىڭ ھارۋىسىنى تەييارلاۋاتقانلىقى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. زەۋەرگۈل ئاتىسىغا ياردەملەشكىلى چىقىپ كەتتى. قاھار سوئالغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ھېمىت نەنسەنچى ھارۋىسىغا بېسىلغان دورا ـ دەرمەكلەردىن ئەتراپقا تۇرلۈك پۇراقلارنى تارتىپ مېڭىپ كەتتى.

زەۋەرگۈل قايتىپ كىردى، ئەمما قاھار ئۇنىڭدىن «ھېممەت ئاكامغا نېمە بوپتۇ؟» دەپ سوريالمىدى. زەۋەرگۈلمۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىدى.

ــ نېمە بولدى سىزگە؟ ــ دەپ ئۈدۈللا سورىدى زەۋەرگۈل، ــ مۇشۇ كۈنلەردە بېشىڭىزنى خىيالدىن كۆتۈرەلمەيدىغان، غەمدىن بېرى كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟

ــ ھېچ ئىش يوق، ــ دېدى قاھار ھودۇقۇپ.

ــ قارىسام كىتابتىنمۇ زېرىككەندەك تۇرىسىز. يا ئوقۇغان ھېكايىلەردىكى ئىشلاردىن يادىڭىزغا كېلىپ قالغان ئادەملەرنى سېغىنىپ قالدىڭىزمۇ؟

گەرچە، گەپ چاقچاق يوسۇنىدا چىقىۋاتقان بولسىمۇ، زەۋەرگۈلنىڭ گەپ ئېلىۋاتقانلىقى ئېنىقلا ئىدى. شۇڭا قاھارمۇ تارتىنىپ ئولتۇرمىدى.

ــ مېنىڭ سېغىنىدىغان كىممۇ بولسۇن؟

ــ يوقمۇ؟ ــ دېدى زەۋەرگۈل قاھارنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ. شۇ پەيتتە قاھار نېمە بولسا زەۋەرگۈلگە سەممىي بولۇش نىيىتىگە كەلدى:

ــ بۇرۇن بار ئىدى. كېيىن مەن ئۇ قىزنىڭ سېغىنىشىغا ئەرزىمەيدىغان قىز ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

ــ كېيىنچۇ؟

ــ سېغىنمايدىغان بولدۇم. بەلكىم ئۇ قىزمۇ سېغىنمايدىغان بولۇپ قالغاندۇ.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟ ــ زەۋەرگۈل بۇ سوئالنى سوراشتا ئالدىراپ قالغانلىقىنى بىلىپ لېۋىنى چىشلىدى. ئەمما نېمىشقىدۇر كۆڭلى شۇنداق سوئالنى سوراشقا ئۇندەپلا تۇرۇۋاتاتتى.

ــ مۇشۇنداق ئېغىر ئاغرىپ قالغىنىمدىن كېيىن ئۇ قىز مېنى تاشلاپ كېتىپ قالدى.

قاھار شۇنداق دەپ بولۇپ جىمىپ كەتتى.

ــ تازا ۋىجدانسىز قىز ئىكەن، ــ زەۋەرگۈل شۇنداق دەۋېتىپ جىددىيلىكىنىڭ بېسىلغانلىقىنى، يېنىك بولۇپ قالغانلىقىنى

سەزدى. «نېمە بولۇۋاتىمەن؟ ــ دەپ ئويلىدى زەۋەرگۈل، ــ باشقا قىزنى ئەيىبلەيمەنغۇ، يەنە نېمىگە كۆڭلۈم خۇش؟»

ــ ھوي، ۋاق بولۇپ كېتىپتۇ، تاماققا تۇتۇش قىلاي، ــ دېدى زەۋەرگۈل ئېچىلىپ ــ يېيىلىپ، ــ نېمە تاماق يېگۈڭىز بار؟ پۇتۇن ھۇنىرىمنى چىقىرىپ، تەمىنى ئاغزىڭىزدىن كەتمەيدىغان قىلىۋېتەيچۇ!

زەۋەرگۈل تاماق تەييارلىقىغا كىرىشتى. قاھار يەنە زۆھرە توغرىسىدا ئويلاپ قالدى. ئەمما بۇ قېتىم يۈرىكى ئۇنچە بەك ئېچىشىپ كەتمىدى. «ھېلىمۇ زۆھرە بىلەن توي قىلىدىغان ئىش بولۇپ قالماپتۇ، ــ دەپ ئويلىدى قاھار، ــ بولمىسا، تويدىن كېيىن مۇشۇنداقراق بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالسام، بەربىر ۋاپاسىزلىق قىلاركەن.»

تاماق ۋاقتىدىمۇ ھېمىت نەنسەنچى ئارتۇقچە سۆز قىلمىدى. بۈرۈنقى ئادىتى بويىچە ئۇ ــ بۇ ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپمۇ ئولتۇرمىدى. بۈنىڭدىن قاھارنىڭ يۈرىكى سىقىلدى ھەمدە ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ناشتىدىكى سۆزى بىلەن ھازىرقى پوزىتسىيىسى ئوتتۇرىسىدا باغلىنىش بارەكمۇ بىلىندى. «ھېمىت ئاكامغا نېمە بولغاندۇ؟ يا مەن بىرەر ئىشنى خاتا قىلغاندىمەنمۇ؟ ياكى زەۋەرگۈلنىڭ توي ئىشى تازا چېنىغا كەلمەيۋاتامدىكىن؟»

دۇئادىن كېيىن قاھار نېمىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى بىلدى.

ــ بالام، مەن ساڭا نەچچە قېتىم دېدىم. سېنىڭ سالامەتلىكىڭنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەممىدىن مۇھىم. سېرغالى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ شۇ نىيەتنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويۇپتىكەنمەن... ئالدى بىلەن سېنى راۋۇرۇس ساقايتاي... مەن شۇنىڭ ئۈچۈن پالاقلاپ يۈرسەم، سەن نېمە كويدا يۈرسەن؟ قايسى كۈنىمۇ ساڭا ئېيتتىم، ساقايساڭ، سەن قىلىدىغان نى ــ نى ئىشلار بار تېخى. ھەي بالام، كىچىكلىك قىپسەن. بۆكۈمدەك كەنتتە ئىش ئىزدەپ يۈرۈپسەن. بۇ يەردە شەھەردىكىدەك يۈگۈرۈپ چىقىپ، قانچە ھەق بولسا مەيلى دېسەڭ، چىقىپلا تۇرىدىغان ئىش ــ ئۇقەت يوق. قەيەردە، كىمنىڭكىدە نېمە ئىش بارلىقى ھەممىگە

ئايان. ئۇنىڭ ئۇستىگە بالام، كۆرۈڭاتسەن، ھال ـ ئوقىتىم خېلى ياخشى. شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنىكى، قىزىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ مۇشۇ ئىشلارغا قىلچە مىننەت قىلمىغان يېرىمىز يوق. خۇدايىم شېپالىق بېرىپ، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ كەتسەڭلا، ھاردۇقمىز چىقىپ كېتىدۇ. باشقا ئىشلارنىڭ كارايىتى چاغلىق.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاھار خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى ۋە بۇ ئىشنى باشتا ھېمىت نەنسەنچىگە مەسلىھەت سالمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. زەۋەرگۈل بولسا، نېمە ئىشلىقىنى بىلمەي، ئاتىسىنىڭ گەپلىرىدىن گاڭگىراپلا قالغاندى. شۇنداقلا ئاتىسىنىڭ قاھارغا بۇنداق گەپ قىلغىنىغا نارازىلىق قىلغۇسى كەلدى.

ــ نېمە بولدى ئاتا، تاماق ۋاقتىدا شۇنچىۋالا گەپ قىلغۇدەك؟

ھېمىت نەنسەنچى قاھارنىڭ ئىش ئىزدەپ جۇۋازخانىغا بارغىنى ئىشىنى دەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان زەۋەرگۈل قاھارغا ھەيرانلىقتىن قاراپلا قالدى.

قاھار باشتا بۇ ئىشتىن خىجىللىق ھېس قىلغان بولسا، ئەمدى بىر ئىشتىن ھەيران قالدىكى، يېزىدا ئانچىكىم ئىشلارمۇ نېمە ئۈچۈن تېز تارىلىدىغاندۇ؟

چۈشلۈك ئارام ئېلىپ ياتقاندا، بۇ ئىش يەنە ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىۋالدى. ئەمدى ئۇ خېلى سوغۇق قان بولۇپ قالغاندى: «مەن راستتىنلا خاتا قىلدىممۇ؟ ئىشلەيمەن دېگىنىمنىڭ نەرى خاتا؟ ياق، مەن بۇ ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ ياخشى كۆڭلىگە قاراپلا ئولتۇرسام بولمايدۇ. كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئىش قىلاي. ئۇلارغا جاۋاب قايتۇرغۇدەكلا يېرى بولسا، ئازراق بولسىمۇ قايتۇرۇپ تۇراي. ئەينى ۋاقىتتا قىلچە قەدىرىمنى قىلمىغان داۋۇتلار ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلمىدىم؟ شۇنداق تۇرۇپ، ماڭا شۇنچىۋالا ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتقان ھېمىت ئاكاملارنى بېشىمغا ئېلىپ كۆتۈرسەممۇ ئازلىق قىلىدۇ...»

قاھارنىڭ شۇ خىياللىرىنىڭ ئارىسىغا تۇيۇقسىز سادىق قىستۇرۇلۇپ كىرىپ كەلدى: «شۇنداق، مەن چوقۇم بىر ئىش قىلىشىم كېرەك. ئۇ ھەرقانچە جاپالىق، ھەققى ئاز ئىش بولسىمۇ

مەيلى... ھېممىت ئاكاملار قىلغىنىمنىڭ توغرىلىقىنى ئاخىر چۈشىنىپ قالىدۇ...»

قاھارنىڭ مۇرەككەپ خىيالى بارغانچە ئاددىيلىشىپ ئاخىر يۈرتىغا بارىدىغان ئىشقا بېرىپ توختىدى: «مۇشۇنچىلىك ئىشىمغا نارازى بولۇۋاتقان ئادەمگە ھازىرچە ئۇ ھەقتە ئېغىز ئاچقىلى بولمىغۇدەك.»

توغرا، بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ياخشى داۋالىنىش كېرەك، سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلىشى كېرەك. «بەلكىم بۇنىڭ ئەڭ ياخشى پۈرسىتى ئابدۇل شۇجىنىڭ گېپىگە كىرىپ كەنتكە يارەملىشىش،ــ دەپ ئويلىدى قاھار يەنە،ــ مۇشۇ ھالىمدا ماڭا ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى يەنە نېمىمۇ پۈرسەت بولسۇن.»

كەچقۇرۇنلۇقى پاتىگۇل كېلىپ زەۋەرگۇل ئىككىسى تويغا جابدۇنغىلى تۇردى.

ــ بۇگۈن توي تازا قىزىيدىغان بولدى. دىيەنزىچىڭلارنى تەييار قىلىپ قويۇپتۇدەك،ــ دېدى پاتىگۇل خۇشاللىق بىلەن.

ــ دىيەنزىچىڭنى نەدىن ئەكەپتۇ؟

ــ دىيەنزىچىڭلا ئەمەس، پەنجەندىكى ھېلىقى ساتتار دېگەن ناخشىچىنىمۇ ئېلىپ كەپتۇدەك.

ــ ئۇلارنىڭ ئۇنچە چوڭ ھويلىسى بولمىسا؟

ــ داستىخانىنى ئۆيدە سېلىپ، تانسىنى كەنتنىڭ زالىدا قىلغۇدەك.

تانسا بۇ يېزىدىكى ياشلار ئارىسىدا يېڭىدىن ئومۇملاشقان بولۇپ، تويدا ئېلېكترونلۇق رويال چېلىپ، تانسا قىلىش يېڭىدىن پەيدا بولغان، ئەمما ياشلارنىڭلا ئەمەس، ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭمۇ قىزىقىشىنى قوزغىۋەتكەن بىر ھادىسە ئىدى. پاتىگۇل بىلەن زەۋەرگۇلنىڭ سۆھبىتى شۇ توغرۇلۇق بولۇۋاتاتتى.

ئۇلار قىزغىن سۆھبەتلەر بىلەن ياسىنىپ بولۇشقاندىن كېيىن رۇخسەت سوراش ئۈچۈن ھېممەت نەنسەنچىنىڭ يېنىغا كىرىشتى.

ــ گەپ قىلمىسام، ئۆزۈڭلارنى بىلىشمەيدىكەنسىلەر.

ئاتىسىنىڭ دوق قىلىپ دەۋاتقان بۇ گېپىنى ئاڭلىغان

زەۋەرگۈل «ئۇنىمايدىغان بولدى» دېگەن خىيال بىلەن بىردىنلا مەيۈسلىنىپ قالدى. پاتىگۈل بولسا ئاكىسىنى قايىل قىلىدىغان گەپ تېپىش ئۈچۈن جىددىي ئويلاندى.

— ئۆزۈڭلار ئويناساڭلارلا بولامدۇ؟ — دېدى ھېمىت نەنسەنچى سۆزىنى داۋام قىلىپ، — قاھارنىڭمۇ ئىچى پۈشۈپ بىر يەرگە بېرىپ قالغاندۇ؟ ئۇنىمۇ بىللە ئاپىرىڭلار.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككى قىز باشتا «ئۇھ» دېيىشتى. كېيىن ھەيران بولۇپ، بىر ھېمىت نەنسەنچىگە، بىر قاھارغا قاراپ قېلىشتى. قاھار بولسا ئالاقزادە بولۇپ كەتتى.

— ياق، ياق، مەن بارمايمەن. بارسام بولمايدۇ...

— راست، قاھارمۇ بىز بىلەن بىللە بارسۇن، — دېدى پاتىگۈل چاققانلىق بىلەن سۆزلەپ، — توي تۇرسا، يەنە كېلىپ بىزگە ھەمراھ بولىدۇ. تازا ياخشى بولغۇدەك. شۇنداق قىلىڭە، قاھار.

قاھار ئىككىلەندى. بۇ ئىشتىن زەۋەرگۈلمۇ خۇش بولدى، شۇڭا ئۇمۇ سالا قىلدى:

— بىز بىلەن بىللە بېرىڭە. بۇ يېزىنىڭ تويلىرىنىمۇ كۆرۈپ قويۇڭ. كۆڭلىڭىزمۇ ئېچىلىپ قالىدۇ.

پاتىگۈل قاھارنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا، ئۇنىڭ ئۇستۇبشىغا قاراشقا باشلىدى ۋە:

— سىزگە ياسىنىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوقكەن. مۇشۇ ھالىتىڭىزدە بارسىڭىزمۇ توي ئۇچۇن مەخسۇس ياسانغان يىگىتتىنمۇ ئېشىپ چۈشكۈدەكسىز، — دېدى.

ئاخىر قاھار ئۇلارغا خۇشاللىق بىلەن ئەگەشتى. «ھاۋا مۇشۇنداق سوغۇق تۇرسا، ئۇلار قانداقمۇ تانسا ئويۇشتۇرغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى قاھار. ھاۋا ھەقىقەتەن سوۋۇپ كەتكەنىدى.

— قېنى ئۇ ئۆمەر دېگىنىڭ؟ — دەپ سورىدى زەۋەرگۈل.

— پىچانغا يىغىنغا كەتكەن. قارىغاندا بۈگۈن كېلەلمەيدۇ. قارىغىنە، مۇشۇ ۋاقىت بولغان تۇرسا.

ئارىنى بىر ئاز جىمجىتلىق بېسىۋىدى، پاتىگۈل بۇنىڭغا چىدىمىدى:

ـــ سىزنى ئاكا دەيمىزمۇ ياكى دوستىمىزمۇ؟

تۇيۇقسىز سۇرالغان بۇ سوئالدىن قاھار تەمتىرەپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى.

ـــ سەن دەپ باقە، زەۋەر.

ـــ ماڭە، سارالڭ، نەدىكى يوق گەپلەرنى دەپ،ـــ دېدى زەۋەرگۈل يالغاندىن ئاچچىقلانغان بولۇپ. ئەمەلىيەتتە ئۇ مۇشۇ سوئال ئارقىلىق قاھارنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىۋالغىنى ئۈچۈن خۇشال بولدى.

ـــ يېشىمىز ئۇنچە پەرق قىلمىغاندىكىن، دوست بولمايمىزمۇ.

ـــ مەنمۇ شۇنى خالايمەن،ـــ دېدى پاتىگۈل دەرھاللا. ئەمما زەۋەرگۈل جىممىدە مېڭىۋەردى.

ـــ ھە، گەپ قىلمايسەنغۇ، دوستى بولماي، نېمىسى بولغۇڭ بار؟ ئىچىڭدىكىنى ئېيتە؟ـــ پاتىگۈل زەۋەرگۈل بىلەن چېقىشىشقا باشلىدى،ـــ خىجىل بولۇپ كەتتىڭغۇ. قاھار، بايقاپ يۈرۈڭ جۈمۇ. ھېچنېمىنى سېزەلمەي كەپتەر ئۈچۈپ كەتمىسۇن يەنە.

ـــ يائاللا پاتىم، ھەردائىم ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرسەڭلا بولمايدۇ،ـــ دېدى زەۋەرگۈل تېرىكىپ. ئەمما پاتىگۈلنىڭ چېقىشىشى قاھار بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ ھەر ئىككىسىگىلا خۇشياقتى. شۇڭمۇ ئىككىسى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويۇشتى.

پاتىگۈلنىڭ تىنماي ئۇنى ـ بۇنى دېيىشى، قاھار بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ چوڭقۇر خىياللارغا پېتىپ مېڭىشى بىلەن ئۇلار تويغا يېتىپ كېلىشتى.

ئۇلار توي بولغان ئۆينىڭ ئىشىكىگە يېتىپ كېلىشى بىلەنلا خۇددى ئۇلارنى ساقلاپ تۇرغاندەكلا سادىق بىلەن سايىم ئىشىك ئالدىغا چىقتى.

ـــ قارا، سادىق، بىز كۈتكەن پەرىزاتلار يېتىپ كەلدى،ـــ دېدى سايىم خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن. سادىق بولسا ئىككى قىزغا ئوتتەك ئىنتىلىپ تۇرۇپ سالام بەردى. قاھارغا نۆۋەت كەلگەندە بولسا، چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ، بېشىنى ئانچىكىم لىڭشىتىپ قويدى. قاھار بۇنىڭدىن بەك ئوڭايسىزلىنىپ كەتتى.

ــ كۆزۈڭ كورمۇ سايىم سېنىڭ، ھەممىلا ئادەم پەرىزات كۆرۈنۈۋاتامدۇ ساڭا؟ ــ دېدى سادىق مەسخىرىلىك ئاھاڭدا. گەپنىڭ باشقىچە غەرەزدە بولۇۋاتقانلىقىنى دەرھال چۈشەنگەن پاتىگۈل سادىقنىڭ ئالدىغا باردى:

ــ تويغا خۇشال بولغىلى كەلدۇق. ئەگەر خاپا قىلىپ قويسىڭىز، ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ.

سادىق دەرھاللا ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى:

ــ ياپىرىم، چاقچاق پاتىگۈل. ھە، قېنى توي باشلىناي دەپ قالدى.

ــ داستىخاندا ئولتۇردۇڭلارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى زەۋەرگۈل.

ــ ياق، ــ دېدى سادىق دەرھاللا زەۋەرگۈلنىڭ يېنىغا بېرىپ، ــ سىلەرنى ساقلاپ تۇرغانىدۇق.

سايىمۇ خۇشامەت قىلىپ ئۇلگۈردى:

ــ زەۋەرگۈل، سىزنى كۆرمىسە، سادىقنىڭ گېلىدىن تاماقمۇ ئۆتمەيدۇ ھازىر.

زەۋەرگۈل سايىمغا ئالىيىپ قويدى. زەۋەرگۈلنىڭ خاپا بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدىمۇ، سادىقمۇ سايىمغا قاراپ قاپىقىنى تۇردى. سايىم دەرھال نېرى كەتتى.

ــ ئۇنداق بولسا، بىزمۇ قىزلارنىڭ قېشىغا كىرەيلى. سىلەر قاھارنى داستىخانغا باشلاڭلار.

سادىق قىزغىنلىق بىلەن ماقۇل بولۇپ، قاھارنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار پولۇنى ئىشتىھا بىلەن يەپ بولغۇچىمۇ تۇزۇكرەك گەپ قىلمىدى. لېكىن، قاھار شۇنى ھېس قىلدىكى، سايىم سادىقنىڭ قولچۇماقچىسى ئىكەن. سادىقنىڭ چىرايىدىكى ھەربىر خاپىلىق ۋە خۇشاللىق ئىپادىلىرىگە ھەر ۋاقىت دىققەت قىلىپ تۇرىدىكەن، سادىقنىڭ خۇشاللىقىنى ئىزدەيدىكەن، كۆڭلىنى ئاچىدىغان گەپلەرنى قىلىشقا تىرىشىدىكەن. «جان باقتى ئىكەنسەن» دەپ ئويلىدى قاھار.

تاماقتىن كېيىن ئۇلار كىچىك بىر ئۆيگە كىرىشتى. بۇ ئۆيدە ئون نەچچە يىگىت «قېلىنلىق دورىسى» ئىچىشۋاتاتتى. گۇپپىدە

پۇرىغان ھاراق پۇرىقى دەرھاللا قاھارنىڭ بېشىغا چىقتى. ئۇ بۇ پۇراقنى ئۇنتۇپ كەتكىلى نېكەم؟ قاچان پۇرىغان بولغىيدى؟ ئۆيدە بولغان ئوپۇر ـ توپۇر قاھارنىڭ خىيالىنى بۆلدى. يىگىتلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ سادىققا ھۆرمەت بىلدۈرۈشۈۋاتاتتى.

ـ قېنى سادىق، تۆرگىلا چىقىۋال،ـ دېدى سايىم ئۆيدىكىلەر ئېغىز ئاچقۇچە ئالدىراپ. قالغانلارمۇ بۇ گەپكە يارىشا «تۆرگە، تۆرگە چىقىۋال» دېيىشتى. سادىقمۇ تارتىشىپ تۇرمايلا يىگىتلەرنىڭ ئالدىدىن گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى ۋە:

ـ بىر مېھمىنىمىز بار، ھە، قاھار، يېنىمغىلا ئۆت،ـ دېدى. قاھارمۇ سايىمنىڭ زورلىشى بىلەن تۆرگە چىقتى. قاھار جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن سادىق ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپ تۇرغانلارغا قاراپ ئېيتتى:

ـ بۇ ئاغىنىمىز زەۋەرگۈللەرنىڭ تۇغقىنى قاھار، ئويىنتىپ ئېلىپ كەلدىم.

ـ سادىق، چاققان نېمە سەن جۇمۇ، مۇشۇنداق قىلىۋەرسەڭ، زەۋەرگۈلنىڭ ساڭا تەسلىم بولماي نېمە ئامالى؟

يىگىتلەر كۈلۈشتى. سادىقمۇ رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈپ بېشىنى لىڭشىتتى. ئەمما قاھار بولسا بۇ گەپتىن ئولتۇرالماي قالدى، خۇددى سادىق ھازىرلا زەۋەرگۈلنى قولتۇقلاپ ئېلىپ ماڭىدىغاندەك بىلىنىپ، يۇرىكى ئېچىشىپ كەتتى.

ـ قۇيماسەن ھارىقىڭنى،ـ دېدى سادىق مەغرۇرلۇق بىلەن،ـ پۇراپ ئولتۇرىدىغانغا ئېلىپ كىرمىگەنسىلەر ئۇ بىرنېمەڭلارنى.

ـ ۋاي، ۋاي، مانا تەييار بولۇپ تۇرغان. ئازمۇ ـ جىقمۇ بىلەلمەي شۇ.

ـ قانداق قۇيغان بولساڭ شۇنداق قۇي،ـ دېدى سادىق،ـ سىلەر قېلىنلىق دورىسى دەپ ئىچسەڭلار، بىز ئىچمىز دەپ ئىچمىز.

شۇنىڭ بىلەن ساقىي چاي چىنىسىگە لىق قىلىپ ھاراق قۇيدى

ۆه سادىققا سۇندى. ئاڭغىچە سايىم سۆيلەپ يۈرۈپ سادىقلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن سەۋزە ۆه پىنتۈزىدىن قىلىنغان بىر لېگەن سوغۇق سەي ئەكەلدۈرگۈزدى. سادىق ھاراقنى بىر تىنىقتىلا ئىچىۋەتتى. ساقىي قاھارغا قاراپ ئىككىلەندى:

— مېھمانغا؟

— ئوخشاش قۇي، — دېدى سادىق.

— مەن ئىچسەم بولمايدۇ، سالامەتلىكىم يار بەرمەيدۇ، — دېدى قاھار چۈشەندۈرۈپ.

— راست، بۇ ئاغىنىمىز كېسەل، ئىچەلمەيدۇ، — دېدى سادىق. ئەمما تۈيدۈرماي سايىمغا ئىشارەت قىلىۋەتتى.

— كېسەل مىكروبلىرىنى ئۆلتۈرىدۇ، — دېدى سايىم، — ئۇنىڭ ئۈستىگە سادىقنىڭ ئاغىنىسى ھاراقتىن داجىپ ئولتۇرسا، سادىقنىڭ يۈزىگە سەت. چوپچوڭ يىگىتكە بىر چىنە ھاراق دېگەن نېمىتى؟

— ياق، ياق، ھاراقتىن قورققىنىم يوق، بۈرۈنمۇ قورقمىغان، بىراق مەن ئالدى بىلەن مۇشۇ كېسەلدىن بىر قۇتۇلاي. ئاندىن... شۇڭا مېنى چۈشەنسەڭلار.

— بۈرۈنمۇ ئىچىپتىكەنسىزغۇ مانا.

— شۇ ئەمەسمۇ، ھاراقنى ئىچمىگەنلىكتىن بولغان كېسەل بۇ.

— ھاراق سېغىنغان ئورگانىزملىرىڭىز سىزدىن ئاغرىنىپ يالغاندىن ئاغرىق بولۇۋالدىمۇ تېخى!

— ئاچچىقسۇ ئىچكەندىن مىڭ ياخشى دەيمەن.

— زەھەر بولمىغاندىكىن، گالدىن ئۆتۈپ كەتسىلا تۇگەيدىغان ئىشقۇ شۇ...

بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى بولۇۋاتقان زورلاشلار قاھارنى گاڭگىرىتىپلا قويدى. زورلاش تازا ئەۋجىگە چىققاندا قاھار قانداق قىلىپ ھاراق چىنىسىنى قولىغا ئېلىپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. باياتىندىن بېرى ھاراقنىڭ قاڭسىق پۇرىقىغا كۆنۈپ قالغاچقىمۇ بۇرنىنىڭ يېنىغىلا كېلىپ قالغان ھاراق ئەمدى ئۇنىڭغا بايىقىدەك سەسكىنىشلىك پۇراپ كەتمىدى. قاھار

قولىدىكى سۇزۇك سۆيۈقلۇققا قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەمما يەنە باشلانغان زورلاشلار ئۇنىڭ شۇ تاپتا قوزغالغان خىيالىغا ئىمكانىيەت بەرمىدى.

— ئىچىۋېتىڭە ئەمدى.

— قولغا ئېلىپ قالغان نەرسىنىمۇ قايتۇرامدۇ؟

— ئاز بولۇپ قالدىمۇ — يە؟

— ھاراقنىڭ ئاچچىقىدىن قورقىڭىز، مانا زاكوسكىسىمۇ تەييار، — دېدى بىر مەست سوغۇق سەي ئېلىنغان لېگەننى ئۇنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ تۇرۇپ.

— قېنى خوش، ساقلاپ كەتتۇق، ھاراق مۇزلاپ كەتتى، — سۆيلىدى ساقىي بىتاقەت بولۇپ. قاھار ئاخىر ئىچىۋېتىش قارارىغا كەلدى. «بىر چىنە ھاراق ئىچكەنگە ھېچنېمە بولماس...» قاھار ئۇلار تەسەۋۋۇر قىلغانىدەك قىينىلىپ ئەمەس، بەلكى چىرايىنى ئۆزگەرتىپمۇ قويماي ھاراقنى بىر كۆتۈرۈشتە ئىچىۋەتتى. ئۇلپەتداشلار «ھوي...» دەپ قېلىشتى. سادىقمۇ ئۇنىڭغا لەپپىدە بىر قاراپ قويدى.

ئەمما، دەردىنى قاھار ئۆزى بىلدى. ھاراق ئىچمىگىنىگە ئۇزۇن بولۇپ كەتكەچكە، ھاراق ئۇنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنىدەكلا بىلىندى. ئۇ ھاراقنى قاچان ئىچكەنچە — ھە؟ دوستلىرىنى تۇنجى قېتىم ئۆيىگە زىياپەتكە چاقىرغان ئاخشىمى داۋۇت تەرىپىدىن ئۆيىگە بەند قىلىنغان چاغدا، ئەنۋەر ئاتا ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش مەركىزىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ئولتۇرۇش قىلغان چاغدا، يەنە ئابدۇراھمان بىلەن بىللە ياتقان ياتاقتا. يەنىچۇ؟ قاھار ئەسلىيەلمىدى. ئۇ چاغدا دەردتىن، خۇشاللىقتىن، كۆڭۈل خۇشى ئۈچۈن ئىچكەنىدى. ئەمدىچۇ؟ زورلىنىشتىن ئىچتى. بۇنداق ئىچكەن ھاراق ئادەمگە ئېغىر زۇلۇم ئىكەن، خالاس!

ھاراق ئۆز نۆۋىتى بىلەن ئايلىنىشقا باشلىدى. قۇرۇق ھاراق يىگىتلەرنى ئاسانلا قىزىتىۋەتكەنىدى. ئوبدانلا قىزىۋالغان يىگىتلەر ھەدەپ ھويلىغا بوينىنى سوزۇپ «ناخشىچىلار تېخى تەييار

بولمىدىمكىن؟ بالدۇرراق باشلاپ ئۇزاق ئوينىۋالساق بولاتتى» دېيىشىپ كېتىشتى.

هاراق نۆۋىتى سادىققا كەلگەندە ئۇ ساقىيغا ئېيتتى، ياق، بۇيرۇق قىلدى:

ــ ماڭا ئىككىنى قۇيە.

ساقي «ماقۇل» دەپ بولغۇچە سايىم يەنە بىر چىنىنى تەييار قىلىشقا ئۇلگۈردى.

ــ مەن يېڭى تونۇشقان دوستۇم قاھار بىلەن ئىچىمەن ھەم مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىككى ئىشنى ئېلان قىلىمەن. بىرى، قاھار زەۋەرگۈلنىڭ تۇغقىنى، دېمەككى، مېنىڭ دوستۇم. شۇڭا ئۇنىمۇ ماڭا ئوخشاش كۆرسىلەر. ئىككىنچىدىن، قاھار بۇ يەرگە داۋالانغىلى كەلگەن، شۇڭا مېنىڭدىن باشقىلار ئۇنىڭغا ئەمدى هاراق زورلىمايسىلەر.

سادىق هاراق چىنىسىنى قاھارغا سۇندى. قاھار بىر ئاز تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن قولىنى سۇندى. قاھارنى خاپا قىلىپ قويغىنى سادىقنىڭ چوڭچىلىقى ئەمەس، بەلكى شۇ ئارقىلىق ئۆزىنى زەۋەرگۈلگە يېقىن كۆرسەتكىنى بولدى. شۇڭا سورۇندىكىلەرنىڭ سادىقنى زەۋەرگۈلگە چېقىپ قىلغان چاقچاقلىرىدىن قىزغانغاندەك هېسسىياتقا كېلىپ قالدى.

ئۇلار چىنىلىرىنى يېنىك ئۇرۇشۇپ ئەمدى ئېغىزلىرىغا ئېلىپ بېرىشىغا بىر مەست چالۋاقىدى:

ــ هەي تۇرپانلىق ئاداش، سېنى كۈنبويى زەۋەرگۈل بىلەن بىر ئۆيگە كىرىۋېلىپ كىتاب ئوقۇپ يىغلىشىپ كېتىدۇ دەيدىغۇ.

كۈتۈلمىگەن بۇ گەپتىن قاھار خىجىل بولۇپ كەتتى. ئەمما بۇ گەپ سادىقنىڭ يۈرىكىگە نەشتەر بولۇپ سانجىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى تۇتالماي قالغان سادىق قولىدىكى چىنىنى مەستىنىڭ كەينىدىكى تامغا ئاتتى:

ــ يوقال، كۆتى بىلەن ئاغزىنىڭ پەرقى يوق گۇي.

قورقۇپ كەتكەن مەست «مەن... مەن نېمە دېدىم...» دەپ غودۇڭشىغانچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ــ قۇيە يەنە بىرنى!ــ دەپ ۋارقىرىدى سادىق.

ئۇلار ھاراقلىرىنى ئىچىپ بولۇپ تۇرۇشىغا سىرتتىن بىر يىگىت يۇگۇرۇپ كىردى:

ــ ناخشىچىلار تەييار بولدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يىگىتلەر ئوپۇر ـ توپۇر بولۇپ كېتىشتى، سادىقلارمۇ ئۆيدىن چىقىشتى.

«سادىقنىڭ زەۋەرگۈلگە خېلى كۆڭلى بار ئىكەن،ــ دەپ ئويلىدى قاھار ئۆيدىن تانسا بولمىغان كەنتنىڭ زالىغا كېتىۋېتىپ،ــ ئەمما زەۋەرگۈل نېمىشقا ئۇنىڭغا ئۇنمايدىغاندۇ؟ سادىقنىڭ نەرىنى ياقتۇرمايدىكەنە؟ سادىقنىڭ پەيلىدىن قارىغاندا، ئەگەر زەۋەرگۈل ماقۇللا دەۋەتسە، سادىق ئەتىسلا چاڭ كەلتۇرۇۋەتكۈدەك. ئۇنى شۇنچە چوڭ سۆزلىتىۋاتقىنى پۈلىدۇر شۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ تويى...»

سادىق بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ توي قىلىدىغىنىنى خىيال قىلغان قاھار ئاچچىق تولغىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن قاھاردا خۇددى سادىق بىلەن ئۇزۇن يىللىق ئۆچمەنلىكى بارەدەك بىر يامان تۇيغۇ پەيدا بولۇپ، ئارقىسىدىن سايىم بىلەن نېمىنىدۇر غۇدۇرۇشۇپ كېلىۋاتقان سادىققا غەزەپ بىلەن قاراپ قويدى.

دەرۋەقە، قاھار كېتىۋاتقان توپنىڭ خېلى كەينىدە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە سادىق بىلەن سايىم كېلىۋاتاتتى. ئۇلار ھەدەپ يېقىنلىشىپ ئاۋازلىرىنى بوش چىقىرىشقا تىرىشاتتى.

ــ كۆردۈڭغۇ، ۋاي دەپ كەتكۈدەك يېرى يوق ئىكەن بۇ كېسەل كۆرپىسىنىڭ،ــ دېدى سادىق كۆرەڭلىك بىلەن،ــ بۇنداق ئادەمنى زەۋەرگۈل ھەرگىز ياقتۇرمايدۇ.

ــ سەل قارىمايلى سادىق،ــ دېدى سايىم سەگەكلىك بىلەن،ــ بايا ئۇنىڭغا بەك يۈمشاقلىق قىلىپ كەتتىڭ. بالىلارغا قويۇپ بەرگەن بولساڭ... ئاڭلىغان گەپلىرىم يالغان ئەمەس، قوشنىلىرىنىڭ دېيىشىچە، ئۇلار ئەتىدىن ـ كەچكىچە بىللە ئىكەن. بۇنداق چاغدا زەۋەرگۈلنىڭ ئۇششاق تىللىرى چىقىپ كېتەرمىش!

بۇ گەپ بىلەن رەشك ئوتلىرى سادىقنىڭ يۈرىكىنى كۆيدۈرۈپ

كۆل قىلىۋەتكىلى تاس قالدى. ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلىدى، مۇشتى تۈگۈلدى. دېمىسىمۇ راست، زەۋەرگۈلنىڭ پاراڭلاشقۇسى كەلمەيدۇ. ناۋادا ئۇدۇل كېلىپ قالغانلاردا، تويلاردا بىر يەردە بولۇپ قالغانلاردا زەۋەرگۈلنىڭ رەسمىيەتكىلا گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سادىق بىلىپ تۇرسىمۇ، بۇنىڭغا چىداپ كەلدى، كۆلدى، ئامال بار ئۇنى خاپا قىلماسلىققا تىرىشتى، بىر كۈنلەرگە كەلگەندە كۆلۈپ باقىدىغىنىغا ئىشەندى. ئەمدى كۆرۈڭ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە مۇنۇ يالاڭتۆش كېسەل كۆرپىسىگە قىلىپ كەتكەنلىرىنى...

ئويلىغانچە غەزىپى تاشقان سادىق ئالدىدىكى قاھارنىڭ ياقىسىغا ئېسىلغىلى تاس قالدى.

— سادىق، بايا مەستلەرگە قويۇپ بەرگەن بولساڭ، ئۇ ھوشىنى تېپىۋالغان بولاتتى،— دېدى سايىم ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ.

— ئۇنداق قىلغىنىڭ بىلەن بەربىر زەۋەرگۈلنى خاپا قىلىپ قويىدىغان ئىش. سەۋرچان بولايلى. ئۇ بۇ يەردىن كەتسىغۇ ھەممە ئىش پۈتىدۇ.

— بۇنداق ئويلىمايلى،— دېدى سايىم،— ئەگەر ئۇلار ئىككىسى ھە ـ پە دېيىشىپ قالسا... چاتاق بولىدۇ جۇمۇ.

بۇ گەپتىن سادىق چىرايىنى تۇرۇپ سايىمغا قارىدى. ئەمما قاراڭغۇ بولغاچقا سايىم ئۇنىڭ چىراي ئىپادىسىگە پەرۋا قىلماي سۆزلەۋەردى:

— مېنىڭچە، بۇنىڭغا ۋاقتىدا بىر چارە قىلايلى.

— قانداق چارە؟

— ئۇلارنى ۋاقتىدا ئايرىۋېتىش كېرەك. دېمەكچى، قاھار ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرمىسۇن. قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئىشى تېخى پۈتىدىغان يەرگە بارماپتۇ. مۇشۇ ۋاقىتتا پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ قاھارنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋەتسەك...

— بەك چوڭقۇر ئويلاپ كېتىپسەن،— دېدى سادىق ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئارتۇقچە دەپ قاراپ،— قاھار دېگەنىنىڭ ۋاي دېگۈدەك نېمىسى بار؟ بۇنى ئەقلى بار ئادەم ئويلايدۇ. بولدى، قاراپ باقمامدۇق.

سايىم ئىچىدە: «كۆرىمىزغۇ» دېدى ـ يۇ، ئارتۇق گەپ قىلماي سادىققا ئەگەشتى.

كەنتنىڭ زالى ئاللىقاچان راسلىنىپ بولغانىدى. زالنىڭ ئىككى تەرىپىگە قويۇلغان ـــ مەكتەپتىن ئېلىپ كېلىنگەن ئورۇندۇقلار قىز ـ يىگىتلەرگە لىق تولغان. ناخشىچىلار بولسا ئېلېكترونلۇق رويالنى تەقلەپ، ئاۋاز ياڭراتقۇلىرىنى تەڭشەپ بولغانىدى. ناخشىچىلارنىڭ يېنىدا ئويۇن ـ تاماشاغا مەسئۇل ۋە شۇنداق ئىشلارغا ئامراق يىگىتلەر ئۆزئارا پاراڭلاشقاچ زالدىكىلەرگە مەغرۇر قارايتتى. چۈنكى، بۈگۈن ئۇلارنىڭ دېگىنى ھېساب، نېرى ـ بېرى قىلسا‌ڭ تانسىدىن قوغلىنىسەن. شۇنىڭ بىلەن كەنت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ناخشا ـ مۇزىكىغا ئىچىڭ ئېچىشىپ قۇلاق سېلىپ، ئاچچىق موخۇركاڭنى چېكىپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولىسەن.

بىر چاغدا تاماشىغا مەسئۇل يىگىتلەر ئېلېكترونلۇق رويال قويۇلغان ئۈستەلنىڭ يېنىغا كىچىك بىر سورۇن راسلىدى: بىرنەچچە چىنە، ئىككى بوتۇلكا ھاراق، بىر چەينەك چاي، بىر تەخسە سوغۇق سەي ۋە بىر تەخسە جىگەر قورۇمىسى تەقلەندى. شۇ ۋاقىتتا مەسئۇل يىگىت كېلىپ سادىقنى تارتىشقىنىغا قارىماي شۇ سورۇنغا ئېلىپ باردى ۋە ناخشىچىلارغا تونۇشتۇردى. ناخشىچىلار سادىققا تەكەللۇپ قىلىپ كەتتى. سادىقمۇ بىر قاپ ئېسىل تاماكىنى «سورۇن»غا تاشلاپ ئۇلارنى خۇشال قىلىۋەتتى. سادىق زالغا، بولۇپمۇ سايىم بىلەن قاھار تۇرغان يەرگە «كۆردۇڭلارمۇ» دېگەندەك قاراپ قويدى.

ئۇلار زالدىكىلەرنىڭ كۆزىنى قىزارتىپ، نەپسىنى تاقىلدىتىپ، ئۆچمەنلىكىنى قوزغاپ بىر ـ ئىككى رومكىدىن ئىچىشكەندىن كېيىن ناخشىنى باشلىدى.

خۇددى مۇشۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك، مۇزىكىنىڭ پائۇزى «تىرىڭگىدە» قىلىپ باشلىنىشى بىلەنلا يىگىتلەر قىزلار تەرەپكە يوپۇرۇلدى، زالغا يېيىتىلغىلى ئۇزۇن بولغان خىشلاردىن توپا ئۆرلەپ چىقتى. بۇنىڭ بىلەن لامپۇچكىدا سۇس يورۇپ تۇرغان زال

تېخىمۇ غۇۋالىشىپ كەتتى. ئەمما يىگىت ـ قىزلار بۇنىڭ بىلەن كارى يوق مەيداندىن ئورۇن ئېلىشىپ، مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ قەدەم ئېلىشقا باشلىدى. ھېچكىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى.

ــ تانسا ئويناشنى بىلەرسىز؟

قۇلاق تۇۋىدىلا ئاڭلانغان بۇ ئاۋاز قاھارنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ بۇرۇلۇپ يېنىدا كۆزىگە ئىلتىجا بىلەن تىكىلىپ تۇرغان زەۋەرگۈلنى كۆردى ۋە: «قاچان بۇ يەرگە كېلىۋالغاندۇ؟ بايىلا كەينى رەتتىكى قىزلارنىڭ يېنىغا بېرىۋالغاندەك قىلىۋىدى» دەپ ئويلىدى.

ــ تانسا ئوينىمامسىز؟ ــ دەپ گېپىنى تەكرارلىدى زەۋەرگۈل.

ــ تانسا!

قاھار تانسا ئويناشنى نېمىشقا بىلمىسۇن. ئاشۇ ۋاپاسىز زۆھرە قاھارنىڭ تانسىغا ئۈستىلىقىغا ھەۋەس قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن يېقىن ئۆتكەن ئەمەسمىدى ۋە كېيىن... زەۋەرگۈلنىڭ گېپى بىلەن قاھارنىڭ پۈتىغا جان كىرگەندەك، رېتىم سېزىملىرى ئويغانغاندەك بولدى.

ــ كېلىڭ، ــ دېدى ئۇ كەسكىنلىك بىلەن. بىراق، زەۋەرگۈل ئىككىلىنىپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

ناخشا باشلىنىشى بىلەن تۇنجى قەدەمنى ئالغان قاھار ئۆتكەن كۈنلەرگە قايتقاندەك بولدى. قاھارنىڭ قەدەملىرى يېنىك، سىلىق، خۇددى زەۋەرگۈلنىڭ قەدەم ئېلىشىغا ئۆلچەنگەندەكلا.

ئۇسسۇلۇق دەپ تۇتتۇڭ چاي،
پاختىكارنىڭ ھۆر قىزى.
ھۆسنۈڭ گويا تولۇن ئاي،
كۆزۈڭ تاڭنىڭ يۇلتۇزى.

ناخشا ئەۋجىگە چىقتى. قاھارنىڭ پۈت، بەدەن ھەرىكەتلىرىمۇ

مۇزىكىغا سىڭىشىپلا كەتتى. رەڭگارەڭ چىراغلار ئاستىدا، سىلىق مەيدانداا، خام پۇتنىڭ ھۆزۈرى ۋە كەيپى بىلەن زۆھرە بىلەن ئوينىغان تانسىلار، ھارماس قەدەملەر، قايسىدۇر تانسا مەستانىلىرى بىلەن بەسلەشكەندەكى ئۇنتۇلماس تەسىراتلار...

پەرىمۇ سەن، ھۆرمۇ سەن،
بىلەلمىدىم قاراپمۇ.

ئۇلارنىڭ تانسا ئويىنىشى تاماشىغا مەسئۇل يىگىتنىڭ دىققىتىنى تارتقانمۇ ياكى ئۆزلۈكىدىن شۇنداق بولدىمۇ، ناخشا ئاخىرلىشاي دېگەندە، قاھار بىلەن زەۋەرگۈل ئىككىسىگە تەبىئىيلا كىچىك بوشلۇق ئېچىلغانىدى. بەزىلەر تانسا ئويناۋاتقىچە، بويىنىنى بۇراپ ئۇلارغا دىققەت قىلىۋاتقان بولسا، يەنە بەزىلەر تانسىدىن توختىغان پېتى ئۇلارغا قاراپلا قېلىشقانىدى.

مەست بولغاندەك قىلىمەن،
چاي تۆتتۈڭمۇ، شاراپمۇ؟
.....

بىرىنچى مەيدان تانسا ئاخىرلاشتى. بايا ئەدەپ ساقلاپ تۇرغان بەزى يىگىتلەر ئەمدى تارتىنىپ ئولتۇرمايلا ئۇدۇل ناخشىچىنىڭ يېنىغا بېرىپ رەھمەت ئېيتىپ قىزغىن كۆرۈشتى ۋە بىرەر رومكا ھاراقنى داخىل بولۇپ قايتىپ كېلىشتى. بۇنداقلارنى ئۇ يەردىكىلەر ھەرقانچە گەپ قىلىپمۇ توسۇپ قالالمىدى. بەزى يىگىتلەر بولسا، ئورۇندۇقلارنىڭ كەينىگە ئۆتۈپلا ئالدىن تەييار قىلىۋالغان ھاراقلىرىنى چىقىرىشىپ قۇرۇقتىن ـ قۇرۇقلا ئوتلاشقا باشلىدى.

شۇ چاغدا قاھارنىڭ يېنىغا تاماشىغا مەسئۇل يىگىت يېتىپ كەلدى.

ـ مۇنداق گەپ ئاغىنە، ناخشىچى ئاغىنىمىز ھازىر ۋالىسقا

چالماقچىكەن. ئۇ ناخشىسىغا زەۋەرگۈل ئىككىنچىلارنىڭ تانسا ئويناپ بېرىشىنى سوراۋاتىدۇ. قانداق ئاغىنە؟

قاھار جاۋاب بېرىپ بولغۇچە زەۋەرگۈل ئېغىز ئاچتى:

— بولىدۇ، چاتاق يوق.

بايانىندىن بېرى ئۇلارنىڭ تانسا ئويناشىغا ئاچچىقى كېلىپ. مۇزىكا بارغانچە ئۇزۇن بىلىنىپ ئاران تۇرغان سادىق بۇنى كۆرۈپ چىدىمايلا قالدى. ۋالىس مۇزىكىسى باشلىنىپ قاھارلار تانسىسىنى باشلىشى بىلەن ئۇ سايىمنى باشلاپ سىرتقا ماڭدى.

— مەن دېدىمغۇ،— دېدى سايىم تەلەپپۇزىدا ئاچچىقلانغانلىقىنى ئىپادىلىگەن بىلەن ئىچىدە: «قانداق، دېگەندەك بولدى» دەپ ئويلاپ،— ئەمدى سەل قارىساق قەتئىي بولمايدۇ. بۇ قاھار دېگەن بارلا بولىدىكەن، زەۋەرگۈلگە بىر نېمە دەپ بولمىغۇدەك.

— راست ئېيتتىڭ،— دېدى سادىق چۈشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ،— ئوبدانراق بىر چارە تاپساق بولغۇدەك. قارا بۇ زەۋەرنى، ھە دەپ بەرسەم... خەپ، سېنىمۇ ئالارمەن، شۇ ۋاقىتتا دەردىمنى چىقارمايدىغان بولسام... ھازىرچە چىشىمنى چىشلەپ تۇراي... قانداق قىلىمىز، سايىم؟

سايىم ئويلىنىپ قالدى:

— ھازىرچە كاللامغا بىرەر چارە كەلمەيۋاتىدۇ. ئەتىلىككە ئوبدان ئويلىنىپ باقايلى.

ئىككىسىلا جىم بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا ۋالىس مۇزىكىسى كىردى. سادىقنىڭ كۆز ئالدىغا بىردە قاھار بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ بېقىشىپ تانسا ئويناۋاتقىنى كۆرۈنسە، بىردە قاھارنىڭ زەۋەرگۈلنىڭ بېلىدىن قامالالاپ تۇتقان قولى كۆرۈنۈپ ئاچچىقتىن تىترەپ كەتتى.

— يۇر سادىق، ئۇلارنىڭ تانسىسىنى بۇزۇۋېتەيلى.

— ساراڭمۇ سەن؟ تويىنى بۇزغانغا تويغۇزىدۇ.

— توكنى ئۇزۇۋېتەيمۇ — يە؟

— مەن زەۋەرگۈل بىلەن تانسا ئويناي كېتىمەنمۇ؟ سەن

هازىر بۇلارغا ئاۋارە بولماي، قاھارنى بۇ يۇرتتىن يوقىتىدىغانلىقى ئېيىنى قىل.

سادىق زالغا ماڭدى. سوغۇققا چىدىمىغان سايىمەمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئۇلار زالغا كىرگەندە قاھار بىلەن زەۋەرگۈل زالدىن چاڭ چىقىرىپ بولۇشىغا پىرقىراۋاتقانىدى. سادىق بۇنى كۆرۈپ زورمۇزور كۈلۈپ قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. تانسا توختىغاندا سادىق دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى.

ــ تانسىنى بەك ئوبدان ئويناپدىكەنسىز، ــ دېدى سادىق قاھارغا دوستانە تەلەپپۇزدا، ــ شەھەرلىك يىگىت دېگەن شەھەرلىكچە بولىدۇ ــ دە. قارىغە، ھەممىسى سىزگە قاراۋاتىدۇ.

ئەمەلىيەتتە سادىق شۇنداق دەپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ، مۇزىكىنىڭ باشلىنىشىنى كۈتۈۋاتاتتى. دېگەندەك، مۇزىكا باشلىنىشى بىلەنلا گېپىنى يېرىمدىن توختىتىپلا زەۋەرگۈلنى تانسىغا تارتتى. ئۇلار مەيدانغا چۈشتى. شۇ چاغدا قاھارنىڭ يېنىغا سايىم پەيدا بولدى:

ــ يۇرۇڭە، سىرتقا چىقىپ ھاۋا يەپ كىرەيلى. ئەمدى زال توپىغا توشتى.

دېمىسىمۇ، ئاياغلاردىن توپا ئۆرلەپ، زالنىڭ ئىچى دىماغلارنى ئېچىشتۇرىدىغان ئاچچىق چاڭ ــ توزانغا توشقانىدى. شۇڭا قاھار دەرھاللا ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سىرتقا چىقتى.

ــ تانسىدىمۇ ماڭا ئاشمايدىغان بولۇپ كەتتىڭىز، ــ دېدى سادىق گەپ باشلاپ، ــ قايسى ئىشىمدىن كۆڭلىڭىز قالدىكىن ــ تاڭ؟

ــ ھاراقنا چىلىشىپ ئولتۇرسىڭىز، يېنىڭىزغا يالۇۋۇرۇپ بارامدىم، ــ دېدى زەۋەرگۈل سادىقنى تېرىكتۈرمەكچى بولۇپ. لېكىن سادىق بۇ گەپتىن خۇشال بولدى. ئۇ زەۋەرگۈلنى ئۆزىدىن ئاغرىنىپ قالدى، دەپ، ئويلاپ قالغانىدى.

ــ كەچكىچە ئويناپ تانسا خۇمارىدىن چىقارمىز؟ ــ دېدى سادىق.

ــ قاھار بىلەن ئويناپ تانسا خۇمارىم چىقىپ قالدى، ــ دېدى زەۋەرگۈل قەستەن. بۇنى ئاڭلاپ يەنە سادىقنىڭ جەھلى قاتتى. ئەمما ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتى.

ـــ زەۋەرگۈل،ـــ دېدى ئۇ،ـــ سىز ھازىرغىچە مېنىڭ تەكلىپىمگە قوشۇلمايۋاتىسىز. قايسى تەرىپىمنىڭ ياقمىغانلىقىنى بىلمەيمەن. لېكىن، ئېسىڭىزدە بولسۇن، مەن سىزنى ساقلايمەن.

ـــ سىزنى ساقلايدۇ دەپ بىر ئۆمۈر توي قىلماي ئۆتىمەنمۇ؟ توي قىلىپ كەتسەمچۇ؟

ـــ سىز ئاجراشقىچە ساقلايمەن.

ـــ ئاجراشمىسامچۇ؟

ـــ شۇنى خۇدايىمدىن تىلەيمەن.

بۇ گەپتىن زەۋەرگۈل كۈلۈپ كەتتى. ئاندىن ئويلىنىپ قالدى. ئۆزىدىن نۇرغۇن قېتىم سورىغان «نېمىشقا ئۇنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلمايمەن؟» دېگەن سوئالنى قويدى. يەنە بۇ قېتىممۇ نېمىشقا سادىقنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى تاپالمىدى. شۇنداقلا قوبۇل قىلاي دېسە، قوبۇل قىلىشىنىڭمۇ سەۋەبىنى ئويلاپ يېتەلمىدى. «ياكى ئۆزۈمنى دەڭسىيەلمەي، سادىققا بولغان كۆڭلۈمنى بىلەلمەيۋاتىمەنمۇ ـ يە؟ ھە دەۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن بۇنى بىلەرمەنمۇ؟» ئەمما شۇ ھامان يەنە قاھار يادىغا كېلىپ يۈزى قىزىرىپ كەتتى. «ئەمما ئۇنىڭ بىلەن مۇمكىن بولارمۇ؟» سادىقنىڭ قولىنى چىڭ سىقىشى بىلەن زەۋەرگۈل ئۆزىگە كەلدى:

ـــ سادىق، ئىككىمىز بىر ئوبدان ئۆتۈۋاتىمىزغۇ. يەنە بىر مەزگىل ئۆتسۇن، بولامدۇ؟

بۇ گەپتىن سادىق يېنىكلا بولۇپ قالدى ھەم «دېمەك، قاھار كېلىپلا زەۋەرگۈلنىڭ كۆڭلى بۆلۈنۈپ قالغان گەپ. سايىمنىڭ دېگىنى توغرا ئىكەن. بىر ئامالىنى قىلىپ، ئۇنى بۇ يەردىن ھەيدەي. ئاڭغىچە، سايىمنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ قويۇپ، مەن ياخشىچاق بولۇپ يۈرمەيمەنمۇ؟» دېگەن قارارغا كەلدى.

ئۇلار شۇنداق كۆڭۈللۈك پاراڭلار بىلەن يەنە بىر مەيدان تانسا ئويىنىغاندىن كېيىن زەۋەرگۈل «سىرتقا چىقىپ كىرەي» دەپ زالدىن چىقتى. ئەمەلىيەتتە زەۋەرگۈل كېيىنكى قېتىم تانسا ئويناۋاتقاندا، قاھارنىڭ يوقلۇقىنى بايقىغانىدى.

دەرۋەقە، سىرتتا قاھار سايمىنىڭ ئايىغى چىقماس پاراڭلىرىنى ئاڭلاشقا مەجبۇر بولۇپ تۇراتتى.

ــ قاھار، قايتايلى. ئاتام ئەنسىرەپ قالمىسۇن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سايىم ئالدىراپ قالدى:

ــ تانسا... تانسا تۇغىدىمۇ زەۋەرگۈل؟

ــ مۇشۇ مۇزىكا بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. يۈرۈڭ، قاھار.

ئۇلار مېڭىپ كەتتى. سايىم زالنىڭ ئىشىكى ئالدىدا كۆلۈپ تۇرغان سادىقنى كۆرۈپ، بۇ قېتىمقى تۆھپىسىدىن خۇش بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا باردى.

زەۋەرگۈل قاھارنىڭ يېنىغا كېلىشى بىلەن يەنە ئۆزىنى تىڭشاپ قالدى. دەيدىغان گەپ تاپالماي قىينالدى.

ــ تانسا تۇغىدىمۇ؟ ــ سورىدى قاھار.

ــ بۇ يەردە تۇغىگەن بىلەن، ئەمدى توي بولغان ئۆيگە بېرىپ تاڭ ئاتقۇچە ئولتۇرۇش قىلىدۇ.

ــ نېمىشقا ئەمدى؟ زالدا تۇغىسىلا بولمامدۇ؟

ــ مەستىلەر كۆپىيىپ كەتتى. ئەمدى داۋاملاشسا جېدەل چىقىدۇ. شۇڭا ئۆيگە بېرىپ، يېقىن ئاغىنىلىرىدىن باشقىلارنى كەتكۈزۈۋېتىپ، دەرۋازىنى تاقاپ ئۆزلىرى مەشرەپ قىلىدۇ.

ــ ئۇنداق قىلغۇچە، تەرتىپىنى ئوبدان ساقلىسىلا بولىدىغۇ.

ــ ئۇنداق قىلغىلى بولمايدىغان چېغى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، كەچلىك مەشرەپتە كۆز تاشلىشىپ يۈرگەنلەر تېپىشىدۇ، تېپىشقانلار قانغۇچە مۇڭدىشىدۇ...

زەۋەرگۈل بۇنچىلىك گەپلەرنى دەۋەتكىنىدىن خىجىل بولۇپ قالدى. ئۇ بۇلارنى مەقسەتلىك دەۋاتامدۇ ياكى مۇنداقلا دېگۈسى كېلىپ قالدىمۇ؟ بۇنى ئۆزىمۇ بىلەلمىدى.

ــ ئۇنداق بولسا، مەن بىلەن قايتىپ يامان قىپسىز. كۆز تاشلاپ يۈرگەنلەر سىزنى ساقلاپ تاڭ ئاتقۇزىدىغان بولدى ــ دە.

ــ خەق كۆز تاشلىغان بىلەن مەن تېخى كۆز تاشلىغۇدەك بولمىدىم.

ــ كۆز تاشلاشقا يارىغۇدەك ئادەم چىقمىغان ئوخشىمامدۇ؟

ــ ئەمدى چىقىپ قالمىغان ئوخشايدۇ.

قاھار «كىم؟» دەپ سوراقچى بولدى ـ يۇ، زەۋەرگۈل باشقا بىرىنىڭ ئىسمىنى چىقىرىپ قويىدىغاندەك بىلىنىپ، ئۇنداق دەپ سوراشقا پېتىنالمىدى. زەۋەرگۈل بولسا، قاھارنىڭ شۇنداق سورىشىنى بەكلا ئۇمىد قىلدى.

ئاڭغىچە ئۇلار ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ قالدى.

ــ مەن جىممىدە يېتىۋالاي. ھاراق ئىچىپ بولمايدىغان ئىش قىلىپ قويدۇم.

ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ كۆزلىرىگە قارىشىۋەتكەندىن كېيىن خوشلاشتى.

زەۋەرگۈل پەقەت ئۇخلىيالمىدى. بايىقى سۆھبەتنى ئويلىدى. قاھارنىڭ سورىغان، ئۆزى سورىشىنى ئۇمىد قىلغان سوئالنى يادىغا ئېلىپ، جىم بولۇپ كەتتى. چۈنكى زەۋەرگۈل ئۇ چاغدا، قاھارنىڭ شۇنداق سورىشىنى ئارزۇ قىلغان بىلەن قانداق جاۋاب بېرىشنى پەقەت ئويلاشمىغانىدى. «ناۋادا، قاھار راستتىنلا شۇنداق سوراپ، ھەتتا قىستاپ تۇرۇۋالغان بولسا، نېمە دە بولغىيدىم؟» بۇ سوئال زەۋەرگۈلنى خېلىغىچە قىينىدى. بىردە ئۆزىنى تەسەللەندۈرۈشكە تىرىشىۋاتقان ۋە زەۋەرگۈل كۆڭۈل گۈلزارلىقىغا ئاللىقاچان كىرگۈزۈپ بولغان، پەقەت گۈلنىڭ خۇشپۇراقلىرىنى پۇراتسىلا ھەممە ئىش رويابقا چىقىدىغان سادىق كۆز ئالدىغا كەلسە، بىردە سىرلىق رەۋىشتە ئۇن ـ تۇنسىز ھالدا كۆڭۈل خانىسىدىن ئورۇن ئېلىپ بولغان قاھار كۆز ئالدىغا كېلەتتى.

بىر چاغدا زەۋەرگۈل ئاستا: «ئېھ ئاللا، ماڭا مېنى ھەقىقىي بەختكە ئېرىشتۈرىدىغان يىگىتنى نېسىپ قىلغايسەن!» دەپ نىدا قىلدى.

بەشىنچى باب

سادىقنىڭ ياسداق ئۆيىدە سادىق بىلەن سايىم تاماكا چېكىشىپ ئولتۇراتتى. تورۇسنىڭ يالتىراق بىلەن زىننەتلىنىشىلا ئۆينىڭ ھەشەمەتىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. جېكسوننىڭ تولغىما ناخشىسى قويۇلغان سىنقويغۇ بولسا، ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتىشقا ئاجىزلىق قىلمۇاتقاندەك، ئۆز ـ ئۆزىگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بولمىسا، بۇ سىنقويغۇ دېگەن نەرسە شۇ كۇنلەردە كىشىلەرنىڭ ھەۋەس ۋە ھەسەت كۆزلىرىدىكى بىر ئوت! ئۇنىڭدىكى كىنولارنى كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن پايپىتەك بولۇشقا رازى بولىدىغانلار كۇرمىڭ. ئەمما بۇ ئىككى يىگىت بايا تويدىن يانغاندىكى كەيپلىكى بىلەن پىلان تۇزۇپ ئاۋارە ئىدى.

ئاخىرقى تانسىدىن كېيىن سادىق كۆڭلى بىرنەرسىنى تۇيغاندەك بولۇپ، زەۋەرگۇلنىڭ ئارقىسىدىن چىققانىدى. دەرۋەقە، سادىق پەرەز قىلغاندىكىدەك، زەۋەرگۇل بىلەن قاھار كېتىپ قېلىشتى.

ئەمما، سادىقنىڭ كەيپى چاغ ئىدى. زەۋەرگۇلنىڭ بايىقى ئىپادىسى ۋە ئاخىرىدا قىلغان سۆزى سادىقنىڭ يۇرىكىنى يايرىتىۋەتكەنىدى. «بۇنىڭدىنمۇ ياخشى جاۋاب بولامدۇ؟ قىز بالا دېگەننىڭ شۇنچىلىك جاۋاب بېرىپ قويۇشىلا كۇيايە...» سادىق بۇنىڭدىن ھەقىقەتەن شادلاندى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىغا سايىم پايپاسلاپ يېتىپ كەلدى.

ــ قانداق، تانسىنى خاتىرجەم ئوينىۋالغانسەن؟ ــ دېدى سايىم تەمە بىلەن. ئەمما سادىق ئۇنىڭ بۇ گېپىگە پەرۋا قىلمىدى:

ــ بىز بىلمەي يۇرۇپتۇق. ئەسلىدە زەۋەرگۇلنىڭ ماڭا كۆڭلى بار ئىكەن ئەمەسمۇ.

ــ هه، ــ دېدى سايىم كۆزلىرى چاقناپ، ــ زەۋەرگۈل ماقۇل بولدىمۇ؟

ــ ھەي، سارائ، ــ دېدى سادىق جىلە بولۇپ، ــ قىز بالا چەت ئەل كىنولىرىدىكىدەك «مەنمۇ سىزنى ياخشى كۆرىمەن» دەمدۇ؟ مەن ئۇنىڭ ماڭا قىلغان مۇئامىلىسى بىلەن گېپىدىنلا بىلىۋالدىم.

ــ ۋاھ، ۋاھ، بۇ بەك بەلەن ئىش بوپتۇ.

ــ لېكىن، زەۋەرگۈل مەلۇم ئىشتىن ئىككىلىنىۋاتقان ئوخشايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ شۇ ئىككىلىنىشى بولمايدىغان بولسا، ئۇ سۆزسىز ماقۇل دېگۈدەك.

ــ ئۇنداقتا؟...

ــ سېنىڭ دېگىنىڭ توغرىكەن، ــ دېدى سادىق بىردىنلا غەزەپلىنىپ، ــ ئاشۇ قاھار دېگەن بولمىسلا، مېنىڭ بۇ ئىشىم ئاسان ئىكەن.

سايىم سادىقنىڭ بۇ ماختىشىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى.

ــ توغرا ئېيتتىڭ، بىر ئامالىنى قىلساق بولاتتى. ئەپچىل بىر چارە بىلەن قاھار دېگەننى يولغا سالىمىز. ئاندىن تويۇڭ...

ــ تۇي، تۇي دەپ كالاڭ ئېلىشىپ قالدىمۇ؟ قاھارنى توغرىلىغاندىن كېيىن بىر قېتىم شىئەنگە ئۇزۇم تارتىۋېتىمىز. ئاندىن... بىلىۋال، قاپاق باش، ماڭا ئالدى بىلەن پۇل كېرەك، ئاندىن قىز...

ــ ئۇنداقلا ئەمەستۇ؟ بولۇپمۇ مۇشۇ زەۋەرگۈلگە كەلگەندە...

ــ دېگىنىڭمۇ راست، بۇ قىزنىڭ نەرى بارىكىن ــ تاڭ؟ ئۇنىڭ ئوتىدا قېينىلىپ يۈرگىلى نەۋاخ. ئۆچۈمنىغۇ ئالارمەن بىر كۈنى.

ــ ئايالىدىنمۇ ئۆچ ئالغان بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى سايىم سادىقنىڭ گېپىنى غەلىتە بىلىنىپ.

ــ تولا بۇ يەردە چىشمىغا تەگمەي، ماڭە، ئۆيگە بېرىپ پىلان تۈزىمىز. چۈشتە سالغان گۆش بار، ئىسسىتساقلا بولىدۇ.

ــ كەچلىك مەشرەپكە بېرىپ... قىزلار...

ــ ئۇ يەردە قىزلار ئەمەس، پوق بار ساڭا، ــ دېدى سادىق ئۆي

تەرەپكە قەدەم ئېلىپ،ــ ھەممىسىنىڭ يىگىتى بار ئىكەن. ئۇلارغا قاراپ شۆلگەي ئېقىتىپ ئولتۇرىمىزمۇ؟

مانا شۇنداق قىلىپ، ئۇلار سادىقنىڭ ياسىداق ئۆيىدە پىلان تۈزۈپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى.

سادىق قولىدىكى رومكىنى ئاغزىغا ئېتىپ ھاراقنى گۇپىلا قىلىپ ئىچىۋېتىپ تۇرۇشىغا ئىشىك چېكىلىپ بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ ئۇكام سادىق، گۆش تەييار بولۇپ قالدى.

سايىم بېرىپ گۆشنى ئەكىردى.

ــ دەپ باقە، سايىم، قانداق قىلىمىز، ئۇرغۇزلىق دېسەك، ھازىر بۇ ئىش ئاقمايدۇ. ئۆزىمىزگە بالا تېپىۋالىمىز. گەپنى ئوچۇق قىلساق قېتىۋالغۇدەك. زەۋەرگۈلگە بىر نەرسە دەي دېسەم، ئىشىنىڭ بۇزۇلۇشىدىن قورقىمەن. پۇل بىلەن جۆندەي دېسەم، ئۇ گۇي پۇلغا ئالدانمىغۇدەك.

ــ پۇل تاپقۇسى كېلىپ كەتتى بولمىسا...

ــ سەنمۇ ئويلاپ باقە، سايىم، يەنە قانداق ئامال بار؟

سايىم ئەمدىلا غاجىلىغان ئۇستىخاننى تۇتقانچە ئولتۇرۇپ كەتتى. سادىق كەيپلىكتە ھەدەپ ئاھ ئۇراتتى، قاھارنى تىللايتتى، زەۋەرگۈلنى قارغايتتى، ئۇ شۇ تاپتا ھەقىقەتەن تەلۈلەشكەنىدى.

بىر چاغدا سايىم قولىدىكى گۆشنى قويۇپ بېلىق كۆزى قىلىپ قۇيۇلغان بىر رومكا ھاراقنى بىر كۆتۈرۈشتىلا ئىچىۋەتتى.

ــ قارا سادىق، ماڭا بىر ئەقىل كېلىۋاتىدۇ،ــ دېدى ئۇ سىرلىق كۈلۈپ تۇرۇپ،ــ بىزدە «زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان» دەيدىغان گەپ بار. مەن بولسام «زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان، ئوتمۇ ئۆچمەيدىغان» بىر ئامال تاپتىم.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، تېز دېگىنە، نېمە مىسىلدايسەن، قانداق ئامال ئۇ؟

ئىككىلا ئادەم بار ئۆيدىنمۇ خۇدۇكسىرىگەن سايىم ئاغزىنى

سادىقنىڭ قولىقىغا چاپلاپ دېگۈدەك بىر ھازا پىچىرلىدى. سادىق سايمىنىڭ ئاغزىدىن كېلىۋاتقان بەتبۇي پۇراقتىن سەسكىنىپ تۇرسىمۇ، گەپ خۇشيېقىپ بېشىنى لىڭشىتىپ تۇردى.

سايىم سادىقنىڭ يۇز ـ قۇلاقلىرىغا تۈكۈرۈكلىرىنى چاچرىتىپ يۇرۇپ پىلاننى سۆزلەپ بولدى.

ـ ياخشى پىلان ئىكەن،ـ ـ دېدى سادىق. ئاندىن يېنىدىن بەش يۇز يۈەن پۇل چىقىرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلىدى،ـ ـ ئىككى يۇز كوي بىلەن ئىشنى پۈتكۈز، ئۈچ يۇز كوينى ئۆيۈڭگە خەجلە.

پۇلنى ئالمان ـ تالمان يانچۇقىغا سالغان سايىم بايىقى چالا غاجىلانغان سۆڭەكنى يەنە قولىغا ئالدى.

※ ※ ※

پوچتىكەش يېڭىلا ئەكىرىپ بەرگەن گېزىت ـ ژۇرناللاردىكى ماقالە ـ ئەسەرلەرنىڭ ماۋزۇلىرىنى بىر قۇر كۆرۈپ چىقىقان ئەخمەت زېرىكىپ كەنت كومىتېتىنىڭ ھويلىسىغا چىقتى. توپا ئۈچۈپ تۇرغان ھويلىغا قاراپ يەنە ئۇنىڭ جەھلى قاتتى: «ئامانلىق مۇدىرى، دەپ ئادەمنى گوللاپ، قۇرۇق قوروغا يالغۇز تاشلاپ قويغان. ئەمەلىيەتتە كۆزەتچىدىن نېمە پەرقىم بار مېنىڭ؟ ما خەقمۇ بىلىشمەمدىكىن، ماجىرالىشىپ قالسا، خۇددى بۇ يەردە مېنىڭدەك بىر كىشىنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇغاندەك ئۇدۇل كەنت مۇدىرىنىڭ ئالدىغا بارغان. يا مۇدىر بولغان كىشمۇ ئەقلىنى جورۇپ، بۇ ئىشنى ئەخمەت مۇدىر بېجىرىدۇ، دەپ ماڭا بۇيرۇمىغان. بايا دېدىمغۇ شۇ، مېنى قارانچۇق قىلىشماقچى...» ئادەتتى بويىچە بىرمۇنچە غودۇڭشىغان ئەخمەت يانچۇقىغا قولىنى سالدى ۋە قولىغا چىققان قۇرۇق تاماكا قېپىغا قاراپ قويۇپ، ئۇنى مىجىقلاپ يەرگە تاشلىدى. تاماكا دېگەن مۇشۇنداق نېمە. بار بولسا، ئۆزۈڭنى خېلى چەكلەپ تۇرالايسەن، تۈگىگىنىنى بىلدىڭمۇ، بۇ خۇمار دېگەن نېمە ئۆزىنى كۆرسەتكىلى تۇرغان.

ئەخمەت تېخىمۇ تىتىلداپ قالدۇق تاماكا ئىزدەپ ئىشخانىنىڭ ئالدىلىرىغا قاراشتۇرغىلى تۇردى.

ــ قۇرۇپ قالغان تاماكىنىڭ نېمە ھۇزۇرى بولسۇن؟

ئەخمەت بېشىنى كۆتۈرۈپ قىممەت پۇللۇق تاماكىنى يانچۇقىدىن چىقىرىپ تۇرغان سايمىنى كۆردى. ئەخمەت گەپ قىلماي تاماكىغا قول ئۇزاتتى. ئەمما سايىم بولسا ئويلىمىغان يەردىن تاماكىنى قېپى بىلەنلا ئەخمەتنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

ــ ئىس چىقسىلا ھېساب ئەمەس، ــ دېدى سايىم گېپىنى ياساشقا تىرىشىپ، ــ ئاچقان يەرگە بارسا ھېساب.

«ئاخشام بىرەر ئولتۇرۇشتىن بىزەكلىك قىلىپ ئېلىۋالغانسەن ھەرقاچان» دەپ ئويلىدى ئەخمەت ۋە تاماكىنى ھۇزۇرلىنىپ بىر شورىدى:

ــ ھەقىقەتەن ئېسىل تاماكا ئىكەن.

ــ يالغۇز نېمىش قىلىۋاتسەن؟ ــ دېدى سايىمۇ بىر تال تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇرۇپ.

ــ نېمىش قىلاتتىم، ھېچ ئىش يوق، ــ دېدى ئەخمەت سايىمنىڭ مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلىپ ئۆزىنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقانلىقىدىن نارازى بولۇپ، ــ بار دېسەك، زېرىكىشلىك شۇ.

ــ مەنمىغۇ زېرىكىپ... ھېچ ئىشقا قولۇم بارمايدۇ، ــ دېدى سايىم ئەخمەتنىڭ كەيپىياتىغا قاراپ بېقىپ، ــ مۇنداق قىلىمىزمۇ ــ يە، بىرەر ئاشخانىغا كىرىپ ئازراقتىن ئىچىشىپ قويامدۇق؟

بۇ گەپ بىلەن ئەخمەت لەپپىدە قىلىپ سايىمغا قاراپ قويدى.

ــ ئىشىڭ بولسا، بوپتۇ ئەمىسە. بۈگۈن ئەتىگەن سادىق لاۋبەن «جاپا تارتتىڭ» دەپ ئازراق بىرنېمە بېرىۋىدى...

ــ ئىچسەك ئىچتۇق. بۇ يەردە نېمە ئىش بار ئىدى؟ ئامانلىق مۇدىرى دەپ كۆزەتچى قىلىپ قويسا، گوللىنىدىغان ئەخمەق ئەمەس مەن. ئىشخانامنى قۇلۇپلىۋېتەي.

ئۇلار يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدىكى بىر قاتار ئاشخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىشتى. ئاشخانىدا ئادەم شالاڭ ئىدى.

ــ كاڭ بىكارمۇ؟ ــ سورىدى سايىم. ئۇنىڭ دېگىنى ئاشخانا ئىگىسى ئاقارتىپ، كىگىز ۋە پالاس سېلىپ، بىر كىچىكرەك شىرە قويۇپ قويغان كاڭلىق كىچىك ئۆيۈ ئىدى. يېزىغا خاس بۇ «ئايرىمخانا»دا ساناقلىقلا ئادەم ئولتۇرالايتتى. چۈنكى، بۇ «ئايرىمخانا»دا ئولتۇرغانلارنىڭ داستىخىنى مول بولۇشى كېرەك ئىدى.

ئادەتتە سادىق بىلەن بىللە كېلىۋەرگەچكە تونۇشلۇق بولۇپ كەتكەن سايىمنى كۆرگەن ئاشخانا خوجايىنى كۈلۈپ تەكەللۇپ قىلدى:

ــ بار بولمامدىغان، قېنى ئىچكىرىگە كىرىڭلار.

سايىم كاڭغا ئورۇنلىشىپلا بۇيرۇدى:

ــ يېرىم توخۇ، بىر كىلو گۆشنى شورپىسى بىلەن، بىر تەخسە پىنتۇزا ـ بەسەي قورۇمىسى. ھە راست، ئالدى بىلەن بىردىن لەڭمەن...

ــ بولدى سايىم، ــ دەپ توستى ئەخمەت، ــ ئىككى ئادەمگىمۇ...

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ھاراقنى باشلىۋالدى.

ئىككىسى بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئىچىپ بولغاندا، سايىم چېكىپ بېقىش ئۈچۈن بولدى قىلىدىغانلىقىنى بېشارىتىنى بېرىۋىدى، كۈتكەندەك، ئەخمەت ئۇنىماي قويدى:

ــ بولدى دەيسەنغۇ، ئىچكەندىكىن راۋۇرۇس ئىچىلى.

يەنە بىر بوتۇلكا ھاراق كەلتۈرۈلدى. سايىم ھاراق قۇيۇپ، ئەخمەتنى قورۇمىلارغا زورلىغىنى بىلەن ئەقلى ئۆز خىيالى بىلەن ئىدى.

كەيپ بولۇشقا باشلىغان ئەخمەت بىر چاغدا، كەنت مۇدىرى بىلەن سېكرېتارنىڭ ئۆزىنى قۇرۇق جازىغا ئايلاندۇرۇپ قويغانلىقى ئۈستىدە قاقشاشقا باشلىۋىدى، پۈرسەت كەلدى دەپ بىلگەن سايىم ئېغىز ئاچتى:

ـ بۇ بولماپتۇ، ئامانلىق ياخشى بولمىسا، خاتىرجەملىك بولمايدۇ، خاتىرجەملىك بولمىسا ئۇلارغا نەدە ھوقۇق!

ـ توغرا، ـ دېدى ئەخمەت شىرەگە مۇشتلاپ، ـ ئۇلار بۇنى سەنچىلىك بىلگەن بولسىچۇ... خەپ، ماڭمۇ بىر پۇرسەت كېلە، شۇ چاغدا ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويمايدىغان بولسام...

ـ پۇرسەت كېلىدۇ، ئاداش، ـ دېدى سايىم يەل بېرىپ. ئەخمەت يەنە بىر رومكا ئىچكەندىن كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە غودۇڭشىدى...

ـ بىر ئىش بار، مەنغۇ ئۇ ئىشنىڭ سېنىڭ خىزمىتىڭ بىلەن قانچىلىك مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئۇقمايمەن، لېكىن ساڭا پايدىسى بارەك بىلىندى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئەخمەت دەرھال سەگەكلەشتى:

ـ قېنى، ئاڭلاپ باقاي...

ـ مۇنداقلا يادنىمغا كېلىپ قېلىۋىدى، دېگۈم كەلدى، ـ دېدى سايىم ئۆزى دېمەكچى بولغان ئىشقا ئانچە قىزىقمىغاندەك قىياپەتتە، ـ بىرىنچى ئەتىرەتتىكى ھېمىت نەنسەنچىنى بىلىسەنغۇ؟ ھېمىت لۇكچەك.

ـ ھە، ھە...

ـ يېرىم يىلدەك بولۇپ قالدى، تۇرپاندىكى تۇغقىنىمىز دەپ، قاھار دېگەن بىرسىنى ئەكېلىپ داۋالىدى، لېكىن ساقايسىمۇ ئۇ ئاداش تۇرىۋەردى...

ـ مەن بۇ ئىشنى ئاڭلىغان، ـ دېدى ئەخمەت ئويلىنىپ قېلىپ.

ـ شۇ ئىشنى دېمەكچىدىم. ئەمدى دېگىنىم، سەن بىرەر ئىش قىلىپ، ئۆزۈمنى كۆرسەتسەم دەيسەنغۇ. ئادەمگە بىراقلا چوڭ ئىشلارنىڭ ئۇچرىشى ناتايىن، ئالدى بىلەن كىچىكىدىن باشلايدىغان گەپ.

ئەخمەت يەنىلا چۈشىنەلمەي سايىمغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى. «مۇشۇنداق دۆتلۈكۈڭدىن ئامانلىق قوغداش مۇدىرى تۇرۇپ

كۆزەتچى بولۇپ قالغان نېمە سەن» دەپ ئويلىغان سايىم مەقسىتىنى ئاشكارىلاشقا مەجبۇر بولدى:

ــ سەن بىلمىسەن، ھېچنېمىسى ئېنىق بولمىغان بىر ئادەمنى ئۆيدە شۇنداق ئۇزۇن تۇرغۇزۇۋالسا، ئويلاپ باق، سېنىڭ باشقۇرۇشۇڭغا كىرەمدۇ ـ كىرمەمدۇ؟

ئەخمەت «پاققىدە» قىلىپ تىزىغا شاپىلاقلىدى:

ــ كىرىدۇ، تازا مەن باشقۇرىدىغان ئىش بۇ.

ــ مەنمۇ شۇنى دەيمىنا.

ــ چۈشتىن كېيىنلا ساقچىخانىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتسام بولغۇدەك. كىم بىلىدۇ، شەھەردە بىرەر ئىش چىقىرىپ قويغان بىر نېمىمۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولسا، سايىم، بۇ ماڭا چوڭ تۆھپە بولىدۇ. رەھمەت ساڭا ئاداش...

چۈشتىن كېيىن سايىمدىن ئىشىنىڭ جەريانىنى ئاڭلىغان سادىق خۇشاللىقتىن ئاغزىنى يۇمالماي قالدى.

ــ تازا دۆت نېمىكەن،ــ دېدى سايىم مەسخىرىلىك قىلىپ.

ــ ۋاي كاللىسى ئىشلىمەيدىغان،ــ دېدى سادىق،ــ ئەگەر ئۇ دۆت بولمىسا، ئۇنىڭ بۆكىگە جىگدە سالالامسەن؟

سايىم بۇنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى.

ئۇلار شۇلارنى دېيىشۈاتقاندا، ئەخمەت مەستلىكتىن ئۇبدانلا يېشىلىپ ساقچىخانىغا كىرىپ كەلدى.

ــ ھە، كېلىپ قاپسىزغۇ ئەخمەت؟ــ دېدى ئەكبەر ساقچى.

ــ سىزگە مەلۇم قىلىدىغان بىر ئىش بار ئىدى،ــ دېدى ئەخمەت چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ،ــ بىزنىڭ كەنتىمىڭ بىرىنچى ئەترىتىدە ھېمىت دېگەن بىر ئادەم بار. ئالتە ئاي بولدى، تۇرپاندىن بىر بالىنى داۋالايمەن، دەپ ئەكېلىپ ئۆيدە بېقىۋاتىدۇ. نەچچە قېتىم بالىنىڭ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ قوي دېسەم، ھە دەپ قويۇپلا... مەن شەھەردە بىرەر ئىش چىقىرىپ قويغان بىرسى بولمىسۇن، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەكبەر ساقچى قولىغا دەپتەر ـ قەلەمنى ئېلىپ خاتىرىلەشكە باشلىدى:

ـــ ئەخمەت، سەگەكلىك بىلەن ئىش قىپسىز. بۇ ئىشنى تەكشۈرۈپ باقساق بولغۇدەك. بولمىسا كېيىن پۇشايمان قىلىدىغان ئىش بولمىسۇن. ئامانلىق ساقلاش مۇدىرى دېگەن سىزدەك بولسا بولىدۇ.

بۇ ماختاشنى ئاڭلىغان ئەخمەت خۇشاللىقتىن يايراپ كەتتى. ئۇنىڭ كەيپىلىك كەتمىگەن كاللىسىغا نۇرغۇن ئامەت ۋە مەنپەئەتلەر تولۇپ كەتتى. شۇ خۇشلۇقتا ئەكبەر ساقچىنىڭ تاماكىسىنى ئېلىپ ئەكبەر ساقچىنىڭ ئۆزىگە تەڭلىگىلى تۇردى.

ـــ بولىدۇ، ئالدى بىلەن مەن ئۆزۈم بېرىپ ئەھۋال ئىگىلەپ باقاي، ئاندىن سىز بىلەن ئالاقىلىشىمەن،ـــ دېدى ئەكبەر ساقچى ۋە مېڭىشقا تەييارلاندى.

ھېمىت نەنسەنچى سوغۇقتىن قاقشاپ مەشكە قاقلىنىپ ئولتۇراتتى. قاھارمۇ ئۆز خىيالى بىلەن ئىدى. زەۋەرگۈل بولسا، ئىككى قېتىم كىرىپ مەشتىكى ئوتنى ئوڭشىغان، ئازراق كۆمۈر جىقلاپ قويغان بولدى، ئەمما ئۇزۇن تۇرالمىدى. ھازىر ئەھۋال شۇ: قاھار بىلەن زەۋەرگۈل بۇرۇنقىدەك ئازادە پاراڭلىشالمايدۇ، ھېمىت نەنسەنچى بىلەن بولۇۋاتقان پاراڭغا يەنە بىرى جۇرئەتلىك ئارىلىشالمايدۇ. شۇڭا ھېمىت نەنسەنچىمۇ يا قاھارغا، يا قىزىغا بۇرۇنقىدەك ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن سۆزلىيەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا ئۇ ئۆزىمۇ ھەيران. ئۇ قاھار بىلەن پاراڭلىشىۋېتىپ زەۋەرگۈلگە مۇناسىۋەتلىك گەپنى قوشۇپ قويسا، قاھار دۇدۇقلاپ كېتىدۇ، زەۋەرگۈل بولسا جىملا تۇرۇۋالىدۇ. زەۋەرگۈل بىلەن پاراڭلاشقاندا بولسا، قاھاردا شۇ ھال.

قاھار بىلەن زەۋەرگۈل يالغۇز قالغاندىمۇ بۇرۇنقىدەك چاقچاقلىرى يوق. بەزىدە ئىككى بىسلىق گەپلەرنى قىلىشىپ كۈلۈشۈپ ئولتۇرىدۇ. ئەمما ھېيىقىشىدۇ، تارتىنىشىدۇ. ئۇلارغا ئايانكى، قاھار: «مەن زەۋەرگۈلگە مۇۋاپىق كەلمىگۈدەكمەن» دەپ،

زەۋەرگۈل بولسا: «نېمىشقا سادىقنى ئەمەس، قاھارنى بەكرەك ئويلايدىغاندىمەن» دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالغاندىن بېرى، بۇ ئائىلىدە مۇشۇنداق ھالەت شەكىللەنگەنىدى.

— ئەمدى ساقلىمايلى، — دېدى ھېمىت نەنسەنچى بىر چاغدا ئېغىز ئېچىپ، — بۇ ئۇزۇمنىڭ باھاسى ئۆرلىسىمۇ بىر - ئىككى موچەن ئۆرلەر شۇ.

— مەيلى ئاتا، — دېدى زەۋەرگۈل، — ساقلىغان بىلەن باھاسى قاچان ئۆرلەيدۇ؟ ۋاقتىدا جانغا ئەسقاتمىغان پۇلنى...

— بوپتۇ ئەمىسە، — دېدى ھېمىت نەنسەنچى قولىنى پۈكۈپ ھېسابلاپ كۆرۈپ، — سەل تۇرۇپ ئۇزۇم ئالىدىغان بالىلارنى باشلاپ كېلەي...

گەپنىڭ تېگىگە يەتكەن قاھار يەنە خىجىللىق ئىلكىدە قالدى. شۇنىڭ بىلەن «بىرەر ئىش قىلىپ پۇل تاپسام بولاتتى» دېگەن ئىدىيىسى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. «ھېمىت ئاكام ھېچقانداق ئىش قىلما دېگىنى بىلەن ماڭا سەت ئەمەسمۇ؟ بولۇپمۇ زەۋەرگۈل مېنى قانداق ئويلاپ قالىدۇ؟ — دەپ ئويلىدى قاھار، — بۇ يەردىغۇ قىلغۇدەك تۇرۇك ئىشمۇ يوق ئىكەن. ھەي، ئابدۇل شۇجى دېگەن سودىگەرلەر چاققانراق كەلگەن بولسىغۇ، باشقىمۇ يوللار چىقىپ قالاتتى. ئابدۇل شۇجى مېنى ئويغاتتى. جىسمانىي ئەمگەك قىلسام بولمىغان بىلەن خەنزۇ تىلىنى بىلمىدىغان ئارتۇقچىلىقىم بار ئىكەن ئەمەسمۇ. تۇيۇقلۇقلار ئىچكىرىدىكى خەنزۇ لاۋبەنلەر بىلەن سودا قىلىدىغانلا ئىش بولسا، ئىشمىنىڭ پوتكىنى شۇ ئەمەسمۇ...»

قاھار بۇ خىيالى بىلەن ئۇمىدلەنگەن بىلەن سادىق يادىغا ئېتىپ بىئارام بولۇپ كەتتى. «سادىقنىڭ پۇلى بار، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ پۇل تاپالايدىغان يولى بار... ھەي، — دەپ لېۋىنى چىشلىدى قاھار، — قارىغاندا زەۋەرگۈل سادىقنىڭ بولۇپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ...»

ھېمىت نەنسەنچى بىر نەرسە يادىغا يەتكەندەك قاھارغا قارىدى:

— ئۇزۇمنى ساتىدىغان ۋاقمۇ بولۇپ قالدى. ئەمما بۇنى سەن خاتا چۈشەنمە. سېنى ئۆز كۆرگەچكە ئۆينىڭ ئىشلىرىنى

سېنىڭدىن يوشۇرمىدۇق. باشقىچە خىياللارنى قىلما. مۇشۇ قىشنى ئۆتكۈزۈۋالساڭ مەن سېنىڭدىن خاتىرجەم، ئاندىن...

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە هويلىدا بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ هېمىت ئاكام ئۆيدە بارمۇ؟

هېمىت نەنسەنچى گېپىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ هويلىغا چىقتى. هويلىدا ئەكبەر ساقچى تۇراتتى. هېمىت نەنسەنچى بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللاشتى.

ــ هېمىت ئاكا، مەن يېزىلىق ساقچىخانىدىكى ئەكبەر بولىمەن،ــ دېدى ئەكبەر ساقچى ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ. هېمىت نەنسەنچى بېشىنى لىڭشىتتى،ــ مەن سىلىدىن بىر ئىشنى ئۇقۇپ باققىلى كەلگەن.

ــ قېنى، ئۆيگە كىرىلى،ــ دېدى هېمىت نەنسەنچى نېمە گەپلىكىنى ئاڭقىرالماي. ئەمما تۇرۇپلا كۆڭلىدىن: «دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى قالايمىقان كولاپسەن، دەپ گەپ چىقارمۇ؟ لېكىن مەن كولىمىسام، قازاقلارمۇ يايلاق يېرىدىن كولايدىغان تۇرسا...» دېگەن ئوي كەچتى. شۇڭا ئۇ ساقچىنى ئۆيگە باشلىدى.

ئەكبەر ساقچى ئۆيگە بويۇن سوزۇپ قاراپ قويۇپ سورىدى:

ــ قاھار ئۆيدە بارمۇ نېمە؟

ــ ھەئە،ــ بۇ گەپتىن هېمىت نەنسەنچى يەنە مەڭدەپ قالدى.

ــ ئۇنداقتا باشقا ئۆيگە كىرسەك...

هېمىت نەنسەنچى ساقچىنى ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيگە باشلىدى.

ئۇلار ئۆيگە كىرىشى بىلەن كۆچلۈك دورا پۇرىقى دىماغلارغا ئۇرۇلدى. بۇ پۇراقلارغا هېمىت نەنسەنچى كۆنۈك بولغاچقا هېچنېمە بولمىدى. لېكىن ئەكبەر ساقچى دەسلەپتە نەپەس ئالالماي قىينىلىپ كەتتى. دېمىسىمۇ ئۆيدە تۇرلۇك دورا ــ دەرمەكلەر تامغا تۇر ــ تۇرى بىلەن ئېسىۋېتىلگەن. قازان بېشىغا بولسا پىششىقلاش ئۈچۈن تەييارلانغان دورا ئۆسۈملۈكلىرى پاكىزلىنىپ، توغرلىپ، يانجىلىپ تەق قىلىپ قويۇلغان. تۇۋۇقى هىم يېپىلغان قازاندىكى دورا ئۆسۈملۈكلىرى بولسا، ئوچاقتىكى سۇس ئوتتا پىلىقلاپ قاينىۋاتاتتى. ئۆيدىكى كۆچلۈك دورا پۇرىقى

مۇشۇ قازاندىن كېلىۋاتاتتى. بۇ ئالمانلارغا قاراپ ئەكبەر ساقچى ھەيرانلا قالدى. شۇڭا ئۇ بۇ ھەقتە بىلگۈسى كېلىپ سوئال سورىماقچى بولدى ـ يۇ، كېلىش مەقسىتى ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى:

ـ كېلىش مەقسىتىمنى ئوچۇقلا دەي: تۇغقانلىرى قاھارنىڭ سىلەرنىڭكىگە كېلىپ تۇرۇۋاتقىنىغا يېرىم يىلدەك بولۇپ قاپتۇ. يا كەنتنىڭ ئامانلىق ساقلاش مۇدىرىغا مەلۇم قىلىپ قويماپسىلەر، يا بىزگە دەپ قويماپسىلەر، بۇ توغرا بولمىغىنى. شۇنى بىر ئۇقۇپ باقاي دەپ كېلىشىم...

ھېمىت نەنسەنچى مەقسەتنى چۈشەندى. شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا دەرەخلىك، ئۇ يەردىكى يېرىم جان ئادەم ۋە ئۇنىڭ ھاياتلىققا تارتىشىپ پىلىلداۋاتقان ئۈمىد شامى چاقماقتەك چېقىن چاقتى. ھېمىت نەنسەنچىنىڭ ھېسسىياتى داۋالغۇدى، ئەقلى سىلكىندى: «بۇ يەردە قورققۇدەك، يوشۇرغۇدەك ئىش يوق. ئەكسىچە سۆزلەيدىغان نەرسىلەر جىق، ھەقىقەتەن جىق! ئاڭلايدىغان قۇلاق بولسىلا...» ھېمىت نەنسەنچى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سۆزلەشكە تىرىشتى.

ـ قاھار توغرۇلۇق سۆزلەيدىغان يەرگىمۇ كېلىپ قالغاندى. قولۇم ـ قوشنىلار بۇرۇن تولا سوراپ ھازىر كۆنۈپ قالغاندەك قىلغان بىلەن يەنىلا كۆڭلىدە تۇگۇن بار. مەن سىزگە ئەسلىي ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرەي. بۇ بالىنىڭ شۇ كۈنلىرى ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىيدۇ.

ھېمىت نەنسەنچى سېرغالىدىن ئاڭلىغىنىدىن تارتىپ بىر سۆزلەشكە باشلىۋىدى، ئەكبەر ساقچى «توۋا، توۋا» دېگىنىچە سوئال سوراپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تۇردى...

ـ يائاللا، ئادەم دېگەن شۇنداق كۈنلەرنىمۇ كۆرەمدۇ؟!ـ دەۋەتتى ئەكبەر ساقچى ئېغىر خىياللاردىن قايتىپ.

ـ شۇڭا ئۇكام،ـ دېدى ھېمىت نەنسەنچى ئاۋازى تىترەپ،ـ مەن بۇ ئىشنى، يا سىلەرگە، يا باشقىلارغا دېيەلمىدىم.

ئەكبەر ساقچى بېشىنى لىڭشىتتى. ئاندىن سورىدى:

ـــ ساقايسا كېتەمدۇ؟

ـــ بارسا نەگىمۇ بارار؟ ئۆزىنىڭمىغۇ بىر بېرىپ باققۇسى بار. لېكىن سېزىپ تۇرۇپتىمەن، ئۇنىڭ شەھەردە «نەدە يۈردۇڭ؟» دېگۈدەك ئادىمىمۇ يوق. بۇنى ئۆزىمۇ بىلىدۇ، لېكىن نېمىلا بولسۇن يۈرت ـ دە. مېنىڭچە، مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قالغىنى ياخشى. ئابدۇل شۇجىنىڭمۇ ئۇنى كەنتنىڭ ئىچكىرى بىلەن بولغان سودا ئىشىغا ياردەملەشتۇرگۈسى بار ئىكەن. شۇنىڭغا قارىغاندا تۇرۇپ قالىدىغان يېرى كۆپرەك... ئەھۋال شۇ ئۇكام، قالغان ئىشتا ئاغزىڭلارغا قارايمىز.

ئەكبەر ساقچى ئەھۋاللارنى بىر قۇر ئويلىنىۋالدى:

ـــ ئۇنداق يېرى بولسا بوپتۇ. بولمىسا بېرىپ ئالاقە ئەكەلمىسە، بۇ ئىشنى بەلگىلىمە بويىچە بىر تەرەپ قىلماي ئامالىمىز يوق. ئەھۋالى ياخشىلىنىپ، كەنتتىكى سودا باشلانغاندا بېرىپ ئىسپات ئېلىپ كەلسىلا بولدى. ھازىر بۇنداق دېسەك روھىي زەربە بولغۇدەك. ئۇ چاغدا نېمىلا بولسا ھازىرقىدىن ياخشى بولغۇدەك.

ـــ رەھمەت، ئۇكام. ياخشىلىق دېگەننىڭ سەۋەبى بولمايدىكەن. ئېغىر ئاغرىقلىقىدىنمىكىن، مۇشۇ بالىغا مېھرىم چۈشۈپ قاپتىكەن...

ئەكبەر ساقچى ئورنىدىن تۇردى، ئەمما كەسپىي ئادەت تۇپەيلى ئىچىنى تاتىلاپ تۇرغان سوئالنى سورىماي تۇرالمىدى:

ـــ ھېمىت ئاكا، كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن. بىر ئىش بار ئىدى سورىۋېتەي: بۇ قاھارنىڭ شەھەردە سادىر قىلىپ قويۇپ، يوشۇرۇپ يۈرگەن ئىشى يوقتۇ؟

ـــ نېمە دەيسىز ئۇكام، يۈزىگە قونغان چۈننىنى قوغلىيالماي بوزەك بولۇپ ياتقان بالىنىڭ... مانا مەن ئىگە...

ئەكبەر ساقچى ھويلىغا چىققاندا يەنە تەكىتلىدى:

ـــ ۋاقتى كەلگەندە ئىسپات ئەكەلدۇرىدىغان ئىشنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا!

ـــ بولىدۇ، ئۇكام.

ئەكبەر ساقچى كەتتى. ھېمىت نەنسەنچى: «بۇنداق ئىشنىڭ تىزىملىتىپ قويىدىغان يېرى بارلىقىنى مەن نەدىن بىلەي» دەپ غودۇڭشىپ ئۆيگە ماڭدى. ئۇنىڭغا بۇ ئىش ئۇنچۇالا مۇھىممۇ بىلىنمەپ كەتمىدى. شۇ چاغدا زەۋەرگۈل ئۆيدىن چىقتى. ئارقىدىن قاھارمۇ چىقتى. ئېنىقكى، بۇ ئۆيگە ساقچىنىڭ كېلىشى ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتقانىدى.

ــ ساقچى نېمە قىلغىلى كەپتۇ، ئاتا؟ــ دەپ سورىدى زەۋەرگۈل جىددىيلىشىپ. ھېمىت نەنسەنچى بايا دېگەندەك بۇ ئىشنى ئاددىيلا ئويلىغاچقا راست ئەھۋالنى دەۋەتتى.

ــ بۇ بىرسىنىڭ چېقىمچىلىقى،ــ دېدى زەۋەرگۈل تېزلا ھۆكۈم چىقىرىپ،ــ بولمىسا نەچچە ۋاقىتتىن جىم يۈرۈپ... ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئېنىقلا تۇرمامدۇ: قاھارنى بۇ يەردىن ئايرىلىشقا قىستاش. بىز كىمنىڭ مەنپەئىتىگە چېقىلىپ قويغاندىمىز؟

ــ قويسىنا بۇ گەپنى،ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى بۇ مۇلاھىزىگە قىزىقماي،ــ باشقىلارمۇ بىلىدىغان تۇرسا، قۇلاقتىن ــ قۇلاققا يېتىدۇ ــ دە. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىش ساقچىلارنىڭ خىزمىتىكەن.

ــ ياق، ئاتا،ــ دېدى زەۋەرگۈل جاھىللىق بىلەن،ــ بىرسى دۇشمەنلىك قىلىۋاتىدۇ. قېنى، شۇ كىشى ئاشكارىلانسۇن...

ــ بولدى، قىزىم،ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى،ــ كىشى قىلسا ئۆزىگە. خەقنىڭ گېپىى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن، ئۆز ئىشىمىزنى قىلايلى. مانا يامانلىق قىلمەن دېگەن بولسىمۇ، ساقچىلار توغرا چۈشەندىغۇ. سەنمۇ قاھار، بۇ ئىشنى خىزمەت دەپ چۈشەن. بولدى، مەن ئۇزۇم سودىگەرلىرىنىڭ قېشىغا بېرىپ باقاي...

زەۋەرگۈل ئاتىسىنىڭ سۆزىگە قايىل بولمىغان ھالدا ئۆيگە ماڭدى. قاھار بولسا زەۋەرگۈلنىڭ سۆزىنى توغرا تاپقان بولسىمۇ، ئارتۇقچە سۆز قىلمىدى. ئەمما ئۇنىڭ خىيالىدىن «سادىق» دېگەن ئىسىم «يالت» قىلىپ كېچىپ ئۆتتى.

ــ تەييار بولۇپ تۇر، مەن بىر دەمدىلا كېلىمەن.
ھېمىت نەنسەنچى شۇنداق دەپ كېتىپ قالدى.
«بىرەر ئىش قىلىپ يۈزۈمنى ئاق قىلسام بولغۇدەك. بولمىسا يەنە نېمە گەپلەر چىقىدۇ؟ــ بۇ خىيال ئۇنىڭدا يەنە ئويغاندى،ــ پۇل تاپاي، يول تاپاي، خەقنىڭ ئالدىدا تىلىمنى ئۇزۇن قىلاي...»
مۇشۇ كۈنلەردە قاھارنىڭ ئۆز كېسەللىكى ھەقىقىدىكى خىيالىغا قارىغاندا مۇشۇنداق خىيالى ھۆكۈمرانلىق ئورۇنغا چىققاندى.
سادىق پىلانىنىڭ سۈغا چىلاشقىنىدىن شۇ ئاخشىملا خەۋەر تاپتى. بۇنىڭدىن سادىقنىڭ غەزىپى چېكىگە يەتكەن بولسا كېرەك، سايىم شۇمشىيىپلا قالغاندى. «ھەي،ــ دەپ ئويلايتتى سايىم،ــ بۇ ئىش ئەملگە ئېشىپ قالغان بولسا، سادىق ھەرگىز قاراپ تۇرماس ئىدى. يېنىمنى خېلىلا تومۇزلاردىم. مانا ئەمدى... ساقچى دېگەن گەپ تىڭشاپ تۇرغۇچە، ۋەزىپىسىنى گاچچىدە ئىجرا قىلمامدۇ! يا ئەكىبەر ساقچىغا ئۆزۈم دەپ باقايمىكىن؟ ياق، ياق... ئۆزۈمگە ئىش تاپماي. يەنە قانداق چارە باركىن؟»

سادىق پاتىگۈلنىڭ يېنىغا بالا كىرگۈزدى. تاش كۆڭرۈكتىكى قېرى ئۇزمە يېنىدا پاتىگۈلنى ساقلاۋاتقان سادىق تىت ـ تىت بولۇپ بىر دەمدىلا بىر نەچچە تال تاماكا چېكىۋەتتى.
ــ ياپىر، نېمانداق ئۇزۇندا چىقمىسىز؟ــ دېدى سادىق پاتىگۈلنى كۆرۈپلا تاقەتسىزلىنىپ.
ــ ھەقىقىي ئاشىق بوپسىز،ــ دېدى پاتىگۈل چاقچاق قىلىپ،ــ ئاشىقلارغا بىر مىنۇت بىر يىلدەك بىلىنىدۇ ئەمەسمۇ.
ــ كۆڭلى توق ئادەملەرگە چاقچاق ياراشقان بىلەن،ــ دېدى سادىق جىلە بولۇپ،ــ بىزدەك ئادەملەرنىڭ بۇنداق چاقچاقلاردىن كۆڭلى بۇزۇلمىدىكەن.
پاتىگۈل يەنە كۈلۈپ كەتتى.
ــ راست گەپ قىلىپ بېقىڭە، زادى زەۋەرگۈلنىڭ ماڭا ھەدىيەغان يېرى بارمىكەن؟

— ئۆزىڭىز بىلەلمىدىڭىزمۇ؟— دېدى پاتىگۈل سىرلىق قىلىپ.

سادىق يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى:

— تۇرۇپلا كۆڭلى باردەك مۇئامىلە قىلىپ كېتىدۇ. يەنە تۇرۇپلا ئىككىلىنىپ قالغاندەك. تۇرۇپلا... ھەي بولدىلا...

— ئويلىغانلىرىڭىز توغرا،— دېدى پاتىگۈل ئەستايىدىللىق بىلەن.

— ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈڭ، مەن ئۇچۇن گەپ قىلىڭ، ۋەدىلەرنى بېرىڭ. راستتىنى ئېيتسام پاتىگۈل، مۇشۇ كۇنلەردە بۇ ئىش خىيالىمغا كىرىۋېلىپ قولۇم پەقەت ئىشقا بارمايدىغان بولۇپ قالدى. سودىغىمۇ قىزىقماس بولۇپ قېلىۋاتىمەن. كۆرۈۋاتسىز، بولمىسا ئىچكىرىگە ئۇزۇم تارتىدىغان ۋاقىت بولۇپ كەتتى. پايدىنىمۇ تازا ئالغىلى بولىدۇ. لېكىن، مۇنداق ئەھۋالدا تاپقان پۇلنىڭ نېمە كېرىكى؟

— سادىق، مەن سىز ئۇچۇن گەپ قىلمىدىم ئەمەس، نۇرغۇن قېتىم گەپ قىلدىم، قىلمىغان گەپلىرىم قالمىدى،— پاتىگۈل سادىقنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېقىپ راست گەپنى قىلماقچى بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سادىقنىڭ پاتىگۈللەرنىڭ ئۇزۇمىنى يۇقىرى باھادا ئېلىشى، يىگىتى ئۆمەر بىلەن ئىككىسىنى تۇرپانغا ئاپىرىپ ئويىنىتىپ، ئېسىل كىيىملەرنى ئېلىپ بېرىشى زەۋەرگۈل ھەققىدىكى ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىشى ئۇچۇنغۇ! شۇڭا پاتىگۈل ئۆزى بىلگەنلىرىنى ئېيتىش قارارىغا كەلدى،— سادىق، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ، ئاچچىقلانغان بىلەن ئىش تاڭاتمايدۇ. مەن بايا سىزگە «ئويلىغانلىرىڭىز توغرا» دېدىم. بۇ سۆزۈمنىڭ ئەلۋەتتە ئاساسى بار. زەۋەرگۈلنىڭ سىزگە كۆڭلى تارتىدىغىنىمۇ راست، ئىككىلىنىپ تۇرۇۋاتقىنىمۇ راست. نېمىشقا مۇنداق بولىدۇ؟ مەن سىزگە بىر گەپنى دەي. ئەمما، مېنى بالاغا تىقماڭ.

— قانداق ئادەملىكىمنى ئوبدان بىلىسىز.

— قاھارنى بىلدىڭىز. قارىسام، قاھار بۇ ئائىلىدە پەيدا

بولغاندىن باشلاپ زەۋەرگۈلدە ئۆزگىرىش بولغاندەك قىلىدۇ. نەچچە قېتىم بولدى، ئۇلارنىڭ شۇنداق قىزغىن سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى، بىرىلىپ بىللە كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم.

بۇ گەپ بىلەن رەشىك ئوتلىرى سادىقنىڭ غەزەپ ئوتلىرىنى پۈۋلەپ، ئەقلىنى ئازدۇرۇشقا باشلىدى.

ــ زەۋەرگۈلچۇ؟ بۇ ھەقتە بىرنېمە دېمىدىمۇ؟

ــ ئۇ دەمدۇ. مەن دېدىم.

ــ نېمە دېدى؟ ــ سادىق ئالدىراپلا سورىدى.

ــ ئوچۇق بىرنېمە دېمىدى. بىراق، ھېس قىلىشىمچە، زەۋەرگۈل قاھارغا يېقىنچىلىق قىلمىدىكەن. سىزمۇ ھېلىقى كۈندىكى تويدا كۆردىڭىزغۇ!

سادىق ئەلەم بىلەن لېۋىنى چىڭ چىشلەپ بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ مەن بىلمىدىم، پاتىگۈل، بۇنىڭ ئامالىنى ئۆزۈم قىلاي. سىزمۇ پەيتى كەلگەندە زەۋەرگۈلگە ئوبدان گەپ قىلىپ قويۇڭ.

ــ بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ.

سادىق خىيالغا پاتقانچە يولىغا ماڭدى. «زەۋەرگۈلنى خاپا بولۇپ قالمىدۇ، دەپ يۈرگىنىم بىلەن لېۋىمنى يالاپ قالغۇدەكمەن. ئۇنىڭدىن كۆرە قاھار دېگەن كەلگۈندى مېنى بىلىپ قويسۇن، مېنى بوش چاغلاپ قاپتۇ ــ دە!» ئويلىغانچە سادىق دەرغەزەپكە كەلدى: «خەپ، زەۋەر! سەن مېنى ئەخمەق قىلۋاتسەن. بىراق، بۇنىڭ سورىقى بار. قېنى، ئالدى بىلەن سېنى ئەل ــ جامائەت ئالدىدا خوتۇن قىلۋالاي. ئاندىن سەنمۇ ھېسابىڭنى بېرىسەن!»

ئۇ ئۆيىگە كەلگەندە ئاپىسى ئۇنىڭغا بىر تېلېگراممىنى بەردى. سادىق خۇشياقمىغاندەك قىلىپ تېلېگراممىنى ئوقىدى. ئاپىسى بۇنىڭغا ھەيران قالدى. چۈنكى، بۇرۇنلاردا سادىق بۇنداق تېلېگراممىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتەتتى. تېلېگرامما كەلسە، خۇشاللىقىدىن ھەمىلەنگە ئوقۇپ بېرەتتى. تېخى سودا ئەھۋالىنى چۈشەندۈرۈپ كېتەتتى. بۈگۈنچۇ؟ سادىقتا ئۇ ھاللارنىڭ بىرسىمۇ يوق. ئاپىسى بۇنىڭدىن ھەيران بولدى ھەم «سودىسىدىن

چاتاق چىققان ئوخشايدۇ» دېگەندەك ئەندىشىگىمۇ چۈشۈپ قالدى. «ئىلاھىم ئۇنداق بولمىغاي، بالامنىڭ ئىشلىرى ئەمدىلا يۈرۈشكەنىدى. كۆز تەگمىسۇن...»

— نېمە دەپتۇ، بالام؟ — ئاپىسى ئېھتىيات بىلەن سورىدى.

— ئالىدىغان ئۇزۇمنى ئېلىپ ئون كۈنگىچە يولغا چىقىپ بولۇڭلار دەپتۇ. باشقا گەپ يوق.

سادىق شۇنداق دەپ قولىدىكى تېلېگرامما قەغىزىنى شىرەگە تاشلاپ قويدى.

— ياخشى گەپكەنغۇ، — دېدى ئاپىسى يېنىك تىنىپ.

سادىق گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى. ئاپىسى كۆڭلى بىسەرەمجان بولۇپ ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن نەچچە كۈنگىچە سادىق گادىرماچ خىيالىلار ئىلكىدە گاڭگىراپ يۈردى. زادى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەمدى ھە دەپ بەرسە زەۋەرگۈلنى يالاڭتۆش قاھارغا تاشلاپ بەرسە بولغۇدەك. ياق، بۇ ھاقارەتنى سادىق ھەرگىز كۆتۈرەلمەيدۇ. سادىق قانداق ئادەم ـ ھە! قاھارنىڭ ئەدىپىنى بېرەي دېسە، زەۋەرگۈلنىڭ خاپا بولۇشىدىن قورقىدۇ. ئەمىسە ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ يۈرگۈلۈكمۇ؟! «ياق، مەن قايسى كۈندىكى قارارىمدىن يانسام ھەرگىز بولمايدۇ. بوشاڭلىق قىلىپ زەۋەرگۈلنى تارتقۇزۇپ قويغاندىن قىلىدىغانىنى قىلىپ باقاي...»

سادىق قەتئىي نىيەتكە كەلدى. ئويلىرىمۇ كەسكىن ئىدى: «قولۇمدىكى پۇللا بولىدىكەن، مەن كىمگە نېمە قىلدۇرالمايمەن. مېنىڭ كۈچۈمنى — پۇلۇمنىڭ كۈچىنى كۆرۈپ قوي، قاھار!»

سادىق ئۇدۇل بېرىپ سايىمنى تاپتى ۋە يېزىلىق ھۆكۈمەت ئالدىدىكى ھېلىقى «كاڭلىق» ئاشخانىغا باشلىدى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — سورىدى سادىق. ئەما سايىم بىر نەرسە دېيەلمەي ئولتۇرۇپ قالدى.

— مەن ئەمدى زەۋەرگۈلنى خاپا بولۇپ قالار، دەپ ئالدى ـ ئارقامغا قاراپ ئولتۇرمايمەن. شۇڭا قانداقلا چارە بولسا دەۋەر.

سايىم چۆچۈپ سادىققا قارىدى ۋە سادىقنىڭ راست

سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن زەھەرخەندىلىك بىلەن ئېيتتى:

ــ كۆزدىن يوقلا قىلمۇپتىمىزمۇ ــ يە؟

سايىم شۇنداق دەپ قولىنى گېلىغا ئاپىرىپ سۈركىدى.

ــ ھەدىسە شۇنداقلا دەيدىكەنسەن!ــ دېدى سادىق قاينىاپ،ــ ئۇنداق قىلساڭ ھەممىمىز بالاغا قالىمىز. قېچىپ قۇتۇلىدىغان كىنو ئەمەس بۇ كالۋا.

ــ ئەمىسە بۇرادەرلەر ئۇرسۇن! ئارقىسىغىمۇ قارىماي تۇيۇقتىن كېتىدىغان قىلسۇن.

ــ مۇنۇ كاللاڭ بەزىدە ھېچنېمىگە ئىشلىمەيدۇ،ــ دېدى سادىق سايىمنىڭ بېشىغا نوقۇپ،ــ ئۇ چاغدا ئۇ بىرنېمە تېخىمۇ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئىشىنى ئۆزىمىز ئوڭشاپ قويغان بولمايمىزمۇ.

ــ ئەمىسە...

سايىم بېشىنى قاشلاپ ئولتۇرۇپ كەتتى. سادىقنىڭ كەيپى ئوسال بولغاچقا ھاراققا بىر ئازمۇ مەيلى تارتماي رومكىنى تۇتقان پېتى ئولتۇرۇپ كەتتى. سايىم بولسا شۇنچە ئېچكۈسى كەلگەن بولسىمۇ، سادىقنىڭ پەيلىنى كۆرۈپ ئالدىدىكى رومكىنى قولىغا ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. پەقەت ھاراقنا تەمەخورلۇق بىلەن دەمۇدەم قاراپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئاغزى ئېچىلغان ھاراق شۇ پېتى تۇرۇۋەردى.

ئۇلار ھېچبىر ئامال تاپالمىغاندىن كېيىن سادىق رومكىنى بىر چەتكە سۈرۈپ قويۇپ، چاي پىيالىسىگە تولدۇرۇپ قۇيدى ــ دە، غۇرتۇلدىتىپ ئىچىۋەتتى.

ــ قانداق قىلساق بولىدىكىن ئۇ گۇيىنى؟ــ سادىق يەنە ھاراق قۇيدى. سايىمنىڭمۇ ئىچكۈسى كېلىپ كەتتى. شۇڭا شۇ تەمەدە كاللىسىمۇ تېز ــ تېز ئىشلەشكە باشلىدى.

ــ توغرا،ــ دېدى سايىم كۆزلىرى چاقناپ،ــ قاھار ھازىر پۇل تېپىشنىڭ كويىدا يۈرىدۇ. شۇ تەمەدە كەنتتە ئىشلەش ئۈچۈن ئابدۇل شۇجىغا نەچچە قېتىم گەپ قىپتۇدەك. بىز ئۇنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلانساق بولمامدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سادىقنىڭ چىرايىغا ئاستا ـ ئاستا كۈلكە يۈگۈردى ۋە بېشىنى لىڭشىتتى:

ـــ توغرا دەيسەن، سايىم، بۇ بىز باش قاتۇرىدىغان تەرەپ ئىكەن.

سادىقنىڭ كۈلكىسىنى كۆرگەن سايىم كەينىدىن ئۈچ رومكا ئىچىۋېتىپ گۆشكە قول سۇندى.

ـــ ئۇنداقتا، بىز ئۇنىڭ بۇ ئاجىزلىقىدىن قانداق پايدىلانساق بولىدۇ؟ـــ سورىدى سادىق.

ـــ ئۇنىڭ كوكۈلسىدىن تۇتۇۋالدۇقمۇ، كوكۈلسىنى قايسى تەرەپكە تارتساق، بېشىنى شۇ ياققا قىلماي ئامالى يوق. شۇڭا ئالدىرىماي ئامالىنى قىلايلى.

ـــ توغرا، توغرا، ئوبدان ئويلىشايلى. ئەمدى بىر پەشۋا بىلەن يوقلا قىلىدىغانىنىڭ ئېپىنى قىلايلى. بولدى، ھازىر بۇ گەپنى قويۇپ ھاراق ئىچەيلى.

كەچقۇرۇنغا يېقىن ئوبدانلا تەڭشىلىۋالغان بۇ ئىككىسى سادىقنىڭ «جەنۇب» ماركىلىق موتسىكلىتىغا مىنىشىپ مەھەللىگە مېڭىشتى. مەھەللىگە كىرگەندە بىر نەرسە كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان قاھارغا ئۇچراشتى. قاھار ئۇلارغا باش لىڭشىتىپ سالام قىلدى. ئۇلار مۇنداقلا سالام قىلىپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ئەمما بىر ئاز مېڭىپلا سادىقنىڭ قېنى قىزىپ كەتتى. كۆز ئالدىغا قاھار بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ چاقچاقلىشىپ، بىر ـ بىرىنى نوقۇشۇۋاتقانلىقى، بىللە كىتاب ئوقۇپ كۈلۈشۈۋاتقىنى كېلىۋېلىپ ئۆزىنى كونترول قىلالماي قالدى. شۇنىڭ بىلەن موتسىكلىتىنى كەينىگە قايتۇردى.

ـــ يۈرە، ئاۋۇ مازغا ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويايلى،ـــ دېدى سادىق چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ.

ـــ بولىدۇ، مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتقان. ئۇ پۇل تاپماقچى ئەمەسمۇ،ـــ سايىم يەل بەردى.

ئۇلار قاھارنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاشتى. ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن سادىق بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، چىشىنىڭ ئارىسىدىن «چىرت» قىلىپ تۈكۈرۈۋېتىپ تەمئىي قىياپەتكە كىرىۋالدى:

ــ ئاداش قاھار، ئاڭلىسام ئىش ئىزدەپ يۈرۈپسەن؟
ــ ھەئە، بىكار بولغاندىكىن، ئىشلەي دېگەن،ــ دېدى قاھار باشقىچە ئويلاردا بولماي.
ــ پۇل تاپقۇڭ كەپتۇ ــ دە؟ ياخشى ئويلاپسەن.
ــ زەۋەرگۈللەرگە ئېغىرچىلىقىمنى سېلىۋەرسەم بولمايدۇ. شۇڭا ئۇلارغا ئازراق بولسىمۇ ھەمدەم بولاي دەپ...
قاھارنىڭ ئاغزىدىن زەۋەرگۈلنىڭ ئىسمى چىقىشى بىلەن سادىقنىڭ مۇشتى تۈگۈلدى. ئەمما سايىمنىڭ يالغاندىن يۆتىلىپ قويۇشى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.
ــ بىر ئىش بار، قىلامسەن؟
ــ قىلالارمەنمۇ؟
ــ قولۇڭدىن كېلىدۇ،ــ دېدى سادىق مىيىقىدا كۈلۈپ،ــ ئاسانلا بىر ئىش. مېنىڭچە، سەن ئۇ ئىشنى بىردەمدىلا قىلىۋېتىسەن.
ــ شۇنداقمۇ؟ــ قاھارنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى،ــ بەك ياخشى بولدى، رەھمەت سىزگە ئاداش.
ــ پۇلىمۇ جىق دېگىنە، مىڭ يۈەن.
ــ ھە!؟ ئاسان ئىشقا مىڭ يۈەن بېرىدىغان كىم ئىكەن ئۇ؟ــ دەپ ھەيران بولۇپ سورىدى قاھار.
ــ مانا مۇشۇ سادىق لاۋبەن!ــ دەپ سادىقنى كۆرسەتتى سايىم. بۇنى ئاڭلىغان قاھار خۇشال بولۇپ كەتتى.
ــ رەھمەت، رەھمەت! ئاغىنىدارچىلىقنى يەتكۈزىدىغان بولدىڭىز.
قاھار، ھەم خۇشال بولدى، ھەم ھاياجانلاندى ۋە: «ياخشى ئادەمگە بىكارلا يامان ئويلاردا بولۇپ كېتىپتىمەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىسىلىپ، زەۋەرگۈل بىلەن يېقىن ئۆتۈپ خاتا قىپتىمەنمۇ قانداق؟» دەپ ئويلىدى. ئاندىن سادىقتىن سورىدى:
ــ ئۇنداق بولسا، ئۇ ئىشنى دەرھاللا قىلساق بولاتتى.
ــ بولىدۇ، سەنلا خالىساڭ ھازىرلا قىلىمىز،ــ دېدى سادىق.
ــ مەن ئەلۋەتتە خالايمەن ــ دە. قېنى نېمە ئىشتى؟

سادىق يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى چىقاردى:

ــ مانا پۇلمۇ تەييار. سەن شۇ تاپتا يالىڭاچ بولۇپ مەھەللىنى بىر ئايلىنىپ بەرسەڭ بۇ پۇل سېنىڭ.

ــ نېمە؟!ــ قاھارىنىڭ كۆزى چەكچىيىپ كەتتى. سايىم بولسا قاقاقلاپ كۈلۈشكە باشلىدى.

ــ قانداق، ئاسان ئىشمىكەن؟ مۇنداق ھەققى كۆپ، ئۆزى ئاسان ئىش ھەممىلا ئادەمگە ئۇچراۋەرمەيدۇ،ــ دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلدى سادىق ۋە قولىدىكى پۇلنى شاراقلىتىپ قويدى. ئۆزىنىڭ ئەخمەق قىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلگەن قاھار غەزەپتىن تىترەپ كەتتى.

ــ سەن... سەن!

ــ نېمىگە خىجىل بولىسەن، بەش مىنۇت غەيرەت قىلساڭ، مىڭ يۈەنگە ئىشلىگەن بولىسەن.

ــ سادىق لاۋبەن ماڭا شۇنداق دېگەن بولسا، بىردەمدىلا مىڭ يۈەن تېپىۋالاركەنمەن. ھەي، مىڭ يۈەن!ــ دېدى سايىم تاماقلىرىنى چىكىلدىتىپ.

قاھارىنىڭ بارماقلىرى كىرىشتى، لەۋلىرى تىترىدى.

ــ چاققان بول، كىيىملىرىڭنى سال!

غەزەپ ـ نەپرىتى ئىچ ـ ئىچىدىن قاينىاپ چىقىۋاتقان قاھار ئۆزىنى تەستە بېسىۋېلىپ، سادىققا بىر پەس تىكىلىپ قارىۋەتكەندىن كېيىن شارتلا بۇرۇلۇپ يولىغا راۋان بولدى. ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۇنى مەسخىرە قىلىپ قاقاقلاپ كۈلگەن ئاۋازى خىلىغىچە ئاڭلاندى.

قاھار ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرتىنىپ كەتتى. «بىردەمدىلا ئۇنى ماختاپ كەتكەن ئەخمەقلىقىمنى! ئۇنى ھۆركىرەتكىنى ئاشۇ سېسىق پۇلىغۇ! بولىدۇ، مەنمۇ پۇل تاپاي، پۇلىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقاي، ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويايي! ھامىنى بىر كۈنى مۇشۇ گەپنى ئۆزۈڭلارغا دېمەيدىغان بولسام...» قاھار ئۆيگە يېتىپ بارغۇچە بۇ گەپنى نەچچە قېتىم تەكرارلىدى.

ئۆيدىمۇ ئىچىدە شۇنىلا تەكرارلاپ ئولتۇردى. بىراق زەۋەرگۈللەرگە ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى پەقەت چاندۇرمىدى.

ئالتىنچى باب

شۇ ئىش بولۇپ قاھار نەچچە كۈنگىچە پەقەت ئېچىلالمىدى. ئەتىدىن ـ كەچكىچە خىيالغا پېتىپلا يۈردى. ھېممىت نەنسەنچى بىلەن زەۋەرگۈل «ساقچىنىڭ كەلگەن ئىشى ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاشتى. لېكىن قاھاردا نېمە خىيال بولماقچى؟ «يالىڭاچ كوچا ئايلىنىش» ئىشىدا ئويغانغان ئوي ئۇنىڭدا ئاجىزلاشماقتا يوق، بەلكى بارغانچە كۈچىيىپ بېرىۋاتاتتى. بۇرۇن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا «دورا قانچىلىك تەسىر قىلغاندۇ؟ تۇنۇگۈنكىدىن ياخشى بولۇپ قالغاندىمەنمۇ؟» دەپ، كېيىنچە «زەۋەرگۈل نېمە قىلىۋاتقاندۇ؟ يېنىغا كىرەيمۇ ياكى ئۇ چىقارمۇ؟ بۈگۈن ئۇنىڭغا قانداقراق گەپلەرنى قىلسام بولار؟» دېگەنلەرنى ئويلىغان بولسا، ھازىر ئۇيقۇدىن ئويغاندىمۇ «زادى نېمە ئىش قىلسام بولار؟ قايسى ئىشنى قىلسام ماڭا ئوڭ كېلەر؟ جىق پۇل تاپقىلى بولار؟» دېگەننىلا ئويلايدىغان بولدى. ئۇنىڭ كۈن بويى خىيال بىلەنلا يۈرۈشى شۇنىڭدىن ئىدى. نۇرغۇن تەرەپلەرنى ئويلىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ تۇزۇكرەك بىرەر ئىشنى ئويلاپ يېتەلمىدى. بۇنىڭدىن ئۇ «نەزەر دائىرەم، كۆرگەن ـ بىلگىنىم بەك ئاز ئىكەن» دەپ ئەپسۇسلاندى.

بۈگۈن ھېممىت نەنسەنچى قاھارنىڭ ئۇ ھالىغا پەقەت تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى.

ــ قاھار، بۇنداق قىلساڭ كېسەل ئارقىغا يېنىۋالمدۇ. مەن سېنى ساقايتاي، كۆڭلۈمنى يورۇق قىلاي، دەپ بۇ يەرگە ئەكەلسەم، سەن مۇشۇنداق كەينىڭگە تارتىشىپ تۇرۇۋالساڭ... ئوغۇل بالا دېگەن كەڭ قورساق بولغىنى ياخشى. ئانچىكىم ئىشلارغا بۇنداق خاپىلىق تارتىپ يۈرسەڭ، بۇ جاھاننىڭ ئىشلىرىغا چىدىغىلى

بولامدۇ؟ ئەكبەر ساقچىنىڭ كەلگىنى ئۆز خىزمىتى. شۇڭا ئۇنى ئەيىبلىگىلى، ئۇنىڭدىن خاپا بولۇپ يۈرگىلى بولمايدۇ... بولدى، ئۇ ئىشنى ئىچىڭدىن چىقىرىۋېتىپ، ئۆزۈڭنى بۇرۇنقىدەك خۇشال تۇت.

قاھار ھېمىت نەنسەنچىنىڭ بۇنچىلىك ئاچچىقلانغانلىقىنى ھازىرغىچە كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئەمما ھېمىت نەنسەنچىنىڭ بۇ ئاچچىقلىنىشىمۇ، قاھارغا ئىنتايىن مېھىرلىك بىلىنىدى. دېمىسىمۇ، بۇ گەپلەر ئارىسىغا كۆچلۈك كۆيۈمچانلىق، رەت قىلىپ بولماس يان بېسىش يوشۇرۇنغانىدى. شۇڭا قاھار قانداقمۇ «مەن ئۇ ئىشقا خاپا بولمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بۇرۇن تارتقان خاپىلىقلار ئالدىدا بۇ خاپىلىق قانچىلىكتى؟ مەن ھازىر قانداق قىلسام كۆپرەك پۇل تېپىپ، سىلەرگە جاۋاب قايتۇرۇشنى، ماڭا ھاقارەت قىلغانلارنىڭ ئاغزىنى ئېتىشنى ئويلاۋاتىمەن» دېيەلىسۇن!؟

شۇڭا، قاھار سۈس كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىشقا مەجبۇر بولدى. بۇنى كۆرگەن ھېمىت نەنسەنچى يېنىك تىندى ۋە بىر ئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ قېلىپ دېدى:

ــ ھازىر خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدىڭ. يىل ئۆرۈلسە، يۇرتۇڭغا بېرىپ كېلىدىغان ئىشنى دېيىشەيلى. ئەگەر خالىساڭ، مەن سېنى ئاپىرىپ كېلىمەن. غەم قىلما، ھارۋا بىلەن ئەمەس، جۈمۇ.

بۇ گەپ بىلەن ئۇلار كۈلۈشتى ۋە ئاردىدىكى جىددىي كەيپىيات تۇگىگەن بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھېمىت نەنسەنچى ئىشنى ماڭدى.

بىراق، زەۋەرگۈل كۈلۈپ قويغىنى بىلەن «قاھارنىڭ قورساق كۆپۈكى تېخى چىقمىدى» دەپ ئويلاپ ئۆيدىن چىقتى.

قاھار يەنە ئويغا پاتتى، ھېمىت نەنسەنچىنىڭ سۆزىنى ئويلاپ خىجىل بولدى. «دېمىسىمۇ راست، مەن نېمىشقا ئۆز خىيالىم ئۈچۈن تۇتۇلۇپ، باشقىلارنى، يەنە كېلىپ ماڭا شەپقەت قىلىۋاتقان كىشىلەرنى بىئارام قىلىمەن؟ بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ يۈرەي... لېكىن ھەر مىنۇت پۈرسەت كۈتىمەن!»

زەۋەرگۈل ئۆزىنى باسالماي قالغاندى. قاھارنىڭ مەيۈس ھالى كۆز ئالدىغا كەلسىلا بۇ ئىغىر ـ بىسىق قىزنىڭ ئاچچىقى كېلەتتى. «قاھارغا دۈشمەنلىك قىلىۋاتقان بىرى بار ئىكەن. ئۇنىڭ مەقسىتى قاھارنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋېتىش ئىكەن. ئەمما قاھارنىڭ بۇ يەردىن كېتىشى ئۇنىڭغا نېمە پايدا ئەكېلەر؟» دەپ ئويلايتتى. ئۇ يول بويى ئويلاپ ئاخىر سادىقنى يادىغا ئالدى. «يا سادىق قاھاردىن ئەنسىرەپ شۇنداق قىلغاندىمۇ؟ بولمىسا ھېلىقى كۈنى تويدا سادىقنىڭ قاھارغا بولغان مۇئامىلىسى ياخشى بولغاندىغۇ!...» زەۋەرگۈل پاتىگۈلنىڭ ئۆيىگە بارغۇچە نۇرغۇن خىياللارنى قىلدى.

زەۋەرگۈلنىڭ دەرۋازىدىن كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن پاتىگۈلنىڭ تېنىگە تىترەك ئولىشىپ، سارىسىمگە چۈشتى. ئىككى كۈن بۇرۇنمۇ ئۇ مۇشۇنداق ھالغا دۇچار بولغاندى.

شۇ كۈنى پاتىگۈل ئۆي ئىشلىرىنى قىلىپ بولۇپ، مەھەللىدىكى بىرەرىنىڭ قېشىغا كىرىپ ھال ـ مۇڭ قىلىپ چىقماقچى بولۇپ تۇراتتى، بىر بالا كىرىپ ئۆمەرنىڭ چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى.

پاتىگۈل دېگەن يەرگە بېرىپ، ئۆمەر بىلەن سادىقنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن پاتىگۈل «سادىق يەنە زەۋەرگۈلگە خىزمەت ئىشلە، دېسە، نېمىمۇ دەرمەن؟ يا زەۋەرگۈلنىڭ قاھار بىلەن يۈرۈش خىيالى بار ئوخشايدۇ، دەپ گەپنى تۇگىتەي بولمىسا...» دەپ ئويلاپ ئۇلارنىڭ قېشىغا باردى. پاتىگۈل ئۇلار بىلەن ئەھۋاللىشىپ بولۇشىلا سادىق ئالدىراپ ئېغىز ئاچتى:

ــ قاراڭ، پاتىگۈل، چوڭ بىر ئۇقۇشماسلىق بولغان ئوخشايدۇ. مۇشۇ سايىم دېگەن كاللىسى ئىشلىمەيدىغانىنى... قاراڭ، ئۇ خۇمسى كەنتنىڭ قوغداش مۇدىرى بىلەن قاھار توغرۇلۇق سۆزلىشىپ، قاھارنىڭ تېگى ـ تەكتى تازا ئېنىق ئەمەس، دەپتىكەن. ئەستا... بۇ قوغداش مۇدىرى بېرىپ ساقچىغا بۇ ئەھۋالنى دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساقچى زەۋەرگۈللەرنىڭ ئۆيىگە

بېرىپتۇ. باشقىغۇ ئىش بولماپتۇ، لېكىن زەۋەرگۈل مېنى خاتا چۈشىنىپ قالمىسۇن دەيمەن. شۇڭا...

پاتىگۈل ئەھۋالنى بىردىنلا چۈشەندى: «ئۆزۈڭ قاھاردىن ئەنسىرەپ، ئۇنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋېتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپسەن ـ دە! خىيالىڭدا قاھار بۇ يەردىن كەتسە، زەۋەرگۈل ماڭا قالىدۇ، دەپ ئويلاپسەن ـ دە؟ ۋۇ، قاقۋاش سادىق... ئەمما سېنىڭ بۇ بالايىڭغا چېتىلىشىنى خالىمايمەن...»

ــ شۇڭا، پاتىگۈل، مۇشۇ ئىشتا ماڭا بىر ياردەم قىلىڭ. زەۋەرگۈل چوقۇم يېنىڭىزغا كېلىپ، بۇ ئىشنى دەيدۇ ھەم مېنىڭدىن كۆرىدۇ. شۇڭا سىز مەن ئۈچۈن گەپ قىلىپ قويسىڭىز. زەۋەرگۈل بىلەن بولغان ئىشىمىز پۈتەيلا دەپ قالغاندا...

پاتىگۈل بايىقى ئويى بويىچە گەپ قىلاي دەپ تۇرغاندا، ئۆمەر ئېغىز ئېچىپ قالدى:

ــ سادىق ئۈچۈن گەپ قىلىپ قويۇڭ ئەمدى. سىز بىلمىسىز، نېكەم سادىق زەۋەرگۈلنى قوغلاشقىلى، ئۇلارنىڭ ئىشىمۇ پۈتۈپلا قالغانىدى. سىزمۇ ئاڭلىغانسىز، قايسى كۈندىكى تويدا زەۋەرگۈل ياق دېمەپتۇ، ئالدىرمايلى، دەپتۇ. دېمەك ئىشىنىڭ پۈتكىنى شۇ. تەييار بولۇپ قالغان ئىش ئەمدى، سايىمنىڭ بىر چالۋاقىشى بىلەن تۈگىسە... مېنىڭچە، زەۋەرگۈل ئەقلىنى تېپىپ، سادىق بىلەن تېزرەك تويىنى قىلىۋالسا بولىدۇ. سادىق ساۋاقدىشىمىز ھەم دوستىمىز. دوستلارغا قولى كەڭ، مەرد، يولى ئوچۇق. مانا قارىڭە، بىزنى يېقىن كۆرگەچكە موتسىكلىتىنى ماڭا سوۋغا قىلىۋەتتى.

شۇندىلا پاتىگۈل ئۆمەر مىنىۋالغان «جەنۇب» ماركىلىق موتسىكلىتىقا دىققەت قىلدى، شۇنداقلا مەقسەتنى چۈشىنىپ يەتتى. ئۇ ئۆمەرنىڭ تۇرقىغا قاراپ، ئۇنىڭ ئامالسىز ئەھۋالدا قالغانلىقىنى بىلدى، شۇ تاپتا ئۆمەر موتسىكلىتىقا مەھكەم ئولتۇرۇۋالغان بولۇپ، پەقەت چۈشكۈسى يوقتەك قىلاتتى. دېمەك، ئۆمەرنىڭ ئۇزۇندىن بۇيانقى بىر موتسىكلىت ئېلىش

ئارزۇسى مانا ئەملگە ئېشىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. پەقەت پاتىگۇل باش لىڭشىتسىلا بولىدۇ.

— مەن نەچچە كۈنگىچە ئۇزۇم ئېلىپ شىئەنگە ماڭمەن. شۇڭا موتسىكلىت ئۆيدە توپا بېسىپ ياتقاندىن سىلەردەك يېقىن دوستلار پايدىلانسۇن، دېدىم... پاتىگۇل، مېنىڭ ئەنسىرەيدىغىنىم، مەن ئىچكىرىدىن كەلگۈچە ئىشلار ئۆڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كەتمىسۇن دەيمەن. لېكىن، بۇ ئىشتا سىزدىن باشقا تايىنىدىغان ئادىمىم يوق...

سادىق ھەقىقەتەن جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى.

— شۇنداق بولسۇن، پاتىگۇل ـ ھە؟ — دېدى ئۆمەر پاتىگۇلنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ. پاتىگۇل بۇ تىكىلىپ قاراشقا بەرداشلىق بېرەلمىدى:

— سادىق، سىز خاتىرجەم بولۇڭ.

پاتىگۇلنىڭ ئاغزىدىن بۇ گەپ چىقىشى بىلەن سادىق:

— يۇر ئۆمەر، ئىچىپ تەبرىكلىمىسەك بولمايدۇ، — دېدى. ئۆمەر «خوش» دەپلا، موتسىكلىتنى ئوت ئالدۇرۇپ، سادىقنى مىنگەشتۇرۇپ كېتىپ قالدى.

ئەمما، پاتىگۇلنىڭ تېنىگە تىترەك ئولىشىپ، سارىسىمىگە چۈشتى. «ئەمدى زەۋەرگۈلگە نېمە دەرمەن؟ سادىقنىڭ يالغانچىلىقى كېيىنچە چېنىپ قالسا، مەن زەۋەرگۈلنىڭ يۈزىگە قانداق قارىيالايمەن؟ ياق، ياق، مېنىڭچىمۇ زەۋەرگۈل سادىقا تەگسە، بەختىنى تاپىدۇ. شۇڭا ھازىرقى خاتالىقىم ئۈلار توي قىلىپ، زەۋەرگۈل بەختلىك بولغاندا، مەن قىلغان ئەڭ توغرا ئىشقا ئايلىنىدۇ. شۇنداق بولسۇن خۇدايىم...»

نەچچە كۈندىن بۇيان گەرچە پاتىگۇل دېلىغۇل بولۇپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما شۇ خىيالى ئۇنىڭغا تەسەللى بولغانىدى. مانا ئەمدى زەۋەرگۈلنى كۆرۈش بىلەن قورقۇپ كەتتى.

پاتىگۇل زەۋەرگۈل بىلەن چاندۇرماي ئەھۋاللاشتى. دېگەندەك، سۆزنىڭ بېشى شۇ ئىشتىن باشلاندى. قارىغاندا، زەۋەرگۈلنىڭ

ئاچچىقى كەلگەندى. بۇنى كۆرگەن پاتىگۈل ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي سادىقنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناپ سالدى:

— ۋاي، زەۋەر، ئاشقىلىقنىڭ دەردىگە چىدىماي قاپسەنمۇ، نېمە؟

— پاتەم، ھازىر چاقچاققا خۇشۇم يوق!

— بولدى قىلە، ئاددىيلا ئىش ئىكەنغۇ، بۇ ئىشنى مەنمۇ ئاڭلىغان. ساقچىنىڭ خىزمىتى شۇغۇ.

— ساقچىنىڭ خىزمىتى بولغان بولسا مەيلىتى، لېكىن بۇنىڭدا بىرسىنىڭ ئۆچمەنلىكى باردەك قىلىدۇ. سادىق مېنى دەپ شۇنداق دۇشمەنلىك قىلىۋاتامدۇ ـ يە؟

— كىم سېنى چىرايلىق بولسۇن، دەپتۇ؟ شۇڭا يىگىتلەر تالىشىپ شۇنداق قىلسىمۇ قىلغاندۇ؟ بۇنىڭدىن خۇش بولماي نېمە خاپىلىق ساڭا.

— قېنى ئېيتە، سادىق پەردە ئارقىسىغا ئۆتۈۋېلىپ قىلغان ئىشتۇ بۇ، شۇنداقمۇ؟

— راست گەپنى دەي، بۇ ھەقتە مەن سادىق بىلەن سۆزلەشتىم. ئۇنىڭ ھېلىقى سايىم دېگەن غالچىسى كەنتنىڭ قوغداش مۇدىرى بىلەن ھاراق ئىچىپ ئولتۇرۇپ قاھار توغرۇلۇق سۆزلىشىپتىكەن. شۇ بىرنېمە بۇ ئىشنى ساقچىغا دېگەن چېغى... بۇ ئىش چىققاندىن كېيىن سادىق سايىمغا بەك ئاچچىقلىنىپ كەتتى.

ئەمما، زەۋەرگۈل ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەندەك قاراپ قويدى.

— مەن سادىقنى ئوبدان چۈشىنىمەن. ئۇ بۇنداق نامەردلىكنى قىلمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەن ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتساڭ... مېنىڭچە، بۇ ئۇنچىلىك ئويلىنىپ كەتكۈدەك ئىشمۇ ئەمەس. ھە راست، سەنمۇ بىلگەنسەن، سادىق ئىچكىرىگە ماڭغىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا خوش دەپ قويمىساڭ بولماس.

زەۋەرگۈل بۇنىڭغا ئىنكاس بىلدۈرمەي تۇرىۋەردى. پاتىگۈل ئىشنىڭ ئۇڭۇشلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ گەپنى بۇرىۋەتتى:

— راستىنىڭى ئېيتە، قاھارغا كۆڭلۈڭ چۈشۈپ قالمىغاندۇ؟

ـــ ئۇقمايمەن، ـــ دېدى زەۋەرگۈل چىرايى ئېچىلىپ.
ـــ ئەگەر، قاھار بولمىغان بولسا، بۇ چاغقىچە سادىققا تېگىپ بولاتتىڭ، شۇنداقمۇ؟
ـــ بەلكىم، ـــ دېدى زەۋەرگۈل يېقىن دوستىدىن كۆڭلىدىكىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرماي.
ـــ شۇڭا دەيمەن دوستۇم، سەن سادىققا ماقۇل دېسەڭ بولاتتى. ئەگەر ئۇنى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قولدىن چىقىرىپ قويساڭ، كېيىن ھەي، دەپ قالىسەن جۇمۇ.
ـــ ھېچ بىلەلمىدىم، ـــ دېدى زەۋەرگۈل ئۇھسىنىپ، ـــ كېيىنچە بىر گەپ بولسۇن.
ـــ قاچان؟
ـــ سادىق ئېچكىرىدىن قايتىپ كەلگەندە.
ئۇلار خوشلاشتى. قايتقۇچە زەۋەرگۈلنىڭ كەلگەندىكى ھالىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. بۇنىڭدىن پاتىگۈل يېنىك تىندى.
ـــ ھە راست، ـــ دېدى زەۋەرگۈل ئىشىك ئالدىغا چىققاندا، ـــ سادىققا مەن ئۇچۇن خوش دەپ قوي، ھازىرچە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەي تۇراي.
زەۋەرگۈل كەتتى. پاتىگۈل ئۇنىڭ كەينىدىن كۈلۈپ قويدى.
زەۋەرگۈل ئۆيىگە قايتقۇچە ئالدىرىمىدى. پاتىگۈلنىڭ گەپلىرىنى ئويلاپ، ئۆزىنى ئوبدان بىر دەكسۈتالماقچى بولدى. دېمىسىمۇ، ئۇ بۇنداق ئىككى تايىن بولۇپ يۇرۇۋەرسە بولمايدۇ ـ ده. «يا مەن بىر دەملىك ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتتىمۇ؟ ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ پاتىگۈل دېگەندەك كېيىن پۇشايمان قىلىدىغان ئىش چىقمىسۇن يەنە. ئۇنداقتا، مەن نېمە ئۇچۇن سادىققا ماقۇل دېمەيمەن؟ توغرا، سادىققا نىسبەتەن كۆڭلۈمدە ئۇنى تازا دۇرۇس ئەمەس، دەپ سانايمەن. لېكىن، زادى ئۇنىڭ قايسى ئىشى دۇرۇس ئەمەس؟ پۇل تېپىشىمۇ؟ بۇنداق دېيىش بىر ئەخمەقلىق. چۇنكى ئەقلى بار، يولى بار، جىگىرى بار ئادەملا شۇنداق قىلالايدۇ. بۇنى ھەممە بىلىدۇ. ھاراق ئىچىشىمۇ؟ ياق. بىز

كىچىك ۋاقىتلاردا خەقتىن يوشۇرۇن بولىدىغان بۇ ئىش ھازىر ئەينى سانالمايدىغان بولدى، تېخى تويلاردا رەسىم - قائىدىگە ئايلاندى. ئۇنىڭ تۇتقان يولىمۇ؟ ئۇ زادى كىمگە نېمە يامانلىق قىلدى؟ ئۇنداقتا مەن نېمە ئۈچۈن قاھارغا يېقىنچىلىق قىلمەن؟ مەندە ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇنداق تۇيغۇ ئويغاتقان قاھارنىڭ قايسى تەرىپى؟ قانداق ئارتۇقچىلىقى؟ ھەي، بۇنىڭ سەۋەبى يوق ئىكەن. قارىغاندا، ھەقىقىي مۇھەببەت دېگەن مۇشۇنداق بولامدۇ - يە؟ ئەگەر قاھار كەلمىگەن بولسىچۇ؟ سادىققا ماقۇل دەمدىم؟ بەلكىم. پاتىگۈلنىڭ سۆزىنى ياخشىراق ئويلىشىپ باقسام بولىدىغان ئوخشايدۇ. كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرگەن بىلەنغۇ كۆپىنچە پۈشايمان قىلىدىغان ئىش. قېنى، سادىق مۇشۇ قېتىم ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلسۇن. ئاڭغىچە، قاھارنىڭ ئىشلىرى قانداق بولۇپ كېتىدۇ...» زەۋەرگۈلنىڭ يولدا كېلىۋېتىپ قىلغان خىيالىرى بەكلا چىگىشلىشىپ كەتتى. ئاخىر بولماي چىقارغان قارارى يۇقىرىقىدەك بولدى.

سادىقلارنىڭ مېڭىش تەييارلىقى پۈتۈپ قالغاندى. بىر قانچە يەردىكى قەرزلىرىنى يىغىۋېلىپ، شۇ پۇل بىلەن ئۆزۈم يىغىدىغان ئائىلىلەردىن ئازراق ئۆزۈم ئېلىپ ئامباردىكى ئۆزۈملەرگە قوشسىلا مال تەييار بولاتتى. شۇڭا ئۇلار ئالدى بىلەن ئون مىڭ يۈەن ئېلىشى بار ھامۇت «كوم» دېگەن كىشىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى.

ھامۇت ئەسلىي ئۇششاق تىجارەت قىلىدىغان سودىگەر بولۇپ، قىلىۋاتقان سودىسى بىلەن گەرچە بەك روناق تاپالمىغان بولسىمۇ، تۇرمۇشىنى ياخشى ئېلىپ كېتىۋاتقاندى. ئەمما تۇرۇپ - تۇرۇپ «قاچانمۇ تۇمەنلەپ پۇل تاپارمىز» دەپ ئارمان قىلىپ كېتەتتى. بىر كۈنى ئۇ تۇيۇق ئەسھابۇلكەف مازىرىغا تاۋاپقا كەلگەن توختى ئىسىملىك ئۇرۇمچىلىك بىر سودىگەر بىلەن تونۇشۇپ قالدى. ئۇلار ئازراق سىردىشىپلا چىقىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن توختىنىڭ پىلانلىشى بىلەن ئۇلار تۇيۇقىنىڭ ئۇزۇمىنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ ساتماقچى بولۇشتى. تۇيۇقتا ئۇزۇمە دېگەن

پىشىپ چېچىلىپ ياتسا، مال مەنبەسىدىنمۇ غەم قىلامدۇ؟ توختى تۇرپانغا بېرىپ كىچىك ئۇزمە سېۋىتىدىن بەش يۈزنى ئېلىپ كەلدى. تېرىۋالغىنىنى يەپ، تېرىۋېلىشقا ئېرىنگىنى يەردە دەسسىلىپ ياتقان ئۇزۇمنىڭ پۈل بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان دېھقانلار بىر سېۋەت ئۇزۇمنى بىر كويدىن تېرىشىپ بەردى. هامۇت ئۇرۇمچىگە كېتىپ بىراقلا ئۆزگىرىپ كەلدى: كىيىنىشى ئېسىل، تېخى كىچىك بىر بالغا «شالى» ماركىلىق ماشىنىنى هەيدىتىپ كەلگىنىچۇ! تۇيۇقلۇقلارنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. هامۇتنىڭ دېيىشىچە، توختى دېگەن ئاجايىپ سودىگەر ئىكەن، ئاپارغان ئۇزۇمنى بىر كاتتا مېهمانخانىغا ئۆتكۈزۈپتۇدەك. بىر سېۋىتىنى نەچچىدىن دەڭ؟ يىگىرمە ئىككى كويدىن. بۇنى ئاڭلىغان تۇيۇقلۇقلار هەيران قېلىپ، ئادىتى بويىچە «ياپىر» دەۋېتىشتى. ئەمدى ئۇلارنىڭ پىلانى مۇشۇ ئەتراپىنىڭ ئۇزۇمنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەش ئىكەن. سودىنىڭ تېز بولۇشى ئۈچۈن توختى هامۇتقا مۇشۇ ماشىنىنى بېرىپتۇدەك. شۇ كۈندىن باشلاپ، هامۇت پىكاپى بىلەن يۇرتنى ئايلىنىپ يۇرۇپ، ئۇزۇم ئالىدىغانلىقىنى دەپ يۇردى. ئەلۋەتتە، بۇنىڭ ئۇنۇمى بولدى. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇزۇملىرىنى تېز قۇرۇتۇش دورىسى بىلەن قۇرۇتقانلار هامۇتنىڭ ئۆيىگە ئۇزۇملىرىنى دۆۋىلەۋەتتى. ئەمما بەزىلەرنى ئەنسىرەتكەن يېرى بۇ نېسى سودا ئىدى. بۇنداق ئەنسىرىگەنلەرگە هامۇت «ئىشەنمىسەڭ نېرى ئاپار، سېنى مەجبۇرلىمىدۇق. نەچچە كۈنلۈك نېسى بولغاچقا، باشقىلاردىن بىر يۈەن ئۆرە ئالدۇققۇ» دەپ قويۇپ ئولتۇرۋەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر قىسىم كىشىلەر ئۇزۇملىرىنى ئېلىپ كەلدى. هامۇت ئون كۈننىڭ گېپىنى قىلىپ ئۇزۇملەرنى ئەكەتتى، ئەمما ئون كۈن ئەمەس، ئەللىك كۈن بولغاندا، هامۇت سالپىيىپ قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، توختى دېگەن ئۇنى ئالداپ قېچىپ كېتىپتۇدەك. كىشىلەر تۇرلۇك ۋاستىلەر بىلەن ئۇنى قىستاپ باققان بولسىمۇ، لېكىن هامۇت «توختى مېنى كوممىدە قويۇۋەتتى» دەپلا تۇرۇۋالدى. كىشىلەر باشتا ئىشەنمىگەن بىلەن، هامۇتنىڭ ئائىلىسىنىمۇ باقالماي تۇرغىنىنى كۆرۈپ

يۇمشاق ۋاستىلەرگە چۈشتى. ھامۇتمۇ «توختىنى تاپسىلا پۇلۇڭلارنى قايتۇرىمەن» دەپ قەرز سۈيلىگۈچىلەرنى كۆندۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئىسمى ھامۇت «كوم» دەپ ئاتالدى. شۇ قاتاردا سادىقمۇ ئون مىڭ يۈەنلىك ئۇزۇمنى ئۇنىڭغا بېرىپ قويغانىدى.

بۇنىڭدىن يىگىرمە كۈنلەر بۇرۇن ھامۇت «كوم»نىڭ توختىنى تاپقانلىقى ھەققىدىكى ئۇچۇرنى ئاڭلىغان سادىق ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، ھامۇت «كوم» ئۇنى: «مەن توختىنى تاپتىم، ئەمما تېخى ھېسابلاشمىدىم. سەن غەم قىلما، پۇلنى ئالسىلا سېنىڭكىنى ئاۋۋال قايتۇرىمەن. ھازىر ساڭا چاقچاق قىلغىلى بولاتتىمۇ! سەن ئىچكىرىگە مېڭىشتىن بۇرۇن...» دەپ يولغا سالغانىدى.

ئۇلار ھامۇت «كوم»نىڭ ئۆيىگە كىرگەندە، ئۇ موخۇركىسىنى قىڭغىر چىشلەپ خىيالغا پېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنچىلىك خىيالغا چۆككەنكى، ھەتتا تاماكىسىنىڭ ئوتى ئۆچۈپ، موخۇركىسىنىڭ قەغىزىدىن تۆكۈلۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالغانىدى.

بۇنى كۆرگەن سادىق ئاچچىقىدا بېشىنى چايقاپ قويدى. چۈنكى ئۇ شۇنى چۈشەندىكى، بۇگۈنكى مېڭىشىمۇ قۇرۇق مېڭىشتىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

ھامۇت «كوم» ئۇلارنى كۆرۈپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى.

ــ ۋاھ، كەل سادىق، سېنى خىيال قىلىپ ئولتۇراتتىم. قاچان ماڭدىڭ بولدۇڭ؟

ــ بۇ گەپلەرنى قوي،ــ دېدى سادىق ئاچچىقى بىلەن،ــ پۇل قانداق بولدى؟ تەييار قىلىپ قويدۇڭمۇ؟

ــ ئۆيدىكى ھېساب تالاغا توغرا كەلمەي قالدى،ــ دېدى ھامۇت «كوم».

ــ سەن ئۆتكەندە نېمە دېگەن؟

ــ توختى بېرىمەن دېۋىدى، مەنمۇ ساڭا يالغان ئېيتماي شۇنداق دېگەن. جىڭ گەپنى قىلسام، پەقەت ساڭىلا يالغان ئېيتمىدىم. «توختىنى تاپالمىدىم» دېسەممۇ بولىۋېرەتتى،ــ دېدى

هامۇت «كوم» كۆزلىرىنى ئەپقەچىپ،ــ ئۇنى تاپتىم، ئۇمۇ شۇنچىلىك ۋەدە قىلدى. ئويلاپ باق، ئۇنى ئەمدى ئارتۇقچە قىستاۋەرسەم، يەنە قېچىپ كەتسە، سەن بىلەن مەن قانداق قىلىمەن؟ شۇڭا ئۇ بېرىمەن، دېگەندەكمەن، بەرگىچە ئازراق ساقلاپ باقمامدۇق. بۇرۇنمۇ شۇنچە ئۇزۇن ساقلىدۇق.

ــ بۇنىڭ بىلەن كارىم يوق،ــ دېدى سادىق قەتئىي تەلەپپۇزدا،ــ سەن ماڭا پۇلنى بېرىدىغان ئىشنىلا دە. بولمىسا، مېنىڭمۇ سەۋرىم توشتى. مۇنۇ ئۆيۈڭغۇ پۇلۇمغا چىقىش قىلار.

ــ سەت گەپ قىلما،ــ دېدى هامۇت «كوم» كۈلۈپ،ــ ئۆيۈمنى تارتىۋالساڭ، ئۆيۈڭگە بېرىپ يېتىۋالمەن.

ــ قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل،ــ دېدى سادىق ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ توختا، نەگە ئالدىرايسەن؟ سېنىڭ گېپىڭ تۈگىگەن بىلەن مېنىڭ تېخى ئەمدى باشلىنىدۇ.

هامۇت «كوم»نىڭ بۇ سۆزى بىلەن سادىق توختاپ ئۇنىڭغا قارىدى ۋە ئۇنىڭ چىرايىدا ئىپادىلىنىۋاتقان خۇپسەنلىكنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ قۇرۇق گەپ قىلمايدىغانلىقىنى بىلدى.

ــ هە، نېمە گەپ؟

ــ مەن بىلمەن،ــ دېدى هامۇت «كوم» بايىقى بىچارە هالىتىدىن قۇتۇلۇپ، سىرلىق كۈلۈپ،ــ سېنىڭ بېشىڭ قېتىۋاتقان بىر ئىش بار.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سادىق بىلەن سايىم بىر ـ بىرىگە قارىشىۋالدى.

ــ بولمامدىغان، سەنلەر بەرمەيۋاتقان پۇل شۇ.

ــ ياق، سېنىڭ هازىر پۇلدىن مۇھىم بىر ئىشىڭ بار.

ئەمدى سادىق ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقتى.

ــ ئوچۇقراق دەي،ــ دېدى هامۇت «كوم»،ــ زەۋەرگۈلنىڭ ئىشى.

زەۋەرگۈلنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن سادىق ئورنىدا ئولتۇردى.

ــ ئېيتە، بۇ نېمە گەپ؟ــ سادىقنىڭ تەلەپپۇزىدىن يېلىنىش ئالامىتى ئىپادىلەندى.

— مەن گەپنى ئەگىتمەيمەن، — دېدى ھامۇت «كوم» موخۇركىسىغا ئالدىرىماي ئوت يېقىپ. بۇنىڭدىن سادىق تىتىلداپ كەتتى، — سادىق، مەن بىلمەيمەن، سەن زەۋەرگۈلنى ئۇنتالمايۋاتىسەن. ئەسلىي ساڭا كەپلا قالغان. قاھار كېلىپ ئىشنى بۇزۇپ قويدى. سەن ئۇ قاھار دېگەننى بۇ يەردىن يوقىتالماي ئاۋارە بولۇۋاتىسەن.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ سادىق چۆچۈپ كەتتى.

— بۇنى كىمدىن ئۇقتۇڭ؟

— كىمدىن ئۇققانلىقىم مۇھىم ئەمەس. مۇھىمى، قاھار بۇ يەردىن يوقالسا، زەۋەرگۈلنى ساڭا ئوڭچە قالدۇرۇش.

سادىق ئىختىيارسىز بېشىنى لىڭشىتتى.

— سېنىڭ... بىرەر ئامالىڭ بارمۇ؟

— بار.

— ئۇنداق بولسا ئېيت!

— ئالدىرىما، سادىق. بايا دېدىمغۇ، سېنى ئويلاپ تۇرغان دەپ. گەپ شۇ، مەن ساڭا بىر ئامال كۆرسىتىمەن، سەن بەش مىڭ كوي قەرزىمنى كۆتۈرۈۋېتىسەن.

سادىق كۆپ ئويلاپ ئولتۇرمىدى:

— بولدى ھېساب.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سايىم تۇرالماي قالدى: «ھەي، مەن كۆرسەتكەن ئەقىللەر ئىشلەپ قالغان بولسا، بۇ بەش مىڭ كوي مېنىڭ بولاتتى ئەمەسمۇ. تەلىيىمگە مۇنۇ كومىنىڭ كۆرسەتكەن ئامالى تايىنى يوق ئامال بولۇپ قالغىيتتى...» سايىم تۇكۇرۈكىنى يۇتۇشقىمۇ جۈرئەت قىلالماي قۇلقىنى دىڭ تۇتتى.

— سادىق، توغرا چۈشەن، ئالدى بىلەن بەش مىڭ كويلۇق ھۆججەت يازا!

— ھۆججەتنى ئېلىۋېلىپ كارغا كەلمەيدىغان گەپنى دەپ ئولتۇرساڭچۇ؟

— پىس - پاس گەپ قىلسام، ئىككىڭ بىر مۇشتىتىن ئۇرساڭلارمۇ يېتىپ قالمايمەنمۇ.

— بوپتۇ.

سادىق دەرھال بىر ھۆججەت يېزىپ ھامۇت «كوم»نىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ھامۇت «كوم» ھۆججەتكە ئوبدان قارىۋەتكەندىن كېيىن دېدى:

— سەن ئىچكىرىگە ماڭغىلىۋاتىسەن. ھەر قېتىم خەنزۇچە بىلمىگىنىڭدىن قاقشايسەن. قاھار بولسا، بىز ئاڭلىدۇق، خەنزۇچە دېگىنىڭنى سويۇۋېتىدىكەن. سەن قاھارغا ئوبدان گەپ قىلىپ تەرجىمان بولۇپ بەر، دەپ ئىچكىرىگە بىللە ئاپار.

— نېمە؟ — سادىقنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، — ئۇنى تېخى ئىچكىرىگە ئاپىرىمەنمۇ؟ ئادەمنى تولا...

— سۆزۈمنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلا، — دېدى ھامۇت «كوم» كۈلۈپ، — سەن ئۇنى شۇئەنگە ئاپىرىپ ئويناتمايسەن. بارغاندىن كېيىن شۇ يەردىكى قۇلاق كەستىلەرنى ئىشقا سېلىپ پۈت ـ قولىنى چاقتۇرۇۋېتىپ شۇ يەرگە تاشلاپ قويىسەن ياكى ئېپىنى قىلىپ خىروئىنغا ئۆگىتىپ قويىسەن ۋە «تاپالمىدىم» دەپ يۈرتقا قايتىپ كېلىسەن. بۇنداق ئىشنى كىم ئىستەك ـ سوراق قىلىپ يۈرەتتى.

سادىق ئىچىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى. سايىم ھامۇت «كوم»نىڭ ھۆججەتىنى يانچۇقىغا سالغانلىقىغا ئەلەم بىلەن قاراپ قويۇپ سىرتقا ماڭدى ۋە ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ: «قارا بۇلارنى، مېنى بار دەپ ئويلاپمۇ قويمىغىنىنى؟ قايىسىلا بولسا ئازراق كۆڭۈل بىلدۇرۇۋەتسە نېمە بولىدۇ؟ ... بوپتۇ، بۇ ئىشمۇ كۆڭلۈمدە تۇرۇپ تۇرسۇن...» دەپ ئويلىدى.

سادىق يول بويى ئويغا پېتىپ ماڭدى: «ئازراقلا قورقۇنچاقلىق قىلمىسام بۇ ئىشنى قىلغىلى بولغۇدەك. ئىچكىرىدە ئۇنداق ئىش دېگەن جىق. پۇل بەرسەم باشقىلار قىلىدىغان بولغاندىكىن، مېنى كىم بىلىدۇ؟... توغرا، قاھارنىڭ پۇلىغا موھتاج ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىشنى ئويلىغانىدۇق، بۇ تازا ئۇدۇل كەلگىنى ئەمەسمۇ؟ بىرىنچىدىن، قاھار خۇشال بولۇپ ماڭا ئەگىشىدۇ. ئىككىنچىدىن،

بۇ ئارقىلىق زەۋەرگۈلگىمۇ ياخشى بولۇۋالىمەن. ئەمما... ئەستا! قايسى كۈنى نېمىشقىمۇ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ يۈرگەن بولغىيدىمەن؟ ئەمدى ئۇ ماڭا ئىشىنەرمۇ؟ قانداق قىلسام بولار؟ توغرا، هاجەتمەن بولۇپ باراي، كەچۈرۈم سوراي... ناۋادا، ساڭا پۈل تاپىدىغان پۈرسەت يارىتىپ بېرەي دېسەم، ئەلۋەتتە، ئۇ گۈمانلىنىدۇ...»

ئاخىر بىر قارارغا كېلىپ بولغان سادىق توختاپ كەينىگە قارىدى. سايىم خېلى يىراقتا سالپىيىپ كېلىۋاتاتتى.

— سايىم،— دېدى سادىق ئۇنىڭ كۆزىگە مىختەك قادىلىپ،— ئۆتكەنده ناچار كۆمۈر ئېلىپ قاپتىمەن، دەپ قاقشىغانىدەك قىلىۋىدىڭ، مە، مۇنۇ پۇلغا ياخشىراق كۆمۈر ئېلىۋال.

سادىق شۇنداق دەپ ئۇنىڭغا بەش يۈز يۈەن پۇل بەردى. بۇنىڭدىن سايىم بىر ياقتىن بەك خۇشال بولۇپ كەتكەن بولسا، يەنە بىر ياقتىن سادىقنىڭ تىكلىپ قارىشىدىن بەدەنلىرى تىكەنلىشىپ، چوڭقۇر بىر قورقۇنچنى هېس قىلدى.

كۆڭلى خېلى توختىغان سادىق ئۇدۇل پاتىگۈلنىڭ يېنىغا باردى. چۈنكى، ئەگەر زەۋەرگۈل پاتىگۈلنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمىسە، ئۇ چاغدا سادىقنىڭ پىلانىنىڭ ئەملگە ئېشىشى ناتايىن بولۇپ قالاتتى.

پاتىگۈلنىڭ كۆز ئالدىدا خۇشال پەيدا بولۇشى سادىقنى يېنىك تىندۇردى. دەرۋەقە، پاتىگۈلنىڭ تۇرقىدىن ئىشىنىڭ ئۆڭۈشلۇق بولۇشىدىن دالالەت بېرىدىغان خۇشاللىق ئېنىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ، سادىق تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى:

— قانداق بولدى، پاتىگۈل؟— دېدى ئۇ ئۆز تەقەززاسىنى باسالماي. پاتىگۈلمۇ گەپ ئەگىتىپ ئولتۇرمىدى.

— زەۋەرگۈل هەرهالدا ئىشەندى،— دېدى پاتىگۈل،— لېكىن چېنىپ قالمىسۇن دەپ بەك ئەنسىرىدىم.

— رەهمەت، پاتىگۈل،— دېدى سادىق شادلىنىپ،— ئەمدى شۇ... زەۋەرگۈل باشقا... گەپ...

ــ هه دەپ بەرسەم ....ــ دېدى پاتىگۇل خاپا بولغانىدەك،ــ مۇشۇنداق قانائەت قىلمايدىغان مىجەزىگىزنىزە...

ــ ئەمدى شۇ...

پاتىگۇل كۈلدى:

ــ بولدى، خاتىرجەم بولۇڭ. سىزگە ئىككى ئىشنى يەتكۈزەي. بىرى، ئۇ ماڭا سىز بىلەن خوشلىشىپ قويۇشۇمنى ئېيتتى.

ــ رەھمەت، پاتىگۇل، ئەمدى خاتىرجەم ماڭىدىغان بولدۇم. مۇشۇ كاتتا خەۋىرىگىز ئۈچۈن سىزگە ئېسىل ئاياغتىن بىرنى ئالغاچ كېلىمەن.

ــ راستمۇ؟ ئۇنداقتا ئالدىرىماڭ،ــ دېدى پاتىگۇل سوۋغاتنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆزلىرى چاقناپ،ــ مەن زەۋەرگۈل بىلەن جىق سۆزلەشتىم. ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز بۇ قېتىم ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلسىگىز ئىشىكلار پۈتۈپ قالىدىغان ئوخشايدۇ.

بۇ گەپتىن سادىقنىڭ گۈلقەلبىرى ئېچىلىپ كەتتى:

ــ راست دەۋاتامسىز، پاتىگۇل!؟ بولدى گېپىم گەپ، مودا پەلتودىن بىرنى ئالغاچ كېلىپ، يۈرتتىكى قىزلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام...

ساددا قىزلار ـ ھەا! شۇ ھامان پاتىگۇل كىنولاردا كۆرگەن ئېسىلزادە خېنىملار كىيىۋالغان ياقىسى ئۆرە، بېزەكلەر تاقالغان، تىزىغىچە يېپىپ تۇرىدىغان، بېلىدىن چىگىۋالىدىغان بەلۋىغى بار، قىزغۇچ رەڭلىك پەلتولارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئەنە، پاتىگۇل شۇ پەلتونى كىيگەنچە ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدىن ئۆتمەكتە، ئارقىسىدىن ئۆمەر قىزىل رەڭلىك «جەنۇب» ماركىلىق موتسىكلىتنى ئاستا ھەيدەپ گىدەيگىنىچە كەلمەكتە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قىزلار ھەسەت بىلەن قارىسا، يىگىتلەر ھەۋەس بىلەن قارىماقتا...

ــ قانداق، خۇش بولدىڭىزمۇ؟

سادىقنىڭ ئاۋازى ئۇنى ئېسىگە كەلتۈردى.

ــ بۇنى بىلگەن بولسام سىز خۇشال بولىدىغان گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ بۇگۈنلا دەكەنمەن.

ــ بۇ دېگەن سۆيۈنچە، رەھمىتىم بۇنىڭدىن نوچى.

سادىق ئىشلىرىنىڭ تۇرۇپلا بۇنداق ياخشىلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. مانا شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ئۇنىڭ ئىچىنى چاشقاندەك غاجاپ كەلگەن ئازاب، كۇنداشلىكلەر نەچچە كۇندىلا تۇگىدى، بېشى قېتىۋاتقان ئىشلار ئۆز يولى بىلەن بىر تەرەپ بولغىلى تۇردى. «مەن دەرھال قاھارنىڭ يېنىغا بارای، تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقاي. قارىغاندا، قاھارنى ئىچكىرىگە تاشلىۋەتسەملا ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق بولىدىغان ئوخشايدۇ...»

سادىق پاتىگۇل بىلەن خوشلاشتى. پاتىگۇل ئۇنىڭ كەينىدىن تاتلىق خىياللار بىلەن قالدى. ئىنسانىنىڭ قىزىق يېرى شۇ يەردە. پاتىگۇل ساددا، تۇز، ئەمما كەسكىن قىز ئىدى. قاچاندىن باشلاپ سادىق ئۇنىڭغا ئۇنى ـ بۇنى سۇۋغا قىلدى، شۇ كۇندىن باشلاپ پاتىگۇل سادىقنىڭ شۇنداق قىلىشىنى يوللۇقتەك، ھەتتا سادىقنىڭ مەجبۇرىيىتىدەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى. تېخى بەزىدە سادىق قۇرۇق قول كېلىپ قالسا، پاتىگۇل راست ـ يالغاندىن قېيىدايدىغان بولۇۋالدى. بىراق، مۇشۇلار بەدىلىگە پاتىگۇل سادىق ئۈچۈن كەتمەن چېپىۋاتقانلىقىنى يادىغا كەلتۇرمەيتتى، بۇنى ئۆزىنى بەزلەش ئۈچۈنمۇ ئەيتاۋۇر، «دوستلارنىڭ بەختى ئۈچۈن» دەۋالدى. بەلكىم، پاتىگۇلنىڭ ئويمۇ توغرىدۇ؟

سادىق قاھارنى ئىزدەپ بېرىۋىدى، ئابدۇل شۇجىنىڭ شۇ يەردە ئويناۋاتقان ئوغلى ئىلھام ئۇنىڭ ئۇزۇمزارلىققا كەتكەنلىكىنى ئېيتتى.

دەرۋەقە، قاھار شۇ تاپتا دۆڭباغدىكى ئۇزۇملۇكتە ئىدى. «سانائەتتە داڭقىدىن، يېزا ئىگىلىكىدە داڭيىدىن ئۆگىنىش» چاقىرىقى چىقىرىلغان ۋاقىتتا، بۇ يېزىمۇ شۇ چاقىرىققا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، داڭيىدىكى تاغ باغرىغا شۇ يەرنىڭ شارائىتى بويىچە پەلەمپەي شەكلىدە بەرپا قىلىنغان ئېتىزلارغا ئوخشىتىپ، تۇز يەرلەرگە توپا تۆكۈپ ئېگىزلىتىپ، پەلەمپەي شەكلىدىكى ئېتىزلارنى ياسىغانىدى. شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت بويىچە، تۇز يەرگە توپا دۆۋىلەپ، قانچىكى ئېگىز، قانچىكى پەلەمپەي سانى كۆپ

ئېتىز ياسىسا شۇ ئىلغار بولغان... ئەمما شۇ ئىشلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنكى رېئاللىق شۇ بولدىكى، داجەيدە ئۇ پەلەمپەي ئېتىزلارنى يامغۇر سۈيىدە سۈغىرىش مەقسەت قىلىنغان بىلەن بۇ يەردىكى پەلەمپەي ئېتىزلارنى سۈغىرىش بىر قىيىنچىلىققا ئايلانغان. شۇ سەۋەبتىن بۇ يەر «دۆڭباغ» دەپ ئاتالغان.

قاھار، ئارمان جىق، قىلىدىغان ئىش يوق ئىچى پۈشۈپ بولماي بۇ يەرگە چىققانىدى. باھاردىن باشلاپ كەچ كۈزگىچە تەبىئەتكە يېشىللىق، ئىنسانلارغا نېمەت ئاتا قىلىپ كەلگەن ئۇزۇم شۇڭلىرى ئەمدى توپا ئاستىدا جىمجىت ياتاتتى. ئەلۋەتتە، بۇ جىمجىتلىق كېيىنكى باھاردىكى يېڭى ھاياتلىق ئۈچۈن ئىدى. بەلكىم، قاھارنىڭ ئىچىدىكى غەلياناللارمۇ يېڭى بىر تۇرمۇش يولىنىڭ تەۋەللۇت بولۇشى ئۈچۈندۇ؟ بەلكىم ئۇنى يېڭىچە بىر ھايات يولى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقاندۇ؟

قاھار شۇ خىياللار بىلەن تۇرغاندا يېنىغا بىرسى كەلگەندەك قىلدى. ئۇ بۇرۇلۇپ يانغا قارىدى ۋە سادىقنى كۆرۈپ چىرايىنى تۇرۇپ ئالدىغا قارىۋالدى.

ــ قاھار ئاداش، مەن سېنى ئىزدەپ كەلگەن،ــ دېدى سادىق ئاۋازىنى سىلىق چىقىرىشقا تىرىشىپ،ــ ساڭا دەيدىغان گەپىم بار ئىدى.

قاھار ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ، ئالدىغا قارىغىنىچە تۇرىۋەردى.

سادىق ئىچىدە: «سادىق، ئازراق چىشىڭنى چىشلىۋەتسەڭلا، كېيىنكى خۇشاللىق ساڭا نېسىپ بولىدۇ» دەپ ئۆزىگە مەدەت بەردى ۋە يەنە ئېغىز ئاچتى:

ــ قاھار ئاداش، ھېلىقى كۈنكى ئىشنى كۆڭلۈڭگە ئالمىسىڭ. مەن ناماقۇل بولاي.

«ئۇ ئىشنى مەن قانداقمۇ كۆڭلۈمگە ئالماي؟ قانداقمۇ ئۇنتۇپ كېتەي؟ سەندەك پەس ئادەمنىڭ بۇ ياخشى گەپلىرىگە يەنە نېمە شۇملۇقلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى كىم بىلىدۇ؟...» شۇلارنى ئويلىغان قاھار نېرى كەتمەكچى بولۇپ قەدىمىنى يۆتكىدى.

ــ ماڭا ئىشەن، قاھار، ــ دېدى سادىق ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، ــ ھەرقانچە ئۆچمەنلىكىڭ، ئاچچىقىڭ بولسىمۇ، ماڭا ھاجەتمەن بولۇپ كەلگەن ئادەمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ باقساڭ بولاتتى.

قاھار چىرايىنى ئۆزگەرتمىدى، سادىققىمۇ قارىمىدى:

ــ مەندە نېمىشقا ئۆچمەنلىك بولسۇن؟ قېنى، سۆزۈڭ بولسا دە، مەندەك ئادەمگە نېمىمۇ ھاجىتىڭ چۈشەر؟

ــ مۇنداق گەپ ئاداش، سەن مېنىڭ ئىچكىرىگە ئۇزۇم يۆتكەۋاتقانلىقىمنى بىلىسەن. شۇغىنىسى، تىل بىلمەسلىكىم سەۋەبىدىن سودىدىكى جىق پۇرسەتلەرنى كەتكۈزۈپ قويۇۋاتىمەن. بىراق، سەن بولساڭ...

سادىقنىڭ بۇ سۆزى قاھارغا دەرھاللا تەسىر كۆرسەتتى. بۇنى سەزگەن سادىق يېنىك تىنىۋالدى:

ــ ئويلاپ باقسام، بۇ جەھەتتە سېنىڭدىن مۇڭاپىق ئادەم يوق ئىكەن. شۇڭا... نەچچە كۈن بولدى، ئاداش، خىجىل بولۇپ، ماڭا ئېغىز ئاچالماي يۈرگىلى... بولسا، مۇشۇ ئىشتا ماڭا ياردەملىشىپ، ئىشلىرىمنى ئىزغا سېلىشىپ بەرسەڭ...

قاھار ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. سادىق بولسا بارغانچە ئۈنۈمى كۆرۈلۈۋاتقان ھۈجۈمىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى:

ــ سېنى جاپاغا قويمايمەن. پەقەت مەن بىلەن ئىچكىرىگە بېرىپ تەرجىمانلىق قىلىپ بەرسەڭلا بولدى. بىر تال ئۇزۇم چاغلىق نەرسە كۆتۈرمەيسەن، ھەقنىمۇ ئوبدان بېرىمەن. ئەگەر ياخشىراق پايدا ئالالىسام بېيجىڭغىمۇ بېرىپ ئويناپ كېلىمىز. قانداق، ماڭا ياردەم قىلالارسەنمۇ؟

بۇ گەپلەر قاھارنىڭ خىيالىنى قالايمىقان قىلىۋەتتى. بايىقى ئاچچىق، غەزەپلەرنىڭ ئورنىنى ئاستا ــ ئاستا پۇل ئىگىلەشكە باشلىدى. ئۈنىڭ ئۈستىگە ئەزەلدىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ شەپقىتىگە، ئەپۇسىغا ئېرىشىپ كەلگەن بۇ يىگىت شۇ تاپتا ئىختىيارسىز ھالدا يۈرىكىدىكى ئۆچ ــ ئاداۋەت داغلىرىنى يۇيۇشقا باشلىدى. «سادىق شۇنچە ياخشى نىيەت بىلەن گەپ

قىلىۋاتسا، مەن مەستلىكتە دېيىلىپ كەتكەن گەپلەر ئۇچۇن غۇم ساقلاپ يۈرسەم...» شۇلارنى ئويلىغان قاھار سادىقا يۈزلەندى. بۇنى كۆرگەن سادىق يادلىۋالغان گەپلىرىنىڭ پىلتىسىگە ئوت ياقتى:

— بۇ يەردىن ئالغان ئۇزۇمنىڭ باھاسى ئۇ يەردە نەچچە قاتلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردە نۇرغۇن زاۋۇتلار بار. بۇ يەردىكى ناھايىتى ئەرزان بولغان قارا كىشمىش ئۇزۇم ئۇ زاۋۇتلارنىڭ ناھايىتى ياخشى خام ئەشياسى، باھاسىمۇ يۇقىرى، لېكىن تىل بىلمەسلىكىم سەۋەبى ئۇ زاۋۇتلار بىلەن تازا پۈتۈشۈپ كېتەلمەيۋاتىمەن. ئەگەر ساڭا ئوخشاش بىرسى ماڭا ياردەملىشىدىغان بولسا، مېنىڭچە، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ سودىلارنى پۈتتۈرۈشۈم مۇمكىن. ئەمما ئامال قانچە؟ شۇنداق قىلىپ نەچچە يىل بولدى، شۇنچە جىق تەييار سودا تۇرسا قىلالماي، نۇرغۇن پۇلنى قولدىن چىقىرىپ قويدۇم. ئەگەر سەن بىلەن ھەمكارلىشالىسام، ئۇنچىلىك قىينىلىپ يۈرمەس ئىدىم. سەنمۇ پۇلىنىڭ تايىنى يوق ئىشلارنى ئىزدەپ يۈرمەس ئىدىڭ. سەندىن گەپ كېتىدۇ، مەندىن يول، ئەمما ئىككىلىمىز نۇرغۇن پۇلغا ئېرىشمىز.

سادىقنىڭ بۇ ئېزىقتۇرغۇچى گەپلىرى قاھارنى دەسلەپ مۇرەككەپ خىيالغا، ئاندىن تاتلىق خىيالغا باشلىدى: «توغرا، مەن نېمىشقا ئۆزۈمدە بار بولغان ئارتۇقچىلىقتىن پايدىلانمايمەن؟ بۇرۇنمۇ مۇشۇ ھەقتە ئويلىنىپ، مۇشۇ ئىقتىدارىمدىن پايدىلىنىپ پۇل تېپىشنى ئويلىغانىدىمغۇ؟ ئابدۇل شۇجىنىڭ دەۋاتقىنىمۇ شۇغۇ! سادىقنىڭ قانداق ئادەملىكى بىلەن نېمە كارىم؟ مەن ئۇنىڭ بىلەن ئالدامچىلىق قىلمىغاندىكىن... پۇل تاپسام كۆچۈمگە تايىنىپ ھالال پۇل تاپىمەن، سودىدىكى ئىشمىنى قىلىپ پۇل تاپسامىلا بولمىدىمۇ، ئۆزى بىلەن نېمە ئىشىم. كىم بىلىدۇ، شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ باشقا بىرەر ئىشقا ئۇلىشىپ قالىمەنمۇ تېخى!؟» قاھار ئاخىر بېشىنى لىڭشىتتى.

بۇنى كۆرگەن سادىق مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

ـــ يول تەييارلىقلىرىدىن غەم قىلما، ئاداش، ـــ دېدى سادىق، ـــ مەن ھەممىنى تەييار قىلىپ قويدۇم. ماڭساقلا بولىدۇ.

ـــ مەن ئويلىنىپ باقاي، ـــ دېدى قاھار يەنىلا ئىككىلىنىپ، ـــ ئەتىگىچە جاۋابىنى بېرەي.

ـــ تېزرەك بولارسەن، ۋاقىت قىستاپ قالدى. ناۋادا بولمىغۇدەك بولسا، باشقا بىرى بىلەن ئالاقىلىشارمەن.

بايا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ كەتكەن سادىق «قىزىقمىساڭ مەيلى» دېگەندەك تەلەپپۇزدا شۇنداق دەپ كېتىپ قالدى.

قاھارنىڭ ئىچىدىن «بار، بار!» دېگەن سادا ياڭراپ، ئۇنى ئالدىرىتىپ قويدى.

※ ※ ※

قاھارنىڭ سادىققا ھەمراھ ـــ تەرجىمانى بولۇپ شىئەنگە بارماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، زەۋەرگۈل چۆچۈپ كەتتى، ھېمىت نەنسەنچى بولسا ئىچىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ـــ نېمە ئەمدى سادىقنىڭ سىزنى ئاپارغۇسى كېلىپ قاپتۇ؟ ـــ دېدى زەۋەرگۈل جىددىي قىلىپ. ئەسلىي ئۇ: «سادىقنىڭ يامان نىيىتى بولمىسۇن يەنە» دەپ ئويلاپ باشقىچە گەپ قىلماقچىدى، ئەمما ئاتىسىدىن خىجىل بولۇپ ئۇنداق دېيەلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سادىقنىڭ بۇ گېپىدە ئورۇنلۇق تەرەپمۇ بارغۇ!

ئۇلارنىڭ ئىپادىسىنى كۆرگەن قاھار سەل بوشىشىپ قالدى.

ـــ مەن ئازراق بولسىمۇ يۈكۈڭلارنى يېنىكلىتىشنى ئويلىدىم، قارىسام، سادىقنىڭ دېگىنى مەن ئۇچۇن ھېچقانچە جاپاسى يوق ئىشكەن.

ھېمىت نەنسەنچى بېشىنى لىڭشىتتى:

ـــ سادىق دېگەن بىر سودىگەر. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ تېخىمۇ كۆپ پۇل تاپقۇسى كېلىدۇ. مېنىڭچىمۇ، ئىچكىرىدە ئۇنىڭ تىلدىن قىينالغىنى راست. بەلكىم ئۇنىڭ ئەقلى ئەمدى ئېچىلغاندۇ؟

ئەسلىي بۇرۇنلا شۇنداق قىلىشى زۆرۈر ئىدى. لېكىن، مېنى دە دېسەك، سادىق قىلىۋاتقان ئۇزۇم سودىسىنىڭ پايدىسىنى ئاڭلاۋاتىمىز. بىراق، خېيىمخەتىرىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. شۇڭا بۇ ئىشتا ئۆزۈڭ بىر قارار چىقىرارسەن.

بۇ گەپتىن زەۋەرگۈل ھەيران بولۇپ ئاتىسىغا قارىدى. قاھار بولسا لېۋىنى چىشلەپ بىر پەس تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن:

ــ مەن بىر كۆرۈپ باقاي، ھېمىت ئاكا، مەن كۆپ ئويلاندىم، دېيىشىدىغان زاۋۇتى بىلەن دېيىشىدىغانلىنى دېيىشىپ بېرىمەن، سودىسىغا قەتئىي ئارىلاشمايمەن. يەنە بىر خىيالىم، مۇشۇ باھانە بىلەن بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇۋالسام ئەجەب ئەمەس. شۇنىڭدا سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردىمۇ يەرگە قاراپ قالمايمەن، ــ دېدى.

ــ ئۇنداق ئويلىغان بولساڭ، بوپتۇ بالام، ــ دېدى ھېمىت نەنسەنچى.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى ۋە زەۋەرگۈلگە قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

ــ ئاتا، سېنىڭ نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ ــ دېدى زەۋەرگۈل نارازى بولۇپ.

ــ مەن بىلىمەن، قىزىم، ئۇنىڭ بىر ياقتىن تۇرپاندىكى ئۆيگە قايتقۇسى كېلىدۇ، بىراق باراي دېسە، ئەھۋالى ساڭىمۇ ئايان... بۇ يەردە تۇرۇۋېرەي دېسە، بىزدىن ئوڭايسىزلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئەھۋالى ياخشىلانغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بۇ خىيالى بەك كۈچىيىپ كەتتى. بۇنى مەن سېزىپ تۇردۇم. ئۇنىڭمۇ ئويلىغىنى توغرا. بىكار يەپ يېتىش پۇتۇن ـ سۇرۇك بىر يىگىتنىڭ غۇرۇرىغا تېگىدۇ. ئۇنىڭ جىسمانىي ئەمگەك قىلىپ يۇرۇشىگە قوشۇلمىدىم. بۇ ئىشقا كەلسەك، ئۇنىڭ ئويلىغىنىغىمۇ ئۇيغۇن، جاھان كۆرۈپ كەلسە، ئۇنىڭ سالامەتلىكىگىمۇ ياخشى. ئۇنىڭ خەنزۇچىنى بىلىشىگە ئابدۇل شۇجىمۇ قىزىقتىغۇ. سادىقنىڭ ئويلىغىنىمۇ شۇ. مېنىڭچە، بۇ قاھارغا پايدىلىق.

ــ كۆڭلۈم پەقەت تارتمايۋاتىدۇ، ئاتا.

ـــ ئەنسىرىمە، قىزىم، قالغان ئىش ئۆزىگە باغلىق. مۇشۇ خىيالى بىلەن بېرىپ يانسا ھېچ ئىش چىقمايدۇ.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ ئاتا؟

ـــ سودىغا ئارىلىشىپ قالمىسۇن دەيمىنا. سودىغا پىشمىغان ئادەمگە پايدىدىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيدۇ، ئاخىر قولىدا قەرز ھۆججىتى قالىدۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا، قاھارغا تاپىلاپ قوي، ئاتا.

ـــ خاتىرجەم بول، مەن ئويلاپ قويدۇم. قاھار ئەقلى بار بالا.

※ ※ ※

ھەممە تەييارلىقلار پۈتۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار مېڭىشقا تەييارلاندى. ئۇزۇملەرنىڭ پويىزغا بېسىلىپ بولغانلىق خەۋىرى ئاللىقاچان كېلىپ بولغاچقا، ئۇلار روھلۇق ئىدى.

سادىق بۇ خەۋەردىن يېنىك تىنىپ ماشىنىغا چىقىشقا تەييارلاندى. لېكىن قاھار تېخىچىلا دەككە ـ دۈككىدە ئىدى. شۇ چاغدا زەۋەرگۈللەر ئۇزاتقىلى كەلدى. بۇنى كۆرگەن سادىق باشقىدىنلا جانلىنىپ كەتتى ۋە ماشىنىدىن چۈشتى.

ھېمىت نەنسەنچى قاھارغا قاراپ ئىش قىلىشنى، بولمىسا دەرھال قايتىپ چىقىشنى تاپىلىدى. سادىققا بولسا قاھارنى تىنچ ـ ئامان قايتۇرۇپ چىقىشنى قاتتىق جېكىلىدى. بىراق سادىق ھېمىت نەنسەنچىنىڭ بۇ گەپلىرىگە ئەمەس، بەلكى زەۋەرگۈلنىڭ بىر ئېغىز «خوش» دېگەن سۆزىگە تەشنا ئىدى. بىراق زەۋەرگۈل قاھارنىڭ يېنىدا ئىدى.

ـــ قاھار، ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ، ـــ دېدى زەۋەرگۈل. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ۋە تۇرقىدىن كۆيۈنۈش چىقىپ تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن سادىقنىڭ يۈرىكى ئاچچىق ئېچىشىپ كەتتى. «خەپ، ئىچكىرىگىمۇ بارارمىز» دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن. ئەمما ئويلىمىغان يەردىن زەۋەرگۈل سادىقنىڭ ئالدىغا كەلدى، بۇنىڭدىن سادىق خۇددى سىرى پاش بولۇپ قالغاندەك تەمتىرەپ كەتتى.

ــ سادىق، ــ دېدى زەۋەرگۈل ياغلىقىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ تۇرۇپ، ــ ئاق يول بولسۇن، بالدۇرراق قايتىپ چىقىڭلار.

بۇ گەپ سادىقنىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىۋەتتى.

ئۇلار خوشلاشتى. قاھار يېڭىدىن يىراقتا سەپەرگە چىققۇچىلاردا بولىدىغان تەلپۈنۈش ۋە گاڭگىراش ئىلكىدە قالدى. سادىق بولسا ماشىنا شەرقە ــ سىرىكىپكە بۇرۇلغىچىلا كۆزىنى كەينىدىن ئالالمىدى. كەڭ كەتكەن سايلىق، شىمال تەرىپى ئىدىقۇت تېغىنىڭ شەرقىتىكى داۋامى. قاھار تۇرپان شەھىرى ئىچىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئىدىقۇت تېغىنىڭ بۇ يەرلەرگىچە سوزۇلغىنىنى ۋە ئوخشاشلا تاقىرلىقىنى ئويلاپ باقمىغانىدى. شۇڭا ئۇ تاغقا قاراپ ماڭدى. ئەمما سادىق شېرىن خىياللار قوينىدا ئەللەيلەنمەكتە ئىدى: «ئەسلىي ماڭا كۆڭلى بار ئىكەن ئەمەسمۇ. شۇنچە كۆڭۈل بۆلۈپ گەپ قىلىۋاتسا... تېخى بالدۇر قايتىپ كېلىشنىڭ گېپىنى قىلىۋاتسا... بۇ ئەلۋەتتە مەيلى بارلىقىنىڭ بېشارىتى ــ دە! بولدى، بېرىپ سودىنى بولۇشىغا قىلىپ، ئويناپدىغانىنى قويۇپ تېزرەك يېنىپ چىقاي. تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇپ، مۇھەببەتنىڭ پەيزىنى سۈرەي. ئاھ، زەۋەرگۈل، مېنى بۇنچە قىينىغىچە بالدۇرلا ماقۇل دېگەن بولسىڭىز... قەدىرىڭىزنى ئۆتۈلدۇرەي دەپسىز ــ دە؟ ئەمما...، ــ سادىق ئۆز خىيالى بىلەن ئولتۇرغان قاھارغا قاراپ قويدى، ــ ئەمما، ئەمدى ئۇنى قانداق قىلاي؟ يا پۈتۈپ قالغان ئىش بولغاچقا كۆرگۈلۈكىنى كۆرسۇنمۇ؟ ياكى... ياكى شۇ سەۋەب بىلەن قاھار قايتىپ بارمىسا، زەۋەرگۈل ئاچچىقىدا توقۇمىنى قارىنغا ئالارمۇ؟ شۇنداق بولۇپ قالسا، ھەممە ئىش بۇزۇلمامدۇ؟ توختا، ئەمدى زەۋەرگۈل مېنىڭ بولدى، زەۋەرگۈلمۇ مېنى خالىدى. شۇنداق تۇرسا، بۇنىڭدىن ئەنسىرەپ ئۇنداق قىلىپ يۈرگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى. ئەمدى ئۇ ماڭا پۈتلاشمىغاندىكىن، ئىش ئۆز يولىدا مېڭىۋەرمەمدۇ؟ ھەي... ھېلىقى قۇيمىچىغا بەش مىڭ يۈەننى بىكارلا بېرىۋېتىپتىمەن. ئۆپكەمنى بېسىپ غەيرەت قىلغان بولسام، ئۆزى پۈتۈپ قالغان ئىش ئىكەندۇق... بوپتۇلا، ئۇ پۇل مۇشۇ خۇشاللىقىمنىڭ

سۆيۈنچىسى بولسۇن...» شۇنىڭ بىلەن سادىقنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى ۋە پۈتۈن دىققىتىنى يولغا تىككەن شوپۇرغا ۋە تاغقا قاراپ چۈشىنىكسىز خىيالغا كەتكەن قاھارغا يېقىنلىق ھېسسىياتى بىلەن قاراپ قويدى. ئىنسان دېگەن قىزىق، مەنپەئەت توقۇنۇشى بولمىسا، ھەممە كىشى يېقىملىق، تىللىسىمۇ يېقىنچىلىق قىلغاندەك تۇيۇلىدۇ. ناۋادا مەنپەئەت توقۇنۇشى بولسا، ئۇ كىشىنىڭ نەپسىلىنىشىمۇ ئادەمنىڭ چىشىنى قېرىشتۇرىدۇ. مانا سادىققا بايىلا ئۆز قولى بىلەن ئۆلۈم يولىغا ئېلىپ كېتىۋاتقان قاھار گۇناھسىز، يولداشتەك بىلىنمەكتە.

ئۇلار شۇ ھالدا مېڭىپ سىركىپ بوستانلىقىغا كىرىپ كەلدى ۋە شىمالغا بۇرۇلۇپ، تاغ جىلغىسىدا ئويناقشىپ ئېقىۋاتقان تاغ ئۆستىكىنى بويلاپ لەمجىن بازىرىنى نىشانلاپ مېڭىشتى. جىلغىنىڭ ئىككى تەرىپى ئېگىز تاغ، يول بولسا جىلغا ئىچىدىكى ئېقىنىنى بويلاپ ماڭاتتى. ئېقىندىكى سۇ سۈزۈك، جىلۋىلىك بولۇپ، ئادەمنىڭ دۈم يېتىپ ئىچكۈسىنى كەلتۈرەتتى. ئەگەر ياز بولغان بولسا ئېقىن بويىدىكى تاللار بۈك ـ باراقسان بولۇپ، سۇ تال ئۆچلىرىنى سۆيۈپ يېنىك ئەللەيلەپ ئاقاتتى. سۇدا لەپەكشۇاتقان تاللارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە كىشى بۇ يەردىكى تېنىز سۇدا يالاڭ ئاياغ بولۇپ يۈگۈرگۈسى، ئاندىن تال ئاستىدىكى سايە جايدا ھۇزۇرلىنىپ ياتقۇسى كېلەتتى. يۇمشاق ئوت ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتساڭ، سۇ پۈتلىرىڭنى يۇمشاق تىلى بىلەن يالاپ تۇرسا، سالقىن شامال ۋۇجۇدۇڭنى يايراتسا...

ئەگەر، كېيىنكى سۆھبەت بولمىغان بولسا، ئېھتىمال، قاھار بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرنى بىر ئۆمۈر بىمالال كۆرەلىگەن بولغىيتتى. ئەمما سادىقنىڭ خۇشاللىق ھېسسىياتى بىلەن كۆيۈنۈپ سورىغان سوئالىغا ئۇنىڭ بەرگەن جاۋابى قاھارنىڭ ھاياتىنى باشقا بىر يۆنىلىشكە باشلاپ قويدى.

ماشىنا لەمجىن بوستانلىقىدىكى خەتەرلىك تىك داۋاندىن چىقىۋاتقاندا سادىق غولدىكى قويۇق تېرەكلىككە قاراپ بىر خىل غايىۋى سالقىنلىقنى تەسەۋۋۇر قىلدى. «يازدا تۇيۇق ئوت دېگىزىغا

ئايلانغاندا بۇ يەر جانغا قانچىلىك ھۆزۈر بېغىشلار ـ ھە؟» ئۇ بۇرۇن بۇ يولدىن قانچە قېتىملاپ ماڭغان بولسىمۇ، بۇ مەنزىرىلەرگە بۇنچىلىك ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ باقمىغان ھەم بۇنچىلىك ئوي ـ تەسەۋۋۇرلاردىمۇ بولمىغانىدى. ئەدىلىكتە ئۇنىڭدىكى خۇشال تۇيغۇ ئۇنى ھەممە نەرسىگە خۇشاللىق بىلەن قارايدىغان قىلىۋەتكەنىدى. تۇيغۇنىڭ كۆچى قىزىق، ئەگەر سەن يامان تۇيغۇدا بولساڭ، جاھاندا ياخشى نەرسە يوق. ئەگەر سەن ئىزگۈ تۇيغۇلاردا يۈرسەڭ، قاقشال دەرەختىنمۇ گۈزەللىك ھېس قىلالايسەن. دېمەك، جاھان ئەسكى ئەمەس، ئادەم ئەسكى!

سادىق شۇ خۇشاللىق تۇيغۇلىرىغا چۆمۈلۈپ تۇرۇپ، قاھاردىن تۇنجى قېتىم ھەقىقىي كۆيۈنۈپ سورىدى:

ــ يېتەرلىك نان ئېلىۋالغانسەن؟ ئۇ يەردە پۇل بولغان بىلەن تۇزۇك ئاشخانا يوق. بولۇپمۇ پويىزدا ئىش چاتاق. تەييار چۆپىنى ئۇچ ۋاخ يېسەڭلا ئۇنىڭدىنمۇ ھۆ بولىسەن.

ــ ناننى خېلى كۆپ ئېلىۋالدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە تەييار چۆپىنمۇ يەپ ئادەتلەنگەن.

ــ ئۇنداقتا، ئانچە قىينالمىغۇدەكسەن. ئەمما تەييار چۆپ بىلەن مېنىڭ تازا خۇشۇم يوق.

ــ زەۋەرگۈل ئىككى كونسېرۋا قۇتىسىغا گۆش قورۇپ بەرگەن، شۇنى يەڭ بولمىسا.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سادىق چۆچۈپ ئۇنىڭغا قارىدى. غولدىكى ئۆستەڭگە قاراپ تۇرغان قاھار سادىقنىڭ قارىشىدىكى چۆچۈشنى، جىددىيلىكنى، ئەندىكىشنى بىلمەي قالدى.

ــ ياخشىغۇ، ــ ئارانلا شۇنداق دېيەلىدى سادىق.

سادىق بىردىنلا جىملاپ كەتتى. توغرىسى، قاھارنىڭ گېپى بىلەن دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

سادىقنىڭ چىرايى ئۆزگەردى، قاپىقى سېلىندى. قوپاللىق بىلەن تاماكا ئېلىپ، چاقماقنى قەستەنگە قاتتىق چېقىپ، تاماكىنى ئۇزمەي كۆچەپ شوراشقا باشلىدى.

«قاھارغا گۆش قورۇپ بېرىپتۇ ـ دە، بۇ زەۋەر!ــ سادىقنىڭ

يۇرىكى سقىلىشقا، ھەسەتتىن پۈچىلىنىشقا باشلىدى، ــ ماڭا ئاغزىنىڭ ئۇچىدا خوش دەپ قويسۇن، مۇنۇنىڭغا بولسا... توۋا، توۋا، ئۇنىڭ شۇ ئاددىي بىر ئېغىز گېپىگە گول بولۇپ يۇرگىنىمنى. خەپ، بىر كۈنى ماڭا خوتۇنمۇ بولارسەن!» سادىق يەر تېگىدىن قاھارغا يەۋېتىدىغاندەك قارىدى. ئاندىن زەۋەرگۈلنىڭ خوشلاشقاندىكى سۆزلىرىنى، قىياپىتىنى ئەسلىدى: «لېكىن، ئۇ ماڭىدىغان ۋاقتىدا ماڭا ئېچىدىكىنى ئېيتىق پۈراتتىغۇ. قاھار بەلكىم تۇغقىنى بولغاندىكىن ئاتىسى بۇيرۇغاندۇ؟ ئىككى قۇتا گۆش قورۇپ بەرگىنىگە قارىغاندا مېنىمۇ يېسۇن دېگىنىغۇ. توغرا، مېنىمۇ ئويلىغان گەپ...» بۇ خىيال بىلەن سادىق خېلى يېنىك بولۇپ قالدى. بىراق ماشىنا لەمجىنگە يېتىپ بارغۇچە ئۇنىڭ خىيالى يەنە خېمىغا ياندى: «توختا، مەن بۇ ئىشقا سەل قارىسام بولمىغۇدەك. قاھار دېگەن بۇ بىر نېمە ھامىنى ماڭا پۇتلاشقۇدەك. زەۋەرنىڭمۇ ئۇنىڭغا تارتىشىدىغىنى ئېنىق. شۇنداق تۇرسا، زەۋەر بىلەن توي قىلغىنىم بىلەنمۇ خاتىرجەم يۇرەلەيمەنمۇ؟ بەخت پەيزىنى سۈرەلەيمەنمۇ؟ ياق، بۇ قاھارلا بولىدىكەن، ماڭا كۆڭۈل ئارامچىلىقى بولمىغۇدەك. شۇئەنگە بارغۇچە ئوبدانراق ئويلىنىپ باقسام بولغۇدەك. بولمىسا، بۇنداق پۈرسەت ئەمدى كېلەمدۇ، يوق؟»

ئەمدى سادىقنىڭ كۆزىگە ئىللىق، گۈزەل كۆرۈنىدىغان نەرسىلەرمۇ قالمىدى، ئەمما ئۆزگەرگىنى ئۇنىڭ تۇيغۇسى، خالاس.

يەتتىنچى باب

ماشىنا پىچان پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىغاندا، يول بويى قاھارنى ئارامىدا قويمىغان ھاياجان تېخىمۇ كۈچەيدى. ھەربىر قېتىم پويىزنىڭ گۈدۈكى ياڭرىغاندا، قاھارنىڭ قەلبى لەرزىگە كېلەتتى. پويىزلار ئۇ كۆرگەن كىنودىكىگە ۋە شۇ ئاساستىكى تەسەۋۋۇر قىلغىنىغا ئوخشاشمىدۇ؟

بىرمۇنچە رەسمىيەتلەردىن كېيىن پويىز كۈتۈش سۇپىسىغا كەلگەن قاھار داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى: پويىزلار دەممۇدەم ئىستانسىغا كىرەتتى ۋە ئانچە كۆپ توختىمايلا مېڭىپ كېتەتتى. كىشىلەر ئۇ - بۇ ۋاگونلاردىن چۈشەتتى. يېڭى كىشىلەر شۇ ئىشكىلەردىن چىقاتتى. پويىزلار ئۇزۇن، ھەيۋەتلىك، تۆمۈريوللار ئىرماش - چىرماش ئىدى. سوزۇپ - سوزۇپ بېرىلگەن گۈدۈك ئاۋازلىرى قۇلاق - مېڭىنى يەيتتى. ھاڭ - تاڭلىق، ھەيرانلىق ئىچىدە تۇرۇپ قالغان قاھار: «ھەيۋەتلىك، سۇرلۇك ئىكەن، لېكىن ئاۋازى كىنولاردىكىگە ئوخشاش يېقىملىق ئەمەس ئىكەن» دەپ ئويلىدى.

ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ سادىقلارغا قارىدى. سادىقلار ھېچ ئىش بولمىغاندەك، كۆز ئالدىدا پويىز دېگەن ھەيۋەتلىك، سۇرلۇك نەرسە يوقتەك تاماكا چېكىشىپ، پەرۋاسىز ھالدا ئۇياق - بۇياققا قارىشىپ ئۇششاق پاراڭ بىلەن تۇرۇشاتتى.

قاھار ئۆزىدىكى تەمتىرەشنى بىلدۈرمەسلىككە تىرىشىپ ئۇلارنىڭ يېنىغا باردى. ھېس - تۇيغۇسى، قاھارغا بولغان مۇئامىلىسى ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن سادىق ئۇنىڭغا سوغۇق نەزەر بىلەن مۇنداقلا قاراپ قويدى. سادىقنىڭ مۇئامىلىسىنىڭ يۇرتتىن ئايرىلغانچە قوپاللىشىپ

كېتىۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ تۇرغان قاھار بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي قالدى. مانا سەپەر ئالدىدىمۇ سادىقنىڭ مۇئامىلىسى...

قاھار باشقىلارغا قارىدى. سادىق ئۇلارغىمۇ شۇ تەرىزدە قاراپ پاراڭ قىلىۋاتاتتى. بۇنى كۆرگەن قاھار: «چوڭ سودا بىلەن ماڭغاچقا، سودا ئەندىشىسى بىلەن مىجەزى ئۆزگىرىپ قالغاندۇ؟» دەپ ئويلاپ ئۆزىگە تەسەللى بەرگەن بولدى.

ئاخىر ناھايىتىمۇ ئۇزۇن بىر پويىز غەرب تەرەپتىن ۋوگزالغا پۇشۇلدىغىنىچە كىرىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن سادىقلار سەل جانلاندى ۋە تەمتىرەشتى. پويىز توختىشىغىلا ئۇلار ۋاگون نومۇرىغا قاراپ يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

— تېز بول،— دېدى سايىم قاھارنى ئالدىرىتىپ،— بۇ پويىز نەچچە مىنۇتلا توختايدۇ. ۋاقىتدا چىقمىساق، پويىزدا ئاۋارىچىلىك بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن قاھارمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ يۈگۈردى. ئۇلار يىگىرمە بىرىنچى ۋاگونغا چىقىشتى. قاھار ۋاگونغا چىقىپ ئەمدىلا دېمىنى ئېلىپ تۇرۇۋىدى، پويىز ئاستا قوزغالدى. پويىز قوزغالغان چاغدىكى ئاستا تاراقلىغان ئاۋاز پويىزنىڭ سۇرئىتىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ ئىتتىكلىدى. پويىزنىڭ شۇ ئاۋازى بىلەن تەڭ قاھارمۇ ھولۇقۇپ كەتتى. سايىم بولسا ھولۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي جايىدا تۇرۇپ قالغان قاھارغا ۋارقىراپ، ئۆزلىرىگە ئەگىشىپ ئورنىنى تېپىۋېلىشنى ئېيتاتتى. ئۇلار ئورۇنلىرىغا جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، سادىق سايىمغا بىر نېمە دەپ شۇڭىرلاپ قويۇپ بۇ ۋاگوندىن چىقىپ كەتتى.

قاھار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ۋاگون ئىچىگە سەپسالدى. تۇرلۇك سالاھىيەتتىكى، تۇرلۇك كىيىمدىكى تۇرلۇك چىرايلار تۇرلۇك قىياپەتتە بۇ ۋاگوننى توشقۇزۇپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇخلاۋاتقانلار، قارتا ئويناۋاتقانلار، ھاراق ئىچىشىۋاتقانلار، كىتاب كۆرۈۋاتقانلار... ھەممىسى ئۆز ئىشى بىلەن، بىر ـ بىرى بىلەن كارى يوق ئىدى.

ۋاگون ئىچىدىكى قىستاڭچىلىقتىن قاھارنىڭ دېمى سىقىلدى.

بىراق سايىم بولسا ئورنىدا ئولتۇرۇپلا ئويقۇغا كەتتى. ئۇدۇلدىكى كۆزەينەكلىك ياش يىگىتمۇ بېشىنى ئەينەككە تىرىگىنىچە ئويقۇغا كەتكەنىدى.

بۇلارغا قاراپ ئولتۇرغان قاھارنى بىردىنلا زېرىكىشلىك، غېرىبلىق باستى. ئۇ بۇرۇن پويىزدا ئولتۇرۇشقا قانچىلىك ئىنتىلگەن ئىدى ـ ھە؟ پويىزدا سەپەر قىلىدىغان كىشىلەرگە ھەۋەس قىلىپ، ئىچىگە ئوت تۇتىشىپ كەتمىگەنمىدى؟ پويىزدا ئولتۇرۇپ ھۇزۇرلىنىپ سەپەر قىلغان چۈشلىرىچۇ؟ ئۇ ئەمدى بىلدىكى، پويىز سەپىرى بەك زېرىكىشلىك ئىكەن. «شۇئەنگە ئۇچ كۈندە بارىمىز دەۋاتىدۇ. شۇنداق بولسا، بۇ ۋاقىتنى قانداقمۇ ئۆتكۈزەرمەن؟ ھەي، ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن بولسىمۇ، ۋوگزالدىن بىر نەچچە پارچە ژۇرنال ئېلىۋالسام بوپتىكەن...» دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئاشۇنداق زېرىكىشلىك خىياللار بىلەن جىم ـ جىم ئولتۇرۇپ كەتكەن قاھارنىڭ كۆزى ئەمدى ئۇيقۇغا بېرىۋىدى، سايىم ئۇنى نوقۇپ ئويغاتتى.

ـ يۇر، تاماققا بارىمىز.

قاھار كۆزىنى ئېچىپ سىرتىنىڭ قاراڭغۇلۇق ئىچىگە پاتقانلىقىنى، ۋاگون چىراغلىرىنىڭ يانداۋۇپ قويۇلغانلىقىنى كۆردى.

ـ نەگە كەلدۇق؟ ـ ئىختىيارسىز سورىدى قاھار.

ـ شىڭشىڭشياغا، ـ دېدى سايىم ئورنىدىن تۇرۇپ، ـ نېمە ئولتۇرسەن، ماڭ.

قاھار ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئۇلار ۋاگوننىڭ تار يولىدا ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا ئۇرۇلۇپ ۋاگوندىن چىقتى. ۋاگون بىلەن ۋاگوننىڭ تۇتاش يېرى ۋەھىمىلىك ئاۋاز چىقىراتتى، ئادەمگە ئەنسىزچىلىك سېلىپ چايقىلاتتى.

شۇ يەرگە قاراپ قالغان قاھار سايىمنىڭ ئاۋازىدىن ئۆزىگە كەلدى:

ـ مانا ماۋۇ ھاجەتخانا. ماۋۇ تۇتقۇچقا قارا، قىزىل خەت

بولسا، ئادەم بار، تۆتۈق خەت بولسا ئادەم يوق. سەنمۇ ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن ئىچىدىن ئېتىپ قويىسەن، بولمىسا خەتەرلىك.

قاھار ھاجەتخانىنىڭ ئىشىكىگە بىر قاراپلا سايىم بىلەلمىگەن «ئادەم يوق»، «ئادەم بار» دېگەن خەنزۇچە خەتلەرنى تونىدى.

سايىمنىڭ بايىقى قوپال مۇئامىلىسىدىن خاپا بولۇپ تۇرغان قاھارنىڭ كۆڭلى يورۇپ قالدى. نېمىلا بولسا، سايىم يەنىلا ئۇنى ئويلايدىكەن. بولمىسا، ھاجەتخانا ئىشى دېگەن ھەممىنىڭ بېشىنى قاتۇرىدۇ.

ئۇلار يەنە بىر ۋاگوندىن ئۆتكەندىن كېيىن باشقىچىلا بىر ۋاگونغا كىردى. بۇ يەر پاكىز، تىنچ، يولمۇ ئازادە. كىچىك - كىچىك ئۆيلەرنىڭ ئىشىكى ئېتىك ئىدى.

— بۇ كارىۋاتلىق ۋاگون، — دېدى سايىم ۋە ئالدىدىكى بىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچتى.

قاھار ئۆيگە كىرىپ سادىق بىلەن ھەمراھىنى، يەنە ناتونۇش ئىككى ئادەمنى كۆردى. ئۇلار پۈۋا ئىچىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. قاھارنى كۆرۈپ سادىقنىڭ چىرايى تۇتۇلدى.

— يېسەڭ مانا نان، تەييار چۆپ، — دېدى سايىم نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ. ئۆزى بولسا بىر قۇتا پىۋىنى قولىغا ئالدى.

— قاھار قۇرۇق نانغا قارامدۇ، — دېدى سادىق مىيىقىدا، — ئۇنىڭ يەيدىغان گۆشى بار تۇرسا.

— ۋوي، ئاپلا، — دېدى قاھار خىجىل بولۇپ، — سومكىدا ئۇنتۇپ قاپتىمەن، بېرىپ ئەكېلەي.

— چاقچاق قىلىپ قويدۇم، — دېدى سادىق زورىغا كۈلۈپ، — گۆش دېسەڭ بۇ يەردىمۇ بار.

سادىق يېپىقلىق گېزىتنى ئاچقاندى، پىشۇرۇلغان قوي گۆشى بىلەن توخۇ كاۋىپى كۆرۈندى. سايىم بىلەن قاھار ئازراقتىن بىر نەرسە يېيىشكەن بولدى.

قاھارغا قاراپ ئولتۇرغان سادىقنىڭ يەنە خۇيى تۇتتى. قاھار ئۇنىڭغا خۇددى قولغا كېلىپلا قالغان ئولجىنى ئەپقېچىشقا تەييار

تۇرغان چىلبۇرىدەك كۆرۈندى. «مۇشۇلا بولىدىكەن، زەۋەرگۈلنىڭ ماڭا نېسىپ بولۇشىغا توسالغۇ بولغۇدەك. مانا زەۋەرگۈل ماڭا ئەمدىلا ياخشى مۇئامىلە قىلىۋىدى، ھەتتا بۇ قېتىم قايتىپ بارسام، ماقۇل بولىدىغانلىقىنىمۇ پۇرىتىۋىدى... قارىغاندا، زەۋەرگۈل مۇشۇنى كۆرسىلا ماڭا ئىككىلىنىپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. ئەستا، بۇ بىرنېمىنى قانداق قىلسام بولار؟...» ئويلىغانچە سادىقنىڭ غەزىپى قاينىپ تاشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر بوتۇلكا پىۋىنى كۆتۈرۈپ غۇرتۇلدىتىپ ئىچىشكە باشلىدى...

قاھار ۋاگونىغا قايتىپ كېلىپ سىرتتا تېز ـ تېز ئارقىدا قېلىۋاتقان گىرىمسەنلىككە قاراپ ئولتۇردى. ۋاگونىنىڭ يورۇقى چۈشكەن چەكلىك يەردىن نېرىسى چەكسىز كەتكەن قاراڭغۇلۇق ئىدى. شۇ قاراڭغۇلۇق قاھارنى چەكسىز خىياللار قوينىغا باشلاپ كەتتى: «ئاتام ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈنلا مۇشۇنداق ئازابلارنى تارتىمەنمۇ؟ مېنىڭ ھەممە خۇشاللىقىم، بەخت ـ تەلىيىم ئاتام بىلەنلا بولغىيمىدى؟ نېمىشقا داۋۇت ماڭا شۇنچىۋالا ئۆچمەنلىك قىلىدۇ؟ ئۆگەي ئاتا بولغانلىقى ئۈچۈنلىمۇ؟ جاھاندا سىرلىق ئىشلار نېمانچە جىق. سەن تارتقان ئازاب بىلەن باشقىلارنىڭ مۇناسىۋىتى بولمايدىكەن، باشقىلار تارتقان ئازابلارنى كۆرگەندە، شۇ ئازابلارنى ئۆزۈڭ تارتمىغىنىڭغا شۈكرى قىلىپ يۈرىدىكەنسەن. ئادەملەر نېمانچە قىزىق ـ ھە! دائىم مەلۇم جەھەتتە ئۆزىدىن تۆۋەن ئورۇندىكى ئادەمنى ئۆزى بىلەن سېلىشتۇرۇپ ئۆز كۆڭلىنى تەسكىن تاپتۇرىدىكەن. مەن سېمونت تاختايدا ياتقاندا مىدىراپ يۈرگەن زابۇيلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ پۈت ـ قوللىرىنىڭ ساقلىقىدىن خۇش بولۇشقانىدى. دېمىسىمۇ بايلار نامراتلارغا قاراپ، تۇرمۇشىنى قامدىيالايدىغانلار قورسىقىنىڭ ھۆددىسىدىن ئارانلا چىقالايدىغانلارغا قاراپ، قورسىقىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغانلار تىلەمچىلەرگە قاراپ ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى تىندۇرۇشىدۇ. مانا مەنمۇ بەزىدە باللىرىنى ياغ ئىچىدىكى بۇرەكتەك چوڭ قىلىۋاتقان ئانىلارغا قاراپ ئەمەس، ئانىسىز يېتىم بالىلارغا قاراپ ئاپامنىڭ بولغىنىدىنلا خۇشال بولىمەن. گەرچە مەن

ئانا مېھرىدىن مەھرۇم بولغىلى شۇنچە ئۇزۇن بولغان بولسىمۇ. ھازىر قانداق بولار؟ ئاپام ماڭا قۇچاق ئاچارمۇ؟ ياق، بۇ ئىشتا ئاپام گۇناھكار ئەمەس. ئۇ ھامىنى ماڭا كۆيۈنىدۇ. ماڭا بولغان مېھرى ھەرگىز سۇسلاپ قالغىنى يوق. پەقەت داۋۇتنىڭ كۆزىگە قاراپلا شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولغان. ياق، ياق! ئاپامنى مۇنداق ئاقلىسام بولمىغۇدەك. بىر ئاپا بولغان ئادەم ھەر نېمە بولسا ئېرىنىڭ شۇنچىكى خاھىشىغىلا ئۆز يۈرەك پارىسىنى تاشلىۋەتسە قانداق بولىدۇ؟ بىر ئاماللارنى قىلىپ پەرزەنتىگە كۆيۈنۈشى، مېھرىبانلىق قىلىشى، قوغدىشى كېرەكقۇ. بىر ئانا پەيتى كەلگەندە بۇنىمۇ قىلالمىسا، ئۇنى قانداقمۇ... ناۋادا يۇرتقا قايتىپ بارسام ئاپام يەنە شۇنداق مۇئامىلە قىلسىچۇ؟ بىر يىلدىن بۇيان مېنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىمىنىمۇ قىلمىغان ئادەم... مەھەللىدىكىلەر بىر مۇشۇكى يىتۈپ كەتسىمۇ ئۆيمۇئۆي كىرىپ نەچچە كۈن ئىزدەيدۇ. ئاھ، خۇدا! مېنىڭ ئاپام ئاشۇنداق ئاپىمىدۇ؟...»

پويىزنىڭ قاتتىق سىلكىنىشى قاھارنى ئېغىر خىياللار قوينىدىن قايتۇرۇپ كەلدى.

پويىز بىر خىلدا تاقىراقلاپ ماڭماقتا. خىياللار ئۇنىڭدىن قېلىشمىغۇدەك تېز. بۇلارغا سېلىشتۇرغاندا ئادەمنىڭ ئۆمرى نېمانچە ئاستا ئۆتىدۇ ـ ھە! بىراق خىيال ھەرقانچە ئۇچقۇر بولسىمۇ تۇگەيدۇ، پويىز ھەرقانچە تېز ماڭسىمۇ بەربىر بىر بېكەتكە بېرىپ توختايدۇ. ئۆمۈرچۇ؟ ئۆمۈرنىڭ قەدىمى قانچىلىك ئاستا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇمۇ ھامىنى ئاخىرلىشىدۇ. ئەجەبا، قاھارنىڭ ھاياتى مۇشۇنداقلا ئاخىرلىشامدۇ؟ تىنچ، بىر خىللا، تاماق بىلەن تەنىنى قۇۋۇتلەندۈرۈپ ھايات تۇرۇشنىڭلا كاپالىتى ئىزدەنگەن، ئاددىي تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدىن نېرى بولالمايدىغان ھايات نەقەدەر زېرىكىشلىك ـ ھە! «سۇ بويىدا» دېگەن رومانىدىكىدەك، «شياڭزى تۆگە» ناملىق رومانىدىكىگە ئوخشاش، «پۇقراچە كىيىنگەن ساقچى» دېگەن تېلېۋىزىيە تىياتىرىدىكىدەك، يەنە «ئۆكسۈش» رومانىدىكىدەك ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشىغا

ئوخشايدىغان تۇرمۇش ھاياتلىقتا يوق ئوخشىمامدۇ؟ بولسا قاھار بىرەرنى كۆرەردى.

«ئۆكسۈش» رومانى، كەنان، نالەن، خەندان... بۇلار ئېسىگە كېلىشى بىلەن قاھارنىڭ كۆز ئالدىدا زەۋەرگۈل ئايان بولدى. «ئۇ نېمە قىلىۋاتىدىكىن؟ مېنى ئويلاۋاتامدىكىن؟ ياكى سادىق...» شۇ ھامان زەۋەرگۈلنىڭ قورۇغان گۆشنى قاھارغا سۇنغاندىكى مېھرىبان قىياپىتى قاھارنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى. «تۇيۇققا قايتىپ بارسام زەۋەرگۈلگە كۆڭلۈمدىكىنى ئوچۇق دەيمەن...» قاھار قەتئىيەتكە كەلدى.

ۋاگوننىڭ چىرىغى گىرىمسەن يېنىپ تۇراتتى. ئۇدۇل ئورۇندىكى كۆزەينەكلىك ياش يىگىت دېرىزە تەكچىسىگە بېشىنى قويغانچە قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. ئۇ بايا ئوقۇغان كىچىك ژۇرنال بولسا ئوتتۇرىدىكى كىچىك شىرەنىڭ ئۈستىدە قاتلانغان پېتى تۇراتتى.

قاھار ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسىغا كۆز يۈگۈرتتى. بۇ خەنزۇچە «ھېكايىلەر» دېگەن ژۇرنال ئىدى. قاھار ژۇرنالنى ئىختىيارسىز قولىغا ئالدى ۋە ۋاراقلاپ كۆرۈشكە باشلىدى. ژۇرنالدىكى ئەسەرلەر ئۇنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى. ئۇ لىۋ گوفاڭ، چىخوفلارنىڭ ھېكايىلىرىدىكى ۋەقەلىك ئىچىگە كىرىپلا كەتتى.

ــ سىز خەنزۇچە بىلەمسىز؟

قاھار بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. بايىقى كۆزەينەكلىك يىگىت ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. قاھار ژۇرنالنى ئۇ يىگىتكە سۇنۇپ بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ ئوقۇۋېرىڭ، ــ دېدى يىگىت كۈلۈمسىرەپ، ــ قارىسام ئۇيغۇر ئىكەنسىز. بىراق، بۇ ژۇرنال...

ــ مەن خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇغان، ــ دېدى قاھار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ. خەنزۇ يىگىت قاھارنىڭ تەلەپپۇزىدىن مەنۇن بولۇپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە سورىدى:

ــ سىز نەدىن؟

قاھار ئويلىنىپ جاۋاب بەردى:

ـــ پىچاندىن؟

ـــ پىچاندىن؟ پىچان نەدىن؟ ـــ خەنزۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

ـــ پىچان تۈيۈقتىن.

ـــ نېمىدېگەن ياخشى. مەن لەمجىندىن، ـــ خەنزۇ يىگىت ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى، ـــ مەن لەمجىنىدە تۇغۇلغان. ئۇيغۇر بالىلىرى بىلەن بىرگە ئويناپ چوڭ بولغان. شۇڭا بۇرۇن ئۇيغۇرچىنى ئانچە ـ مۇنچە بىلەتتىم، كېيىن ئوقۇش ۋە خىزمەت بىلەن بولۇپ ئاساسەن ئۇنتۇپ كەتتىم. بىزنىڭ دادۇيدە بايلامۇ باي، گادايلامۇ باي.

ئۇ پىچان ناھىيىسىدىكى لەمجىنلىكلەرنىڭ «ر» ھەرپىنى «ي» دەپ تەلەپپۇز قىلىدىغان ئادىتى بويىچە «بار»نى «باي» دەپ، ئاخىرقى بىر جۈملىنى ئۇيغۇرچە سۆزلىدى. بۇنىڭدىن ئىككىسىلا كۈلۈشتى.

ـــ شۇڭا، مەن ئۇيغۇرلارنىڭ چىرايىغا قاراپلا ئۇيغۇرلۇقىنى ئاساسەن بىلەلەيمەن. بىراق ئىچكىرىدىكى كۆپىنچە خەنزۇلار بولسا ئۇيغۇرلارنى چەت ئەللىك دەپ ئويلايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ سىزگە ئوخشاش خەنزۇچە سۆزلىيەلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ. ھە راست، سىز ئالىي مەكتەپنى نەدە ئوقۇغان؟

ـــ مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيالمىغان، ـــ دېدى قاھار مەيۈسلىنىپ.

ـــ ئىچكىرىنىڭ نەرىگە ماڭدىڭلار؟

ـــ شىنىڭگە.

ـــ شىنىڭگە؟ نېمە قىلغىلى؟

ـــ سودىغا ماڭدۇق. ئۆزۈم ساتقىلى.

خەنزۇ يىگىتنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى:

ـــ ھوي، ئۆزۈمنى تونۇشتۇرمايلا بىرمۇنچە سۆزلەپ كېتىپتىمەنغۇ. ئىسمىم لىيۇ دامىڭ. شىنىڭ شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا ئىشلەيمەن. تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى.

قاھار ئۆزىنى قىسقىلا تونۇشتۇردى.

— ئوبدان تونۇشۇپ قالدۇق، — دېدى لېۋ دامىڭ، — شىئەنگە بارغاندا مېنى چوقۇم ئىزدەڭ. قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىمەن، — ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ دېدى، — مەن لەنجۇدا چۇشۇپ بىر ساۋاقدىشىم بىلەن كۆرۈشۈپ ماڭماقچى.

ئازدىن كېيىن پويىزنىڭ كانىيىدا لەنجۇ ۋوگزالىغا يېتىپ كەلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى. لېۋ دامىڭ خوشلىشىپ چۇشۇپ قالدى. لېۋ دامىڭ بىلەن سۆزلىشىپ قاھارنىڭ كۆڭلى خېلىلا ئېچىلىپ، روھى كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

بۇ چاغدا سادىق كارىۋاتتا سوزۇلۇپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئاچچىقىغا بايا ئىچكەن پىۋىنىڭ كەيپى قوشۇلۇپ، سەپراسىنى ئۆرلىتىپ قويغانىدى. شۇ تاپتا ئاچچىق خىيالىلارغا ئەسىر بولغان بولۇپ، ماشىنىدا كېلىۋېتىپ قىلغان خىياللىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇماقتا ئىدى: «مەن بۇ قاھارنى بوش قويۇۋەتسەم ھەرگىز بولمىغۇدەك. ئەگەر يەنە رەھىمدىللىك قىلىپ، ئالدى - ئارقامغا قاراپ يۈرىدىغان بولسام ھامىنى لېۋىمنى چىشلەپ، قان يۇتۇپ قالغۇدەكمەن... ياق، ئامالىم بار تۇرۇپ، شۇنچە يولۇم تۇرۇپ، شۇنچە ئىمكانىيىتىم تۇرۇپ نېمىشقا مۇشۇنداق بىچارە ھالغا چۇشۇپ قالىدىغان ئادەم مەن بولغۇدەكمەن؟ بۇ ھالغا قاھار قالسۇن. يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنمىغىنىغا تويسۇن. شىئەنگە بارارمىز. ئۇنىڭ سودا قىلغىنىنى، تەرجىمانلىق قىلغىنىنى بىر كۆرەي... خەپ، قاھار، مېنىڭ قانداقلىقىمنى ئەمدى كۆرۈپ قوي. ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ قىلدىڭ...»

※ ※ ※

ئۇلار شىئەن پويىز ئىستانسىسىدىن چىقىشىغىلا مېھمانخانا، تاماقخانا تونۇشتۇرۇپ بىر توپ ئادەم يوپۇرۇلۇپ كەلدى. ئۇ كىشىلەر كېلىپلا ئۇلارنىڭ قولىدىكى سومكىلىرىغا قول ئۇزارتىپ، سادىقلارنىڭ يۈك - تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ بەرمەكچى بولۇشتى. بۇنىڭدىن قاھار ھودۇقۇپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي

قالدى. سادىق بىلەن سايىم بولسا خوددى مۇنداق مەنزىرىگە كۆنۈپ كەتكەندەك، ئۇ كىشىلەرگە پىسخەنتىمۇ قىلماي ئۇدۇل چوڭ يول تەرەپكە قاراپ ماڭدى. قاھارمۇ ئۇلارغا ئەگەشتى.

سادىق چوڭ يولغا ئۇلىشىپلا بىر تاكسىنى توستى.

ــ سۇمۇرغ مېھمانخانىسىغا، ــ دېدى سادىق شوپۇرنىڭ سورىشىنى كۈتمەيلا. ئۇنىڭ تۇرقىدىن شەھەر مەنزىرىسىگە قىزىقمايدىغانلىقى، بەلكى يېتىشقا ئالدىراۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. قاھار بولسا شەھەرنىڭ كەچكى مەنزىرىسىگە، بولۇپمۇ تۇشمۇتۇشتىن ئۆتۈشۈۋاتقان ماشىنىلار بىلەن مىڭ ـ مىڭ ئادەملەر توپىغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى. بۇ شەھەرنىڭ مۇشۇنچىلىك قاينىاقلىقىمۇ تۇرپان شەھىرىنىڭ ئومۇمىي قاينىاقلىقىدىن ئېشىپ چۈشەتتى.

شۇنداق قىلىپ، تارىخ بەتلىرىگە سەلتەنەتلىك نامى پۈتۈلگەن قەدىمىي پايتەخت شىئەن شەھىرى كىچىككىنە بىر بۇرجىكى بىلەنلا قاھارنى ھەيران قالدۇرۇپ ئۇنىڭغا قۇچاق ئاچتى.

تاكسى ئىككى تەرىپى باراقسان دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان يولنى بويلاپ كېلىپ بىر مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا توختىدى. مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا ئىككى قاپقارا تاش شىر ئاغزىنى ئېچىپ سۈرلۈك زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى.

سادىق ھەر نەرسە بىلەن پەرۋايى پەلەك ھالدا باش مۇلازىمەت ئورنىغا بېرىپ ياتاق رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىشكە باشلىدى. سايىم بولسا بىر چەتتە تاماكا چەككەچ قاھارنىڭ زالدىكى خەنزۇچە بېزەكلەرگە ھەيرانۇھەس بولۇپ قاراپ قالغان ھالىتىنى تاماشا قىلىپ تۇردى.

ئۇلارنىڭ ياتىقى ئالتىنچى قەۋەتتە بولۇپ، لىنفت بىلەن چىقماقچى بولدى. بۇنى بىلگەن قاھار قاتتىق ھاياجانغا چۆمۈلدى. ئۇ بۇ نەرسىنى كىنودا كۆرگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە كۆرۈشىنى، لىفتكە چىقىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. لىفت قوزغالغاندا ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز پۇلاڭلاپ كەتتى ۋە لىفتنىڭ تېمىغا يۆلىنىپ قالدى. سايىم ئۇنىڭغا قاراپ مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويدى. بىراق، ئارقىدىنلا لىفتنىڭ تېمىدىكى بىر رەسىمگە تىكىلىپ قاراپ

كەتتى. سادىق ئۇ رەسىمگە ئېرەنشىمىدى. قاھار بولسا ئىنچىكىلىك بىلەن كۆردى.

ــ نېمە رەسىمدۇ بۇ؟ مېھمانخانىنىڭ ھەممىلا يېرىدە بار ئىكەنغۇ، ــ دېدى سايمىنىڭ ئىچى پۇشۇپ. ئاڭغىچە لىفت توختىدى.

ــ بۇنداق رەسىم دېگەن جىق نېمە. نېمىسىگە ھەيران قالىسەن؟ ــ دېدى سادىق لىفتتىن چىقىۋېتىپ.

ــ ياق، بۇ ئالاھىدە رەسىم ئىكەن، ــ دېدى قاھار ھاياجانلىنىپ، ــ بۇ مېھمانخانىغا زاڭزۇلارنىڭ يېڭى لاماسى كەپتىكەن.

ــ قايسىسى؟ ــ ئالدىراپ سورىدى سايىم.

ــ ئوتتۇرىدىكى كىچىك بالا شۇ. ئۇ شۇ يىلى ئون ئىككى ياشتا ئىكەن. ئۇ مۇشۇ مېھمانخانىغا چۈشۈپتىكەن. مۇلازىمەتتىن مىننەتدار بولۇپ، مېھمانخانا خوجايىنىغا خادا تەقدىم قىپتۇ. لامانىڭ يېنىدىكى خادا ئېلىۋاتقان ئېگىز بويلۇق كىشى خوجايىن ئىكەن.

ــ ھەم! ــ قاھارنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلاپ سايىم ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. ئەمما سادىقنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ كەتتى. خۇددى ئۆزىنى قاھاردىن ئاجىزدەك ھېس قىلىپ سارىسىمىگە چۈشتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىچى قىمىلداپ، بوغۇزىغا ئاچچىق بىر يۇتۇم سۇيۇقلۇق يىغىلدى.

سادىقنىڭ ئىچىدىكىنى چۈشىنىپ بولغان سايىم ئۆزىنى دەرھال تۇتۇۋېلىپ، قاھارغا ھومىيىپ قويدى. لېكىن ئۇنىڭدا قاھارنىڭ سۆزىنى داۋاملىق ئاڭلىغۇسى بارەدەك بىر خىل ھالەت پەيدا بولۇپ، يەنە يوقىدى.

ــ سىلەرنىڭ ياتقىڭلار 605، مەن 609 ــ ئۆيدە.

سادىق شۇنداق دەپ بىر كارتوچكىنى سايىمغا بېرىپ ياتقىغا ماڭدى.

ياتاقتا كىرىپ قاھار يەنە ھەيران قالدى. ياتاق ــ ئۇ كىنولاردا كۆرگەن ياتاقنىڭ دەل ئۆزى شۇ! دېرىزىدە قېلىن پەردە، تومپۇچكا

ئۇستىدە تۇرلۇك ئىچىملىك، قەغەز خالتىلىق چاي، نەپىس ئىستاكان، رەڭلىك چوڭ تېلېۋىزور، لۆم ـ لۆم كارىۋات، تېخى تېلېفون! كىچىك شىرەنىڭ ئىككى تەرىپىدە قىزىل سىرلىرى پارقىراپ تۇرغان كاتتا ياغاچ ئورۇندۇق...

قاھار ئەيمىنىپ كېلىپ ئېسىل ۋە قېلىن سېلىنمىلار سېلىنغان كارىۋاتتا ئاۋايلاپ ئولتۇردى. سايىم بولسا كېلىپلا كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۇ قات ـ قات سېلىنغان يۇمشاق سېلىنمىلار ئىچىگە چۆكۈپلا كەتتى.

ـــ ۋاھ، نېمىدېگەن راھەت! ـــ دېدى سايىم. بۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭمۇ ياتقۇسى كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كارىۋاتقا ئاستا يانپاشلىدى. راستىنلا راھەت ئىكەن. دېمىسىمۇ ئۈچ كۈندەك پويىزدا ماڭغان، يەنە كېلىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ كەلگەن ئادەمگە مۇنداق تۆشەك، ئەلۋەتتە، شاھانىڭ ھەرەمخانا ھۇزۇرىنى بېرىدۇ ـ دە.

قاھارنىڭ پۈتكۈل بەدىنى تازا يايراپ تۇرۇۋىدى، ئىشىك چېكىلدى. سايىم ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى.

سادىقنىڭ سوغۇق، خۇشياقمىغاندەك ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـــ قوپۇڭلار، تاماق يەپ كېلىمىز.

قاھارنىڭ يەنە بىردەم راھەتلىنىپ ياتقۇسى بولسىمۇ، بىراق «تاماق» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قورسىقى تارتىشتى. يول بويى گەرچە ئۇ تەييار چۆپ، نان ۋە گۆش يەپ زېرىكمىگەندەك قىلسىمۇ، مانا ئەمدى تاماقنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۆزىنى تۇتالماي قالدى. قورسىقى بىردىنلا قاتتىق ئېچىپ كەتكەندەك بولۇپ دەرھال ئورنىدىن تۇردى.

ئۇلار تۇرغان مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا بىر قاتار ئاشخانىلار بولۇپ، كۆپىنچىسى خەنزۇ ئاشخانىسى ئىدى، بىرەتىرىم خۇيزۇ ئاشخانىسى ئۇچراپ قالاتتى.

ـــ يەنە بۇرۇنقى ئاشخانىغىلا كىرەيلى، ـــ دېدى سادىق.

ـــ مەيلى، يەنىلا بىلگەن يەر ياخشى، ـــ دېدى سايىم دەرھال تەستىقلاپ.

ئۇلار «ما فاملىلىكلەر ئاشخانىسى» دەپ ۋىۋىسكا ئېسىلغان بىر ئاشخانىغا كىردى.

ــ نېمە تاماق يەيمىز؟ ــ دەپ سورىدى سايىم كۇتكۇچى كېلىشىگىلا ئالدىراپ.

ــ دېسەم ـ دېمىسەم ياڭرۇ پاۋمونى سېغىنغانسەن، ــ دېدى سادىق.

ــ راستتىنى دېسەم پويىزدىن چۈشۈپلا كۆزۈمگە شۇ كۆرۈنۈۋىدى... شۇ تاپتا نەپسىم تاقىلداپ كېتىپ باردۇ، ــ دېدى سايىم.

ــ ياڭرۇ پاۋمودىن ئۇچنى، ــ دېدى سادىق.

ــ قانداق تاماق ئۇ؟ ــ دەپ سورىدى قاھار چۈشەنمەي. بۇنىڭغا سايىم ئەمدىلا ئېغىز ئۆمەللىۋىدى، سادىق سوغۇقلا دېدى:

ــ كۆرگەندە بىلىسەن. بۇ يەرنىڭ لەڭمەن، ساۋمىيەنلىرىدىن مىڭ ياخشى.

ئاشخانىنىڭ ئىچى سەل قالايمىقان ھەم تازىلىقى ناچار بولۇپ، بىر چەتتە باغلام ـ باغلام پۇتلار دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى. ئاشخانىدىكى كىشىلەر بولسا، يا پۇتا بىلەن، يا ھاراق بىلەن تاماق يەۋاتاتتى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ كۆڭلى سەل باشقىچە بولغانىدەك بولدى.

بىر چاغدا ئۇلارنىڭ تامىقى كەلدى. شۇندىلا قاھار بۇنىڭ قانداق تاماق ئىكەنلىكىنى بىلدى: قوي گۆشى ۋە شورپىسىغا خېمىرنى دادۇر ـ دادۇردەك يىمىرىپ تاشلىغان بولۇپ، ئالدىنئالا تەييارلانغان بۇ خېمىر پارچىلىرى شورپىدا ئېزىلىپ كەتمەي بېجىرىم تۇراتتى. بۇ تاماقنى قاراپلا قاھارنىڭ ئىشتىيى تۇتۇلدى. ئەما سادىق بىلەن سايىم چىلانغان ساماقنى بىر قولىغا تۇتۇۋېلىپ تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. ئۇلارغا قاراپ بېقىپ قاھارمۇ قوشۇقنى قولىغا ئالدى، بىراق ئۆزىنى خېلى زورلاپمۇ خېمىرنى زادىلا يېيەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گۆشلىرىنى يېيىش بىلەنلا كۇپايىلەندى.

ــ بۇ دېگەن شىئەننىڭ داڭلىق تامىقى. بۇنداق قىلساڭ ئاچ

قالمسەن، ــ دېدى سادىق ھۆزۈرلىنىپ چىشىنى كولاۋېتىپ.
ــ قورسىقىم تازا ئاچماپتىكەن، ــ دەپ قويدى قاھار يالغاندىن.
لېكىن، ئۇ ئىككىسى قاھارنىڭ قورسىقى بىلەن كارى يوقتەك ئارتۇق گەپ قىلمىدى.
ياتاقتا چىققاندا قاھار: «بۇگۈن ئاچ قورساق يېتىپ قالمىغان بولدۇم» دەپ ئويلاپ تۇرۇۋېدى، سادىق:
ــ سايىم، ياتاقتا چىقە، ساڭا گەپ بار، ــ دەپ سايمىنى چاقىرىپ ئەكەتتى. بۇنى كۆرگەن قاھار ياتاقتا بىردەم ئولتۇرۇپ بېقىپ: «ئوخشىمىسمۇ مەيلى، ساۋمىيەندىن بىر تەخسە يەپ كىرمىسەم زادى بولمىغۇدەك» دەپ بايىقى ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى.

ــ ئىشلار ئۆزگىرىدىغاندەك تۇرىدۇ، ــ دېدى سادىق ياتاقنىڭ ئىشىكىنى مەھكەم يېپىپ.
ــ قانداق؟ بىز ئالاقىلەشكەن لاۋبەنلەر يېنىۋاپتۇمۇ؟ ــ سورىدى سايىم سەل چۆچۈپ. بۇرۇن نەچچە قېتىم مۇشۇنداق ئەھۋالدا قېلىپ، قانچىلىك جاپا تارتقانلىقى سايىمنىڭ ئېسىدە بولغاچقا، ئۇ بىردىنلا غەمگە پاتتى.
ــ ياق، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سودىنى باشلىساق بولىدۇ.
ــ بازارنى كۆزەتكەچ، قاھارغا ئىش ئۆگىتىمىزمۇ؟
ــ ئۇنىڭغا ئۆگەتكۈدەك نېمە ئىش بار؟
ــ ئۇنداق بولسا ئۇنى بۇ يەرگە بىكارلا ئەكەلگەن بولمايمىزمۇ؟
سادىق جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا سايىمغا ئۇزاق تىكىلىپ قارىدى. بۇ قاراشتىن بىر شۇملۇقنى سەزگەن سايىمنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى.
ــ قاھار بىزگە يارەملىشىپ ئۈزۈمنى كوچىدا بىر ـ ئىككى كۈن پارچە ساتسۇن. سەن ھازىرلا چىقىپ ماجەن «چولاق» بىلەن خالىق «قوڭچى»نى چاقىرىپ كەل.
ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ ھامۇت «كوم»نىڭ كۆرسەتكەن

ئەقلىنى يادىغا ئالغان سايىم سادىقنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ بولدى.

ماجەن «چولاق» بىلەن خالىق «قوڭچى» شىئەن شەھىرى كونا شەھەر رايونىنىڭ كىچىك زومىگەرلىرى بولۇپ، مەخسۇس شىنجاڭدىن كەلگەن سودىگەرلەرنى قاقتى ـ سوقتى قىلىدىغان، شىنجاڭلىق ئوقۇغۇچىلارنى بوزەك قىلىپ جان باقىدىغان ئۇششۇقلار ئىدى. بەزىدە بىر باغلام پۇڭا بىلەن بىر ڭاخ تاماق بەدىلىگە ياللىغۇچى كۆرسىتىپ قويغان ئادەمنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى قان قىلىشتىنمۇ يانمايتتى. خالىق «قوڭچى» تۇيۇق ياڭخىيلىق بولۇپ، سادىق بىلەن ئىككىسى «ئىلىشىپ تېپىشقانلار»دىن ئىدى. 1985 ـ يىللاردا تۇيۇق يېزىسىدىكى ياشلار ئارىسىدا شۇنداق بىر يامان ئادەت شەكىللەنگەنىدى: ھېيىت ـ بايراملاردا تۇيۇق كەنتى بىلەن ياڭخىي كەنتىدىكى ئەمدىلا يىگىتلىك دەۋرىگە قەدەم قويغان ياشلار ئىككى كەنت ئوتتۇرىسىدىكى چەمەكلىك دېگەن يەرگە يىغىلىشىپ، مۇشتلىشىش قىلاتتى. ئىككى مەھەللىدىكى ياش بالىلار ھېيىت ـ بايرام يېقىنلاشقاندا «مانا، كۆتكەن ھېيىتمۇ كېلىپ قالدى» دەپ خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا «تازا ئۇرۇشۇڭالىدىغان كۈن كېلىپ قالدى» دەپ يايراپ كېتىشەتتى. ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇشتلىشىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىقراق بىر سەۋەبنى ئۇلار ئويلاپمۇ باقمايتتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ باشقا كۈنلەردە بىر ـ بىرى بىلەن كارى بولمايتتى، ھەتتا بەزىلىرى دوست تارتىشىپ ئۆتۈشەتتى. پەقەت ھېيىت ـ بايرام كۈنىلا مۇشتلىشاتتى. ئون نەچچە ياشلىق بالىلار ڭارقىراپ ئۇلارغا كۈچ بەرسە، ئالتە ـ يەتتە ياشلىق بالىلار بىر چەتتە قورقۇنچ ڭە قىزىقىش ئىچىدە ئۇلارنىڭ مۇشتلىشىشىنى تاماشا قىلاتتى. ئۇلار قاتتىق مۇشتلىشاتتى. بولۇپمۇ مەست بولۇپ قالغانلىرى بىر ـ بىرىنىڭ باش ـ كۆزىنى يېرىشمىغۇچە بولدى قىلىشمايتتى. ئۇلار ئىككىسى بىر قېتىملىق يەككە مۇشتلىشىشتىن كېيىن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالغانىدى. كېيىن خالىق «قوڭچى» تۇرپان شەھىرىنىڭ سىڭگىم

يېزىسىدىكى بىرى بىلەن بىرلىشىپ، مەھەللىسىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆزۈمىنى نېسىگە يېغىپ شىئەنگە ئاپىرىپ ساتماقچى بولغاندا، بىر خۇيزۇ قاسساپقا قويۇلۇپ كەتكەنىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇ يۇرتىغا قايتالماي شىئەندە تۇرۇپ قالغان ۋە بۇ جەريانداا ماجەن «چولاق» بىلەن چىقىشىپ قېلىپ ئۇنىڭ ئادىمى بولۇپ قالغانىدى. كېيىنچە ئۇنىڭغا نېمە ئۇچۇندۇر «قوڭچى» دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن خالىق «قوڭچى» ماجەن «چولاق»نى ئويناتقاچ «تەييار ئولجا» ئىزدەپ يوشۇرۇن هالدا تۇرپانغا كەلگەندە، سادىق ئۇلارنى راسا ئويىنتىپ كۆڭلىنى ئوتۇۋالغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن سادىقنىڭ شىئەندىكى ئىشلىرى «يۇرۇشۇپ» كېتىۋاتاتتى.

سايىم ماجەن «چولاق» بىلەن خالىق «قوڭچى»نى سادىقنىڭ ياتقىغا باشلاپ كەلگەندىن كېيىن سادىقنىڭ ئىشارىتى بىلەن ياتقىغا قايتىپ چىقتى.

ئۇ ياتاقتا كىرگەندە قاهار تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. سايىم ئۇنىڭغا بىر هازا تىكىلىپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن: «هەي، بىچارە، ئەتىدىن باشلاپ نېمە كۈنلەرنى كۆرەرسەن؟» دەپ ئويلىدى. تۇرۇپ ئۇنىڭ قاهارغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. بىراق يەنە: «ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىغان بىلەن بالاسىغا مەن قالماي يەنە. ئۇلارنىڭ قولىغا قېلىشتىن خۇدايىم ساقلىسۇن» دەپ ئويلاپ يۇيۇنۇش ئۈچۈن ياتقىنىڭ مۇنچىسىغا كىردى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن سادىق قاهارنى ياتقىغا چاقىردى.

— ئاداش،— دېدى سادىق ياسالمىلىق بىلەن يېقىنچىلىق قىلىپ،— پىلانىمىزدا سەل ئۆزگىرىش بولىدىغان ئوخشايدۇ. بىز دېيىشكەن لاۋەنلەر لەنجۇدىكى سودىسىنى تۈگىتەلمەي نەچچە كۈن هايال بولىدىغان ئوخشايدۇ. بىز ئۇلارغا قاراپ تۇرۇۋەرسەك، سودىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتمىسۇن. شۇڭا هەممىمىز ئۇلارنى ساقلىغاچ ئۆزۈملەرنى پارچە سېتىپ تۇرىدىغان بولدۇق.

— بۇ، بۇ...،— بۇنداق گەپنى كۈتمىگەن قاهار هولۇقۇپ كەتتى.

— نېمىدىن ئەنسىرەيسەن،— دېدى سادىق ئۆزىنى تەمكىن

تۆتۈشقا تىرىشىپ، ــ سەن خەنزۇچىنى ئوبدان بىلىدىغان بولغاندىكىن، بۇ ئىش ساڭا ئاسان چۈشىدۇ. سايىم بىلەن ئىككىمىزگە جاپا بولىدىغان بولدى. ئىككىمىز خەنزۇچىنى تۈزۈك بىلمىسەك. ھەي... بۇنىڭغا نېمە ئامال.

قاھار بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ بولىدۇ، ئەمما قانداق سودا قىلىمەن؟

ــ بۇ ئاسان، ــ دېدى سادىق كۈلۈپ، ــ نەچچە خالتا ئۈزۈم، تارازا بىلەن سېنى بازار بولىدىغان يەرگە ئاپىرىپ قويىمىز. سەن ئۈزۈمنى بولۇشىغا ماختاپ سېتىۋەرسەڭلا بولىدۇ.

ــ باھاسىچۇ؟ ــ ئامالسىز سورىدى قاھار.

ــ باھاسى ئون ئىككى كويدىن بولىدۇ، مۇقىم. يەنە بىر ئىش، كىلولاپ ساتمايسەن، جىڭ بويىچە ساتىسەن، بۇ يەرنىڭ ئادىتى شۇ. باشقىچە ئويلاپ قالما، بۇ يەردە بىكارغا ئىش قىلمايسەن. ھەر جىڭدىن بىر كوي سېنىڭ.

بۇنى ئاڭلىغان قاھاردا رازىمەنلىك تۇيغۇسى پەيدا بولدى: «بۇ يەردە خەقنى ساقلاپ بىكار ياتقاندىن كۆرە ئازراق بولسىمۇ پۇل تېپىۋالسام ياخشى ئەمەسمۇ...»

ــ بولىدۇ. بىراق مەن بۇ يەرنى پىششىق بىلمىسەم.

ــ بۇنىڭدىن غەم قىلما، بىز سېنى ئەتىگىنى ئاپىرىپ كەچلىكى ئالغىلى بارىمىز. چۈشلۈكى پېچىنە ياكى قاتلىما يەيدىغان ئىش. بۇغۇ ۋاقىتلىق جاپا، ــ سادىق شۇنداق دەپ يانچۇقىدىن بىر خەرىتىنى چىقاردى، ــ بۇ شەھەرنىڭ خەرىتىسى. ھەر ھالدا ئېلىۋال.

ــ نەگە بارىمەن؟ ــ سورىدى قاھار نېمىشقىدۇر تۈرۈپلا كۆڭلى تارتمىغان ھالدا.

ــ مەن سايىم بىلەن قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يېنىدىكى بازارغا بارىمەن. سەن بۇ يەرگە ھەم سودىغا يېڭىچە بولغاندىكىن بازارنىڭ ئاۋات يېرىگە بار. سېنى قوڭغۇراق راۋىقى يېنىدىكى بازارغا ئاپىرىپ قويايلى. ئۇ يەردە ئادەم كۆپ، سودىمۇ ئوبدان بولىدۇ.

قاهار سادىقنىڭ ئۆزىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەل خاتىرجەم بولدى ۋە «سادىق يەنىلا ماڭا كۆيۈنىدىكەن» دەپ ئويلىدى.

كىچىك كوزۇپىلۇق ماشىنا قاھارنى قوڭغۇراق راۋىقىنىڭ يېنىدىكىلا بازارغا ئېلىپ كەلدى. خەنزۇ شوپۇر كوزۇپىتىكى تۆت خالتا ئۈزۈمنى ناھايىتى تېزلىك بىلەن چۈشۈرۈۋېتىپ، قاھارغا بىر ئېغىز گەپمۇ قىلماي كېتىپ قالدى. قاھار تەخسىلىك تارازىنى تۈتقانچە قاياقاۋاتقان بازارغا قارىغىنىچە تۇرۇپ كەتتى. ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراپ يۈرۈشۈۋاتقان شۇنچە كۆپ ئادەملەرنىڭ بىرەرسىنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن كارى يوق، ھەتتا ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايتتى...

قاھار بايا سادىقنىڭ: «بازارنىڭ چېتىدىرەك تۇر، بولمىسا باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتالمايسەن» دەپ تاپىلىغىنىنى يادىغا ئېلىپ، خالتىلارنى بازارنىڭ چېتىگىرەك ــ ئادەم شالاڭ يەرگە يۆتكىدى.

بازار ئاۋات، كىشىلەر ئالدىراش، ئەتراپىنى ئېگىز بىنالار ئوراپ تۇرىدۇ، يىراقلاردىن تېخىمۇ ئېگىز بىنالار كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئەنە شۇ تۆت كوچىنىڭ مەركىزىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغىنى داڭلىق قوڭغۇراق راۋىقى. بۇ راۋاقنىڭ ئەڭ ئۈستىدىكى يوغان مىس قوڭغۇراق ۋە ئۇ ئېسىلغان راۋاقنىڭ چوقىسىلا ئۆزىنىڭ قەدىمىيلىكىنى ساقلاپ قالغان بولۇپ، قالغان قىسىملىرىنىڭ كېيىن بىرەر قۇر رېمونت قىلىنغىنى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى.

قاھار بۇ مەنزىرىلەرگە بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، بىر خالتىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى. خالتىنىڭ يېنىغا تارازىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ، ئۆزىگە پىچىرلاپ مەدەت بەردى ۋە جۈرئەتلىك بولۇشقا تىرىشىپ، سادىقنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە بوش ئاۋازدا توۋلىدى:

ــ ئۈزۈم، ئۈزۈم! شىنجاڭنىڭ داڭلىق مەھسۇلاتى، تۇرپان ئۈزۈمى!

دەرۋەقە، ئالدىراپ يۈرۈشكەن كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى بىر

نەچچىسى قەدەملىرىنى ئاستىلىتىپ ئۇنىڭغا قاراپ قويۇشتى. بۇنىڭدىن قاھار تېخىمۇ غەيرەتلەندى:

ــ ئۇزۇم ساتىمەن، ئۇزۇم! تۇرپاننىڭ ئۇزۇمى!

ئەمدى كىشىلەر ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇزۇمنى سىقىمىلاپ كۆرۈشكە باشلىدى.

ــ تېتىپ باق، ھەقىقىي تۇرپاننىڭ ئۇزۇمى،ــ دېدى قاھار ئۇزۇمگە سىنچىلاپ قاراۋاتقان بىر خەنزۇغا. ئۇ كىشى ئۇزۇمدىن نەچچە تالنى ئېلىپ پۇڭلىۋېتىپ يەپ بېقىپ، بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ ھەقىقەتەن تەملىككەن. نەچچە پۇلدىن ساتىتىڭىز؟

ــ جىڭى ئون ئىككى كوي.

ــ ماڭا ئىككى جىڭ بېرىڭ.

بۇ قاھارنىڭ تۇنجى قېتىم سودا قىلىشى ھەم بۇ تۇنجى خېرىدارى بولغاچقا ھودۇقۇپ، ئىككى جىڭ ئۇزۇمنى جىڭلاپ بەرمىكىمۇ تەسكە چۈشتى.

بىر ياقتىن كۆپرەك پۇل تېپىش خۇشلۇقى، يەنە بىر ياقتىن ئۇمىدسىزلىك ۋە بۇ يەرگە كەلگىنىگە بولغان پۇشايمان بىلەن تۇرغان قاھار بىرىنچى سودىسىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولغىنىدىن تولىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخىمۇ جۇرئەتلىنىپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

ــ تۇرپان ئۇزۇمى! قۇرۇتۇلغان تۇرپان ئۇزۇمى!

شۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ نەزىرى ئۇنىڭغا چۈشتى بولغاي، بىرمۇنچە كىشى ئۇنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشتى ۋە «ئۆرۈك ئۆرۈكنى كۆرۈپ ئالا بوپتۇ» دېگەندەك بىر ــ بىرىگە قاراپ بېقىپ ئېلىشقا باشلىدى...

چۈش بولار ــ بولمايلا قاھار ئۈچ خالتا ئۇزۇمنى سېتىپ بولدى. يېنىدىكى ئۈچ قۇرۇق خالتىغا ۋە قولىدىكى بىر تۇتام پۇلغا قاراپ تۇرۇپ قالغان قاھار: «ئۇزۇم دېگەننى مۇشۇ يەرگە ئەكېلىپلا ساتىدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ. سودىمۇ تېز، باھاسىمۇ ئۆرە. تۇيۇقتا دېھقانلارغا نېمە ئۆڭالچىلىق ــ ھە؟ يىل بويى جاپا تارتىپ ئىشلىسۇن، يىل ئاخىرىدا قولىغا قالىدىغىنى چاغلىقلا

نەرسە. بۇ يەردىچۇ؟ باھا نەچچە ھەسسە قاتلىنىدىكەن. سادىقلارنىڭ جان - جەھلى بىلەن ئۇزۇملەرنى ئىچكىرىگە يۆتكىشى بىكار ئەمەسكەن - دە! مانا، چۈشكە قالماي نەچچە يۈز كىلوگرام ئۇزۇمنى سېتىۋەتتىم. چۈشتە ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ يەنە نەچچە خالتا ئەكەلسەم بولغۇدەك... ناۋادا مۇشۇ بويىچە سودا قىلىدىغان بولسام، قايتقۇچە خېلى پۇللۇق بولۇپ قالغۇدەكمەن» دەپ ئويلىدى. ئاندىن ئۇ ئەتىگەن ئېلىۋالغان قاتلىمىنى يېيىشكە باشلىدى. شۇ ۋاقىتتا ئۇ زەۋەرگۈل قورۇپ بەرگەن گۆشنى ئېلىۋالمىغىنىغا پۇشايمان قىلىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن زەۋەرگۈللەر يادىغا يەتتى. «يا قايتىپ بارغاندا ھېمىت ئاكامغا بۇ ئەھۋالنى دەپ باقايمىكىن؟ ئۇنىڭ سودا قىلىشقا ئېپى بولغاندىكىن، جاپا تارتىپمۇ قالماسمىز. بۇ يەردىغۇ نېمە جاپا بار. يۆتكەش، توشۇش قۇلايلىق ئىكەن. بىر ئاز پۇلنىڭ مېھرىدىن كەچسەك ئۇزۇمنى ئۆزىلا كېلىدۇ دېسىمۇ ئارتۇق كەتمىگۇدەك. نېمىلا بولسا بىر مەسلىھەت سېلىپ باقسام بولغۇدەك. پۇل دېگەننى مۇشۇنداق تاپىدىغان ئىش بولسا... ھەي، تۇيۇقتىكى دېھقانلار بۇنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ يېتەلمەيدۇ - دە» دەپ ئويلىدى قاھار قاتلىمىنى ئىشتىھا بىلەن يەۋېتىپ.

چۈش بولۇپ قالغان بولغاچقا، بازاردا ئادەم شالاڭلاپ قالغانىدى. باشقا تىجارەت قىلىۋاتقان كىشىلەرمۇ دۇكانلىرىنىڭ ئالدىلىرىغىلا زوڭزىيىپ تاماق يېيىشمەكتە ئىدى. قاھار: «ھەي، سادىق بىر كېلىپ باققان بولسا بەك ياخشى بولاتتى» دەپ ئويلاپ تۇرۇۋېدى، بىر پىكاپ ئۇنىڭ ئالدىغىلا كېلىپ توختىدى. قاھار: «سادىق كەلدىمۇ - يە» دەپ خۇشال بولۇپ كەتتى. ئەمما پىكاپتىن قاھار تونۇمايدىغان ئۈچ كىشى ئالدىرىماي چۈشتى. ئۇلار ئەتراپقا بىر قۇر قارىۋېتىپ قاھارنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىراق كەلگىنى بىر كىنىشكىنى چىقىرىپ مۇنداقلا كۆرسىتىپ قويۇپ يانچۇقىغا سالدى ۋە:

— بىز بازار باشقۇرۇشتىن،— دېدى كۆرەكچە تەلەپپۇزدا. قاھار

بېشىنى لىكشىتتى ۋە بۇ كىشىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنىڭ يوقلۇقىغا دىققەت قىلدى.

ئۇ كىشى يەردىكى بىر خالتا ئۇزۇمگە كۆرسەتكۈچ بارمىقى يوق قولىنى چېنىدى:

— بۇ ئۇزۇم سېنىكمۇ؟

— ھەئە، — دېدى قاھار ئەندىشە بىلەن.

— سەن بىزنىڭ رۇخسىتىمىزسىز ئۇزۇم سېتىپسەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەلگىلەنگەن جايدا ساتماپسەن. خالىغان يەردە يايما ئاچساڭ، بۇ گۈزەل شەھەر مەينەتچىلىككە پاتمامدۇ! يۈر، ئىدارىگە بارىمىز.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قاھار ئۆزىنى پالاكەت باسىدىغانلىقىنى تۇيۇپ قورقۇپ كەتتى:

— بۇ، بۇ... مەن...

— قورقما، — دېدى چولاق كىشى، — قورقما، سەن شىنجاڭدىن كەلگەن ئوخشايسەن. شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەردەك سودىگەرلەرگە موھتاج. بېرىپ رەسمىيەت ئۆتەپ قويساڭلا بولىدۇ. ساڭا كەڭچىلىك قىلىمىز. ھە، تېز بول. ئۇزۇمۇڭنى ماشىنىغا سال.

بۇ گەپلەردىن كۆڭلى سەل ئەمىن تاپقان قاھار بىر خالتا ئۇزۇمنى ماشىنىنىڭ كەينى سانduقىغا سالدى ۋە ئۇلار بىلەن ماشىنىغا چىقتى. ماشىنا ئورنىدىن تېز قوزغىلىپ تۆت كوچىدىكى قوڭغۇراق راۋانىنى ئەگىپ ئۆتتى - دە، جەنۇبقا قاراپ ماڭدى.

ماشىنا ئازراق مېڭىشىغا چولاق كىشى شوپۇرنىڭ يېنىغا قويۇلغان ئىككى قۇتا ئىچىملىكتىن بىرىنى ئېلىپ ئىچتى ۋە:

— سەن ئۇيغۇر بولغىنىڭ بىلەن خەنزۇچىنى ئوبدان سۆزلەيدىكەنسەن، — دېدى. ئاندىن يەنە بىر قۇتا ئىچىملىكنى ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇندى، — ئۇسساپمۇ قالغانسەن.

گەپ - سۆز ۋە ھەرىكەت، مۇئامىلىلەردىكى تەبىئىيلىكتىن كەيپىياتى نورمالىلاشقان قاھار كۆڭلى سۆيۈنۈپ ئىچىملىكنى قولىغا ئالدى. دېمىسىمۇ ئەتىگەندىن تولا ۋاراقراپ ۋە قۇرۇق

قاتلىمىنى يەپ ئۇ خېلىلا ئۇسسىغانىدى. ئىچىملىكنى ھۆزۈرلىنىپ ئوتلاۋاتقان قاھار: «بۇ ياخشى كىشىلەركەن. سەل تۇرۇپ ئىش تۈگىگەندە ئازراقتىن ئۇزۇم بېرىپ كۆڭلۈمنى بىلدۈرۈۋالسام بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى. ئەمما ئاردىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭ بېشى ئاغرىغاندەك بولۇپ، كۆزى ئىختىيارسىز يۇمۇلۇپ كەتتى. ئاندىن ماشىنىنىڭ ئەگىگىنىنى خىرە بىلگەندەك بولدى...

※ ※ ※

شىئەن شەھىرىنىڭ ئاۋات يېرىگە جايلاشقان ھەيۋەتلىك «باۋ يىڭ مېھمانسارىيى»نىڭ ئېسىل ياتقىدا تىت - تىتلىق، جىددىيچىلىك ھۆكۈم سۈرگەنىدى. تاماكىنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ئۇلاپ چېكىپ، جايىدا ئولتۇرالماي قالغان سادىق دەمۇدەم سائىتىگە قارايتتى. سايىم بولسا، كىچىك شىرە ئۈستىدىكى يوغان شاپتۇللارنى تاللاپ ئېلىپ، ئېرىنچەكلىك بىلەن پوستىنى سويۇپ ئولتۇراتتى. كاردىوردا بىراۋلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلانسىلا، سادىق تاماكىسىنى تۇتقانچە ئىشىككە تىكىلىپ قارايتتى. ئاۋاز ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەندە بولسا، تاماكىسىنى يەنە كۈچەپ شورايتتى.

ئاخىر ئىشىك چېكىلدى. سادىق يۈگۈرۈپ دېگۈدەك بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىكتىن ماجەن «چولاق» بىلەن خالىق «قوڭچى» مەغرۇر ھالدا كىرىپ كەلدى.

— قانداق بولدى؟ — ئالدىراپ سورىدى سادىق.

— دېيىشكىنىمىز بويىچە بولىدىغان بولدى، — دېدى ماجەن «چولاق» يەرگە «چىرتتىدە» تۈكۈرۈپ، — سىز بىلەن دېيىشكەن ئىش قاچان پۈتمەي قالغان؟ خاتىرجەم بولۇڭ.

ئاڭغىچە سايىم يۈگۈرۈپ قوپۇپ ئۇ ئىككىسىگە تاماكا تۈتۈپ ئولگۈردى.

— ئۇ ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالمىغاندۇ؟ — سەل قورقۇپ سورىدى سادىق.

— ئۇنى ئۆلتۈرىدىغانغا بېشىمىز ئونمۇ بىزنىڭ، — دېدى ماجەن «چولاق» سادىققا ئالىيىپ، — بارار جايىغا ئاپىرىپ قويدۇق.

— قېچىپ چىقىپ، ئىشنى بۇزىدىغان ئىش بولماس يەنە.

— سۇن ژۇكۇڭدەك كارامىتى بولسىمۇ چىقالمايدۇ، غەم قىلماڭ، ئۇ شۇ يەردە بىر ئايغىچە ياتىدۇ. ئاندىن تازا چېكەرمەن بولۇپ چىقىدۇ.

— شۇنداق بولسا، ئۇنىڭغا شىنجاڭدا نېمە بار، — دېدى خالىق «قوڭچى» سوغۇق كۈلۈپ، — ئامالىنىڭ يوقىدا بىزگە قوشۇلۇپ كېتەمدۇ تېخى...

— پوق يەپسەن، — دېدى ماجەن «چولاق» زەردە بىلەن، — ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن ئىشىمىز يوق. ھە، سادىق لاۋبەن، ئەمدى ئۇزۇملىرىڭنى ژاقتىدا قولدىن چىقىرىڭ.

— ماقۇل، رەھمەت!

سادىق شۇنداق دېگىنىچە سومكىسىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ ماجەن «چولاق»قا ئۇزاتتى.

— خوش، ئىش بولسا ئىزدەرسىلەر.

ئۇلار شۇنداق دېگىنىچە تېزلا خوشلىشىپ ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

— ئۇھ...، — سادىق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قالدى ۋە بىر تال تاماكا ئېلىپ ھۇزۇرلىنىپ چېكىشكە باشلىدى.

— بۇ ئىشىمىزمۇ پۈتتى، يۇر، جاڭ لوبەن بىلەن ئۇزۇمنىڭ باھاسىنى پۈتۈشۈپ كېلىمىز.

سەككىزىنچى باب

سەل ئېسىگە كەلگەن قاھار دەسلەپ بېشىنىڭ زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. كۆزىنى ئېچىشقا تىرىشسىمۇ پەقەت ئاچالمىدى. ئىككى قاپىقى خۇددى بىر - بىرىگە تېكىپ قويۇلغاندەك ھېچ ئاجراي دېمەيتتى. ئۇ شۇ ھالدا بىر ھازا ياتقاندىن كېيىن بۇرنىغا پۇرىغان سېسىق پۇراقتىن سەگىگەندەك بولدى. دېمىسىمۇ ناھايىتىمۇ كۈچلۈك بىر خىل بەتبۇي پۇراق ئۇنىڭ دىمىغىنى ئېچىشتۇرۇۋاتاتتى. بۇ پۇراق ئىچىدە چىرىگەن، بىخسىغان نەرسىلەرنىڭ، ئىسسىق ھاۋادا ئۇزاق تۇرۇپ قالغان نىجاسەتنىڭ پۇرىقى بارەدەك ئىدى. ئۇ ئىختىيارسىز بۇرنىنى ئېتىۋالدى.

شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر ئادەمنىڭ يۆتەلگەن زەئىپ ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۆچىنى يېغىپ ئۆرە بولدى ۋە تەستە كۆزىنى ئاچتى. ئەتراپ خىرە ئىدى. قاھار شۇنچە قاراپمۇ بايا يۆتەلگەن ئادەمنى كۆرەلمىدى. شۇ چاغدا چاقماق چېقىلىپ، شامنىڭ خىرە يورۇقى ئۆيىنى يورۇتتى. ئاندىن تاماكىنىڭ ئاچچىق پۇرىقى بۇ يەرنى بىر ئالدى. قاھار چاقماق يورۇقىغا ۋە كېيىن يورۇغان شام يورۇقىغا قاراپ يۆتەلگەن ئادەمنىڭ ئوڭ يېنىدا ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ــ سىز كىم؟ بۇ قەيەر؟ ــ ئالدىراپ سورىدى قاھار. بىراق ئۇ كىشى جاۋاب بەرمىدى. بىر نەرسىنى پەملىگەن قاھار بايىقى سوئالىنى خەنزۇچە سورىدى. ئەمما ئۇ كىشى يەنىلا ئۇن چىقارمىدى. تاماكىسىنى كۈچەپ شوراپ، كالتە - كالتە يۆتىلىپ ئولتۇرۇۋەردى.

بۇنىڭ بىلەن قاھارنى قورقۇنچ باستى. ئۇ سىلاشتۇرۇپ سوغۇق

تامغا يۆلەندى ۋە خۇددى قاراڭغۇلۇقتىن يەنە بىر ئادەم چىقىپ ئۆزىگە پىچاق تىقىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق بولۇپ قاپتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزى ئۆينىڭ خىرەلىكىگە خېلى كۆنۈپ قالغانىدى. قاھار كۆردىكى، بۇ ناھايىتىمۇ مەينەت ۋە قالايمىقان بىر ئۆي ئىكەن. ئىشىكى مەھكەم ئېتىلگەن، دېرىزىسى يوق بولۇپ، پەقەت ئۆينىڭ ئېگىز يېرىدىكى پىيالىدەك ئىككى تۆشۈكتىن نۇر چۈشۈپ، ھاۋا ئالمىشىپ تۇراتتى. ئىشىك يېنىدا بىر جاۋۇر، بىر چېلەك، چېلەكنىڭ نېرىسىدا پارچە ـ پۈرات قەغەز، كىتاب ـ ژۇرناللار چېچىلىپ ياتاتتى. ئۆينىڭ نىجاسەت پۇرىقى كېلىپ تۇرغان بۇلۇڭغا ئىككى قەغەز ساندۇق تىكلەپ قويۇلغان. ئىشىك تۇتۇقىگە بولسا ئەستىرى يىرتىلىپ، پاختىلىرى ساڭگىلاپ قالغان، ئۇستىنى بىر قەۋەت توپا باسقان ئەسكى يوتقان ـ كۆرپە بولۇشىغا تاشلاپ قويۇلغانىدى...

«ئىش چاتاق» دەپ ئويلىغان قاھار ئورنىدىن تېزلىك بىلەن تۇرۇپ ئىشىككە باردى ۋە ئىشىكنى كۈچەپ تارتتى، بىراق ئىشىك مىدىراپمۇ قويمىدى. بۇنىڭدىن جەھلى تۇتقان قاھار ئىشىكنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ تارتىپ، تېپىشكە ۋە: «ئىشىكنى ئاچ! ئىشىكنى ئاچ! مەن سىلەرگە نېمە قىلدىم؟» دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى. ئەمما ئىشىك سىرتىدا ھېچبىر سادا يوق. بۇنىڭدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ۋەھىمە ھېس قىلغان قاھار جان ـ جەھلى بىلەن ۋارقىراشقا، ئىشىكنى مۇشتلاشقا باشلىدى... قاھار ئاخىر ئۈمىدسىزلىنىپ، ھالسىزلىنىپ ئىشىك يېنىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ ئۇنداق قىلغىنىڭنىڭ پايدىسى يوق.

ساپ ئۇيغۇرچە تەلەپپۇز بىلەن ئېيتىلغان ئۇيغۇرچە گەپنى ئاڭلىغان قاھار چۆچۈپ كەينىگە قارىدى. بايا تىنىدىن بېرى ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرغان ھېلىقى كىشى ئۇنىڭغا يەر تېگىدىن قاراپ تۇراتتى.

ــ سىز... سىز...، ــ قاھار ئۆمىلەپ دېگۈدەك ئۇ كىشىنىڭ يېنىغا باردى. ئەمما ئۇ كىشى ئۇنىڭغا قارامۇ قويمىدى.

ــ سىز كىم؟ ــ دەپ سورىدى قاھار كۆزىگە ياش ئېلىپ.

ـــ ئارتۇقچە ئاۋارە بولما، سەن ھازىر تۇرمىدە، ـــ دېدى ئۇ كىشى پەرۋاسىزلا.

ـــ تۇرمىدە؟ ـــ چۆچۈپ كەتتى قاھار.

ـــ ھەئە، بىراق ھۆكۈمەتنىڭ تۇرمىسىدە ئەمەس، يامان كىشىلەرنىڭ تۇرمىسىدە.

شۇندىلا قاھار تولۇق ئەسلىگە كەلگەندەك بولدى. «ھېلىقى بازار باشقۇرۇشنىڭ ئادەملىرى ئەسلىدە...» قاھار شۇ ھامان چولاق كىشى بەرگەن ئىچىملىكنى يادىغا ئالدى. «مەن ئۇلارغا نېمە يامانلىق قىلدىم؟ ئارىمىزدا يا بىرەر ئۆچمەنلىك بولمىسا، نېمىشقا ئۇلار؟...»

ـــ ئۇلار نېمىشقا مېنى تۇتمدۇ؟ ـــ ئىلتىجا قىلدى قاھار پىغانلىق ئاۋازى بىلەن. لېكىن ئۇ كىشى كۆزىنى يۇمۇپ ياتقانچە ئۇنىڭ گېپىگە ئېرەن قىلمىدى.

ـــ دەڭا، ئاكا، بۇ قەيەر؟ سىز كىم؟

ئۇ كىشى جىملا يېتىۋەردى. ئەمما قاھار ئۆزىنى باسالمىدى:

ـــ بىزنى كىم تۇتتى؟ بىزنى نېمە قىلماقچى؟

ئەمدى ئۇ كىشى بىرەر ئېغىز بىرنېمە دېمەكتە يوق، بەلكى تەتۇر قاراپ يېتىۋالدى. بۇنىڭغا قاراپ قاھار لەسسىدە بولۇپ قالدى. «نېمىلا بولسا، مەن نېمە بولغىنىنى، بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن ئېلىپ كېلىنگىنىمنى بىلىۋالسام بولاتتى.»

ئەتراپ جىمجىت. بايا ئۈيغۇرلۇقى بىلەن ئۇنى، ھەم ھەيرانلىققا، ھەم خۇشاللىققا نائىل قىلغان كىشى بولسا بىپەرۋا ھالدا ئۈيقۇغا كەتكەنىدى. قاھار بېشىنى چاتىگاللاپ ئولتۇرۇپ قالدى. خىياللىرى قالايمىقان ئىدى، ئىشلارنى بىر ـ بىرىگە باغلاپ ئويلاپ باقاي دەپمۇ ھېچ ئويلىيالمايۋاتاتتى، بىر ئىشنى ئويلىسا، ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتسىز يەنە بىر ئىش خىيالىغا ئارىلىشىۋېلىپ بېشى ئاغرىپ كەتتى. ئۇ شۇ ھالدا خېلىغىچە قىينالغاندىن كېيىن قىڭغىيىپ يېتىپ قالدى. يېتىپ تۇرۇپ بەزى ئىشلار يادىغا يەتكەندەك بولدى، چۈشمۇ كۆرگەندەك تۇيغۇدا بولدى، ئۇخلىغاندەكمۇ قىلدى...

بىر چاغدا ئىشىك ئېچىلغاندەك تاراقلىغان ئاۋازىنىڭ

تەسىرىدىن سەگەكلىشىپ بېشىنى كۆتۈرگەن قاھار كۈچلۈك نۇردىن كۆزىنى ئاچالماي قالدى. ئەمما بۇ نۇر ئىشىكنىڭ تۆۋۈن تەرىپىدىن كىرگەنىدى. يەنە بىر تاراقلاشتىن كېيىن ئۇ نۇر يەنە يوقىدى ــ بىر نەرسە يېپىلىپ ئۇ نۇرنى توسۇۋالدى. قاھار ئاستا ھېلىقى كىشىگە قارىدى. ئۇ كىشى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بەخىرامان ياتاتتى. قاھار ئۇنىڭغا بىرنېمە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، بىراق ئۇنىڭ بەرىبىر جاۋاب بەرمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، بۇ خىيالىدىن يالتايدى.

قاھار ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك تۈۋىگە باردى ۋە ئىشىك تۈۋىگە قويۇلغان بىر بوتۇلكا مىنېرال سۇ، ئىككى ھورنان، ئازراق ياغىنۇ قورۇمىسىنى كۆردى. ئۇ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ئىشىكنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە ئادەتتىكى دېرىزە كۆزنىكىدەك چوڭلۇقتىكى «ئىشىك»نى كۆردى، ئۇ بۇ «ئىشىك»نى تارتىپ كۆرۈۋىدى، مىدىرلىمىدى، بۇ «ئىشىك»كە گىرەچە بېكىتىلىپ، قۇلۇپ بىلەن مەھكەم سولىۋېتىلگەنىدى. قاھار كىنولاردا كۆرگەن تۇرمىلەردە تاماق سۇنىدىغان بۇندىق «ئىشىك»لەر كامېر ئىشىكىنىڭ ئۈستىدە بولسا، بۇ يەردە ئىشىكنىڭ ئاستىدا ئىدى. قارا بۇلارنىڭ ئۇستاتلىقىنى!

قورسىقىغا چۈشتە يېرىم قاتلىما يېگەن قاھارنىڭ ئاچلىقتىن ئۇچەيلىرى تارتىشىشقا باشلىغانىدى. شۇڭا ئۇ تاماقنى كۆرۈپ نېرى ـ بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرماي قاچىنى قولىغا ئالدى، ئۇ بىر تال ھورنانىنى تېزلىك بىلەن ئاغزىغا ئاپىرىپ قويۇپ، يەنە توختاپ قالدى. ئاندىن ھېلىقى كىشىنىڭ يېنىغا باردى.

ــ قوپۇڭ، ئاكا، تاماق يەۋېلىڭ، ــ دېدى قاھار ئۇ كىشىگە. ئۇ كىشى مىدىرايمۇ قويمىدى.

ــ تاماق يەۋېلىڭ، ئاكا، ــ دېدى قاھار يەنە، بىراق يەنە ئىنكاس يوق. قاھار ئەندىشە قىلىپ ئۇ كىشىنىڭ يۈزىگە قارىۋىدى، ئۇ كىشى يېنىك نەپەس ئېلىۋاتاتتى.

ــ ھوي ئاكا، قوپۇڭ! ــ دەپ نوقىدى قاھار تاقەت قىلالماي.

ئاخىر ئۇ كىشى پۈشۈلداپ ئورنىدىن تۇردى ۋە قاھارغا سىنچىلاپ قارىدى.

ــ تاماق يەڭ، ئاكا، ــ دېدى قاھار قاچىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ.

بۇنى كۆرگەن ئۇ كىشى قاھارغا ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى.

ــ نېمە بولدىڭىز؟ ئاغرىپ قالمىغانسىز؟ زورلاپ بولسىمۇ ئازراق يەپ بېقىڭ.

قاھار مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ھورنىنىڭ يېرىمىدىن پارچىلاپ پايپېتەك بولۇپ كەتتى. ئۇ كىشى قاھارنىڭ قىزغىنلىقىغا قاراپ، شۆلگەي ئېقىپ قالغان لېۋىنى چىشلەپ قويدى، خىرەلەشكەن كۆزى چاقنىغاندەك بولدى.

ــ نەرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟ ــ يەنە سورىدى قاھار. ئۇ كىشى بېشىنى چايقاپ قويۇپ يېتىۋالدى. ئامالسىز قالغان قاھار ھورنانىنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. بىر چاغدا ئۇ كىشىنىڭ ئېغىر «ئوھ» تارتقان ئاۋازى ئاڭلاندى...

قورسىقى تويۇپ، راھەتلىنىپ، خېلى ھاردۇقى چىقىپ قالغان قاھار ئۆزى تۇرۇۋاتقان بۇ يەرنىڭ قەيەرلىكىنى پەرەز قىلىپ باقتى، ئەمما ئويلاپ يېتەلمىدى. مۇنۇ كىشىغۇ بۇ يەرنى «شەخسىي تۇرمە» دېدى. بىراق قاھار بۇ يەرنىڭ قانداقسىگە شەخسىي تۇرمە بولىدىغانلىقىنى ئەقلىگە پەقەت سىغدۇرالمىدى. ئۇنداقتا، بۇ زادى قانداق ئىش؟ بۇ زادى قەيەر؟

شۇ چاغدا ھېلىقى كىشىنىڭ ئاجىز ۋە زەئىپ ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇنى ئاڭلىغان قاھار ئۇ كىشىنىڭ ھەقىقەتەن ئاغرىپ قالغانلىقىنى جەزم قىلدى.

ــ ئاكا، نەرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟ ــ سورىدى قاھار. ئەمما ئۇ كىشى بايىقىدەك ئىڭرىشى بىلەن جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن قاھار ئۇ كىشىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ باقتى. ئوت! ئۇ كىشىنىڭ بەدىنى قىزىپ كەتكەنىدى. بۇنىڭدىن سارىسىمگە چۈشكەن قاھار ئۇ كىشىنىڭ ياستۇقىنىڭ يېنىدىكى تەر پۈراق كەتكەن مەينەت لۆڭگىنى ئېلىپ، چېلەكتىكى ئىلمان سۇدا ھۆل قىلىپ ئەكېلىپ ئۇ كىشىنىڭ پېشانىسىگە قويدى.

لۆڭگە ئۇ كىشىگە خۇشياقتىمۇ، جىممىدە بولۇپ كەتتى. بىراق، ئۇزۇن ئۆتمەي ئورنىدىن تۇرۇپ لۆڭگىنى ئېلىۋەتتى ۋە:

ــ بۇنىڭ پايدىسى يوق، ــ دېدى ۋە بىرنى ئەسىنىۋەتكەندىن كېيىن بۇرنىدىن ئاققان ماڭقىسىنى لۆڭگە بىلەن بېسىپ ــ بېسىپ ئېرتتى، ئاندىن يەنە يېتىۋالدى.

ۋاقىت قاھارنىڭ ئىچىنى سىقىپ ئاستا ــ ئاستا ئۆتۈپ بىر چاغدا ھېلىقى ئىككى پىيالىدەك توشۇكتىن چۈشۈۋاتقان نۇرمۇ ئۆچتى، ئۆي ئىچى قاراڭغۇلۇققا پاتتى ۋە مۇزلاشقا باشلىدى. يانداپ ھېلىقى كىشىنىڭ زەئىپ نەپەس ئېلىشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاھار بولسا يەنىلا بۇگۈنكى ئىشلارغا ئىشەنگۈسى كەلمەي بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇردى. بۇنداق بىلمەسلىك، بۇرۇقتۇرمىلىق، ئىچى سىقىلىش، تىت ــ تىتىلىق، يالغۇزسىراش ئادەمنى بەك ھاردۇرۇۋېتىدىكەن. بىر چاغدا قاھار ئاستا بىر يانغا قىڭغىيىپ ئۇخلاپ قالدى...

※ ※ ※

سوغۇق دەستىدىن ئويغىنىپ كەتكەن قاھار بىلەكلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئۆزىنى ئىسسىتىشقا تىرىشتى. ئەمما بۇ ھەرىكەت كار قىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار ھېلىقى جۇلۇقى چىقىپ كەتكەن يوتقان ــ كۆرپىگە قاراپ قويدى. ئەمدى ئۇنىڭ كۆزىگە يوتقان ــ كۆرپىنىڭ كونىلىقى، مەينەتلىكى ئەمەس، بەلكى ئىسسىقلىقى كۆرۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاستا بېرىپ يوتقان ــ كۆرپىنى ئېلىپ كەلدى ۋە بىر قۇر قېقىشتۇرۇپ تازىلىغاندىن كېيىن يىرگەنگەندەك بولۇپ يوتقانىنىڭ ئىچىگە كىردى. سەل ئۆتۈپ بەدىنى ئىسسىۋىدى، ئىختىيارسىز ھالدا يوتقانغا چىڭ چۈمكەلدى. شۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ يوتقانىنىڭ تۆگەشكەن ھالى بىلەن كارى بولغۇدەك رەپتارى قالمىدى.

ئۇ ھۇزۇرلىنىپ كۆزى ئەمدى ئۇيقۇغا ئىلىنىۋىدى، ھېلىقى «ئىشىك» تاراقلاپ ئېچىلدى. قاھار ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى.

— شوۋنگۇرۇچ لاۋتېنىڭ، موما سەينى يىگىت يېسۇن.

گەپ تۇگىشى بىلەن «ئىشىك» تاراقلىدە يېپىلدى. قاھار ئىشىك تۇۋىگە بېرىپ ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى. ئاندىن: «بۇنداق ئۇرۇنۇشۇم ئۇرۇنسىز ئىكەن. مۇنۇ ئادەمنىڭ شۇنچە خاتىرجەم تۇرغىنىدىن قارىغاندا، ئىشىنىڭ تېگىنى بىلىدۇ. شۇ ئادەمنى ئېغىز ئاچتۇراي... بۇ زادى نېمە قىلىدىغان ئادەمدۇ؟ نېمىشقا رازىمەنلىك بىلەن بۇ يەردە ياتىدىغاندۇ؟ پەيلىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ بۇ يەردىن چىقىپ كەتكۈسى يوق ئىكەن. بولمىسا ئەقىل ـ هوشى جايىدا... بىراق نېمانچە غەلىتىدۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ جايىغا قايتىپ كەلدى.

بۇ چاغدا ئۆي ئىچى خېلى يورۇپ قالغانىدى.

— ئاكا، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، تاماق يەڭ.

ئۇ كىشى ئىڭىراپ قويۇپ بىر ئۆرۈلدى ۋە يەنە يېتىۋەردى. قاھار بېرىپ چېلەكتىكى نەچچە كۇن بولۇپ كەتكەنلىكى بىلىنىپ تۇرغان سۇدا يۇز ـ كۆزىنى يۇيدى. ئۇ كىشى تېخىچىلا ئۇخلاۋاتاتتى. جاۋغىيىدا شۆلگەي قېتىپ قالغان، پېشانىسى بولسا كىر ـ قاسماق بولۇپ كەتكەنىدى. «قارىغاندا بۇ ئادەمدە ئېغىر كېسەللىك بار ئوخشايدۇ» شۇنداق ئويلىغان قاھار لۆڭگىنى ھۆل قىلىپ ئەكېلىپ، ئۇ كىشىنىڭ يۈزىنى سۈرتۈشكە باشلىدى. ئاخىر ئۇ كىشى ئورنىدىن تۇردى ۋە قاھارغا قاراپ ئېغىر تىنىۋەتكەندىن كېيىن شوۋگۇرۇچ قاچىسىغا قول ئۇزاتتى. قاھار دەرھال ئۆز نامىغا سۇنۇلغان تاماقنى ئۇنىڭغا سۇندى:

— ئاكا، ئاغرىپ قاپسىز، ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىپسىز. شوۋگۇرۇچتە قانچىلىك قۇۋۋەت بولماقچى؟ مەڭ، ئۇن تامىقى بىلەن كۆكتات قورۇمىسىدا قۇۋۋەت كۆپ.

ئۇ كىشى بېشىنى تۆۋەن قىلىپ تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، بىلىكىنى قاتتىق قاشلىۋېتىپ شوۋگۇرۇچنى شالاپلىتىپ ئىچىۋەتتى. «بۇ زادى نېمە ئادەم؟ نېمىشقا بۇنداق بولۇۋالىدۇ؟» قاھار شۇنداق خىياللار ئىلكىدە تاماقنى يەپ تۇگەتتى.

قاچىلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان قاھار شامىغا دىققەت قىلىپ قالدى. شام ئاخشامقىدىن جىق يېرىملاپ كەتكەنىدى. «ئەجەبا، بۇ

كىشى يېرىم كېچىدە شام ياندۇرۇپ ئولتۇرغاندىمۇ؟ ئۇنداقتا، يېرىم كېچىدە ئۇخلىماي نېمە ئىش قىلغاندۇ؟» بۇنداق سوئال ئەمدى بارغانچە كۆپىيىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ كىشى يەنە تاماكا چېكىشكە باشلىدى.

خىيال بىلەن ئولتۇرغان قاھارنىڭ تەرتىبى قىستىدى. ئۇ خېلى قىسىپ ئولتۇرۇپ بېقىپ غەيرەت قىلالمىغاندىن كېيىن بېرىپ يەنە ئىشىكنى ئۇرۇشقا باشلىدى. ئەمما سىرتتا ھېچبىر ئىنكاس يوق. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: «تەرەت قىلىمەن، چوڭ تەرەت قىلىمەن» دەپ ۋارقىرىدى. بىراق، ئۇنىڭ شۇنچە ۋارقىرىغىنىغا تۇشلۇق بىرەرىمۇ كېلىپ قويمىدى.

— ۋارقىرىما! ھاجەتخانا ئەنە.

قاھار كەينىگە بۇرۇلدى. ھېلىقى كىشى ئۇنىڭغا قەغەز سانداۋق تىزىپ قويۇلغان ئۆينىڭ بۇلۇڭىنى كۆرسەتتى. قاھار تەئەججۇپ ئىلكىدە بېرىپ كۆردىكى، قەغەز سانداۋقنىڭ كەينىدىكى يەر ئازراق ئويۇلۇپ بىر چېلەك قويۇپ قويۇلغانىكەن، ئۆيدىكى ئاساسلىق سېسىقچىلىق شۇ ئىكەن. بۇنى كۆرۈپ قاھارنىڭ ئىچى ئېلىشىپ كەتتى ۋە ئىختىيارسىز كەينىگە داجىدى. شۇنىڭ تەسىرى بىلەن تەرتىمۇ قېچىپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ جايىغا بېرىپ بۇرنىنى ئەتكەنچە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ كىشى بولسا بۇرنىغا ھېچنېمە پۇرىمايۋاتقاندەك بەھۇزۇر تاماكا چېكىپ ئولتۇرىۋەردى.

«توۋا، ئادەم دېگەن مۇشۇنداقمۇ خورلانغان بارمۇ؟ بۇ كىشى مۇشۇنداق يەردە شۇكرى قىلىپ ياشاۋېتىپتۇ. قارىغاندا، بۇنىڭدا چوقۇم بىر گەپ بار» قاھار شۇلارنى ئويلاپ تۇرۇۋېدى، ئۇ كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ «ھاجەتخانا»غا باردى ۋە ئۆرە تۇرۇپلا كورکىرىتىپ قويۇۋەتتى. سۇيدۇكنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ قاھارنىڭ تەرتىبى باشقىدىنلا قىستاپ كەتتى. ئۇ پەقەت تاقەت قىلالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ «ھاجەتخانا» بىكار بولۇشى بىلەنلا ئۆزىنى ئاتتى.

ئىشىنى تۇگەتكەن قاھار قەتئىيەتكە كېلىپ، ئۇ كىشىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

ـ ئاكا، سىز زادى كىم؟ نېمىشقا مۇشۇنداق يەردە ياشايسىز؟ بىزنى نېمىشقا بۇ يەرگە سولاپ قويىدۇ؟ سىزنى نېمىشقا داۋالمايدۇ؟ ئۇلارنىڭ مەقسىتى نېمە؟

ئۇ كىشى جىممىدە يېتىۋەردى. قاھار قايتا ـ قايتا سوراپمۇ ئۇ كىشىنى بىر ئېغىز زۇۋان سۆزدۈرەلمىدى.

شۇنىڭ بىلەن قاھار بىر تالاي سوئاللار توردا چىرمىلىپ ئولتۇرۇپ قالدى. بىر چاغدا بىر ئىش ئۇنىڭ يادىغا يەتتى: «بايا تاماق سۇنغان كىشى نېمە دېدى؟ لاۋتې؟ بۇ كىشىنىڭ ئىسمى نېمىدۇر؟ ئېنىقكى بۇ كىشى ئۇيغۇر. ئەمما ئۇنىڭ ئىسمىچۇ؟ تې؟ تېيىپ، تېلىۋالدى، تىلەك...زادى نېمىدۇر؟» قاھار خىيالىلار ئىلكىدە گاراڭ بولۇپ ئولتۇرغاندا، ئۇ كىشى ئورنىدىن تۇردى. قاھار ئۇ كىشىنىڭ ئۆزى كۆرگەندىن بۇيانقى بۇ تۇنجى ھەرىكىتىنى كۆرۈپ يېنىك تىندى. ئۇ كىشى بىرىپ «ھاجەتخانا»دىكى چېلەكنى ئېلىپ ئىشىك تۈۋىگە باردى. بۇنى كۆرۈپ قاھار سەل جىددىيلەشتى.

ئۇ كىشى يوغان ئالقانلىرى بىلەن ئىشكىنى ئوچنى ئوردى ۋە ۋارقىرىدى:

ـ ئىشكىنى ئېچىڭلار، مەن لاۋتې!

دەرۋەقە، ئازراق ئۆتۈپ ئىشىك ئېچىلدى ۋە لاۋتې چىقىپ كېتىشىگىلا يەنە تاقالدى. بۇنى كۆرگەن قاھار خوددى ئەمدى لاۋتې قايتىپ كەلمەيدىغاندەك، شۇنىڭ بىلەن بۇ قاراڭغۇ زۇلمەتتە ئۆزى يالغۇز قالىدىغاندەك بىلىنىپ، يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىككە ئۆزىنى ئاتتى ۋە ئىشكىنى مۇشتلاپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

ـ ئىشكىنى ئېچىڭلار، ئىشكىنى ئاچ!...

بىر چاغدا ئىشىك ئالدىدا گۈدۈڭلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ ئىشىك ئېچىلدى ۋە لاۋتې چېلەكنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. لاۋتې كىرىپ بولۇپ ئىشىك يېپىلىش ئارىلىقىدا قاھار ئۆزىنى ئىشككە ئوردى. بۇ زەربىدىن ئىشىك ئېچىلىپ كەتكىلى تاس قالدى. شۇ قىسقا دەقىقىلەردە قاھار ئىشكىنى قورۇقداپ تۇرغان كىشىنى كۆرۈپ ئولگوردى، ئۇ بېشىغا ئاق دوپپا كىيگەن، چاشقان

بۇرۇت، يۇزلىرى قاپداپ كەتكەن بىر خۇيزۇ كىشى ئىدى.

قاھار «مېنى چىقىرىۋەت!» دەپ ۋاراقلىراپ ئۇ كىشى بىلەن تىركەشتى ۋە جان - جەھلى بىلەن ئىتتىرىپ ئىشىكتىن چىقاي دەپلا قالدى. شۇ ھالدا ئۇ ئىشىك ئالدىنى كۆرۈپ ئۇلگۈردى: ئەسكى - تۈسكى نەرسىلەر، كېرەكسىز ئاشخانا جابدۇقلىرى تاشلانغان، ئۈستى قاتالتىر بىلەن يېپىلغان ۋەيرانە كىچىك ھويلا. بىر تەرەپتە بىر تۆمۈر ئىشىك، ئۇ ئىشىك قىيا ئوچۇق بولغاچقا، ئۇنىڭ سىرتىدىكى تۇرلۇك ئاۋازلار چالا - پۇچۇق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ قەلبى ئۇمىدكە تولغان قاھار قارا يۇزلۇك كىشىگە مۇشتىنى ئىشلىتىشكە تەييارلاندى. ئەمما شۇ ۋاقىتتا بېشىغا تەگكەن كالتەك زەربىسىدىن كەينىگە ئۇچۇپ چۈشتى...

ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، يەنە بۇرۇنقى ھالەت: ۋەيرانە ئۆي، سىرلىق ۋە سوغۇق ئادەم لاۋتې، نىجاسەت پۇرىقى، ئۇنىڭ ئىلاجسىز تەقدىر - قىسمىتى. قاھار ئاغرىۋاتقان بېشىنى سىلىغىنىچە لاۋتېنىڭ يېنىغا باردى:

— ئاكا، بۇنىڭدىن كېيىن تەرەتنى مەن تۆكەي. سىز دېگەن ئاغرىق تۇرسىڭىز.

ئەمما، لاۋتې بېشىنى چايقاپ يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى. قاھار يەنە خىيال بىلەن ئۇخلاپ قالدى...

ئىشىكنىڭ تاراقلىشى بىلەن ئۇ يەنە كۆزىنى ئاچتى. يەنە ھېلىقى تونۇش تەلەپپۇز:

— گاڭپەن يېگىتىنىڭ، قاتلىما لاۋتېنىڭ.

لاۋتې يەنە پەرۋاسىز. قاھار بېرىپ تاماقنى ئېلىپ كەلدى. ئاڭغىچە ئورنىدىن تۇرۇۋالغان لاۋتې قۇرۇق قاتلىمىغا قولىنى ئۇزاتتى.

— ئاكا، مۇنۇ گاڭپەننى سىز يەڭ، دۇفۇ قورۇمىسىكەن، سىزگە قۇۋۋەت بولىدۇ.

بىراق لاۋتې كۈلگەندەك بىر خىل چىراي ئىپادىسىنى چىقىرىپ قويۇپ قاتلىمىنى يەۋەردى.

ئەتىسى قاھار شامنىڭ كۆيۈپ تۈگەپ كەتكەنلىكىگە دىققەت قىلدى، بۇ ئۇنىڭغا يەنە بىر سىر بولۇپ قالدى.

ۋاقچە ياتقان لاۋتې تولىمۇ ئىشتىھاسىزلىق بىلەن ناشتا قىلدى. ئۇ سالامەتلىك ئەھۋالى ھەققىدىكى قاھارنىڭ سوئاللىرىنى جاۋابسىز قويۇپ تاماكىسىنى چېكىشكە چۈشتى. ئاندىن ئۇيقۇسىنى باشلىدى.

بۇنى كۆرگەن قاھار «ھاجەتخانا» چېلىكىنى ئېلىپ ئىشىك تۈۋىگە كەلدى. ئىشىكنى ئۇچىنى ئۇردى. بىراق سىرت جىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

ــ ئىشىكنى ئاچ، مەن لاۋتې!ــ دەپ ۋارقىرىدى. دەرۋەقە، ئىشىك ئالدىدا شەپە پەيدا بولدى. ئىشىك ئېچىلدى، لېكىن ئىشىكنى ئاچقۇچى قاھارنى كۆرۈپلا ئىشىكنى ئېتىۋالماقچى بولدى. قاھارمۇ ئىشىكنى ئېچىشقا ئۈرۈندى ۋە ۋارقىرىدى:

ــ كېسەل ئادەمنى نېمىشقا قىينايسىلەر؟ نېمىشقا ئۇنى دوختۇرغا كۆرسەتمەيسىلەر؟ ئۇ شۇ ھالەتتە ھاجەتخانا تازىلىسا قانداق...

ئەمما، قاھار يەنە كالتەك زەربىسىدىن كەينىگە ئۇچۇپ چۈشۈپ، گېپىنىڭ داۋامىنى دېيەلمىدى.

ئۇ ئېسىگە كەلگەندە لاۋتې ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغانكەن. ئۇ ئورنىدا ياتقانلىقىغا قاراپ، لاۋتېنىڭ ياتقۇزۇپ قويغانلىقىنى بىلدى. دېمەك، ئۇ يەنىلا ياخشى ئادەم ئىكەن. بۇنىڭدىن قاھار سۆيۈنۈپ قالدى. قاھارنىڭ كۆزىنى ئاچقانلىقىنى كۆرگەن لاۋتې بېرىپ ئورنىدا ياتتى، بىردەمدىلا ئۇنىڭ پۇشۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

قاھار ئاخىر تەن بەردى، بېشىغا كەلگەننى كۆرمىسە بولمايدىغانلىقىنى بىلدى. بەلكىم، بۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى بىلىپمۇ قالار.

قاھار شۇنداللا خېلى تەمكىن بولۇپ قالدى. بەربىر كۆرىدىغاننى كۆرىدىغان ئىش ئىكەنغۇ. قاھار ئەمدى سۆيۈملۈك بولۇپ قالغان يوتقانغا يۆگىنىپ جىممىدە ئولتۇرۇپ خىيالغا

كەتتى. مېھرىگە تەشنا بولۇپ ئۆتكەن ئېچىنىشلىق بالىلىق دەۋرى، سەرسانلىقتا، خورلۇقتا ئۆتكەن ياشلىق دەۋرى، ئۆلۈم پۈرىقى گۈپۈلدەپ تۇرغان ئاخىرقى دەقىقىلەر، ھاياتلىق شامىنى پۈۋلەپ قايتا يېلىنجاتقان قەدىردان تۇيۇق... بۇلار ئۇنىڭ خىيال ماشىنىسىدىن بىر - بىرلەپ چۈشۈرۈلدى. يەنە ئۇ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ مېھىر ۋە لەنەت تېشى ئارىسىدا تۇرۇپ قالغان ئاپىسى سارەم، ھاياتىغا مىختەك قادالغان ئۆگەي ئاتىسى داۋۇت، پەرزەنت تۇرۇپ بىر پەرزەنتىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدىغان، ھاكاۋۇر سەلىمە (ئۇنىڭ ئىككى كويلۇق پۇللارنى قەيسەرنىڭ كۆز ئالدىدا يېيىپ كۆز - كۆز قىلىپ كۆرەڭلەپ كەتكىنىنى قەيسەر — قاھار قانداقمۇ ئۇنتۇيالىسۇن!)، ھەرھالدا مېھىر دەرياسىدىن سۇ ئوتلاپ تۇرغان گۈلشەن، ھەر ۋاقىت ئادىمىيلىك پەزىلەتنى ۋۇجۇدىدا پەرۋىش قىلىپ تۇرۇشقا ئادەتلەنگەن رېھىم شەپقەت، ئانىلارنىڭ ئۇلۇگسى ئىبادەتخان، ئىنسانىي مېھىر - مۇھەببەت، كۆيۈنۈشنىڭ مەڭگۈلۈك قانۇنىيەت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەرگەن ھېمىت ئاكا، ھاياتنىڭ، قەلبىنىڭ، ياشلىقنىڭ گۈزەللىكىنى ھېس قىلدۇرغان زەۋەرگۈل، ياخشى - يامان نىيىتى بىلەن جاھان كۆرسىتىپ ئۇنىڭ كۆزىنى ئاچقان سادىق، يەنە ئۇ ئىسمىنى ئۇنتۇغان، لېكىن چىرايى ئېسىدە نۇرغۇن كىشىلەرنى يادىغا كەلتۈردى. بىر ئويلىسا ھايات نېمىدېگەن ئۇزۇن - ھە! نېمىشقا نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ بىر ئادەمنىڭ ھاياتى بىلەن شۇنچىۋالا باغلىنىشلىقى بولىدۇ؟ نېمىشقا بىر ئادەم ھەربىر ئىشتا باشقىلارنى ئويلىمىسا بولمايدۇ؟ نېمىشقا بىر ئادەم بولمىسىمۇ ھايات ئۆز يولىدا داۋام قىلىپ كېتىۋېرىدۇ؟

قاھارنىڭ كۆزىگە ياش كەلدى. ئۇنىڭغا ئۇزۇن بوپتىكەن، بۇنداق ئۇزۇندىن - ئۇزۇن خىيالغا چۆمۈلۈپ باقمىغىلى. ئۇ ئۇنسىز پەريات چەكتى. ئۆزىنىڭ ھازىرقى قىسمىتى يادىغا يەتتى: «ھەي، مەن ئەينى ۋاقىتتا سەرسان بولۇپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا، كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى دەرەخلىكتە ئۆلۈمنىڭ چاڭگىلىدا چۈشىنگە بوزەك بولۇپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا ئادەمنىڭ بېشىغا

ھەرقانچە بولسىمۇ مۇشۇنچىلىكلا ئېغىر كۈن كېلىدۇ دەپ ئويلىغانىدىم. مانا يەنە كۆرۈۋاتىمەن. بۇ دۇنيادا ئادەم قانچىلىك ياشىيالىسا، شۇنچىلىك كۆرىدىغانىنى كۆرىدىكەن. ھۇزۇرنىمۇ، كۈلپەتنىمۇ...» ئارقىدىن قاھار ئاپىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى: داۋۇتنىڭ ئالدىدا تىل قىسىنچىلىقى بارىدەك ئىلاجسىز ھالدا تۇرغان سارەم... «ئاھ ئاپا، سەن زادى نېمە بولغانسەن؟ ئاشۇ داۋۇت ماڭا ئۆگەي ئاتا بولغاندىن باشلاپ باشقىچىلا ئادەمگە ئايلىنىپ قالدىڭ. بىلىمەن، ئاپا، مېھرىڭ ماڭا تارتىشقان بىلەن، داۋۇتقا تىك قارىيالمىدىڭ، ئاخىرىغىچە قان يۇتۇپ ئۆتتۈڭ. يا تاش يۈرەك ئانىلاردەك مېنىڭدىن كۆڭلۈڭ سوۋۇپ كەتكەنمىدى؟ ياكى سەن مېنى بالاڭ قاتارىدىن چىقىرىۋەتكەنمىدىڭ؟...» ئاچچىق خىياللار ئاخىر قاباھەتلىك چۈشكە قوشۇلۇپ كەتتى...

ئەنە شۇ ھالەتتە يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى قاھارمۇ شۇكلىشىپ قالدى.

※ ※ ※

سومكا، چامادانلار تەييار بولدى. پويىز يەنە بىر سائەتتىن كېيىن ماڭىدۇ.

— گەپ شۇنداق بولسۇن، سايىم،— دېدى سادىق ياتاق ئىچىگە بىر قۇر قاراشتۇرۇپ،— ساڭا نەچچە دېدىم، بىز يۇرتقا ۋاقتىدا بارماي، ئۇ يەر — بۇ يەردە ئويناپ يۈرسەك ئىش بۇزۇلمىسۇن. ئالدى بىلەن قايتايلى، ئىشلار بېسىقىپ ئىزىغا چۈشكەندە، ئويۇننى شۇ چاغدا ئوينايمىز. مەن ساڭا ئېشەندىم، سەنمۇ ماڭا ئىشەن. مە، خىراجەت قىل.

سادىق شۇنداق دەپ سايىمغا ئون مىڭ يۈەن بەردى. «تازا بەرسە بەش مىڭ كوي بېرەر» دەپ ئولتۇرغان سايىم پۇلنىڭ سانىنى بىلىپ ھاياجانلىنىپ كەتتى، پۇل تۇتقان قولى تىترىدى، بوغۇزىدا تاتلىق سۈيۇقلۇق پەيدا بولدى.

ــ رەھمەت، سادىق، سەن ماڭا شۇنچىلىك ياخشىلىق قىلىۋاتساڭ، ئىشەنگەن يېرىڭدە تۇرمىسام...

قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتكەن سايىم قىلارغا گەپ تاپالماي قالدى.

ــ ئۇنداق بولسا، سېنىڭدىن خاتىرجەم بولدۇم. بۇ يەردىكى ئىشلار مۇشۇ يەردە قالسۇن. يۈرتتىكى گەپلەر بىز دېيىشىۋالغان بويىچە بولسۇن. ئارتۇق گەپ بېشىمىزغا بالا.

ــ سەن نېمە دېسەڭ شۇ، سادىق.

ــ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ قاراپ تۇرمايمەن، مەن قانداق راھەت كۆرسەم سەنمۇ شۇ.

ــ رەھمەت، سادىق.

سايىم قولىدىكى پۇلغا بىر قارىۋېتىپ: «خەقنىڭ تۇرمۇشىنى دېسەم، مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا كىم ئىگە بولىدۇ؟ كىم ئون كوي چاغلىق پۇلنى خەجلىۋال دەپ ئالدىمغا تاشلىيالايدۇ؟ ئۆتكەنده رىشىت قاسساپقا ئون بەش كويلۇق گۆش نېسى بولۇپ قېلىۋىدى، تاس قالدىغۇ ئاق مەسچىت ئالدىدا مېنى ئىزاغا قويغىلى. شۇ چاغدىمۇ ھېچكىم ھاي، دەپ ئوتتۇرىغا چۇشمىدى. كېيىن يەنە مۇشۇ سادىق ئۇ ھارام يەيدىغان قاسساپنىڭ ياقىسىنى ئېلىپ، مېنىڭ ھەرقانداق ھېسابتىمنى ئۆزى بىلەن قىلىشىنى ئېيتىپ نوخۇلىسىنى ئېلىپ قويمىدىمۇ. شۇنداق، شۇنداق، خەقنى يىغلاتمىغان بىلەن ئۆزۈڭ يىغلايدىغان گەپكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سادىق ماڭا شۇنچىلىك قىلىۋاتسا...» دېگەنلەرنى ئويلىدى ۋە پۇلنى تەييار چۆپ قاچىلانغان سومكىسىنىڭ تېگىگە سالدى...

بىر سائەتتىن كېيىن شىئەندىن غەربكە ماڭغان تېز پويىز بۇ قەدىمىي پايتەختتە ناتۇان بىر يۈرەكنى قالدۇرۇپ، رەزىللىك قېنى بىلەن سۇغىرىلغان ئىككى يۈرەكنى شىنجاڭغا ئېلىپ ماڭدى.

توققۇزىنچى باب

بىر كۈنى ئەتىگىنى لاۋتې ئورنىدىن پەقەت تۇرالمىدى، ئۇ ھەدەپ پۈت ـ قوللىرىنى تۆتۈپ، ھەتتا پۈتىغا مۇشتلاپ ۋايجانلاپ، ئىڭراپ بولالماي قالدى. بۇنى كۆرگەن قاھار: «كېسەللىكتىن پۈت ـ قولى ئاغرىۋاتقان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ پۈت ـ قولىنى تۆتۈشقا باشلىدى. قاھار ئۇنىڭ ئۇچىسىنى تۇتقاچ «ئاكا، نېمە بولدىڭىز؟ كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، ئادەم چاقىرايمۇ؟» دېدى. لاۋتې بولسا كۆزىنىمۇ ئاچماي «ئاھ» ئۇرۇپ يېتىۋەردى. قاھار ئۇنىڭ ئۇچىسىنى يېرىم ساەتتەك تۇتقاندىن كېيىن، لاۋتې تۇيۇقسىز ئورنىدىن تۇردى.

ــ بولدى، ئاۋارە بولما، ئۇكام،ــ دېدى ئۇ قاھارنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ،ــ ساڭا رەھمەت، خۇدايىم بەختىڭنى بېرىدىغان بالىكەنسەن.

قاھار لاۋتېنىڭ چىن يۈرىكىدىن شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپلا قالدى. لاۋتې بولسا ئۇنىڭ قولىنى چىڭمىدە تۇتۇۋالغانىدى. لاۋتې شۇ ھالەتتە لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ ئالدىدىكى تاماقنى قاھارغا بېرىپ، ئۆزى قاھارنىڭ ئالدىدىكى قاچىنى قولىغا ئالدى:

ــ بۇنىڭدىن كېيىن تاماقلارنى ئالماشتۇرۇپ يەيلى.

ــ شۇنداق قىلايلى، ئاكا،ــ دېدى قاھار خۇشال بولۇپ،ــ بەك ئاجىزلاپ كېتىپسىز، ئازراق بولسىمۇ قۇۋۋەت توپلىمىسىڭىز بولمايدۇ.

ــ ياق، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەمەس. سەۋەبىنى سورىماي، گېپىمگە كىر. كېيىن ئوبدان چۈشەندۈرۈپ قويىمەن.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى.

تاماقنى ئىشتىيى تۇتۇلۇپ كەتكەن ئادەملەردەك ناھايىتى تەستە يەپ تۇگەتكەن لاۋتې مىنبرال سۇ بوتۇلكىسىنى قولىغا ئالدى:

ــ خاپا بولمىساڭ، ئۇكام، تەتۇر قاراپ تۇرساڭ، مەن... كىيىممىنى ئالماشتۇرۇۋالغان بولسام...

قاھار كەينىگە ئۆرۈلدى. لاۋتېنىڭ پۇشۇلدىغىنىدىن باشقا ئاۋاز ئاڭلانمىدى، بىر چاغدا ئۇ جىممىدە بولۇپ كەتتى. قاھار ھەيران بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى. لاۋتې بېشىنى تامغا تىرەپ، كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ، تىنچ، خاتىرجەم ھالەتتە تۇراتتى. قاھار ئۇنىڭ بۇنداق ھالىتىنى كەم ئۇچرىتاتتى. ئەمما قاھار لاۋتېنىڭ يەنىلا شۇ كىيىملەر بىلەن تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

ــ ئاكا، كىيىمىڭىز...

لاۋتې بىر نەرسىدىن ھۇزۇرلانغان ھالەتتە بىرنەچچە مىنۇت تۇردى. قاھار سوئالىنى يەنە تەكرارلىدى:

ــ ئاكا، كىيگۈدەك كىيىمىڭىز قالماپتۇمۇ؟

ــ بۇنى سورىما، ئۇكام،ــ دېدى لاۋتې تولا تاماكا چەككەنلىكتىن سارغىيىپ كەتكەن بارمىقىنى ئاغزىغا ئاپىرىپ ئېغىر ئەسنەپ،ــ سەل تۇرۇپ ھەممىنى بىلىسەن، سورىغان سوئاللىرىڭنىڭ ھەممىسىگە جاۋاب تېپىلىدۇ.

قاھار ھاياجانلاندى. راستلا شۇ سوئاللارنىڭ ھەممىسىگە جاۋاب چىقارمۇ؟ سىرلار يېشىلەرمۇ؟

لاۋتې يەنە تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، قاتتىق شورىدى. بىر ھازاغىچە كالتە يۆتىلىپ، ئاغزىدىن ئاققان شالىنى سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن بارغانچە مۇكچىيىپ كېتىۋاتقان گەۋدىسىنى رۇسلاشقا تىرىشىپ سۆزىنى باشلىدى:

ــ ئۇكام، مەن سېنىڭ ئىش ـ ئەمىلىڭگە قاراپ باقسام، جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن ئازغۇن ياشلارغا ئوخشىمايدىكەنسەن. سۆزلىرىڭدىن سەمىمىيلىكىڭنى كۆرۈپ يەتتىم. ساختا قىياپەتلىك ئادەملەر ھامىنى بىر يېرىدىن چاندۇرۇپ قويىدۇ. مەسىلەن: بىر قىلىقىدىن، بىر قېتىملىق قارىشىدىن، ھەتتا بىر

نەپەس ئېلىشىدىن... مەن سېنىڭ كىملىكىڭنى بىلمەيمەن. مۇرىتى كەلسە، خالىساڭ دەپ بېرەرسەن.

ــ ئىسمىم قاھار، ــ دەرھال گەپ قىستۇردى قاھار. لاۋتې بولسا «گەپ قىستۇرما» دەپ بېشىنى چايقىدى.

ــ لېكىن ئۇكام، سەن ماڭا ئىللىق بىلىنىدىڭ. مېھرىڭ ئىسسىق بالىكەنسەن. ماڭا كۆيۈندۈڭ، مېھرىبانلىق قىلدىڭ. مەن ئادەملەردىن بۇنداق مېھرىبانلىقنى كۆرمىگىلى بىر يىلدەك بولۇپ قالدى. مۇرىتى كېلىپ قالغاندا، ئويلاپ قويغانلىرىمنى دەپ ئۆتەي: ئادەمگە پۇل بولمىسمۇ، ئېسىل تاماق، شاھانە كىيىم بولمىسمۇ بولىدىكەن، لېكىن مېھرىبانلىق، ئىللىقلىق بولمىسا بولمايدىكەن، ئۇ نەرسىلەر ئادەمگە خۇددى ھاۋادەك زۆرۈر ئىكەن.

قەيسەر بىردىنلا مېھرىبانلىققا، ئىللىقلىققا شۇنچىكى تەشنا بولغان كۆنلىرىنى ئەسكە ئالدى. ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرى ئازاب ـ ئوقۇبەت بۇلۇتلىرىدىن تامچىغان ياشقا تولدى.

ــ ئادەم ھەقىقىي مېھرىگە ئېرىشىش بىلەن ئۆزىنىڭ ئىنسانلىقىنى بىلىپ تۇرىدىكەن. راست گەپ قىلسام، بۇرۇقتۇرمىلىق، دەرد ـ ئەلەم دەستىدىن ئادەملەردىن رايىم يېنىپلا كېتىپتىكەن. شۇڭا بىر نېجىس بىلەن كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ، بىر كۈنلەرگە كەلگەندە، ھېچكىمگە كۆرۈنمەي جىممىدىلا ئۆلۈپ كېتىشنى ئويلىغانىدىم. بىراق، سېنىڭ ماڭا بالامەكلا كۆيۈنۈشلىرىڭ توڭلاپ كەتكەن ۋۇجۇدۇمنى ئىللىتتى. ماڭا مېھرىم چۈشۈپ قاپتۇ، ئۇكام. بۇرۇنقى ۋاقىتلىرىم بولغان بولسا، ئاكا ـ ئۇكا بولۇپ ئۆتكەن بولساق، ماڭا قولۇمدىن كېلىشچە ھىممەت قىلىۋالغان بولسام...ئاھ خۇدا، مەن قانداق ئادەم ئىدىم ـ ھە... ! ئۇكام، مەن بىلىۋاتىمەن، سېنىڭ ئىچىڭ پۈشتى، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلگۈڭ كەلدى. مەن ئەمدى ئۆزۈم ھەقىدە ماڭا سۆزلەپ بېرەي. مەن ھەرگىزمۇ سەن كۆرۈۋاتقاندەك ئەبگار، پوق يېگەن ئادەم ئەمەس ئىدىم. ئەمدى ماڭا سۆزلەيمەن. شەرمەندىلەرچە ئۆلۈپ كەتسەممۇ، مېنىڭ تۇرمۇشۇمنى

ئەسلەيدىغان ئادەم بولسۇن. ئەمما... بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆكام، سەن چوڭ ئامەتكە ئېرىشىسەن.

ئۇ كىشى ئالدىراپ تاماكا چەكتى.

ــ ئۆكام قاھار، مېنىڭ ئىسمىم تۆمۈر.

قاھار شۇندىلا ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن «لاۋتې» دەپ ئاتالغانلىقىنى بىلدى.

ــ سەن بىلەن بىر ناھىيىدىن، دىغار يېزىسىدىن. ئائىلىمىز دىغار يېزىسىنىڭ دىغار مەھەللىسىدە. مەن دىغار يېزىلىق دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى ئىدىم. دىغار يېزىسىنىڭ كەنتلىرى تارقاق، خىلۋەت، قۇمۇق بىلەن بوستانلىق ئارىلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق دوختۇرخانىمىز جايلاشقان كارىزكۆل تەۋەسى ئادەملەر بىر قەدەر مەركەزلەشكەن، چۆلتاغ رايونىغا باردىغان يول بويىغا جايلاشقان ئاۋات جاي، ئۇ يەرنىڭ ئىستىقبالى زور، بولۇپمۇ چۆلتاغدىكى تاش بايلىقلىرى كېيىنچە كەڭ كۆلەمدە ئېچىلىشى مۇمكىن. شۇڭا مەن ئۆزۈندىن بۇيان پۇل غەملەپ، شۇ يول بويىغا رېستوران بىلەن ياتاق بىرلەشتۈرۈلگەن ئۈچ قەۋەتلىك بىر بىنا سالماقچىدىم. بىراق، شۇم نىيەتلەر، رەزىل خۇمسىلار ھەممە پىلانىمنى بەربات قىلدى...

تۆمۈر دوختۇر سۆزىنى داۋام قىلالماي يۈزىنى چاڭگاللىغىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى.

ــ گېپىم قېيىپ كەتتى، ئۆكام. مەن شاڭخەي تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەن، مەخسۇس دوكتۇرلۇقتە ئوقۇغان. مەن ئەسلىي ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا تەقسىم قىلىنغان بولساممۇ، ئۆزۈم تەلەپ قىلىپ يېزىغا كەتتىم. نېمە ئۈچۈن؟ ساڭا دېسەم، ئۆكام، دىغارنىڭ ياۋا ئالقىتىنىڭ دورىلىق قىممىتى ئىنتايىن يۇقىرى، ئالقات جىگەرنى ئاسرايدۇ، قان بېسىمىنى، قان شېكىرىنى تۆۋەنلىتىدۇ، قان تومۇرنى يۇمشىتىدۇ، قاندىكى خولېستېرول، تىرىگلېتسېرىدنى چۈشۈرىدۇ. جىگەرنى ماي قاپلاش ۋە دىئابېت بىمارلىرىنى مەلۇم دەرىجىدە داۋالاش رولىنى ئويناپدۇ. كلىنىكىلىق تەجرىبىلەردە يەنە ئالقاتنىڭ سوزۇلما خاراكتېرلىك

بۆرەك زەئىپلىشىشنى داۋالايدىغانلىقى ئىسپاتلانغان. ئۇنىڭدىن باشقا ئالقاتنى دائىم يەپ بەرسە، چىرايىنى گۈزەللەشتۈرىدۇ. چۈنكى، ئالقات تېرىنىڭ ئوكسىگېن قوبۇل قىلىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇپ، ئاقارتىش رولىنى ئويناپدۇ. گەرچە ئالقات كۆپ جايلاردا ئۆستۈرۈلسىمۇ، لېكىن نېگىشيا، شىنجاڭ، گەنسۇ، چېڭخەيلەردىن چىقىدىغان ئالقاتلارنىڭ سۈپىتى ھەممىدىن ياخشى. بۇنىڭ ئىچىدە نېگىشيانىڭ جۇڭنىڭ ناھىيىسىدىن چىقىدىغان ئالقات ئەلا سۈپەتلىك ئالقات ھېسابلىنىدۇ. مېنىڭچە، دىغارنىڭ ياۋا ئالقىتىنىڭ سۈپىتى ھەممىدىن ياخشى. ئۇ يەرنىڭ ئالقىتىنى باشقا يەرنىڭ ئالقاتلىرى بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. ئەگەر تەتقىقات ۋە ئىقتىساد پېتەرلىك بولمىغان بولسا، ئۇ ئالقاتتىن نى - نى ئېسىل دورىلارنى ياسىغىلى بولىدۇ... شۇنداق قىلىپ، دىغار يېزىلىق دوختۇرخانىغا خىزمەتكە چۈشتۈم. نەچچە يىل ئۆتۈپ دوختۇرخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىمۇ بولدۇم. ئوغۇت سودىسى بىلەن بېيىپ ياسىن «ئۇرىيە» دەپ لەقەم ئالغان بىر سودىگەرنىڭ رىسالەت ئىسمىلىك قىزى بىلەن توي قىلدىم. تويدىن كېيىن رىسالەتنى دوختۇرخانىغا تازىلىق ئىشچىسى قىلىپ ئورۇنلاشتۇردۇم. ئەمەلىيەتتە، خادىملار ئۆز بۆلۈملىرىنىڭ تازىلىقىنى قىلسا، رىسالەت ئىككى - ئۈچ كۈندە بىر كېلىپ ئىشخانامنى تازىلاپ قوياتتى. مەن دەسلەپتە دوختۇرخانىنىڭ شارائىتىنى ياخشىلاپ، ئىقتىسادىي كىرىمىنى ئاشۇرۇشقا كۈچىدىم. دوختۇرخانىنىڭ خىزمىتى ئىزغا چۈشكەندىن كېيىن ئالقات ئۈستىدىكى تەتقىقاتىمنى باشلىدىم. ئىككى يىل ئۆتۈپ بىر ئوغۇللۇق بولدۇق، بالىلىق بولۇش ئائىلىمىزگە ئالەمچە شادلىق بېغىشلىدى. خىزمەتتىكى نەتىجىلىرىم كۆرۈنەرلىك بولغاچقا، بالام ئۈچ ياشقا كىرگەندە دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى بولدۇم، بالام بەش ياشقا كىرگەندە بېيجىڭغا بېرىپ دوكتورلۇق كەسپى بويىچە بىر يىل بىلىم ئاشۇرۇپ كەلدىم. بېيجىڭغا بېرىشىم خىزمەتتىكى ئىلگىرىلىشىم بولغان بىلەن ئائىلىمىزدىكى چېكىنىش بولغانىكەن. بېيجىڭدىن قايتىپ كېلىپ، ئالقات ئۈستىدىكى

دەسلەپكى تەتقىقاتىمدىن جىددىي خۇلاسە يېزىۋاتقان كۇنلەردە، ناھىيىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئىدارە ـ ئورۇنلاردا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىقتىسادىي تەپتىشلىك نۆۋىتى دوختۇرخانىمىزغا يېتىپ كەلدى. دوختۇرخانىنىڭ ئىقتىسادىنى باشقۇرۇشتا تىل قىسىنچىلىقىم بولمىغاچقا، خاتىرجەم ئىدىم. تەپتىشلەر خىزمىتىنى تۇگەتكەندىن كېيىن مېنى ئايرىم ئىشخانىغا چاقىرىشتى. خۇلاسىنى ئاڭلارمەن، دەپ ئۇلارنىڭ يېنىغا خاتىرجەم كىرىۋەردىم.

ــ مەسىلە چىقتى،ــ دېدى تەپتىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى. بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتىم ۋە: «بوغالتىردىكى مەسىلىمۇ ياكى كاسسىرنىڭ ھېساباتى كەم چىقىقاندىمۇ؟» دەپ ئويلاپ جىددىيلىشىپ سورىدىم:

ــ ھېساباتتىكى پۇل كەم چىقتىمۇ؟

ــ ھەئە.

ــ كاسسىر خېلى ئەستايىدىل، مەسئۇلىيەتچان بالا ئىدى. قانداق قىلىپ... بۇ جەھەتتە ئۇنىڭغا ئىشىنەتتىم...

ــ مەسىلە سىزدىن چىقتى،ــ دېدى گۇرۇپپا باشلىقى كۆزۈمگە مىختەك قادىلىپ. بۇنى ئاڭلاپ قۇلىقىمغا ئىشەنمەي قالدىم. قانداقسىگە...

ــ بۇ...چىقىم جىق بولۇپ كېتىپتۇمۇ؟

ــ تۆمۈر يۈەنجاڭ، ئىشلىتىۋالغان پۇلنى قايتۇرماپسىز!

ــ ئىشلىتىۋالغان؟

ــ شۇنداق، دوختۇرخانىنىڭ يۇز مىڭ يۈەن پۇلىنى ئىشلىتىۋېلىپ قايتۇرماپسىز، ۋاقتىمۇ ئۇزىراپ كېتىپتۇ.

گۇرۇپپا باشلىقى شۇنداق دەپ بىرنەچچە ۋاراق قەغەزنى ئالدىمغا قويدى. قارىسام بۇ ئۇچ ۋاراق قەغەز قەرز ھۆججىتى ئىكەن. جەمئىي يۇز مىڭ يۈەن. ھەربىر ھۆججەتنىڭ تېگىدە شەخسىي تامغام بېسىقلىق. پېشانەمدىن بۇزۇلداپ تەر چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، دەررۇ ئېتىراز بىلدۇردۇم:

ــ بۇ تۆھمەت! مۇنداق ئىش قەتئىي يوق!

ـــ شەخسىي تامغىڭىز چۇ؟
ـــ ئوخشىتىپ ئويدۇرۇۋالسا بولىدىغۇ.
ـــ تامغىڭىزنىڭ ئاستىغا ئوبدانراق قاراپ بېقىڭ.
مەن بىر قاراپلا «رىسالەت» دېگەن ئىمزانى كۆردۈم، جىددىيچىلىكتە بايا دىققەت قىلمىغانكەنمەن، بۇنىڭدىن سەل يېنىك بولۇپ قالدىم.
ـــ ئوبدان بولدى، رىسالەتنى چاقىرىڭلار.
رىسالەت ئىشخانىغا كىردى. ئۇنىڭ بەدىنىدە تىترەك، بېشىنى يەردىن ئالالمايتتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ يۈرىكىم «جىغغىدە» قىلىپ قالدى.
ـــ ئېيتىڭە، رىسالەت، بۇ پۇللارنى تۆمۈر يۈەنجاڭ ئالغانمۇ؟ ـــ سورىدى گۈرۈپپا باشلىقى. مەن رىسالەتكە تىكىلدىم. مەن ئۇنىڭ «مەن بۇنداق ئىمزانى قويمىغان» دېيىشىنى قانچىلىك ئارزۇ قىلىمەن ـ ھە! بىراق، ئۇ باش كۆتۈرمەي بوش ئاۋازدا دېدى:
ـــ ئالغان.
ئۇ شۇنچە بوش ئاۋازدا دېگەن بولسىمۇ، قۇلاق تۈۋىدە بومبا پارتلىغاندەك بولدى.
ـــ سىز نەق مەيداندا بارمۇ؟
ـــ بار، شۇڭا ئىمزا قويغان.
بۇ جاۋابتىن ئەقىل ـ ھوشۇمنى يوقاتتىم. ئۇلار نېمە دېدى، يەنە نېمىلەرنى دەللىلىدى، ھېچنېمىنى ئۇقمايمەن. ئېسىمگە كەلسەم، ئىشخانىدا ھاڭۇبقىپ ئولتۇرۇپتىمەن.
تۆمۈر دوختۇر ئالدىراپ تاماكا تۈتاشتۇردى ۋە تەشنالىق بىلەن شوراشقا باشلىدى. قاھار ئىشىنىڭ ئاخىرىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ كەتتى. تۆمۈر دوختۇر ئۆزىنى تىڭشاپ خىلىغىچە تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى:
ـــ شۇنداق قىلىپ رىسالەت بەرگەن گۇۋاھلىق سۆزى بىلەن مەن خىيانەتچى بولۇپ قالدىم. ئۇستۈمدىن چىقىرىلغان قارارنى دېيىلىشىچە، ھۆججەت يازغىنىم ئۈچۈن قىلمىشىم خىلىلا يېنىك ئىكەن. شۇنداق قىلىپ كەڭچىلىككە ئېرىشىپ، ئۇ پۇلنى

تۆلەيدىغان، ئەمىلىمدىن قالدۇرۇلمىدىغان بولدۇم. سەن بىلمەيسەن، ئۇكام، بىز خېلىلا ھاللىق ئائىلە. بۇنى كېيىن دەپ بېرىمەن. شۇڭا پۇلنى دەرھاللا تۆلۈۋەتتىم. بۇ پۇل باشتا دېگەندەك بىنا سېلىشقا تەييارلانغان پۇلنىڭ بېرىمى ئىدى. شۇ كۈنلەردە بىنا سېلىنمىدىغان يەرنىڭ يەر خېتىنى ئېلىش ئۈچۈن يول مېڭىۋاتاتتىم. شۇڭا مېنىڭ بۇ ئىشىمنى كىشىلەر بىلىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بېشىمغا كەلگەن كەلگۈلۈك بەزىلەرگە بولۇپ بەردى.

ــ شۇنداقراق بىر ئويۇن بولمىسا، بىنا سېلىش ئوينىشىدىغان ئىشمۇ؟

ــ تازا يىغىپتىكەن ـ دە!

ــ بوپتۇ، دوختۇرخانىغا پۇل يىغىپ بېرىپتۇ. بولمىسا، ئۇششاق ـ چۈششەك يەرلەرگە خەجلىنىپ تۈگەيتتى.

ــ قارىقويۇق يەۋەرگەن بىلەن گالدا تۇرۇپ قالمىدىغان گەپ ئاشۇنداق.

ــ توۋا، كاتتا دوختۇر دەپ يۈرسەك...

جەمئىيەتتە ئېغىپ يۈرگەن گەپلەر كۆپ ئىدى. بۇلارغا لېۋىمنى چىشلەپ غەيرەت قىلدىم. ئەمما، رىسالەتنىڭ ئالدى ـ ئارقىغا قارىماي، ھېچكىمنىڭ گېپىنى يېمەي مەندىن ئاجرىشىشى ماڭا بەك ئەلەم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن كاللامغا ئىككى سوئال شىنىدەك مىخلاندى: بۇ ھۆججەتنى كىم تەييارلىدى؟ رىسالەت نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ؟ بۇلار ماڭا قاپقاراڭغۇ ئىدى... ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈزۈن ئۆتمەي جەمئىيەتتە «دوختۇرخانىنىڭ بوغالتىرى رىشىت بىلەن رىسالەتنىڭ مۇناسىۋىتى بار ئىكەن» دېگەن گەپ پۈر كەتتى، بۇنى ئاڭلاپ بېشىمدا چاقماق چاقتى، گاڭگىراپلا قالدىم. تۇرۇپ جاھاننىڭ قىزىقچىلىقىغا كۈلگۈم كەلدى، ئاچچىق كۈلدۈم. ئۆزۈڭ كۆرۈۋاتسەن، ئۇكام، مەن گەۋدىلىك، كېلىشكەن ئادەم تۇرسام، يەنە كېلىپ كەسىپداشلىرىم ھەۋەس قىلغۇدەك دوختۇر تۇرسام... رىسالەت يۈرتىنىڭمۇ تايىنى يوق، ئەتىدىن ـ كەچكىچە پۇشۇلداپ يۈرىدىغان رىشىتنىڭ نېرىنىمۇ ياقتۇرۇپ

قالغاندۇ؟ ئىلگىرى ناھىيىلىك سۇ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئەھمەت «پۇچۇق» مالىيە ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان، سۇمبۇل چاچلىرى بىلەن ئايالالار ئارىسىدا ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان ئايالىنى قويۇۋېتىپ، خىزمەت ئورنى يوق، يۇزىنى دانىخورەك بېسىپ كەتكەن بىرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋىدى، ياقمىزنى چىشلەپ قالغانىدۇق. ئادەم بۇزۇلغاندا ھېسسىياتى بىلەن ئەقلىمۇ تەڭ بۇزۇلۇپ، پوقنىمۇ ھۆزۈرلىنىپ يەيدىغان بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. مانا، رىسالەتمۇ... توۋا، توۋا...

نومۇستىن ئۆرتەندىم، بېشىمنى كۆتۈرەلمەي قالدىم.

مەن شۇنچە سۈرۈشتۈرۈپمۇ بۇ ئىشلارنىڭ سىرىنى بىلەلمىدىم. «نېمىلا بولسام بىلىپ باقاي» دەپ رىسالەت بىلەن سۆزلىشىشكە شۇنچە ئۇرۇنسامۇ، ئۇ مەن بىلەن كۆرۈشۈشكە ئۇنمايۋاتىدى. لېكىن، ئۇكام، ئەقىلسىزلىقىمغا نېمە دېگۈلۈك؟ ئۆزۈمنى كەچۈرەلمەيمەن. بالا ماڭا قالغانىدى. مەن شۇ ئىشلار بىلەن خۇدۇمنى يوقىتىپ، سارىڭدەك ھاڭۋېقىپ يۈرۈپ، ئوغلۇمنى يادىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن، ئۇنىڭ بىلەن كارىم بولماپتۇ. بىچارە بالام نومۇسسىز گەپ ـ سۆز، خورلۇق ئازابلىرىنى كۆتۈرەلمەي، ئىككىلىك خەتمۇ قالدۇرماي، چاشقان دورىسى يەپ ئۆلۈۋالسا بولىدۇ، ئۇنىڭ كۆيۈك قايناپ تۇرغان ئوماق جاۋغىيى ھازىرمۇ كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ.

تۆمۈر دوختۇر غال ـ غال تىترىگىنىچە قولىدىكى تاماكىنىڭ چوغىنى يىمىردى. قاھارمۇ بۇقۇلداپ يىغلۇۋەتتى.

ـ بىز چوڭلارنىڭ جازاسىنى بىر سەبىي تارتتى. ئۇ بەختىيارلىق ئىچىدە چوڭ بولغان بالا ئىدى. ئاچلىقنىڭ، كېسىمى يوقلۇقنىڭ، كېسىمى يېلىڭلىقنىڭ، پۇلسىزلىقنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغانىدى. ئەمما، بىچارە بالام ئۆلۈمنىڭ تەمىنى بىمەزگىل تېتىدى. ئاپىسى دېگەن نىجىس ئۆزىنى يوشۇرۇپ يۈرگەندە، مەن ئەقىلسىز، ھاڭۋاقتى ئۆسەك گەپلەرنىڭ كەينىدىن ئېشەكتەك چېپىپ يۈرگەندە، بىچارە بالامنىڭ يۈرىكى ئۇشۇپ، غۇرۇرى سۇنۇپ، سەبىي دۇنياسى گۇمران بوپتۇ ئەمەسمۇ...ئاھ، خۇدا...

ئىككىسى ئۇنسىز ياش تۆكۈشۈپ ئولتۇرۇپ قېلىشتى. تۆمۈر دوختۇر يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى.

ــ مەن بۇ دەردلەرگە چىدىماي، رۇخسەت سوراپ مەھەللەمگە ــ دېغار كەنتىگە كەتتىم. ئاتام، ئاپام، ئىككى ئاكام بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن بولغاچقا، ئۇ يەردە نەۋرە تۇغقانلارلا بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بەرگەن تەسەللىلىرى ماڭا كار قىلسۇنمۇ؟ ئۇلار شۇنچىكى كۆيۈنۈپ تەسەللى بېرىدۇ، مەن يالغاندىن بېشىمنى لىڭشىتىپ ئولتۇرىمەن، ئەمما يۈرىكىم چاك ــ چاك يېرىلىدۇ، ئىچىم پىغانغا توشىدۇ. كىچىككىنە بوستانلىقتىن باشقا ئەتراپنىڭ ھەممىسى قۇملۇق، مەن ئامال بار تۇغقانلاردىن قېچىپ شۇ قۇملۇققا چىقىپ سائەت ــ سائەتلەپ ياتىمەن. تۇگمەس خىيال مېنى ئازابلايدۇ، قۇۋۇتىمنى خورىتىدۇ. ئويلايمەن، ئويلايمەن، بۇ ئىشلارنىڭ نېمە ئۇچۇن شۇنداق بولۇپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى ئويلايمەن، ئىزدەيمەن. بىراق، ھېچبىر يېپ ئۇچى شۇنچىكى خىياللىرىمنىڭ بىرسىگىمۇ ئىلىشىپ چىقمايدۇ. نېمە ئۇچۇن؟ زادى نېمە ئۇچۇن؟

ئەنە شۇنداق ئېغىر ھالدا خىيالغا يەم بولۇپ، قۇمدا ئېغىناپ يۇرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بوۋام بىلەن بىر نەۋرە چوڭ ئانىمىز مېنى ئۆيگە چاقىرتىپتۇ. بارارغا پەقەت رايىم يوق، لېكىن بارماي دېسەم جەمەتىمىز ئىچىدە تەۋەررۈك بولۇپ قالغان ئادەم. ئاخىر بوينۇمدىن باغلىغاندەك بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيگە باردىم. يېشى توقساندىن ئاشقان بولسىمۇ، شۇنچە تىمەن تۇرغان بۇ مومای كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۇرەتتى. مومانى كۆرۈپ كۆڭلۈم تەسكىن تاپقاندەك بولدى. چۇنكى مومانىڭ نۇرلۇق چېھرىنى كۆرۈش بىلەن «بۇ مومای نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ يەنە ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. ھايات بىر بولسا مانا مۇشۇنداق ئۇزۇن، قانداق ياشاش ئەركى ئۆز قولۇڭدا» دېگەنلەر خىيالىمدىن كەچتى. شۇنىڭ بىلەن مەن سەۋرچان بولۇش قارارىغا كەلدىم. ئەمما بۇ مومای مەن ئويلىغاندەك ۋەز ـ نەسىھەتلەر بىلەن كوتۇلداپ كەتمىدى. ۋەھالەنكى، تۇنجى ئېغىز گېپى بىلەنلا مېنىڭ ئوي ـ پىكىرلىرىمنى جانلاندۇرۇۋەتتى.

ــ ساڭا كىمنىڭ دۇشمەنلىك قىلغانلىقىنى بىلەمسەن؟ــ دېدى موماي ناھايىتى تەمكىنلىك بىلەن. مەن بىر نەرسىنى تۈيۈپ سەگەكلەشتىم.

ــ ساڭا، ئاشۇ رىشىت بەتنىيەتلىك قىلدى.

مومانىڭ كەسكىن سۆزى ماڭا كۈچلۈك تەسىر قىلدى. مومانىڭ ئەقىل ـ ھوشى ناھايىتى جايىدا ئىكەن. مەن سەۋەبىنى سوراپ بولغۇچە گەپنىڭ ئوچۇقىنى قىلىۋەتتى:

ــ سىلەر ئۇقمايسىلەر، رىشىتلارنىڭ جەمەتى بىلەن بىزنىڭ جەمەت ئوتتۇرىسىدا ئاتام زاماندىن قېپقالغان ئۆچ ـ ئاداۋەت بار. بۇنى سەن دوختۇرخانىغا دوختۇر بولغىلى كەلگەندىلا دەپ قويايمىكىن، دېگەنىدىم. لېكىن قاراپ بېقىپ ئۇزۇن يىللار بولۇپ كەتكەن ئىشلار بولغاندىكىن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ بالىلىرى ئۇقماس، شۇنداق بولسا، كونا ئاداۋەت ئۇرۇقىنى قايتا تېرىپ يۈرمەي دەپتىمەن. پەمىچە، رىشىت شۇ سەۋەبتىن بەتنىيەتلىك قىلدى.

مەن تاقەتسىزلەندىم:

ــ قانداق ئاداۋەت؟

ــ مەن ساڭا دەپ بېرەي. لېكىن راست ـ يالغانىنى ئۆزۈڭ ئايرىۋالارسەن. «ياپونلار ئەل بوپتۇ» دېگەن گەپ چىققان يىللىرى رىشىتلارنىڭ جەمەتىدىن بىر قىزنى بىز تەرەپتىكى بىر يىگىتكە ئېلىپ بەردۇق. ئەمما توي ئاخشىمى قىز «ساڭا تەگكۈم يوق ئىدى» دېگەنلىكى ئۈچۈن ئەتىسى تالاق قىلىۋېتىلدى. ئۇلار بۇ ئىشنى جەمەتىمىزنىڭ ئابرۇيىنى چۈشۈرۈۋەتتى، دەپ ئادەم باشلاپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى جەمەت ئارىسىدا قاتتىق جېدەل ـ ماجىرا چىقىپ ئادا ـ جۇدا بولۇشتۇق. نەتىجىدە، ئۇلارنىڭ جەمەتىدىكى ئاقساقاللار ھامىنى بىر كۈنى قىساس ئېلىشنى بالىلىرىغا ۋەسىيەت قىلىپ، جامائەت ئالدىدا جاكارلىغاندى. مېنىڭ پەمىچە، بولغان ئىش شۇ. ئەمما بالام، ئايالىڭ نېمىدەپ بۇ نىجاسەتكە مىلىشىپ يۈرىدۇ، بۇنى بىلمىدىم.

بۇنىڭ بىلەن ھەر ھالدا كاللامدىكى تۇمانلار تارقىغانىدەك

بولدى. دەرھال كارىزكۆلگە قايتىپ، ئاستىرتتىن رىشتىنىڭ يېقىن ئاغىنىلىرىدىن تىڭ - تىڭلاشقا باشلىدىم. شۇ كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسى يېزىلىق مەدەنىيەت پونكىتىدا ئىشلەيدىغان، ئانچە - مۇنچە خەۋەر يېزىپ يۈرىدىغان ياش بىر يىگىت مېنى ئىزدەپ كېلىپ قالدى. مۇشۇ ئىش يۈز بېرىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ جىنسىي ئاجىزلىق كېسىلىنى داۋالاپ خېلى بىر يەرگە ئاپىرىپ قويغانىدىم، مۇشۇ ئىشلار سەۋەبلىك داۋالاشمۇ توختاپ قالغانىدى. مەن ئۇنى شۇ ئىش بىلەن كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ يولغا سالماقچى بولدۇم. بىراق ئۇ ماڭا مۇناسىۋەتلىك ئىش بىلەن كەپتۇ:

— سىز بولغان ئىشلارنى بەك ئىچىڭىزگە ئېلىپ كەتتىڭىز. مەن باشتىلا سىزگە دەي دېگەن، لېكىن ئۆزىڭىزنى ئوڭشۇۋېلىشىڭىزنى كۈتتۈم. مەن سىزدىن كۆپ مىننەتدار، شۇڭا مەنمۇ سىزگە جاۋاب قايتۇرمىسام بولماس. بىر كۈنى مەست بولۇپ قالغان رىشىت مېنى تۇتۇۋالدى. سىز مېنى ھاراقتىن قاتتىق پەرھىز قىلىشىمنى تاپىلىغان بولغاچقا، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشتىم. لېكىن قارىسام ئۇ سىزنىڭ يامان گېپىڭىزنى قىلغىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن سەگەكلىشىپ، «بىر رومكا ھاراققا ھېچنېمە بولماس» دەپ ھارىقىدىن بىر رومكا ئىچىشىپ بېرىپ گېپىنى تىڭشىدىم. ئۇ بۇرۇن جەمەتىڭىزلەر بىلەن بولغان ئۆچ - ئاداۋەتنىڭ جەريانىنى سۆزلىدى. بۇنى سىزمۇ ئاڭلىغانسىز؟

— ئاڭلىغان.

— ئۇ شۇلارنى يېزىپ قويۇشۇمنى، يېقىندا ئۇ ئىشنىڭ نەتىجىسى چىقىدىغانلىقىنى، شۇنىڭدا بۇنىڭ ناھايىتى ياخشى بىر ئەسەر بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ گېپىگە زەن سالسام، ئايالىڭىزنىڭمۇ گېپى بار. بىراق مەن ھەرقانچە بولۇپ كەتسەمۇ، رىسالەت ھەدەمنى ئەقلى بىلەن ئىش قىلىدۇ، دەپ ئانچە ئېرەنشىپ كەتمەپتىمەن. ئەمدى قارىسام... دوختۇر، شۇ گەپلەرنى سىزگە ۋاقتىدا يەتكۈزمىگىنىمنى كەچۈرۈڭ.

— ساڭا كۆپ رەھمەت. بۇ ئىشتا سېنىڭدە ئەيىب يوق.

ئۇ كەتتى. كۆڭلۈمدىكى تۇمانلارنى خېلىلا تارقىتىۋېتىپ

كەتتى. مەن رىشتىنىڭ بىزدىن ئۆچ ئالغانلىقىغا رەسمىي ئىشەندىم ۋە ئۇنىڭدىن يىرگەندىم. نى زامانلاردىكى ئۆچ ـ ئاداۋەتلەرنى مۇشۇ كەمگىچە سۆرەپ كېلىپ، بۈاستە مۇناسىۋەتى بولمىغان بىگۇناھ كىشىلەرنى دەرد ـ ئەلەمگە مۇپتىلا قىلىپ، گۇناھسىز بىر پاك سەبىينىڭ بېشىغا چىققان بولسا... لەنەت سىلەرگە! ئۇنداقتا، رىسالەت دېگەن قانجۇقچۇ؟

مەن تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئەھۋال ئۇقۇشتۇم. ئاڭغىچە بەزى ئىشلار ئۆزىدىن مەلۇم بولغىلى تۇردى. بۇ ۋاپاسىز ئادەملەر دەستىدە قايسى سىر سىر پېتى قالالىغان؟ ئاخىر ھەممە ئىشنى ئۇقتۇم. جەمەتىنىڭ ئۆچىنى ئېلىش ئۈچۈن رىشىت ئۇزۇندىن بۇيان پۈرسەت كۈتۈپ كەپتۇ. ئاخىر مەن بېيجىڭغا كەتكەن ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ رىسالەتكە يېقىنچىلىق قىپتۇ، ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپتۇ. يا رىسالەتنىڭ ئەقىدىسى ئەزەلدىنلا پۈچەكمۇ، يا مەن ئۇزۇندىن خىزمەت بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇنىڭغا يېتەرلىك كۆيۈنەلمىدىمۇ ۋە ياكى بېيجىڭغا بىر كەتكەنچە شۇنچە ئۇزاق تۇرۇۋالغىنىمىنىڭ تەسىرى بولدىمۇ، رىسالەت ئاخىر رىشىتقا بۇزۇلۇپتۇ. خېلى بۇرۇنلا ئايالى بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەن رىشىت رىسالەت خالىسا، ئۇنى ئەمرىگە ئالماقچىمۇ بوپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياسىن «ئۇرىيە» ــ سابىق قېينىناتام ئوغۇت سودىسىدا ئېغىر زىيان تارتىپ، رىشىتقا ئەللىك مىڭ يۈەن قەرز بولۇپ قالغانىكەن. ئەگەر رىسالەت خالىسا رىشىت ئۇ پۇلنىمۇ سۇرۇشتۇرمەيدىغان بوپتۇ. بۇ گەپ ياسىن «ئۇرىيە»گە خۇشياقماىمۇ، قىزىنىڭ مەسلىھەتى قوشۇلغانمۇ، ئىشقىلىپ ياسىن «ئۇرىيە» قىزىنىڭ ئىشلىرىغا ئارتۇقچە بىر نېمە دېمەپتۇ. ئاقىۋەت ئائىلىمىز نابۇت بولدى. مەن بىلدىم: رىشىت ئەقىل كۆرسەتكەن، ھۆججەتنىمۇ ئۇ يازغان، رىسالەت شەخسىي تامغامنى باسقان، تېگىگە ئىمزاسىنى قويغان. بۇنداق قىلماق ئۇلارغا نەقەدەر ئاسان ـ ھە! بۇ ھەقىقەتلىكى قۇياشتەك روشەن بولغان ئىش بولسىمۇ، ئەمما پەقەت مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇم بولغاچقا، ئېنىق ئادەم، ماددىي پاكىت بولمىغاچقا، ئاچچىق يۇتۇپ قالدىم، خالاس. شۇنىڭ بىلەن

خىزمەتتىن، خىزمەتداشلاردىن، مەھەللىدىكى كىشىلەردىن رايىم ياندى. بىنانىڭ ئىشىنىمۇ تاشلىدىم. شۇ كۈنلەردە مەھەللىدە ئۇزۇمچىلىك قىلىدىغان بىرى مەن بىلەن شېرىكلىشىپ سودا قىلىدىغان ئىشنى مەسلىھەت قىلىپ كەپتۇ. «ئۇزۇمنى نەگە ئاپىرىپ ساتىمىز؟» دېسەم، ئىچكىرىنىڭ گېپىنى قىلدى. «بۇ يەردە دەرد يۇتۇپ يۈرگەندىن پۇل تاپقاچ يۇرت كۆرەي» دېدىم.

شۇنىڭ بىلەن نەق - نېسى قىلىپ يۈز تونناندەك ئۇزۇمنى شىئەنگە ئەكەلدۇق. كېلىپلا تونۇشۇمنىڭ سودا ئالاقىسى بار بىر خەنزۇ سودىگەر بىلەن ئالاقىلاشتۇق. ئۇنىڭ بىلەن سودا قىلىشقان بولساق، يەتمىش مىڭ كويدەك پايدا بولاتتى. مەيلى دەپ تۇرساق لاۋبەي دېگەن تۇڭگان بىر يۈز ئوتتۇز مىڭ كوي پايدىسىغا سوراپ كېلىپ قالدى. خۇشاللىقتا بېرىۋېتىپتۇق. ئۇ تۇڭگان ياتاقنى ۋە تاماقنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى. بىز تۇرۇۋاتقان بۇ يەر بىر ئاشخانا، ئاشخانا شۇ تۇڭگانىڭ، ۋېۋىسكىسىغىمۇ «لاۋبەيجيا ئاشخانىسى» دەپ يېزىلغان. چوڭ ئاشخانىسى بار بولغاندىكىن، دەپ خاتىرجەم بولۇپ، بىكىرىغا ياتاقتا يېتىپ، ئۈچ ۋاخلىق خالىغانچە تاماق يەپ، چىن شىخۋاڭ قەبرىلىرىدە، شىئەن ۋەقەسىدە جىيالڭ جېشى قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ قاچقان خۇاچىڭ ئارىشاڭلىرىدا سەيلە قىلىپ يۈرۈپتىمىز. بىر ھەپتە ئۆتۈپ بارساق «بىرىگە ئون بەش كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن سېتىۋەتتىم» دەپ ئولتۇرىدۇ. بوپتۇ دەپ ئاشخانىسىنىڭ ئايرىمخانىسىدا يەپ - ئىچىپ يۈردۇق. ئارىدىن ئون كۈندەك ئۆتكەندە، داڭلىق سايىاھەت ئورنى بولغان خۇاشەن تېغىغا بېرىپ بىر ئاخشام قونۇپ كەلمەكچى بولدۇق. پىلانىمىزدا، كېچىسى تاغ چوققىسىغا چىقىپ قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشىنى كۆرمەكچى ئىدۇق، بۇ يەرگە سايىاھەتكە كېلىشتىكى ئاساسلىق مەقسەتمۇ شۇ ئىكەن. قولىمىزدىكى خۇاشەن تېغىنىڭ ھەيۋەتلىك، گۈزەل مەنزىرىلىرى چۈشۈرۈلگەن، ئادەمنىڭ كۆزلىرىنى ئالا - چەكمەن قىلىدىغان رەڭلىك تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىگە قاراپ ھاياجانلىناتتۇق. لېكىن شۇ كۈنى كەچقۇرۇنلا خۇاشەن تېغىدىن قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇق. چۈنكى، كۈن ئولتۇرارغا يېقىن

شۇ يەردىكى بىر خۇيزۇ ئاشخانىسىغا كىرگەنىدۇق، بىراق يېگەن تاماق پەقەت تېتىمىدى. ياتاقتا قايتىپ چىقىپ پەقەت خاتىرجەم بولالمىدىم. ئىچىمنى مۇشۇك تاتلىغاندەك بولۇپ، تىتلىداپ كەتتىم. بىرنەرسىگە كۆڭلۈم تارتىپلا تۇراتتى. كىرىمەن ـ چىقىمەن، ھەمراھىم بولسا توختىماي تاماكا چېكىدۇ، ھېلىدىن ـ ھېلىغا «ئۇھ» تارتىپ مەيدىسىنى تاتلايدۇ.

ـ بىر نەرسە يېگۈم كېلىپ بولالمايۋاتىمەن، ـ دېدىم ئاخىر بولماي.

ـ مەنمۇ شۇ، ئىچىم قىملىداپ كېتىۋاتىدۇ. تاماكا خۇمارىمكىن دېسەم، ئۇمۇ ئەمەسكەن. نېمە بولۇۋاتقاندىمەن؟

شۇ ھامان «لاۋبەيجيا ئاشخانىسى»دىن گۇمانلاندىم.

ـ مېنىڭچە، ـ دېدىم بىر شۇملۇقتىن شۇبھىلىنىپ، ـ بىز دەرھال شىئەن شەھىرىگە قايتىپ، لاۋبەي تۇڭگانىنىڭ ئاشخانىسىدا تاماق يەيلى.

ـ نېمىشقا؟

ـ تاماق يەپ بولۇپ دەپ بېرەي. بۇ يەردە بەربىر ئۇخلىيالمايمىز. تاغقا چىقىشىمىزمۇ مۇمكىن ئەمەس.

شۇنىڭ بىلەن بىز دەرھال بىر ماشىنىنى كىرا قىلىپ قايتىتۇق. بىزگە تونۇش بولۇپ كەتكەن ئاشپەز ـ خوجايىنىنىڭ ئىنىسى نېمىشقا قايتىپ كەلگەنلىكىمىزنى سوراپمۇ قويماي، سىرلىق كۈلۈپ قويۇپ تاماقتا تۇتۇش قىلدى. بۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمدىكى گۇمان تېخىمۇ كۈچەيدى. بىر چاغدا ئۇ تاماقنى ئېلىپ چىقتى. ھەمراھىم تاماقنى ئۆزىنى ئاتتى. مېنىڭمۇ نەپسىم شۇنچىكى تاقىلداپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن تاماقنىڭ تەمىنى تېتىپ يېيىشكە تىرىشتىم. تاماق بىزگە شۇنداق تېتىپ كەتتى، يېگەنچە ھۇزۇرلاندۇق، بەدىنىمىزدىكى بايقى بىئارامچىلىقلارمۇ يوقىدى... ئەبلەخ!!

تۇمۇر دوختۇرنىڭ مۇشتلىرى تۇگۈلدى، غەزەپتىن كۆزلىرى چەكچەيدى، ئاندىن جىممىدە بولۇپ كەتتى. قاھارمۇ «ئۆزىنى بېسىۋالسۇن» دەپ ئارتۇق سۆز قىستۇرماي ئولتۇردى. بىر چاغدا

تۆمۇر دوختۇر چىپىلداپ تەرلەشكە باشلىدى. ئارقىدىن ئۇ قاتتىق بىئارام بولۇپ مەيدىسىنى تاتىلاپ قىزارتىۋەتتى.

ــ ئۇكام، ھازىر مەن نېمە بولۇپ كەتسەم مەيلى، توسۇما، مېنى تۇتما. گېپىمنى ئېسىڭدە تۇت. بولمىسا قاتتىق رەنجىپ قالىمەن. ئۆزۈڭمۇ پۇشايمان قىلىپ قالىسەن.

تۆمۇر دوختۇر شۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولغۇچە كۆز قارىچۇقلىرى چوڭلاپ، قاتتىق ئەسنەشكە، زۇكام بولۇپ قالغان ئادەملەردەك بۇرنىدىن سۇ ئېقىشقا باشلىدى. قاھار تۆمۇر دوختۇردىكى بۇ تۇيۇقسىز ئۆزگىرىشكە ھەيران قالدى، چۆچىدى. چاقچاقمۇ ـ يە؟ دەپمۇ ئويلاپ قالدى.

بىر چاغدا تۆمۇر دوختۇر ئېغىر ھاسىراپ، لېۋىنى چىشلىدى، بېشىغا مۇشتلاشقا باشلىدى. ئاندىن خۇددى بەدىنىدىكى مەلۇم نەرسىنى چوقۇم ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولغاندەك، بېشى بىلەن تامغا ئۇسكىلى، دۇمبىسىنى گۈپۈلدىتىپ تامغا ئۇرغىلى تۇردى. شۇ تاپتا تۆمۇر دوختۇر قاتتىق ئەسەبىيلەشكەنىدى. بۇنىڭغا قاراپ قاھار قورقۇپ كەتتى. ئۇ بىرىپ تۆمۇر دوختۇرنى تۇتۇۋالماقچى بولدى ـ يۇ، ئۇنىڭ بايىقى تاپىلىشىنى ئويلاپ بولدى قىلدى. ئىچىدىكى قىينىغۇچى كۈچتىن قۇتۇلالمايۋاتقاندەك ھالغا دۇچار بولغان تۆمۇر دوختۇر ئەمدى يەردە دومىلاشقا، قوللىرىنى چىشلەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ساراڭلاردەك بۇ تۇرقىنى كۆرگەن قاھار قورققىنىدىن ئىشىك تۇۋىگە بېرىۋالدى. ئۆزىنى يەرگە ئۇرۇپ، دومىلاپ، قوللىرىنى چىشلەپ ھارغان تۆمۇر دوختۇر يۇزىنى يەرگە چاپلاپ، كاسىسىنى ئېگىز قىلىپ «نەجىس! جالاپىنىڭ بالىسى!...» دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى.

بۇنى كۆرۈپ تاقەت قىلالمىغان قاھار ئىشىكنى ئۇرۇپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

ــ ئىشكىنى ئېچىڭلار! ئىشكىنى ئېچىڭلار!

بېشىغا پاقىدە تەگكەن يېرىملاشقان مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىدىن چۆچۈگەن قاھار، بۇ «ئاگاھلاندۇرۇش»نىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ دەرھال تۆمۇر دوختۇرنىڭ قېشىغا باردى.

ئەسەبىيلىكى چېكىگە يەتكەن تۆمۈر دوختۇر بىر چاغدا يىرتىلىپ مازلىرى كۆرۈنۈپ قالغان ياستۇقنى بىر چەتكە چۆرۈۋەتتى ۋە ياستۇقنىڭ ئاستىدىن بىر سۈلياۋ خالتىنى ئېلىپ ئالدىغا تاشلىدى. خالتىدا پال - پۇل قەغەز، شىپىرىس، كىچىك بولاق، رېزىنكە بوغقۇچ، بىرىتىۋا، قوشۇق قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى. تۆمۈر دوختۇر بىر شىپىرىس ۋە كىچىك بىر بولاقچىنى ئالدى. ئاندىن مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، بوتۇلكىنىڭ ئېغىزىغا توشقۇدەك قىلىپ سۇ قۇيدى. ئاندىن بولاقچىنى ئېچىپ ئىچىدىكى ئاق نەرسىنى بوتۇلكىنىڭ ئېغىزىغا تۆكۈپ ئىلەشتۇردى.

قاھار كۆزلىرى چەكچەيگەن ھالدا ئۇ كىشىنىڭ قىلۋاتقان ئىشلىرىغا قاراپلا قالدى. ئۇ كىشى بوتۇلكا ئېغىزىدىكى ئەبجەش سۇيۇقلۇقنى شىپىرىسقا ئىچۈردى ۋە يېڭىنى قايرىپ، رېزىنكە بوغقۇچ بىلەن بىلىكىنى بوغۇپ جەينىكىنىڭ ئىچ تەرىپىگە ئوكۇل قىلىپ ئۇردى. ئوكۇل سۇيۇقلۇقىنىڭ تومۇرغا مېڭىشىغا ئەگىشىپ، تۆمۈر دوختۇر ئاستا - ئاستا تىنچلاندى. شىپىرىستىكى سۇيۇقلۇق تۇگىگەندىن كېيىن كۆزىنى يۇمغانچە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. قېنىپ - قېنىپ نەپەس ئېلىشىدىن، خۇنۇك چىرايىدىن ئىپادىلىنىپ تۇرغان رازىمەنلىكتىن ئۇنىڭ ھۇزۇرلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. دېمىسىمۇ تۆمۈر دوختۇر شۇ تاپتا خۇشبۇي ھاۋالىق باغدا لەززان پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك، قىپقىزىل، خۇش پۇراقلىق ئالمىنى غاراسلىتىپ يەۋاتقاندەك، گۈزەل نازىنىن بىلەن بىللە بولۇپ تازا پۇخادىن چىققاندەك ھۇزۇرغا چۆمۈلگەنىدى.

تۆمۈر دوختۇر شۇ ھالەتتە نەچچە مىنۇت تۇرغاندىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى، بۇ كۆزلەردىكى ھاياتلىق شامى ئاجىز پىلىلداپ تۇراتتى.

— ئۇكام، مېنىڭ نېمە قىلغىنىمنى بىلدىڭمۇ؟ — توساتتىن سورىدى تۆمۈر دوختۇر. ئۇنىڭ ئېغىز ئاچقىنىغا قاھار خۇش بولدى.

ــ مەن... بىلەلمىدىم، ــ دېدى قاھار. تۆمۈر دوختۇر بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى ئېچىنىشلىق كۆلدى:

ــ ئىش كۆرمىگەن بالا ئىكەنلىكىڭنى بىلگەنىدىم. بىلەمسەن؟ مەن ئالۋاستىنىڭ دوستى! خىروئىننىڭ دىلكىشى!

قاھار تېخىچىلا ھاڭۋېقىپ تۇراتتى.

ــ خىروئىننىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟

«خىروئىن؟» بۇ مۇدھىش ئاتالغۇنى ئاڭلىغان قاھار سەسكىنىپ كەتتى. ئۇ بۇ نىجىس نەرسىنى «قەھرىمان ئۆكۈنمەيدۇ» ناملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرىدىن ۋە شىياڭگاڭ، ئامېرىكىنىڭ سىنئالغۇ فىلىملىرىدىن كۆرۈپ بىلگەنىدى. قاھار دەرھال، خىروئىننى چەككۈچىلەرنىڭ غۇرۇرسىزلىقىنى، ئىنسانىي پەزىلەتلەرنى قانداق دەپسەندە قىلىدىغانلىقىنى، لالما ئىتتىن بەتتەر خارلىنىشقا رازى بولۇپ يۈرىدىغانلىقىنى، ھايا دېگەنلەرنى بىر ياققا قايرىۋېتىپ، ھايۋاندىن پەرقسىز ياشايدىغانلىقىنى، بىر قېتىملىق ھۇزۇر ئۈچۈن قاتىللىق قىلىشتىنمۇ باش تارتمايدىغانلىقىنى يادىغا ئالدى. ئۇلارنىڭ خۇمارى تۇتقاندا، ئىنسان قېلىپىدىن چىقىپ، شەرمەندىلەرچە، نومۇسسىزلارچە قىلمىشلارنى قىلغىلى تۇرسا... تۆۋە، لەنەت!

تۆمۈر دوختۇرنىڭ بايىقى ئاھ ـ پەريات ئۇرۇشلىرى كىنولاردىكى ئاشۇ كۆرۈنۈشلەرنىڭ نەق ئۆزىغۇ!

قاھارنىڭ ھېسسىياتىنى بىلىپ يەتكەن تۆمۈر دوختۇر:

ــ ئۇكام قاھار، مېنىڭدىن نەپرەتلەنمە، مەن ئۆزۈمگە تولا نەپرەتلىنىپ، لەنەت ئوقۇپ، نەپرەتلىنىدىغان يېرىمۇ قالمىدى... سۆزۈمنىڭ داۋامىنى ئاڭلا، ــ دېدى.

قاھار باشتا ئۆزى شۇنداق ھەۋەسلەنگەن، كېيىنكى كەچۈرمىشلىرىدىن ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغان بۇ كىشىگە ئەمدى نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

ــ گېپىمنى ئۇلاي، بىز كېچىدە خۇاشەن تېغىدىن قايتىپ كېلىپ لاۋبەيجيا ئاشخانىسىدا تاماق يېگەندىن كېيىن ئارام تېپىپ قالدۇق. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ گۇمانىم يېشىلدى. دورىگەرلىكتە

شۇنچە يىل ئوقۇغان مېنىڭدەك بىر دوختۇر بۇنى بىلمىسەم قانداق بولىدۇ. ئۇلار بىزنىڭ تامىقىمىزغا خىروئىن ئارىلاشتۇرغان گەپ. شۇنىڭ بىلەن ھەمراھىمنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلىپ، غەزىپىمىزنى باسالماي لاۋبەننىڭ ئىنىسىنىڭ ياقىسىدىن ئالدۇق.

ــ بىزگە نېمىشقا دۇشمەنلىك قىلىسەن؟

ــ مەن نېمە قىلدىم؟ سىلەرگە ياخشى تاماقلارنى ئېتىپ بەردىم شۇ.

ــ نېمىشقا تاماققا خىروئىن ئارىلاشتۇرىسەن؟

ــ نېمە ئۇ خىروئىن دېگەن؟ مەن ئۇنداق نېمىنى كۆرمىدىم.

ــ مالڭ، ئاكاڭنى چاقىر.

غەزەپتىن يېرىلىپ كېتەي دېگەنىدۇق.

لاۋبەي كېلىپ بولغان ئەھۋالنى ئۇقتى ۋە دەررۇ چىرايىنى تۇرۇپ:

ــ پۇلۇڭلارنىڭ ۋاقتى ئازراق كەينىگە سۇرۇلگەنگە بىزگە ئۇنداق تۆھمەت چاپلىساڭلار قانداق بولىدۇ؟ بولدى، پۇلۇڭلارنى ئەتە چۈشتىن كېيىن ئېلىپ يولۇڭلارغا مېڭىڭلار، ــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن خۇشال ھالدا ياتاقتا قايتىپ كەلدۇق.

ــ يوق گەپنى قىلىپ تاس قالدىڭ، پۇلنى يوق قىلغىلى، ــ دېدى ھەمراھىم تاپا قىلىپ.

ــ قانداق يوق گەپ قىپتىمەن؟

ــ خىروئىن دېگەننى چېكىپ خۇمار بولىدىغان تۇرسا. «يەپ» دېگەننى نەدىن تاپتىڭ؟

ــ بىلمىگەندىكىن گېپىمگە كىر، ــ دېدىم ئۇنىڭ ئورۇنسىز تالىشىۋاتقانلىقىدىن ئاچچىقىم كېلىپ، ــ ھازىر ھەممە نەرسە تەرەققىي قىلىپ، خىروئىن چېكىشلا بىر ئىزدا توختاپ قالغىنى يوق. خىروئىنمۇ چېكىشتىن تەرەققىي قىلىپ، ھازىر كىشىلەر ئۇنى ئىچىدىغان، يەيدىغان بولدى. ھازىر مەن ئويلاۋاتىمەن، ئەتە پۇلنى ئېلىشىمىز بىر گەپ، مۇشۇ خىروئىنغا خۇمار بولۇپ قالمىغانلا بولساق شۇنىڭغا شۇكرى.

ــ ئۇنداق بولمىغاندۇ؟ ــ ئاۋايلاپ سوردى ھەمراھىم. ئۇمۇ

خۇاشەن تېغىدىكى ئەھۋالنى يادىغا ئالغان بولسا كېرەك، ئەمدى پەسكويغا چۈشكەنىدى.

ــ ئىشقىلىپ، شۇنداق گۈمانىم بار. ئەگەر خۇمار بولۇپ قالغان بولساق، تۈگەشكىنىمىز شۇ.

ــ ئاغزىڭنى ئۇشۇتمە. ھېلىمۇ ئىسپاتلانمىغان ئىشنى دەپ ئىشمىزنى بۇزغىلى تاس قالدىڭ.

مەن ئىچىمدە: «خۇدايىم، تەلىيىمىزگە ئۇ نىجىسقا يولۇقۇپ قالمىغايمىز» دەپ تىلەپ ئارتۇق گەپ قىلمىدىم.

تاڭغا يېقىن «ئاھ» ئۇرغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. چىراغنى يېقىپ قارىسام، ھەمراھىم كارىۋىتىدا تۈگۈلۈپ يېتىپ قاپتۇ، ياستۇقىنى چىڭگىدە چىشلىۋاپتۇ.

ــ نېمە بولدۇڭ؟ ــ دەپ سورىدىم.

ــ تاغدىكىدەك بولۇپ، پەقەت چىدىيالمايۋاتىمەن، ــ دېدى ئۇ ئارانلا. بۇنى ئاڭلاپ يۈرىكىم «جىغغىدە» قىلىپ قالدى. ئاندىن ئۆزۈمنى تىكشاپ قالدىم. ئارىدىن يېرىم سائەت ئۆتمەي مەندىمۇ تاغدىكىدەك ئەھۋال يۈز بېرىشكە باشلىدى. مەن ئاخىر قورقۇنچلۇق بىر رېئاللىقنى جەزملەشتۈردۈم: «بىز تۈگىشىپتىمىز!»

ــ بىز خۇمار بولۇپ قاپتىمىز، ــ دېدىم ئۇنىڭغا يىغلىغۇدەك بولۇپ.

ــ نېمە!؟ ــ ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

ــ بىز ئەمدى تۈگەشتۇق، ــ دېدىم گەپنى ئوچۇق قىلىپ.

ــ مەن ئىشەنمەيمەن، بىردەم غەيرەت قىلساق ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئەمدى ئۇ ئاشخانىدا تاماق يېمەيلى.

ئۇنىڭ ئاۋازىدىن قەتئىيلىكى چىقىپ تۇراتتى. لېكىن مەن بېشىمنى چايقىدىم. مەن بىلىمەن، بۇ ئۇنداق ئاسان غەيرەت قىلغىلى بولىدىغان، ئوڭاي قۇتۇلغىلى بولىدىغان خۇمار ئەمەس. مەن قىينىلىشقا باشلىدىم، غەيرەت قىلىشقا تىرىشتىم. ئەمما تومۇرلىرىمدا مىڭلىغان چۈمۈلىلەر مېڭىۋاتقاندەك، يۈرىكىمنى مۇشۇك تاتىلاۋاتقاندەك، تېرەمگە قىچىشقاق چىقىپ قىچىشىشى

بىسلمايۇاتقاندەك ئازابلىنىپ كەتتىم. مەن دورىگەرلىك ساھەسىدىكى بىر تېببىي خادىم بولۇش سۈپىتىم بىلەن بۇنىڭ خۇمار ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇردۇم. ئەمما، سەن ھەرقانچە دوختۇر بولساڭمۇ بۇ ئالۇاستى ئىرادەڭنى سۇندۇرۇپ تاشلايدىكەن. مەن بەرداشلىق بېرەلمىدىم. ئاقىۋەتتىن بىلىپ تۇرۇپ مۇشۇ بىر قېتىم شۇ ئاشخانىدا «تاماق يېيىش»نى شۇنچىلىك خالاپ كەتتىم. ئاخىر ئورنۇمدىن تۇردۇم:

ــ يۇر، لاۋبەيجياغا بېرىپ باقايلى.

ھەمراھىم خۇددى شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك ئورنىدىن چاچراپ تۇردى:

ــ چاققانراق بولايلى.

«ئارقاڭغا قايت! يولۇڭ خاتا، ئارقاڭغا قايت!» دېگەن بىر سادا قۇلاق تۈۋىمدە ياڭراپ تۇرسىمۇ، بايا «غەيرەت قىلمەن» دەپ مەيدىسىگە ئۇرغان ھەمراھىمنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ كېتىپ بارىمەن.

لاۋبەيجيانىڭ ئەتىگەنلىك سودىسى باشلىنىپ كەتكەنىدى.

ئاشپەز خۇمسى بىزنىڭ ھالىمىزنى كۆرۈپ «ئىشىم ئالدىراش» دەپ بىز بىلەن كارى بولمىدى. بىز بولساق بولالمىغىلى تۇردۇق.

ــ تېز بول، بىزنىڭ تامىقىمىزنى بەر، ــ دەپ ئۇنىڭ ياقىسىغا ئېسىلغۇدەك بولدۇق.

ــ تاماقتا خىروئىن بار، ــ دېدى ئۇ خۇپسەنلىك بىلەن.

ــ بىزگە شۇنداق تاماق كېرەك، ــ دېدى ھەمراھىم.

ــ ماقۇل، ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، ــ دېدى ئۇ بىزنى ھېلىقى ئايرىمخانىغا باشلاپ.

ئۇ چىقىپ كەتتى. «تاماق»نىڭ تەييار بولىدىغىنىنى ئاڭلاپ، ئىچىمىزدىكى غەلىيانلار سەل بېسىلغاندەك بولدى.

بىر چاغدا ئايرىمخانىغا لاۋ لاۋبەن كىرىپ كەلدى، ئەبلەخنىڭ چىرايىدا سىرلىق كۈلكە، ئۇ شىرەگە بىر خالتىنى قويدى. قارىساق خالتىدا بىر كىچىك قوشۇق، چاقماق، بىرنەچچە كىچىك بولاق بار ئىكەن.

ـ خۇماردىن چىقىدىغان بولغاندىكىن، راۋۇرۇسلا چىقىڭلار، ـ دېدى ئۇ.

ـ بۇنى قانداق...، ـ دېدى ھەمراھىم. لاۋ لاۋبەن كىچىك بولاقتىكى ئاق نەرسىنى ـ خىروئىننى قوشۇققا تۆكۈپ، قوشۇقنىڭ تەكتىگە چاقماق بىلەن ئوت ياقتى.

ـ چاققان سۇمۇر، ـ دېدى ئۇ. ھەمراھىم قوشۇقتىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان سۇس ئاق ئىسنى سۇمۇرۈشكە باشلىدى.

ـ كۈچەپ سۇمۇر، ـ دېدى لاۋ لاۋبەن. ھەمراھىم شۇنداق قىلدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى چىرايىدىن ھۇزۇرلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. بۇنىڭغا قاراپ مەنمۇ چىدىيالماي قالدىم...

خۇماربىمز بېسىلغاندىن كېيىن لاۋ لاۋبەن بىزگە دېدى:

ـ تۇنۇگۈن مەن سىلەرگە بۇگۈن چۈشتىن كېيىن يولغا سالىمەن دېگەن. بىراق، ئۆيدىكى ھېسىاب تالاغا توغرا كەلمەپتۇ، دېگەندەك، مېنىڭدىن ئۇزۇمنى ئالغان ئەبلەخ بۇگۈن شاڭخەيگە كېتىپتۇ. شۇڭا يا ئۇ كەلگۈچە ساقلاڭلار، يا مەن توقسەن مىڭ يۈەندەك پۇل تەييار قىلدىم، شۇنى ئېلىپ قايتىپ تۇرۇڭلار.

بۇنى ئاڭلاپ ھەمراھىم چىچاڭشىپ كەتتى:

ـ شۇنچە جىق پۇلدىن...

بۇنى كۆرۈپ لاۋ لاۋبەننىڭ چىرايى تۇرۇلدى:

ـ ھېلىمۇ مەن لەۋزىمدە تۇرۇپ ئازراق بولسىمۇ بېرەي دەۋاتىمەن. بولمىسا، ئۇ ئەبلەختىن مەن بىر تىيىنمۇ ئالغىنىم يوق. بايىقى ئىككى تەكلىپىمنى ئويلاپ بېقىڭلار.

ئۇ شۇنداق دەپ چىقىپ كەتتى.

ـ ئەستا، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ـ دېدى ھەمراھىم. مەن بايىلا ئالدانغانلىقىمىزنى تۇيۇپ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلىغانىدىم. كەتسەك ئۇ ھەرگىز ئارقىمىزدىن پۇلنى ئەۋەتىپ بەرمەيدۇ، بەلكىم يەنە قانچە قېتىملار كېلىشىمىزنى مۇمكىن. بۇ يەرگە كېلىشتە مەن يۈز مىڭ يۈەن، ھەمراھىم ئەللىك مىڭ يۈەن چىقىرىپ، قالغان ئۇزۇمنى نېسىگە ئالغانىدۇق. ئۇ يەردە باش كۆتۈرەلمەي يۈرسەك، بولۇپمۇ مەن ئۇچۇن قەتئىي بولمايدۇ. دەرد

ئۇستىگە دەرد بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالۋاستىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشتۇق. ئەمدى قۇتۇلمىقىمىز تەس. بەلكى مەڭگۈ قۇتۇلالماسلىقىمىز ۋە مۇشۇنىڭ بىلەن ۋەيران بولۇشىمىز مۇمكىن. خىروئىنىڭ قولىدا ۋەيران بولغانلارنى ئاڭلاپ تۇرۇۋاتىمىز. ھېلىغۇ بىرەر يۈز مىڭ كوي ئىكەن، نەچچە مىليونلاپ پۇلى بار بايلارنىڭمۇ كۆلى كۆككە سورۇلۇپ كېتىۋاتامدۇ. ئىش شۇ بىر ئادەم بىلەنلا تۈگىسە مەيلىغۇ، ئاقىۋەتتە بۇنىڭ ھالاكىتىگە پۈتۈن جەمەتنى سۆرەپ كىرىدىغان ئىش. مەن بۇنى ھەرگىزمۇ خالىمايمەن. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ پۇلنى كۆتكىنىم، نېمىلا بولسام مۇشۇ يەردە بولغىنىم ياخشى.

شۇنىڭ بىلەن بۇ خىيالمنى ھەمراھىمغا ئېيتتىم، ئەمما ھەمراھىم «قولغا كەلگەن پۇل ئەۋزەل» دەپ، شۇ پۇلنى ئېلىپ قايتماقچى بولدى. شۇنچە چۈشەندۈرسەممۇ ئۇ سۆزۈمگە پەقەت كىرمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ماڭا بەش مىڭ يۈەن قالدۇرۇپ، قالغان پۇلنى ئېلىپ قايتىپ تۇرىدىغان بولدى.

ــ ئۆزۈڭگە ئوتتۇز مىڭنى ئېلىپ قالساڭمۇ، قالغان پۇلنى كىشىلەرگە ئاز ـ ئازدىن بولسىمۇ تارقىتىپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ تۇر، ــ دېدىم.

بىز لاۋ لاۋبەنگە ئويلىغانلىرىمىزنى ئېيتىتۇق. ئۇ: «ماقۇل» دېدى. مەن شەرتمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم:

ــ پۇل كەلگۈچە ياتاق، تاماق سېنىڭدىن بولىدۇ، بىخەتەرلىكىمگە مەسئۇل بولىسەن، سىرىمنى ئاشكارىلىمايسەن، ياخشى مۇئامىلىدە بولىسەن.

ــ ماقۇل، ــ دېدى ئۇ خۇشاللىق بىلەن، ئاندىن ئىچىدىكى شۇملۇقنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ سورىدى، ــ ئەگەر چەككۈڭ كېلىپ قالسا، ئۇنى قانداق قىلىمىز؟

ــ نەچچە پۇل ئۇ بىر نېمەڭ؟

ــ بىر بولىقى ئىككى يۈز ئوتتۇز يۈەن.

ــ نېمە؟ شۇنچە قىممەتمۇ؟

ــ تېخى شىنجاڭدا تۆت يۈز يۈەنگە باردۇ.
ئولتۇرۇپ قالدىم ۋە ھەمراھىمغا قاردىم. ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى.
ــ ئەگەر، چەككۈم كېلىپ قالسا ئۇزۇمنىڭ پۇلىغا چېكىپ تۇرارمەن،ــ دېدىم ئاخىر. لاۋ لاۋبەن بۇنىڭغا دەرھاللا قوشۇلدى.
ــ ھەر ئېھتىمالغا قارشى مەنمۇ نەچچە بولاق ئېلىۋالاي،ــ دېدى ھەمراھىم،ــ ئون بولاق ئېلىۋالاي.
لاۋ لاۋبەن يانچۇقىدىن قولىنى چىقارمايلا سانىغاندەك قىلىپ، ئاخىر ئون كىچىك بولاقنى ئېلىپ ئۇنىڭغا بەردى، ئاندىن قولىدىكى كىچىك سومكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئازراق پۇلنى ساناپ ئېلىۋالدى:
ــ ئون بولاقنىڭ پۇلى ئىككى مىڭ ئۇچ يۈز يۈەنىنى ئېلىۋالدىم. توقسەن مىڭ يۈەندىن قالغىنى مانا.
ئۇ سومكىنى ھەمراھىمغا بەردى. ئىش مەن دېگەن بويىچە بولدى. ھەمراھىم مەن بىلەن خوشلاشتى. مەن سالام ئېيتقۇدەك، يوللۇق تۇتقۇدەك ئادەمىم بولمىغاچقا، ئارتۇقچە ئويلاپ ئولتۇرمىدىم. ئۇ ئىشكتىن چىقىدىغان چاغدا لاۋ لاۋبەن ئۇنى توختىتىۋالدى:
ــ توختا ئاخۇن، ئۇ ئون بولاق ساڭا يەتمەيدۇ. ئۇ چاغدا قولدا پۇل بولسىلا بولمايدۇ. مەن ساڭا قولدا مال بار بىرسىنى تونۇشتۇرۇپ قويای.
ــ بولدى، مەن مۇشۇنىڭ بىلەن بۇ نىجىستىن قۇتۇلمەن.
لاۋ لاۋبەن خىرىلداپ كۈلۈپ كەتتى ۋە بىر قەغەزنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بەردى:
ــ شۇنداق بولسىمۇ، بۇنى ئېلىۋال. پىچان ناھىيىسىنىڭ دۆڭبازار خۇيزۇ يېزىسىدا بىر تونۇشۇم بار. ئالاقىلىشىش ئۇسۇلى قەغەزدە بار.
ھەمراھىم قەغەزنى خۇشياقماسلىق بىلەن ئالدى، ئەمما مەن بىلىپ تۇراتتىم. قۇتۇلمەن دېگىنى ھەمراھىمنىڭ خام خىيالى ئىدى. گەرچە بۇ خاتا ئىش بولسىمۇ، ئەمما لاۋ لاۋبەن تۇغرا

قىلغانىدى. ئەگەر ھەمراھىمنىڭ ئېلىۋالغىنى تۈگىگەندە ــ تېخىمۇ خۇمار بولغاندا چېكىدىغىنى بولمىسا، يا ئۆزىنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلىدۇ، يا باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىدۇ، يا ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن ھەمراھىم كەتتى. مەن يېگانە قالدىم.

ئونىنچى باب

قاھار كۆز ئالدىدىكى بۇ ئەبگار ئادەمگە قاراپ تۇرۇپلا قالدى. ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇغان، بىلىمى، ئەقلى، پۈلى، ئىستىقبالى بار بىر دوختۇر خىروئىندىن ئىبارەت ئالۋاستى چاڭگىلىدا نابۇت بولسا... قاھارنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. تۆمۈر دوختۇرنىڭ گېپى راست بولسا كېرەك: سەن كاتتا دوختۇر بول، پىداكار ساقچى بول، چىدامليق ئەزىمەت بول، دۇنيا چىمپىيونى بول، قىزلار جېنىنى سېلىپ بېرىدىغان چولپان بول ياكى دۇنيادا ياشاۋاتقىنىڭنى ئۆزۈڭدىن باشقا ئادەم بىلمەيدىغان ئۇنتۇلغان ئاددىي بىر ئادەم بول، بۇ ئالۋاستىنىڭ قولى تېگىپ كەتتىمۇ، بولدى، تۈگەشكىنىڭ، ۋەيران بولغىنىڭ، ئادىمىيلىكتىن قالغىنىڭ شۇ! ئاھ، بۇ نېمىدېگەن قاباھەت!

شۇڭا، قاھار ئالدىراپ سورىدى:

ــ ئۇنىڭ خۇمارىدىن زادى قۇتۇلغىلى بولماسمۇ؟

تۆمۈر دوختۇر ئىستىھزا ئارىلاش كۈلۈپ بېشىنى چايقىدى. ئاندىن بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇۋېلىپ ئالدىرىماي سۆزلىدى:

ــ نۇرغۇن ئادەم تاشلىۋەتكىلى بولمىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. مۇۋاپىق شەرت ــ شارائىت، ئىلمىي داۋالاش، قەتئىي ئىرادە، پىسخىكا جەھەتتە كۈچلۈك چىدامچانلىق، باشقىلارنىڭ چۈشىنىشى ۋە قوللىشى بولسا تاشلىغىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ ئالۋاستىنىڭ قولىدىن قۇتۇلغانلارمۇ خېلى بار. بىراق بەك تەس. بولۇپمۇ زەھەر تاشلىغاندىن كېيىن قايتا تېپىۋېلىش بەك ئېغىر. ئەڭ خەتەرلىكى مۇشۇ.

قاھار كۆز ئالدىدىكى بۇ رېئاللىقنى پەقەت ئېتىراپ قىلالمايۋاتاتتى. چەككۈسى كەلگەندە، چىشىنى چىشلەپ، باشقا

ئاچچىق ـ چۈچۈك يېمەكلىكلەرنى يېسە ياكى ئۆزىنى بىر ئۆيگە سولىۋالسا بولمامدۇ؟

قاھار بۇ ئويىنى تۆمۈر دوختۇرغا دېۋىدى، ئۇ كەسكىنلا رەت قىلدى:

ــ قەتئىي بۇنداق ئويدا بولما. مۇشۇنداق ئوي بىلەن ئۆزىنى سىناپ قويۇپ ئاخىر ئۆزىنى نابۇت قىلىۋالىدىغانلارمۇ بولغان.

ــ خىروئىن چېكىشنى داۋالايدىغان دوختۇرخانىلار يوقمۇ؟ ــ سورىدى قاھار.

ــ بار، مەخسۇس ئاشۇنداق كىشىلەرنى داۋالايدىغان مەجبۇرىي زەھەرسىزلەندۈرۈش ئورۇنلىرى بار. خىروئىن چەككۈچىلەر ئۇ يەرنى «ئاق ساراي» دەپ ئاتايدۇ. خىروئىن چەككۈچىلەر ئۇ يەردە ئىلمىي داۋالاشنى قوبۇل قىلىدۇ. كىرگەنلەر ئاساسەن خىروئىننى تاشلايدۇ. بىراق بايا دېگىنىمدەك جەمئىيەتكە چىققاندىن كېيىن ئاسانلا قايتا تېپىۋالىدۇ.

ــ خىروئىن تاشلىتىدىغان دورا يوقمۇ؟

ــ گەرچە مېتادون، بوبرىنورفىن، فۇكاك تابلېتكىسى قاتارلىق زەھەر تاشلىتىدىغان دورىلار بولسىمۇ، لېكىن ھازىرقى پەن ـ تېخنىكا سەۋىيىسىدە زەھەر خۇمارىنى تېزلا يوقىتالايدىغان، ئىنتايىن بىخەتەر، ئالاھىدە ئۇنۇملۇك دورا تېخى تەتقىق قىلىپ چىقىلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر زەھەر تاشلاتقۇزۇش ساھەسىدە يەنە مۇنداق نامۇۋاپىق ئەھۋالمۇ بار: يەنى، زەھەر تاشلاتقۇزۇش تەتقىقاتى زەھەرلىك چېكىملىك دەرىجىسىنىڭ ئۆسۈشىدىن، تۇرلىرىنىڭ كۆپىيىشىدىن كېيىن قېلىۋاتىدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان قاھار قورقۇپ كەتتى ۋە ئىختىيارسىز سورىدى:

ــ خىروئىننىڭ خۇمارىدىن قۇتۇلمىسا چوقۇم ئۆلىدىكەن ـ دە؟

تۆمۈر دوختۇر قاھارغا خېلى ئۇزۇن تىكىلىپ قارىدى:

ــ شەرمەندە بولۇپ ئۆلىسەن. بەڭگىلەردە خىروئىن پەيدا قىلغان خۇشاللىق ھۇزۇرى ئۇزۇن داۋاملاشمايدۇ، چۈنكى ئۇ خۇشاللىق ساختا. ئادەم ئورگانىزمىدا كۈچلۈك ماسلىشىش ئىقتىدارى بولىدۇ. خىروئىننى چەككەندە، قانچە كۆپ

«ھۆزۈرلىنىش» تۈيغۇسى پەيدا بولغىنى، ئەمەلىيەتتە نېرۋىنىڭ شۇ قەدەر ئېغىر پالەچ بولغىنى. بۇنى ئۇلار چۈشەنمەيدۇ. ئەمما ھامان بىر كۈنى ئورگانىزم زەھەرنى يەكلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئادەمنىڭ يۈرەك سوقۇشى تېزلىشىدۇ، تېرىككەك بولىدۇ، قان بېسىمى ئۆرلەيدۇ، قورسىقى مۇجۇپ ئاغرىيدۇ، ئىچى سۈرىدۇ، شۇك بولۇپ قالىدۇ، ئاخىرىدا ئۆلىدۇ. ئەگەر زەھەرنى كۆپ چېكىۋېلىپ ياكى تاسادىپىي قېتىپ قالمىسا، بۇ جەريانغا ئادەتتە سەككىز يىلدىن ئون يىلغىچە ۋاقىت كېتىدۇ. بۇنى يۈز مىڭلىغان بەڭگىلەر جېنىنى سېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئىسپاتلىغان. خاتالىق نىسبىتى نۆل!

قاھار رەسمىي قورقىتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا خىروئىن چېكىۋاتقانلار ۋە كېپەنلىرىنى سۆرەپ يۈرگەن ئىسكىلىتلار كېلىۋېلىپ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. شۇنداقلا، ئۇ شۇنداق بىلىملىك تۆمۈر دوختۇر بىلەن كۆز ئالدىدىكى شەرمەندىلەرچە ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتقان مۇنۇ بەڭگىنى تەسەۋۋۇرىدا پەقەت بىرلەشتۈرەلمىدى.

ئارىنى جىمجىتلىق باستى. تۆمۈر دوختۇر شۇ تاپتا خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك ئىدى. جىمجىتلىق سەللا ئۆزىراپ كېتىۋېدى، تۆمۈر دوختۇرنى ئەسنەك باسقىلى تۇردى.

ــ خىروئىننىڭ خۇمارىغا پەقەتلا بەرداشلىق بەرگىلى بولماسمۇ؟

تۆمۈر دوختۇر ئارتۇق گەپ قىلماي كۆرپىسىنىڭ ئاستىغا قاراشتۇردى ۋە كونىراپ كەتكەن «قانۇن ۋە جەمئىيەت» دېگەن بىر ژۇرنالنى ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇندى:

ــ بۇنىڭدا بىر ناخشا چولپىنى ھەققىدە يېزىلغان بىر ماقالە بار. ئۆزۈڭ كۆرۈپ باق.

دەمۇدەم ئەسنەۋاتقان تۆمۈر دوختۇر تولىمۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى. ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ سەھنىلىرىدە بىر مەزگىل دەستە ـ دەستە گۈللەرگە پۈركىنىپ شۆھرەت تاجىنى كىيگەن بۇ ئايال ناخشا چولپىنى ھەسرەت ۋە

پۇشايمان ئىلكىدە ئۆزى ھەققىدە مۇنداق بايان قىلغان: «زەھەرلىك چېكىملىكنىڭ خۇمارى خۇددى غايەت زور قارا كۆلەڭگىگە ئوخشايدۇ. ئۇ قارا كۆلەڭگە ئاستا ـ ئاستا يېقىنلىشىدۇ. ئەمدىلا خۇمار تۇتقان چاغ بۇ قارا كۆلەڭگىنىڭ ساڭا يېقىنلاپ كېلىپ قالغىنى. خۇمارنىڭ كۈچىيىشى بولسا خۇددى ئۇ قارا كۆلەڭگىنىڭ ساڭا يېقىنلاپ كېلىش سۈرئىتىنىڭ تېزلىشىشىگە ئوخشايدۇ. خۇمار تۇتمىغاندا ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، قۇياش نۇر چېچىپ تۇرىدۇ. خۇمار تۇتقان ھامان قارا كۆلەڭگە ساڭا ھۇجۇم قىلىدۇ. سەن بۇ قارا كۆلەڭگىنىڭ ئىچىگە دوملاپ چۈشسەڭ، بارلىق يورۇقلۇق كۆز ئالدىڭدىن غايىب بولىدۇ. پۈتۈن بەدەن سوۋۇپ، ئارقىدىنلا ئاجايىپ قىچىشىپ، ئاندىن ئاغرىيدۇ. بۇ چاغدىكى ئاغرىقنى نورمال كىشىلەرنىڭ تەسەۋۋۇر قىلىشى قىيىن بولۇپ، ئۇستىخىنىڭنى بىرسى چىشلەۋاتقاندەك، ئۇستىخان يېرىلىپ كېتىۋاتقاندەك، ئۇستىخىنىدىن گۆش ۋە تېرە ئاجراپ كېتىۋاتقاندەك بولىدۇ. چىشلارمۇ يېرىلىپ، ئۆتكۈر ئەسۋاب بىلەن مېڭىگە سانجىۋاتقاندەك، مېڭە پارتلاپ كېتىدىغاندەك قاتتىق ئاغرىيدۇ. پۈتۈن ئەزالىرىڭنى كۈچلۈك بىر نەرسە تارتىۋاتقاندەك بولىدۇ. قان چىقسا خۇددى ھېلىقى ئاغرىق ئازابى يەڭگىللەيدىغاندەك بىلىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. بىر زەھەرلىك چېكىملىك چەككۈچى خۇمارى تۇتقان چاغدىكى ئازابنى تۈگىتىش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشتىن باش تارتمايدۇ. ئار ـ نومۇس، ئەدەپ ـ ئەخلاق، قانۇن دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ۋۇجۇدۇڭدىن غايىب بولىدۇ. بۇ ھايات ـ ماماتلىق ئوتتۇرىسىدىكى قورقۇنچلۇق چۈشتىن ئىبارەت...»

بۇنى ئوقۇپ قاھارنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەپ، روھىي دۇنياسى قاتتىق لەرزىگە كەلدى: «خىروئىن، خىروئىن، سەن ئىنسانلار ئۈچۈن قاباھەتلىك بالايىئاپەت ئىكەنسەنغۇ!»

ـ بۇ نىجىس نېمىدىن چىقىدۇ؟

ـ كۆكنار دەيدىغان چىرايلىق گۈلدىن.

ـ نېمە؟ گۈلدىن؟!

تۇمۇر دوختۇر جاۋاب ئورنىغا بېشىنى لىڭشىتتى.

شۇنداق، گۇل - گىياھلار ئىنسانلارغا خۇش پۇراق ۋە گۈزەللىك تۈيغۇسى ئاتا قىلىدۇ، لېكىن بارلىق گۇل - گىياھلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇنداق بولۇشى ناتايىن. ئەپيۇنگۇل (كۆكنار) ئەسلىي ئاجايىپ چىرايلىق گۇل، لېكىن ئۇنىڭغا رەزىللىك ۋە شەرمەندىلەرچە ئۆلۈم يوشۇرۇنغان بولىدۇ. ئەپيۇنگۇل توزۇغاندىن كېيىن قالغان كۆك قاپاقتەك غوزىسىنى پىچاقتا ئاستا تىلغاندا زەھەرلىك شەربەت ئېقىپ تۇگەپ، پوستى قورۇلۇپ سارغىيىپ خۇددى ئالۋاستىنىڭ ئىسكىلىتىغا ئوخشاپ ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ. ئەمما ئىنسانىيەتكە بالايىئاپەت ئۇرۇقىنى چېچىۋېتىدۇ، بۇ بالايىئاپەت ئۇنىڭ شىرنىسىدىن ياسالغان ئەپيۇن، خىروئىندىن ئىبارەت زەھەرلىك چېكىملىكتۇر.

قاھار تۆمۇر دوختۇرنىڭ چۈشكۈن ھالىتىگە قارىغانچە تاقەت قىلالماي، بايىاتىندىن بېرى پەيدا بولۇپ ئۆزىنى قىيناۋاتقان، لېكىن تۆمۇر دوختۇرغا دېيەلمەيۋاتقان گېپىنى دەۋەتتى:

— بۇلارنى سىز شۇنچە ئوبدان بىلمىدىكەنسىز، يەنە كېلىپ ئۇستا دوختۇر ئىكەنسىز. شۇنداق تۇرۇپ بۇ نىجىستىن قۇتۇلماقتا يوق، بۇ يەردە ئۆلۈمنى كۈتۈپ يېتىپسىز. سىلەر دوختۇرلار مۇشۇنداق ھالدا تۇرساڭلار، بىلمەي چېكىۋاتقانلارنى نېمىمۇ دېگىلى بولسۇن!

قاھار گەرچە بۇ گەپلەرنى شۇنچىلىك قاتتىق تەلەپپۇز بىلەن دېگەن بولسىمۇ، لېكىن تۆمۇر دوختۇرغا ھېچبىر تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى.

— ھەمراھىم شىنجاڭغا كەتكەندىن كېيىن پۇلنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتتىم، — دەپ ئۆزۈلۈپ قالغان ھېكايىسىنىڭ داۋامىنى سۆزلەشكە باشلىدى تۆمۇر دوختۇر، — باشتا كۈندە بىر قېتىم چېكىپ يۈردۈم. كېيىنچە كۈندە ئىككى بولاق چەكمىسەم چىدىيالمايدىغان بولۇپ قالدىم. تاماق بولسا لاۋ لاۋبەننىڭ ئاشخانىسىدا. بىراق ئۇكام، بۇ نەرسىگە كىرىشىپ قالغاندىن بۇيان تاماق تېتامدۇ؟ تاماق يېگۈڭمۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالمىدىكەنسەن. بەزىدە بىر ھورنان ياكى يېرىم قاتلىما بىلەنلا بىر كۈننى

ئۆتكۈزۈۋېتىمەن. چېكىمەن، ياتىمەن، تۈگىمەس خىياللار قوينىغا شۇڭغۇيمەن، سىرتقا چىقىۋېمۇ، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەرگە بېرىپ كۆرۈپ كەلگۈمۇ كەلمەيدۇ، كۈن بويى ئۆخلايمەن. لاۋ لاۋبەن ئۇ ـ بۇ باھانىلەر بىلەن ۋاقىتنى كەينىگە سۈرۈۋەردى. مەنمۇ بۇنىڭ بىر ھىيلە ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالدىم. ئېتىشىپ باقتىم. ئۇ تۈڭگانىنىڭ گېپى تاتلىق، شېرىن ـ شېكەر گەپلەر بىلەن كۆڭلۈمنى ئۈندۈرىدۇ، ئاندىن مېنى گوللاپ خىروئىن چەكتۈرۈپ ئىرادەمنى سۇندۇرىدۇ. سوتقا ئېيتاي دېسەم ھەممىدىن قۇرۇق قېلىشتىن قورقتۇم، ئۇنىڭ ئۈستىگە چېكىۋاتقىنىمنى قانۇن ئورۇنلىرى بىلسە... شۇنىڭ بىلەن كەلمىگەن ئۈزۈمنىڭ پۇلىغا خالىغانچە چېكىمەن، ئۇمۇ غىڭ قىلماي بېرىدۇ، دەپتىرىگە يېزىپ قويىدۇ. بىلىپ تۇرىمەن، مەن ئۇنىڭ ئىنتايىن مۇھىم، مۇقىم ۋە پۇلدار خېرىدارىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىمەن. ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتمەي يانچۇقۇمۇ، روھىي دۇنيايىممۇ قۇرۇقدالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئەھۋالنى ئېيتتىم. ئۇ يەنە شۇ خىرىلداق كۈلكىسى بىلەن كۈلۈپ ماقۇل بولۇپ، مېنى بۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. كېيىن ئۇنىڭدىن تومۇرغا ئوكۇل قىلىشنى ئۆگەندىم. بىر يىل بولاي دېدى، ھالىم بولسا مۇشۇ. شۇ كەتكەنچە ھەمراھىمدىن بىرەر ئۇچۇر يوق. ھازىر ئۇنىڭ ھالى نېچۈك؟ قانچە پۇللۇق چېكىپ بولدۇم؟ ئۇ تۈڭگان قانداق ھېسابلاۋاتىدۇ؟ جاھاندا نېمە ئىش بولۇۋاتىدۇ؟ ئۇقمايمەن. بەلكىم، بۇ پەس تۈڭگان مېنىڭ ئۆلۈمۇمنى كۈتۈۋاتقان بولسا كېرەك. دېمىسىمغۇ، ئاز قالدىم. سەن بۇ يەرگە يېڭى قامالغاندا بىلمەيسەن. كۆرۈۋاتسەن، كۈندۈزى ئاساسەن ئۇخلايمەن، ئاخشىمى ياتالمايمەن، ئوكۇل قىلمەن، تاتلىق خىياللارنى قىلىپ خىيال سۈرۈپ ياتىمەن.

قاھار شامنىڭ نېمىشقا خوراپ كېتىدىغانلىقىنى، نېمىشقا نامەلۇم ئادەملەرنىڭ بۇ يەرگە مىنبرال سۇنى ئۆكسۈتمەيدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى.

ــ بىلدىڭمۇ، ئۇكام، بۇ نەجىسنىڭ دوختۇر بىلەنمۇ كارى يوق

ئىكەن، ــ تۇرۇپلا تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئۇيقۇسى ئېچىلغاندەك بولۇپ، سەل جانلىنىپ تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. قاھار ئۇنىڭغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى. نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟

ئارىنى جىمجىتلىق باستى.

ــ سەن ئۆزۈڭچۇ؟ نېمە غوۋغالار بىلەن بۇ يەردە يۈرۈيسەن؟ ــ تۇيۇقسىز سورىدى تۆمۈر دوختۇر.

بۇ گەپ بىلەن قاھار ئېسىگە كەلگەندەك بولدى. توۋا، تۆمۈر دوختۇرنىڭ رىيازەتلىك كەچمىشلىرىنى ئاڭلاپ ئۇ ئۆزىنىڭ نە ھالدا ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپلا كېتىپتۇ ئەمەسمۇ!

شۇ ھامان قاھار كۆچلۈك خورلۇق تۇيغۇسى ئىچىدە قالدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار تۇيۇقتىن بۇ يەرگە كېلىش جەريانىنى ۋە بولغان ئىشلارنى قىسقىچە قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

ــ بىرسىنىڭ ساڭا يامان نىيىتى بار ئىكەن، شۇ ساڭا قەست قىپتۇ، ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر.

ــ مەن بۇ يەردە ھېچكىمنى تونۇمىسام، كىم بىلەن ئۆچ ـ ئاداۋەتتىم بولسۇن؟

ــ ئۇنداق بولسا، بىللە كەلگەن ھەمراھلىرىڭ ساڭا قەست قىپتۇ.

ــ ھەمراھلىرىم؟ ــ قاھار شۇنداللا ئويلاپ قالدى: «ئۇلار شۇ تاپتا نېمە قىلىۋاتقاندۇ؟ مېنى ئىزدەۋاتقاندىمۇ؟...»

ــ ئۇلار بىلەن سودىدا شېرىكمىدىڭ؟ ــ سورىدى تۆمۈر دوختۇر.

ــ ياق، مەن تەرجىمان بولۇپ كەلگەن.

ــ يا ئارىدا بۇرۇن قىلىشقان ئېلىم ـ بېرىم بارمىدى؟

ــ ياق.

بۇنى ئاڭلىغان تۆمۈر دوختۇر ئويلىنىپ قالدى. ئاندىن دېدى:

ــ ئۇنداق بولسا... يا ئاراڭلاردا قىز بالا تۇغرۇلۇق ئىش بارمۇ؟

قاھارنىڭ يادىغا دەرھال زەۋەرگۈل كەلدى. بىردىنلا قاھارنىڭ قەلبى ئىللىقلىققا تولدى. نەچچە كۈندىن ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن

بولۇپ ئۇلارنى يادىغىمۇ ئالماپتۇ. شۇ تاپتا زەۋەرگۈل نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟ كىتاب ئوقۇۋاتقاندىمۇ؟ ھېمىت ئاكىچۇ؟ ئەتىيازنىڭ تەييارلىق ئىشلىرى بىلەن پالاقلاپ يۈرگەندىمۇ؟ يا خاتىرجەم بولالماي قالغان ئۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم بۇ ياقتىن كېلىدىغان خەۋەرنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ پاراكەندە بولۇپ يۈرگەندىمۇ؟

تۆمۈر دوختۇرنىڭ قاتتىق يۆتىلى بىلەن قاھار ئۆزىگە كەلدى ۋە:

ــ تازا ئېنىق بولمىسىمۇ، شۇنداقراق ئىش بار،ــ دېدى مۇجمەل قىلىپ. چۈنكى ئۇ سادىقنىڭ زەۋەرگۈلنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلگەن بىلەن، ئۆزى بىلەن زەۋەرگۈل ئوتتۇرىسىدىكى ئىشقا ئوچۇق بىر نەرسە دېيەلمەيتتى.

ــ ئۇنداقتا، مېنىڭ پەرىزىمچە، ئۇلار شۇ نۇقتىدىن ساڭا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولۇپتۇ. ئۇلارنىڭ سېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگىنىدىن ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى بىلدىم. بۇنداق ئىشنى بۇرۇنمۇ كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانىدىم. بۇلارنىڭ قولىدا ماڭا ئوخشاش شۇر پېشانە بولۇپ قالغانلار جىق. ئۇلارمۇ ساڭا مۇشۇ لاۋ تۇڭگانىنىڭ قولى ئارقىلىق زىيانكەشلىك قىلماقچى. تامىقىڭغا ساپ خىروئىن ئارىلاشتۇرۇلغان. سەن ئاستا ــ ئاستا خۇمار بولىسەن، ئاخىر ئۆز ــ ئۆزۈڭنى ھالاك قىلىسەن.

بۇنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ ئىچى ئېلىشىپ كەتتى:

ــ بولمىسا تامىقىمنى سىز يەپ...

ــ باشتا دېدىم، سەن يامان ئىشلارنى قىلىپ، بۇلار بىلەن يامانلىشىپ قالغانلارغا ئوخشىمايدىكەنسەن. ئىش ئۇقمايدىغانلىقىڭ چىقىپلا تۇرۇپتۇ. ئۇكام، مەن دېگەن تۇغىشكەن ئادەم. ئۇ تاماقنى يېسەم ــ يېمىسەم بەربىر. شۇڭا سېنى بولسىمۇ قوغداپ قالغۇم كەلدى. سەن بۇ دەردلەرگە مۇپتىلا بولما.

ــ مەن... مەن... خۇمار بولۇپ قالمىغاندىمەن؟ــ قاھارنىڭ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قالدى.

ــ ياق تېخى،ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر،ــ شۇڭا مەن ۋاقتىدا تامىقىڭنى تارتىۋالدىم.

شۇ تاپتا تۆمۈر دوختۇر قاھارغا پەرىشتىدەكلا كۆرۈنۈپ كەتتى. ئادەم دېگەن ئاق كۆڭۈل بولسا، مۇشۇنچىلىك بولار. ئەگەر تۆمۈر دوختۇرنىڭ بۇ جاسارىتى، ئاق كۆڭۈللۈكى بولمايدىغان بولسا...

ــ رەھمەت ئاكا،ــ دېدى قاھار كۆزلىرىگە مىننەتدارلىق يىغىسى قاپلىشىپ.

تۆمۈر دوختۇر كۈلۈپلا قويدى. قاھار تېخىچىلا ئۆزىنى باسالمايۋاتاتتى:

ــ ئاكا، جاھاندا كۆكنار دېگەن گۈل شۇنچىۋالا جىقمۇ؟ ئۇنداق گۈللۈككە ئوت قويۇۋەتسىلا بولمامدۇ؟

ــ ئۇكام، مېنىڭ ئۇيقۇم كېلىۋاتىدۇ. بايىقى ژۇرنالدا ئۇنداق گەپلەر جىق. ئۆزۈڭ ئوقۇۋالارسەن.

تۆمۈر دوختۇر شۇنداق دەپ بىردەمدىلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى. گەرچە، تۆمۈر دوختۇر شۇنچە ئېنىق گەپ قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۆز جېنىنىڭ غېمىدە قالغان قاھار ھېلىقى ژۇرنالنى ئالدىراپ ۋاراقلاپ «خىروئىن ۋە ئىنسانلار پاجىئەسى» دېگەن ماقالىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

ئەپيۇن گرىك تىلىدىكى «opium» دېگەن سۆزنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىدىن ئۆزلەشكەن بولۇپ، كۆپىنچە تېببىي دوربىگەرلىك ساھەسىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئەپيۇننىڭ يەنە باشقا «چوڭ تاماكا»، «قارا تاماكا»، «ئەجنەبى توپىسى»، «999» دېگەندەك كۆپ خىل نامليرى بار. ئەپيۇن ئاساسەن ئەپيۇنگۈل (كۆكنار) غوزىسىدىن ئايرىپ ئېلىنىدۇ. ئەپيۇنگۈل سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئادەتتە بىر يېرىم مېتىر ئەتراپىدا ئۆسىدۇ. ئۇنىڭ ياپرىقى ئۇزۇن ۋە سوقىچاق. ياپراق سىرتى ھەرسىمان، ياپرىقى غولىغا مەھكەم يېپىشقان. ياز كۈنلىرىنىڭ باشلىنىشى بىلەنلا چىرايلىق ئېچىلىدۇ. ئۇنىڭ گۈلى تۆت تال گۈل ياپراقچىسىدىن تۈزۈلگەن بولۇپ، قىزىل، سۆسۈن ياكى ئاق رەڭلىك ئېچىلىدۇ. گۈلى تولىمۇ رەڭدار. گۈلى توزۇپ كەتكەندىن كېيىن قالغان كۆك غوزىسى خۇددى كىچىك پانۇسقا ئوخشاپ كېتىدۇ. مۇشۇ غوزىسىنى پىچاقتا ئاستا تىلغاندا

ئەپيۇنگۈلنىڭ ئاق رەڭلىك شىرنىسى ئېقىپ چىقىدۇ. ھەربىر تۈپ ئەپيۇنگۈلنىڭ غوزىسىنى ئەتىگەندە ۋە كەچتە ئىككى قېتىم پىچاق بىلەن قىيپاش تىلسا ئۇن بەش كۈنلەردىن كېيىن غوزىنىڭ ھەممە يېرى تىلىنىپ زەھەرلىك شىرنە ئېقىپ تۆگەپ پوستى قورۇلۇپ خۇددى ئىسكىلىتقا ئوخشاپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەپيۇنگۈل گۈل بولۇش ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ. غوزىدىن ئېقىپ چىققان شىرنىسى سەل تۇرغۇزۇلۇپ قېتىشقاندىن كېيىن قىرىپ ئېلىۋېلىنىپ سالقىن جايدا قۇرۇتۇلسا، ئۇ قوڭۇر قارامتۇل يىلمىسمان ماددىغا ئايلىنىدۇ. مانا بۇ خام ئەپيۇن بولىدۇ. يەنى «پىشىشىق ئەپيۇن» ۋە زەھەر پادىشاھى «خىروئىن» ياساشنىڭ خام ئەشياسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

خىروئىن ــ ئاق رەڭلىك، كرىستالسىمان پاراشوك بولۇپ، ئۇنىڭ ساپلىقى يۇقىرى، زەھەرلەش كۈچى ۋە خۇمارى ئىنتايىن كۈچلۈك زەھەرلىك بۇيۇم. ئۇنىڭ ئاق رەڭگىگە قاراپ بەزىلەر «ئاق ئۇن» دەپمۇ ئاتايدۇ. رەڭگى ئاقۇچ كۈل رەڭلىرىمۇ بار. خىروئىننىڭ قىزىل رەڭلىك سۈيۇقلۇقىمۇ بولۇپ، ئۇنى بەزىلەر «قىزىل نازىنىن» دەپمۇ ئاتىشىدۇ. ماتېرىياللاردا يېزىلىشىچە، خىروئىننى تۇنجى بولۇپ، 1874 ـ يىلى ئەنگلىيىنىڭ پايتەختى لوندوندىكى بۇۋاي مەريەم دوختۇرخانىسىدا خىمىيۇى ئۇسۇل بىلەن بىرىكتۈرۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا باشلىغان. ئەينى ۋاقىتتا ئەپيۇنگۈل غوزىسىدىن ئۇنىڭ زەھەرلىك شىرنىسىنى يىغىپ ئېلىپ، شامالليق سايە جايدا قۇرۇتقاندىن كېيىن دەسلەپكى يىرىك ئەپيۇننى ياساپ چىققان. بۇ خىل يىرىك ئەپيۇننى سۇدا ئېرىتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ جەۋھىرىنى ئېلىپ مورفىن ياسىغان. ئاندىن مورفىنغا سىركە كىسلاتاسى قوشۇپ ئوخشاشمىغان خىمىيۇى ئۇسۇل بىلەن بىر تەرەپ قىلىش ئارقىلىق يىرىك خىروئىننى ئىشلەپ چىقىپ، ئۇنى «ئىككى ئاتىسېتىللىق مورفىن» دەپ ئاتىغان. ئۇنى تېخىمۇ ساپلاشتۇرۇپ ئاخىر ئاق رەڭلىك خىروئىن جەۋھىرىنى ئىشلەپ چىققان. ئەينى ۋاقىتتا ئىت ئۈستىدە تەجرىبە ئېلىپ بارغاندا ئىتتا دەرھال ھوشىدىن كېتىش، قورقۇش، بىئارام بولۇش ۋە ھېرىپ ـ چارچىغاندەك بىر قىسىم قورقۇنچلۇق ئالامەتلەر كۆرۈلگەن. ئون نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن گېرمانىيە خىمىكلىرى بۇ خىل بىرىكمە ماددىنىڭ مورفىنغا قارىغاندا ئاغرىق توختىتىش تەسىرى ئالتە ـ سەككىز ھەسسە يۇقىرى بولۇپ، كانايچە يالليۇغى، زىققا، ئۆپكە تۇبېركۇلىيوزى قاتارلىق

كېسەللىكلەرگە ئالاھىدە ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىنى تەشۋىق قىلغان. كېيىن كىشىلەر بۇنىڭ ئاغرىق توختىتىش ئۇنۇمىدىن باشقا يەنە خىيالىي تۆيغۇ پەيدا قىلىش رولىنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا يەنە روھلاندۇرۇش رولىنىڭ بارلىقىنى بايقىغان. 1897 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى گېرمانىيىنىڭ تېببىي دورا ۋە خىمىيە سانائىتى كارخانىسى بايېر شىركىتىنىڭ لابورانتى فىلكىس خوپمان تۇنجى قېتىم دى ئاتسېتىل مورفىن (ئىككى ئاتسېتىللىق مورفىن) نى بىرىكتۈرۈپ چىققان. شۇ ۋاقىتتىكى بايېر شىركىتىنىڭ رەھبەرلىرى: «بۇ قالتىس كەشپىيات بولدى، ئۇنى مورفىن قاتارلىق نارکوز بۇيۇملىرى ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولىدۇ» دەپ قارىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇزاق ئۆتمەيلا كلىنىكىلىق سىناقلاردىن ئۆتكۈزۈلمەي دى ئاتسېتىل مورفىن ئىشلەپچىقىرىلىپ دەرھال بازارغا سېلىنغان. بايېر شىركىتى بۇ مەھسۇلاتنى «خىروئىن» دەپ ئاتىغان. خىروئىن بۇ شىركەتكە كۆپ بايلىق كەلتۈرگەن. بايېر شىركىتى خىروئىنغا پاتنېت ھوقۇقى ئىلتىماس قىلمىغاچقا، كۆپ پايدىنىڭ تۈرتكىسىدە دۇنيادىكى باشقا داڭلىق تېببىي دورا شىركەتلىرىمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن شۇ خىل مەھسۇلاتلارنى بازارغا سالغان. 1946 ـ يىلى فىلكىس خوپمان غېرىبلىق ئىچىدە شۆبتسارىيدە ئۆلگەن. بايېر شىركىتى ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەزىيەنامە ئېلان قىلمىغان. ئۇنىڭدىن بىرەر ئەۋلادمۇ قالمىغان. بىراق، ئىنسانىيەتكە تۆگمەس گۇمرانلىق قالغان.

خىروئىن ياۋروپادا خىمىيىۋى بىرىكتۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن ئىشلەپچىقىرىلىشقا باشلاپ ياۋروپادىن ئامېرىكىغا، ئاندىن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقالغان. ئەينى ۋاقىتتا ئاز سانداكى دوختۇرلار: «خىروئىن سىناقتىن ئۆتكۈزۈلمىگەن. ئۇ ئادەمنى زەھەرلىشى ھەم خۇمار قىلىشى مۇمكىن» دېگەن قاراشتا بولغان. بۇنىڭغا قارىتا بايېر شىركىتى قاتارلىقلار پىسخىنت قىلماي زور كۈچ بىلەن خىروئىن بازىرىنى ئاچقان. ئەمما كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدىغىنى شۇكى، خىروئىندىن ئىبارەت بۇ مەھسۇلات 20 ـ ئەسىرنىڭ دەسلىپىدە ياۋروپادا كەڭ كۆلەملىك خۇمار قىلىش كېسەللىكىنى كەلتۈرۈپ چىقارمىغان. چۈنكى شۇ ۋاقىتتىكى ئادەملەر ئۇنى چېكىش، ئوكۇل قىلىشنى بىلمىگەن بولۇشى مۇمكىن. ئادەتتە ئاغرىقلارغا بىر قېتىمدا بىرنەچچە مىللىگرامىلا بېرىلگەن بولۇپ،

بۇ هازىرقى زاماندىكى زەھەر چەككۇچىلەر بىر قېتىمدا ئوكۇل قىلىپ سالىدىغان مىقدارنىڭ ئوندىن بىرىگىمۇ يەتمىگەن. خىرۇئىننى كاپ ئەتكەندە، ئۇ ناھايىتى ئۇزاقتىراق نېرۋىنى غىدىقلايدۇ. شۇڭا خىرۇئىننى كاپ ئەتكەن ئاغرىقلارنى بىردەمدىلا قاتتىق روھلاندۇرۇۋەتمەيدۇ. پەقەت ئاغرىق ئارام بەرگەندەك ھېس قىلىدۇ. شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ئۇزاق مۇددەت مىقدارىنى ئاشۇرۇپ ئىشلەتمىگەن بولۇشى مۇمكىن. بىراق خىرۇئىن بازىرىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ مورفىن چەككۇچىلەر نەزىرىنى بۇ يېڭى مەھسۇلاتقا تىككەن. 1910 ـ يىلىدىن كېيىن ئامېرىكىدا زور تۈركۈمدىكى خىرۇئىن بەڭگىلىرى پەيدا بولغان. بۇ ئەھۋالغا قارىتا ئامېرىكا ھۆكۈمىتى نازارەت قىلىش، تىزگىنلەش تەدبىرلىرىنى كۈچەيتىپ، دوختۇرلارنىڭ رېتسېپ يېزىش ھوقۇقىغا چەك قويغان. شۇنىڭ بىلەن خىرۇئىن سودىسى ئوچۇق ـ ئاشكارىلىقتىن مەخپىي ھالەتكە ئۆتكەن، خىرۇئىننىڭ باھاسىمۇ ئۆرلىگەن. ئۇنىڭ شەخسىلەرگە ۋە جەمئىيەتكە كەلتۈرگەن بالايىئاپىتى كىشىلەرنىڭ دەسلەپكى تەسەۋۋۇرىدىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتكەن. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن 1912 ـ يىلى گوللاندىيىنىڭ گائاگا شەھىرىدە چاقىرىلغان ئەپيۇن توغرىسىدىكى خەلقئارالىق يىغىنغا قاتناشقان بارلىق ۋەكىللەر بىردەك «ئەپيۇن، مورفىن، خىرۇئىن قاتارلىقلارنى توسۇش، سېتىشنى تىزگىنلەش، زەھەرنى مەنئى قىلىش قارارى»نى چىقارغان. بۇ كېلىشىمنىڭ كۈچ كۆرسىتىشى نەتىجىسىدە، ئامېرىكا پارلامېنتى خىرۇئىن قاتارلىق زەھەر ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە سېتىشنى مەنئى قىلغان. ئەنگلىيە ھۆكۈمىتى خىرۇئىننى دورا قاتارىغا چورتلا چىقىرىپ تاشلىغان. بايىر شىركىتى قاتارلىق شىركەتلەرمۇ خىرۇئىن ئىشلەپچىقىرىشنى توختاتقان. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دورىخانىلاردىمۇ خىرۇئىن سېتىش مەنئى قىلىنغان.

ئەپسۇسكى، خىرۇئىننىڭ قورقۇنچلۇق سايىسى بۇنىڭلىق بىلەنلا يوقالمىدى. ئەپيۇن ئائىلىسىدىكى بۇ «زەھەر جەۋھىرى»نىڭ ئۇنۇمى يۇقىرى، ئىشلىتىش مىقدارى ئاز، زەھىرى كۈچلۈك، ئېلىپ ـ سېتىش ۋە ئەتكەسچىلىك قىلىشقا ئاسان بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ھازىر ئەڭ كۆپ ئىشلىتىلىدىغان زەھەر بولۇپ قالدى. ئۇ يېقىنقى يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان قاتناشنىڭ تېز تەرەققىي

قىلىشى، خىمىيىۋى بىرىكتىۇرۇش تېخنىكىسىنىڭ كۈنسايىن كامالەتكە يېتىشى بىلەن خىروئىننىڭ ساپلىق دەرىجىسى بارغانسېرى يۇقىرى ئۆرلەپ تېخىمۇ كۆپلىگەن زەھەر خۇمار بەتكىلەرنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىسىگە ئايلىنىپ، دۇنيانىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغىچە تارقالدى.

ئۇنداقتا، شۇنچىۋالا كۆپ زەھەر نەدىن كېلىدۇ؟

ھازىر دۇنياغا تارقىلىۋاتقان ھەرخىل زەھەرلىك چېكىملىكنىڭ ئاساسلىق كېڭىيىش مەنبەلىرى «ئالتۇن ئۈچبۇرجەك»، «ئالتۇن ھىلال ئاي»، «ئاق ئۈچبۇرجەك» ۋە «قارا ئۈچبۇرجەك» قاتارلىق تۆت ئورۇندىن ئىبارەت. بۇ زەھەرلىك چېكىملىك مەنبەلىرى جۇغراپىيىلىك ئورنىدىن قارىغاندا ھەممىسى دېگۈدەك ئۇچ دۆلەت چېگرىلىنىدىغان، باشقۇرۇش قىيىن بولغان جايغا جايلاشقان. زەھەرلىك چېكىملىك ئەتكەسچىلىرى بۇ رايونلاردىكى غايەت زور پايدىنى دەپ زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان. بۇ زەھەرلىك چېكىملىك ئەتكەسچى ئۇنسۇرلىرىغا نەچچە قېتىملاپ غايەت زور ھەربىي كۈچ بىلەن زەربە بېرىلگەن بولسىمۇ، لېكىن جېنىدىن كەچكەن بۇ ئۇنسۇرلار تەلۈلىكىدىن يانغىنى يوق.

بۇلارنىڭ ئىچىدە «ئالتۇن ئۈچبۇرجەك» ۋە «ئالتۇن ھىلال ئاي» كەڭ كۆلەمدە خىروئىن ۋە ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىدىغان ئەجەللىك ئورۇنلاردۇر.

ئالتۇن ئۈچبۇرجەك: «ئالتۇن ئۈچبۇرجەك» تايلاند، بېرما، لائوستىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەت چېگرىلىنىدىغان جايغا جايلاشقان ئۈچبۇرجەك شەكىللىك يەر بولۇپ، ئومۇمىي يەر كۆلىمى تەخمىنەن بىر يۈز ئەللىك مىڭ كۋادرات كىلومېتىردىن بىر يۈز توقسەن مىڭ كۋادرات كىلومېتىرغىچە كېلىدۇ. بۇ يەر دۇنيا بويىچە ئىككى چوڭ ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىلىدىغان رايونىنىڭ بىرى. بۇ يەرگە كۆپ مىللەت ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ئاھالىسى تەخمىنەن بىر مىليون. بۇ يەر ئۇزۇن يىللىق، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئەپيۇن تۇرىدىكى زەھەرلىك چېكىملىك ئىشلەپچىقىرىلىدىغان رايونغا ئايلىنىپ قالغان. خەلقئارا زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تەكشۈرۈش تەشكىلاتىنىڭ مۆلچىرىگە قارىغاندا، «ئالتۇن ئۈچبۇرجەك» ئامېرىكا زەھەرلىك چېكىملىك ئىستېمال بازىرىنىڭ يېگىرمە بەش پىرسەنتىنى، ياۋروپا زەھەرلىك چېكىملىك ئىستېمال بازىرىنىڭ

سەكسەن پىرسەنتىنى تەمىنلەيدىكەن. بۇ يەردە ئىشلەپچىقىرىلغان زەھەرلىك چېكىملىك پۈتۈن دۇنيادىكى ئەپيۇن ۋە خىروئىننىڭ يەتمىش پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىكەن. بۇ يەرنى دەسلەپتە 1949 ـ يىلى گومىنداڭ ئارمىيىسىدىن قالغان لو مەنشىڭ ئىگىلەپ، كەڭ دائىرىدە ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆز ئالدىغا يەرلىك پادىشاھ بولۇۋېلىپ كاتتا بايلىققا ئېرىشكەن. كېيىن ئۇنىڭ ئوغرىنى كونسا ئىگىلەپ، بۇ يەرنى خەلقئارالىق زەھەرلىك چېكىملىك ئىشلەش مەركىزىگە ئايلاندۇرۇۋالغان. بۇ زەھەرلىك چېكىملىك مەركىزىگە تايلاند ۋە بىرما قوشۇنلىرى نەچچە قېتىم چوڭ ھەربىي كۈچ بىلەن زەربە بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش ئازايماقتا يوق، بەلكى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيمەكتە. يەنە بۇ يەردە لىن مىڭشىن، يەن شاۋمىڭ، پىڭ جاشىن قاتارلىقلارنىڭ زەھەرلىك چېكىملىك ئەتكەسچىلىك گۇرۇھلىرى بار. ئەپيۇن، خىروئىن قاتارلىق زەھەرلىك چېكىملىكلەر ئەنئەنىۋى يوللار بىلەن تايلاند، ھىندىستان، مالايشىيا، بېنگال ۋە شياڭگاڭ، ئاۋمىنلار ئارقىلىق ياۋروپا، ئامېرىكا قىتئەلىرىگە توشۇلىدۇ.

بۇ يەرنىڭ تۈپرىقى مۇنبەت، ھاۋاسى ئەپيۇنگۈل تېرىشقا تازا باب كېلىدۇ. يېقىنقى نەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇدا بىر نەچچە يىل ئەپيۇندىن مول ھوسۇل ئېلىنىدى. 1950 ـ يىللاردىن باشلاپ ئەپيۇنگۈل تېرىپ ئەپيۇن ئىشلەش شىددەت بىلەن تەرەققىي قىلىپ، 1960 ـ يىللارغا كەلگەندە ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى نەچچە تونناغا ئىككى يۈز تونناغا يەتكەن. 1980 ـ يىللارنىڭ بېشىدا يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى يەتمىش تونناغا يەتكەن. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان بۇ رايوندىكى ئەپيۇنگۈل تېرىش يەر كۆلىمى ئاتمىش ئالتە مىڭ گېكتاردىن ئېشىپ كەتكەن بولۇپ، يىللىق ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى ئىككى مىڭ سەككىز يۈز تونناغا يېتىپ، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئەپيۇن ۋە خىروئىن ئىشلەپچىقىرىدىغان بازىغا ئايلانغان. «ئالتۇن ئۈچبۇرجەك»تىكى ئەپيۇننىڭ باھاسى تۆۋەن، ساپلىقى يۇقىرى بولغاچقا، بۇ يەر خەلقئارالىق زەھەرلىك چېكىملىك ئەتكەسچىلىرىنىڭ ئالتۇن كانىغا ئايلىنىپ قالغان. بۇ يەردە ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئەپيۇن ۋە خىروئىن مەملىكىتىمىزنىڭ يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرى ئارقىلىق چەت ئەللەرگە ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە توشۇلىدۇ.

دېمەك، «ئالتۇن ئۇچبۇرجەك» مەملىكىتىمىزدىكى خىروئىننىڭ مۇھىم كېلىش مەنبەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. زەھەرلىك چېكىملىك ئەتكەسچى گۇرۇھلىرى بۇ يەردىن غايەت زور پايدىغا ئېرىشىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن «ئالتۇن ئۇچبۇرجەك» دەپ ئاتالغان.

ئالتۇن ھىلال ئاي: «ئالتۇن ھىلال ئاي» پاكىستان، ئافغانىستان ۋە ئىراندىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەت چېگرىلىنىدىغان جايغا جايلاشقان بولۇپ، يەر شەكلى ھىلال ئايغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ ئۈچ دۆلەتنىڭ ئۈچ مىڭ كىلومېتىرغا سوزۇلغان چېگرا لىنىيىسى بار. بۇ يەر تاريختىن بۇيان ئەپيۇن ئىشلەپچىرىلىدىغان رايونلارنىڭ يەنە بىرى.

«ئالتۇن ھىلال ئاي»دىكى ئىشلەپچىقىرىلغان زەھەرلىك چېكىملىك ئاساسلىقى تاجىكىستان، ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان قاتارلىق دۆلەتلەر ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىيادىكى باشقا دۆلەتلەرگە توشۇلۇپ، ئاندىن ياۋروپا ۋە شىنجاڭغا تارقالماقتا. «ئالتۇن ھىلال ئاي»دىكى پاكىستان بىلەن ئافغانىستان بىز بىلەن چېگرىداش دۆلەت. بۇلاردىن بىزگە زەھەرلىك چېكىملىك سىڭىپ كىرىش يوللىرى كۆپ. ئەگەر زەھەرلىك چېكىملىكنى چەكلەش، زەھەرلىك چېكىملىككە قارشى تۇرۇش كۈرىشى چېگرا ئورۇنلاردىمۇ چىڭ تۇتۇلمىسا، تېخىمۇ ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. 1970 ـ يىللاردا «ئالتۇن ئۇچبۇرجەك» تىكى ئەپيۇنگۇل ھوسۇلى كېمىيىپ كېتىپ، نەتىجىدە يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئەپيۇن ۋە خىروئىننىڭ باھاسىمۇ تېزلا ئۆرلەپ كەتكەن. «ئالتۇن ھىلال ئاي»دىكى ئەپيۇنگۇل تېرىغۇچىلار مانا مۇشۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئەپيۇنگۇل تېرىش يەر كۆلىمىنى تېزلا كۆپەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئەپيۇن مىقدارىنى كۆپەيتكەن.

يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان «ئالتۇن ھىلال ئاي»دىكى زەھەرلىك چېكىملىك ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسى ـ تېرىش، ئۆستۈرۈش، ئۆز جايىدا پىششىقلاپ ئىشلەش شىددەت بىلەن تەرەققىي قىلىپ ئەپيۇننىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى ئۈچ مىڭ تونىدىن تۆت مىڭ تونىغىچە بولغان ھالەتنى ساقلاپ كەلمەكتە. ئەپيۇن تېرىش كۆلىمى بولسا بىر يۈز ئون مىڭ گېكتارغا يەتكەن. «ئالتۇن ھىلال ئاي» ھازىر «ئالتۇن ئۇچبۇرجەك»نىڭ ئورنىنى ئېلىپ، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئەپيۇن تۇرىدىكى زەھەرلىك چېكىملىك

ئىشلەپچىقىرىش بازىسىغا ئايلىنىپ قالدى. ئاينىڭ شەكلى مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ بەلگىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ رايون «ئالتۇن ھىلال ئاي» دەپ ئاتالغان[1]...

قاھار بۇ ئۇزۇن ماقالىنى مۇشۇنچە ئوقۇپ بولدى قىلدى. ئۆزى چارچاپمۇ قالدى. تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئادەمنىڭ يۈرىكىنى سىقىدىغان ھېكايىسى، ئالەمنى بالايىئاپەت بېسىپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدىكى بىرنەچچە ماقالە، ئۆزىنىڭ قاپقاراڭغۇ تەقدىرى ئۇنى شۇك قىلىپ قويدى. ئۇ چۈشىنىكسىز گەپلەر بىلەن جۆيلۈپ ياتقان تۆمۈر دوختۇرنىڭ يېنىغا يانپاشلىدى. ئەگەر ئۇنىڭ ئەقلىنى، ھېسسىياتىنى بىر دەم - بىر دەم ئوڭتەي - توڭتەي قىلىپ ئۆز كەچمىشلىرىنى سۆزلەۋاتقان مۇنۇ ئادەم بولمىغان بولسا، قاھارنىڭ ئەتىسى نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئۇ ئەۋلىيا ئەمەس، ياغاچ ئادەممۇ ئەمەس. ئۇنىڭدا ئورگانىزم بارغۇ، بولدى، ئۇمۇ خۇمار بولىدۇ، ئادەملەردىن، قۇياشتىن قاچىدۇ، تاشلاندۇق، مەينەت يەرلەرگە يۈگۈرەيدۇ، ئاغزىدىن شۆلگەي، بۇرنىدىن ماڭقىسىنى ئېقىتىپ لالما ئىتتەك سوكۇلداپ يۈرىدۇ، بىرسىنىڭ ئاغزىغا، بىرسىنىڭ قولىغا، بىرسىنىڭ كۆزىگە، بىرسىنىڭ يانچۇقىغا قاراپ قۇلچىلىق قىلىدۇ، بىچارىلەرچە يەردە دومىلايدۇ، ئەسەبىيلەرچە بېشىنى تامغا ئۇسىدۇ، ئاخىر پوق - سۈيدۈكىگە چىلىشىپ شەرمەندىلەرچە ئۆلىدۇ!

قاھارنىڭ نەپسى قىسىلدى، ھېلىلا بىرسى كېلىپ ئاشۇنداق قىسمەت ساقلاپ تۇرغان يەرگە ئۇنى مەجبۇرىي ئاپىرىپ تاشلايدىغاندەك كەينىگە سىلجىپ دۇمبىسىنى تامغا چاك چاپلىدى، قاراڭغۇلۇق ئىچىگە ئىلتىجا بىلەن تىكىلدى، بىرسى قۇلىقىغا زەھەرخەندىلىك بىلەن «ئەمدى سەن تۇگەشتىڭ» دەۋاتقاندەك ئىكى قۇلىقىنى چىڭدىدە ئېتىۋالدى. «زادى نېمە گۇناھىم ئۈچۈن ئاشۇ قارا كۈنلەرنى كۆرۈشكە مەجبۇرلىنىدىغاندىمەن؟...»

---

① بۇ ئۇچۇرلار شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلغان «خىرو - ئىن، ئەيدىز ۋە ئىنسانلار پاجىئەسى» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.

ئۇنىڭ يادىغا سادىق ۋە تۆمۈر دوختۇرنىڭ سادىق ھەقىدىكى سۆزلىرى كەلدى. «ماڭا راستتىنلا سادىق دۇشمەنلىك قىلغاندىمۇ؟ زەۋەرگۈل ئۇچۇنمۇ؟ ئەگەر سادىق شۇنىڭ ئۇچۇن ماڭا زىيانكەشلىك قىلغان بولسا، ئۇ نېمانچە پەسكەش ئادەم. مېنى بۇنداق نابۇت قىلمەن دېگۈچە، گەپنى ئوچۇق قىلىپ، قىزنىڭ تاللىشىغا قويۇپ بەرسە بولمىدۇغۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە زەۋەرگۈل ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا پالان ـ پۇستان دېگەن گەپمۇ بولمىغان تۇرسا، پەقەت يېقىن ئۆتكەن يېرىمىزلا بار شۇ. شۇنىڭغا مۇشۇنچىلىك يامانلىق قىلىش كېتەمدۇ؟ ئەگەر زەۋەرگۈلنىڭ راستتىنلا ماڭا كۆڭلى بولسا، مەن ئۆلگەن بىلەنلا سادىققا مەيلىنى بېرەرمۇ؟ سادىق نېمىشقا بۇلارنى ئويلىمايدۇ؟ ئۇ نېمىشقا شۇنچىلىك يېنىكلىك بىلەن مېنى ئۆلۈم يولىغا ئىتتىرىدۇ؟ بىر ئادەمنىڭ ھاياتى ئۇنىڭ ئۇچۇن بىر كىلو ئۇزۇمدەكلا شۇنچە ئاددىي نەرسىمىدۇ؟ ئۇلار بىر ئادەمنى بىئاقىت ھالاكەت يولىغا باشلىغاندا، ئۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى، ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ قانچىلىك گۇناھكار بولىدىغانلىقىنى، ھامىنى سورىقى بولۇپ، جازاسىنى تارتىدىغانلىقىنى ئويلىمامدىغاندۇ؟ ھېچبولمىسا، شۇ ئۆلۈم ئىشىنى پىلانلىغاندا يۈرىكىدە ئازراق بولسىمۇ قورقۇنچ پەيدا بولمامدىغاندۇ؟ ئەگەر ساق ـ سالامەت قايتالىسام، بۇ ئىشنى راست سادىق قىلغان بولسا، ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن يۈزمۈيۈز تۇرۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىسەم بۇلارنى ئېنىق سورايمەن. ياق، ئۇنىڭ بىلەن چوقۇم يۈزلىشىمەن. بىر ئادەمنى ئۆلۈمگە دۇچار قىلغاندا قانداق تۇيغۇدا بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىشىم كېرەك... ئەگەر بۇ يەردە تۆمۈر دوختۇرەك ھالغا دۇچار بولسامچۇ؟ ھازىرغۇ ئۇ مېنىڭ تامىقىمنى يەپ مېنى قوغداۋاتىدۇ. ناۋادا، ئۆزى دېگەندەك ئۆلۈپ كەتسىچۇ؟ مېنىڭ ئۇ زەھەرلىك تاماقنى يېمەي نېمە ئامالىم؟ يېسەم ئاقىۋىتىم شۇ، يېمىسەم قاچالايمەنمۇ؟ قارىغاندا... مېنىڭ قىسمىتىممۇ شۇ ئوخشايدۇ. شۇنداق بولغاندىكىن، قېنى بۇ خىروئىن دېگەن قانداق نېمىكىن، بىر تېتىپ باقاي. ھەرقانچە

ئازاب بولسىمۇ، مەن تۇرپاندا كىنوخانا ئالدىدا تارتقان ئازابلارچىلىك ئەمەستۇ؟ مۇشۇنچىلىك جاھان ئىكەنغۇ... ياق، ياق! قاراپ تۇرۇپ ئالدىراپ ئۆزۈمنى نابۇت قىلماي. ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ياخشىلىقىغا جاۋاب قايتۇرىدىغان ئادەملەر تۇرسا. نابۇت بولسامۇ ئۆز - ئۆزۈمنى نابۇت قىلماي. قېنى، ئۇلار قانداق قىلىدىكىن، كۆرۈپ باقاي. بولمىسا، مۇشۇ يەردە ئۆلۈپ كېتەرمەن. ئەسلىمىغۇ ئاشۇ دەرەخلىكتە ئۆلۈپ كەتمەكچىدىم. ئۆلۈمۇم كەينىگە سۈرۈلۈپتۇ شۇ...»

قاھار ئاشۇ خىياللار بىلەن ئۇخلاپ قالدى. ئۇ تاڭ ئاتقۇچە سادىقنى چەكسىز كەتكەن كۆك شېغىللىق تۈيۈق سېيىدا قوغلاپلا چۈش كۆرۈپ چىقتى. قويۇقاندا ئۇنىڭ قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن، بېشى ناھايىتى ئېغىر ئىدى.

تۆمۈر دوختۇر ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئارتۇق گەپ قىلمىدى ۋە تاماكىسىغا ئوت ياقتى. بىردەم ئۆزىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ كەتكەن قاھار ئۆزىنى تۇگىشىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. ئۇينىڭ ئىچىنى ئەمدى ئۆلۈم بۇرۇقتۇرمىلىقى قاپلىغاندەك بولۇپ، تولىمۇ سۈرۈنلىشىپ كەتتى.

شۇ ۋاقىتتا «ئىشەك» تاراقلاپ ئېچىلىپ تونۇش ئاۋاز ئاڭلاندى:

— شۇڭغۇرۇچ لاۋتېنىڭ، موما سەي يىگىتىنىڭ.

ئەمدى بۇ ئاۋاز قاھارغا «زەھەر قاھارنىڭ» دېگەندەك ئاڭلىنىپ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى. قاھار ئىشەك تۇۋىگە بېرىپ، كۆڭلى خالىمىغان ھالدا تاماقلارنى ئېلىپ جايىغا كەلدى. ئۇنىڭغا شۇ تاپتا ئىككى ھورنان ئىككى بازغان بولۇپ، ئىككى چېكىسىگە تەڭ تېگىپ، مېڭە قېتىقىنى چىقىرىۋېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

تۆمۈر دوختۇر ئارتۇق گەپ قىلماي، قاھارنىڭ چىنىسىنى قولىغا ئالدى. بىردىنلا قاھاردا تۆمۈر دوختۇرغا ئۆزىنىڭ زەھىرىنى بېرىۋاتقاندەك تۇيغۇ پەيدا بولدى - دە، دەرھال چىنىنى تارتىۋالدى.

— ياق، ياق...سىزمۇ يېمەڭ،— دېيىلدى ئۇ ئارانلا.

ــ تاماقنى يېمىسەك، ئۇلار بىز توسۇپ قالالمايدىغان ۋەھشىي ئۇسۇلنى قوللىنىشى مۇمكىن،ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر بۇنىڭغا ئاللىقاچان تەييارلىنىپ قويغانەك تەمكىنلىك بىلەن،ــ مەن ئاخشاملا دېمەكچىدىم، ھاردۇق يېتىپ قالدى. ئۇلار شۇ تاپتا سېنى بۇ تاماقنى يەپ قىلتاققا چۈشتى دەپ ئويلاپ، سەندىن خاتىرجەم. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ مۆلچەر قىلغان ۋاقتىغا بارمىغۇچە، سېنى بۇ يەردىن چىقارمايدۇ. شۇڭا سېنىڭمۇ يالغاندىن ئۇلارنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىشىڭغا توغرا كېلىدۇ.

قاھار ئۇنىڭغا چۈشەنمەسلىك نەزىرى بىلەن قارىدى.

ــ يالغاندىن خۇمار بولۇپ قالغان قىياپەتكە كىرىۋالسەن. مەن ساڭا دېدىم، مەن ئاللىقاچان تۈگەشكەن ئادەم. نېمىلا بېگىنىم ياكى يېمىگىنىم بىلەن بەربىر. ئەمما سېنىڭدەك گۇناھسىز ئادەمنى قۇتقۇزۇپ قالمىسام بولمايدۇ. بۇنىڭ بەدىلىگە ۋاقتى كەلگەندە مېنىڭ بىر نەچچە تەلىپىمنى ئورۇنداپ بېرىسەڭ بولىدۇ. تەلىپىمنى ۋاقتى كەلگەندە دەيمەن. سەن ئاق كۆڭۈل بالا، ۋەدەڭدە تۇرىسەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ سەن ئورۇنداپ بولالمايدىغان تەلەپمۇ ئەمەس.

قاھار: «بەلكىم، تۇغقانلىرىغا ئۇنىڭ بۇ يەردىكى ئەھۋالىنى يەتكۈزۈپ قويىدىغان ئىشتۇ» دەپ ئويلاپ بېشىنى لىڭشىتتى.

تۆمۈر دوختۇر ئىشتىنىڭ ئۈستىگە چۈشكەن تاماكا چوغىنى قېقىش ئۈچۈن سۆزدىن توختىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ كىيىمىدە بۇنداق تۆشۈك كۆپ ئىدى. تاماكا چەككەندە خىيالى بىر يەردە تۇرمىغاچقا شۇنداقمۇ، تۆمۈر دوختۇر تاماكا چوغىنىڭ كىيىملىرىگە چۈشۈپ كۆيدۈرۈپ قويۇۋاتقانلىقىنى كۆپىنچە چاغلاردا تۇيماي قالاتتى.

تۆمۈر دوختۇر سۆزىنى داۋام قىلدى:

ــ مېنىڭ پىلانىم مۇنداق ئۇكام: سەن قىينالساڭمۇ مېنىڭ تامىقىمنى يېگىن. كېيىن خۇمار بولغان قىياپەتكە كىرىۋالسەن. ئۆتكەندە مېنى كۆردۈڭغۇ، ئاشۇنداق ۋارقىرايسەن، دوملايسەن، قىسقىسى، ئويۇن كۆرسىتىسەن. ئۇلارنىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ. ئۇلار سېنىڭ خۇمار بولۇپ قالغىنىڭغا ئىشەنگەندىن كېيىن سېنى

قويۇۋېتىدۇ. سەن بۇ يەردىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن بىر ئامال قىلىپ شىنجاڭغا قايتىڭ. بولمىسا، سېزىلىپ قالساڭ، ئادەمگە تەلەي دېگەن نەرسە كېلىۋەرمەيدۇ. ئېسىڭدە تۇت، بۇ يەردىن چىققاندىن كېيىن شىنجاڭدىن كەلگەن ئۇيغۇر بولسىمۇ، ئامال بار راست ئەھۋالىڭنى ئېيتما. پەقەت بولالمىغىنىڭدا شىئەندىكى ئالىي مەكتەپلەرگە بار. ئۇ يەردىكى شىنجاڭدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار ھەرھالدا ساڭا ياردەم قىلىدۇ.

قاھارغا قاراڭغۇ ئۆيدىن قۇياش كۆتۈرۈلگەندەك بولدى. ئىنسان شۇنداق ئىكەن: ھاياتلىق ئۈمىدى ئۈزۈلگەندە، ئادەم ھەممىدىن كېچىپ، ھەرقانچە تەھدىتلەردىنمۇ قورقۇپ قالمايدىكەن، ھەممىگە پەرۋاسىز قارايدىكەن. ئەگەر ھاياتلىقتىن ئازراق بولسىمۇ ئۈمىد تۇغۇلدىمۇ، بولدى، ئادەم قەيسەر، ئىنتىلىشچان، شۇنداقلا ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىدىكەن. شۇڭىمۇ، ئاخشامدىن بۇيان شۇكلىشىپ، ئۆلۈمنى ئويلاپ ۋەھىمە بېسىپ، ھەتتا ھەممىدىن ۋاز كېچىپ كەتكەن قاھار شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ ھاياتقا نەقەدەر تارتىشۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. «شوۋۇگۇروچ ئىچىسەم نېمە بوپتۇ؟ قورسىقىغا شۇمۇ يوق ئاچ - توق يۈرگەنلەردىن مىڭ ياخشىغۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ھايات قالىدىغان ئىش بولسا، ئۇنچىلىك ئاچ قېلىش نېمىتى!» شۇلارنى ئويلاپ ئۇلگۈرگەن قاھار ئۆزىنى يېنىك سېزىپ، تۆمۈر دوختۇرغا ئۈمىد بىلەن باقتى:

— تۆمۈر ئاكا، سىزگە كۆپ رەھمەت. ئەگەر سىز بولمىغان بولسىڭىز مەن قانداقمۇ قىلاردىم؟ سىزنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمەن، سىزنىڭ قانداق تەلىپىڭىز بولسىمۇ ئورۇندايمەن. ئەگەر ھازىرچە قولۇمدىن كەلمىسە، بىر ئۆمۈر تىرىشىپ، تەلىپىڭىزنى ئورۇندايمەن. ماڭا ئىشىنىڭ ئاكا، مەن ھەرگىز سىزگە يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشنى قىلمايمەن. سىزگە قەسەم قىلىپ بېرىمەن...

قاھار سۆزلىگەنچە ھاياجانلىنىپ كەتتى. تۆمۈر دوختۇر بولسا يەنە شۇ تەمكىنلىكى بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

ــ بولدى، قەسەم قىلمىساڭمۇ بولمىدۇ، ئۇكام. مەن ساڭا ئىشەنگەچكە مۇشۇنداق قىلىۋاتىمەن. يەنە دەي، ئېسىڭدە تۇت، مېنىڭ نېمە بولۇشۇم بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، ئاچلىقتىن، يالغۇزلۇقتىن ھەرقانچە قىينالساڭمۇ غەيرەت قىل، بۇلارغا ھەرگىز چاندۇرما.

قاھارنىڭ كۆزلىرىگە ياش كەلدى. ئۇ تۆمۈر دوختۇرنىڭ يېڭنە ئىزى قاپلىغان قولىنى چىڭ تۇتۇپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى. تۆمۈر دوختۇر قولىنى تارتىۋېلىپ يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى.

ــ ئۇكام، ساڭا يەنە بىر گەپنى دەپ قويماي. مەن جېنىمنى ئېلىشقا بارغانچە قىستاپ كېلىۋاتقان زەھەرنى تومۇرۇمغا ئۇرغاندىن كېيىن بەزىدە قېتىپ قېلىشىم مۇمكىن. ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسام ئاغزىمغا پۇۋلەپ نەپەس ئالدۇرغىن ياكى بولمىسا يۈرىكىم ئۇستىگە مۇشتلىساڭمۇ بولىدۇ، بولمىسا شۇ قېتىپ قالغانچە مەڭگۇ قېتىپ قالماي دەپ قورقمەن. راستلا شۇنداق بولۇپ قالسام، قورقمايلا شۇنداق قىل،ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر ھېچقاچان كۆرۈلمىگەن جىددىي تەلەپپۇز بىلەن. ئاندىن ئۇ بىر ھازا تۇرۇۋېتىپ قوشۇپ قويدى،ــ نېمىلا دېگەنبىلەن يەنىلا جان تاتلىق ئىكەن، ئۇكام. ئىمكانىيار بۇ ھاياتقا تارتىشىدىغان ئىش ئىكەن.

توغرا، ھايات ھاياتى ئاخىرلىشىۋاتقانلار ئۈچۈن تېخىمۇ تاتلىق. ھاراقنىڭ ئۆمۈرگە ئىكەك ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئىچىمىز. ھاراق بىرمۇنچە كېسەللىكنى تېنىمىزگە چاپلىغاندىلا ئالدىراپ داۋالىنىشقا چۈشمىمىز. مانا بۇ ھاياتقا تارتىشقىنىمىز.

قاھار ئولتۇرۇپلا قالدى. مانا، نەچچە ۋاقتىن ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي پاراڭ قىلىپ ئولتۇرغان تۆمۈر دوختۇرمۇ شۇ تاپتا ھاياتنىڭ غېمىنى قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا قاراپ قاھار ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلىدى: «تۆمۈر دوختۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلايمەن، ئۇ قىل دېگەننى قىلىپ، بۇ يەردىن تىنچ - ئامان چىقىپ، شىنجاڭغا قايتىمەن. شىنجاڭغا سالامەت كېتىپلىۋالسام، قالغان ئىشلار شۇ چاغدا بىر گەپ بولار...»

ئون بىرىنچى باب

شىئەندىن سادىق بىلەن سايىمىنىڭلا قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان زەۋەرگۈل تەئەججۈپتىن تۇرۇپلا قالدى. ھېمىت نەنسەنچى بولسا ساقلىنى تۇتاملاپ خەپلەپ ئولتۇرالماي كەتتى:

— شۇ بىچارە بالىنى خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن.

زەۋەرگۈل قولىدىكى قاھار ئۇچۇن كەشتىلەۋاتقان قوليا‌غلىقنى نەچچە رەت مىجىقلىدى.

— نېمە بولغاندۇ ئۇ بالىغا؟ — ھېمىت نەنسەنچى تەكرار — تەكرار ئۆزىگە سوئال قويا‌تتى.

— سودىسى ئوبدان بولغان بولسا، سادىقلار يەنە ئۇزۇم ئالغىلى چىقتىمۇ — يە؟ — دېدى زەۋەرگۈل ئېھتىيات بىلەن.

ئېغىر تىنىپ بېشىنى چايقىغان ھېمىت نەنسەنچى پاختىلىق چاپىنىنى كىيدى:

— مەن بېرىپ ئۇقۇشۇپ باقاي.

ھېمىت نەنسەنچى ئۆزىنى باسالماي ئۇدۇل سادىقنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. زەۋەرگۈل بولسا ياغلىقنى كۆكسىگە باسقانچە قالدى.

زەۋەرگۈل بۇنداق بولارىنى پەقەت ئويلىمىغانىدى. ئۇ قاھار كەتكەندىن باشلاپ كۇن ساناپ ئولتۇردى. گەرچە ئۇ سادىقا ئۆزىمۇ چۈشىنىپ بولمايدىغان جاۋابنى بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن سادىقنى چىن كۆڭلىدىن ئەسلىيەلمەيۋاتاتتى. سادىقنى ئويلىسىلا ئارقىسىدىن ئۇلىشىپلا قاھار خىيالىغا كىرىۋالاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا قاھار بىلەن بىللە كىتاب ئوقۇغانلىرىنى ئەسلەپ كېتەتتى. بەزىدە پاتىگۈل كېلىپ چۈشۈلداپ سادىق ۋە توي توغرۇلۇق گەپ قىلسا، زەۋەرگۈل دەسلەپ بېشىنى لىڭشىتىپ ئاڭلايتتى. ئاخىرىغا بېرىپ پاتىگۈل تويىنىڭ ھەشەمىتى ھەققىدە

كۆپۈپ سۆزلىسە، زەۋەرگۈل: «شۇ تاپتا قاھار نېمە ئىش قىلىۋاتقاندۇ؟» دەپ ئويلاپ قالاتتى. مانا پاتىگۈلنىڭ دەۋتى بىلەن سادىقا تەييارلاۋاتقان قولياغلىقنى ئۇ ئۆزىمۇ تۇيمايلا ياغلىقتىكى ئەمدىلا كەشتىلەپ بولغان ئىككى غۇنچىنىڭ يېنىغا «ك» ھەرپىنى كەشتىلەپ قويدى. بۇ ئەلۋەتتە قاھار ئىككىسى كۆزلىرى ياش ھالدا يانمۇيان ئولتۇرۇپ ئوقۇغان «ئۆكسۈش» رومانىدىكى كەنانىنىڭ ئىسمىنىڭ باش ھەرپى. شۇنداق بولغاچقا زەۋەرگۈل سادىقا ۋەدە بەرگەندەك قىلغان بىلەن كىمگە كۆڭۈل بېرىشنى ھېچ بىلەلمىدى...

زەۋەرگۈل مانا مۇشۇنداق مۇرەككەپ ھېسسىياتلار ئىلكىدە قىينىلىپ كۈنلەرنى توشقۇزۇۋېدى، ئۇنىڭ يۈرىكىنى زېدە قىلىپ قاھار كەلمەپتۇ.

ھېمىت نەنسەنچى سادىقنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، سادىق كۆپۈپ سۆزلەپ، ئۇزۇمنى نېسى بەرگەن كىشىلەرگە پۇلنى بېرقانچە كۈندىن كېيىن بېرىش توغرۇلۇق ئەھۋال چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۆي ئىچى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا تولغانىدى. سايىم بولسا بىر چەتتە ھۆججەت يېزىپ، سادىقنىڭ شەخسىي تامغىسىنى بېسىش بىلەن ئالدىراش ئىدى.

سادىق قاپىقى سېلىنغان ھالدا قايناپ سۆزلەۋېتىپ ئىشىك تۈۋىدە ئۆزىگە مىختەك تىكىلىپ تۇرغان ھېمىت نەنسەنچىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:

ــ ھېمىت ئاكا، سېنىڭ نېمىگە كەلگىنىڭنى بىلىمەن. كۆرۈۋاتسەن، ھازىر مەن ئالدىراش. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن بىلەن ئوبدان سۆزلەشمىسەم بولمايدۇ. شۇڭا ئىشىم بېسىققاندا ئۆيۈڭلەرگە باراي.

كەچقۇرۇن پاتىگۈل ئايىغىنى تاقىلدىتىپ زەۋەرگۈللەرنىڭ ھويلىسىدا پەيدا بولدى.

ــ ۋاي، زەۋەر، بىردەملىككە سادىق سىلەرنىڭ ئۆيىگە كەلگۈدەك. ساڭا نېمىلەرنى ئەكەلگەندۇ ئۇ بايۋەچچە؟ ــ پاتىگۈل ھەدەپ توپلىينىڭ ئېگىز، ئىنچىكە پاشىنىسىنى يەرگە ئۇرۇپ

قويـاتتى،ــ دەپ بېـرىڭ دېسەم، دېگىلى ئـۇنىمـىدى. قارىغـانـدا، خېلىلا ئېسىل كـىيىم.

زەۋەرگـۈل مـىيىقىدا كـۈلـۈپ قويدى ۋە بارغانچە ياسانچـۇق بولـۇپ كېتىۋاتقان دوستىنىڭ توپلىيىغا قاراپ دېدى:

ــ تـوپلىيـىڭ بەك چـىرايلىق ئـىكەن. بـىراق سەن توپـلـەي ئالدىدا چېنىپ قاپسەن.

ــ چـىدىماس،ــ دېدى پـاتـىگـۈل يـالـغاندىـن. شـۇ تاپـتـا ئـۇ زەۋەرگـۈلنىڭ ئۆزىنى ئەمـەس، توپلـىيـىنى مـاختىغـىنىدىـن رازى بولـۇپ، خـۇشال بولـۇۋاتاتتى. شـۇنداق، ياسانچـۇقلار ئۆزى بىلـەن ــ گـۈلـدەك چـىرايى، بـىلـىمـى، ئەخلاق ـ پەزىـلىتى بـىلەن ئـەمـەس، بەلكى كـىيـگەن كـىيـىمى بىلـەن ماخـتـىنىـدۇ. شـۇڭا ئـۇلارنـىڭ نەزىرىدە كـىيگەن كـىيـىمنىڭ بىر تـال تـۈگمـىسىنىڭ ساڭگىلاپ قـېلىشى ياكى قـولـيـاغلىـقى بىلـەن كـىيـىم رەڭگـىنـىڭ ياراشماسلىقىمـۇ گـۈزەللىكىنىڭ تـۈگىنى.

پاتىگـۈل بىردەم قولىدىكى سائەتكە، بىردەم توپلىيىغا قارىغىلى تـۇردى. زەۋەرگـۈل بولسا سادىقنى نېمە سـۆزغا ئەكېلىدىكىـن، دەپ ئەمەس، بەلكى قـاھار ھەققىدە قانداق خـەۋەر ئەكېلىدىكىـن دەپ تاقەتسىزلىنىپ ساقلاشقا باشلىدى.

ــ سادىقنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولـۇپ قالدى،ــ دېدى پاتىگـۈل تىتىلداپ،ــ ھېمـىت ئاكام بىر يەرگە چـىقىپ تـۇرسا بولاتتى. بولمىسا بىزگە ئەپسىز.

ــ تولا ياغلىمىلىق قىلما،ــ دېدى زەۋەرگـۈل جىلە بولـۇپ،ــ چـىقىپ تـۇرۇش توغرا كەلسە سەن چـىقىپ تـۇرساڭ بولىدۇ.

پاتىگـۈل خاپا بولـۇپ دومسايدى.

ئاڭغىچە سادىق كـىچىك سومكىسىنى قولـتـۇقىغا قىستـۇرۇپ، بىر قـارا سومكـىنى كـۆتـۇرگـەن سايىمـىنى ئەگەشـتـۇرۇپ كـىرىـپ كەلدى.

ــ تـىنچلىـقمـۇ زەۋەرگـۈل؟ ئـوبدان تـۇردىڭىزمـۇ؟ــ سـادىـق خـۇشاللىق بىلەن سورىدى.

ــ ئوبدان قايتىپ كەپسىلەر،ــ دېدى زەۋەرگـۈل سـادىققا يـەر

تېگىدىن قاراپ. سادىق بىلەن سايىم ھەققەتەن پۈزۈر كىينۈۋالغاندى. سايىمنىڭ تۇرقىدىن كۆرەڭلىكى چىقىپ تۇراتتى.

ئاڭغىچە ھېمىت نەنسەنچى ھويلىغا چىقتى. قىسقىلا ئەھۋاللىشىتىن كېيىن ئۇلار ئۆيگە كىردى. ئوتتۇرىدىكى يوچۇنلا كەيپىياتتىن مەڭدەپ قالغان پاتىگۇلمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ ئۆيگە كىردى.

ــ ھېمىت ئاكا، گەپنىڭ ئۆزىنى دېمىگۈچە، باشقا گەپكە ئورۇن يوق ئوخشايدۇ، ــ دېدى سادىق سىلىق ـ سىپايە بولۇشقا تىرىشىپ، ــ ھەرقاچان قاھارنىڭ دېرىكىنى ئالالمايسىلار. پۇشۇپ قالغاندۇ؟ شۇنداق بولغاندىكىن، مەنمۇ گەپنى ئۇدۇللا قىلاي. شۇنىڭغا بارساق بىز دېيىشكەن سودىگەرلەر لەنجۇدا ئىكەن. ئۇلار كەلگۈچە قاراپ تۇرمايلى، دەپ بازار تەكشۈرسەك، ئۇزۇمنىڭ پارچە باھاسى يۇقىرى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سودىگەرلەر كەلگۈچە ئۇزۇمنى بىر نەچچە كۈن پارچە سېتىپ تۇرىدىغان بولدۇق. پارچە سېتىش جاپا بولىدىغان بولغاندىكىن، ساتقۇچىغا جىڭ بېشىدا ئىككى كويدىن ئايرىيدىغان بولدۇق. بۇنى ئاڭلاپ، قاھار مەنمۇ ئازراق پۇل تاپاي، دەپ بۇ ئىشقا ئارىلاشتى. مەن، ھېمىت ئاكام سېنى سودىغا ئارىلاشتۇرما دېگەن دېسەممۇ ئۇنىماي تۇرۇۋالدى.

ــ ھېچبولمىسا مەن بىللە چىقاي دېسەم، مېنىمۇ ئۆزۈڭ ئايرىم قىل دەپ ئۇنىمىدى، ــ دەپ گەپ قىستۇردى سايىم.

ــ شۇنىڭ بىلەن بىز ئويلىشىپ ئۇنى ئۇزۇمگە قارايدىغان، قايسىمىز سېتىپ بولساق، ئەۋەتكەن ماشىنا بىلەن ئۇزۇم ئاپىرىپ بېرىدىغان ئىشقا ئورۇنلاشتۇردۇق. بېرىدىغان ھەق جىڭ بېشىغا بىر كويدىن بولدى.

ــ ئىشلەمچىلەر ماشىنىغا بېسىپ بېرىدۇ. ئۇ ماشىنىدا ئولتۇرۇپ ئەكېلىدۇ. ئۆزىمىز چۈشۈرۈۋالىمىز. سادىق ئۇنى ھەققەتەن ئايىدى، ــ دەپ يەنە گەپ قىستۇردى سايىم.

ــ راستتىنى دېسەم، سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلىدىم، ھېمىت

ئاكا، ــ دېدى سادىق سۆزىنى داۋام قىلىپ، ــ سېنىڭ تاپىلىغىنىڭ بويىچە ئۇنى سودىغا ئارىلاشتۇرماي دېدىمغۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككى كۈن ئۆزۈم ساتتۇق. سودىمىز ئويلىغىنىمىزدىنمۇ ياخشى بولدى. ھەممىمىز خۇشال بولدۇق. ئەمما ئۇچىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن ئەۋەتكەن ماشىنا ئامبارنى ئېتىكىكەن، دەپ كەلدى. ئىككى قېتىم ئەۋەتسەكمۇ شۇنداق. بولماي بارساق، ئامبار راستىنلا قۇلۇپلاقلىق. قاھارنى بازارغا كەتتىمۇ ــ يە، دەپ ساقلىدۇق. كەچكىچە يوق. بولماي ئامبارنىڭ ئىگىسىنى تاپساق... نېمىسىنى دەي، ھېمىت ئاكا، قاھار ئامبارىدىكى ئوتتۇز بەش تونىنا ئۆزۈمنى بازارىدىكى توپ باھادىنمۇ بىر يۈەن تۆۋۈنىگە سېتىۋېتىپ كېتىپتۇ. ئىشەنمىدۇق، ساقچى چاقىردۇق. شۇ يەردىكى ئىشلەمچىلەرمۇ گۇۋاھلىق بەردى. شۇنىڭ بىلەن تەرەپ ــ تەرەپتىن ئىزدىدۇق، نەچچە كۈن ئىزدىدۇق، ئۇ يوق. ئامالسىز قالغان ئۆزۈملەرنى سېتىۋېتىپ، قاھارنى ئىزدەشنى تونۇش ــ بىلىشلەرگە ھاۋالە قىلىپ قويۇپ قايتىپ چىقتۇق. ئۆزۈڭ بىلىسەن، ئوتتۇز بەش تونىنا ئۆزۈم دېگەن... تۈنۈگۈنكى سەن ئۆيدە كۆرگەن جېدەل شۇ. شۇنچە كۆپ ئۆزۈم شامالغا ئۇچۇپ كەتسە، ئەلۋەتتە مەن ھەممىسىنىڭ پۇلىنى بىراقلا بېرەلمەيمەن ــ دە، شۇڭا ئۇلارغا بىر ھەپتىلىك مۆھلەت بىلەن ھۆججەت يېزىپ بېرىپ تۇردۇم. بولغان ئەھۋال مانا شۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھېمىت نەنسەنچى، زەۋەرگۈللا ئەمەس، ھەتتا پاتىگۈلمۇ ھاڭ ــ تاڭ قالدى. پەيتى كەلسە گەپ قىستۇراي دەپ تۇرغان سايىمۇ سادىقنىڭ شۇنچە تەبىئىي، شۇنچە راۋان، شۇنچە سەمىمىي سۆزلىگىنىگە قاراپ ئىشىنىپ قالغىلى تاسلا قالدى.

ــ ئۇ ھەتتا نەرسە ــ كېرەكلىرىنمۇ تاشلاپ كېتىپتۇ، ــ دېدى سادىق. شۇندىلا سايىم ئۆزىگە كېلىپ، باياتىندىن بېرى پاتىگۈل «قانداق ئېسىل سوۋغات باردۇ؟» دەپ تەلمۈرۈپ تۇرغان قارا سومكىنى كارىۋات ئۈستىگە قويدى.

ھېمىت نەنسەنچى ئۆزى بەرگەن سومكىنى توندى. سومكىدىن

ئۇلارغا تونۇش بولغان كىيىم ـ كېچەك، تەييار چۆپ قاتارلىق نەرسىلەر چىقتى. سايىم ئاخىرىدا بىر قۇتا قورۇلغان گۆشنى ئېلىۋىدى، زەۋەرگۈلنىڭ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ قالدى.

ــ ھېممەت ئاكا، مەن ساڭا يۈز كېلەلمەيمەن، ئالدىڭدا خىجىل،ــ دېدى سادىق تۆۋەنچىلىك بىلەن،ــ بىراق، تارتقان زىياننىڭ دەردىنى تارتماي ئامالىم يوق. شۇنىڭدىن بولسىمۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنىپ قېلىڭلار.

ئۇنىڭ گەپدانلىقىغا سايىم ھەيرانلا قالدى.

ــ بولدى، ئۇكام،ــ دېدى ھېممەت نەنسەنچى يۈرىكى قاتتىق ئاغرىپ، ئاندىن ئەلەم بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى،ــ بىز سېنىڭ ئالدىڭدا خىجىل. ھازىرچە توغرا چۈشىنىپ تۇر.

ــ ئويلىشىپ بېقىڭلار، بۇنى باشقىلارغا ئۇقتۇرىمىزمۇ ياكى يۇرتىغا كەتتى، دەپ قويىمىزمۇ؟ ئىختىيارىڭلار،ــ دېدى سادىق ۋە خوشلىشىپ كەينىگە ياندى. ئۇلارنى پاتىگۇل بىلەن زەۋەرگۈل ئۇزىتىپ چىقتى.

ــ زەۋەرگۈل، ئۇ ئىش ئايرىم. مەن سىزگە ئازراق بىر نەرسە ئالغاچ كەلگەنىدىم، كەچتە پاتىگۇلدىن ئەۋەتىپ بېرىمەن.

ــ رەھمەت،ــ زەۋەرگۈلنىڭ ئاۋازى بوشلا چىقتى.

ــ ئەستا، نېمە ئىش بولغىنى بۇ ئەمدى؟ــ دېدى پاتىگۇل ئۆيگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن جىلە بولۇپ.

ــ قاھار راستىنلا شۇنداق قىلغاندىمۇ؟ــ دېدى ھېممەت نەنسەنچى. ئۇ شۇ گەپنىڭ كەينىدىن ئۇلىشىپلا بوغۇزىغا كېلىپ قالغان «بۇلار ئۆزلىرى قاھارغا بىرەر چاتاق سالمىغاندۇ ـ ھە؟» دېگەن گەپنى دېيەلمىدى.

ــ مېنىڭ، ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ،ــ دېدى زەۋەرگۈلمۇ روھسىزلا.

كەيپىياتقا قاراپ بېقىپ پاتىگۇل ئورنىدىن تۇردى:

ــ كەچتە كېلەي.

ئاتا ـ بالا ئىككىسى ئەلەملىك ھېسسىيات قاينىمىدا ئەلەڭلەپ قالدى.

ـــ ئاتا، قاھار راستتىنلا شۇنداق قىلغاندىمۇ؟ ئۇ شۇنداقمۇ قىلارمۇ؟ـــ يەنە سوردى زەۋەرگۈل.

ـــ قىزىم، مەنمۇ ئىشىنەلمەيۋاتىمەن. ئۇ ئۇنداق بالا ئەمەستى. نېمە قىلىپ بۇ بالا ـ قازا ئوتتۇرىغا چىقتى ئەمدى.

ـــ ئادەم دېگەننىڭ بىر نەرسە دەپ بولمايدۇ. قاھار ھەدىسە پۇل تېپىشنىڭ غېمىدە قالغانىدى يا...

ـــ ئالدىراپ بىر نەرسە دېسەك بولمايدۇ، قىزىم.

ـــ ئۇغۇ شۇ. نېمىلا بولسا، بىر خەۋىرى بولغان بولسا...

ـــ قىزىم، يا بۇلار ئۆزلىرى قاھارغا بىرەر زەرەر يەتكۈزۈپ...

ـــ بۇنى مەنمۇ ئويلىغان، ئاتا. بىراق، ئۇلار بۇ ئىشنى يۇرتقا دېيىش ياكى دېمەسلىكنى ئىختىيارىمىزغا قويۇۋاتسا، ئۇلاردا گەپ بولسا ئالدىراپ مۇنداق دەمدۇ؟

ـــ بۇ يەرنمۇ راست. بوپتۇ، ھازىرچە قاھارنى يۇرتىغا كەتتى، دەپ تۇرايلى. بەرىبىر يېشىلمەيدىغان سىر يوق. ماڭ، چاققان بېرىپ پاتەمگە دەپ قوي، بولمىسا جاۋلىداپ بىر كەلتۇرمىسۇن بىكار.

گەپ شۇنداق بولغان بىلەن زەۋەرگۈل ئەلەم ۋە غەزەپتىن ئۆزىنى باسالماي قالدى.

مەغرۇر كېتىۋاتقان سادىقنىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ كېلىۋاتقان سايىم ئۇنىڭغا يېتىشۋېلىپ ئېغىز ئاچتى:

ـــ گەپ دېگەنگە ئۇستا بولۇپ كېتىپسەن، سادىق، تاس قالدىم مەنمۇ ئىشىنىپ قالغىلى.

ـــ سەنمۇ ئۆگەن. بولمىسا، بېشىمىزغا بالا بولىدۇ.

ـــ بولىدۇ، بولىدۇ،ـــ دېدى سايىم «بۇ سادىقتىن ھەزەر ئەيلىسەم بولغۇدەك» دەپ ئويلاپ. ئاندىن ئۆزىنىڭ ئەندىشىسىنى دېدى،ـــ بايا سەن قورقمايلا «يۇرتقا دېيىش ـ دېمەسلىك ئىختىيارىڭلار» دېدىڭغۇ. بۇ ئىش يۇرتقا يېيىلسا، بىرەر چاتىقى چىقمىسۇن يەنە، مەسىلەن، ساقچىلار ئارىلىشىپ...

ـــ بۇنىڭدىن غەم قىلما،ـــ دېدى سادىق كۆرەڭلىك بىلەن كۈلۈپ،ـــ ئۇلاردا ئۇنچىلىك ئەقىل يوق، ئەكسىچە ئۇلار بۇ ئىش

يۇرتقا يېيىلسا، شۇنداق بىرسىنى ئۆيىدە تۇرغۇزغان سەۋەبلىك باشقىلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئەيىبلىشىدىن قورقىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قاھارنى ساقچىلارمۇ تەكشۈرۈپ باردى ئەمەسمۇ. مۇھىمى، بۇ گەپ بىلەن ئۇلار بىزدىن گۇمانلانمايدۇ.

سادىق شېرىن تۇيغۇلارغا چۆمۈلۈپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. سايىمىنىڭ بولسا تېنى شۇركۈندى: «ياپىر، سادىق مەن ئويلىغاندىنمۇ قورقۇنچلۇق، ھېيلە ـ مىكىرلىك ئىكەن ئەمەسمۇ. ئەمدى ئۇنىڭ ھەممە سىرلىرىنى بىلىپ تۇرمىسام، ھامىنى مېنىمۇ بوش قويمىغۇدەك...»

※ ※ ※

ئېنىقسىز چۈشلەر تۈپەيلى قىينىلىپ ئۇخلاۋاتقان قاھار تاڭغا يېقىن سۈس ئىڭراشتىن تەستە ئويغاندى. ئۆي ئىچى شام يورۇقىدا خىرە يورۇپ تۇراتتى. قاھارنىڭ كاللىسىدا «تۆمۈر دوختۇر ئوكۇل قىلىۋاتامدۇ، نېمە؟» دېگەن ئوي پەيدا بولدى ۋە ئالدىرىماي ئورنىدىن تۇردى. ئەمما تۆمۈر دوختۇر ئوڭدىسىغا يېتىپ بەخىرامان ئۇخلاۋاتاتتى. قاھار «خامۇشلۇقتا شامنى ئۆچۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، بېرىپ شامنى ئۆچۈرۈۋەتمەكچى بولدى. بىراق، تۆمۈر دوختۇرنىڭ تولىمۇ تىنچ ياتقىنىنى كۆرۈپ سەل باشقىچە بولدى. دەرۋەقە، قاھار يېقىن بېرىپ قارىۋىدى، تۆمۈر دوختۇر نەپەسمۇ ئالمايۋاتاتتى. قاھار شۇ ھامان تۆمۈر دوختۇرنىڭ «قېتىپ قېلىش» ھەققىدىكى سۆزىنى يادىغا ئالدى ۋە ئۇنى چاقىردى، ئۇ جىم. قاھار ئۇنى قاتتىقراق نوقىدى. ئۇ يەنىلا جىم. بۇنىڭدىن قاھار جىددىيلىشىپ قالدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ، ئالدى بىلەن تۆمۈر دوختۇرنىڭ بۇرنىنى ئېتىۋېلىپ، ئاغزىغا بىر نەچچە قېتىم قاتتىق پۈۋلىدى. ئاندىن مۇشتىنى چىڭ تۇگۇپ، ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ نەق ئوستىنى نىشانلاپ قاتتىق ئىككى قېتىم مۇشتلىدى. دېگەندەك، تۆمۈر دوختۇر خارتىلداپ نەپەس ئېلىپ

مىدىرلىدى. قاھار ئېغىر ھاسىرىغىنىچە جايىدا جىممىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كەلگەن تۆمۈر دوختۇر بىر يانداپ ئۆڭسۈلى ئۆچكەن ھالدا ئولتۇرغان قاھارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ئىككىسى ئەنە شۇ ھالەتتە ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزۇۋەتتى. قاھار تۆمۈر دوختۇرنىڭ مۇڭداق ئۇزۇن خىيال سۈرگىنىنى كۆرمىگەنىدى.

ئۇلار ناشتىدا تاماقلىرىنى «ئالماشتۇرۇپ» يېيىشكەندىن كېيىن تۆمۈر دوختۇر ئالدى بىلەن ئېغىز ئاچتى:

ــ مەن كۆپ ئويلاندىم. ئەمدى ساڭا ئەڭ مۇھىم مەخپىيەتلىكىمنى دەيدىغان ۋاقىت كەپتۇ.

قاھار «يەنە نېمە مەخپىيەتلىكى باردۇ؟» دەپ ھەيران قالدى.

ــ مەن ساڭا بۇرۇنلا دېگەن،ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر تاماكىسىغا ئوت يېقىۋالغاندىن كېيىن،ــ ساڭا ئامەت ئەكېلىدىغانلىقىمنى ئېيتقانىدىم. شۇنداقلا ئەينى ۋاقىتتا مېنىڭدە نۇرغۇن پۇلنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلدىڭ. شۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەمدى ساڭا سۆزلەپ بەرمەسەم بولمىغۇدەك. سەن ئالدى بىلەن ھېكايەمنى ئاڭلا، ئاندىن ساڭا تەلەپلىرىمنى دەيمەن.

بۇ گەپكە قاھار تېخىمۇ ھەيران قالدى. «ئەمدى ماڭا نېمىمۇ ئامەت كېلەر؟ بۇ دوختۇر نېمە ئامەتنى دەۋاتقاندۇ؟» قاھار چۈشىنىكسىزلىك ئىچىدە تۆمۈر دوختۇرنىڭ سۆزلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى.

ــ مەن ساڭا ئالتۇن ھەققىدىكى ھېكايىنى سۆزلەپ بېرەي، باشتىن سۆزلەي،ــ تۆمۈر دوختۇر شۇنداق دەپ مال ـ دۇنيا ھەققىدىكى سىرلىق ھېكايىسىنى باشلىدى،ــ بىز ئۈچ بالا ئىدۇق. مەن كىچىكى. ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادى دېگەندەك ياخشى بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا كۆڭۈللۈك ياشايتتۇق. مەن ئون ياشقا كىرگەن يىلى ئاپام يوشۇرۇن يۈرەك كېسىلى بىلەن تۇغىپ كەتتى. كېيىن بىزگە ئۇچرىغان ئالتۇن بىلەن يۈز بەرگەن مەدەنىيەت ئىنقىلابى بولمىغان بولسا، بىزمۇ باشقا ئائىلىلەرگە

ئوخشاش كۇنىنىڭ سېرىقىنى كۆرگىنىمىزگە خۇش بولۇپ، بۇ جاھانغا ئۆزىمىزدىن باشقىلار ئەسلىمەيدىغان ئىزلارنى قالدۇرۇپ، ئادەتتىكىچىلا ياشاپ ئۆتكەن بولاتتۇقمىكىن دەيمەن؟ مەن ئۇنى ئالتە ياشقا كىرگەن يىلىغۇ دەيمەن. بىز ئۇچ ئوغۇل ئاتامنىڭ باشچىلىقىدا مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى قۇملۇقتا يانتاق چېپىۋاتاتتۇق. كۇن كەچ بولاي دېگەندە، ناھايىتى ھارغىن چىراي بىر كىشى كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن بۇ يۇرتلۇق ئەمەسلىكى، ھېرىپ ھالىدىن كەتكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ھەممىمىز بۇ يوچۇن ئادەمگە ھەيران بولۇپ قاراپ تۇردۇق. ئۇ ئادەم ئۇياق ـ بۇياقتا قارىۋەتكەندىن كېيىن ئۇدۇل بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ بىز بىلەن سالاملاشتى. ئاندىن قىينىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

ـ مۇشۇ ئەتراپتا ئۇزملىك دەيدىغان قەبرىستانلىق بارمۇ؟

بىز ئاتىمىزغا قارىدۇق. ئاتام: «ئۇزملىك، ئۇزملىك» دەپ خىلىغچە تۇرۇپ كەتتى.

ـ ھەئە، ئۇزملىك دېگەن قەبرىستانلىق، ـ دېدى يولۇچى ئاتامنىڭ ئاغزىغا ئۇمىد بىلەن تىكىلىپ.

ئاتام تۇيۇقسىز جانلاندى ۋە تىترەك ئاۋازدا:

ـ بار، ـ دېدى، ئاندىن ئۇ كىشىگە سىنچىلاپ قاراپ، ـ قانداق، ئۇ قەبرىستانلىققا بىرەر ئۇرۇق ـ تۇغقان دەپنە قىلىنغانمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ ھەئە، ـ دېدى ئۇ كىشى ئالدىراپ، ئاندىن بىر نەرسىدىن ئېھتىيات قىلىۋاتقاندەك تەمكىن قىياپىتىگە قايتتى، ـ مەن كۇچانىڭ ئوچا دېگەن يېرىدىن كەلدىم. بوۋام ھاشىم «تۆگە» دېگەن ئادەم ئەسلىي مۇشۇ دىغارلىق بولۇپ، كېيىن يېغىلىققا قوشۇلۇپ، ئاقسۇغا بېرىپ، ئاخىر كۇچادا تۇرۇپ قاپتىكەن. بوۋامنىڭ دېيىشىچە، بىزنىڭ چوڭ بوۋىمىزنىڭ قەبرىسى مۇشۇ يەردىكى ئۇزملىك دېگەن قەبرىستانلىقتا ئىكەن، بوۋام ئۇ قەبرىنى چوقۇم يوقلاشنى ۋەسىيەت قىلغانىدى. ئۇزۇندىن بۇيان جان بېقىشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە كەلگۈدەك پۇرسەت بولمىدى. جاھاننىڭ كارى

ئىزىغا چۈشكەندىن كېيىن تەۋەككۈل دەپ بۇ ياققا ماڭدىم.

ئاتام ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ كەتتى. ئاندىن:

— ھاشىم «تۆگە»؟— دەپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قېلىپ دېدى،— ئايرىلغىلى شۇنچە ئۇزۇن بوپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز بۇ ياقلارغا كېلىپ باقماپسىز. چوڭ بوۋىڭىزنىڭ قەبرىسىنى تاپالارسىزمۇ؟

— ئەمدى قەبرىستانلىقىنى تاپقاندىكىن تاپارمەن،— دېدى خېلى يېنىك بولۇپ قالغان يولۇچى،— بايا سىلى دېگەندەك بۇ تەرەپلەرنى ئۇقمىغاندىكىن، مۇشۇ قەبرىستانلىقىنى ئىزدەپ تاپقۇچىمۇ خېلى ھەرەج تارتتىم، شۇ سەۋەبتىن مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. ئېسىمدە بوۋامنىڭ «لۈكچۈن تەرەپتە... ئۇزۇملىك قەبرىستانلىق...» دېگەن گەپلىرى قاپتىكەن. شۇ بويىچە ئىزدەپ...

نېمىشقىدۇر ئاتام يولۇچىنىڭ گېپىنى بۆلدى:

— ئۇ يەرلەردىكى قەبرىلەرگە ئۇزۇن زامانلار بولۇپ كەتتى. قەبرىلەرمۇ كونىراپ ئۇپراپ بىر يەرگە باردى. شۇڭا دېگىنىم، چوڭ بوۋىڭىزنىڭ قەبرىسىنى...

— بىلمەن، بىلمەن،— دېدى يولۇچى،— شۇ ئۇزۇمە بولسا ياكى ئورنى بولسىلا تاپالايمەن. بوۋامنىڭ دېيىشىچە، چوڭ بوۋامنىڭ قەبرىسى شۇ ئۇزۇمنىڭ قۇرۇپ كەتكەن تەرىپىنىڭ ئۇدۇلىدىكى قەبرىلەرنىڭ ئوتتۇرىدا ئىكەن.

بۇنى ئاڭلىغان ئاتام «ھە...» دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ، خۇددى ئۆزىدىن گەپ كۈتۈۋاتقان يولۇچىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك تۇرۇپ كەتتى. ئاندىن بىز كۆرۈپمۇ باقمىغان يۇمشاق تەلەپپۇز بىلەن:

— بەك ئوبدان بوپتۇ. تارتقان جاپالىرىڭىزغا تۇشلۇق ئىش بوپتۇ. مۇشۇ قۇم دۆۋىسىدىن ھالقىپ شىمالغا قاراپ ئون كىلومېتىردەك ماڭسىڭىز قەبرىستانلىققا يېتىپ بارىسىز،— دېدى، ئاندىن كۈنگە قاراپ قويۇپ قوشۇپ قويدى،— كۈننىڭ ئەتىگىنىدە تېپىۋېلىڭ. بولمىسا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكۈدەك.

يولۇچى رەھمەتلەرنى ئېيتىپ يولغا ماڭدى. ئۇنىڭ قارىسى يېتۈشى بىلەنلا چوڭ ئاكام سورىدى:

ــ ئاتا، بۇ دىغاردا نەدە ئۇزملىك دەيدىغان قەبرىستانلىق بار؟
ــ ئۇزملىك دېگىنى بۇرۇنقى ئىسمى، ھازىر قۇمقاچار دېيىلىدۇ.
قۇمقاچار قەبرىستانلىقىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ھەممىمىز چۆچۈپ كەتتۇق. چۈنكى بۇ قەبرىستانلىق ئاتام بايا يولۇچىغا كۆرسىتىپ قويغان تەرەپتە ئەمەس. ھازىر يولۇچى كەتكەن يەر يۇرمۇڭدىكى قەبرىستانلىق بولۇپ، ئۇ شىمال تەرەپتە ئىدى. ئاتام دەۋاتقان قەبرىستانلىق بولسا ئۇنىڭ ئەكسىچە جەنۇب تەرەپتە ــ دىغار كەنتىنىڭ ئاخىرلاشقان يېرىدىكى تاشلاندۇق قەبرىستانلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردە ئۇنداق يوغان ئۇزمىمۇ يوقتەك قىلغان.
ئىككىنچى ئاكام مۇشۇ ئىشنى سورىدى:
ــ ئاتا، ئۇ يەردە نەدە ئۇزمە بار؟
ــ ئۇنتۇپ قالدىڭلارمۇ؟ــ دېدى ئاتام بىر نەرسىگە ئالدىرىغاندەك سۆزلەپ،ــ 1961 ـ يىلىدىكى چوڭ بوراندا قومۇرۇلۇپ كەتتى.
ئەمما، مېنىڭ ئويلاۋاتقىنىم باشقا ئىش ئىدى:
ــ ئاتا، ئەمسە ئۇ كىشىگە باشقا قەبرىستانلىقنى كۆرسىتىپ قويدۇڭغۇ؟
ــ گەپنى ئاز قىلىڭلار،ــ دېدى ئاتام ئېشەكنى ھارۋىغا قېتىپ،ــ قالغان يانتاقنى شۇ قەبرىستانلىققا بېرىپ چاپىمىز.
ــ ھازىرلا قارىڭغۇ چۈشىدۇ، ئاتا،ــ دېدى چوڭ ئاكام،ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەردىكى يانتاق شالاڭ تۇرسا، ئىش ئاۋۇمايدۇ.
ــ مەن دېگەندىكىن، شۇ يەرگە بارىمىز،ــ دېدى ئاتام زەردە قىلىپ. ئاتامنىڭ پەيلىگە قاراپ، چاپقان ئازغىنە يانتاقنى ھارۋىغا بېسىپ، ھارۋىنىڭ كەينىدىن ئەگەشتۇق. ئاتامنىڭ قەدەملىرى تېز ئىدى، قۇمدا ھارۋىنى ئاران تارتىپ كېتىۋاتقان ئېشەكنى تېز مېڭىشقا مەجبۇرلاپ، ھەدەپ تاياقدايتتى.
بىز ئۇچ ئوغۇلنىڭ ئۇ يەرگە بارغۇمىز يوق ئىدى. شۇڭا بوينىمىزنى باغلىغاندەك ماڭدۇق، قەدەملىرىمىز ئاستا، نارازى

بولۇپ، ھەدەپ ئاتامغا ھومىيىپ قارايتتۇق. ئەھۋالىمىزنى بىلىپ ئۇلگۇرگەن ئاتام چوڭ قۇم دۆۋىسىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتكەندىن كېيىن ھارۋىنى توختاتتى. بۇ يەر پىنھان ھەم بۇ قۇم دۆۋىسىدىن چىقىپ ئازراقلا ماڭساق قۇمقاچار ــ ئۇزۇملۇك دېگەن قەبرىستانلىققا باراتتۇق.

ــ سىلەر بولمىساڭلار ئۇ ئىشنى قىلالمايمەن، ــ دېدى ئاتام بىزنى ئەتراپىغا يىغىپ. ئۇنىڭ ئەنسىز ھالدا ئەتراپقا قارىشىدىن ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشنى بىزگە ئۇقتۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇردۇق، ــ بالىلىرىم، مەن ھازىر سىلەرگە بىر زور بايلىقنىڭ سىرىنى سۆزلەپ بەرمەكچى. باشتىلا دەپ قويماي، بۇ سىرنى مەھكەم ساقلاڭلار، ھەرقانداق ۋاقىتتا ھېچكىمگە تىنماڭلار. بولمىسا ئالتۇن دېگەن باشقا بالا. ئۇنىڭ بالاسى نۇرغۇن ئادەمنى ۋەيران قىلىدۇ، ئاخىرىدا ئالتۇن ئۆزى قالىدۇ.

ئالتۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھەممىمىز جانلىنىپ كەتتۇق.

ــ مەن ئۆزۈم ئاڭلىغان بىر ئىشنىڭ راست ــ يالغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايمان. ئۇرگىلى ئۇزۇن بولغانىدى. قارىغانداي، مەن ئاڭلىغان ئۇ ئىش راست ئوخشايدۇ. سىلەر بىلمىسىلەر، مەن 1948 ــ يىلى «قۇتراتقۇلۇق قىلغان» دېگەن بىتەنام بىلەن گومىنداڭنىڭ پىچاندىكى تۇرمىسىگە قامالدىم. مەن يانتقان كامېردا نىياز «قويچى» دەيدىغان، يېشى ئەللىكتىن ئاشقان دالانكارىزلىق بىر قويچى بار ئىكەن. ئۇمۇ قوي بېقىۋاتقان يېرىدىن تۇتۇپ كېلىنگەنىكەن. نېمە گۇناھى بارلىقى ئېنىق ئەمەس. ئۇ چاغلاردا بۇنداق ئىشلارنىڭ ئىزدەك ــ سورىقى يوق ئىدى. مانا قويۇپ بېرەر، ئەنە قويۇپ بېرەر دەپ بىرەر يىلدەك يېتىپ كەتتۇق. ئۇ قويچىنىڭ بەدىنى ئەسلىدىنلا ئاجىز بولغاچقا، تۇرمىدىكى ناچار شارائىت تۇپەيلى ھالىدىن كېتىپلا قالدى. ئۇ بىچارىنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمەيدىغان بولۇپ قالغاندا، ئۇ ماڭا بىر سىرنى دەپ بەردى. ئۇنىڭ دېيىشچە، دىغاردا ھاشىم «تۆگە» دەيدىغان بىر كارۋانچى ئادەم ئۆتكەن بولۇپ، كارۋان تارتىش جەريانىدا ئۆزىمۇ سودا قىلىپ نۇرغۇن مال ــ دۇنيا توپلىغانىكەن. 1933 ــ يىلى پۈتۈن

لۇكچۇن دىيارىغا «مەخسۇت مۇھىتىلار خوجىنىياز پالۋانىنى چاقىرىپ كەپتۇ. ئارقىسىدىن شېكى دۇبەن قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ. قاتتىق يېغىلىق بولغۇدەك. ئۆزۈڭنى جايلا» دېگەن خەۋەر پۈر كېتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ھاشىم «تۆگە»: «مەن كۆپ جايلاردا كۆرگەن. يېڭىلگەن قوشۇن ھەر تەرەپكە پىتىراپ كېتىدۇ، ناۋادا يېڭىلگەن قوشۇننىڭ بىرەر تارمىقى دىغار تەرەپكە كېلىپ قالسا، جان ئاچچىقىدا ھېچنېمىمىزنى قويماي بۇلاپ كېتىدۇ. بۇ يەردە بۇنى كۆتۈپ تۇرغاندىن بىر ئامالىنى قىلاي. ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، خوجىنىياز پالۋانغا يېتىدىغان ئادەم يوق» دەپ ئويلاپ ھەربىرى ئون سەرلىك يۈز تال زىخچا ئالتۇننى ئۇڑمىلىك قەبرىستانلىققا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئائىلىسى بىلەن لۇكچۇنگە كېلىپ، خوجىنىياز پالۋانىڭ قوشۇنىغا قوشۇلۇپتۇ. لۇكچۇندە خوجىنىياز پالۋان شېكى دۇبەنگە يېڭىلىپ تۇرپانغا چېكىنگەندە، ھاشىم «تۆگە»مۇ شۇلارغا قوشۇلۇپ كەتكەنكەن. ھاشىم «تۆگە» بۇ مەسلىھەتنى قىلغاندا نىياز «قويچى» مۇشۇ قۇم دۆڭىسىنىڭ كەينىدە قوي باققاچ ئارام ئېلىۋاتقانكەن، شۇڭا ئۇ ھەممىنى ئاڭلاپتۇ. كېيىن ھاشىم «تۆگە» قايتىپ كەلدىمۇ، يوق، ئۇقمايدىكەن. بۇ قويچىمۇ جاھان تىنچىغاندا بېرىپ ئۇ ئالتۇنلارنى ئىزدەپ باقماقچىكەن، لېكىن جاھان تىنچىماقتا يوق، ئۆزىمۇ ھەپسىگە كىرىپ قالسا بولىدۇ. ئۇنىڭ پەرزىچە ئۇ ئالتۇنلار شۇ قەبرىستانلىققا ھازىرمۇ بارمىش. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە تازا ئىشىنىپ كېتەلمىگەچكە، ھاشىم «تۆگە»نىڭ ئۇ ئالتۇنلارنى قەبرىستانلىقنىڭ قەيىرىگە يوشۇرغانلىقىنى سورىماپتىمەن. كېيىن ئۇ قويچى ئۆلۈپ كەتتى. مەنمۇ قويۇپ بېرىلدىم. تۇرمىدىن چىقسام جاھان باشقىچە ــ ئازاد بوپتىمىز. مەنمۇ يۇرتقا قايتىپ كېلىپ دېھقانچىلىقىمنى قىلدىم. كېيىنكى جاھاندارچىلىقىمىز سىلەرگە ئايان. گەرچە مەن ئۇ قويچىنىڭ گېپىگە تازا ئىشىنىپ كەتمىسەممۇ، بىراق ئارىلاپ ـ ئارىلاپ شۇ ئىشنى ئەسلەپ قالمەن. بىزدە بايلىق ھېكايىسى ئازمۇ؟ شۇڭا بۇمۇ شۇنداقراق بىر ھېكايىدۇر، دەپ يۇرۇۋەرگەنىدىم. بايىقى يولۇچىنىڭ سۆزى

دەرھال شۇ ئىشلارنى ئېسىمگە سالدى، ئۇ ئىشنىڭ راستلىقىغا ئىشەندۈردى، ئويلاپ بېقىڭلار، بۇ ئىش راست بولمىسا، ئۇ يولۇچى شۇنچە يىراق يەردىن شۇنچە جاپالارنى تارتىپ بۇ يەرگە كېلەمدۇ؟ ئۇنىڭ سۆزلىرى قويچىنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرى بىلەن ئۇدۇلمۇئۇدۇل تۇرامدۇ؟

بۇ ھېكايىنى ئاڭلاپ تۇرۇپلا قالدۇق. شۇنچىۋالا كۆپ ئالتۇننىڭ گېپى بىزنى سېھرلەپلا قويغانىدى.

ــ ئۇ ئالتۇنلار ھازىرمۇ شۇ يەردە بارمىكەن؟ ــ ھاياجانلىنىپ سورىدى چوڭ ئاكام. بىزمۇ ئاتامنىڭ ئاغزىغا قاراپ دېمىمىزنى ئالالماي قالدۇق.

ــ بايىقى يولۇچىنىڭ گېپىدىن قارىغاندا چوقۇم بار، ــ دېدى ئاتام زور ئىشەنچ ۋە كەسكىنلىك بىلەن. كۆتكىنىمىزدەك بېرىلگەن بۇ جاۋابتىن خۇشال بولۇپ كەتتۇق.

ــ ئىزدەيلى، ئاتا، ــ دېدۇق ئۇچىمىز تەڭلا.

ــ مەنمۇ شۇ ئويدا. ئەگەر يولۇچىنى يولغا سېلىپ قويمىساق، بىز ئۇ ئالتۇنلارنى قانداق ئىزدەيمىز؟ ــ ئاتام ھەممىمىزگە كۆچلۈك نەزىرى بىلەن قاراپ سوئال قويدى. ئالتۇن دېگەن نەرسە ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ھېسسىياتىنىمۇ، ئەقلىنىمۇ ئازدۇرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە قولىمىزنىڭ قىسلىقى تۆپەيلىدىن داۋالىتالماي ۋاقتىسىز ئۆلۈپ كەتكەن ئاپىمىز ۋە غورىگىل تۇرمۇشىمىز كۆز ئالدىمىزغا كېلىۋالغان چېغى.

چوڭ ئاكام ئورنىدىن تۇرۇپ ھارۋىنى ھەيدىدى ۋە بىزگە خۇشاللىق بىلەن بۇيرۇق قىلدى:

ــ ماڭايلى، ئۇكىلىرىم، بىزنىڭمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرىدىغان ۋاقتىمىز كەپتۇ.

بىز ئۇ قەبرىستانلىققا بېرىپ، ئەتراپىدىن ئازراقتىن يانتاق چېپىشىمىز بىلەن قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭسىزمۇ بۇ ئەتراپتا يۈرىدىغان ئادەم يوق ئىدى. بىز يانتاق چېپىۋاتقاندا ئاتام قەبرىستانلىقنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، خېلى دىققەت بىلەن ھېلىقى قەبرىنىڭ ئورنىنى مۆلچەرلىدى.

قاراڭغۇ چۈشتى. بىز ئاتامنىڭ چاقىرىشىنى كۈتۈپ بەك تەقەززا بولۇپ كەتتۇق. بىر چاغدا ئاتام چاقىردى. بىز كەتمەنلەرنى كۆتۈرۈپ ئۆنىڭ يېنىغا باردۇق. ئاتامنىڭ تاپقىنى قەبرىلەر ئىچىدە ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشمەيدىغان ئاددىيلا بىر قەبرە ئىكەن.

ــ كولاڭلار، ــ دېدى ئاتام جىددىي قىلىپ، ــ بۇ راست قەبرە ئەمەس، بەلكى ئالتۇنلارنى كۆمۈش ئۈچۈنلا يالغاندىن ياسالغان قەبرە.

بىزنى ئالتۇن ۋەسۋەسىسى ھەرقانچە ئازدۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، قەبرىنى كولاش ئىشى بىزنى سەل قورقۇتۇپ قويغانىدى. ئاتامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىز خاتىرجەم بولدۇق ۋە بىزگە قايتىدىن جان كىردى. تېزلىك بىلەن تىنماي كولىدۇق. دېگەندەك ئىككى مېتىردەك كولىۋىدۇق، گۆر ئەمەس، بەلكى بىر ياغاچ سانىدۇق كۆرۈندى. بۇنى كۆرۈپ قاتتىق ھاياجانلاندۇق. ئاتامنىڭ بۇيرۇقى بىلەن سانىدۇقنى ئاپىرىپ ھارۋىدىكى يانتاقنىڭ ئاستىغا يوشۇردۇق. ئاندىن يەنە كولىدۇق. كولاپ باشقا نەرسىنىڭ چىقىشىغا ئىشەنچ قالمىغاندىن كېيىن يالتايدۇق. ئاتام بىزنى قەبرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بۇيرىدى. قەبرە ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن ئاتام دەرەخ شېخىنى ئەكېلىپ ئىزلارنى سۈپۈردى. ئاندىن قۇم ئەكېلىپ قەبرىنىڭ ئۈستىگە، ئاياغ ئىزلىرىمىزغا سەپتى. ئۇنىڭسىزمۇ كۈندۈزى قىزىغان بىلەن كېچىسى شامال ئۆكسۈمەيدىغان بۇ يۇرتتا بۇگۈن كېچە قۇم ئۈچۈپ، بۇ ئىزلارنىڭ ھېچنېمىسىنى قويمايتتى.

بىز دەرھال ئۆيگە قايتتۇق. ئىشىك ـ دېرىزىنى مەھكەم تاقاپ سانىدۇقنى ئاچتۇق، سانىدۇقنىڭ ئىچىگە قۇم توشقان بولۇپ، قۇم ئىچىدە بىر تېرە خالتا كۆزگە روشەن چېلىقىپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ تىنىقلىرىمىز توختاپ قالغاندەك بولۇپ قالدى. خالتا ھەقىقەتەن ئېغىرمۇ ياكى ئاتام جىددىيلىشىپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويدىمۇ، ئاتام خالتىنى پەقەت كۆتۈرەلمىدى. ئاخىر بولماي چوڭ ئاكام يارەملىشىپ خالتىنى سانىدۇقتىن چىقاردى.

ئاتام تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن «بىسمىللاھىررەھمانىر-رەھىم» دەپ خالتىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى. شۇ ھامان ئۆي ئىچىدىن قۇياش كۆتۈرۈلگەندەك بولدى. خالتا ئىچىدە بارماق قولدەك تومۇقتىكى ساپسېرىق چوكا ئالتۇنلار جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. ئالتۇنلارنى كۆرۈپ ھەممىز تەڭلا قول سېلىپ بىرەر تالدىن ئې-لىشتۇق ۋە سىنچىلاپ، ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراشقا باشلىدۇق. ئاتام بولسا تېخىچىلا ھاڭۋېقىپ ئولتۇراتتى. ئاتامنىڭ شۇنچىۋالا كۆپ ئالتۇن ئالدىدا خۇددى يوقتىپ قويۇشى، بىزنىڭ ئالتۇنلارنى يەۋالغۇدەك قىلىپ كېتىشلىرىمىز ھازىرغىچە كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

... ئاخىر ھەممىزدىكى ھاياجان - ئەسەبلەر بېسىلدى.

— بۇ ئالتۇنلارنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى چوڭ ئاكام.

— نېمىنى قانداق قىلىسەن؟ — دېدى ئاتام زەردە بىلەن، ئاندىن ھەممىزنىڭ قولىدىكى ئالتۇنلارنى يىغىپ يەنە خالتىغا سالدى، — سىلەرگە بايا دېدىمغۇ. بۇ ئالتۇن دېگەن بالا - قازا نەرسە. ئەگەر ئۆزىمىزنى بېسىۋېلىپ، يولىدا ئىش قىلمىساق ئىش تېپىپ بېرىدۇ. ھەتتا ھەممىزنىڭ بېشىغا چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا بىرىنچىدىن، بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنماڭلار. ئالتۇن دېگەننىڭ مېھرى، ئېزىقتۇرۇشى كۈچلۈك. ئۇ ھەر يېقىن دوستىنمۇ رەقىبكە، دۇشمەنگە ئايلاندۇرىدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇ ئالتۇنلارنى ھازىرچە ئىشلەتمەيلى. چۈنكى ھازىر جايىدا ئىشلەتكىلىمۇ بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەتە - ئۆگۈن ھېلىقى يولۇچى كېلىپ بۇنىڭ ئىزدەك - سورىقىنى قىلماي قالمايدۇ. شۇڭا، ئالتۇنلارنى ھازىرچە بىرەر يەرگە يوشۇرۇپ قويۇپ، پۈرسىتى كەلگەندە ئىشلىتەيلى.

ئاتامنىڭ بۇ سۆزىنى ھەممەيلەن توغرا تاپتۇق. شۇنىڭ بىلەن نەگە يوشۇرۇش توغرۇلۇق تالاش - تارتىشقا چۈشتۇق. بىرىمىز ئۆگزىگە دېدۇق، بىرىمىز تۇرخۇنغا دېدۇق. بىراق ئاتام «ھەممىسى كونا ئۇسۇللار، ئۇنداق قىلىشنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ»

دەپ قوشۇلمىدى. ئاخىر كىچىك ئاكام «سۇلتان قارا ساقال»نىڭ مازىرىغا يوشۇرۇش تەكلىپىنى بەردى. بۇنىڭغا ھەممەيلەن قوشۇلدۇق.

«سۇلتان قارا ساقال»نىڭ مازىرى يول بويىدىكى قۇملۇقنىڭ چېتىگە جايلاشقان بولۇپ، يىراقتىنلا كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. گەرچە بۇ مازارغا كېلىپ تاۋاپ قىلىدىغانلار كۆپ بولمىسىمۇ، شەيخى بار ئىدى، لېكىن بۇ شەيخ يېقىندىن بۇيان داۋالغۇپ تۇرغان ۋەزىيەت تۈپەيلى قورقۇپ، مازار گۈمبىزىنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ ئۆيىگە بېرىپ يېتىۋالغانىدى. مۇشۇلارنى ئويلاپ شۇ يەرنى مۇۋاپىق كۆردۇق. يېرىم كېچە بولغاندا بىز «سۇلتان قارا ساقال»نىڭ مازىرىغا باردۇق. ئىشىكنىڭ تۈمشۇقىنى قومۇرۇپ گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىردۇق. بىز ئالدىن پىلانلىغان بويىچە گۈمبەزنىڭ شەرق تەمىدىكى چىراغ يېقىپ ياغ پۈرتىدىغان ئويۇقنىڭ تېگىنى نىشانلاپ بىر مېتىردىن ئارتۇق چوڭقۇرلۇقتا ئورەك كولىدۇق ۋە تېرە خالتىنى ئورەككە سېلىپ كۆمۈۋەتتۇق...

ــ مېنىڭ پەرىزىمچە، ئۇ يولۇچى يەنە كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ يولۇچى كېلىپ، بەزىبىر ئىشلارنى سۈرۈشتۈرگۈدەك بولۇپ قالسا، ئۇنى قەتئىي كۆرمىگەن بولۇۋېلىڭلار. بولمىسا ھازىرقى ھالىدا بىزگە جىق پېشكەللىك ئېلىپ كېلىدۇ. بۇنى چوقۇم ئېسىڭلاردا مەھكەم تۇتۇڭلار، ــ دېدى ئاتام قايتا ــ قايتا جېكىلەپ. ئاندىن ئاتام ئۇ كۇنى كىيگەن كىيىملەرنى پەقەت كىيمەسلىكنى تاپىلىدى. ھەتتا پەيتىنى تېپىپ كۆيدۈرۈۋېتىشنى ئېيتتى. بۇ ناھايىتى چۈشىنىشلىككى، ھېلىقى يولۇچىنىڭ بىزنى تونۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىدى.

دېگەندەك، ئاردىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندە ھېلىقى يولۇچى مەھەللىدە پەيدا بولدى. بىز ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز يوق ئىشىمىزنى قىلىۋەردۇق. ئۇ يولۇچى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ، ھەر بىر ئۆيدىكى ئادەملەرگە سەپسېلىپ قاراشقا باشلىدى ۋە بىزنى يادىغا ئېلىشقا تىرىشتى. ئېنىقكى، ئۇ بىزنى ئىزدەۋاتاتتى. بەك سوراپ تۇرۇۋالغانلارغا بولسا «تۇغقانلارنى

ئىزدەۋاتىمەن، ئەمما ئىسمى ئېسىمدە يوق، چىرايى تونۇش» دەيتتى. ئۇ بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىزگە خېلى سەپسالدى. بىزمۇ ئاتامنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئۇنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغاندەك نەزەردە ئادەتتىكىچىلا قاراپ قويۇپ ئىشىمىز بىلەن بەند بولدۇق. ئۇ بىزنى خېلى كۆزەتتى. بىزمۇ ناھايىتى تەمكىن، تەمىنلىي بولدۇق، ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ ھودۇقىدىغان ئىشنى قىلمىدۇق. ئۇ بىزنىڭ پەرۋاسىزلىقىمىزنى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ كۇنى بۇ يولۇچى ھېرىپ - چارچاش ۋە ئالتۇننىڭ كويىدا، ئۆزى ئىزدەۋاتقان قەبرىستانلىقنىڭ ئۇچۇرى بولغانلىقىنىڭ خۇشاللىقىدا بولۇپ بىزگە تازا سەپسالمىغان چېغى، بىزنى تونۇيالمىدى...

شۇنىڭ بىلەن ئۇ يولۇچى مەھەللىدىن يىتتى. بۇنىڭدىن ئەمدى «ئۇھ» دەپ تۇرۇۋېدۇق، ئون نەچچە كۇن ئۆتۈپ مەھەللىدە ئۇ يولۇچى بىلەن بىرگە ئۇچ ساقچى پەيدا بولدى. ئارقىدىن ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىدىن مەخسۇس ماشىنا بىلەن يەنە ئۇچ ساقچى كەلدى. كىشىلەر نېمە ئىشلىقىنى بىلمەي ھەيرانلىقتا يۇرگەن بولسىمۇ، بۇنىڭدىكى سىر بىزگە ئايان ئىدى. كېيىن بۇ ساقچىلار ھېلىقى قەبرىستانلىقتا تەكشۈرۈش - قېزىش ئېلىپ باردى. بىر نەچچە كۇندە قەبرىستانلىقتىن قايتىپ كېرىپ، مەھەللىدە ھېچ ئىش قىلماي جىممىدە ياتتى. كېيىن كەنت باشلىقىدىن بىلسەك، ساقچىلار يېقىنقى ئون نەچچە كۇندە مەھەللىدىكى ئائىلىلەر ئىچىدە تۇرمۇشىدا تۇيۇقسىز ياخشىلىنىش بولغان ئائىلىنى تەكشۈرۈپتۇ. بىراق بۇنداق ئائىلە چىقماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساقچىلار قايتىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يولۇچىمۇ قايتا كۆرۈنمىدى. بىزمۇ ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كېرىپ چىقمايۋاتقان گۇمبەزنىڭ بىر ئوبدان تۇرغىنىغا قاراپ «ئۇھ» دېدۇق.

بۇرۇن بۇ گۇمبەز ئادەتتە خىيالىمىزغا كېرىپ چىقمايتتى. ئەمدىلىكتە كۇندە ئاخشىمى بىرىمىز گۇمبەزنى كۆزىتىدىغان بولدۇق. ئەمما بۇ «كۆزەتچىلىك» ئىشىمىزمۇ ئۇزۇنغا بارمىدى.

كېيىنكى يىلى باشلانغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» بىزنى ئۇنداق كۆزەتچىلىكتىن ئازاد قىلدى. بىراق ئائىلىمىزگە بالا بولدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەي «تۆت كونا»نى يوقىتىش باشلاندى. ئۇ مازارمۇ كونا ھېسابلىنىپ، مازارغا ھۇجۇم قىلىندى. بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندۇق. ئەگەر گۈمبەز چېقىلىپ تۇزلىۋېتىلىدىغان بولسا، ئۇ ئالتۇنلار «مانا مەن» دەپ ئوتتۇرىغا چىقاتتى. بۇنىڭدىن ئاتامنىڭ پۈت - قولىدا جان قالمىدى، گېلىدىن غىزا ئۆتمىدى. بىراق بۇ «ھۇجۇم» ئېگىزلىككە جايلاشقان بۇ مازارنىڭ گۈمبىزىگە چىقىش ئۈچۈن ياسالغان ياغاچ تارتمىسىنىڭ ياغاچلىرىنى قومۇرۇپ ئاپىرىپ، يېڭىدىن ياسىلىۋاتقان پىپەن - كۆرەش مەيدانىنى ياساش بىلەن كۆپايىلەندى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مازارغا باردىغانلارنىڭ ئايىغىمۇ ئۈزۈلدى. شەيخ بولغىنى ئۈچۈن سازايى قىلىنىپ، بىھۇدە ئەلەم چەككەن شەيخمۇ ساقال - بۇرۇتلىرى چۈشۈرۈلۈپ ئېتىزغا ھەيدەلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مازارنىڭ ئىشكى قۇلۇپلاقلىق پېتى قالدى. بۇنىڭدىن ھەرھالدا خاتىرجەم بولدۇق.

ئىشلار ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن، جاھان بىر كۈنى ئۇنداق، بىر كۈنى مۇنداق رەڭدە ئىدى. كىشىلەرنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان كۈلپەتلەرنىڭ تېگىگە يېتىپ ئۇلگۈرگىلى بولمايتتى، دىشۋارچىلىقلارنى ئاڭلاپ تۇگەتكىلى بولمايتتى.

جاھاننىڭ ئىشلىرى تازا «قىزىغان»دا مەھەللىگە بىر توپ خەلق ئەسكەرلىرى كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئۇلارنىڭ باشلىقىنى كۆرۈپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدۇق.

ئۇ - ھېلىقى يولۇچى ئىدى. بىراق ھازىر ئۇنىڭ تۇرقىدا، سالاپىتىدە بۇرۇنقىدىن ئاسمان - زېمىن پەرق بار ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئىلتىجا، ئۆتۈنۈشنىڭ ئورنىغا سۈر، ھەيۋە ئالماشقان، ھېرىپ - ئېچىپ ھالىدىن كەتكەن گەۋدىسىنىڭ ئورنىغا گىدەيگەن، كۆرەڭ گەۋدە ئالماشقان، بۇرۇنقى كۈلكىگە مەجبۇرلىنىپ تۇرىدىغان قاپاقلار چىڭ تۇرۇك، سىلىق - سىپايە

تەلەپپۇزنىڭ ئورنىغا قويال تەلەپپۇزلۇق بۇيرۇق ئالماشقان. بۇنىڭغا ھەيرانلا قالدۇق. لېكىن تېگىنى سۇرۇشتۇرۇشكە ھەددىمىز مۇ؟

يامان يېرى، ئەينى ۋاقىتتا بىز ئويلىغاندەك، ئۇ بىزنى تونۇيالماي قالغان گەپ يوق ئىكەن. ئۇ بىزنى تونۇپتۇ، ئوبدان تونۇپتۇ. ئامال قىلالماپتۇ، پۇرسەت كۈتۈپتۇ.

ئەمدى پۇرسەت كەپتۇ. ئۇ دەسلەپتىلا «ئەينى ۋاقىتتا گوممانداڭ تۇرمىسىدىن سەۋەبسىزلا قويۇپ بېرىلگەن. بۇنىڭدا بىر گەپ بار، ئېنىقلايمىز» دېمەكلىك بىلەن ئاتامنى تۇتۇپ، كەنتنىڭ ماخوسىغا ياسالغان ۋاقىتلىق «تۇرمە»گە سولىدى. ئارقىدىن كېسەلچان بولۇپ قالغان چوڭ ئاكامنى سولىدى. مېنىڭمۇ يۇرىكىم سۇ ئىدى. لېكىن قۇلاق تۇۋىمدە ئاتامنىڭ «ھەرقانچە بەدەل تۆلەسەكمۇ ئۇ ئالتۇنلارنى بەرمەڭلار» دېگەن سۆزى جاراڭلايتتى. ئۆز تەقدىرىمدىن غەم يەپ يۇرگەن كۈنلەردە «جىنايىتىدىن قورقۇپ ئۆلۈۋالدى» دەپ ئاتامنىڭ قېيىن ـ قىستاق دەستىدىن ساق يېرى قالمىغان جەسىتىنى بىزگە تاشلاپ بەردى. مەن بۇنىڭ نېمە قېيىن ـ قىستاق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ سورىقىنى قىلالمىدىم. ئاتام ئۆچۈن ئاققان ياش كۆزلەردىن قۇرۇماي تۇرۇپلا كېسەلچان ئاكام «تۇرمە»دىكى قىينىاش ۋە ناچار شارائىتىنىڭ كاساپىتىدىن ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كەتتى. ناھىيىدىن كەلگەن ھەربىي دوختۇر ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى «ئېغىر كېسەللىكتىن» دەپ بېكىتتى. ئاتام بىلەن ئاكامنىڭ ئۆلۈمىگە چىدىمىغان كىچىك ئاكام ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى. يولۇچى ـ لۇكچۇن ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بۇ ئۆلۈملەردىن قورقتىمۇ، ئەتىسىلىم، ماڭا چېقىلمىدى. شۇنداق قىلىپ مەن ساق قالدىم. لېكىن شۇ ئالتۇنلار خىيالىمغا يەتسىلا مېنى قورقۇنچ باسىدىغان، تېنىم شۇركۈنۈدىغان بولۇپ قالدىم...

ئاشۇنداق ئېغىر روھىي بېسىمغا بەرداشلىق بېرىپ ياشاشقا مەجبۇر بولدۇم. ھەتتا ئاشۇنداق ياشاشقا كۆنۈپمۇ قالدىم دېسەم بولىدۇ. ئاخىر قاراڭغۇ كۈنلەرمۇ ئاخىرلاشتى. ئوقۇشقا بارغۇچە

كۆرگەن كۈنلىرىمگە ئىشەنگۈم كەلمىدى. ئوقۇشنىڭ يېرىمىغا بارغاندىلا يېگىچە بىر دەۋرە ياشاۋاتقانلىقىمغا ھەقىقىي ئىشەندىم. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ دىغار دوختۇرخانىسىغا خىزمەتكە چۈشكەندىن كېيىن ھېلىقى ئالتۇنلاردىن بەش تالنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ چىقىپ ئىككى يۈزمىڭ يۈەنگە يېقىن پۇلغا ساتتىم. مەن بىنا سېلىشقا ئىشلەتمەكچى بولغان، كېيىن ھېلىقى بۆھتانغا تۆلىگەن، ئۇزۇم سودىسىغا ئىشلەتكەن پۇل ئاشۇ شۇ. ئۇكام قاھار، قالغان ئىشلارنى باشتا ساڭا دەپ بولدۇم. مەندە قالغان ئاخىرقى سىر مۇشۇ. قالدى گەپلەرنىڭ ساڭا كېرىكى يوق.

قاھار بۇ ئالتۇن ھېكايىسىنى ئاڭلاپ خۇددى بىر چۆچەك ئاڭلاۋاتقاندەك تاتلىق تەمەدە، ئەمما ئىشەنمەسلىك تۇيغۇسىدا ئولتۇرۇپ قالدى. كۆزىگە پارقىراپ تۇرغان ساپسېرىق زىنجىر ئالتۇنلار كۆرۈنگەندەك بولدى. تۆمۈر دوختۇر ئۇنىڭدىكى تۇيغۇلارنى دەرھاللا چۈشەندى:

ــ بۇلار راست، ئۇكام، گېپىمگە ئىشەن. ئۇ ئالتۇنلارنى كۆرگەندە، قولۇڭغا ئالغاندا راستلىقىغا ئىشىنىسەن.

قاھار بۇ گەپتىن چۆچۈدى:

ــ نېمە؟ ئۇ ئالتۇنلارنى مەن...

تۆمۈر دوختۇر يېقىمسىز كۈلدى:

ــ شۇنداق، شۇ ئالتۇنلارنى ساڭا قالدۇرماقچى. ھازىر پۇل ئۆزىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىۋاتقان دەۋر، يولمۇ كەڭرى. پۇل يولۇڭنىمۇ، ئەقلىڭنىمۇ ئاچىدۇ. سەندە قورقۇمسىز يۈرەك، ئەقىل ـ پاراسەت بولسىلا بولدى.

قاھار تامغا چىڭ يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئادەم دېگەن قىزىق. قاھار شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ بۇ يەردە قانداق قىسمەتلەر چاڭگىلىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئەتىكى تەقدىرىنىڭ نېمە بولىدىغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپلا شۇ ئالتۇنلارنىڭ ھۆزۈرىغا چۆمۈلۈشكە باشلىدى. ئاندىن ئۇ بىر نەرسىنى ئويلاپ ئۆزىگە كەلدى:

— ئۇنداقتا... ئۇنداقتا سىز نېمىشقا ئەينى ۋاقىتتا پىچانغا قايتىپ شۇ ئالتۇنلارنى سېتىپ نورمال ياشمايسىز؟

— مەن ئويلىغان، — دېدى تۆمۈر دوختۇر ئېغىر «ئۇھ» تارتىپ، — مەن بۇنى كۆپ ئويلىدىم. ھەمراھىمغا بۇنى دېگىلى بولاتتىمۇ؟ ئاخىرىدا شۇنداق قارارغا كەلدىم، ئۇكام. ئەگەر مەن بۇ تۈگۈننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىمىغان بولسام، ساۋاق ئالغان بولاي، دەپ يۈرتۇمغا كېتەتتىم. ئەمما، ئۆزۈڭ بىلىسەن، ئۇ چاغدا بىز ئىبلىسنىڭ قولىغا چۈشۈپ بولغان، ئۇنىڭدىن قۇتۇلماقنىڭ تەسلىكىنىمۇ ساڭا دېدىم. ئەگەر مەن شۇ ھالەتتە يۈرتقا كېتىدىغان بولسام، نەچچە يىلغا قالماي ئۇ ئالتۇنلارنى ئىسقا — ئالۋاستىنىڭ ئىسكىلىتىغا تېگىشىپ بولىمەن. ناۋادا، شۇنداق قىلسام ئاتامنىڭ، ئىككى ئاكامنىڭ تۆلىگەن بەدىلىگە يۈز كېلەلەيمەنمۇ؟ مەن ھەرقانچە يۈزسىز، ئەقىلسىز بولسامۇ بۇنى ئويلىغۇچىلىكىم بار. شۇڭا مەن بىمەزگىل ھالدا ئۆلۈمگە قاراپ كېتىۋاتقان بولسامۇ، ئۇ ئالتۇنلارنى مۇۋاپىق بىرسىگە بېرىپ، مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان ئويلاپ قويغان ئارزۇلىرىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈمىدىدە ياشاپ كەلدىم. ئالالا، ئاخىر مېنى ساڭا ئۇچراشتۇردى. مېنىڭ ئۈمىدىم، ئۇكام، سەن شۇ ئالتۇنلارنى تېپىپ، جايىدا بىر تەرەپ قىلىپ ئارزۇلىرىمنى ئەمەلگە ئاشۇر.

قاھار تۆمۈر دوختۇرغا تىكىلىپ قارىدى. قاھار بۇ خۇنۇك چىرايدىن، بارغانچە ھاياتلىق نۇرى ئۆچۈۋاتقان كۆزلەردىن، تېخى ئۆچمىگەنلىكى سېزىلىپ تۇرۇۋاتقان ئىنسانىي ھېسسىياتتىن بۇ گەپلەرنىڭ يالغان ئەمەسلىكىنى بىلدى. شۇڭا ئۇ بېشىنى لىڭشىتتى.

قاھارنىڭ سەمىمىي ئىپادىسىنى كۆرگەندىن كېيىن تۆمۈر دوختۇر «سۇلتان قارا ساقال»نىڭ مازىرىغا بارىدىغان يولنى، ئالتۇننىڭ ئورنىنى تەپسىلىي دەپ بەرگەندىن كېيىن تاپىلىدى:

— ئېسىڭدە تۇت، ئۇكام، بارغۇچە، ئالتۇننى ئىزدىگۈچە، ئالتۇننى ئېلىپ يانغۇچە ھېچكىمگە چاندۇرما، ھېچكىمنىڭ گۇمانىنى قوزغىما، ھېچكىمنى ھەمراھ قىلما، بۇ ئىشنى قاچانلا

بولسا هېچكىمگە تىنما. بولمىسا ئۆزۈڭنى بالاغا تىقمىسەن. يەنە بىر ئىش، ئۇ ئالتۇنلارنى بازارنى ئوبدان ئۇقۇشۇپ، ئىشەنچلىك ئادەملەرگە سات، ھەممىسىنى بىراقلا بىر ئادەمگە ساتما، بولمىسا خەقنىڭ نىيىتى بۇزۇلىدۇ. ياخشىسى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ سات. بۇ ئالتۇنلار ساڭا بالا بولمىسۇن، ئامەت ئېلىپ كەلسۇن.

قاھار تۆمۈر دوختۇرنىڭ بۇ ئىش ئۈستىدە ھەقىقەتەن ئۇزۇن باش قاتۇرغانلىقىنى، ئەتراپلىق ئويلانغانلىقىنى، تۇزگەن پىلانىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

شۇلارنى دەپ بولغان تۆمۈر دوختۇر خۇددى گېپىنى تۈگىگەندەك، شۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم بولۇپ قالغاندەك بېشىنى تامغا تىرەپ كۆزىنى يۇمۇپ يېنىك تىندى ۋە خېلىغىچە جىمىپ كەتتى. قاھار خېلىغىچە ساقلاپ بېقىپ ئىچى پۈشتى. ئاندىن ئۇنى نوقىدى:

— تۆمۈر ئاكا، مەن سىزگە قىلىپ بېرىدىغان نېمە ئىشلار بار؟

تۆمۈر دوختۇر كۆزىنى ئاچتى ۋە تەستە ئېسىگە كەلگەندەك:

— تېخى دېمىدىممۇ؟— دەپ سورىدى. قاھار بېشىنى لىڭشىتتى ۋە «بايا دېگەنلىرى يالغانمۇ — يە؟» دەپمۇ ئويلاپ قالدى.

— ئەمما ئۇكام، ماڭا ۋەدە بەرمىسەڭ بولمايدۇ. ئۇ ئالتۇنلارنى پۇلغا ئايلاندۇرۇپ بولساڭ، ئالدى بىلەن قىلىدىغان ئىشىڭ، قەرزلىرىمنى تۆلەيسەن. ھېلىمۇ كىشىلەر مېنى قارغاپ بىر يەرگە بارغاندۇ؟

تۆمۈر دوختۇر شۇنداق دەپ يېنىدىن كونىراپ كەتكەن بىر خاتىرىنى چىقاردى:

— بۇنىڭدا بىز ئۇزۇم ئالغان كىشىلەرنىڭ ئىسمى، ئالغان ئۇزۇم ۋە بېرىدىغان پۇل تەپسىلىي خاتىرىلەنگەن. ئۇلارنىڭ قولىدا ھۆججەتمۇ بار، ناۋادا، ھۆججەتنى ساقلىيالمىغان بولسا، ئىسمى ئۈدۈل كېلىپ ئۇزۇمى بىلەن پۇلنىڭ سانىنى توغرا دەپ بېرەلىسە بېرىۋەت.

قاهار تۆمۇر دوختۇرنىڭ بۇ سەمىمىيلىكىدىن، ئاق كۆڭۈللۈكىدىن ھەققەتەن تەسىرلەندى.

ــ ھەمراھىمنى ئىزدەپ باق، ئۇنىڭ ئىسمىنى ئەمدى دەپ بېرەي. ئۇنىڭ ئىسمى ئالىم، دىغار كارىزكۆلدىن. كارىزكۆللۈكلەر ئۇنى ئالىم «نان يېمەس» دېيىشىدۇ، بۇ ئۇنىڭ لەقمى. ئۇنىڭ ئەھۋالى ھازىر قانداقتۇ؟ ئۇنى تېپىپ كۆرۈپ باق. ئەمەلىي ئەھۋالغا قارىتا بىر ئىش قىلارسەن. ئامال بار يارىدەم قىلىپ قوي. ئاندىن يېتىم ـ يېسىر، ئىگە ـ چاقسىزلارغا چوقۇم يارىدەم قىل. ئاتام بىلەن ئوغلۇم ــ مېنىڭ ئۇۋالىمغا كەتكەن ئوغلۇمنىڭ روھى خۇش بولۇپ قالسۇن.

ئوغلىنى تىلغا ئېلىش بىلەن تۆمۇر دوختۇرنىڭ كۆزىدىن ياش سىرغىدى. قاھارنىكمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى. «مۇشۇنداق ئاق كۆڭۈل ئادەمنۇ نېمىشقا مۇشۇنچىۋالا دەرد ـ ئەلەم تارتىدىغاندۇ؟» دەپ ئازابلاندى ۋە ئۇنىڭ ئارزۇلىرىنى مەيلى ئالتۇنلارنى تاپالىسۇن ياكى تاپالمىسۇن چوقۇم ئورۇنداشقا ئۆزىگە ۋەدە بەردى. ئاندىن يادىغا يەتكەن بىر ئىشنى ئېنىقلىۋېلىش ئۈچۈن ئېھتىيات بىلەن سورىدى:

ــ ھېلىقى رىشىت...

ــ ھە، رىشىت بىلەن رىسالەتنى دەمسەن،ــ دېدى تۆمۇر دوختۇر پەرۋاسىز ھالدا،ــ كارىڭ بولمىسۇن، ئۇلارنىڭ جازاسىنى خۇدايىم بېرەر.

تۆمۇر دوختۇر سۆزدىن توختاپ تاماكا تۇتاشتۇردى. ئالتۇننىڭ قىزىقتۇرۇشلىرى، تۆمۇر دوختۇرنىڭ تەلەپ ـ ئارزۇلىرىدىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئۆزىگە كەلگەن قاھار ئۆزىنىڭ ھازىرقى رېئاللىقىنى ئويلاپ دېمى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى. ئۇ تېخىچە بۇ يەردە تۇرسا، چىقىپ كېتىش ـ كېتەلمەسلىكى ئېنىق بولمىسا... قاھار بۇلارنى ئويلاپ ئۈمىدسىزلىنىپ لەسسىدە بولۇپ قالدى.

تاماكىسىنى چېكىپ بولغان تۆمۇر دوختۇر كۇچىنىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

ــ مېنىڭ كۈنۈم ئاز قالدى، ئۇكام. ناۋادا، شۇ كۈن كېلىپ قالسا ساڭا تەس بولىدۇ. ئۇلار بەرگەن تاماقنى يېمەي ئامالىڭ يوق. ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئېنىق، سەن قاچان خىروئىنغا خۇمار بولمىغۇچە سېنى بۇ يەردىن چىقارمايدۇ.

«خۇمار» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ تېنى تىكەنلەشتى. ناۋادا، راستلا تۆمۈر دوختۇرغا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا... قاھار بەك قورقۇپ كەتتى.

ــ ئۇكام، تاماق يېمىسەڭ بولمايدۇ، يەي دېسەڭ ئاقۇبتىڭ مېنىڭكىگە ئوخشاش. شۇڭا ئۇكام، مەن مۇنداق ئويلىدىم: ناۋادا ماڭا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، بىر ـ ئىككى كۈنىنى ئۆتكۈزۈپ خۇمارغا چىدىمىغاندەك ۋارقىرا، بولسا مەن ساڭا كۆرسىتىپ قويغاندەك، ماڭا ئوخشاش بولۇۋال. ئۇلار سېنىڭ ھەقىقىي خۇمار بولغىنىڭنى بىلگەندىن كېيىن چوقۇم قويۇپ بېرىدۇ. لېكىن ئۇكام، ئېسىڭدە بولسۇن، شۇ ئىككى كۈن ھورنانىنى ھەرگىز يېمە، قورۇمىنىلا يە. قورسىقىڭ ھەرقانچە ئېچىپ كەتسىمۇ ھورنانىنى ياكى ئۈن ـ گۈرۈچ تامىقىنى يېمە. خىروئىن تاماقتا بولسىمۇ، لېكىن قورۇمىدا يوق. غەيرەت قىلىپ بىر نەچچە كۈنىنى ئۆتكۈزۈۋالساڭ، قالغىنىغا ئۆزۈڭ بىر ئامال قىلالايسەن.

ــ ماقۇل ئاكا، دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن،ــ دېدى قاھار قايتىدىن ئۇمىد ۋە غەيرەتكە تولۇپ،ــ ھەرقانچە ئاچ قالساممۇ چىدايمەن.

تۆمۈر دوختۇر بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ سەن ئەتىدىن باشلاپ يالغاندىن «تاماقنى كېچىكتۈرۈۋەتتىڭلار» دەپ ۋارقىراپ تۇرۇۋال. ئۇلار سېنىڭ خۇمار بولۇشقا باشلىغىنىڭنى بىلسۇن، ئىشەنسۇن.

قاھار ئۈنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى.

ئون ئىككىنچى باب

ئەتىسى بىرسىنىڭ نوقۇشىدىن قاھار چۆچۈپ ئويغاندى. تاڭ يېڭىلا يورۇغاندەك ئىدى. ئۇنىڭ بېشىدا تۆمۈر دوختۇر ئېغىر - ئېغىر تىنىپ ئولتۇراتتى. نەپەس ئېلىشىمۇ ناھايىتى زەئىپ ئىدى.

تاماقنىڭ بېرىلىشىگە خېلى ۋاقىت بار ئىدى. تۆمۈر دوختۇر ئادەتتە تاماقنى بېشىغا ئەكەلگەندىن كېيىن ئاندىن ئىنجىقلاپ، ئېرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇراتتى.

قاھار بۇنىڭغا ھەيران قالدى. قاھار بۇ يەرگە قامالغان بىر ئايغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان تۆمۈر دوختۇر تۇنجى قېتىم قاھاردىن بۇرۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى چاقىرىشى ئىدى.

ــ قوپ، ئۇكام، ــ دېدى تۆمۈر دوختۇر جىددىي قىلىپ، ــ ئۆزۈڭنى سىناپ باق، راستىتەكلا ئىش قىل.

بۇنى ئاڭلىغان قاھار چاچراپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئىشىك تۈۋىگە بارىدى ۋە پارلاپ تۇرغان قۇياشنى، نۇر چېچىپ تۇرغان ئالتۇنلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۆزىگە مەدەت بەردى. ئۇ ئالدى بىلەن بار كۈچىنى قولىغا يىغىپ ئىشىكنى قاتتىق ئۇردى:

ــ قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، نېمىشقا تاماق بەرمەيسىلەر!؟

سىرت جىم، بىرەرسىنىڭ ئاياغ تىۋىشىمۇ ئاڭلانمىدى. تۆمۈر دوختۇر ئىشارەت قىلدى. قاھار ئىشىكنى تېخىمۇ قاتتىقراق ئۇرۇپ، تېخىمۇ قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

ــ تاماق بېرىڭلار، نېمىشقا ۋاقتىدا تاماق بەرمەيسىلەر؟

سىرتتا يەنىلا شەپە بولمىدى. تۆمۈر دوختۇر يەنە ۋارقىراشقا ئىشارەت قىلدى. بۇ چاغدا قاھارغا خېلىلا جان كىرىپ قالغانىدى.

ــ نېمىلا بولسا تاماق بېرىڭلار! مەن چىدالمايۋاتىمەن، قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى!!

شۇ چاغدىلا سىرتتىن گۈدۈڭلاشقان ئاۋاز ئاڭلاندى. بىر ئازدىن كېيىن كامېرىنىڭ «ئىشىكى» ئېچىلىپ تاماق سۈنۈلدى. قاھار ئىنتايىن تەبىئىي ۋە چاققان ھەرىكەت بىلەن تاماقنى ئېلىۋالدى.

تۆمۈر دوختۇر ئۇنىڭغا قاراپ رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتى.

قاھار تاماققا قارىدى. ئىسسىق ۋە ئاپئاق ھورنان ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغايتتى، بىراق بۇ ئاپئاق ھورنانلار قاھارغا خۇددى بىر كاللەك خىروئىندەك كۆرۈنۈپ ئۇنى سەسكەندۈرۈۋەتتى.

تۆمۈر دوختۇر ئۇنى چاقىردى:

ــ بۇياققا كەل، ئۇنداق تۇرۇۋالساڭ چاندۇرۇپ قويىسەن. بىلىۋال، بۇ تۇڭگان سەن ئويلىغاندىنمۇ ئەقىللىق.

قاھار ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. تۆمۈر دوختۇر قاچىدىكى ھورنانىنى قولىغا ئالدى:

ــ قارا، بۇنىڭدىن كىممۇ گۇمانلانسۇن؟ ئاپئاق، ئىسسىق، يۇمشاق، بىراق بۇ ئاقلىق ئىچىگە بالا ــ قازا، شۇملۇق يوشۇرۇنغان. ئىنتايىن پەسكەش ئادەملەرلا مۇشۇنداق شۇملۇقلارنى، بەتنىيەتلىكلەرنى ئويلاپ تاپىدۇ. بۇ تۇڭگانىنىڭ يەنە بىر ساماۋەر شورپىخانىسى بار، سودىسى بەك ئاققان ئاشخانا. ئەمما ئۇ ساماۋەرگە قۇيىدىغان شورپىغا ئەپيۇن غوزىكىنى سالىدۇ، ئۇ كىشىنى خىروئىنغا ئوخشاش خۇمار قىلمىسمۇ، لېكىن ئادەم ئۇنىڭغا ئۆگىنىپ قالىدۇ. شۇڭا بەزىدە ۋاقىت ئۇزىراپ قالسا، بارمايلا ئىلاجىڭ يوق. شۇنداق چاغدا بېرىپ غىزالانساڭ، ھۇزۇرلىنىپ يەپ، تازا راھەتلەنگەندەك بولىسەن. بىر ھېسابتىغۇ ئۇمۇ خۇمار. مۇشۇنداق پەس تۇڭگان بۇ، ئۇكام.

قاھارنىڭ روھى لەرزىگە كەلدى. بىگۇناھ ئادەملەر نورمال تۇرمۇش ئۇچۇن، نورمال ھاياتلىقى ئۇچۇن يەۋاتقان تاماقمۇ ھېيلە قىلسا... توۋا، توۋا... ئۇنداقتا، ئادەملەر ئۆزلىرى مىڭ بىر

جاپادا تاپقان پۇلىغا بالايىئاپەت سېتىۋالغان بولمامدۇ؟ تۇۋا خۇدايىم، جاھاندا بۇنىڭدىنمۇ ئۆتەر رەزىللىك، پەشكەشلىك بارمىدۇ؟!

قاھار تەستە ئۆزىنى باستى:

ــ ئەسكى ئادەم دېگەن جاھانىڭ ھەممىلا يېرىدە بار ئىكەن. مەن تۇرپاندا بەزىلەرنىڭ سامسىنىڭ قىيمىسىغا ئېشەك گۆشى ئارىلاشتۇرۇپ ساتقىنىنى ئاڭلىغان.

ــ ئۇكام، تاماقتا خىروئىن ئارىلاشتۇرۇش تاماقتا ئېشەك گۆشى ئارىلاشتۇرغاندىنمۇ يامان.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى شۇ يەرگە كەلگەندە كامېرنىڭ «ئىشكى» ئېچىلىپ تۆمۈر دوختۇرنىڭ تامىقى سۇنۇلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن قاھار كۈندە ۋاقىرايدىغان، ئىشكىنى تېپىپ مۇشتلايدىغان، ھەتتا سىرتتىكىلەرنى تىللايدىغان بولدى. بارا ــ بارا ئۇ راستىتەكلا ۋاقىراپ كېتىدىغان بولدى. بۇنداق چاغدا سىرتتىكى ئاياغ تىۋىشى ئىشىك تۆۋىدە بىر پەس تۇرۇۋېتىپ ئاندىن تاماق سۇنۇلىدىغان بولدى، كېيىنچە بېرىپ تاماق كەينىگە سۈرۈلۈشكە باشلىدى. بۇنداق چاغدا قاھار ۋاقىراشنى تازا قاملاشتۇراتتى.

ــ ئەمدى ئۇلار ئىشىنىپتۇ. قارىغاندا، ئۇكام، تەلىيىمىز بولسا، سەن بالدۇر چىقىپ كېتىدىغان ئوخشايسەن. ناۋادا، بۇ يەردىن چىقساڭ ھېچكىمگە دوقۇرۇشماي، ئۇدۇل شىنجاڭغا كېتىدىغانىنىڭ ئامالىنى قىل. مېنىڭدە ئېشىپ ــ تېشىپ قالغىنى مۇشۇ ئىكەن. بىر نەچچە ۋاخلىق تاماق يەسەن.

تۆمۈر دوختۇر شۇنداق دەپ يېنىدىن ئەللىك يۈەندەك پۇلنى چىقىرىپ قاھارغا سۇندى، قاھار تارتىشىپ تۇرمايلا ئالدى. ئەمدى ئۇنىڭ تۆمۈر دوختۇرنىڭ شاپائىتىنى، ياردىمىنى قوبۇل قىلماقتىن باشقا ئامالى قالمىغانىدى.

ــ پۇل بىلەن تىزىملىكىنى ئوبدان جايلاشتۇرۇۋال، بولمىسا بۇلار سېنى قويۇپ بەرگۈچە پىيازنى سويغاندەك يالىڭاچلىۋېتىدۇ.

شىئەننىڭ ئاۋات تۆت كوچىسىدىن بۇ يەرگە كەلگەندە يېنىڭ

پۇتۇنلەي قۇرۇقدالغانلىقىنى يادىغا ئالغان قاھار بېشىنى لىڭشىتتى.

كۈندۈزى ئازراقلا ئارام‌لىق بولسا ئۆخلاپ ئادەتلىنىپ قالغان تۆمۈر دوختۇر تاماكىسىنى چېكىپ يېتىپلا ئۇخلاپ قالدى. قاھار ئۇنىڭ قولىدىكى تاماكىنى ئېلىپ ئوتىنى ئۆچۈردى. ئاندىن ئۆزىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا يانپاشلىدى.

تۆمۈر دوختۇر خۇددى ھېچبىر غېمى يوقتەك بىردەمدىلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

قاھار ئاجايىپ قىسمەتلەر بېشىدا قاينىۋاتقان تۆمۈر دوختۇرنىڭ خاتىرجەم ئۇخلىشىغا قاراپ يېتىپ ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى. قاھارنىڭ ئېنىق، تەرتىپلىك چۈش كۆرمىگىنىگە ئۇزۇن بولغانىدى. ئەلەملىك خىياللارغا، ئازابلىق كەچمىشلەرنىڭ ئەسلىمىلىرىگە غەرق بولۇپ يېتىپ ئۇخلاپ قالغانلىرىدا ئاساسەن جۆيلۈپ چىقاتتى، ئەمما قانداق چۈش كۆرۈپ جۆيلۈگىنىنى يادىغا ئالالمايتتى. بۇگۈن بولسا ناھايىتى ئوچۇق ۋە باش ـ ئاخىرى باغلىنىشلىق چۈش كۆردى:

«ئۇ تۇيۇقتىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى ئۇزۇملىكتە ئۆينىۋاتقۇدەك. ئۇ يەردە يۈز يىللىق قېرى ئۇزۇملەر بار ئىدى، بۇ ئۇزۇملەرنىڭ قوۋزاقلىرىنىڭ يېرىقلىرى شۇنچە چوڭ، يىلتىزلىرى بولسا ھەر تەرەپكە چاتىگال سېلىپ چوقچىيىپ تۇراتتى، يوغان شاخلىرىنىڭ تۇتاشقان جايلىرى كىچىك بالىلار يېتەلەيدىغان تەكشىلىك ھاسىل قىلغانىدى. قاھارلار شۇ ئۇزۇملەرگە تېز يامىشىپ چىقىشتا مۇسابىقىلىشىۋاتىپتۇدەك. بالىلار ھەرقانچە تىرىشسىمۇ دەرەخنىڭ ئۇستىگە چىقالمىغۇدەك. ھەرقانچە تىرماشسىمۇ دەرەخنىڭ يېرىمىدىن سىيرىلىپ كەتكۈدەك. ئاخىر قاھار دەرەخنىڭ ئۇستىگە چىقىپتۇدەك. قاھار دەرەخ ئۇستىدە ئۇ شاختىن بۇ شاخقا يۆتكىلىپ يۈرۈپ، ئۇزۇمە مەي باغلاپ پىشقان شاخلارنى سىلكىپ، پەستكى بالىلارغا ئۇزۇمە قېقىپ بېرىۋاتقۇدەك. پەستكى بالىلار بۇنىڭغا قانائەت قىلماي ‹ئۇ شاخنى سىلكى، بۇ شاخنى سىلكى، دەپ چۈرقىرىشىۋاتقاندا، ئۇ يەرگە بىر ساقچى

ماشىنىسى كېلىپ توختاپتۇدەك، ماشىنىدىن غەلىتىلا فورما كىيگەن ساقچىلار چۈشۈپتۇ.

— قەيسەر دېگەن قايسى بالا؟ — دەپ سوراپتۇ بىر ساقچى.

— ئارىمىزدا قەيسەر دېگەن بالا يوق، — دەپتۇ بىر بالا.

— بار، — دەپتۇ ساقچى، — بۇرۇنقى ئىسمى قەيسەر، ھازىرقى ئىسمى قاھار.

— مەن شۇ، — دەپتۇ قاھار ھەيران بولۇپ.

— سەن كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى سېمونت تاختايدا ئىككى كۈن ئاز يېتىپسەن. ماڭ، بېرىپ شۇ ئىككى كۈننى تولۇقلاپ كەل.

— مەن بارمايمەن، — دەپتۇ قاھار يىغلامسىراپ.

— بارمىساڭ بولمايدۇ، بۇ دېگەن بۈيرۇق، — دەپتۇ ساقچى.

— مەن بارمايمەن، قورقىمەن، — دەپتۇ قاھار ئۈزمە ئۈستىدىن چۈشكىلى ئۇنماي.

شۇنىڭ بىلەن ساقچىلار ئۈزمىگە يامىشىپ چىقىپتۇ. قاھار ئۈزمىنىڭ ئېگىز يېرىگە قېچىپتۇ. ساقچىلارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن يامىشىپتۇ. ئاخىر قاھارغا قاچىدىغان يەر قالماپتۇ. ئۇ ئامالسىز ئۆزىنى يەرگە ئېتىپتۇ. ئەمما ئويلىمىغان يەردىن ساقچى ماشىنىسىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ. ساقچىلار ئۇنى تۇتۇپ مەجبۇرىي ساقچى ماشىنىسىغا يالاپ چىقىرىپتۇ. قاھار تېپىچەكلەپ يىغلاپتۇ. ئۇ يىغلاۋېتىپ قارىسا قولىدىكى كويزا چوڭلا تۇرغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قولىنى كويزىدىن چىقىرىۋالماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا ماشىنا ئىچىدە بىر ئىسكىلىت پەيدا بولۇپ:

— سەن قولۇڭنى كويزىدىن چىقىرىۋالساڭ بولمايدۇ، بولمىسا قولۇڭ ئۆزلۈكىدىن ئۈزۈلۈپ كېتىدۇ، — دەپ ئۇنى قورقۇتۇپتۇ. قاھار بۇنى ئاڭلاپ قورقۇپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ...»

قاھار ۋارقىرىغان پېتى ئويغىنىپ كەتتى، ئۇ چىپىلداپ تەرلەپ كەتكەنىدى. قاھار «ئۇھ» دەپ قولىنى سىلاپ قويدى.

بۇ چاغدا تاڭ يورۇيلا دەپ قالغانىدى. قاھار دېرىزىدىكى خىرە يورۇقتا قاراپ قويۇپ، تۆمۈر دوختۇرنى تىڭشاپ باقتى. ئۇ بايا

ئېسىگە كېلىپلا «تۆمۈر دوختۇرنى چۆچۈتۈۋەتتىمىكىن» دەپ ئەنسىرىگەنىدى، ئەمما تۆمۈر دوختۇر جىممىدە ياتاتتى. قاھار خاتىرجەم بولۇپ يەنە ياتتى. بىراق تۆمۈر دوختۇرنىڭ خېلى ئۇزۇنغىچە نەپەسمۇ ئالماي يېتىشىدىن كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى.

قاھار ئورنىدىن تۇرۇپ شامنى يانداردى. تۆمۈر دوختۇر ھەقىقەتەن تىنچ ياتاتتى. قاھار قولىنى ئۇنىڭ بۇرنىغا ئاپىرىپ چۆچۈپ كەتتى. تۆمۈر دوختۇرنىڭ پەقەت تىنىقى يوق ئىدى. شۇ ھامان قاھارنىڭ كۆڭلىدىن «قېتىپ قاپتۇ» دېگەن مۇدھىش خىيال لىپ قىلىپ ئۆتتى. دەرۋەقە، تۆمۈر دوختۇرنىڭ كۆكرىكى كۆپۈپ كۆتۈرۈلۈپ چىققان بولۇپ، قولى ئىككى ياندا ياغاچتەك قېتىپ، تاشلانغان پېتى مىدىرلىمايۋاتاتتى. قاھار دەرھال ئۇنىڭ ئاغزىغا پۈۋلىدى، قايتا ـ قايتا پۈۋلىدى، مەيدىسىگە مۇشتلىدى، ھەتتا تىزلاپمۇ باقتى. بىراق تۆمۈر دوختۇردىن ھېچبىر سادا چىقمىدى، تىنىقمۇ كەلمىدى...

يېرىم سائەتتەك ھەپىلىشىپ باققان قاھار ئاخىر تەقدىرگە تەن بەردى ۋە ھۆكۈمەك ئېيتىپ يىغلىۋەتتى.

بۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم نۇرغۇن ئىنتىلىشلىرى ۋە ئازراقلىرىنى مېھرى ئىسسىق ۋە تاتلىق ھاياتلىقىغا قالدۇرۇپ ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغانىدى.

يىغىسى بېسىلغان قاھار ئۆزىنى بېسىۋالدى ۋە تۆمۈر دوختۇرنىڭ تاپىلىغانلىرىنى قايتا بىر يادىدىن ئۆتكۈزۈپ، كۆزىدىكى ئاخىرقى ياشلارنى سۈرتتى. ئۇ ئىشەك تۇۋىگە بېرىپ ئىشكىنى مۇشتلاپ ۋارقىرىدى:

ــ ئادەم بارمۇ؟ لاۋتې ئۆلدى! ئۇ ئادەم ئۆلدى!!...

ھايال ئۆتمەي ئىشەك تۇۋىدە بىر نەچچە كىشىنىڭ گۇدۇڭشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاندىن بىرسى تەھدىت ئارىلاش دېدى:

ــ ھايات قالاي دېسەڭ، ئىشەك تۇۋىدىن نېرى تۇر!

قاھار ئۇلارنىڭ ئىشەك ئېچىلسا ئۆزىنىڭ قېچىپ كېتىشكە ئۇرۇنۇشىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ قالدى. «مۇشۇ

پۇرسەتتە قېچىپ كېتەلەرمەنمۇ؟» قاھار ئارقىغا يېنىپ يەنە تۆش چىقارماي ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ ئىشكىنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈشنى ئويلىدى. ئارقىغا بىر قەدەم ئېلىپ قويۇپ ئىككىلەندى. ئارقىدىن تۆمۈر دوختۇرنىڭ جېكىلىگەنلىرىنى يادىغا ئېلىپ: «ئۇلارنىڭ ۋەھشىيلىكىنىمۇ كۆردۇم. بەربىر تەڭ كېلەلمەيمەن. ۋاقتىمۇ كېلىپ قالغاندىكىن، سەۋر قىلاي. بىكار ئىشنى بۇزماي» دەپ ئويلاپ كەينىگە ياندى. ئاڭغىچە ئىشىك ئېچىلىپ، كامېرغا كالتەك، چەيدو كۆتۈرگەن تۆت كىشى كىرىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۆزەينەك تاقىۋالغان بولۇپ، ئۆينىڭ قاراڭغۇلۇقىدا ئۇلارنىڭ چىرايىنى ئېنىق پەرقلەندۈرگىلى بولمايتتى.

ئۇلار كىرىپلا ئىككىسى قاھارنى قورۇقداپ تۇردى. قالغان ئىككىسى تۆمۈر دوختۇرنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، گەپمۇ قىلماي جەستىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

قورقۇنچلۇق، ئۆلۈم پۇراپ تۇرغان بۇ كىچىككىنە، زۇلمەتلىك ماكاندا قاھار يالغۇزلا قالدى. ئۇ بىر ئىشلارنى خىيال قىلىمەن دەپمۇ خىيال قىلالمىدى. قۇلاق تۈۋىدە پەقەت « تۆمۈر دوختۇر دېگەندەك قىل، تۆمۈر دوختۇر دېگەندەك قىل» دېگەن بىرلا سادا ياڭراپ تۇردى. ئۇ قەتئىيەتكە كەلدى. ھاياتلىققا بولغان تارتىشىش، تۆمۈر دوختۇرغا بەرگەن ۋەدىسى، جەسمىنى ۋە روھىنى قىينىغان كېلىۋاتقان مۇدھىش مۇھتتىن قۇتۇلۇش ئىستىكى، ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغان ۋە يامانلىق ئەيلىگەن كىشىلەر بىلەن قايتىدىن روبىرو تۇرۇش دەۋتى ئۇنى قەتئىيەتكە كەلتۈردى، ئۇنىڭغا جاسارەت بېغىشلىدى.

ئۇ كۆچلۈك قەدەملەر بىلەن مېڭىپ كامېرنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئىشكىنى قاتتىق ـ قاتتىق مۇشتلىدى ۋە ۋارقىرىدى:

ـ ئىشكىنى ئېچىڭلار، ماڭا تاماق بېرىڭلار!

سىرتتا ھېچقانداق شەپە بولمىدى. بىراق قاھار ئۆزىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى بەتنىيەتلەرنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقىغا ئىشىنىپ تۇردى. شۇڭا ئۇ يەنە ۋارقىرىدى:

ـ تاماق يېگۈم كېلىپ كەتتى. ماڭا تاماق بېرىڭلار! تاماقنى

نېمىشقا بالدۇر بەرمەيسىلەر؟ تاماق يېگۈم كېلىپ چىدىيالمايۋاتىمەن!...

كامبىرنىڭ ئىشكى ئېچىلدى. تاماق ــ بىر ئادەمنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلغۇچى زەھەر كامبىر ئىچىگە سۇنۇلدى. قاھار بېرىپ تاماقنى ئالدى ۋە قورۇمنى ئاز ـ ئازدىن ئېلىپ تەشنالىقى قېنىۋاتقان كىشىگە ئوخشاش ئاۋاز چىقىرىپ ۋە: «ۋاھ، ئەجەب خۇشياقتى» دەپ سۆزلەپ تۇرۇپ يېيىشكە باشلىدى.

سىرتتىكىلەر بىر نېمىلەرنى دەپ گۇدۇڭشىپ يوقالدى.

قاھار ئىككى تال ھورنانىنى ئۇششاق پارچىلاپ ياستۇقنىڭ ئىچىگە تىقىۋەتتى. قورۇمنى بولسا ھەقىقەتەن ئىشتىھا بىلەن يېدى. گەرچە قورسىقى تازا تويمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

ئەتىسى ئۇ تاماقنى «يەپ» بولغاندىن كېيىن ۋارقىرىدى:

ــ بۇگۈن تاماقنى قانداق ئەتتىڭلار؟ بۇرۇنقىدەك ئەمەس ئىكەن، بۇ نېمىدېگەن تەمسىز تاماق. تاماقنى مۇشۇنداقمۇ لاۋزا ئەتكەن بارمۇ؟...

قاھار شۇنداق ۋارقىرىغان بىلەن «ئۇلار بايا كەتكەن تۇرسا، بۇ سۆزلىرىمنى كىم ئاڭلايدۇ؟ ئەستا، ئۇلار بۇ گەپلىرىمنى ئاڭلىسا ئوبدان بولاتتى...» دەپ ئەپسۇسلاندى ۋە بۇنىڭغا بىرەر ئامال تېپىش نىيىتىگە كەلدى.

ئەمما، ئويلىمىغان يەردىن سىرتتا تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ قانداق، ئىت يالاقلا ئۆگەندىمۇ؟

قاھار بۇ ئاۋازنىڭ ئىگىسىنى پەرەز قىلدى ۋە تېنى تىكەنلىشىپ كەتتى.

بۇ لاۋ لاۋبەننىڭ ئاۋازى ئىدى. قاھارنىڭ چىشلىرى غەزەپتىن غۇچۇرلىدى: «ھۇ، قانخور ئالۋاستى!...»

ــ يالاپ تويمايۋاتىدۇ، ــ دېدى بىر ئىنچىكە ئاۋاز.

ــ يەنە بەكرەك قاۋغىچە ساقلاڭلار.

قەلبى غەزەپكە تولغان قاھار بۇ گەپنى ئاڭلاپ يېنىك بولۇپ قالدى، بېسىپ بولغۇسىز بىر خۇشلۇق تومۇر ـ تومۇرلىرىغا

تارىدى. دېمەك، ئۇلار قاھارنىڭ خۇمار بولغىنىغا ئىشىنىپتۇ، قاھارنىڭ ئازاد بولىدىغىنىغا ئاز قاپتۇ. «رەھمەت تۆمۈر ئاكا، ئەگەر بۇ ئالۋاستىلار سىزگە زىيانكەشلىك قىلمىغان بولسا، مۇشۇ ئەقىل - پاراسىتىڭىز ۋە پەزىلىتىڭىز بىلەن نى - نى ئىشلارنى قىلارسىزكەن...» قاھار بىردىنلا تۆمۈر دوختۇرنىڭ كەچمىشلىرىنى، سۆزلىرىنى، ياخشى - يامان تۇرق - ھالەتلىرىنى ئېسىگە ئالدى ۋە كۆزىگە ئىختىيارسىز ياش كەلدى.

قاھار ئاشۇنداق ۋارقىراپ، قورۇمىنىلا يەپ ئاچلىقتىن قىينالغان بولسىمۇ، لېكىن ئىرادىسى بارغانچە چىڭىۋاتقان، ئۇمىدى كۈچىيىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىر چۈشتىن كېيىنلىكى تۇيۇقسىز ئىشىك تۈۋىدە بىر قانچە كىشىنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. ئۇلار ئىشىك تۈۋىدە بىر ھازا كۈسۈرلاشتى. ئارقىدىن ئىشىك ئېچىلدى ۋە چېچىنى پاك - پاكىز چۈشۈرۈپ تاقىر باش بولۇۋالغان، قارا كۆزەينەك تاقىۋالغان بىرى باشتا كىرىپ ئۈنىڭ يېنىغا كەلدى.

— تاماكا چەك، — دېدى ئۇ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ.

— مەن تاماكا چەكمەي، — دېدى قاھار يالغاندىن ئەسنەپ. تاقىر باش ئۈنىڭ بۇ يالغان قىياپىتىگە قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى:

— ھازىر چەكمىسەڭ كېيىنچە چېكىدىغان بولۇپ قالسەن، — دېدى ئۇ، ئاندىن رەسمىي گەپكە كۆچتى، — سېنى نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بۇ يەردە تۇتۇپ تۇردۇق. بۇنىڭ نېمە ئۇچۇنلۇكىنى بىلىش ئۇچۇن سېنىڭ ئېچىڭ پۇشۇپ كەتكەندۇ؟ ئەمدى بۇنىڭ سىرىنى دەيدىغان پەيت كەلدى. مە، ئۇسسۇزلۇق ئىچ. بۇگۇن سەن بىلەن ئۇ ھەقتە ئوبدانراق پاراڭلىشىپ باقايلى.

تاقىر باش شۇنداق دېگىنىچە قولىدىكى ئىككى بوتۇلكا مىنېرال سۇدىن بىرنى قاھارغا بەردى. قاھار چاندۇرۇپ قويماي دەپ سۇنى دەرھال قولىغا ئالدى.

— ئەسلىي ئىش مۇنداق، — دېدى تاقىر باش قولىدىكى

مىنىڭرال سۇدىن ئوتلاپ. قاھارمۇ بىر نەچچە يۈتۈم ئىچتى.
ــ ئەمەلىيەتتە سەن بىلەن ھېچقانداق ئۆچ ــ ئاداۋىتىمىز يوق، ــ تاقىر باش شۇنداق دېگىنىچە سۇنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىۋاتقان قاھارغا قاراپ تۇردى.
قاھار تۇيۇقسىز بېشى قايغاندەك ھېس قىلدى ۋە تاقىر باشنىڭ ئاخىرقى زەھەرخەندە كۈلكىسىنى غۇۋا كۆرگەندەك بولۇپ ئارقىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى ۋە ھېچنېمىنى تۇيماي قالدى.

※ ※ ※

سوغۇق ۋە نەملىكتىن ئەندىككەن قاھار كۆزىنى ئاچتى. ئەتراپ خىرە، تونۇشتەكلا. ئەمما قاھارنىڭ بېشى ئاغرىپ، كۆزى تورلىشىپ ئېنىق كۆرەلمىدى. قۇلىقىغا بولسا ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى، ئالدىراش كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ سۆزلىرى ئاڭلىنىپ تۇردى.
ئۇ شۇ ھالدا خېلى ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەسلىگە كەلدى. ئۇ ئەتراپقا قاراپ بىلدىكى، ئۇ ھازىر قوڭغۇراق راۋىقىنىڭ يېنىدىكى بازارنىڭ چېتىدىكى ئىككى تۇپ ناتونۇش دەرەخنىڭ ئاستىدا كىشىلەرنىڭ ئارام ئېلىشى ئۈچۈن قويۇپ قويۇلغان ئورۇندۇقتا ئىكەن.
قاھار توڭلاپ كەتكەن قوللىرىنى بىر ــ بىرىگە سۈركەپ ئىسسىتقاچ ئەتراپقا تويماسلىق نەزىرى بىلەن قارىدى. ئەنە، بىر تەرەپتە قوڭغۇراق راۋىقى بۇ شەھەرنىڭ قەدىمىي سەلتەنىتىنى نامايان قىلىپ تۇرۇپتۇ، يەنە بىر تەرەپتە بازار قاينىماقتا، يولدا بولسا ھەرخىل ماشىنىلار تۇرلۈك مۇددىئالاردىكى كىشىلەرنى توشۇپ يۈرمەكتە، يول بويىغلا تەنزە ئېچىۋالغان بىرى خېرىدار بىلەن شاپتۇلنىڭ باھاسىنى تالاشماقتا...
دېمەك، ھايات يەنىلا ئۆز يولىدا داۋام قىلىۋېتىپتۇ. بىر ئادەمنىڭ يوق بولۇپ كېتىشى ھاياتنى ئىزىدىن چىقىرالمايدىكەن. «مەن بولمىسام جاھان قانداق چۆرگىلەر؟ باشقىلار قانداق ياشار؟

قانداق قىلار؟» دەيدىغانلار ئەگەر ئاشۇنداق قىسمەتنى بېشىدىن كەچۈرسە، ئاندىن بۇ ئويىنىڭ نەقەدەر ئەخمەقلىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان بولاتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن شۇنداق ئەركىن ئادەمگە ئايلانغانلىقىغا ئىشەنگەندىن كېيىن بولغان ئىشلارنى ئەسلەشكە تىرىشتى. ئالدى بىلەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا تاقىر باش كەلدى. ئۇنىڭ مەقسىتى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان، ئەمما قاھارغا خۇشياقمىغان، ئۇنى ئۆمىدلەندۈرگەن گەپلىرى قۇلاق تۈۋىدە ياڭرىغاندەك بولدى. ئاندىن تولىمۇ خۇشيېقىپ غۇرتۇلدىتىپ ئىچكەن مىنېرال سۇنى يادىغا ئالدى. شۇنداللا قاھار ئەقلىنى تاپتى: «ھە، ئەسلىي ئۇ مېنىڭ بىھوش بولۇشۇمنى ساقلاپ شۇنداق گەپلەرنى قىلىپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپتىكەن ـ دە! ھۇ ئەبلەخ!» ئەمما كۆپ ئۆتمەيلا قەلبى ئاچچىققا تولغان قاھار پەسكويغا چۈشتى: «بوپتۇ، نېمىلا بولسا ئۇ دوزاختىن قۇتۇلۇپتىمەن. ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟»

شۇنداللا قاھار نەچچە كۈندىن بۇيان تويغۇدەك، پۈخادىن چىققۇدەك تاماق يېمىگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ قورسىقى تېخىمۇ بەك ئېچىپ كورۇلداپ كەتتى. ئادەم قېيىن شارائىتقا دۇچ كەلگەنچە قەيسەرلىشىپ كېتىدىكەن، قېيىن شارائىتتىن قۇتۇلدىمۇ بولدى، ئۇنداق قەيسەرلىكىنىڭ ئوندىن بىرىمۇ قالمايدىكەن.

شۇ تاپتا قورساق غېمىدە قالغان قاھار باشقا نەرسىنى ئويلىماي ئۈيغۇر ئاشخانىسى تېپىش كويىغا چۈشتى. ئەمما، دەرھال بىر نەرسىنى يادىغا ئالغان قاھار ئالدىرىغىنىدىن كوچا ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قولىنى ئىشتانىنىڭ ئىچىگە تىقتى: «خۇداغا شۈكۈر» پۇل بىلەن قەغەز جايىدا ئىدى. قاھار پۇلنى قولىغا ئالدى.

كۆڭلى جايىغا چۈشكەن قاھار ئويلاپ بىر ئاشخانىنى يادىغا ئالدى، ئەمما ئۇ ئاشخانىنىڭ ئېنىق ئورنىنى پەرەز قىلالمىدى. «پويىز ئىستانسىسىنى تېپىۋالسامىلا بارالايمەن» شۇ خىيالغا

كەلگەن قاھار كوچىنى بويلاپ مېڭىۋەردى ھەم ھەربىر كوچىنىڭ كېسىشىش ئېغىزىغا كەلگەندە كېسىشكەن يولىنىڭ ئۇ بېشىغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. ئۇ بىرەرسىدىن پويىز ئىستانسىسىنى سوراپ باقماقچىمۇ بولدى، بىراق بىر خىل ۋەھىمە، قورقۇنچ تۇيغۇسى ئېغىز ئاچالمىدى.

ئۇ شۇ ھالدا ئۇچ كوچىنى كېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن يولىنىڭ بېشىدا يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان قەدىمىي سېپىلگە قاراپ يېنىك تىن ئالدى. ئۇ مۇشۇ يولىنى بويلاپ، سېپىلىنى نىشانلاپ مېڭىۋەردى. پويىز ئىستانسىسى ئەنە شۇ سېپىلىنىڭ ئارقا تەرىپىدىلا ئىدى. قورساق غېمىدە قالغان قاھار پادىشاھلارنىڭ ھەيۋىتى ۋە كۈچلۈك مۇداپىئەسى، قەدىمدىكى نۇرغۇن قانلىق جەڭلەرنىڭ گۇۋاھچىسى، قانچىلىغان سەركەردىلەرنىڭ ساداقىتى ۋە ساتقىنلىقىغا شاھىت بولغان، تارىخنىڭ بىر مۇستەھكەم ۋارىقىغا ئايلانغان بۇ سېپىلگە مۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ ياندىكى تار كوچىغا قاراپ ماڭدى.

پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئاستىدىكى كىچىك كوچىدا ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتى بولۇپ، شۇ بېكەتنىڭ ئۈدۈلىدىلا «شىنجاڭ ئۇيغۇر تائاملىرى ئاشخانىسى» دەپ ۋېۋىسكا ئېسىلغان بىر ئاشخانا بار ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار مۇشۇ ئاشخانىدا لەڭمەن يېگەندە قاھار بۇ ئاشخانىنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇۋالغانىدى.

ئاشخانىنىڭ ئالدىدىكى كاۋاپچاندا پىشۇلداپ پىشۇاتقان گۆشنى كۆرۈپلا قاھارنىڭ ئاغزىغا سېرىق سۇ كېلىپ، نەپسى تاقىلداپ كەتتى. كاۋاپىنىڭ پۈرىقىچۇ تېخى! قورسىقى ئاچقان ئادەمگە زىرە سېپىلگەن كاۋاپىنىڭ پۈرىقى جانغا تېگىشكۈچلىكى بار ھۆزۈر!

قاھار ئالدىراپ ئاشخانىغا كىردى. ئاشخانىدا بىر نەچچە كىشى باش كۆتۈرمەي تاماق يەۋاتاتتى. ئىككى ئۇيغۇر مۇلازىم يىگىت تاماق توشۇش، شىرە سۈرتۈش بىلەن بەند ئىدى. نېرىدا نېمىشقىدۇر يۈزى قارىداپ كەتكەن ئۇيغۇر ئايال خوجايىن ئورۇندۇقتا پۈتلىرىنى ئالماپ ئولتۇرۇپ، تاماكىسىدىن پۈرۈلدىتىپ ئىس چىقىرىپ، مۇلازىملارغا قوپال ئاۋازدا «چاققان

بولۇشە» دەپ ۋارقىرايتتى. ئادەم سېغىنىپ كەتكەن قاھار ئۆز قېرىنداشلىرىنى كۆرۈپ جانلىنىپ كەتتى ۋە ئەينى ۋاقىتتا سادىقنىڭ ئۇلار بىلەن ناھايىتى قىزغىن ئەھۋاللاشقانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۇلارغا سالام بەرمەكچى بولدى، بىراق ئاغزىنى ئاچقان پېتى تۇرۇپلا قالدى. چۈنكى ئۇلار شۇ قەدەر بىپەرۋا ئىدىكى، خۇددى ئاشخانىغا بىرى كىرمىگەندەك ياكى ئۇلار قاھارنى كۆندە تولا كۆرۈپ بىزار بولۇپ كەتكەندەك قاھارغا قاراپمۇ قويمىدى.

بۇنىڭدىن ئاجايىپ بىر خىل يېتىمسىراشنى، غېرىبسىنىشنى ھېس قىلغان قاھار لەسسىدە بولۇپ، بوش بىر شىرەگە بېرىپ ئولتۇردى. شۇ چاغدا بىر مۇلازىم كېلىپ، تولىمۇ ھېسسىياتسىز، يېقىمسىز ئاۋاز بىلەن نېمە تاماق يەيدىغانلىقىنى خەنزۇچە سورىدى. قاھار ئۇيغۇرچە سۆزلەپ بەش زىخ كاۋاپ، بىر لەڭمەن بۇيرۇتۇۋىدى، ئۇ مۇلازىم ئۇنىڭ ئۇيغۇرچە سۆزلىگىنىگە، ئۇيغۇر ئىكەنلىكىگە ھەيرانمۇ قالماي ئاستا كېتىپ قالدى.

تاماق كەلتۈرۈلدى. قاھار تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. تاماقنى ھۇزۇرلىنىپ چاينىغانچە ئۇنىڭ تومۇرلىرىغا جۇشقۇن قان يۈگۈرگەندەك بولدى.

شۇ چاغدا ئاشخانىغا ئېغىر سومكىلارنى كۆتۈرگەن چوڭ ياشلىق بىر ئادەم بىلەن بىر ئوغۇل بالا كىرىپ كەلدى. بۇلارنى كۆرۈپ قاھار، ھەم ھاياجانلاندى، ھەم ھەيران قالدى. ئۇ ئىككىسى ئۇدۇل تېخىچىلا پېتىنى بۇزماي قېتىپ ئولتۇرغان ئايال خوجايىنىنىڭ يېنىغا بېرىپ، تولىمۇ تۆۋەنچىلىك بىلەن بىر نەرسىلەرنى دەپ كەتتى. ئايال خوجايىن بولسا يەنە تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، ئىسىنى ئاسمانغا پۈۋلىگەنچە بىر خىلدا ئولتۇرۇۋەردى. ئۇلار سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ئايال خوجايىنغا ئۆتۈنۈش بىلەن تىكىلدى. بىراق ئايال خوجايىن بېشىنى چايقىدى ۋە ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلدى. قاھار ئايال خوجايىنىنىڭ بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلمىغىنىغا قاراپ: «بۇ ئايال گاچىدەكلا بولۇۋالمىدىكىنە؟» دەپ ئويلىدى.

ئۇلار ئامالسىز ھالدا كۆزى قىيماي ئاشخانىدىن چىقىپ كەتتى. شۇ چاغدا ئىچكىرىكى ئۆيدىن پاكار، سېمىز بىرسى مايلاشقان بادامدوپپىسىنى مىجىقلاپ تۇتقىنىچە چىقىپ، ئايال خوجايىندىن خۇشامەتگۆيلۈق بىلەن سورىدى:

— ئامىنە ئاچا، نېمە دەيدۇ ئۇ كەلگۈندىلەر؟

شۇندىلا ئايال خوجايىن ئېغىز ئاچتى:

— ئۇ خۇمسى «بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى ئوقەت بىلەن كەلگەن، بىر ئاخشام قونالغۇ بەرگەن بولساڭ» دەيدۇ. ئايالى بىلەن قىزى بىكەتتە قاپتۇمىش. بۇ خۇمسىلار ئۆزلىرى چېكىپ بولماي بالىلىرىغىمۇ ئۆگىتىپ قويۇپ، يۇرتىدا تۇرالماي قېچىپ كەلگەن گەپ. يالغان ئېيتىپ مەندەك ئاچىسىنى ئوڭدا قويمەن دەيدا؟

— شۇنداق دەمدۇ تېخى! پوق بار ئۇلارغا بۇ يەردە، — دېدى ئاشپەز تېخىمۇ كۆچۈكلىنىپ، — ئامىنە ئاچا، ئۇلارغا «ياتە» دەپ لۇغۇەنسۇننى كۆرسىتىپ قويساق بوپتىكەن.

بۇنى ئاڭلاپ ئايال خوجايىننىڭ كۆزى چەكچەيدى:

— ھېي، شوۋچى، ماڭ، بېرىپ كۆرسىتىپ قويۇپ كەل. ياش يىگىتلەرنى كۆرۈپ قوڭاڭ قىچىشۇاتامدۇ؟

— ئەمدى، ئۇ يەردە ئەرزان ياتاقلار بولغاندىكىن، دەيمىنا، — دەپ ھىجايدى ئاشپەز.

— ئەرزان قوڭ باردۇ؟ — ئايال خوجايىن «چىرت» قىلىپ ئاشپەزنىڭ پۇتىغا تۇكۇردى. ئاشپەز خېرىدار كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچكىرىگە يۈگۈردى.

بۇنى كۆرگەن قاھار ئايىغى ئۆزۈلمەي كىرىۋاتقان خېرىدارلارغا قاراپ: «كىشىلەرنىڭ بۇنداق ئاشخانىدا قانداقمۇ تاماق يېگۈسى كېلەر؟» دەپ ئويلاپ قالدى. قورسىقى تويغاچقىمۇ ياكى بايىقى تۇيغۇلىرى ئارام بەرمىدىمۇ، ئەمدى قاھارنىڭ بۇ يەردە ئۇزۇن ئولتۇرغۇسى كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ چىقىپ كەتتى.

قاھار ئاشخانا ئالدىغا چىقىپ تۇرۇپ قالدى: «ئەمدى نېمە قىلىمەن؟ يېنىمدىكى پۇل پويىز بىلىتى ئېلىشقا يېتەمدۇ؟ ئۇنداقتا، قانداق قىلسام پۇلنىڭ ئامالىنى قىلالايمەن؟ نېمىلا

بولسا بۇگۈن ئاخشام ياتمدىغان يەرنىڭ ئامالىنى قىلاي...» قاھار ئىككىلىنىپ تۇرمايلا كاۋاپ پىشۇرۇۋاتقان ياش يىگىتتىن سورىدى:

ــ ئۇكام، بەك تەس كۈنگە قالدىم. ئەرزانراق ياتاق يوقمۇ؟ شارائىتى ناچار بولسىمۇ مەيلى.

يىگىت ئەنسىزلىك بىلەن ئەتراپىغا قارىۋېتىپ ئىتتىكلا دېدى:

ــ لۇگۈەنسۈنگە بېرىڭ ياكى يېقىنراق دېسىڭىز بالىسۈنگە بېرىڭ، خوجىزەننىڭ يېنىدىلا.

قاھار پويىز بىلىتىنىڭ گېپىنى قىلماقچى بولۇۋىدى، يىگىت بىر نەرسىدىن قورققاندەك بېشىنى سىلىپ جىممىدە تۇرۇۋالدى.

قاھار بۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قىلمىقلىرىغا ھەيران بولۇپ پويىز ئىستانسىسى تەرەپكە ماڭدى. ئەمما تونۇش دۇكانلار، يېرىم يالىڭاچ دېگۈدەكلا ئالدىغا چىقىپ غىلىجىڭلاپ تۇرۇۋالمىغان سېرىق چاچلىق قىزلار بار تونۇش ساتىراشخانىلار، تار يولدا قىستىلىشىپ كېتىۋاتقان مىنىبۇسلار ئۇچراشقانچە قاھار ئازراق مېڭىپلا توختاپ قالدى. يوشۇرۇن بىر ئۈمىد، ئالدامچى تۇيغۇلارغا ئورالغان ئىشەنچ ئۇنى توختىتىپ قويدى. ئۇنىڭ يۇرىكى سىلىپ كەتتى: «بەلكىم، ئۇلار مېنى ساقلاۋاتقاندۇ؟ مەن توغرۇلۇق گەپ ـ سۆز قالدۇرۇپ قويغاندۇ؟...»

قاھارنىڭ پۈتلىرى ئىختىيارسىز تونۇش يولنى بويلاپ مېڭىپ، ئۇنى «سۈمۈرغ مېھمانخانىسى»نىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى.

ئۇ باش مۇلازىمەت ئورنىغا بېرىپ، يادىدا قالغان چېسلا بويىچە 605 ـ ۋە 609 ـ نومۇرلۇق ياتاقتا ياتقان كىشىلەرنى سۈرۈشتۈردى. مۇلازىم قىز قاھارنىڭ ئۈستۈېشىغا قاراپ قويۇپ ئالدىغا قاراشتۇردى ۋە خۇشياقمىغاندەك جاۋاب بەردى.

قاھار ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ قالدى. قاھار بىلدىكى، سادىقلار قاھار تۇتۇلۇپ ئەتىسىلا بۇ ياتاقتىن كېتىپ قاپتۇ. «زادى نېمە ئىش بولغانىدۇ؟ بۇ يەردە زادى نېمە سىر بار؟» قاھار ئەلەم بىلەن كەينىگە ياندى ۋە پويىز ئىستانسىسىغا قاراپ ماڭدى.

قاھار پويىز ئىستانسىسىدىمۇ ئۇمىدسىزلىك پاتقىقىغا پېتىپ مىڭىلداۋاتقان ئادەملەر توپىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. پويىزنىڭ ياڭراق گۈدۈكلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئىنتايىن يېقىمسىز ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

شىنجاڭغا بارىدىغان پويىز بېلىتى يۈز كويدىن ئاشىدىكەن، تېخىمۇ چاتاق يېرى، كىملىك بولمىسا بېلەت ئالغىلى بولمايدىكەن!

قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى. شىئەننىڭ ئەتىياز پەسلىدىكى نەم، سوغۇق ھاۋاسى ئۇمىدسىز ئادەمنى تېخىمۇ بوزەك قىلىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھاۋانىڭ پەيلىگە قارىغاندا يامغۇر يېغىش ئېھتىمالى بار ئىدى. ئەمدى ياتىدىغان يەرنىڭ ئامالىنى قىلىش كېرەك!

شۇنىڭ بىلەن قاھار قوموش سۈپۈرگىسىنى قۇچاقلاپ ئارام ئېلىپ ئولتۇرغان تازىلىق ئىشچىسىدىن سوراپ بالىسۇنگە قاراپ ماڭدى.

ئون ئۇچىنچى باب

بالىسۇن ــ سەككىز چاقىرىم كەنتى پويىز ئىستانىسىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان ئاۋات بازار بولۇپ، ئەرزان پۇللۇق ياتاقلار كۆپ ئىدى.

قاھار يەتتە يۈەنگە بىر ياتاققا ئورۇنلاشتى. سەككىز كارىۋات زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بۇ ياتاق ئېغىلدەك بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ھەر ھالدا قاھارنىڭ كۆڭلى ئەمىن تېپىپ قالدى. ياتاقنىڭ ئىچى تۈرلۈك بەتبۇي پۇراقلار ئارىلىشىپ كەتكەن بولغاچقىمۇ، نېمىنىڭ پۇرىقى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ بۇ پۇراقتىن «كامبر»نىڭ ئىچىدىكى پۇراقنى يادىغا ئالغاندەك بولدى. «توۋا، شۇ زۇلمەتتىن، ئۆلۈمنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چىقتىم ـ ھە! رەھمەت، تۆمۈر ئاكا!» قاھار ياتاقنىڭ دېرىزىسىنى ئېچىۋەتتى. ياتاقنىڭ ئىچىگە ساپ ھاۋا بىلەن بىللە سوغۇقمۇ بېسىپ كىردى.

ئۇ ئەمدى «ئۇھ» دەپ تۇرۇۋېدى، ياتاققا ئىككى خەنزۇ يىگىت بىلەن بىر ئۇيغۇر يىگىت كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كىيىنىشى غەلىتە ئىدى، چاتاق يېرى، ئۇچسىلا سۆرۈن تەلەت ئىدى. «چاتاق ئادەملەر بىلەن بىر ياتاقتا يېتىپ قاپتىمەنمۇ، نېمە؟» دەپ ئويلىدى قاھار.

ــ قىشتا بىگگۈر يەيدىغان ئاغىنىمۇ نېمە بۇ؟ ــ دېدى ئۇيغۇر يىگىت قاھارغا ئالىيىپ قاراپ قويۇپ ئانچە راۋان بولمىغان تەلەپپۇز بىلەن. ئاندىن غۇدۇرىغىنىچە بېرىپ دېرىزىنى ئېتىۋەتتى. ئۇلار تاماكا چېكىشىپ تۇرۇۋېدى، ياتاققا يەنە ئىككى خەنزۇ يىگىت بىلەن بىر خەنزۇ قىز كىرىپ كەلدى. ئۇلار قاھارغا

مۇنداقلا بىر قاراپ قويۇشۇپ، ياتاقتىكىلەر بىلەن تاماكا چېكىشتى. قاھار بىر چەتتە ئۇلارغا قاراپ ئولتۇردى.

بىر چاغدا بىرى:

ــ ئەرشكە چىقمامدۇق، ــ دېدى.

ــ شۇنداق قىلساقمۇ قىلايلى. بولمىسا، ماڭا قارىغۇدەكمۇ ھالىڭلار قالمىغۇدەك، ــ دېدى قىز. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يانلىرىدىن كىچىك بولاق، پارقىراق قەغەز، چاقماقلارنى چىقىرىشتى. بۇلارغا قاراپلا قاھار ئەھۋالنى چۈشەندى. ئۇلار نۆۋەت بىلەن پارقىراق قەغەزدىن كۆتۈرۈلگەن ئىسنى ــ جان ئالغۇچى ئالۋاستىنى سۈمۈرۈشكە باشلىدى. سۈمۈرگەنلەر جىممىدە تۇرۇپ ھۇزۇرىنى سۈرەتتى.

ــ ھوي، بۇياقتا كەل، ــ دېدى قىز قاھارغا خۇمارلاشقان كۆزىنى تىكىپ، ــ سەن مېھمان، بىزنىڭ مېھمانغىمۇ كۆڭلىمىز بار. ئۇنچىلىك پىخسىق ئەمەسقۇ بىز يىگىتلەر؟

ــ شۇنداق، كېلە ئاداش، سېنى مېھمان قىلغىنىمىز بولۇپ قالسۇن، ــ دېيىشتى يىگىتلەرمۇ. قاھار قورقۇپ كەتتى.

ــ ئۇنداقتا، سومكامنى ئاچقۇچالاي، دىجورنىخانىدا قالغان، ــ دېدى قاھار ۋە دەرھال ياتاقتىن چىقتى.

ئالدىراپ يولغا چىقىۋالغان قاھار «ئۇھ» دېدى. ئەمما نەگە بېرىپ يېتىش كېرەك؟ يامان يېرى، ھازىر قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن قاھار ئامالسىز كەينىگە ياندى.

ــ ماڭا باشقا ياتاق ئېچىپ بەر. مەن يالغۇز ياتىمەن، ــ دېدى قاھار ياتاق باشقۇرغۇچىغا توڭلۇق بىلەن.

ــ ئايرىم ياتاق يوق، ياتىمەن دېسەڭ، ماڭا ھەمراھ بولۇپ ياندىكى ئۆيدە يات، ــ دېدى ياتاق باشقۇرغۇچى تېخىمۇ توڭلۇق بىلەن.

ياندىكى ئۆي قاراڭغۇ، بىر كارىۋات بىلەن ئەسكى ـ تۈسكى يوتقاندىن باشقا نەرسە يوق نامدىكىلا ئۆي ئىكەن. لېكىن قاھار شۇنىڭغىمۇ رازى بولۇپ يېتىپ قالدى.

ئەسلىي قاھار خاتىرجەم يېتىپ شىنجاڭغا قانداق قايتىپ

كېتىشى كېرەكلىكىنى ئوبدانراق ئويلىنىۋالماقچى ئىدى. ئەمما يېتىپلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

ئۇيقۇسى قاندىمۇ ياكى سوغۇقنىڭ تەسىرىمۇ، ئەتىسى قاھار ئەتىگەندىلا ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئويغىنىپلا بۇ يەردىن كېتىش قارارىغا كەلدى. ئۇ ياتاق ئىچىگە قاراپ بىر بۇلۇڭدا بىر توپ ئەسكى ـ تۈسكىلەرنىڭ يىغىپ قويۇلغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئاخشام قاراڭغۇچىلىقتا بۇ نەرسىلەرگە دىققەت قىلمىغانىدى. قاھار ئۇ نەرسىلەرنى يايدى، بۇ تاشلاندۇق نەرسىلەرنىڭ ئىچىدە تۇرلۇك داغلار قېتىپ قالغان كىرلىك، تاسمىسى ئۈزۈلۈپ كەتكەن لىپتىك، كونىراپ كەتكەن كىيىم دېگەندەك نەرسىلەر بار ئىدى. قاھار ئۇچىسىغا قاراپ قويۇپ كىيىملەرنى مالىتىلاشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۈستىدىكى قىشلىق كىيىملەر ئۇنىڭغا قېلىن كېلىپ قالغانىدى. ئۇ كىيىملەر ئىچىدىن كونا بولسىمۇ بىر قۇر ئەتىيازلىق كىيىمنى تاللاپ كىيىۋالدى. ئاندىن تۆمۈر دوختۇر بەرگەن ھېلىقى ئامانەت ـ تىزىملىكنى كىيىمنىڭ ئىچ يانچۇقىغا ئوبدان جايلاشتۇرۇپ، ياتاقتىن چىقتى. ئۇنىڭغا ھېچكىم دىققەت قىلمىدى.

ئۇ يولغا چىقىپ ناشتىنى نەدە قىلىشنى ئويلاندى. شۇنىڭدىن شەھەرنىگە ئەمدىلا كېلىشىگە قاراڭغۇ ئۆيگە بەند قىلىنغان قاھار يەنە نەنىمۇ بىلسۇن؟ بىلسىمۇ نەدىنمۇ ئۇيغۇر ئاشخانىسىنى تاپالىسۇن؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئامالسىز يەنە ھېلىقى ئاشخانىغا باردى.

ئۇلار خۇددى قاھارنى تونۇمىغاندەك، تونۇسىمۇ تونۇماسقا سالغاندەك تۇنۇگۈنكىدەك سوغۇق مۇئامىلىسى بىلەن ئۇنىڭغا سۇيۇقئاش قىلىپ بەردى. ئۇ قورسقىنى توقلىۋالغاندىن كېيىن غۇۋا بىر ئۈمىدنىڭ تۇرتكىسى بىلەن پويىز ئىستانىسىغا باردى. ئۇ يەردە ئادەملەر يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن ئاۋارە ئىدى. قاھار شۇ يەردە تۇرۇپ بىرەر ئۇيغۇرنىڭ ئۇچراپ ئۆزىگە ياردەم قولىنى سۇنۇشىنى كۈتۈپ تۇردى. چۈشلۈكى بىر قاتلىما بىلەن قورسىقىنى گوللىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ چىداپ

ئولتۇرۇۋەردى. چۈشتىن كېيىن بولغاندا، سېمىز بىر ئادەم ياش بىر قىز بىلەن چوڭ ئىككى چامادانىنى سۆرىگىنىچە بۇ يەردە پەيدا بولدى.

قاھار بىرلا قاراپ ئۇلارنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى بىلدى. خۇشال بولۇپ كەتكەن قاھار دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى.

ــ ئاكا...

ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇ ئىككىسى چۆچۈپ كەتتى ۋە قاھارنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۈستۈبۈشىغا شۇنداق قاراپلا، ۋابادىن قاچقان ئادەملەردەك قەدەملىرىنى ئىتتىكلىتىپ پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىشتى. قاھار جايىدا تۇرۇپلا قالدى...

قارا‌ڭغۇ چۈشۈپ قېلىۋاتاتتى. قاھار ئۈمىدسىزلەندى. شۇنىڭ بىلەن يەنە ياتاقنىڭ غېمىگە چۈشتى. نەدە يېتىش كېرەك؟ «ئەمدى بالىسۇنگە ھەرگىز بارمايمەن. ئۇنداقتا، نەگە باراي؟ ھە، راست...» قاھار لۇگۈەنسۇننى يادىغا ئالدى. «شۇ يەرگە باراي...»

ئەمدى يۇرىكى خېلىلا توختاپ قالغان قاھار تۆت كوچىغا باردى ۋە قاتناش ساقچىسىدىن لۇگۈەنسۇنگە قانداق بارغىلى بولىدىغانلىقىنى سورىدى. قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ بىر پەس تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن سورىدى:

ــ چاڭئەن ئۇنىۋېرسىتېتىنى بىلەمسەن؟

ــ ياق، بىلمەيمەن.

ــ ئۆلكىلىك مۇزېينىچۇ؟

ــ ياق.

قاتناش ساقچىسىنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى:

ــ ئۇنداقتا، ھەربىي دوختۇرخانىنىمۇ بىلمەيدىكەنسەن ــ دە؟

قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭ باش چايقىغىنىنى كۆرۈپ ئىتتىكلا دېدى:

ــ بولدى، ئۇنداق بولسا تاكسىغا ئولتۇرۇپ ھەربىي دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ قوي دېسەڭلا، شوپۇرلار ئۆزى بىلىدۇ.

قاھارنىڭ تاكسىغا تۆلەيدىغان پۇلغا قورسىقى ئاغرىپ يول

بويىدا تۇرۇپ قالدى. قاراڭغۇ چۈشكىلىۋاتىدۇ، ئەمدى بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشكە بولمايتتى. ئامالسىز قالغان قاھار لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ قولىنى كۆتۈرۈپ بىر تاكسىنى توسىدى.

ماشىنا خېلى ئەگىگەندىن كېيىن ئۇنى لۇگۇەنسۇنگە ئەكېلىپ قويدى. قاھار ئىچى ئاچچىق بولغان ھالدا شوپۇرغا يەتتە كوي پۇلىنى تۇتقۇزغاندىن كېيىن «ياتاق» دەپ ئاددىيلا ۋېۋىسكا ئېسىلغان، ئىككى قەۋەتلىك، ئۇچ قەۋەتلىك بىنالارنىڭ بىرىگە كىردى.

بۇ چاغدا ئوبدانلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاۋا تۇتۇلۇپ، سىم ـ سىم يامغۇر يېغىۋاتقان بولغاچقا سىرتنى تېخىمۇ قاراڭغۇ كۆرسىتەتتى.

ياتاق باشقۇرغۇچى بالىسۇندىكىگە ئوخشاشلا ئۇنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى، قانداق ئادەملىكىنى سۇرۇشتۇرۇپمۇ قويماي، ئالىقانچە ئاق قەغەزگە بەش يۈەنلىك ھۆججەت يېزىپ، ئۇستىگە تامغىسىنى بېسىپ بەردى:

ـــ 207 ـ ئۆيگە كىرسەڭ بولىدۇ.

قاھار بىر قەۋەت توپا قونغان پەلەمپەي تۇتقۇچىنى ئاۋايلاپ تۇتقانچە ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى. ئاددي قىلىپ سېلىنغان ياتاقلاردىن تۇرلۇك قىيا ـ چىيا ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاھارنى ھەيران قالدۇرغىنى قۇلاققا دەمىدەم ئۇيغۇرچە ئاۋازلارنىڭ ئاڭلىنىشى ئىدى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ كۆڭلى خۇشلۇققا چۆمدى: «كىرا پۇلى تۆلىگەنگە تۇشلۇق ئىش بوپتۇ...»

قاھار ئىشىكلەرگە قاراپ يۈرۈپ 207 ـ نومۇرلۇق ئۆينى تاپتى. ئۆي ئىچىدىن سۇس ئۇيغۇرچە گەپ قىلىشقان ئاۋاز ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇنىڭدىن قاتتىق ھاياجانلانغان قاھار ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە ئىتتىك كىردى. ئۆيدە ئۇچ ئۇيغۇر يىگىت بىلەن بىر ئۇيغۇر قىز بار ئىدى. ئۇچ يىگىت ھەدەپ قولىدىكى پىۋا بوتۇلكىلىرىنى سوقۇشتۇرۇپ ئىچىشۋاتاتتى. قىز بولسا مەست بولۇپ كەتكەن بولۇپ، پىۋا توشقۇزۇلغان ئىستاكانىنىمۇ تۇزۇك تۇتالمايۋاتاتتى.

يىگىتلەر قاھارغا باش لىڭشىتىپ سالاملاشتى. ئارقىدىن ئاردىدىن بىرى:

ــ بىز ھازىرلا كېتىمىز، ــ دېدى.

قاھار بىر كارىۋاتقا بېرىپ ئۇلارغا قاراپ ئولتۇردى. بىر چاغدا قىز:

ــ خوشە، ئىچىشە لاتىلار، ــ دېدى ۋارقىراپ. قاھار: «توۋا» دەپ ئۇ قىزغا قاردى. قىز چېچىنى كەينىگە سىلكىپ:

ــ مانا مۇنداق ئىچىدۇ، ــ دەپ ئىستاكاننى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىچىشكە باشلىدى. قىزنىڭ چىرايىنى كۆرگەن قاھار چۆچۈپ كەتتى ۋە قىزغا سىنچىلاپ قاردى.

شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئىككى يۈەنلىك پۇلنى يېيىپ قەيسەرگە كۆز ـ كۆز قىلىۋاتقان بىشەم سەلىمە كەلدى. ئەجەبا، بۇ قىز شۇ سەلىمەمۇ؟

قاھار تېڭىرقاپ قالدى. قىزغا قايتا ـ قايتا قاردى. «دەل شۇ! مەن ئۇنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالاي، قانداقمۇ خاتا تونۇپ قالاي. ئۆزى شۇ! توۋا، توۋا، كونىلارنىڭ جاھان تار دېگىنى مۇشۇكەن ـ دە، ئۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالغىنىمىزنى قارىمامدىغان. بۇ تەقدىرنىڭ نېمە چاقچىقىدۇر؟»

بۇ چاغدا يىگىتلەر پۇتلىرىنى ئىچىشىپ بولۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ۋە كىيىملىرىنى كىيىشتى. ئاندىن قىزنى يۆلىدى.

ــ يۈرۈڭلار، ئاغىنىلەر، ئوبدانراق بىر ياتاققا بارايلى. ئۇ ھەممىمىزنىڭكىنى تېتىپ باقسۇن. بولمىسا ئېچىرقاپ كەتكەن پاقىسى قانماي تۇرمىسۇن يەنە.

ــ قانداق، سەلىمە؟

ــ چاتاق يوق، مېڭىشە ھېجىقىزلار!

بۇنى ئاڭلىغان قاھار غايىبتىن پەيدا بولغان بىر كۈچ سەۋەبىدىن ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

يىگىتلەر سەلىمەنى سۆرەپ مېڭىشتى. قاھار ئۇلارنى توساي دېدى ـ يۇ، جايىدىن قىمىرلىيالمىدى. يىگىتلەر ئۆزلىرىگە

تاقاشقان قاهارنى نېرى ـ بېرى ئىتتىرىشىپ سىرتقا ماڭدى. ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە بىرى كەينىگە بۇرۇلدى:

ــ ياتاق ساڭا ئوڭچە قالدى، جالىپىڭ بولسا، كەڭتاشا ئويناۋال.

قاهار جايىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. نېمىشقىدۇر سەلىمەگە ئىچى ئېچىشتى، بايا ئۇنى تۈتۈپ قالمىغىنىغا، بىر توپ هاڭگىغا تاشلاپ بەرگىنىگە ئۆكۈندى.

ئۇ جايىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ، قورسىقىنىڭ ئېچىۋاتقانلىقىنى بىلدى. دېمىسىمۇ، ئۇ چۈشتە بىر قاتلىما يېگەنچە. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بايا ماشىنىدا كېلىۋېتىپ كۆرۈپ قويغان نېرى كوچىدىكى ئۈيغۇر ئاشخانىسىنى يادىغا ئېلىپ، لەڭمەن يېيىشنى پىلانلاپ ئورنىدىن تۇردى. بىراق، قولىنى چاپىنىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپلا تۇرۇپ قالدى.

پۇل يوق! بايىلا ئىككىنچى قەۋەتكە چىققۇچە يانچۇققا ئوبدان قاتلاپ سالغان پۇل يوق! شۇ هامان پۇلنى بايىقى يىگىتلەرنىڭ جۆندىۋەتكەنلىكىنى پەملىگەن قاهار يىغلىۋەتكىلى تاس قالدى. قاهار گېلىگە يىغا قاپلاشقان هالدا ئولتۇرۇپ قالدى. تۇرۇپلا بايا سەلىمەگە ئېچ ئاغرىتقىنىغا، يىگىتلەرنى توسۇشتەك خىيالغا كەلگىنىگە كۈلگۈسى كەلدى، كۈلۈپمۇ كەتتى، كۈلۈش بىلەن تەڭ كۆزىدىن ياشمۇ تۆكۈلدى.

قاهار ئەنە شۇ هالدا كۈلۈپ، يىغلاپ هاردى، هالىدىن كېتەي دېدى. «مۇشۇنداق بىر نېمىلەر بىلەن يۈرگەندىكىن، تويە جالاپ، ئۆلە جالاپ!» قاهار قەهرى بىلەن ۋارقىرىدى. قەهر ـ غەزىپى تېشىپ تۇرغان قاهار قولىنى ئىشتان يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇپلا قالدى. «خۇدايىم قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىغان بىلەن هاسىدىن ئايرىماپتۇ» دېگىنى راست ئىكەن. قاهار بايا كىرا ئۇچۇن بەرگەن ئون يۈەندىن شوپۇر قايتۇرۇپ بەرگەن ئۇچ يۈەننى ئىشتان يانچۇقىغا سالغانىدى. مانا ئەمدى شۇ پۇل ئامان قاپتۇ!

قاهار يەنە قاتلىما يېيىشكە مەجبۇر بولدى.

قاهار يەنە غەمگە پاتتى. ئەمدى شىنجاڭغا قايتىش مەسىلىسى

ئەمەس، بەلكى ياتاق، قورساق مەسىلىسى مۇھىم بولۇپ قالغانىدى. زادى قانداق قىلىش كېرەك؟ قاھار چوڭقۇر خىياللارغا غەرق بولدى. خىياللىرى ئىچىدىن تۆمۈر دوختۇر نۇرلىنىپ چىقىش بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئۈمىد شامىلىرىمۇ قايتىدىن پىلىلداشقا باشلىدى.

«توغرا، ئالىي مەكتەپكە باراي!»

قاھار باشتىلا تۆمۈر دوختۇرنىڭ بۇ گېپىي بويىچە قىلمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. «رەھمەت تۆمۈر ئاكا، سىز مەن ئۈچۈنلا يارىتىلغان ئادەم ئىكەنسىز. ئەگەر سىز بولمىغان بولسىڭىز مەن قانداقمۇ قىلارىدىم؟ يەنە قەيەرلەردە سەرسان بولۇپ يۈرەرىدىم؟»

قاھار شۇ قارارغا كېلىپ ئۇخلاپ قالدى. لېكىن كېچىچە ھە ـ دېسە پۇل توغرۇلۇق جۆيلۈپ، بىردەم ـ بىردەم چۆچۈپ ئويغىنىپ پەقەت ياخشى ئۇخلىيالمىدى. تاڭغا يېقىنلا كۆزىگە خاتىرجەمگىنە ئۇيقۇ ئىلىندى.

ئۇ ئويغانغاندا خېلىلا ۋاق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ بېشى لوقۇلداپ ئاغرىيىتتى. شۇنداىلا ئۇ شۇ ئازغىنە پۇلىنىڭ ئوغرىلانغىنىنىڭ ئۆزىگە بەك تەسىر قىلغانلىقىنى بىلدى.

ئۇ ياتاقتىن چىقىپ يەنە قاتلىما نان يېيىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ كۇنگە قاراپ قويۇپ يولغا چىقتى. يول سوراش كېرەك.

ئەمدى ئۇ يول سوراشنى بىلىۋالغانىدى.

ئۇ ئالدىدىكى چوڭ يولغا چىقتى ۋە موتسىكلىتىغا مىنىپ مېڭىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان قاتناش ساقچىسىنى كۆرۈپ يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا باردى. قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭ ئالدىراپ كەلگىنىگە ئەجەبلىنىپ قارىدى.

ـ ئۇيغۇر بالىلار كۆپرەك ئوقۇيدىغان ئالىي مەكتەپ نەدىدۇ؟

قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭ ئۈستۈبېشىغا قارىدى.

ـ ئۇكام ئىچكىرىگە قېچىپ كەتكەن، شۇنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم. بىرەر مەكتەپكە بېرىۋالدىمىكىن دەپ...

قاھار ئۆزىنىڭ قانداقلارچە بۇنداق تېز ھەم قاملاشتۇرۇپ

يالغان ئېيتقىنىغا هەيران قالدى. قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەندى بولغاي:

— مۇشۇ چوڭ يولنى بويلاپ مېڭىپ، ئۈچ چوڭ كوچىنى كېسىپ ئۆتۈپ تۆتىنچى كوچىغا كەلگەندە، جەنۇب تەرەپكە قاراپ ئۈدۈل مېڭىۋەرسىڭىز يېتىپ بارىسىز.

قاهار ساقچىغا رەھمەت ئېيتىپ مېڭىپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇ قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ كەتسە... «تەلىيىمگە بالىلار يارەم قىلىۋەتسە، يۈرتقا چاقىرىراق بېرىۋالسام... ئاھ، ياشىماق نېمىدېگەن مۇشكۇل!»

ئاخىر ئىككى تەرىپى بۇك ـ باراقسان دەرەخلىك دەرۋازا كۆرۈندى. دەرۋازىغا «غەربىي شىمال سىياسىي ـ قانۇن ئىنستىتۇتى» دېگەن خەت يېزىلغان چوڭ ۋىۋىسكا ئېسىلغانىدى. دەرۋازىدىن ئوقۇغۇچىلار كىرىپ ـ چىقىپ يۈرۈشەتتى. قاهار كىمدىن كىمنى، نېمىدەپ سوراشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. قاهار ئالدىبۇرۇن هېس قىلىپ يەتتىكى، خالىغان بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىنى توسۇپ «ماڭا يارەم قىلىڭلار» ياكى «بىرەر ئۈيغۇر ئوقۇغۇچىنى تونۇشتۇرۇپ قويغان بولسىڭىز» دېيىش هەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

شۇ ۋاقىتتا بىر نەرسە ئۇنىڭ كۆزىگە گۈلدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆرگىنى چىمەندوپپا ئىدى. شۇنداق، بىر ئوقۇغۇچى چىمەندوپپا كىيىپ دەرۋازىدىن چىقىۋاتاتتى!

قاهار ئىتتىك ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى قېچىپ كەتمىسۇن، دېگەندەك مەقسىتىنى تېزلا دېدى:

— مەن شىنجاڭغا كەتمەكچىدىم، ماڭا يارەم قىلىڭلار.

ئۇ ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ گۇمانلانغاندەك تۇرۇپ قالدى. ئاندىن سورىدى:

— سىز قەيەردىن؟

قاهار ئىختىيارسىزلا دېدى:

— مەن تۇرپاندىن.

— تۇرپاندىن؟ — ئۇ ئوقۇغۇچى ئويلانغاچ ئەتراپقا قارىدى ۋە

چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپ بىرىنى چاقىردى، — ھەي، ئەلى ئادۇوكات، سېنى بىر تۈغقىنىڭ ئىزدەپ كەپتۇ.

قاھار بۇ گەپنى ئاڭلاپ چاقچاقتەك بىلىنىپ سەل بوشاشتى.

— ئەلى ئادۇوكاتمۇ تۇرپاندىن. ئۇ سىزنى ئۇمىدسىز قويمايدۇ، — دېدى ئۇ ئوقۇغۇچى. گەپنىڭ ئاخىرى چىققۇچە چاچلىرى سەل بۇدۇر، بۇغداي ئۆڭ، ئوتتۇرا بوي كەلگەن بىر ئوقۇغۇچى بىر قېلىن كىتابنى كۆتۈرگىنىچە ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە قاھار بىلەن ئىككى قوللاپ كۆرۈشتى. بۇ كۆرۈشۈش بىلەن قاھارنىڭ تېنىگە ئىللىق ئېقىم تارىغاندەك بولدى.

— بۇياق تۇرپانلىق ئىكەن. ئەھۋال سوراپ قوي. خوش ئەمىسە، مەن كەتتىم. بۇ مېھمان ساڭا قالدى.

ھېلىقى ئوقۇغۇچى شۇنداق دەپ كېتىپ قالدى.

— تۇرپاندىن كەلدىڭىزمۇ؟ — سورىدى ئەلى.

— ھەئە.

— مەن تاماققا ماڭغان، يۈرۈڭ، تاماق يېگەچ پاراڭلىشايلى.

ئەلىنىڭ قىزغىن، سەمىمىي مۇئامىلىسىگە قاراپ، قاھار ئېغىز ئاچالماي قالدى.

— ئالدىمىزدا ۋۇجىياخېر — بەش ئائىلىلىك قەبرىستانلىقى بازىرى دەپ بىر بازار بار. ئۇ يەردە ئۇيغۇر ئاشخانىلىرى كۆپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خالىي پاراڭلاشقىلى بولىدۇ.

بۇ بازاردا ئۇيغۇرلار ھەقىقەتەن كۆپ ئىكەن. ئاشخانا ئالدىغا قويۇلغان كاۋاپدانلار، پولۇ دۇملەنگەن چوڭ قازانلار، دوپپا كىيىپ، مۇرىسىگە لۆڭگە ئارتىۋالغان تاڭجاڭلار قاھارغا تۇرپاندىكى ئاشخانىلارنى ئەسلىتىپ قويدى.

ئۇلار بىر ئاشخانىغا كىرىپ لەڭمەن بۇيرۇشتى. ئەلى ھەقىقەتەن ئوچۇق - يورۇق يېگىت ئىكەن.

— بەلكىم، بۇ يەردە نۇرغۇن ئۇيغۇرلار سىزگە ياخشى تەسىر بەرمىگەن بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭدىن خاپا بولۇپ كەتمەڭ، ئۇلارغىمۇ ئامال يوق. ئارىمىزدىن چىققان بەزى مۇناپىقلار خىروئىن چېكىپ، ئېلىپ - سېتىپ، يانچۇقچىلىق قىلىپ

ھەممىزنى يامان ئاتلىق قىلىپ قويدى. يامان يېرى، ئاخىر بېرىپ ئۆزىمىزنىمۇ بىر - بىرىمىزگە ئىشەنمەس قىلىپ قويدى.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. ئەلىنىڭ يېقىشلىق تەلەپپۇزى، ئورۇنلۇق سۆزلىرى ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋالدى.

— سىز تۇرپاننىڭ نەرىدىن؟ — سورىدى قاھار ۋەزنى ئېغىر تېمىغا گەپ قوشالماي ئوسال بولۇپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن.

— تۇرپان باغرىدىن.

— باغرى!؟

قاھارنىڭ يۈرىكى «پىژ» قىلىپ قالدى. باغرى... باغرى... باغرى ئۇنىڭدا مۇھەببەتلىك ھەم نەپرەتلىك تۇيغۇلارنى ئويغاتقان جاي. زۆھرە باغرىدا ئۇنىڭغا سۆيگۈ ئاتا قىلغان، شېرىن ھېسلارغا چۆمۈلدۈرگەن، يەنە شۇ باغرىدا ئۇنىڭ يۈرىكىنى خۇن قىلغان، ئەتىسىلا كۆزىگە كۆرسەتكەن ۋاپاسىزلىقى بىلەن ئۇنىڭ قەلبىدە ئۆمۈرلۈك جاراھەت قالدۇرغان. بەزى ئادەملەرنىڭ قەلبىدە مۇھەببەت، ئەقىدىسىزلىك، ساداقەتمەنلىك، ۋاپاسىزلىق نېمانچە تېز ئالمىشىدۇ - ھە؟

— سىز چۇ؟ تۇرپاننىڭ قەيىرىدىن؟

ئەلىنىڭ سوئالى ئۇنى مۇرەككەپ خىيالىلار قوينىدىن تارتىپ چىقتى. بۇ سوئالدىن قاھار مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى. قاھار تۇيۇققا كەلگەندىن بۇيان نۇرغۇن ئادەملەرگە، ھەتتا تۆمۈر دوختۇرغىمۇ بىزگە مەلۇم بولغان ئېھتىياج ۋە سەۋەبلەر تۈپەيلى ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، يۇرتىنى يالغان ئېيتىپ يۈردى. شۇنداقلا يالغان ئېيتقىنىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلدى. ئەمدىلىكتىچۇ؟ يەنە ئاشۇنداق يالغان ئېيتىشقا مەدرىلىغان تىلى نېمىشقىدۇر قېتىپ قالدى؟ ئەلىدىكى ئوچۇق - يورۇقلۇق، ئادەمگە خاتىرجەملىك بېغىشلايدىغان ئۆز سۆزلۈك، سىلىق - سىپايە، سەممىي مىجەز قاھارنى ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالغانىدى. بولۇپمۇ يېقىندىن بۇيانقى سوغۇق مۇئامىلىلەر، ئىشەنمەسلىك تۇيغۇلىرى، قىلىنىۋاتقان دۇشمەنلىكلەر ئالدىدا ئەلى روشەن سېلىشتۇرما بولۇپ، قاھارنى

قاتتىق تەسىرلەندۇرۇۋەتكەنىدى. شۇڭا ئۇنىڭ پەقەت يالغان ئىپتىقۇسى كەلمىدى. نېمىشقىدۇر قەلبى ئۇنى راست سۆزلەشكە، ئەلى بىلەن سەممىي سىردىشىشقا، كەچۈرمىشلىرىنى ھەقىقىي بايان قىلىپ بېرىشكە دەۋەت قىلىشقا باشلىدى. ئەلى بولسا ئۇنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىگە قاراپ، سۆزلىگۈسى كەلمىسە، قىستىماي دېگەندەك ۋە مۇناسىۋەتنى ئەھۋالغا كۆپ دۇچ كەلگەندەك چېيىنى ئوتلاپ ئولتۇرۇۋەردى.

قاھار ئەلىنىڭ سەممىيلىك تۆكۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىگە بىر قارىۋېتىپ ئۆزىگە غەيرەت بەردى:

ــ مەن تۇرپان لاۋچېڭدىن[①].

ئەلى بېشىنى لىڭشىتتى. قاھارنىڭ يەنە سۆزلىگۈسى كەلدى.

ــ بەلكىم، سىزمۇ بۇرۇن ئاڭلىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدىدا كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغان بىر بالا بولىدىغان.

ئەلى ئىتتىكلا بېشىنى كۆتۈردى.

ــ سىز بىلمەيسىز، ئاشۇ بالا... مەن شۇ...

ئەلى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى ۋە قاھارغا تىكىلىپ قاراپ كەتتى. ئاندىن ئويلىنىپ قېلىپ:

ــ مەنغۇ ئۇ بالا ھەققىدە كۆپ ئاڭلىغان بىلەن ئۆزىنى كۆرۈپ باقمىغان، ــ دېدى. قاھار بىردىنلا ئەمدى ئەلىنى ئىشەندۈرمىسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتتى.

ــ راست ئەلى، مەن ئاشۇ بالا شۇ. مەن سىزگە نېمىلەرنى سۆزلەپ بەرسەم ئىشەنچلىك بولار؟

ئەلى نېمە دېيىشنى بىلمەي ئولتۇرۇپ قالدى. شۇ چاغدا تاماق كېلىپ قالدى. ئەلى كۆلۈپ كەيپىياتنى تەڭشىمەك بولدى:

ــ ئالدى بىلەن تاماق يەيلى. «نېمىلەرنى سۆزلەيمەن» دەپ تاللاپ ئولتۇرسىڭىز بولمايدۇ. ئەمدى ھەممىنى سۆزلىمەي مېنىڭدىن قۇتۇلالمايسىز.

---

① لاۋچېك ــ كونا شەھەر.

يەنە بۇرۇنقى ئوچۇق ـ يورۇقلۇقىغا قايتقان ئەلنىڭ بۇ گېپى بىلەن ئوتتۇرىدىكى جىددىيچىلىك ئازراق بولسىمۇ پەسەيدى ۋە ئۇلار ئۆز خىيالىلىرى بىلەن بولغاچ تاماق يېيىشتى. بۇ تاماق كۆڭۈل تىنچ يېيىلگەچكىمۇ قاھارغا بەك تېتىپ كەتتى. شۇنداقلا ئەلگە بولغان مىننەتدارلىق ھېسسىياتى ھەسسىلەپ ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ باياتىنىدىن بېرى سورىغۇسى كېلىپ كەتكەن سوئالنى بىر خىل يېقىنلىق ۋە ئامراقلىق ھېسسىياتى بىلەن سورىدى:

ــ سىز راستىنلا ئادۋوكاتمۇ؟

ئەلى كۈلۈپ كەتتى:

ــ ياق، مەنمۇ ئوقۇغۇچى. يەنە تۆت ئايدىن كېيىن مەكتەپ پۈتتۈرىمەن. ئۆزۈم ئادۋوكاتلىققا قىزىقمەن، ئادۋوكاتلىق خىزمىتىنى ئىشلىگۈم بار. بۇ يەردىمۇ ئۆز ئىچىمىزدىكى بەزى ماجىرالارغا ئارىلىشىپ، ئۇنى ئۆزۈم ئۆگەنگەن قانۇن ماددىلىرىغا سېلىپ بالىلارغا چۈشەندۈرىمەن. شۇڭا ئۇلار مېنى شۇنداق ئاتىۋالغان.

قاھار «باشقىلارنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئادۋوكات بولغۇدەك» دەپ قايىللىق ۋە مەمنۇنلۇق بىلەن باش لىڭشىتتى ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچى تېخىمۇ كۈچەيدى.

تاماقتىن كېيىن ئەلى كۈتكۈچىنى چاقىردى ۋە:

ــ بىزگە كاۋاپتىن ئون زىخ، پۇندىن بىر باغلام، ئاشقىنىنى قايتۇرىمىز، ــ دېدى.

ھايالىشمايلا كۈتكۈچى بالا بىر باغلام پۇنىنى كۆتۈرۈپ كەلدى ۋە:

ــ كاۋاپ ھازىرلا تەييار بولىدۇ، ــ دەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئەلى بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى يەنە بىر بوتۇلكىنىڭ ئاغزىغا تىرەپ، بىرلا كۈچەپ «پاق» قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ۋە ماركىسى كۆركەم لايىھىلەنگەن «باۋجى» ماركىلىق پۇنىنى چوڭ ئىككى ئىستاكانغا تولدۇرۇپ قۇيدى. پۇنىنىڭ ئىككى ئىستاكانغا قۇيۇلغىنىدىن ئەھۋالنى چۈشەنگەن قاھار ئۆزىنىڭ

ئىچىمىدىغانلىقىنى دېمەكچى بولدى ـ يۇ، «ئەلى كۆڭلۈمنى شۇنداق ئاۋۇندۇرۇۋاتسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇتا دېگەن ئاق ھاراقتەك كەيپ قىلمىسا...» دەپ ئويلاپ ئىستاكاننى قولىغا ئالدى.

ــ ئالدى بىلەن ساق ـ سالامەت كۆرۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن. قېنى خوش، دىدار غەنىيمەت!

ئىككىسى تەڭلا ئىچىۋەتتى. ئەلى ھۇزۇرلىنىپ كەتتى، ئەمما قاھارغا تولمۇ بەتتام بىلىندى.

ــ مەن ئاشۇ بالا شۇ، دەڭ،ــ دەپ بايا ئۇزۇلۈپ قالغان سۆھبەتنى ئۇلىماقچى بولدى ئەلى،ــ ئۇ بالىنىڭ ئىسمى نېمىتى؟

ــ قەيسەر...،ــ قاھارنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى.

ــ ئۇ بالىنى... نېمە ئىشلار بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟

قاھار ئامال بار ھەممىنى سۆزلەش قارارىغا كەلدى. يەنە بىر ئىستاكان پىۋىنى يالغۇزلا كۆتۈرۈۋەتكەن قاھار ئۆزىنىڭ كىنوخانىنىڭ ئالدىدىن قانداق يوقاپ كەتكەنلىكىدىن باشلاپ تۇيۇقتىكى كەچۈرمىشلىرىنى، شىئەنگە كېلىش سەۋەبىنى، شىئەندە قانداق تۇتقۇن قىلىنغانلىقىنى ۋە تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئەقىل كۆرسىتىشى بىلەن ئامان قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. پەقەت ئالتۇن ئىشىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتتى. راستتىنى ئېيتقاندا، نېمىشقا ئۇ ئىشنى يوشۇرغىنىنى ئۆزىمۇ بىلەلمىدى.

ئەلى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى ئاڭلاپ ئىچىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

ــ كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن. بايا ئەسلىدە مەن «ئۇ بالىنى ئۆلۈپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغانىدىم» دېمەكچىدىم. ئېسىمدە قېلىشچە، شۇ ۋاقىتتا سىزنى ئۆلۈپ كېتىپتۇ، جەسىتى ئوغرىلىنىپ كېتىپتۇ دېگەندەك گەپلەر تارقالغاندى. كېيىن ئۇ گەپلەرمۇ بېسىقتى.

«ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىم بىلەن ئۇ ئۆيدىكى كىشىلەرنىڭ نېمە كارى؟» دەپ ئويلىغان قاھار لېۋىنى چىشلەپ قويۇپ جىم ئولتۇردى.

— شىنجاڭغا كېتىمەن دېگىنىڭىز توغرا بوپتۇ. مەن ئەھۋالىڭىزنى چۈشەندىم، سىرىڭىزنىمۇ ساقلايمەن. مېنىڭچە، مۇنداق قىلايلى، بۇگۈن چۈشتىن كېيىن مەن بىر نەچچە بالىلار بىلەن دېيىشىپ ئازراق پۇل يىغىش قىلىپ، پويىز بىلىتى ئېلىپ قويايلى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يولدىمۇ پۇل لازىم بولىدۇ. نەدە يېتىۋاتىسىز؟

قاھارنىڭ تىلى توتۇلدى. ئەمما نېمىشقىدۇر «ياتار يېرىم يوق» دېگۈسى كەلمىدى:

— ۋۇجياخېردا.

ئەلى بېشىنى لىڭشىتتى:

— بۇگۈن بىر ئاخشام جاپا تارتىپ تۇرۇڭ. ئەتە مۇشۇ ۋاقىتتا مۇشۇ ئاشخانىدا كۆرۈشەيلى. ھە راست، بىلەتنى نەگە ئالىمەن؟ پىچانغىمۇ، تۇرپانغىمۇ؟

شۇ ھامان قاھارنىڭ قولاق تۈۋىدە «ئۆلۈپ كەتتى» دېگەن سادا ياڭىرىغاندەك بولدى:

— تۇرپانغا! — دېدى ئۇ.

— بولىدۇ ئەمىسە، ئەتە مۇشۇ ۋاقىتتا كۆرۈشەيلى.

ئەلى ئېشىپ قالغان يەتتە بوتۇلكا پىۋىنى قايتۇرۇۋېتىپ كېتىپ قالدى.

قەلبى چوڭقۇر ئىشەنچىكە تولغان قاھار چوڭ يولدا يالغۇز كېتىپ باراتتى. بىراق نەگە بېرىشنى ئۇقمايتتى. نەگىمۇ بارىدۇ؟ شۇنداً ئۇ: «ھەي، بايا ئەلىگە راستىنى ئېيتسام بوپتىكەن. بۇ ھالىمدا ئۇنچىلىك قىلىپ ماڭا نېمە كەپتۇ» دەپ پۇشايمان قىلدى. ھەتتا ئۇ ئارقىسىغا يېنىپ ئەلىگە ياتىدىغان يېرىنىڭمۇ يوقلۇقىنى ئېيتماقچى بولدى. ئەمما نېمىشقىدۇر كۆڭلى ئۇنىمىدى. شۇڭا ئۇ ئەتە ئىزدەپ تېپىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن كوچىدىكى بەلگىلەرگە سەپسالغاچ ئالدىغا قاراپ كېتىۋەردى.

ئۇ ئازراق مېڭىۋىدى، ئىچكەن پۇنىڭ تەسىرىمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ ئۇنىڭ بېشى ئاغرىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يول بويىدىكى دەرەخلىككە كىرىپ، بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

ئولتۇرغانچە ئۇنىڭ بېشى تېخىمۇ ئاغرىشقا، پۈت ـ قولى سىرقىراشقا، يېنى يەر تارتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ياتقۇسى كېلىپ كەتتى. بىر ئاز قىڭغىيىۋىدى، شۇنداق خۇشياقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «بىردەم بولسىمۇ يېتىۋالاي» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، ھېلىقى سېمونت تاختاي تۆيۈقسىز يادىغا يېتىپ چۆچۈدى ۋە «ياق، يېتىپ قالماي، بۇ يەردە يېتىپ قالسام قوپالماي قالماي...» دەپ ئەندىشە قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتمەكچى بولدى. لېكىن ئورنىدىن تۇرۇشقا ماغدۇرى يەتمىدى.

ئۇنىڭ بەدىنى ھەقىقەتەن ئاجىزلاپ كەتكەنىدى. روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىكى ھارغىنلىق، زەئىپلىك، چارچاش، بۇرۇنقى كېسەللىرىنىڭ ئاسارىتى... ھەممىسى شۇ تاپتا بىراقلا باستۇرۇپ كەلگەن بولۇپ، خۇددى ئۇنى مۇشۇ يەردە ئەبەدىيلىككە يېقىتماقچى بولغاندەك، ئۇنى قىيناشقا، ئىرادىسىنى سۇندۇرۇشقا باشلىدى. قاھار «يېتىپ قالماي... يېتىپ قالماي...» دەپ لېۋىنى چىشلەپ ئورنىدىن تەستە تۇردى.

ھالسىزلانغان قاھار شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىنى بويلاپ ئالدىغا قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ سېزىپ تۇراتتىكى، بەدىنىنىڭ قۇۋۋىتى ئاجىزلاشقان، پۈتلىرى كۈچسىز، قەدەم ئېلىشى ناھايىتى تەس ئىدى. ئىچ ـ باغرى تارتىشىپ، بوغۇزىغا ئەلەملىك يىغا قاپلىشىپ تۇراتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق بىچارە ھالەتتە بولغاچقا، شەھەرنىڭ ئاۋاتلىقى، گۈزەللىكى، يولدا غۇيۇلدىشىپ يۈرگەن پىكاپلارنىڭ ئېسىللىكى قانداقمۇ ئۇنىڭ مەيلىنى، دىققىتىنى تارتالىسۇن!

قاھار شۇ ماڭغانچە دايەنتا (دايەن مۇنارى)نىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. قۇياش قىزىرىپ گۈگۈمنىڭ شەپىسىنى بېرىۋاتقان، ھاۋا نەم سوغۇق بولۇۋاتقان بولسىمۇ بۇ يەردە ساياھەتچىلەر كۆپ ئىدى. ئۇلار قەدىمىي مۇنارنى يىراقتىن تاماشا قىلىشقاندىن كېيىن، ھەيۋەتلىك سېپىل تام بىلەن ئورالغان قەسىر ئىچىگە كىرىپ كېتىشەتتى. ساياھەتچىلەرنىڭ كۆپلۈكىگە قاراپ تېخىمۇ كۈچلۈك ئۈمىد خۇشلۇقىغا چۆمگەن قاھار: «ناۋادا، ئەلىلەرنىڭ

ئىشى ئەپلەشمەي قالسا، ئۆزۈمنى ئوڭشۇۋلىپ بۇ يەرگە يەنە كەلسەم بولغۇدەك. ھېچ بولمىسا شىنجاڭدىن كەلگەنلەرنى بولسىمۇ ئۇچرىتىپ قالارمەن. شۇلار مېنى يولغا سېلىپ قويار...» دەپ ئويلىدى.

بۇ يەرنىڭ قەدىمىي، ھەيۋەتلىك مەنزىرىسى ساياھەتچىلەرنى جەلپ قىلىۋالغىنى بىلەن ھالسىزلانغان، نېمە قىلىشنى، نەگە بېرىشنى بىلمەي ئىلاجسىز قالغان قاھارغا خۇشياقمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئېغىرلاشقان قەدىمنى تەستە يۆتكەپ ئوڭ تەرەپتىكى تار يول بىلەن سېپىلنى بويلاپ تۆۋەنگە قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. بۇ تار يولدا ئۇششاق سېتىقچىلار يايمىلىرىنى يېيىۋېلىشقان بولۇپ، يايمىلىرىدا تۇرلۇك كىچىك بۇت، تەقلىدىي قەدىمىي بۇيۇملار، بامبۇك ياغىچىغا يېزىلغان نوم بېتىكلىرى، ئات ـ ئەسكەر ھەيكەللىرى قاتار تىزىقلىق ئىدى. قاھار شۇلارنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ بىر بۇتخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى. بۇتخانىنىڭ قىزىل سىرلانغان قوش قاناتلىق ئىشىكىنىڭ ئۈستىگە «مەرىپەت بۇتخانىسى» دېگەن ئالتۇن يالتىلغان خەت يېزىلغان ھەيۋەتلىك تاختاي ئورنىتىلغانىدى. تاختايغا مۇنداقلا بىر قاراپ قويغان قاھار ئارقىسىغا يانماقچى بولدى ـ يۇ، داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. بۇتخانىنىڭ ئالدىدا ناھايىتىمۇ ئېگىز بىر بۇت بولۇپ، بۇتنىڭ ئېگىزلىكىدىن بايا قاھار ئۇنىڭغا دىققەت قىلالماي قالغانىدى.

قاھار ئىختىيارسىز كەينىگە بىر قانچە قەدەم چېكىنىپ، بۇتقا ھەيران بولۇپ قارىدى. بۇت تولىمۇ ئېگىز، ھەيۋەتلىك بولۇپ، قارىغان ئادەمنى سۇر باساتتى. ئەمما ھەيۋەتلىكلىكى بىلەن يەنە ئادەمنىڭ قارىغۇسىنى كەلتۈرەتتى. قاھار بۇنىڭدىنمۇ چوڭ بۇتنى «سىرلىق بۇت» دېگەن كىنودا كۆرگەنىدى. تاغنى تىك كېسىپ، ئاندىن شۇ يەرگە ئويۇپ ياسالغان بۇ بۇت شۇنداق چوڭكى، بۇتنىڭ ھەربىر پۇتىنىڭ دۇمبىسى ئۈستىدىلا ئون نەچچە ئادەم ئايلىنىپ يۈرۈشەتتى. بۇ يەردىكى بۇت گەرچە كىنودىكى بۇتتەك چوڭ

بولمىسىمۇ، بىراق نەق مەيدانىدا كۆرگەچكە، قاھارغا كىنودىكى بۇتتىنمۇ ھەيۋەتلىك بىلىندى.

بۇتقا يېنىش - يېنىشلاپ قاراپ تۇرغان قاھار بىردىنلا بەدىنىنىڭ بوشىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن ھارغىنلىق يەتكەنىدى. پۇتىغا ئېغىر بىرنەرسىنى ئېسىپ قويغاندەك، كۆزىنىڭ ئىچىگە بىھوش قىلغۇچى بىر نەرسە تېقىلىۋاتقاندەك بىئارام بولاتتى، جايىدىلا پوككىدە يېتىپ ئۇخلىغۇسى كېلەتتى.

قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. شەھەرنىڭ رەڭدار چىراغلىرى يانداۋرۇلغان، كەچلىك ھايات جانلانغان. لېكىن قاھار ئۇچۇن بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ ئەھمىيىتى يوق.

ئولتۇرۇۋالغۇدەك يەر بولسىلا بىردەم ئولتۇرۇۋېلىپ كېتىۋاتقان قاھارنىڭ بېشى غوڭۇلدايتتى، خىيالى چاپچىيتتى. ئۇنىڭ قالايمىقانلاشقان نېرۋىسى گادىرماچ خىياللارنى پەيدا قىلاتتى. بۇ خىيالدا كېسەللىك ئىلكىدە ناله قىلىۋاتقان قەيسەر، ھاياتلىققا قايتا رىشتە باغلىغان، ئېشەك تېزىكى پۇراپ تۇرغان ھارۋىدا ياتقاندا يۇز ئاچقان يۇلتۇزلۇق كېچە، جەسىتى ئىسكىلىتقا ئايلىنىپ كېتىۋاتقان تۆمۇر دوختۇر، قەيسەر كىچىكىدە ئاتىسى بىلەن بىللە تۇرپان مۇنارىنىڭ جامەسىگە ھېيت نامىزىغا بارغاندا، ئۇلىما كىشى گۇناھ ھەققىدە سۆزلىگەندە گۇرۇلدەپ يىغىلغان جامائەت، شۇنىڭ كوچىلىرىدا سەرسان - سەرگەردان بولۇپ لەلەڭلەپ يۇرگەن قاھار، زۇلمەتلىك كامېر، بۇزۇقچىلىقنى ئۆزىگە سايىدەك ئەگەشتۇرۇپ يۇرگەن سەلىمە قاتارلىقلار ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. قاھار شۇلارنىڭ ئارىسىدا تاسقىلىپ، يانجىلىپ، مىجىلىپ كەتتى...

پەقەت بولالمىغان قاھار بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى كىچىك سۇپىغا سېلىنغان شال پاخىلىدىن توقۇلغان بورىنى ئىلغا قىلغاندەك بولدى ۋە بورىغا ئۆزىنى ئاتتى...

ئون تۆتىنچى باب

سوغۇقتىن غال ـ غال تىترىگەن قاھار تەستە كۆزىنى ئاچتى. ھاۋا ھەقىقەتەن سوغۇق ئىدى. «غەيرەت قىلاي، تاڭ ئاتسىلا ھەممە ئىشىم ئوڭۇشلىدۇ. توڭلاپ قالمىساملا بولدى، بىر ئامال قىلىپ تاڭ ئاتقۇزۇۋالساملا...» شۇلارنى ئويلىغان قاھار ئۈستىگە ياپقۇدەك بىر نەرسە تېپىش ئۈچۈن چىشلىرى كاسىلدىغىنىچە گىرىمسەنلىككە چۆمگەن ئەتراپقا قاراشتۇردى. ئەمما ئۈستىگە يېپىنغۇدەك بىرەر نەرسە كۆزىگە چېلىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار تېگىدىكى بورىنى يېپىنماقچى بولدى.

شۇ چاغدا دەرۋازا غارىلداپ ئېچىلىپ بىر گەۋدە دەرۋازا ئالدىغا چىقتى. قاھار ئۇ كىشىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى، چىققۇچى بىر ئايال ئىدى.

ــ سەن كىم؟ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟

ئايالنىڭ تەلەپپۇزى بەكلا قوپال ئىدى. قاھار ھودۇقتى:

ــ مەن... مەن... بارار يېرىم يوق.

ــ ئۇنىڭ بىلەن نېمە ئىشىم، ماڭ، باشقا يەرگە بېرىپ يات!

گەپنىڭ قاتتىقلىقىدىن ئامالسىز قالغان قاھار تەستە ئورنىدىن تۇردى. ئايال قاھارنىڭ ئورنىدىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ دەرۋازىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىۋېتىپ غۇدۇرىدى:

ــ ئۆلۈكىنى ماڭا ئارتىدىغانغا ياتقان ئوخشايدۇ، بۇ تېجىمەل.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قاھار قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي قالدى.

ئۇ ئايال ساپ ئۇيغۇرچە گەپ قىلىۋاتاتتى. بايا تىندىن بېرى خەنزۇ تىلىدا زەھەردەك گەپلەرنى قىلغان ئايال، ئەمدى ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتەر ئۇيغۇر تىلىدا گەپ قىلغان بولسىمۇ قاھارغا ئىللىق ھاۋادەك بىلىندى.

ـــ توختاڭ، مەنمۇ ئۈيغۇر، ـــ دېدى قاھار ئۆزىنى باسالماي.
دەرۋەقە، ئۇ ئايال توختىدى ۋە كەينىگە بۇرۇلدى:
ـــ نەدىن كەلدىڭ؟
ـــ تۇرپان، تۇيۇقتىن، ـــ ئالدىراپ جاۋاب بەردى قاھار. ئايال كەينىگە يېنىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى:
ـــ تۇيۇق نەدىن؟
ـــ يېڭى مەھەللىدىن.
ـــ نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟
ـــ ئۇزۇم ئەكەلگەن، ئالدىنىپ كەتتىم.
ئايال گەپمۇ قىلماي جايىدا جىممىدە تۇرۇپ كەتتى، تۇرقىدىن بىر نەرسىدىن ئىككىلىنىۋاتقاندەك ئىدى.
ـــ ئۆيگە كىر. راست گەپ قىلدىڭمۇ، كۆرۈپ باقاي.
ئايال ئۇنى قوروغا باشلىغاندىن كېيىن دەرۋازىنى دەرھال تاقىدى. قاھار «بۇ نېمە قىلىدىغان ئايالدۇ؟ بىر ئۈيغۇر ئايالغا بۇ يەردە نېمە بارىدۇ؟ بۇنىڭمۇ بىرەر بالاسى بولمىسۇن يەنە؟» دەپ ئويلاپ قورقۇپ تۇرسىمۇ كىرىشكە مەجبۇر بولدى. ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى ياندۇرۇۋېتىلگەن بولۇپ، قورونىڭ چىرىغىمۇ سۇس يېنىپ تۇراتتى.
قورو خېلىلا چوڭ بولۇپ، تېگى سېمونتلانغانىدى، تاملىرى ناھايىتى ئېگىز ئىدى. قورو ئىچىدە بىر نەچچە تۇپ دەرەخ سوغۇقتا مۇڭلىنىپ تۇراتتى. قورودىكى ئۆيلەرنىڭ خەنزۇ پاسونىدىكى ئۆي ئىكەنلىكىنى بىر قارىماققىلا بىلگىلى بولاتتى.
ـــ ئۆيگە كىر.
ئايال باشلىغان ئۆيگە كىرگەن قاھار داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۆيلەرنىڭ سىرتى خەنزۇ پاسونىدا بولغان بىلەن ئۆي ئىچى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۇيغۇرچە پاسوندا بېزەلگەنىدى. ئوچ تامغا گىلەم ئېسىلغان، يەرگىمۇ گىلەم سېلىنغان. شىرە ئۈستىدە قۇرۇق ئۇزۇم، بادام، ياڭاق مېغىزى، ئەنجۈر قېتى توشقۇزۇلغان تەخسىلەر تىزىۋېتىلگەن، دېرىزىگە بولسا كەشتىلەنگەن پەردە ئېسىلغانىدى. ئۆيدە تېلېۋىزور، توڭلاتقۇ ۋە قاھار كۆرۈپ باقمىغان

ئېلېكتر سايمانلىرى تەل ئىدى. تامغا بولسا گۈمبەز ـ مۇنار مودىلى چۈشۈرۈلگەن مايات‌نىكلىق چوڭ سائەت ئېسىلغانىدى. قاھار شۇ سائەتكە قاراپ بىلدىكى، تاڭ ئاتىدىغانغا ئاز قالماپتۇ، بەلكى سائەت ئەمدى ئون بوپتۇ. شۇنداق بولغاندا قاھار سۈپىدا ئانچە ئۇزۇن ئۇخلىماپتۇ.

ــ ئولتۇر،ــ دېدى ئايال ئۈستىگە يېپىنچاقلىۋالغان مامۇق ئەدىيالنى بىر چەتكە تاشلاپ. قاھار ئولتۇردى ۋە ئايالغا دىققەت بىلەن قارىدى ۋە ھەيران قالدى. قاھار ئويلىغاندەك بۇ چوڭ ياشلىق ئايال بولماستىن، بەلكى ئەمدىلا ئوتتۇز ياشتىن ھالقىغان، كېلىشكەن، بويى زىلۋا چوكان ئىدى.

چوكان قاھارغا بىر پەس قارىۋەتكەندىن كېيىن دېدى:

ــ سېنى ئۆيگە بېشىم ئىششىپ قېلىپ چاقىرمىدىم، بەلكى ئېرىمنىڭ يۈزىنى دەپ سەن بىلەن ئولتۇرۇپتىمەن.

قاھار بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى. چوكانمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە زەڭ قويۇپ قارىدى. قاھار ئۇنىڭ قارىشىدىن ئەيمىنىپ پەسكە قارىۋالدى.

چوكان سىرتقا قاراپ ۋارقىرىدى:

ــ زەينەپخاچا، چاي ئەكىرسىلە،ــ ئاندىن ئۇ يەنە قاھارغا يۈزلەندى،ــ مەن قۇمۇل قارادۆڭدىن، ئېرىم بولسا سىلەرنىڭ تۈيۈق سۈبېشىدىن. ئېرىم بىلەن بىر يۈرتلۇقلۇقتۇنىڭ يۈزىنى قىلدىم.

چوكان شىرەنىڭ ئاستىدىن تاماكا، كۈلدان ئالدى ۋە بىر تال تاماكا ئېلىپ قاھارغا سۇندى.

ــ مەن ئۆگەنمىگەن،ــ دېدى قاھار.

ــ راستلا چەكمەمسەن،ــ دېدى چوكان.

ــ چېكىپ ئۆگەنمىگەن،ــ دېدى قاھار. چوكان ئۇنىڭغا سىنچى كۆزلىرى بىلەن قارىغاندىن كېيىن، تاماكىغا ئوت يېقىپ ئۆزى چېكىشكە باشلىدى.

چوكان يەنە سىرتقا قارىدى:

ــ تەييار چاينىمۇ ئەكىرەلمەيدىغۇ بۇ خەييە.

چوكانىڭ سەت گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرىشى قاھارغا تولىمۇ يېقىپ بىلىندى.

سەلدىن كېيىن بىر ئۇيغۇر مومىاي مۇكچەيگىنىچە كىرىپ ئۇلارغا چاي قۇيدى، چاي قۇيۇپ بولغان مومىاي قاھارغا چىنىنى سۇنۇۋېتىپ تېڭىرقىغاندەك، ھەيران قالغاندەك تۇرۇپ قالدى.

ــ ھاڭۋېقىپ تۇرىۋەرمەي، تاماقنى ئىسسىتىپ ئەكىرسىلە، مۇنۇ خەيىنىڭ قورسىقى ئاچتەك قىلىدۇ.

سەت گەپنى ئاڭلاپ قاھار يەنە باشقىچە بولدى.

ھەيرانلىقى، ھاياجىنى، جىددىيچىلىكى بېسىلغان قاھار نىڭ بەدىنى يەنە ھالسىزلىنىشقا باشلىدى. شۇڭا بۇ چوكان ئۇنىڭ ئۆزلۈكىدىن، تەشەببۇسكارلىق بىلەن گەپ قىلىشىنى كۈتۈۋاتقان بولسىمۇ، قاھارنىڭ گەپ قىلىشقا پەقەت رايى يوق ئىدى.

شۇڭا، قاھار ئۆز ھالى بىلەن لېۋىنى چىشلەپ ئولتۇرغان بولسا، چوكان تاماكىسىنىڭ ئىسىنى تاماكىنىڭ چوغىغا پۈۋلىگىنىچە ئونىڭغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ ئولتۇردى.

بىر چاغدا زەينەپخان مومىاي بىر تاۋاق پولۇنى كۆتۈرۈپ كىردى. پولۇنى كۆرگەن قاھارنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، پولۇنىڭ مەززىلىك پۇرىقى، پارقىراپ تۇرغان گۈرۈچى، ئۈستىگە بېسىلغان ئىككى پارچە ئۈستىخانلىق گۆشى قوشۇلۇپ ئادەمنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغىماي قالمايتتى. بولۇپمۇ، قاھارغا ئوخشاش نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئوبدان تويۇنۇپ باقمىغان، ياخشى تاماقلانمىغان، ماغدۇرسىز ئادەمگە بۇ پولۇ شۇ تاپتا قىشتىكى ئوتتەك، چۆلدىكى بۇلاقتەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

ــ ئالدى بىلەن تاماقلىنىۋال، قالغان گەپنى شۇ ۋاقىتتا دېيىشەرمىز، ــ دېدى چوكان تاۋاقنى ئونىڭ ئالدىغا سۈرۈپ.

قاھار تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى. ئەدەپ ــ قائىدىنىمۇ، تەكەللۇپنىمۇ ئونتۇپ قوشۇقنى قولىغا ئالدى.

ــ رەيھانگۈل، باشقا ئىش بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى زەينەپخان مومىاي بوش ئاۋازدا.

— بۇ يىگىتكە دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئۆيگە ئورۇن راسلاپ بەرسىلە بولدى، باشقا ئىش يوق. بولسا چاقىرىمەن.

قاھار پولۇنى ھەقىقەتەن ئىشتىھا بىلەن يېدى، داستىخانغا چۇشۇپ كەتكەن گۇرۇچلەرنىمۇ دەرھال تېرىپ ئاغزىغا سالدى، مايدا قورۇلۇپ، گۇرۇچكە قوشۇپ دۇملىنىپ پىشۇرۇلغان گۆشنى ئۇستىخانلىرى بىلەنلا قوشۇپ يەۋەتكىلى تاس قالدى.

— بۇ ئىچكىرىنىڭ گۇرۇچى ئەمەس، ئۇرۇمچىدىن مەخسۇس ئەكېلىنگەن مىچۇەننىڭ گۇرۇچى.

شۇ تاپتا قاھار ئۇچۇن نەنىڭ گۇرۇچى بولسا ئوخشاشلا ئىدى.

ئاخىر، قاھار بۇ بىر تاۋاق پولۇنى يەپ بولدى. پولۇنىڭ مايلىرى ئۇنىڭ قۇرۇقدىلىپ كەتكەن ئۇچەيلىرىگە ھاياتىي كۈچ بېغىشلاپ، قۇۋۋىتى ئۇنى جانلاندۇرۇپ، مېھرى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ ئۇنى ئازادە قىلىپ، ھاردۇقى چىقىپلا كەتكەندەك يېنىكلەپ قالدى.

— بولدى، چىقىپ يات،— دېدى رەيھانگۇل،— قارىسام بەك ھېرىپ كەتكەندەك قىلىسەن. قالغان گەپ بولسا ئەتە دېيىشسەك بولغۇدەك.

قاھار چىنىدىكى سەل ئىلمان بولۇپ قالغان چاينى ئۆرە تۇرۇپلا گۇپۇلدىتىپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن تەرلىرىنى سۇرتكىنىچە سىرتقا ماڭدى.

دەرۋازا تۇۋىدە سىرتقى كۆرۈنۈشى ئاددىيلا بىر ئېغىز ئۆي بولۇپ، چىرىغى ياندۇرۇلغانىدى. قاھارغا بۇ ئۆي ئامباردەك بىلىندى. «ئامبار بولسىمۇ بوپتۇ. بۈگۈن ئاخشام ياتىدىغان ئىسسىق يەر بولسىلا بولدى» قاھار شۇ ئوي بىلەن ئۆيگە كىردى.

قاھار بوسۇغىدىن ئاتلاپلا تۇرۇپ قالدى. بۇ ئامبار ئەمەس، بەلكى ئوبدانلا جابدۇپ قويۇلغان ئۆي بولۇپ، ئۇ ياتقان ھېلىقى ياتاقلاردىن مىڭ ھەسسە ياخشى ئىدى. ئۆي ئازادە، پاكىز، كارىۋاتتىكى يوتقان - كۆرپىلەرمۇ يېڭىدەكلا، ئۆي ئىچىدىن مېڭىگە ھۇزۇر ۋە ئاراملىق بېغىشلىغۇچى سۇس خۇش پۇراق پۇراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كىچىك بولسىمۇ تېلېۋىزور بار ئىدى.

قاهار كارىۋاتتا يېتىپ راھەتلىنىپ كەتتى. ھەتتا شۇ راھەتنىڭ ئىلكىدە ئەللەيلىنىپ يېتىپ پۈتۈن بەدىنىنىڭ كىر ـ قاسماقلىقىنى، پۈتىنىڭ پۇراپ كەتكەنلىكىنىمۇ يادىدىن چىقاردى. پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئارام‌لىق تارىغان قاهار «بۇ نېمە ئىش قىلىدىغان ئايالدۇ؟ نېمىشقا ماڭا مۇنچە يارەم قىلىدۇ؟ ئېرى بىلەن بىر يۇرتلۇق بولغىنىم ئۈچۈنلىمۇ؟ ئېرى كىم؟ بۇلار نېمە ئۈچۈن بۇ يەردە تۇرۇپ قالغان؟ موماي ئۇلارنىڭ نېمىسى؟...» دېگەندەك خىياللارغا بەند بولۇپ ئۇخلاپ قالدى.

شۇ كېچىسى قاهار ھەقىقەتەن راھەتلىنىپ ئۇخلىدى.

ئەتىسى ئۇيقۇسى قېنىپ تولغىنىپ ئويغانغان قاهار سىرتقا چىقىپ چۆچۈپ كەتتى: ئۇ بەكمۇ ۋاقچە ئۇخلىغانىدى.

ئۇ ئۆينىڭ ئالدىغا قويۇپ قويۇلغان چۆگۈن بىلەن جاۋۇرنى كۆرۈپ بېرىپ يۇزىنى يۇيدى. ئۇ يۇز ـ قولىنى سۈرتۈپ تۇرۇشىغا ئۆيدىن زەينەپخان موماي چىقتى. ۋە قاهارغا گۇمانلانغانىدەك، شۇبھىلەنگەندەك يەر تېگىدىن بىر ھازا قارىدى، ئاندىن:

ـ ئۆيگە كىرىپ ناشتا قىلىۋالسىلا، ـ دېدى.

قاهار ساپ سۈت، قاتلىما ۋە مېغىزلار بىلەن ئىسسىق باسقۇدەك ناشتا قىلدى.

ئۇ ناشتا قىلىپ بولۇشىغا خوددى قاراپ تۇرغاندەكلا زەينەپخان موماي كىرىپ كەلدى:

ـ ياندىكى كىچىك ئۆي مۇنچا، ئىسسىق سۇلىرى تەييارلا. يۇيۇنۇۋالسىلا.

شۇندىلا قاهار ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى يادىغا ئالدى ۋە ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ موماي كۆرسىتىپ قويغان ئۆيگە كىردى. مۇنچىنىڭ تام ۋە تېگى چاقچۇق، ئۇدۇلغا چوڭ ئەينەك ئورنىتىلغان، بىر چەتتىكى لۆڭگە ئېسىلغان جازىغا تۇرلۇك يۇيۇنۇش سۇيۇقلۇقلىرى تىزىۋېتىلگەن. شۇنداقلا قاهار كۆرۈپ باقمىغان باشقا نەرسىلەرمۇ بار ئىدى. قاهار ئاستا بېرىپ ئەينەككە قارىدى ۋە قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يۇزىنى تۈك قاپلاپ كەتكەن بولۇپ، بۇرۇتلىرى دېڭگىيىپ كەتكەنىدى. قاهار

كىشىلەرنىڭ ئۆزىدەك مۇشۇنداق بۇرۇت ـ ساقاللىق كىشىگە ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىگىنىگە ھەيران قالدى يا ئۇلارغا بۇنداق كۆرۈنۈش ئادەتتىكىلا بىر ئىشمۇ؟ ئەمما... ئەجەبا، پويىز ئىستانسىسىدىكى ھېلىقى ئۇيغۇر ئەر ـ خوتۇن ئۇنىڭ مۇشۇ ئەپتىدىن قورقۇپ قاچتىمىكىن؟

قاھار دەرھال يۇيۇنۇش سۇيۇقلۇقى تىزىلغان جازىغا قارىدى، ئۇ يەردە ساقال ئالغۇچمۇ تەق قىلىپ قويۇلغانىكەن. قارىغاندا مۇنچا قاھارنىڭ يۇيۇنۇشى ئۈچۈن تەييارلانغاندەك قىلاتتى. قاھار ئۆزىنىڭ نېمىشقا مۇنداق تۇكلۇك بولۇپ كەتكىنىگە ھەيران قالدى. بولمىسا بۇرۇن ئۇنىڭ بۇرۇتى خەت تارتقاندا يوقنىڭ ئورنىدىلا ئىدى.

قاھار ساقال ئالغۇچنى تېزلىكتە قۇراشتۇردى ۋە ساقال ـ بۇرۇتنى پاكىز قىردى.

مۇنچىنىڭ سۇيى ھەقىقەتەن ئىسسىق ئىدى، سۇنى بېشىغا ئاستا چۈشۈرگەن قاھار ئاجايىپ راھەتلىنىپ كەتتى. ئىسسىق سۇ ئۇنىڭ بەدىنىنى يالاپ تۆۋەنگە ئاققاندا، سوپۇن سۈرۈپ غول ـ غوللىرىنى ئۇۋۇلىغاندا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا بىر خىل شېرىنلىك يامرىدى. ئۇ سۇ ئىچىدە تۇرۇپ ئىچ ـ ئىچىدىن پاكىزلىنىپ كەتكەندەك، ئۆزىنى غەم ـ غۇسسىدىن يىراقتەك، مېڭە تالالىرىدا قېتىپ قالغان دەرد ـ ئەلەملەر سۇدا ئېرىپ، سوپۇن سۇيى بىلەن بىللە ئېقىپ ئەۋرەز يولىغا كىرىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. بۇ سۇنىڭ خاسىيىتىمىكىن؟ توغرا، سۇنىڭ خاسىيىتى! سۇ مۇۋازىنىتى ئىنتايىن ياخشى تەڭشەلگەن سۇيۇقلۇق. ئەگەر سۇ قەدىرلەنسە ئىنسانىيەتكە، تەبىئەتكە بەخت ئەكېلىدۇ، ئەگەر قەدىرلەنمىسە ياكى خورلانسا، يا كەلكۇنى بىلەن، يا قۇرغاقچىلىقى بىلەن ئاپەت بولىدۇ.

قاھار مۇشۇنىڭغا ئوخشاش يۇيۇنۇش ھۈزۈرىغا ئۆزۈن يىللار ئىلگىرىمۇ بىر قېتىم چۆمۈلگىنىنى غۇۋا ئېسىگە ئالدى. شۇ قېتىممۇ ئۇ مانا مۇشۇنداق ھۈزۈرلانغان، مۇشۇنداق تۇيغۇلاردا، خىياللاردا بولغان.

ئۇ يۈيۈنۈپ بولۇپ ئەينەككە قارىدى ۋە ئۆزىنىڭ خېلى ئىسكەتكە كىرىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ مۇنچىدىن چىقتى.

ھويلىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇ لۆڭگە بىلەن چېچىنى سۈرتكىنىچە ھېلىقى ئۆيگە ماڭدى. شۇ چاغدا كەينى تەرىپىدىن سۇس بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

ــ كونا بولسىمۇ بىر قۇر كىيىم تەييارلاپ ئۆيگە قويۇپ قويدۇم، يۆتكىۋالسىلا.

قاھار كەينىگە بۇرۇلۇپ، گېپىنى تۇغىتىپ ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقان زەينەپخان مومانى كۆردى. نېمىشقىدۇر بۇ مومای ئۇنىڭغا سىرلىقلا قارايتتى.

قاھار ئۆيگە كىرىپ قاتلاپ كارىۋات ئۈستىگە قويۇپ قويۇلغان كىيىملەرنى كۆردى. پاكىز يۇيۇلۇپ، دەزمال سېلىنغان بۇ كىيىملەرنى پەقەتلا كونا دېگىلى بولمايتتى. يا بۇلار رەيھانگۈلنىڭ ئېرىنىڭ كىيىملىرىمىكىن؟ قاھار ئالدى بىلەن ھېلىقى تىزىملىكنى ئوبدان جايلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن كىيىملىرىنى يۆتكىدى.

كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ، باشقىچىلا تۇس، سالاپەت كىرگەن قاھار ئۆيدە ئولتۇرۇپ ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تىتىلداشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭدا يۇيۇنغاندىكى، كىيىملەرنى يۆتكەپ يېڭىچە سالاپەت كىرگەندىكى تۇيغۇ قالمىغانىدى. چۈنكى ئۇ بالدۇرراق بۇ يەردىن ئايرىلىپ ئەلىنىڭ يېنىغا بارمىسا بولمايدۇ. ئەلى ئۇنى يولغا سېلىپ قويىدۇ، ئارزۇ ــ ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان راۋان يولغا ئۇزىتىپ قويىدۇ.

ئاخىر بولماي قاھار ھويلىغا چىقتى. بۇ ھويلا كاتتىلىقىنىڭ ئەكسىچە ئاۋاتلىقتىن، خۇشاللىقتىن، قاياقلىقتىن خالىي ئىدى. جىمجىتلىققا چۆمگەن بۇ ھويلىدا ئېغىر غېرىبلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقاندەك ئىدى. بۇ ئىش قاھارغا غەلىتە بىلىندى.

قاھار قاتار ئۆيلەرنىڭ بىرىگە، ھەتتا ئۆزى ئاخشام تاماق يېگەن، بايا ناشتا قىلغان ئۆيگىمۇ يالغۇز كىرىشكە پېتىنالماي تۇرۇپ قالدى. دەرۋازىغا قاراپ بېقىپ، جىممىدلا چىقىپ

كېتىشىنمۇ ئويلىدى. بىراق، مەيلى قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۆزىگە يارىدەم قىلغان، غەمخورلۇق قىلغان ئادەمگە رەھمەتمۇ ئېيتماي كېتىشنى لايىق كۆرمىدى.

شۇ چاغدا ئۆيدىن زەينەپخان مومای چىقتى. ئۇ قاھارنىڭ يېڭى قىياپىتىنى كۆرۈپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن يەنىلا گۇمانلىنىش، شۇنداقلا قانداقتۇر بىر ئىشنى كۈچەپ ئېسىگە ئېلىشقا تىرىشىۋاتقاندەك ھالەت ئېنىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

قاھار زەينەپخان مومانىڭ ئالدىغا باردى.

— ئۇ... نېمە... رەيھانگۈلنى چاقىرىپ بەرسىلە بوپتىكەن.

— رەيھانگۈل بىر ئىش بىلەن ئەتىگەندىلا چىقىپ كەتكەن. كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى، — دېدى زەينەپخان مومای يەنىلا ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ.

قاھار كۈنگە قاراپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ تېلېۋىزورنى ئېچىپ، ئېلان بېرىۋاتقان قانالالارنى تېز - تېز يۆتكەپ كېنو قانىلى ئىزدەپ تۇرۇۋىدى، دەرۋازا ئالدىدا ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇنى ئاڭلىغان قاھار يۈگۈرۈپ دېگۈدەك هويلىغا چىقتى.

ئۇ هويلىدا تۇرۇپ زەينەپخان مومانىنى چىقىپ دەرۋازىنى ئاچىدۇ دەپ تۇرۇۋىدى، دەرۋازىنى رەيھانگۈل ئۆزى ئېچىپ كىرىپ كەلدى. رەيھانگۈل كىرىپ بولۇپ، دەرۋازىنى بوشلا يېپىۋىدى، «چاراق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ دەرۋازا قۇلۇپلاندى.

رەيھانگۈل قىممەت باھالىق، يارىشىملىق كىيىملەر بىلەن تولىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەنىدى. پەقەت نۇرى قاچقان كۆزلىرىلا گۈزەللىكىگە نۇقسان يەتكۈزۈپ قويغانىدى، كۆڭۈل قويۇپ قىلىنغان گىرىممۇ كۆزىدىكى تەبىئىي ئالامەتلەرنى يوشۇرۇپ قالالمىغانىدى.

رەيھانگۈلمۇ كۆز ئالدىدىكى يىگىت سالاپىتىگە كىرگەن قاھارغا مەستلىكى كەلگەندەك زوقمەنلىك بىلەن قاراپ قويدى:

— قانداق، ئوبدان ئۇخلاپسەنمۇ؟

— ھەئە، ھاردۇقۇم چىقىپلا قاپتۇ.

ــ چۈشتە نېمە تاماق يېگۈڭ بار؟ قارىغاندا، شىنجاڭ تاماقلىرىنى تازا سېغىنغان ئوخشايسەن؟

قاھار يەنە كۈنگە قارىدى ۋە دەررۇلا ئېيتتى:

ــ رەھمەت، رەيھانگۈل، مەن كىملىكىم ياكى تونۇشتۇرۇشلىرىم، ئىقتىسادىم يوق شىنجاڭغا كېتەلمەي تۇرغىلى ئۇزۇن بولدى. ئەلى دېگەن بىر تونۇشۇم بۇگۈن مېنى يولغا سېلىپ قويماقچىدى، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قاپتۇ.

ــ ئوقۇغۇچىدۇ؟ ــ دېدى رەيھانگۈل قاپىقىنى تۇرۇپ.

ــ ھەئە.

ــ شىنجاڭغا قايتالمايۋاتىمەن دېگەن نېمە گەپ ئەمدى؟ ئۆز يۇرتىغىمۇ كېتەلمەيدىغان ئىش بولامدۇ؟ مانا مەن سېنى يولغا سېلىپ قويىمەن.

ــ رەھمەت، يەنە سىزنى ئاۋارە قىلسام...

ــ ئاۋارە قىلمىدىغان ئىش يوق. يۇرتقا بېرىپ تۇغقانلارنى يوقلاپ كېلەلمەيۋاتىمەن. ئەمدى بارىمەن دېسەملا بۇ يەردە بىر ئىش چىققان. ماڭا رەھمەتنىڭ ئورنىغا شۇ تۇغقانلىرىمغا ئەۋەتىدىغان سوۋغا ـ سالاملىرىمنى ئېغىر كۆرمەي ئالغاچ كەتسەڭلا بولدى.

ــ ۋاي، چاتاق يوق،ــ دېدى قاھار خۇشاللىق بىلەن،ــ ئۇنداق بولسا، نەرسە ـ كېرەكلەرنى تەييارلاپ بېرىڭ...

بۇنى ئاڭلىغان زەينەپخان موماي لېۋىنى چىشلەپ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى.

قاھارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان رەيھانگۈل بىر نەرسىنى ئويلىدى ۋە:

ــ سەل تۇرۇپ ئۆيگە كىرسەڭ دەيدىغان گەپ بار،ــ دېدى.

※ ※ ※

ماتېرىيال كۆرگەچ دەممۇدەم سائىتىگە قاراپ تۇرغان ئەلى بىر چاغدا ساۋاقداشى ۋە يۇرتداشى ئەكرەمنى چاقىرىپ ياتاق بىناسىدىن چىقتى.

ــ بۇ قېتىممۇ ساۋاقداشلار غەيرەت قىلدى جۇمۇ. ئالامەت ئاق

كۆڭۈل بالىلار ـ دە، ــ دېدى ۋاسكېتبولچىلاردەك ئېگىز بويلۇق كەلگەن ئەكرەم قاھار ئۇچۇن پۇل يارىدەم قىلغان ئوقۇغۇچىلاردىن مىننەتدار بولۇپ.

ــ شۇنى دېمەمسەن، ــ دېدى ئەلى قەدىمنى تېزلىتىپ، ــ بۇ قېتىم تېخى بىز قاھارنىڭ تەلىپى بىلەن بالىلارغا ئۇنىڭ راست ئىسمىنى، تۇرپاندىكى ئەھۋالىنى ئاشكارىلىمىدۇق. شۇنداقتىمۇ بالىلار قالتىس ئىشەنچ قىلدى.

ــ سەن تەشكىللىگەن بۇنداق يارىدەم بېرىش ھەربىرىكەتلىرى مۇشۇ بىرىنچى قېتىملىقى بولمىسا. ئەلۋەتتە، ساڭا ئىشىنىمىز ـ دە، ئاداش.

ئۇلار شۇ گەپلەر بىلەن بەش ئائىلە قەبرىستانلىقى بازىرىغا يېتىپ باردى. ئۇلار ئادىتى بويىچە شاتۇتىغا بىر نەچچە جۈملە گەپ قىلغاندىن كېيىن ئاشخانىغا كىردى. ئەلى ئاشخانا ئىچىگە بىر قۇر قاراپ چىقىپ قاھارنى كۆرمىدى.

ــ كېلەلمىگەن ئوخشايدۇ، بىردەم ساقلايلى.

ئۇلار ئىچكىرىرەك بىر شىرەگە بېرىپ ئولتۇردى.

ــ راست شۇ قەيسەرمىكەن؟ ــ سورىدى ئەكرەم.

ــ گەپلىرىگە قاراپ باقسام راستتەك قىلىدۇ.

ــ نېمىشقا ئۇ ئۆزىنىڭ ھايات ئىكەنلىكىنى يوشۇرىدىغاندۇ؟

ــ بۇنى مەنمۇ سورىمىدىم. بەلكىم ئۇ ئاداشنىڭمۇ ئۆزى ئويلاپ قويغان ئىشى باردۇ؟

ــ راست، ــ دېدى ئەكرەم ئويلىنىپ تۇرۇپ، ــ ئەگەر ئۇ راست گەپ قىلغان بولسا، ئۇزۇندىن پىلان قىلىپ كەلگەن ئىشى بار. گېپىڭ بويىچە ئويلاپ باقسام، ئۇ تۇيۇقسىزلا پەيدا بولۇپ، يەنە شۇ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا مەغرۇر ياشايدۇ.

ــ مېنىڭچىمۇ شۇنداق، ئۇ يامان نىيەتنى پىلان قىلمىغان. ئەگەر پەۋقۇلئاددە ئىمتىيازغا ئىگە بولسا، مەسىلەن، بايلىققا ئېرىشسە ياكى غوللۇق بىرەر شىركەتتە ئىشلەپ باش كۆتۈرۈپ قالسا، ئۆچ ئېلىشىمۇ مۇمكىن. بۇ ئۇنىڭ پىسخىكا جەھەتتىكى تاۋلىنىشىغا باغلىق.

ـــ توغرا، بۇنداق خورلۇق تارتقان ئادەملەر قەيسەر، غەيرەتلىك كېلىدۇ، ئەمما ئاسانلا قىساس يولىغا ماڭىدۇ،ـــ دېدى ئەكرەم كەسكىنلىك بىلەن،ـــ ئەگەر ئۇ سەن دېگەندەك بىرەر ئىمتىيازغا ئىگە بولغاندا، ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىدىغان ئادەم بولسا، ئىشى ئوڭغا تارتىپ كېتىدۇ. نېمىلا بولسا، ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا ياخشى كۆن نېسىپ بولسۇن.

ئۇلار قاھار ھەققىدە سۆھبەتلىشىپ، ۋاقىت دېيىشكەن قەرەلدىن ئۆتۈپ بىرەر سائەتتەك ساقلىغان بولسىمۇ قاھار كەلمىدى.

ـــ يا ئۇ كېلىپ مەكتەپنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇرامدۇ؟ـــ دېدى ئەكرەم.

ـــ شۇ يەرگە بېرىپ باقايلى.

ئەمما، قاھار مەكتەپنىڭ ئالدىدىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار مەكتەپنىڭ ئالدىدىمۇ خېلى ساقلىدى. ئاڭغىچە ئەلى ھېلىقى ئاشخانىغا بىر قېتىم بېرىپ كەلدى.

ـــ نېمە بولغىنىنى پەرەز قىلىپ يېتەلمىدىم،ـــ دېدى ئەكرەم سائىتىگە قاراپ قويۇپ،ـــ لېكىن ئۇ كېلەلمىگۈدەك.

ـــ ھەي، مەن خاتا قىپتىمەن،ـــ دېدى ئەلى پۇشايمان قىلىپ،ـــ تۇنۇگۈن ئۇنى ياتاققىلا ئەكەتسەم بوپتىكەن. ئۇنىڭغا بىرەر كېلىشمەسلىك بولۇپ قالمىغاندۇ؟ ئەستا، كالتە پەملىكىم...

ـــ ئۇنداق دەپ ئۆزۈڭگە گۇناھ ئارتىۋالساڭ بولمايدۇ،ـــ دېدى ئەكرەم سالماقلىق بىلەن،ـــ بولدى، بىزمۇ قولىمىزدىن كېلىدىغانىنى قىلدۇق. يۇر، بېلەتنى ۋاقتىدا قايتۇرۇۋېتەيلى.

※ ※ ※

قاھار رەيھانگۈلنىڭ ئۆيىگە كىردى.

قاھارنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرگەن رەيھانگۈل قورونىڭ دەرۋازىسى ھېم تاقالغان، تاملىرى شۇنچە ئېگىز بولسىمۇ،

نېمىشقىدۇر يەنىلا بىر نەرسىدىن ئەنسىرەۋاتقاندەك قوروغا ۋە قورو تاملىرىغا قاراپ قويۇپ ئاستا، ئەمما جىددىي قىلىپ ئېيتتى:

— مۇنداق ئىش قارا، بۇگۈن شىركەتكە بارغۇچە يولدا ماشىنىنى بىر قانچە يەردە ساقچىلار توسىدى. ئىككى قاتىل بۇگۈن تاڭ سەھەردە قېچىپ كېتىپتۇ. يول ئېغىزلىرىدا، ئاپتوبۇس بېكەتلىرىدە، پويىز ئىستانسىسلىرىدا، ئايروپورتلاردا ساقچىلار قاتمۇقات تەكشۈرۈۋېتىپتۇ. يېنىدا ئىسپات - كىنىشكىلىرى يوقلارنى ۋاقىتلىق تۇتۇپ تۇرغۇدەك. سەن ئۇقمايسەن، شۇئەنىڭ ساقچىلىرى بەك قاتتىق. پويىز ئىستانسىسىدا تەكشۈرىدىغىنى ئېنىق. شۇنداق بولسا، ئۆزۈڭنىلا ئەمەس، ھېلىقى ئەلى دېگەن ئوقۇغۇچىنىمۇ بالاغا تىقىسەن. مەن بۇنداق ئىشلارنى جىق كۆرگەن.

بۇنى ئاڭلىغان قاھار بوشىشىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— مەن ھازىر دەرۋازىدىن چوڭ كوچىغا چىقساڭلا سېنى تۇتۇپ كەتمەسۇن دەپ ئالدىراپ رۇخسەت سوراپ كەلدىم.

بۇ گەپ بىلەن قاھار رەسمىي بوشاشتى.

— ئەلى ساقلاپ كەتسە...

— بولدى، سەل تۇرۇپ مەن بېرىپ خەۋەر قىلىپ قويۇپ كېلەي. بېلەتنى قايتۇرۇۋەتسە بولىدۇ. بولسا، ئۇلارمۇ ئۆيگە كەلسە، مۇشۇ يەردىلا مۇڭداشمامسىلەر.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قاھار «بوپتۇ» دەپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە:

— مېنى قاچان يولغا سېلىپ قويارسىز؟ — دەپ سورىدى.

— قاتتىق تەكشۈرۈش ئون نەچچە كۈن داۋاملىشىدىغان ئوخشايدۇ. قاچان ئاخىرلاشسا، شۇ كۈنلا ماڭ. مەنمۇ بۇگۈن چۈشتىن كېيىن سوۋغاتلارنى تەييار قىلىپ قويىمەن. بەك كۆپ بولۇپ كەتسە ساڭا جاپا بولۇپ قالارمۇ؟

— چاتاق يوق، ھە راست، ئەلى مېنى ۋۇجىياخېردىكى بىر ئۇيغۇر ئاشخانىسىدا ساقلىماقچى بولغان. ئاشخانىنىڭ ئىشىكىدە بىر شاتۇتى بار ئىكەن.

قاهار گەپنى تۇگىتىپ «ئۆيى»گە كىردى ۋە شېۋاشىنگىر رول ئالغان ئامېرىكىنىڭ بىر كىنوسىنى كۆرۈشكە باشلىدى.

چۈشتىن كېيىن رەيھانگۈل بىر مۇنچە كىيىم ـ كېچەك، ئويۇنچۇق قاتارلىقلارنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

ـــ مەن ئەلى بىلەن كۆرۈشتۇم. ئۇلارمۇ بېلەتنى ئېلىپ قويغان بىلەن سېنى قانداق يولغا سېلىشنى بىلەلمەي بېشى قېتىپ تۇرۇپتىكەن. سۆزۈمنى ئاڭلاپ بەك خۇش بولدى. يەنە كېلىپ كوچا ـ كويلاردىلا ئەمەس، ئۇ تەرەپتىمۇ ساقچى بەك كۆپ ئىكەن. ئاشخانىلارنىمۇ بىرمۇبىر تەكشۈرۈپ يۈرىدۇ.

«ئەلىگىمۇ ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرگىلى تاس قاپتىمەن» دەپ ئويلىغان قاهار رەيھانگۈلگە مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى. رەيھانگۈل شۇ بىر قاراشتىنلا هەممىنى چۈشىنىپ بولدى ۋە چىرايىدىكى جىددىيلىكىنى دەررۇلا تارقىتىۋېتىپ، يېقىملىق كۈلدى:

ـــ هە، سىزگىمۇ ئاددىي بولسىمۇ ئىككى قۇر كىيىم ئالغاچ كەلگەنىدىم، كىيىپ بېقىڭ، يارامدىكىن، ـــ رەيھانگۈل شۇنداق دەپ ئىشىككە ماڭدى، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلدى، ـــ هە راست، سۆزلەش ئادىتىم بويىچە «سەن»لەۋېرىپتىمەن، هازىردىن باشلاپ «سىز»لىۋالغىنىم بولسۇن. يەنە بىر گەپ، بەزىدە سەت گەپ قىلىپ سالسام خاپا بولۇپ كەتمەڭ. ئارام ئېلىڭ، مەن چىقاي.

قاتتىق تەكشۈرۈشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، قاهارنىڭ شىنجاڭغا قايتىش هەققىدىكى كۆڭۈل تېنەشلىرىمۇ بېسىلىپ قالدى. «ئون كۈن بولسىمۇ قانغۇچە ئارام ئېلىۋالمىغان بولدۇم. بۇمۇ ياخشى بولدى. بولمىسا ئاخشامقىدەك ماغدۇرسىزلىنىپ يېتىپ قالمىغان ئىش چىققۇدەك. بۇنداق بولسا بولمايدۇ. مەن قىلمىغان ئىشلار جىق تۇرسا. تېنىم ساق بولمىسا نېمە قىلالايمەن...» شۇلارنى ئويلىغان قاهار كارىۋاتتا سوزۇلۇپ ياتتى. ئادەم بىردەم بولسىمۇ غەمدىن، تۇرمۇش هەلەكچىلىكىدىن قۇتۇلسا نېمىدېگەن راهەت ـ هە!

كەچلىك تاماقتىن كېيىن رەيھانگۈل يەنە چىقىپ كەتتى. بۇنداق چاغدا ئۇنى ئالغىلى دەرۋازا ئالدىغا ماشىنا كېلەتتى.

شىنجاڭغا كېتىش غېمىدىن خالاس بولۇپ، تېلېۋىزور كۆرۈشتىن باشقا ئىشى قالمىغان قاھار ئەمدى رەيھانگۈل توغرۇلۇق ئويلايدىغان بولۇپ قالدى: «بۇ زادى قانداق ئايال؟ تۇغقانلىرىغا سوۋغا ـ سالام ئەۋەتىش ئۈچۈنلا ماڭا يارەم قىلىۋاتامدىغاندۇ؟ ماڭا يارەم قىلىشتا زادى نېمە مەقسىتى باردۇ؟...»

ئەمدى ئۇنىڭ كۆنلىرى ئوبدان يەپ ـ ئىچىپ، راھەت يېتىپ، كۈن بويى تېلېۋىزور كۆرۈپ كۈن ساناش بىلەن ئۆتىدىغان بولدى. رەيھانگۈل بولسا كۆپىنچە ئەتىگەن چىقىپ كەتسە بەزىدە چۈشتە، بەزىدە كەچتە كېلەتتى، بەزىدە بولسا كەلمەيمۇ قالاتتى. بەزى كۈنلىرى چۈشكىچە ئۇخلىسا، بەزى ۋاقىتلاردا ئۆزى بولمىسا قۇلۇپلاقلىقلا تۇرىدىغان، ھەتتا زىينەپخان مومانىڭمۇ كىرگىنىنى كۆرگىلى بولمايدىغان خاس ئۆيىدىكى بىردىنبىر تېلېفوندا بىر كىملەرگە ۋاقىرايتتى، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايتتى. ئۇنىڭ تۇيۇق سۆزىشىلىق ئېرى بولسا قاھارنىڭ ئىچىنى پۈشۈرۈپ بىرەر قېتىمىمۇ كۆرۈنۈپ قويمايتتى. زىينەپخان موماي بولسا كۈن بويى تەرتىپى بەلگىلەنگەن ماشىنا ئادەمدەك مۇكچەيگىنىچە ئائىلە ئىشلىرىنى قىلاتتى، ئارتۇقچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتى. قاھار گەپ قىلاي دېسىمۇ، ئۇنىڭ گەپ قىلىشىغا ئىمكان بەرمەيتتى.

بىر كۈنى قاھار ئۆيدە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ھويلىدىن بىرنېمىڭ ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. قاھار يۈگۈرۈپ چىقىپ زىينەپخان مومانىڭ ھويلىدا مەيدىسىنى تۇتقانچە ياتقانلىقىنى كۆردى. نېرىدا بولسا دورىسى چېچىلغان دورا قۇتىسى تۇراتتى. ئەھۋالنى چۈشەنگەن قاھار دەررۇ بېرىپ قۇتىنى ئېلىپ كەلدى. زىينەپخان موماي دورىدىن ئىككى تالنى ئاغزىغا سالدى. قاھار يۈگۈرۈپ كىرىپ ئاشخانا ئۆيىدىن قايناق سۇ ئېلىپ چىقتى. زىينەپخان موماي دورىنى ئىچىپ ئازدىن كېيىن خېلى تىنچلىنىپ قالدى.

ــ نېمە بولدىلا؟ــ دەپ سورىدى قاھار زىينەپخان مومانىڭ

ئەھۋالىنىڭ ياخشىلانغانلىقىنى كۆرۈپ، ــ دوختۇرخانىغا ئاپىرايمۇ ــ يە؟

قاھارنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان موماي يەنە قاھارغا تىكىلىپ قاراپ كەتتى. قاھار ئۇنى يۆلەپ ئۆينىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇققا ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزدى.

ــ نېمە بولدىلا، چوڭ ئاپا؟

زەينەپخان موماي تۇنجى قېتىم سۆھبەتكە ئېغىز ئاچتى:

ــ دەم سىقىلىدىغان كېسىلىم بار ئىدى. بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى كېسىلىمنى بەك قوزغايدىغان بولۇپ قالدى. بۈگۈن بەك تۇتتى.

ــ ئۇنداق بولسا دوختۇرغا كۆرسىتىپ باقايلى. بولمىسا يامىنىغا ئۆرۈلۈپ قالسا، ياشىنىپ قالغاندا تەنلىرىگە ئېغىر كېلىدۇ.

ــ بولدى، رەيھانگۈل ياخشى دورىلارنى ئەكېلىپ بەرگەن، شۇلارنى ئىچسەم بىردەمدىلا ياخشى بولۇپ كېتىمەن.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، دورا دېگەن ۋاقتىلىقلا پايدا قىلىدۇ...

ئەمما، زەينەپخان موماي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ۋە داۋالاشقا مۇناسىۋەتسىزلا بىر گەپنى سورىدى:

ــ بالام، سىلى راستىنلا تۈيۈقلۇقمۇ؟

قاھار بۇ گەپتىن ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى ۋە: «بۇ موماي تونۇشمۇ ــ يە؟» دەپ زەينەپخان مومايغا سىنچىلاپ قارىدى. ئەمما، تونۇيالمىدى. زەينەپخان بولسا، قاھارنىڭ ئۆزى ئويلاۋاتقان بىر ئىشنى دېيىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارىدى.

ــ بىر ئىش بارمىدى، چوڭ ئاپا؟

شۇ ۋاقىتتا دەرۋازا ئالدىدا ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئاڭلاندى. ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازىنى ئاڭلىغان موماي ئەندىكىپ ئورنىدىن تۇردى ۋە پايپاسلىغىنچە ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

قاپاقلىرى سېلىنغان رەيھانگۈل دەرۋازىنى جالاقلىتىپ ياپقىنىچە كىرىپ كەلدى ۋە ئۇدۇل ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئازدىن كېيىن ئۇنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ نېمىشقا ئەۋەتمەيسەن خەييە!؟ سەن ئۇ يەردە باستۇرۇپ

يېتىۋالساڭ، ئۇرۇمچىدىكىلەر پوق يەمدۇ؟ تولا مېنى ئالدايمەن دېمە، بولمىسا خان ئاچاڭ ئۆزىنىڭ قانداقلىقىنى ساڭا كۆرسىتىپ قويىدۇ.

قاھار ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەلمىدى ۋە: «يېمەكلىك ياكى دورا سودىسى ئوخشايدۇ» دەپ پەرەز قىلدى.

ئەنە ـ مانا، ئەتە ـ ئۆگۈن بىلەن ئون ئالتە كۈن بولغاندا، رەيھانگۈل دەرۋازىدىن خۇشال كىرىپ كەلدى ۋە قاھار تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان خەۋەرنى يەتكۈزدى:

ــ تەييار بولۇپ تۇرۇڭ. ئەتە چۈشتىن كېيىن ياكى ئۆگۈنلۈككە ئەتىگەن ماڭمىغان بولمىڭلار.

قاھار خۇشاللىقتا چۆمدى. بىراق زەينەپخان موماي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ نېمىشقىدۇر تۇرالماي قالدى. ئۇ ھەدەپ يۆتەلەتتى، قاھارغا گەپ قىلماقچى بولاتتى، قاھارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ كۆزىگە لىققىدە ياش ئالاتتى، تەكرار ـ تەكرار «ماڭمىغان بولمىلا، بالام» دەيتتى.

قاھار: «قىزىقلا موماي ئىكەن. يا يۈرتقا قايتمىغانلىقىمنى ئاڭلاپ، يۈرتنى سېغىنىپ شۇنداق قىلىۋاتامدىكىن؟ بۇنداق قىلىپ بۇ يەردە تۇرغۇچە كەتسىلا تۇغمەمدۇ؟» دەپ ئويلاپ ئۆز تەييارلىقى بىلەن بولدى.

كەچلىكى قاھار يۈرتقا بارغاندىن كېيىن قايسى ئىشنى باشتا قىلىش مەسلىسىنى كۆپ ئويلاندى. «باشتا ئالتۇننى تېپىش كېرەكمۇ؟ تۇرپانغا بېرىپ ئاپىسىنى ئىزدەمدۇ؟ ياكى تۇيۇقسىز بېرىپ سادىقلارنى تېپىپ ئەھۋالنى ئېنىقلامدۇ؟ زەۋەرگۈللەر بىلەن دىدارلىشامدۇ؟» قاھار شۇلارنى ئويلاپ بىر قارارغا كېلەلمەي تەستە ئۇخلىدى.

ئەتىسى قاھار سومكىلارنى تەخلەپ ئەتىگەندىلا چىقىپ كەتكەن رەيھانگۈلنى ساقلاپ ئولتۇردى. ئەمما رەيھانگۈل چۈشتىمۇ قايتىپ كەلمىدى.

چۈشتىن كېيىن بولغاندا قاھار تىتىلداپ ئولتۇراتتى، ئەتىگەندىن بۇيان ئۇ ياتقان ئۆينىڭ ئالدىغا نەچچە قېتىم كېلىپ كەتكەن زەينەپخان موماي ئۇنى چاقىردى:

ـــ بالام، چۈشتىن كېيىن ئاپتاپ ئوبدان بولۇۋاتىدۇ، يوتقان ـ كۆرپىلەرنى ئاپتاپقا سېلىۋەتمەكچىدىم. ئاچقىشىپ بەرگەن بولسىلا.

ئىچى پۈشۈپ ئولتۇرغان قاھار «شۇنىڭغا بولسىمۇ مەلىكە بولۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزەي» دەپ ئۆيدىن چىقتى.

ئۇلار يوتقانلارنى ئېلىپ چىقىپ ھويلىدىكى تانىغا يايغاندىمۇ زەينەپخان مومانىڭ گەپ ـ سۆزلىرى، ھەربىرىدە قۇلاشماي قالدى. بىر چاغدا زەينەپخان موماي يەنە بۇرۇنقى سوئالىنى سورىدى:

ـــ سىلىنى رەيھانگۈل يولغا سېلىپ قويىدىغان بولدىمۇ؟ بۇگۈن ماڭامدىلا.

ـــ ھەئە، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا يەتكۈزىدىغان گەپ ـ سۆزلىرى بارمۇ؟

ـــ ئۆزلەگە دەيدىغان گەپ بار ئىدى...

ئەمما، زەينەپخان مومای سىرتىنى تىڭشاپ بىر پەس تۇرۇپ قالدى. دەرۋەقە، بىردەمدىلا دەرۋازا ئالدىدا ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇنى ئاڭلىغان زەينەپخان مومای تېنەپ قالدى ۋە ئالدىراپ:

ـــ يولدا دىققەت قىلسىلا، ـــ دەپلا ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

قاھار «زەينەپخان مومای نېمە دېمەكچىدۇ؟» دەپ ئويلاپ تۇرۇۋىدى، رەيھانگۈل غەم باسقان ھالدا كىرىپ كەلدى ۋە قاھارنى كۆرۈپ بوش ئاۋازدا:

ـــ ئەتە ئەتىگەن ماڭىدىغان بولدىڭىز، ـــ دەپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. قاھار «ئەتە مېڭىشىم مۇقىم بولغان بولسىلا بولىدىغۇ» دەپ ئۆيگە كىردى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن رەيھانگۈل يېرىم كۈن ئۆيدىن چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن قورونى ناھايىتىمۇ سۈرلۈك جىمجىتلىق باستى، بۇ جىملىققا قاھار ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇپ ئېغىر خىياللارنى سۈرۈش بىلەن جور بولدى. ئۇ ئەتە يولغا چىقىدۇ، يېڭى خىياللار بىلەن، يېڭى پىلانلار بىلەن، يېڭى نىيەتلەر بىلەن يولغا

چىقىدۇ. قاھار تۇرپاندىكى ۋە تۈيۈقتىكى ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى، شۇنداقلا دىغاردىكى تۆمۈر دوختۇرغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى بىرمۇبىر ئويلاپ چىقتى. بىر قارىسا ئاددىيلا ئىشلار، يەنە بىر قارىسا تولىمۇ مۇرەككەپ ئىشلار. «مەيلى قانداقلا بولسۇن، ئالدى بىلەن يۇرتقا قايتاي، قالغىنىنى شۇ چاغدا كۆرەرمەن...»

كەچكە يېقىن رەيھانگۈل ئۇنى ئۆيىگە چاقىردى ــ مېھمانخانا ئۆيگە ئەمەس، بەلكى خاس ئۆيىگە چاقىردى. زامانىۋى بېزەلگەن ئۆينى كۆرۈپ قاھارنىڭ كۆزى ئالا چەكمەن بولۇپ كەتتى. چوڭ دىيۋىملۇق رەڭلىك تېلېۋىزور، فوتو ئاپپارات، تېلېكامېرا، ئېسىل ساپا ۋە گۈللۈك قېلىن ئەينەك شىرە، ئىككى تاق كىشىلىك ساپا ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان كىچىك شىرەدىكى تۇرۇپكىسىغا كەشتىلىك لىنتا چىگىلگەن تېلېفون، تۇرلۇك يېزىقتىكى ماركا چاپلانغان، ھەرخىل بوتۇلكىلىق ھاراقلار تىزىۋېتىلگەن بېزەكلىك ئىچىملىك جازىسى، ئېگىز توڭلاتقۇ بۇ ئۆينىڭ ھەيۋىتىنى، دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈۋەتكەندى.

رەيھانگۈل بولسا تولىمۇ چىرايلىك كىيىنىۋالغان بولۇپ، گۈزەل رۇخسارى تېخىمۇ نۇرلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقى ئادەمنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلاتتى. قاھارمۇ ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى ۋە بىر ئاز ھاياجانلاندى.

ــ كېلىڭ، ــ دېدى رەيھانگۈل يېقىملىق كۈلۈپ.

قاھار كېلىپ ساپادا ئولتۇردى. شىرەگە ئېسىل نازۇ نېمەتلەر تىزىلغانىدى.

ــ سىز كەلگىلىمۇ يېگىرمە كۈندىن ئېشىپ قالدى. سودا ۋە تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن سىزگە ئوبدان قارىيالمىدىم. ئەتە ماڭمەن دەۋاتىسىز. شۇڭا بۈگۈن سىز بىلەن ئوبدان مۇڭدىشىپ ئۆزىتىپ قويای دەپ ئويلىدىم.

راستىنى ئېيتقاندا، شۇ تاپتا ئىچى پۈشۈپ، ئادەم سېغىنىپ كەتكەن قاھارنىڭمۇ بۇ سىرلىق ۋە گۈزەل چوكان بىلەن

سىرداشقۇسى كېلىپ قالدى. شۇڭا ئۇ تارتىنىپ تۇرمايلا مەززەلەرگە ئېغىز تەگدى.

رەيھانگۇل ئۇنىڭغا ئۆز قولى بىلەن بىر چىنە چاي تۇتقاندىن كېيىن سىرتقا چىقىپ كېتىپ بىر دەمدىلا قايتىپ كىردى.

ئازدىن كېيىن زەينەپخان مومای بىر نەچچە خىل قورۇما بىلەن قوي گۆشىدە قىلىنغان قورداق ۋە توخۇ كاۋاپلىرىنى شىرەگە تىزدى.

— قېنى، تاماققا بېقىڭ، — دېدى رەيھانگۇل چوكىنى قاھارغا بېرىپ. قاھار بىر خىل ئازادە تۇيغۇ ئىچىدە تاماق يېيىشكە باشلىدى.

تاماققا ئانچە ـ مۇنچە ئېغىز تەگكەن رەيھانگۇل ئىچىملىك جازىسىدىن مارکسىغا چەت ئەلچە خەت يېزىلغان يۇمىلاق قۇتىلىق هاراقتىن بىرنى ئالدى.

— رەيھانگۇل، مەن هاراق ئىچمەي، ئەسلىمۇ ئىچىپ كەتمەيمەن. هېلىمۇ سىزگە رەھمەت، — دېدى قاھار ئۆزرە ئېيتىپ.

— بۇ يەردە مەن ئىچىپ ئۆگىنىپ قاپتىمەن. مېنى يالغۇز ئىچكۈزۈپ، ئۆزىڭىز قاراپ ئولتۇرىدىغانغا كۆڭلىڭىز ئۇنىماس، — دېدى رەيھانگۇل تولىمۇ سىلىق ۋە شېرىن تەلەپپۇزدا، — ئۇچ رومكىغىچە هەمراھ بولۇپ بېرىڭ، بولامدۇ؟

گۈزەل جامال، تاتلىق ئۆتۈنۈش، مۇلايىمغىنە قاراش ئالدىدا قاھار ئارتۇقچە بىر نەرسە دېيەلمەي بېشىنى تۆۋەن سالدى. شۇنىڭدىنلا رەيھانگۇل هەممىنى چۈشىنىپ بولدى ۋە ئىككى رومكىغا لىقلاپ هاراق قۇيدى.

— گەپ قىلماي ئىچەيلى، — دېدى رەيھانگۇل شۇئىرلىغاندەك. ئىككىسى كۆتۈرۈۋەتتى. بۇ هاراق ئاق هاراقتەك ئاچچىق بولمىسىمۇ، قاھارغا بەكلا قىرتاق ۋە بەتتام بىلىندى. رەيھانگۇل يەنە ئىككى رومكا قۇيدى.

— بىلەمسىز، قاھار، — دېدى رەيھانگۇل ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ، — ئادەم بۇ يەردە قانچىلا كاتتا ياشىغان بىلەن يەنىلا غېرىبسىنىپ كېتىدۇ، ئىچىڭىز پۇشىدۇ. شۇڭا ئوقەتكە

ئۆزىگىزنى ئۇرۇپ، بەزىدە ھاراقنى بولۇشىغا ئىچىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزىدىغان ئىش. بولمىسا، ئۆزىگىزمۇ بىلگەنسىز، بۇ يەردە كۈننى كەچ قىلماق بەك تەس. قېنى، خوش.

ئادەمسىراشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتكەن قاھارنىڭ بۇ گۈزەل ئايالغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ۋە ھاراقنى بىر كۆتۈرۈشىدىلا ئىچىۋەتتى.

ــ مېنىڭ شىنجاڭغا شۇنداق كەتكۈم كېلىدۇ. قىلىۋاتقان سودامنىڭ ئاخىرى چىقمايۋاتىدۇ، تاشلاپ كېتەي دېسەم، ئېرىمنىڭ روھىغا يۈز كېلەلمەيمەن...

قاھار چۆچۈپ كەتتى: «مۇشۇ ۋاقىتقىچە ئۇنىڭ ئېرىنى كۆرمىگىنىم شۇنىڭ ئۈچۈن ئىكەن ــ دە!»

ــ قېقىلىپ ــ سوقۇلۇپ، نۇرغۇن جاپا تارتىپ، ئىشلىرىمىز ئەمدى ئىزغا چۈشكەندە ئېرىم بۇ جاھاننىڭ غوۋغالىرىغا مېنى يالغۇز تاشلاپ قويۇپ كېتىپ قالدى. بىر ئايال كىشى بولساممۇ، چىشىمنى چىشلەپ سودىمىزنى داۋام قىلىپ كېلىۋاتىمەن. لېكىن، قاھار، ياقا يۇرتتا بىر ئايال كىشى ئۈچۈن ئىش قىلماق بەك تەس ئىكەن.

رەيھانگۈل كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا رومكىنى كۆتۈرۈۋەتتى. قاھارنىڭ بۇ گۈزەل ئايالىنىڭ بۇنچىۋالا دەرد ــ ئەلەم تارتىۋاتقانلىقىغا زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمىدى. ئاخىر شۇنداق تۇيغۇدا ئۇمۇ رومكىدىكى ھاراقنى ئىچىۋەتتى. ئۇچىنچى رومكا ھاراقنى ئىچىپ ئۇزاق ئۆتمەي قاھارنىڭ قېنى قىزىشقا، تومۇرلىرى لۆمۈلدەشكە، يۈرىكى ئۇيناقىشىشقا باشلىدى. ئۇ ئەمدى ھەدەپ رەيھانگۈلنىڭ سۆزلىشىنى ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايتتى. ئاغزىغا قارىغانچە ئوماققىنە جۈپلىشىپ تۇرغان لەۋلەر ئۇنى سېھىرلەشكە باشلىدى.

رەيھانگۈل تاماكا چىقىرىپ ئوت ياقتى.

ــ ماڭمۇ بېرىڭ، ــ دېدى قاھارمۇ ئىختىيارسىزلا. رەيھانگۈل تەبىئىي رەۋىشتە ئۇنىڭغا بىر تال تاماكا تۇتتى ۋە چاقماق چاقتى. قاھار تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن رەيھانگۈل تەرەپكە

ئېگىشتى. شۇ ھامان رەيھانگۈلدىن ئايالالارغا خاس پۇراق بىلەن ئەركەكلەرنىڭ نېرۋىسىنى غىدىقلايدىغان بىر خىل ئەتىرنىڭ شېرىن پۇرىقى قاھارنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلۇپ، ئۇنى تاتلىق ھېسلارغا چۆمۈلدۈردى، گېپلىگە ئۆزگىچە تەمدىكى سۈيۇقلۇق يىغىلدى.

ئۇلار جىمجىت ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشتى ۋە يەنە بىر رومكىدىن ھاراق ئىچىشتى. شۇ ۋاقىتتا رەيھانگۈل قولىغا تىزگىنەكنى ئېلىپ بىر كۈنۈپكىنى بېسىۋىدى، ئۆي ئىچىگە ئەكبەر قەھرىمانىنىڭ لىرىك مۇھەببەت ناخشىسى تارىدى. ناخشىنى ئاڭلاش بىلەن قاھارنىڭ تانسا ئويىنىغۇسى كەلدى. رەيھانگۈل بۇنى بىلىۋالغاندەك تاماكىسىنى كۈلدانغا بېسىپ ئوتنى ئۆچۈردى ۋە تانسا ئويناش مەقسىتىنى قانداق ئۇقتۇرۇشنى بىلمەي ئولتۇرغان قاھارنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى. رەيھانگۈلنىڭ بېلىدىن تىترەپ تۇرۇپ تۇتقان قاھار ئۆزىنى تۇتالماي قالدى ۋە رەيھانگۈلنى ئۆزىگە تارتقىنىچە يېنىك ئايلىنىشقا باشلىدى. قاھارغا ئەگىشىپ ئايلىنىۋاتقان رەيھانگۈل بىر كۈنۈپكىنى بېسىۋىدى، ئۆيدىكى يورۇق چىراغلار ئۆچۈپ، ئۆي قىزغۇچ نۇر ئىچىگە چۆمدى.

تانسىدىن كېيىن ئۇلار يەنە بىر رومكىدىن ئىچىشتى، يەنە تانسا ئويىنىماقچى بولدى. ئەمما، بۇ قېتىم ئۇلار قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ قالدى. يۇمشاق بەدەن، شېرىن پۇراق، ئوتلۇق تىنىق، ئەسەبلىرىنى قوزغىۋەتكەن ھاراق... پەقەت ئۆزىنى كونترول قىلالمايالغان قاھار قانداقلارچە رەيھانگۈلنىڭ لېۋىگە سۆيگىنىنى تۇيماي قالدى. رەيھانگۈلمۇ ئۇنىڭغا چىرماشتى...

كۆزىنى ئاچقان قاھار ئۆزىنىڭ رەيھانگۈلنىڭ تۆشكىدە ئۇنىڭ بىلەن بىللە قىيالىڭاچ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. رەيھانگۈل تېخىچىلا شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى. يېپىۋالغان ئەدىيال سىيرىلىپ رەيھانگۈلنىڭ بەدىنىنىڭ يېرىمىغا كېلىپ قالغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆكسى ساڭگىلاپ تۇراتتى. قاھار كۆزىنى ئىتتىك ئېلىپ قېچىپ بەدىنىنى ئەدىيال بىلەن

ئورنۇالدى. «ئەستا، نېمىشقا مۇنداق قىلىپ قويغاندىمەن؟ ھەممىسى ھاراقنىڭ كاساپىتى...» قاھار پۇشايمان قىلدى. ئۇ پۇشايمان ئىلكىدە بېشىغا بىر قانچىنى مۇشتلىۋەتكەندىن كېيىن رەيھانگۈلنى ئويغاتماقچى بولدى. بىراق، ئۇنىڭ تاتلىق ئۇخلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ بولدى قىلدى. ئەمما ئۇنىڭ كۆزى رەيھانگۈلنىڭ سۈزۈك بەدىنىگە چۈشۈشى بىلەن بايىقى پۇشايمانلىق ھېسسىياتى سۇسلاپ، بۇ سۈزۈك، سىلىق بەدەنگە مەستانىلىك بىلەن قارىدى.

شۇ چاغدا رەيھانگۈل كۆزىنى ئاستا ئاچتى. بۇنى كۆرگەن قاھار ھودۇقۇپ كەتتى ۋە نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

— ئەسلىي بۇنداق قىلمىسىڭىز بولاتتى، قاھار، — دېدى رەيھانگۈل ماموق ياستۇققا يۈزىنى يېقىپ.

— مەن... مەن...ئەستا...

— ئۇنداق قىلمايلى دېسەم زورلاپ تۇرۇۋالدىڭىز. كۇچىڭىزمۇ خېلى بار ئىكەن، تەڭ كېلەلمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەنمۇ ئايال كىشى تۇرسام... ئېرىم چۈشۈمگە كىرگىلى ئۇزۇن بولغان...

بۇنى ئاڭلاپ قاھار تېخىمۇ چۆچۈدى:

— مەن... مەن... مەن زورلىدىممۇ؟

— ئىشەنمەمسىز؟ — رەيھانگۈل ئەدىيالنى بەدىنىگە ئوراپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئاپپاراتلارنى بىر نېمىلەر قىلىپ تېلېۋىزورنى قويدى. تېلېۋىزوردا قانداقتۇر ئارتىسلار ئەمەس، بەلكى ئۇلار ئىككىسى چىقىشقا باشلىدى: ئەنە، قاھار رەيھانگۈلنىڭ بېشىنى ئېلىپ قاچقىنىغا قارىماي مەجبۇرىي سۆيمەكتە... ئەنە، قاھار رەيھانگۈلنىڭ قوللىرىنى قايرىپ دېگۈدەك كىيىمىنى سالدۇردى، ئارقىدىن ئۆزىمۇ كىيىمىنى سالدى، ئىككىسى قېپىالىڭاچ بولدى...

— بولدى، بولدى ئۆچۈرۈڭ!

قاھار كۆزىنى يۇمۇۋالدى ۋە يانغا قارىۋالدى. ئاندىن بىر نەرسە يادىغا يېتىپ شۇبھە بىلەن سورىدى:

— نېمە بۇ ئىشلارنى سۈرەتكە تارتىپ يۈرۈيسىز؟

ـــ مەن سىزگە راستتىنى دەي،ـــ دېدى رەيھانگۈل ئۇنى قۇچاقلاپ، يالىڭاچ مۇرىسىگە سۆيۈپ،ـــ دەسلەپ سىزنى ئېرىمنىڭ بىر يۈرتلۇقى ئىكەن دەپلا بىر ئاخشاملىق قونالغۇ بەرمەكچى بولغانىدىم. ئەتىسى ئۆزىڭىزنى تۇزەشتۇرگەندىن كېيىن قارىسام... خىيالىم سىزدە بولۇپ قالدى. كېيىنچە مۇلايىم، تەمكىنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، سىز بىلەن بىللە تۇرسام ئۆزۈمنى بەكمۇ خاتىرجەم ھېس قىلىدىغانلىقىمنى بىلدىم، كۆڭلۈمۇ توق يۇرىدىغان بولدۇم... ئاخىر سىزنىڭ كېتىدىغان ۋاقتىڭىز بولۇپ قالدى. ئەسلىي خىيالىمدا ئاخىرقى كۈنى كۆڭۈللۈك سىر داشساق، مەن ئۇچۇن گۈزەل ئەسلىمە بولۇپ قالار، دەپ سىزگە دېمەيلا تېلېكامېرانىڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ قويغانىدىم. ئەمما، ئاخىرىدا ئويلىمىغان يەردىن...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاھار ئېغىر تىندى. رەيھانگۈل بولسا ئۇنىڭغا چىڭ چاپلاشقىنىچە چاچلىرىدىن خۇش ھىد تارتىپ تۇرىۋەردى. قاھار خېلىغىچە ئىچىگە تىنىپ يېتىۋەرگەندىن كېيىن رەيھانگۈل ئۇنىڭ يۈزىنى سىلىدى:

ـــ مەن ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ دىلى سۇنۇق ئايالنى بوزەك قىلىۋالدىڭىز؟ ئەمدى مېنى تاشلىۋەتسىڭىز، مېنى تۇگەشتۇرۇۋېتىسىز.

ـــ مەن شىنجاڭغا كەتمەسەم بولمايدۇ،ـــ دېدى قاھار كەسكىنلىك بىلەن.

ـــ مېنىمۇ بىللە ئەكېتىڭ.

ـــ بۇ يەردىكى ئىشلىرىڭىز چۇ؟

ـــ ئۆتكۈزىدىغانىنى ئۆتكۈزۈپ، پۇللىرىمنى يىغىمەن.

ـــ قاچان؟

ـــ ماڭا ئون ـ يىگىرمە كۈن ۋاقىت بېرىڭ. لېكىن مېنى تاشلىۋېتىمەن دېمەڭ. ئۇنداق قىلسىڭىز سورىقى بار جاھان بۇ. زورلۇق قىلغىنىڭىزنى ئۆزۈڭىزمۇ كۆردىڭىز...

قاھار ھەقىقەتەن پۇشايمان قىلدى. بايا ئۇ «رەيھانگۈلمۇ رازى بولغاندىكەن، ياخشى بىر ئەسلىمە بولۇپ قالار. مەن ئۇنى ھەرگىز

ئۇنتۇمايمەن» دەپ ئويلىغانىدى. مانا ئەمدى... رەيھانگۈلنىڭ گېپىنىڭ تېگىدە ئىپادىلىنىپ تۇرغىنى بوش تەھدىت ئەمەس ئىدى. بۇنى چۈشىنىپ يەتكەن قاھار سەل قورقۇپ قالدى. دېمەك، ئۇ شىنجاڭغا بۇگۈنمۇ ماڭالمايدۇ.

بۇنى بىلگەن قاھار ئامالسىزلىقىنى بىلىپ ئەدىيالنى مۇجۇپ تۇتقان قولى ئاچچىقتىن تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭغا قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويغان رەيھانگۈل يۈيۈنۇش ئۈچۈن ماڭدى. قاھار رەيھانگۈلنىڭ ئاپئاق ئوشۇقىدىكى رەسمىنى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى. رەيھانگۈلنىڭ ئوشۇقى ئۈستىگە قۇيرۇقىنى تىك قىلىپ تۇرغان بىر چايانىنىڭ رەسمى چېكىلگەنىدى. شۇ ھامان شياڭگاڭ، ئامېرىكا كىنولىرىدىكى بەدىنىگە تۇرلۈك رەسىملەرنى چەكتۈرۈۋالغان ياۋۇز قارانىيەتلەر ۋە قاتىللار ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى. بۇنىڭدىن بىر شۇملۇقنى سەزگەن قاھار ئەدىيال بىلەن بېشىنى چۈمكەپ يېتىۋالدى.

قاھار بېشىنى چىڭ پۈركىگىنىچە تا رەيھانگۈل «خوش، چۈشتە كۆرۈشەيلى» دەپ ئۇنىڭ ئەدىيال ئىچىدىكى بېشىغا ئامراقلىق بىلەن نوقۇپ قويۇپ چىقىپ كەتكەنگە قەدەر ئۆزىنى مىڭنى تىللاپ چىقتى.

ئون بەشىنچى باب

تولا خىيال قىلىپ هارغان قاهار تولىمۇ ساددىلىق بىلەن «تەقدىرىمگە مۇشۇنداق پۈتۈلگەن بولسا، بوپتۇ، بۇنىمۇ كۆرۈپ باقاي، بۇرۇن نېمە كۈنلەرنى كۆرمىگەن. بۇمۇ دىلى سۇنۇق ئايال ئىكەن، دېمىسىمۇ بىر ئايالغا يات يەردە تەس. بولمىسا ئۇنىڭ بۇ يەردىكى سودىسىنى شىنجاڭغا بېرىپ قىلارمىز. شۇ جەريانىدا مەنمۇ ئىشلىرىمنى قىلىۋالارمەن» دەپ ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ چىقىپ يۈيۈندى. ئاندىن ئۆيگە كىرىپ ياڭاق مېغىزى يەپ ئولتۇردى. ئۆزىنى بېسىۋالغان، بايا تىندىن بېرى جىددىيلىشىپ كېتىپ، ئەمدىلىكتە نېرۋىلىرى سەل بوشاشقان قاهار ئاستا ـ ئاستا ئويلاشقا باشلىدى: «بۇ ئايال بۇ يەردە زادى نېمە سودا قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ ماڭا ياردەم قىلىشى ئېرى بىلەن بىر يۈرتلۇق بولغىنىم ئۈچۈنلىمۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن مېنىلا ئەمەس، زەينەپخان مومايىنىمۇ بۇ قوروغا سولاپ قويىدۇ؟ شىئەندىكى ساقچىلار ئىسپاتلىرى يوق دەپلا باشقا هېچنېمىسىنى سۈرۈشتە قىلماي ئادەم تۇتامدۇ؟ ئىككى جىنايەتچى قېچىپ كەتسە، چىرايى، مىللىتى ئوخشىمىسىمۇ تۇتۇۋېرەمدۇ؟ قاتتىق تەكشۈرۈش ئاخىرلاشسىمۇ نېمە ئۈچۈن ئۇ يەنىلا دەرۋازىنى سولايدۇ؟ ئاچقۇچنى پەقەت ئۆزىلا تۇتىدۇ؟ ئادەتتە شۇنداق هاكاۋۇر يۈرىدىغان، كۈندە ماشىنا توشۇيدىغان گۈزەل بىر ئايالنىڭ مەن بىلەن سۆزلەشكىنىنى سۈرەتكە ئېلىشىنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە تېلېكامېرا نېمە ئۈچۈن كارىۋات ئۈستىنىلا سۈرەتكە ئالىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە بىز هەقىقىي مۇڭداشقان يەر ساپا تۈرسا؟...» قاهار خىيال توربغا چىرماشقانچە گۇمانلىق نۇقتىلار كۆپىيىشكە باشلىدى. بۇرۇن ئاددىيلا ئويلىغان نۇقتىلاردىمۇ ئەمدى

گۈمانلىق تەرەپلەر كۆرۈلگىلى تۇردى. بۇنىڭدىن قاھار چۆچۈدى: «بىرەر بالا ـ قازانماق پاتقىقىغا پېتىپ قالماي يەنە. نېمىلا بولسا بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇقاي. نەگە بارايى؟ توغرا، ئەلىنى ئىزدەي. ئەگەر رەيھانگۈل ھەقىقەتەن دىلى سۇنۇق ئايال بولسا، ئۇنىڭغا مەسئۇل بولمەن. ناۋادا... بولدى، ئالدى بىلەن بۇ يەردىن چىقاي...»

قەتئىيەتكە كەلگەن قاھار ئۆيگە كىردى ۋە ئۆزىنىڭ سومكىسىنى ئېلىپ قوروغا چىقتى. ھەيۋەتلىك ۋە ئېسىل بۇ قورو ئەمدى قاھارغا تولىمۇ مۇدھىش، ۋەھىمىلىك بىلىندى.

ئۇ ئالدىراپ بېرىپ دەرۋازىنى ئاچماقچى بولدى. دەرۋازا يەنىلا مەھكەم قۇلۇپلانغان. ئەسلىي مۇشۇلا بۇ يەردە بىر چاتاقنىڭ بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيتتى، قاھارمۇ دەسلىپىدىلا بۇنى ھېس قىلىپ يېتىشى كېرەك ئىدى. ئادەم دېگەن شۇنداق، ئادەتتە نۇرغۇن نەرسىلەر ئادەمگە ئىنتايىن نورمال، تەبىئىي بىلىنىدۇ. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بىرەر گۇمانلىق نۇقتا بايقالدىمۇ، بولدى، نۇرغۇن تەرەپلەردە مەسىلە بارلىقى ئاستا ـ ئاستا ئايان بولىدۇ. مانا قاھارغىمۇ دەرۋازىنىڭ قۇلۇپلىنىشى ياشتا غەلىتە بىلىنگەن بىلەن بىرەر گۇمانىنى قوزغىمىغانىدى.

قاھار دەرۋازىنى كۆچىنىڭ بارچە تارتتى، جالاقلىتىپ مۇرىسى بىلەن ئىتتىردى. بىراق كۆركەم، ھەيۋەتلىك ۋە مۇستەھكەم بۇ دەرۋازا مەزمۇت تۇرىۋەردى.

دەرۋازا ئېچىلمىغانچە ئۆلۈم قارا قولىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ قاھارنىڭ ئەسەبلىرى قوزغىلىپ كەتتى. ئۇ بىرەر نەرسە تېپىپ دەرۋازىنى چاقماقچى بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى ۋە ئۆزىگە قاراپ تۇرغان زەينەپخان مومانىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالدى. شۇ ھامان ئۇ زەينەپخان مومايدىنمۇ گۇمانلاندى: «بۇ momay نېمىشقا غەلىتە بۇ يەردە تۇرىدۇ؟ نېمىشقا ھېچقانداق ئىشقا ئارىلاشمايدۇ، پەرۋا قىلمايدۇ؟ بۇ momay بىلەن رەيھانگۈلنىڭ زادى نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ momaينىڭ سىرت بىلەن مۇناسىۋىتىنى

ئۇزۇپ ياشىشىدا نېمە سەۋەب بار؟... ئالدى بىلەن دەرۋازىنى ئېچىۋالاي، شۇندا بۇلارنىڭمۇ سورىقى بار...»

قاھار مىت قىلماي ئۆزىگە قاراپ تۇرغان مومايغا ئۆتكۈر نەزىرى بىلەن تىكىلىپ قارىۋەتكەندىن كېيىن ئۇدۇل ئوتۇنخانىغا قاراپ ماڭدى.

ــ بىكار ئاۋارە بولمىسىلا، بۇ قورودىن ھەرگىز چىقىپ كېتەلمەيلا. ناۋادا، بۇ قورودىن چىقىپ كېتىش نېسىپ بولغان تەقدىردىمۇ ئەمدى بۇ شەھەردىن كېتەلمەيلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جايىدا تۇرۇپ قالغان قاھار ئىختىيارسىز قورونىڭ تېمىغا قاراپ قويدى. تاملار بەك ئېگىز ئىدى.

ــ تامغا يامىشىمەن دەپمۇ ئاۋارە بولمىسىلا. سىرتتا بۇ قورونى قورۇقداپ تۇرغان بىر نەچچە قۇلاق كەستى بار.

قاھار بۇ گەپتىن لەسسىدە بولۇپ قالدى ۋە زەينەپخان مومايغا ۋارقىرىغاندەك دېدى:

ــ بۇ زادى قانداق قورو؟

ــ ئەسلىي سىلى بۇ قوروغا كىرمىسىلە بولاتتى.

ــ دەپ باقسىلىچۇ، بۇ قانداق ئۆي؟ رەيھانگۈل دېگەنلىرى نېمە سودا قىلىدۇ؟ ئۇ نېمىشقا كۈن بويى دەرۋازىنى تاقاپ قويىدۇ؟ سىلى نېمىشقا مۇشۇنداق يەردە ياشايدىلا؟

زەينەپخان موماي ياشىنىپ، كېسەلچان بولۇپ قالغان بىلەن ناھايىتى تەمكىن ئىدى.

ــ ئالدى بىلەن مەن سوراپ باقاي: سىلى راستىنلا تۇيۇقلۇقمۇ؟

ــ بۇنى سوراپ نېمە قىلىلا؟

ــ سىلىنى كۆرگەندىن باشلاپ مۇشۇ سوئالنىلا ئويلاپ كەلدىم. ماڭا راست گەپ قىلسىلا، ئاندىن قالغان گەپنى مەن قىلاي.

قاھار ئۆزىنى بېسىشقا تىرىشىپ، ئۆزىنىڭ قاچىدىغانلىقىنى خوجايىنىغا خەۋەر قىلىشنىڭ ئورنىغا ئۆزى بىلەن قانداقتۇر بىر مۇھىم مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشمەكچى بولۇۋاتقان بۇ مومايىنىڭ

تۇرقىدىن، ياشاڭغىراپ تۇرغان كۆزلىرىدىن سەمىمىيلىكنى، مېھرىبانلىقنى كۆرگەندەك بولدى. شۇنداق بولسىمۇ، تۇيغۇلىرى ئۇنى قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇۋاتاتتى.

ــ ئەگەر، تۇيۇقلۇق بولمىسام نېمە دېمەكچى؟

ــ ئەگەر، سىلى تۇرپانلىق بولسىلا، ئۇيغۇرى خەلق كىنوخانىسىنىڭ يېنىدا بولسا، سىلىنى قەيسەر دەپ بىلەتتىم. سىلى شۇ بالىغا بەك ئوخشايدىكەنلا. بىچارە بالا، دەردتە ئۆلۈپ كەتتى.

مومايىنىڭ كۆزى ياشلاندى.

بۇ چاغدا قاھارنىڭ يۇرىكى ئاللىقاچان ياشقا لىق تولغانىدى. قاھار مومايغا قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى: كىنوخانا ئالدى، ئىللىق كوچا، ئۆزى تەلپۈنگەن ئۆي... بۇلارنىڭ ھەممىسى قاھارنىڭ كۆز ئالدىدىن كەينى ــ كەينىدىن خۇددى چاقماق چاققاندەك ئۆتتى.

قاھار يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتى:

ــ سىلى...

ــ مەن ئۇلار بىلەن بىر مەھەللىلىك. ئىسمىم زەينەپخان. شۇ بالىنىڭ كىچىكىدە ئۆيىدىن قېچىپ چىقىپ بىزنىڭ ئۆيىدە بالىلىرىم بىلەن ئولاش ــ چولاش بىر چىنە سۈيۈقئاش ئىچكىنى ئېسىمدە قاپتىكەن. چۈنكى، شۇ كۈنى ئاخشىمى قەيسەر بىزنىڭ ئۆيىدە بەك خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى.

شۇ ھامان قاھارنىڭ تىلىغا شۇ ئاخشىمى ھۇزۇرلىنىپ چاينىغان چامغۇر تەگكەندەك بولدى. شۇ ئاخشامقى چامغۇر سېلىنغان مەززىلىك سۈيۇقئاشنى، بولۇپمۇ سۈيۇقئاشتىنمۇ ئۆتە دىل ھۇزۇرى بەرگەن مېھرىبانلىقنى قاھار قانداقمۇ ئۇنتۇيالمىسۇن! ئەجەبا، شۇ مېھرىبان ئانا مۇشۇمۇ؟

ــ سىلى راستلا شۇ ئايالمۇ؟

ــ نېمە، سىلىمۇ بۇ ئىشلارنى بىلىدىكەنلا ــ دە؟ ــ زەينەپخان مومای قاھارنىڭ جاۋاب بېرىشىنى كۈتمەيلا ئىبادەتخان ئانا، رېھىم شەپقەتلەرنىڭ قەيسەر ئۈچۈن قىلغان مېھرىبانلىقلىرىنى سۆزلەپ كەتتى. شۇنداللا قاھار زەينەپخان مومايىنىڭ گەرچە چىرايىنى ئېنىق

ئېسىده ساقلاپ قالالمىغان بولسىمۇ، يۈرىكىنى ياشناتقان مېھرىبانلىقى ئېسىدىن چىقمىغان ئادەم ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.

ــ ئەگەر، شۇ بالا ئۆلۈپ كەتمىگەن بولسا، سىلىنى شۇ بالىمىكىن دەپ قالارکەنمەن،ــ دېدى زەينەپخان موماي كۆز يېشىنى سۈرتۈپ.

قاھار لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ راستتىنى ئېيتىش قارارىغا كەلدى:

ــ چوڭ ئاپا، مەن ئاشۇ بالا شۇ. ئەسلىي ئىسمىم قەيسەر.

ــ نېمە؟!ــ موماي چۆچۈپ ئۇنىڭ ئۈستۈېشىغا قاراپ كەتتى. قاھار مومايغا سوئال سوراتمايلا ئۆز ئەھۋالىنى ئاددىيلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

ــ تۇۋا،ــ دېدى موماي،ــ ئادەمنىڭ رىزقى بولسا، نېمىلا كۈننى كۆرگەن بىلەن يەنىلا ياشايدىكەن. شۇ ۋاقىتتا ھەر خىل گەپلەر تارقالغانىدى. رىزىقلىرى بولغاچقا مانا كۆز ئالدىمدا چوپچوڭ يىگىت بولۇپ تۇرۇپلا.

قاھار داۋۇت ئائىلىسىنىڭ ۋە ئاپىسىنىڭ ئەھۋالىنى شۇنداق سورىغۇسى كەلدى ـ يۇ، بىراق زەينەپخان مومانىڭ ئېزىلىپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بولدى قىلدى. چۈنكى، قاھار مومانىڭ باشقا بىر دەرد ـ ئەلەم ئۈچۈن كۆز يېشى قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى.

ــ بالام، ئۆزلە بۇ يەرگە نېمىدەپمۇ كىرگەنلا؟ ئاچ قالسىلمۇ، سىرتتا قېلىپ توڭلاپ قالىدىغان ئىش بولسىمۇ كىرىدىغان يەر ئەمەستى بۇ. بىلەملا، بۇ رەيھان دېگەن بىر ئالۋاستى، مەلئۇن. ئەمدى ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قانداقمۇ قېچىپ قۇتۇلالا؟

قاھار ئۇنسىز نىدا قىلدى: «ئاھ خۇدا، قارىغاندا يەنە بىر بالاغا مۇپتىلا بوپتىمەن...»

قاھار مومايغا سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلدى. زەينەپخان موماي قاھارنىڭ ئۆزىگە تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېشىنى سۈرتۈپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

ــ بالام، مۇشۇ يېشىمغا كەلگەندە مەنمۇ شور پېشانە بولۇپ

قالدىم. بىلگەنلىرىمنى ئۆزلەگە دەپ بېرەي،ــ زەينەپخان مومای قاھارنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرۇپ ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى،ــ بالىلىرىمنى مىڭ بىر جاپادا بېقىپ چوڭ قىلىپ، قاتارغا قوشۇپ بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئۇلارغا يۈك بولۇپ قالدىم. بىر نەچچە كۈن ئۇ ئوغلۇم باقسا، بىر نەچچە كۈن بۇ قىزىم قاراپ مېنى بېقىش سىلىقىنى ئادا قىلىپ كەلدى. بالىلارغا يۈك بولۇپ ياشاش ئېغىر ئىكەن، بالام. ئوغلۇمنىڭ ئۆيىگە بارسام قازان ـ قومۇچنىڭ تاراڭشىشىدىن چۆچۈپ يۈرىكىم ئاغرىسا، قىزىمنىڭ ئۆيىگە بارغاندا كۈيئوغۇلنىڭ چىرايىغا قاراپ بىر بۇردا ناننى مىڭ قىينىلىپ يۇتۇپ كۈنلىرىمنى ئۆتكۈزدۇم. شۇ كۈنلەردە بۇيلۇق چىمەنزارلىكى بىر نەۋرە تۇغقانلارنىڭ ئۆيىگە ئوغلىنىڭ سۈننەت تويىغا باردىم. بۇ پەس رەيھان بىلەن شۇ مەرىكىدە تونۇشتۇم. ئۇنىڭ كىيىملىرى، ئالتۇن جابدۇقلىرى مەرىكىگە بارغان خوتۇنلارنىڭ ئىچىگە ئوت يېقىۋەتكەندى. ئۇ ئاشۇ ئۇستۇبشى ۋە مۇلايىملىقى، تاتلىق سۆزلۈكى بىلەن كۆڭلىمنى ئۇتۇپلىۋالدى. ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلىپ تۇرساق، بىر چاغدا ئۇمۇ دەردىنى ئېيتتى:

ــ ئىچكىرىدە پۇلغا كۆمۈلۈپ تۇرغان بىلەن بىزگىمۇ تەس يەرلەر بار، ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ بۇرادەرلەر بولمىغاندىكىن غېرىبسىنىدىغان گەپ. ھازىر ماڭا ئېغىر كېلىۋاتقىنى ئىككى ياشقا كىرىپ قالغان ئوغلۇمنى بېقىش، ئېرىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ بۇ ئىشقا بېشىمىز قېتىپ تۇرۇپتۇ، يەسلىگە بېرەيلى دېسەك، ئۇيغۇر يەسلىسى يوق، بىرەرسىگە قارىتايلى دېسەك، قارايدىغان ئادەم يوق. بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويىلى دېسەك، ئاتا ـ ئانىنىڭ يۈرىكى چىدىمايدىكەن...

ئۇ يۇندىسىنى ئېقىتىپ ئاشۇنداق گەپلەر بىلەن دادلىدى. بۇنى ئاڭلاپ بەزى خوتۇنلار: «دەردى يوق ئادەم يوق. پۇلمىز بولمىسىمۇ، خۇدايىم بىزنى شۇ كۈنگە قويماپتۇ» دەپ كۆڭۈللىرىگە تەسكىن بېرىشتى. ئەھۋالمدىن خەۋەردار قوشنام بولسا ماڭا مەن پەقەت ئويلاپ باقمىغان بىر گەپنى قىلدى.

ئۇ قوشنام ماڭا كۆيۈنۈپ:

ــ قوشنام، بۇ يەردە بىر بۇردا نانغا كېلىن ـ كۆيئوغۇلغا خار بولۇپ تۇرغاندىن، بېرىپ مۇشۇ قىزنىڭ بالىسىنى بېقىپ جانىڭ راھىتىنى كۆرۈپ، بىر نەچچە يىل تۇرۇپ كەلمەمسەن. بۇنداق باي خېنىملار پۇلنىڭ كۆزىگىمۇ قاراپ تۇرمايدۇ. نەچچە يىلدا خېلى پۇللۇقمۇ بولۇپ قالسەن. پۇلى بار ئاپىنى قېنى قايسى بالا باقمايدىكىن؟ ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ باشتا «قانداق بولار؟» دېدىم. كېيىن ئىچىمگە جىن كىردى. بۇ گەپ رەيھانىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتىكەن، ئۇ كېلىپ ماڭا يېپىشتى. «ئاپامنىڭ ئورنىدا كۆرىمەن، ھېچنېمىدىن قىسىلدۇرمايمەن. يېمەك ـ ئىچمەك، پۇل ـ پۇچەك دېگەن ئۆيدە ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرىدۇ. تاماق قىلىدىغان، ئۆينىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلىرىنى قىلىدىغان خىزمەتكار بار. سودىدىن بوشىغان ۋاقىتلاردا بېيجىڭ، شاڭخەيلەرگە ئاپىرىپ ئوينىتىمەن. ئامال بار يېرىم يىلدا بىر قېتىم يۇرتقا ئەكېلىمەن... ئەگەر قوشۇلسىلا نەچچە كۈندىن كېيىنلا ئايروپىلاندا ئۇچىمىز...» بۇ ۋەدىلەر مېنى قىزىتىپلا قويدى. باردىغىنىم شۇ مەرىكىدىلا مۇقىملاشتى. ھەتتا قىزىپ كەتكەن بىر نەچچە خوتۇنلار مېنىڭ بارىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ «بالىسى بىرلىمىكەن» دەپ ئۆزلىرىنىڭمۇ بارغۇسى بارلىقىنى پۇرىتىپ كېتىشتى.

بۇ گەپنى بالىلىرىمغا يەتكۈزۈۋىدىم، ئۇلار ئارانلا تۇرغانكەن، باشقىچە گەپ قىلماي «نەدىلا بولساڭ، ساق ـ سالامەت تۇرساڭلا بولدى، بولسا ئۇلارنىڭ ياخشىراق سودىلىرىغا بىزنى ئىلىندۇرۇپ قوي» دېگەندەك گەپلەر بىلەن رازىلىق بەردى. گەرچە ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى كۆڭلۈمگە كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلارغا نېمىمۇ دېيەلەيمەن؟ قاپىقىمىزنى تۇرسەك، تېرىكسەك قورقۇپ، چۆچۈپ تۇرىدىغان بالا ۋاقىتلىرى ئۇلارنىڭ يادىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە چىقىپ ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۇچتۇق. ئايروپىلاندا ئولتۇرۇش بۇرۇن خىيالىمغا كىرىپ چىقسۇنمۇ؟ «توۋا، مۇشۇنداق كۈنلەرمۇ نېسىپ

بولمىدىكەن» دەپ شۇكرى قىلىپ كەتتىم ۋە «بالىلىرىمنىڭ ئالدىدا بويۇن قىسىپ تۇرغاندىن شۇ يەردە تۇرغىنىم مىڭ ئەۋزەل ئەمەسمۇ» دەپ ئويلىدىم.

شۇئەنگە كەلگەن ۋاقتىمىزدا ئۇنىڭ ئۆيى بىر باغچىنىڭ يېنىدىكى بىنانىڭ ئۈچىنچى قەۋىتىدە ئىدى. ئۆيگە كىرىپ ھەيران قالدىم، ئۆي شۇنداق ئوبدان جابدۇنغان، توڭلاتقۇسىنى ئاچسىڭىز ھەممە نېمە تەييار، خالىغان تاماقنى قىلىپ يەيسىز...

لېكىن، ئۆيدە ئېرى ياكى بالىسى كۆرۈنمەيدۇ. سورىسام، «مەن شىنجاڭغا كەتكەندە، ئىچى پۈشۈپ لەنجۇغا ئۇيناپ كېتىپتۇ. ئون كۈنلەردىن كېيىن قايتىپ كېلىدۇ» دېدى. ھە دەپ يۈرىۋەردىم. ئۇنىڭ بىلەن بىللە باغچىلارغا، ئېگىز سودا سارايلىرىغا، چوڭ - چوڭ بۇتلار بار يەرلەرگە باردۇق. شۇنداق قىلىپ ئارىدىن يىگىرمە كۈندەك ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قاپتىمەن. بالىسىنى ئېسىمگە ئېلىپ سورىسام، چىرايىغا ئەنسىزچىلىك يۈگۈرتۈپ:

— بالا قىزىپ قاپتىكەن، ياتاققا ئاپتۇ. دوختۇرلار بىر ھەپتە ياتمىسا بولمايدۇ، دەپتۇ. ئۇلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالغاندىكەن، بۈگۈن بېرىپ بالىغا لازىملىق نەرسىلەرنى ئالايلى، — دېدى. ھە دېدىم. بېرىپ لازىملىق نەرسىلەرنى ئالدۇق. ئەمما يەنە ئون نەچچە كۈن ئۆتسىمۇ، ئېرى ياكى بالىسىنىڭ قارىسىنى كۆرمىدىم. يالغانمىكىن، دېسەم، ماڭا شۇنداق ئوبدان مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۇنىڭ شاپائىتىدە بۇ ئۆمرۈمدە كۆرمىگەن راھەتنى كۆرۈۋاتىمەن.

بىر كۈنى ئۇ يىغلاپ ئېقىپ كىرىپتۇ. سورىسام، ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئېرى لەنجۇدا بىرىگە بۇزۇلۇپ بالىسى ۋە بىرمۇنچە پۇلنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ.

— ئەمدى بۇ يەردە سىلىدىن باشقا يېقىن - يورۇقۇم يوق. دىلىم سۇنۇق، ماڭا ھەمراھ بولۇپ بىر مەزگىل تۇرۇپ بەرسىلە. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزلەگە ئاپامدەكلا ئۆگىنىپ قاپتىكەنمەن، — دېدى يېشىنى ئېقىتىپ.

ئۇنىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ يەنە ئىككى ئايدەك تۇرۇپ قالدىم.

كېيىنچە مەن ئۇنىڭ سودا قىلمايۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىپ قالدىم. بەزىدە كۈن ـ كۈنلەپ ئۆيدىن چىقمىساق، بەزىدە نەمۈنە ئايلىناتتۇق. بەزى ۋاقىتلاردا مەن ئۇنىمىساممۇ ئۇ ئورۇنلۇق باھانىلەرنى كۆرسىتىپ ياكى زورلاپ يۇرۇپ مېنى بىللە ئېلىپ ماڭاتتى. ئۇنىڭ سودا قىلماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىسام، «قولۇم قىسقا بولۇپ قالدى، بىر سودىگەردىن ئالىدىغان پۇلۇم بار ئىدى. شۇ پۇل كەلسىلا قۇرۇق يەل ـ يېمىش سودىسىنى باشلايمىز» دېدى.

شۇنداق گەپلەر بىلەن مەن شىئەنگە كەلگىلىمۇ يېرىم يىلدەك بولۇپ قالدى. مەن بۇنداق تۇرۇۋېرىشكە چىدىمايا:

ــ سىڭلىم، ھېلىمۇ ماڭا ئوبدان قارىدىلا. مەن قىلىدىغان ئىشمۇ قالمىدى. شۇڭا، مېنى يولغا سېلىپ قويغان بولسىلا، ــ دېدىم.

ــ ماقۇل، مەن بۇ يەردىن كۆچۈپ كەتمەكچى، كۆچۈپ بولغاندىن كېيىن يېڭى ئۆينى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بېرىپ ماڭغان بولسىلا، ــ دەپ يېلىنىپ تۇرۇۋالدى. مەن يەنە ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەپ ماقۇل بولدۇم.

ئىككى كۈندىن كېيىن مۇشۇ قوروغا كۆچۈپ كىردۇق. ئۆيلەرنى تۇزەشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن كېتىشنىڭ گېپىنى قىلاي، دەپ تۇرسام قوروغا بىر خەنزۇ ساقچى كىرىپ كەلدى. ئۇلار رەيھاننىڭ خاس ئۆزىدە خېلى ئۇزۇن گۇدۇڭلاشتى. ساقچى كېتىۋىدى، ئەمدى ئۇنىڭ يېنىغا كىرەي دەپ تۇرسام، ئۇ ئۆزى ئالدىمغا كىرىپ تىزلىنىپ، يۇزىگە كاچاتلاپ كەتتى.

ــ ۋاي، قىزىم، نېمە بولدى سىلىگە؟ ــ دەپ ئۇنى يۆلەپ كېتىپتىمەن.

ــ مەن سىلىگە يۈز كېلەلمەيمەن، مەن ئەمدى ئۆزلىنىڭ يۈزلىرىگە قانداقمۇ قارايمەن؟

مەن نېمە بولغىنىنى بىلمەيلا قالدىم.

— ئېرىم پۈلنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەندە، باشقىلاردا ئېلىشىم بولغان بىلەن مېنىڭمۇ باشقىلارغا بېرىشىم بار ئىدى. ئۇلار مېنىڭدەك بىر ئاجىز ئايالنى بوزەك قىلىپ، ئېلىشىم بارى پۈلنى كەينىگە سۈردى، ئېلىشى بارى مېنى قىستاپ ھالىمنى قويمىدى. ئاخىر مېنى ئۆزىگە كىچىك خوتۇن بول، دەپ مەجبۇرلىدى. مەن ئۇنىمىدىم.

— ئوبدان قىپسىز، قىزىم. ئۇنداق مەلئۇنلارنىڭ جازاسىنى خۇدايىم بېرىدۇ. بەك بوزەك قىلىپ كەتسە تۇرپانغا كېتەرمىز، دەپتىمەن.

— مەن پوق يەپتىمەن، — دېدى رەيھان چاچلىرىنى يۇلغۇدەك بولۇپ، — مەن شۇ قەرزدىن قۇتۇلۇش كويىدا ئۈرۈمچىلىك ساۋۇت دېگەن بىرسىنىڭ دامىغا چۈشۈپ خىروئىن سېتىپتىمەن. پۇلىنغۇ تاپتىم، قەرزلەرمۇ تۈگىدى...

— خىروئىن؟ ھېلىقى... توۋا بالام، شۇ ئىشنىمۇ قىلدىلىمۇ؟ بالىلىرىمدىن ئاڭلىسام، تۇرپان لوچېڭلىق خېلى تۇزۇكلا بالىلار شۇ قىممەت تاماكىنى چېكىپ تۈگىشىپ كېتىپتۇ. بوپتۇ، ئازماس ئالىلا. ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن قىلمىسىلا. پۇللىرىنى جايلاشتۇرۇۋالغان بولسىلا، تۇرپانغا كېتەيلى.

— لېكىن... بىز بالاغا قالدۇق...

ئۇ يەنە ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى.

— نېمە بولدى؟ يەنە قەرز بارمىدى؟ — مەن ئەخمەق قېرى ئۇنىڭ ئۈچۈن سۇ بولۇپ ئېقىپ كېتىپتىمەن.

— بايا كەلگەن ساقچى بىر خەۋەر ئەكەپتۇ، ساقچىلار ئاشۇ تاماكىنى سېتىپ يۈرگەن بىرىنى تۇتۇۋاپتىكەن، ھەممىنى پاش قىپتۇ.

— پاش قىپتۇ؟

— ھەئە. مېنى ھەم... ھەم سىلىنى...

— مېنى؟! — قېرى جېنىم تېنىمدىن چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. پۇت ـ قولۇم بوشاشتى، — مېنى نېمىگە پاش قىلىدۇ؟

— مەن ئۇ خىروئىنلارنى سىلى بىلەن بىللە بېرىپ ساتقان.

— ۋاي، نەلەردە يۈرۈپ ساتتۇق، سىڭلىم؟

— سودا سارايلىرىدا، سایاھەت ئورۇنلىرىدا، يەنە ھېلىقى دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان بىمارنى يوقلاپ بارغاندا...

بېشىمدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى. مەن تېخى سایاھەت قىلدۇق، بازار ئايلاندۇق، دەپ يۈرۈپتىمەن. تېخى دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان، رەيھاننىڭ توڭ مىجەز، ئىككى ئېغىز ئەھۋاللىشىنىمۇ بىلمەيدىغان «تۇغقىنى»نى نەچچە قېتىم يوقلاپتىمىز، ئۆزۈممۇ يالغۇز بىر قېتىم بېرىپتىمەن. تووا خۇدايىم، ئەمدى ماڭا چاپلاشقان نېمە پوق بۇ...

— مەن ساقچىلارغا بولغان ئەھۋالنى دەيمەن...

— ھازىر ساقچىلار تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىپ ھەممە يەرگە چاپلاپتۇ. سىلى قانۇننى بىلمەيلا. ئۇ بىر نېمىدىن ئون گرامدىن ئارتۇق ساتتىلمۇ، ھۆكۈمەت ئاتىدۇ.

— نېمە؟ نېمە؟ ئاتىدۇ! بىز نەچچە گرام ساتتۇق؟

— خېلىلا جىق،— دېدى رەيھان،— سىلىنىڭ ھېلىقى قېتىم دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ بەرگەنلىرىلا ئون بەش گرام چىقىدۇ.

— نېمە؟ ۋاي خۇدايىم...

مەن شۇ كۈنى رەيھاننى مىڭنى تىللىدىم، ئەڭ ئەسكى گەپلەر بىلەن قارغىدىم، چاچلىرىمنى يۇلدۇم... ئاخىر پەسكويغا چۈشتۈم. شۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ قورقۇپ كېتىمەن دېيەلمىدىم، ئۇمۇ كەت دېمىدى.

ئارىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئۇ مېنى مەجبۇرلاپ، ئالداپ قورقۇتۇپ يۈرۈپ باشقىچىلا كىيىندۈردى، چاچلىرىمنى قارىغا بويىدى، يۈز ـ كۆزۈمگە ئۆمرۈمدە سۈرۈپ باقمىغان نەرسىلەرنى سۈردى. تەق بولۇپ تۇرۇۋېدۇق، دەرۋازا تۈۋىدە بىر پىكاپ پەيدا بولدى. پىكاپتا يوغان ئىككى ئەر بار ئىكەن. بىز شۇ پىكاپ بىلەن مېھمانخانىلارغا، رېستورانلارغا، شىنجاڭدىن سایاھەتكە كەلگەن سایاھەتچىلەرنىڭ يېنىغا، يېزىلارغا بارىدۇق. بەزىدە كۆرۈش دەپ كۆرسىتىپ قويغان ئادەم بىلەن كۆرۈشمەن، بەرگىن دېگەن نەرسىسىنى بېرىمەن، ئەكەل دېگەن نەرسىسىنى ئەكېلىمەن. يامان

سودا قىلىۋاتقىنىمىزنى بىلىپ تۇرسامۇ ياق، دەپ بويۇن تولغىيالمىدىم. ياق دېگەن ھەر بەرنا يىگىتلەرنىمۇ كۆردۈم. ئەمما ھېلىقى كۆتەكتەك مۇز چىراي ئادەملەر ئۇلارنىڭ يۈز ـ كۆزىگە پىچاق سۇركەپ، بارماقلىرىنى چاناپ «ۋاي داد، مەن ناماقۇل» دېگۈزۈۋېتىدۇ. بۇلارغا قاراپ بېقىپ «خۇدايىمنىڭ كۈنى ئۇزۇن» دەپ يۇرۇۋەردىم.

كېيىن كېسەلچان بولۇپ، پۈت ـ قولۇم گاللىشىۋىدى، ئۇلار مېنى ئۆيدە قويۇپ قويىدىغان بولدى. ئەمما، بالام، شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ قانجۇق مېنى ئۆيگە سولاپ قويدى. مۇشۇنداق ياشاۋاتقىلى مانا بىر يىل بولاي دېدى... يا يۇرتتىكىلەر مېنىڭ ئىزدەك ـ سورىقمىنى قىلىپ قويمىدى.

ئەمما، بۇ ساددا مومايِ رەيھاننىڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن يۇرتتىكىلەر بىلەن يالغان خەت ـ ئالاقە قىلىپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھەرگىز ئويلاپ يېتەلمەيتتى.

مومايِنىڭ كەچۈرمىشىنى ئاڭلاپ قاھار بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇرۇپ قالدى. بەزىدە ئادەملەرنىڭ بېشىغا نېمانچە ئېغىر كۈنلەر كېلىدۇ ـ ھە؟ زەينەپخان مومايِ ئەسلىي بۇ يېشىدا نەۋرىلىرىنى بېقىپ، نامىزىنى ئۆتەپ، ئوبدان كۈتۈنۈپ ياشىشى كېرەك ئىدى.

ـ زادى قېچىپ كەتكىلى بولمامدۇ، چوڭ ئاپا؟ ـ سورىدى قاھار يەنە قوروغا سەپسېلىپ قاراپ.

ـ قارامىلىق قىلمىسىلا، بالام. مەن قاچىمىز دېگەنلەرنى جىق كۆرۈپ كەتتىم، ـ دېدى زەينەپخان مومايِ، ـ مەن كېيىن ھەممە ئىشتىن خەۋەر تاپتىم. ئۇنىڭ بالىسى بارلىقى يالغان ئىكەن. ئېرى بىلەن ئىككىسى ئوقەت قىلىمىز، دەپ ئىچكىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئاخىر يامان ئادەملەرگە قوشۇلۇپتۇ. چاڭشادا بىر توپ ئادەم چەيدولىشىپ ئېرى ئۆلۈپتۇ. بۇ خوتۇن شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرگە كېلىپ شۇ تاماكىنى سېتىپ يۈرۈپتۇ. مېنىمۇ شۇ ئىشقا سېلىش ئۈچۈن ئالداپ ئەكەپتۇ. ئۇلارنىڭ گېپىچە كىشىلەر مېنىڭدەك مومايدىن ئانچە گۇمانلىنىپ كەتمىگۈدەك. كېيىن

ئۇلاردىن جەق ئىشلارنى بىلدىم. ھېلىقى كۈنى قوروغا كىرگەن ساقچى مۇشۇ ئەتراپتىكى بىر ساقچىخانىنىڭ باشلىقى بولۇپ، رەيھان ئۇنىڭ كىچىك خوتۇنى ئىكەن، بۇ ئىشتا ئىككىسىنىڭ تىلى بىر ئىكەن. ئۇ ساقچى خىزمەت بىلەن بېيجىڭغا كەتكىلى بىر ئايدەك بولۇپ قالغان. بولمىسا بۇ چاغقىچە ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى كۆرەتتىلە. مەن ئۇلارنىڭ نۇرغۇن ۋەھشىي ئادەملىرىنى كۆرگەن. قاچمەن دەپ پويىز ئىستانسىسىغا ياكى ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ بولغۇچە ئۇلارنىڭ ئادەملىرىنىڭ قولىغا چۈشىدىلا. قانداق سېزىلىپ قالغانلىرىنى بىلەلمەيلا قالمىدىلا. تۇتۇلۇپ قالدىلامۇ، خۇدايىمغا ئامانەت، قىيامەتنى كۆزلىرىگە كۆرسىتىدۇ. ئۇلار قۇمۇل ئاستانىدىن ئالداپ كەلگەن مۇزىكا چالمىدىغان بالا قېچىۋىدى، لەنجۇدا پويىزدىن چۈشۈرۈۋېلىپ، مۇشۇ قوروغا ئەكېلىپ ئورۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ قويدى. ئادەم دېگەن چىڭ نېمىكەن، بىچارە بالا شۇنچە تاياقتىمۇ ئۆلمىدى. مىڭنى توۋا قىلىپ يەنە مۇشۇلار بىلەن بىللە يۇرۇيدۇ. كورلىلىق ئايگۈل دەيدىغان چىرايلىق بىر قىز بار ئىدى، شۇمۇ بۇ يەردىكى خورلۇققا چىدىمايى، قېچىپ كەتكەنىدى، ئون كۈنگە قالماي ئۇ بىچارىنى توقسۇن بېكەتتىن تۇتۇۋېلىپ قايتۇرۇپ كەپتۇ. ئۇلار ئۇ قىزنى ئۇرمىدى ياكى تىللىمىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئوڭ قولىنىڭ ئۈچ بارمىقىنى كېسىۋەتتى. بىچارە قىز شۇ قورققىنىدىن ھازىر غىڭ قىلالماي، ھەممىسىگە خوتۇن بولۇپ يۇرۇيدۇ. شۇڭا بۇ مەلئۇننىڭ «رەيھان چايان» دەپ نامى بار ئىكەن!

قاھارنىڭ كۆز ئالدىغا دەررۇ رەيھانگۈلنىڭ ئوشۇقىغا چېكىلگەن چايانىنىڭ رەسمى كەلدى. يا ھەيھات! ئۇ گۈل ئەمەس، چايان ئىكەن، نەشتىرى ئۆتكۈرلەشكەن، زەھىرى قىيامىغا يەتكەن چايان ئىكەن! قاھارنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى: «مەن سېمونت تاختايدا يېتىپ جاھانىنىڭ ئەڭ ئېغىر دەرد ـ ئەلىمى مۇشۇ ئوخشايدۇ، دەپ يۇرۇپتىمەن. ئادەم دېگەن شۇنچىۋالا بالا ـ قازانمۇ ئويلاپ تاپامدۇ. كىملەر يەنە قانداق قارا كۈنلەرنى كۆرۈۋاتقاندۇ؟»

ــ شۇڭا بالام، ئالدىراپ ھەرگىز قاچمىغىن دېمىسىلە، پۇرسەت كۈتۈپ، تازا پەيتىنى كەلتۈرسىلە، ھېلىمۇ ھازىرغىچە كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ كەلگەنلىرى خۇدايىمنىڭ سىلىگە يەنە بىر قېتىم بەرگىنى،ــ دېدى زەينەپخان موماي.

ــ مېنى ئۇلار نېمىمۇ قىلار؟

ــ ئەسلىي ئۇلار كۈنمىڭ دېگەن يەردىن شۇ تاماكىنى ئەكېلىشىنى كېلىشكەنىدى. سىلى شۇنىڭ ئۈستىگە كېلىپ قالدىلا. بۇ خوتۇننىڭ شىنجاڭدىكى تۇغقانلىرىغا ئاۋۇ سوۋغا ـ سالاملىرى ئەمەس، سىلى ئاپىرىدىغان شۇ تاماكا لازىم. ئىشقىلىپ ئۇلار بىر ئامالالارنى قىلىپ تاماكىنى شۇلارنىڭ ئىچىگە يوشۇرىدۇ. سىلى بۇنى بىلمەي كېتىۋېرىلا. ساقچىغا تۇتۇلۇپ قالسىلا تۇگەشكەنلىرى شۇ. بۇلار بولسا ھېچنېمىنى ئۇقمىغان كىشى بولۇپ يۇرۇۋېرىدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان قاھار رەيھاننىڭ زەھەرخەندىلىكىگە، قۇۋلۇقىغا قايىل بولماي تۇرالمىدى.

ــ ئەمما ئۇلارنىڭ كۈنمىڭدىكى سودىسى ئەپلەشمەي، مال كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن سىلىمۇ ماڭالماي تۇرۇپ قالدىلا. ئۇلارنىڭ سىلىنىڭ مېڭىش ۋاقتىلىرىنى كەينىگە سۈرۈشتىدىكى مەقسىتى شۇ.

ــ ئەمدىچۇ؟ مېلى كەپتۇمۇ؟ مەن خىروئىنىنى ئېلىپ شىنجاڭغا بارامدىمەن؟

قاھار خۇددى زەينەپخان موماي ئۇلارنىڭ ئادىمىدەك ۋارقىراپ كەتتى ۋە موماينىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى.

ــ مېلى يەنە كەلمىدى. بۇ تەلەيلىرىمۇ بىلمىدىم. كەلگەن بولسا پويىزدا ياكى يۈرتقا بارغاندا بىر ئامال قىلىپ تاشلىۋەتسىلە ۋە ياكى ساقچىغا مەلۇم قىلىپ، باشلىرىغا كەلگەننى كۆرسىلە بولاتتى. بىراق ئۇلارنىڭ مېلى كەلمىدى، ئەمدى كېلىشى تەس ئوخشايدۇ. شۇڭا سىلىنى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قالدىلا دەۋاتىمەن. چۈنكى، ئۇلار سىلىنى مەلۇم ئىشقا سالمىغىچە قويۇپ بەرمەيدۇ.

ــ نېمىدەپ كەلمەپتۇ؟

ـ ئۇلارنىڭ كۆنمىگىدىكى ئادىمى قولىغا چۈشۈپ مەلۇم ئادەملەرنى پاش قىلىپ قويغان چېغى. ئەمدى مۇشۇ ئادەملەر تۈتۈلۈپ ياكى قېچىپ قۇتۇلۇپ ۋە ياكى ئۇلار كۆزدىن يىتۈپ ئەھۋال تىنچىمىغىچە بۇ قۇۋۇ خوتۇن مىدىرلىمايدۇ. سىلىمۇ تۇرۇپ قالىدىلا. تېخىمۇ چاتاق يېرى، ئۇنىڭ ئىش بىلەن بېيجىڭغا كەتكەن ساقچى ئېرى مال كەلمىگەندىكىن، ئەھۋال ئۇقۇشقىلى ئۇ يەردىن كۈنمىگىغا مېڭىپتىكەن، ئۆچى بار ئاقچىلار ئۇنى يېرىم يولدىلا بوغۇزلاپ تاشلاپتۇ. دېمىسىمۇ، ئۇ ساقچىلىقىدىن پايدىلىنىپ باشقا ئاق ساتىدىغانلارنى تۈتۈپ رەيھانغا بازار ئېچىپ بېرەتتى. ھەتتا ئۇلاردىن مۇساداىرە قىلغان تاماكىلارنى مۇشۇ رەيھانغا ئەكىلىپ بېرەتتى. شۇنىڭ ئۆچىنى ئالغاندۇ، دېدىم. بۇنداق ئادەملەر ئىنتايىن پەس كېلىدۇ. يېقىن ئادىمىم ئىدى، كۆڭلۈمدىكى ئادىمىم ئىدى، دەپ ئولتۇرمايدۇ. ساقچى باشلىقى ئۆلۈۋىدى، بۇ خوتۇن دەرھال ئۇنى ئۇنتۇپ، تايىنىدىغان يېقىن ئادەم ئىزدەپ تۇرالماي قالدى. ئەتىگىنى ئۇ ساقچىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كېلىۋىدى، كەچلىكىلا سىلىگە يېقىنچىلىق قىلغىلى تۇردى. سىلىگە بىرەر ھىيلە ئىشلەتمىگەندۇ؟

قاھار «بۇ مومايدىن بەربىر يوشۇرۇپ قالغىلى بولمىغۇدەك، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن راست گەپ قىلمىسام، مومای ماڭا ياردەم قىلالمايدۇ» دەپ ئويلاپ، شۇ كېچىسى بولغان ئىشلارنى ۋە ئۆزىنىڭ گۇمانىنى ئېيتتى.

ـ بۇ ئۇنىڭ سىلىنى تۇتۇپ قېلىش ئۈچۈن ئىشلەتكەن ھىيلىسى. ئەگەر گەپكە كىرمىسىلە ئۇ شۇنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ سىلىنى سولىتىۋېتىشتىن يانمايدۇ.

ـ مەنمۇ ئۇنى پاش قىلسامچۇ؟

ـ نېمە پاكىتلىرى بار؟ ئېنىق پاكىت بولمىسا بولمايدۇ. ئۇلار دېگەن ھەرگىزمۇ ئۆز قولى بىلەن ئېلىپ ـ ساتمايدۇ. يالغاندىن كىچىك سودىلارنى قىلىپ يۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلارنىڭ ساقچى تىرەكلىرى بار. رەيھانلار ئۇلارنى پۇل ـ پۇچەك بىلەن رازى قىلىپ تۇرىدۇ. ساقچىلارمۇ پەيتى كەلگەندە ياردىمىنى

ئايمايدۇ. بۇلتۇر يازدا رەيھان ئاشۇنداق ساقچىدىن ئۆچىنى ئۆزى پۇل چىقىرىپ شىنجاڭدا يىگىرمە كۈن ساياھەت قىلدۇرۇپ كەلدى. شۇنىڭدىن ئىش ئايان، بالام.

تۇرمۇشنى ئاددىيلا ئويلايدىغان بىر مومانىڭ ئىككى يىلدىلا تۇرمۇشنىڭ مۇرەككەپ تەرەپلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلەيدىغان بولۇپ كەتكىنىگە قاھار ھەيران قالدى. شۇنداقلا «بۇ يەردە ئىسسىق ـ سوغۇقنى يەتكۈچە كۆرمىسە، بۇنچىۋالا مۇرەككەپ ئىشنى ئويلاپ كېتەلمەيدۇ» دەپ زەينەپخان مومايغا ھېسداشلىق قىلدى.

ـ مەن... مەن ئەمدى قانداق قىلسام بولار، چوڭ ئاپا؟ ـ قاھار بەكمۇ ئامالسىز قالغانىدى.

ـ غەيرەت قىلسىلا، بالام، ھامىنى بېشىنى يەر بۇ مەلئۇن. ئۇلارنىڭ مېلى قاچان كەلمىگىچە سىلىنى ماڭدۇرمايدۇ، ھېچنېمىمۇ قىلمايدۇ. يالغان بىلمەس بولۇپ يۈرۈۋەرسىلە. ھامىنى بىر پۇرسىتى چىقىدۇ. لېكىنزە، بالام، ھەرگىزمۇ قارامىلىق قىلىپ قاچمىسىلا.

شۇنىڭ بىلەن ئىچى زەردايقا تولغان قاھار يالغان كۈلكىسى بىلەن رەيھان «چايان»نىڭ چىرايىغا قاراپ بۇ قورودا تۇرۇپ قالدى.

قاھار خۇددى رەيھان «چايان»نىڭ گېپىگە ئىشەنگەندەك، كېتىدىغانلىقىنىڭ ياكى سىرتقا چىقىدىغانلىقىنىڭ گېپىنى قىلماي ياشاۋەردى. رەيھان «چايان» بولسا سىنچى كۆزلىرى بىلەن ھەر ۋاقىت قاھارنى كۆزىتىپ، خۇشى تۇتۇپ قالسا، خاس ئۆيىگە چاقىرىپ، خۇيى تۇتسا، ئۇنىڭ بىلەن نەچچە كۈنگىچە كارى بولماي يۈرۈۋەردى. ئاخىر رەيھان «چايان» قاھارغا ئىشەندىمۇ، ئاردىدىن بىر ئايدەك ۋاقىت ئۆتكەندە ئۇنى ئۆزى بىلەن بىللە بىر يەرگە بېرىشنى ئېيتتى. قاھار «ئەمدى ماڭا پۇرسەت چىقىدىغان بولدى» دەپ ئويلاپ يېنىك تىندى.

دەرۋازا ئالدىدىكى پىكاپ ھەقىقەتەن ئېسىل ئىدى. ئۇلار پىكاپقا چىقتى. پىكاپتا بەستلىك كەلگەن ئىككى تاقىر باش چىرايىدىن ۋەھشىيلىك ياغدۇرۇپ قېتىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ھەقىقەتەنمۇ ئۇلارنىڭ بەستىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ھەيۋە تۆكۈلۈپ تۇراتتى. ئۇلار قاھارغا شۇ ھامان ئۆزىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇلار ئۇدۇل پويىز ئىستانسىسىغا كەلدى. ئۆزىگە تونۇش مەنزىرىنى كۆرگەن قاھار «شۇ تاپتا ماشىنىدىن يۈگۈرۈپ چۈشۈپ ساقچىلارنىڭ يېنىغا بېرىۋالسام، بۇلار مېنى نېمە قىلالايتتى؟ ئاندىن پويىزغا چىقىۋالسام... پويىزدىمۇ ساقچىلار بار تۇرسا... شۇلارغا ئەھۋالنى دەپ باقسام...» دەپ ئويلىدى.

قاھار شۇ خىياللارنى قىلىپ تۇرغاندا شوپۇر سىگنال بەردى. شۇ ھامان ماشىنا يېنىغا ئورۇق بىر خەنزۇ يىگىتى يۈگۈرۈپ كەلدى ۋە رەيھان «چايان»دىن خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ئەھۋال سورىدى.

ئۇلار ماشىنىدىن چۈشۈپ چەتتىكى بىر ئاشخانىغا قاراپ مېڭىشتى. قاھار «ئۇلار مېنى قاتتىق مۇھاپىزەت قىلىپ ماڭدۇ» دەپ ئويلىغانىدى. بىراق، ئۇلارنىڭ ئۆزى بىلەن قىلچە كارى يوقتەك تۇرۇشى قاھارنى ئەنسىرىتىپ قويدى. بۇنىڭدىن «يا يىراقتىن بىزنى كۆزىتىۋاتقان ئادەم بولۇشى مۇمكىن؟» دەپ ئويلىغان قاھار باشقىچە خىياللارنى قىلىشتىن قورقۇپ ئۇلارغا ئەگەشتى.

ئۇلار ئاشخانىنىڭ ئايرىمخانىسىغا كىرىشتى. ئايرىمخانىنىڭ ئىشىكى ئېتىلىشى بىلەن تەڭ بەستىلىك تاقىر باشتىن بىرسى يوغان مۇشتىنى بىرلا سىلكىپ ئورۇق يىگىتنىڭ خامىرىغا بىرنى سالدى. ئورۇق يىگىت زەربىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا يىقىلدى، ئۇ يىگىت ئىڭىرىغىنىچە بېشىنى كۆتۈرۈۋېدى، قاھار ئۇنىڭ يۈزىنىڭ قانغا بويالغانلىقىنى كۆردى.

ــ ئېيتە، سەن ھاڭۋاقتى نېمىگە قارىدىڭ؟ــ دەپ ۋارقىرىدى تاقىر باش.

ــ مەن... مەن... ئۇخلىماي دېگۈدەك قاراپ تۇردۇم. ئۇ پويىز ئىستانسىسىغا كەلمىدى،ــ دېدى ئورۇق يىگىت يۈزىدىكى قانىنمۇ سۈرتۈشكە جۈرئەت قىلالماي.

— كەلمىدى؟ — تاقىر باش ئۇنىڭ يېنىغا دېۋەيلەپ باردى. قورقۇپ كەتكەن ئورۇق يىگىت توڭۇلۇپ قالدى، — ئۇنداق بولسا ئۇنى ئاپاڭ ئۇچۇرۇپ لەنجۇ پويىز ئىستانسىسىغا ئاپىرىپ قويدىمۇ؟

ئورۇق يىگىتنىڭ كۆزى چەكچەيدى:

— نېمە؟ ئۇ خوتۇنى ھازىر لەنجۇدىمىكەن؟

— لەنجۇدىكى خورازلار ئۇنى لەنجۇدا پويىزدىن چۈشۈرۈۋاپتۇ، ھازىر شىئەنگە ئەكېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالاشقان يېرىڭ بولسا، قالغىننى ئۆزۈڭ بىل.

— ياق، ياق! ئۇنىڭ بىر تال تاماكىسىنىمۇ كۆرگىنىم يوق.

— ماڭ، يوقال! يەكشەنبە كۈنى كونا جايغا بار. سەن پاكىز، ئەمەسمۇ شۇ چاغدا ھېسابلىشىمىز.

ئورۇق يىگىت «ماقۇل، ماقۇل» دېگىنىچە ئايرىمخانىدىن چىقىپ كەتتى.

— خان ئاچا، ئۇنى مۇشۇنداقلا قويۇۋېتىمىزمۇ؟ — سورىدى تاقىر باش بېشىنى رەيھان «چايان»غا سەل ئېگىپ.

— بولدى، كېيىن ئۇنىڭ بىزگە لازىمى بار، — دېدى رەيھان «چايان».

شۇ گەپتىن كېيىن ئۇلار ئاشخانىدىن چىقتى.

— قۇشخانىغا ھەيدە، — دەپ بۇيرۇق قىلدى رەيھان «چايان».

ماشىنا مېڭىپ كەتتى. ماشىنىنىڭ ئىچىنى يەنە سۈرلۈك جىملىق قاپلىدى.

— بەلكىم سىز مېنى بىلمەپ بولدىڭىز، — دېدى رەيھان «چايان» ئۇيغۇرچە، — ماڭا ئامال يوق. بۇرۇن مەنمۇ باشقىلار تەرىپىدىن خورلانغان. ئاخىر جان بېقىش مېنى مۇشۇنداق قىلىۋەتتى. سىزگە يامان نىيىتىم يوق. كۆڭلۈمگە پىقىپ قاپسىز. ئەمما نەرىڭىزنى ياقتۇرۇپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن. بەلكىم ئاق كۆڭۈل، سەمىمىيلىكىڭىزنى ياقتۇرۇپ قالغاندىمەن. ماڭا بۇنداق سەمىمىيلىكنى كۆرۈپ باقمىغىلى نى زامان؟ بۇ گەپلەرنى ئەسلىي ياخشىراق پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ دېمەكچىدىم، ئەمما ئويلىمىغان يەردىن مۇشۇنداق غەزەپلىك سەپەر ئۇستىدە بولۇپ قالدى.

ئىشقىلىپ، مېنىڭ كۆڭلۈمنى بىلىپ قالسىڭىزلا بولدى.

بايىلا ئېچ ئاغرىتىش، ھېسداشلىق دېگەنلەردىن ئەسەرمۇ يوق بىر ئايالدىن ئەمدىلىكتە مۇنداق مۇلايىملىقنى تولغان گەپلەرنى ئاڭلاش قاھارغا غەلىتە تۇيۇلدى. «تووۋا، قارىسا شۇنداق مۇلايىم، يېقىشلىق، ئادەمنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرىدىغان بىر گۈزەل ئايالنىڭ بىردەم ئالۋاستىغا ئايلانسا، بىردەم شېرىن سۆزلۈك پەرىزاتقا ئايلىنىۋالغىنىنى. قانتىق ئېھتىيات قىلسام بولغۇدەك. بۇنىڭ قولىدىن ھەر بالا كەلگۈدەك...» شۇلارنى ئويلىغان قاھار ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان چاغلاردا ئۇنىڭ سۈزۈك، ھۇزۇرلۇق بەدىنىگە مەستانىلىك، ئامراقلىق بىلەن قاراپ كەتكەنلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ يۈزى نومۇستىن ئوت ئېلىپ ياندى. شۇنداق، ئادەمنىڭ ھېسسىياتى ئىدارە قىلىش ئورنىغا ئۆتكەن ۋاقىتتا، گەرچە ۋاقتى قىسقا بولسىمۇ، ئادەم ئۆز ماھىيىتىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. ئەمما بۇنى پەقەت ئەقلى ئۇستۇن ئورۇنغا چىققاندىلا بىلەلەيدۇ. ئاددىي پۇقرامۇ، پادىشاھمۇ شۇنداق. مانا مۇشۇ سەۋەبلىك جاھانىنىڭ ئىبرەت ئەينىكىدە قېپقالغان پۇشايمان، ئاچچىق ساۋاقلار خېلى كۆپ. جان قايغۇسىدا قالغان قاھارمۇ بەزىدە ئىشرەت پەيزىگە چۆككەندە، ئۆزىنى مۇشۇ پېتى قويۇپ بېرىش خىيالىغمۇ كېلىپ قالغانىدى.

ئەمدىچۇ؟ قاھار كۆز ئالدىدىكى زوراۋانلىقنى كۆرۈپ بىردىنلا ئويغانغاندەك بولدى. ئۇ يەنە نېمىلەرنى كۆرەر؟ نېمىلەرگە گۇۋاھ بولار؟ ئۆزىنىڭ بېشىغا يەنە نېمە قارا كۈنلەر كېلەر؟ ئېنىقكى، رەيھان «چايان»نىڭ قاھارنى «ياقتۇرۇپ قېلىشى»مۇ ۋاقىتلىقلا بىر ئىش. مەلۇمكى، چاياننىڭ تەبىئىتى چېقىش!

ماشىنا شەھەردىن چىقىپ، يېزىغا بۇرۇلدى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي بىر قومۇشلۇقنى ئايلىنىپ ئۆتكەندىن كېيىن چوڭ بىر تاشلاندۇق قوروغا يېتىپ كەلدى. بايا ئۇلار دېگەن قۇشخانا مۇشۇ بولۇپ، ھازىر تاشلىنىپ قالغانىدى.

ماشىنا شۇ قۇشخانىنىڭ يېنىدىكى بىر يۇرۇش ئۆيلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىدى. تاقىر باشتىن بىرى ماشىنىدىن چۈشۈپ

دەرۋازىنى قاقتى. بىرى شوتىغا ياماشقانمۇ، دەرۋازىنىڭ ئۈستىدىكى يوچۇقتىن ماراپ قارىغاندىن كېيىن دەرھال دەرۋازىنى ئاچتى.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى قوروغا كىردى. قاھار قوروغا تۇرلۈك قۇرۇق يەل - يېمىشلەرنىڭ تاغارلاپ تىزىۋېتىلگەنلىكىنى كۆردى، يەل - يېمىشلەر تاغاردىن چېچىلىپ، قورونى بىر ئالغانىدى. قارىغاندا قورو ئىگىسىنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى يوق چېغى. «ھە، بۇ نەرسىلەر رەيھان «چايان»نىڭ ئۆزىنى نىقابلايدىغان سودىسى ئىكەن - دە! ھەقىقەتەن قۇۋ ئىكەن» دەپ ئويلىدى قاھار.

ئىشىكنى ئاچقۇچى رەيھان «چايان»غا خۇشامەت قىلىپ ئەھۋال سورىغاچ ئۇلارنى ئۆيدۇل بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى.

ئۆيدە يەنە ئىككى ئادەم بولۇپ، ئۇلار ئۆينىڭ تورۇسىغا قولىدىن ئېسىپ قويۇلغان بىر ئادەمگە ۋەھشىيلەرچە تىكىلىپ تۇراتتى. ئۇلار رەيھان «چايان»نى كۆرۈپ بىر چەتكە ئۆتتى.

— ئۇنى يېشىڭلار، — دېدى رەيھان «چايان». ئېسىلغۇچى باياتىندىن بېرى تازا قىينىلىپ چۈشكەن چېغى ئازابلىق ئىڭراپ بېشىنىمۇ كۆتۈرەلمەيۋاتاتتى، شۇڭا قولى يېشىلىشى بىلەن تۇزۇك دەسسىيەلمەي يەرگە يىقىلىپ چۈشتى ۋە ئوڭدىسىغا يېتىپ قالدى.

ئۇنىڭ يۈزى قانغا بويالغان بولۇپ، ئىككى كۆزى پاللىداپ تۇراتتى.

تاقىر باش بېرىپ ئۇنىڭ يۈزىگە دەسسەپكچى بولۇۋىدى، رەيھان «چايان» ئۇنى توسۇۋالدى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشكەندەك بولدى - يۇ، قاتتىق چۆچۈشتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى. باشقىلار رەيھان «چايان»نىڭ ئاغزىغا قاراپ قالغان بولغاچقا ئۇنىڭدىكى بۇ روشەن ئالامەتكە ھېچكىم دىققەت قىلمىدى.

قاھار دەرغەزەپكە تولۇپ ئىختىيارسىز ئالدىغا بىر قەدەم چاملىدى.

بۇ ھېلىقى ماجەن «چولاق» ئىدى. «مانا مەن شۇ» دېگەندەك ئۇنىڭ چولاق قولى مەيدىسىگە چىقىپ قالغانىدى.

شۇ قىسقا دەقىقىدە قاھارنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېلىقى قاراڭغۇ

ئۆي، تۆمۈر دوختۇرنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى، ئۆزىنىڭ گۈر ئاغزىدىن قايتىپ كېلىشى، بۆرىدىن قۇتۇلۇپ، يولۇاسنىڭ چىشى ئارىسىدا تۇرغان شۇ تاپتىكى ھالىتى بىرمۇبىر ئۆتۈپ پۈت ـ قولىغا كۈچ يىغىلدى. ئۇ ھالسىز يانتقان ئادەمنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ «ئېيتە، نېمىشقا ماڭا دۈشمەنلىك قىلىسەن؟ كىم ساڭا بۈيرىدى؟» دەپ سورىماقچى بولدى.

شۇ چاغدا رەيھان «چايان»نىڭ زەھەرلىك ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ ئۇنىڭ چىرايىنى بۈزۈپ نېمە قىلىسىلەر؟ ئۇنىڭ بۇ چىرايى يەنە بىزگە لازىم بولىدۇ. قاراڭلار، ئۇ بىر بارمىقى يوق تۇرۇپمۇ ياشاۋاتىدۇ، تېخى چولاق تۇرۇپمۇ بىزنى سارايسىمىگە سېلىۋەتتى. قارىغاندا، ئۇنىڭ يەنە بىر بارمىقى بولمىسىمۇ بولۇۋەرگۈدەك.

تاقىر باش خوددى شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك بېرىپ ماجەن «چولاق»نىڭ قولىنى دەسسىدى ۋە يېنىدىكى پىچىقىنى چىقىرىپ ئۇنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىنى چورتلا كېسىپ تاشلىدى. يەردە پىلتىڭلاپ تۇرغان بارماقنى كۆرگەن قاھار تېنى شۇركۈنگىنىچە جايىدا تۇرۇپلا قالدى. بۇ ۋەھشىيلىك ئالدىدا ئۇنىڭ بايىقى ئاچچىقلىرىدىن ئەسەرمۇ قالمىدى.

شۇڭا، ئۇ ئىنسانغا خاس تۇيغۇسى تۇپەيلى بۇ قانخور خوتۇنغا بولغان ئۆچمەنلىكىنى بىردەمگىنە ئۇنتۇپ، دەرھال رەيھان «چايان»نىڭ يېنىغا بېرىپ، بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپ تازا پۈخادىن چىقماقچى بولدى. ئەمما رەيھان «چايان» كەينىگە بۇرۇلغاچ ماجەن «چولاق»قا دېدى:

ــ سەن ئون كۈن ئىچىدە ھېلىقى چىركىن ھەمراھىڭنى تېپىپ ئالدىمغا ئەكەل. گۇناھىڭلارنى يۇيىدىغانغا بىر پۇرسەت بېرەي.

ماجەن «چولاق» ئاغرىق دەستىدىن تۆگۈلۈپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، مىڭ تەسلىكتە:

ــ بولىدۇ، بولىدۇ... ئاچىمىزنىڭ ھىممىتىگە رەھمەت، ــ دېدى.

چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇرغان رەيھان «چايان» سۆزىنى تۇگىتىپلا كەينىگە ياندى. شۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ گېپىمۇ بوغۇزىدىلا قالدى.

ئۇلار يەنە ماشىنىغا چىقىپ كەلگەن يولى بىلەن كەينىگە يېنىشتى. شۇندىلا ئۆزىگە كەلگەن قاھار بايا رەيھان «چايان» ئارقىلىق ئۆچ ئېلىش خىيالىغا كەلگىنىنى ئويلاپ ئۆزىدىن نومۇس قىلىپ كەتتى.

«شۇ تاپتا ئۇنى چاپناپ ـ پۇركۈۋەتكۈم كېلىۋاتسا... مۇشۇنداق بىر زەھەرخەندە ئايال ئارقىلىق قولۇمنى قانغا بويايمەنمۇ؟ باشقا ئىش بىلەن كارىم بولماي جېنىمنى قۇتۇلدۇرىدىغانلىكى كويىدا بولاي... بىر كۈنى كېلىپ كۆزىگە سەت كۆرۈنسەم، مېنىمۇ بىر ئىشارەت بىلەن... توۋا، بىر ئايال كىشى تۇرۇپ... ئالۋاستى دېگەن مۇشۇنداق بولىدىغان ئوخشايدۇ... مېنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگۈچە بىر ئامالىنى قىلسام بولاتتى. قارىغاندا، بۇ خوتۇنلىكى قولىدىن مۇنداقلا قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمىغۇدەك. زەينەپخان موماي راست ئېيتىپتۇ...»

قاھار رەيھان «چايان»غا ۋەھىمە بىلەن قاراپ قويدى.

ــ مېنى بەك رەھىمسىز ئىكەن دەپ ئويلاپ قالماڭ، ــ دېدى رەيھان «چايان» ئۇنىڭ خىيالىنى بىلىۋالغاندەك، ــ رەھىمسىزلىك قىلىدىغان يەردە رەھىمسىزلىك قىلماي، سەللا دىلى يۇمشاقلىق قىلىدىغىنىمۇ بولدى، ئۇلار سىزنى تۇگەشتۇرىمەن دەيدۇ. يېقىندىن بۇيانقى ئىشلىرىمىزنىڭ ئاقماسلىقىدا بۇ چولاق بىلەن ھەمراھىنىڭ دۇشمەنلىكى بار دەپ گۇمانلىنىمىز. دېمىسىمۇ، بىزنى نەس باسقانىكىياقى چولاق يالغان كېسەل بولۇۋېلىپ، ھەمراھى قېچىپ تۇتۇق بەرمەي يۇرۇيدۇ. بۇنچىلىك ئىشلارنى بىلگۈچىلىكىمىز بولمىسا بۇ يەردە جېنىمىزنى جان ئېتىپ يۈرەلەيتتۇقمۇ؟ شۇڭا ئۇنى ئۇچۇقداپ قويدۇق. ئەمدى كۆرىسىز، ئۇ بىزگە قىلغىنىنى نەچچە ھەسسىلەپ قايتۇرىدۇ.

«نېمىنى كۆرىمەن؟ سېنىڭ رەھىمسىزلىكىڭنىمۇ؟ ئۆزۈمنىڭ شور تەقدىرىنىمۇ؟ ياكى زەينەپخان مومايدەك ئۆلۈمۇمنى

كۆتۈشنىمۇ؟ ياق، مەن بۇنى كۆتۈپ تۇرالمايمەن. شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ئەزرائىلنىڭ قاتمۇقات چاڭگىلى ئىچىدىمۇ ئامان قالدۇرغان خۇدايىم يەنە بىر چىقىش يولى بېرەر...» قاھار شۇلارنى ئويلاپ يولغا تىكىلىپ ئولتۇرۇۋەردى. بىردەم سىلىق ـ سىپايە قىياپەتكە، بىردەم مەستانە ھالەتكە، بىردەم سىرداش ـ دوستانىلىككە كىرىۋالغان بۇ خوتۇننىڭ بايىقى ياۋۇزلۇقىلا ھەممىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. «ھىيلىسى چېنىپ تۇرسىمۇ يەنە ئۇنىڭ دەۋاتقان گېپىنى. ئۆزىدىن باشقىلارنى ھېچنېمە بىلمەيدۇ، ھېچ نەرسىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيدۇ، دەپ ئويلامدىكىنە. مانا ھەممە نېمەڭ ئوپئوچۇق تۇرۇپتۇ. يەنە ھىيلە قىلغۇدەك نېمە بار ساڭا؟!»

ماشىنا سۇرلۇك كەيپىيات ئىچىدە ئىلگىرىلىمەكتە. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ دېمى سىقىلىپ كەتتى.

رەيھان «چايان» بولسا يەنە شۇ مۇدھىش چىرايى ۋە تەمكىنلىكى بىلەن ئادەمنى قورقۇنچقا سالاتتى.

ــ باشقا تەلىپىم يوق، ــ دېدى رەيھان «چايان» سۇرلۇك جىملىقنى بۇزۇپ، ــ ئىشلىرىم ئىزىغا چۈشكەندە، شىنجاڭغا مەن بىلەن بىللە بېرىشىپ بەرسىڭىزلا بولدى. يا خالىسىڭىز شىنجاڭدا بىللە تىرىكچىلىك قىلارمىز.

«شىنجاڭغا بىللە بېرىشىپ بېرىڭ دېگۈچە، خىروئىنىمنى ئاپىرىپ بەر دېسەڭلا بولمىدىمۇ؟ بىللە ئۆتەرمىز دېيىشىنى تېخى. توۋا، نومۇس قىلماي دەۋاتقان گېپىنى. ماڭا زىيانكەشلىك قىلىۋاتقىنىنى ئۇنتۇپ قالدىمكىنە. ھۇ نومۇسسىز...» قاھار شۇ خىيال بىلەن رەيھان «چايان»غا ھومىيىپ قاراپ قويدى.

رەيھان «چايان» خۇددى بۇ يەردە باشقىچە، غەلىتە ھېچبىر ئىش يوقتەك سوغۇق تەمكىنلىكى بىلەن ئولتۇراتتى. بۇنىڭغا قاھار ھەيرانلا قالدى. ئىدىيە دېگەن ئەجەب نەرسە، ئۇنى تاڭغىلى، مەجبۇرىي ۋاستىلەر بىلەن ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ، كونكرېت، ماددىي كىلىش مەنبەئەسىنىمۇ، سەۋەبىنىمۇ چۈشەندۇرمەك تەس. مەسىلەن، بەزىلەر كاۋاپنى مۇچ چاچمىسا يېمەيدۇ، يەنە بەزىلەر بولسا مۇچ چاچسا يېيەلمەيدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن كىشىلەر

ئۆزلىرى قىلىۋاتقان ئىشنىڭ ماھىيىتىنى ھامىنى ئۆز خاھىشى بويىچە چۈشەندۈرۈپ، توغرا دەپ قارايدۇ. يامان ئىش قىلغانلارمۇ، ياخشى ئىش قىلغانلارمۇ ئوخشاشلا شۇنداق. ئۇلاردىن «نېمىشقا شۇنداق؟» دەپ سوريغاندا بەلكىم ئىككىنچى بىر كىشى قايىل بولغۇدەك جاۋاب چىقماسلىقى، ئەكسىچە چۈشەندۈرگۈچى بولغان شۇ كىشى بولسا ئۆز قارىشىنى ئاجايىپ قايىل قىلارلىق بولدى، دەپ ھېس قىلىشى مۇمكىن. شۇنداق ئىكەن، رەيھان «چايان» ئۆزىنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسى ئاللىقاچان ئېچىلىپ قالغان، ئۆزىمۇ ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئىسپاتلاپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن قىلىۋاتقان ئىشلىرى توغرىدەك، تەبىئىيدەك، ئەزەلدىن شۇنداق بولۇشى كېرەكتەك پېتىنى بۇزماي ئولتۇراتتى.

بۇنىڭغا قاراپ غەزەپ تۈيغۇسى ئىلكىدە ئولتۇرغان قاھار تۇرۇپلا رەيھان «چايان»دىن قورقۇپ قالدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ خەنزۇ پاسوندىكى ياسداق قورودا قانۇننىڭ ھەقىقانىي جازاسى بىلەن ئەمەس، بەلكى بىر زوراۋان قەلبىنىڭ ياۋۇزلۇقى بىلەن نەزەربەند ئاستىدا ياشاۋاتقان ئادەم ئىككى بولدى.

بۇ خىل تۇرمۇشقا كۆنۈپ قالغان زەينەپخان مومايى ئەتىدىن ـ كەچكىچە قاھارنى قېچىپ كېتىشكە دەۋەت قىلاتتى، ئەمما قارامايلىق، ئالدىراقسانلىق قىلماسلىققا ئاگاھلاندۇراتتى.

قاھار بولسا بىر ئۆمۈر بالىلىرىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ، سۈيىدە ئاققان بىر مېھرىبان ئانىنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا مۇشۇنداق ئېغىر، مۇدھىش كۈنگە قالغىنىغا ئۆكۈنۈپ، نۇرغۇن چارە ـ ئامال ئىزدەيتتى. ئۆزى باشتا قېچىپ قۇتۇلۇپ، كېيىن ساقچىلار ئارقىلىق مومايىنى تۇرپانغا ئەكېتىشنى خىيال قىلاتتى. بىراق، كونكرېت، مۇڭاپىق بىر چارە تاپالمايتتى، بۇنىڭدىن تىت ـ تىت بولاتتى.

رەيھان «چايان»نىڭ ھەرىكىتى بارغانچە سىرلىقلىشىپ كەتتى. قاھارغا سىرلىق بىلىنگىنى ئۇنىڭ جىمىپ قالغىنى، يا كۆپىنچە ئۆيدە جىممىدە يېتىپ كېتىشى، يا قوروغا جىممىدە كىرىپ، جىممىدە چىقىپ كېتىشى ئىدى. بۇرۇنقىدەك ئاچچىقلانمايتتى،

تېلېفوندا بىرلىرىگە غەزەپ بىلەن ۋارقىرىمايتتى، بوغۇلۇپ تۇرۇپ بۇيرۇق چۈشۈرمەيتتى، ھېچنېمە بىلەن كارى يوق ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىمايتتى. قاھار بۇنىڭغا ھەيران بولاتتى. ھالبۇكى، ئۇنىڭ ھەيرانلىقىغا زەينەپخان موماي بېشىنى چايقاپ كۈلەتتى:

ــ جىم يۈرگەندەك قىلغان بىلەن چېقىشقا تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ، بۇ چايان. ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلىمەن. ئۇ چوڭراق بىر ئىش قىلىشتىن بۇرۇن مۇشۇنداق بولۇۋالىدۇ. ئەمما يۈرىكى زەھەرگە چىلانغان ئادەملىرى جىم ياتمايدۇ. ئۇلار ھەممە تەييارلىقلارنى قىلىۋېلىپ پۈرسەت كۈتىدۇ. بەلكىم ساقچىلاردىن ئارقا تەرەك ئىزدەۋاتسا كېرەك.

بۇنى ئاڭلاپ قاھارنى تىترەك باستى.

ــ تەييارلىقى پۈتسە مېنى شىنجاڭغا ئەۋەتەمدۇ؟ خى... خىروئىن بىلەن قوشۇپ...ــ دېدى ئۇ.

ــ بالام، سېنىڭ بىلەنلا پۈتىدىغان ئىش ئەمەس ئۇ. ئاڭلىسام ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان بىر قىزمۇ ئۇلارنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ بوپتۇ. ئەمدى ئۇ قىزنىڭ قىلمايمەن دەيدىغانغا ھەددى ئەمەس.

بۇنداق پاراڭلار بولغاندا قاھار ۋەھىمىگە چۆكۈپ ئوخلىيالمىغان بىلەن ۋاقىت ئۆتكەنچە بۇنداق تۇيغۇسى ئاجىزلايتتى ۋە ئىچى پۈشۈپ كېتەتتى. خۇددى شۇنى پايلاپ تۇرغاندەك، بۇنداق ۋاقىتلاردا رەيھان «چايان» تاماقنىڭ ئوبدىنىنى، قۇۋۋەتلىكىنى تەييارلاپ، سىرتىغا چەت ئەل يېزىقلىرى يېزىلغان ھاراق بوتۇلكىسىنى شىرەگە تىكلەپ ئۇنى چاقىراتتى. قاھار بوينى باغلانغاندەك كىرىپ، ئەتىسى بوينىنى رەيھان «چايان»نىڭ بوينىغا باغلىۋالغۇدەك قىلىپ ئۇنىڭ خانىسىدىن كۆزى قېيماي يېنىپ چىقاتتى. ئارقىدىن قاتتىق پۇشايمان قىلاتتى، ئۆزىدىن نەپرەتلىنەتتى، ئۆزىگە قاتتىق ۋەدىلەرنى بېرەتتى. بۇنداق چاغدا زەينەپخان موماي ئۇنى:

ــ نېمىلا ئىش بولسا، بۇ يەردىن قۇتۇلۇشنى ئۇنتۇما،ــ دەپ ئاگاھلاندۇراتتى.

رەيھان «چايان» بەزىدە قاھارنى سىرتقا بىللە ئېلىپ چىقاتتى. ھەرقاچان ھېلىقى تاقىر باشلار ئۇلارنى قورۇقداپ تۇراتتى. شۇڭا قاھار ئۆز ئىختىيارى بويىچە ئەركىن بىر قەدەم ئالالمايتتى. ئۇلار ئاشخانىلارغا باراتتى، سودا سارايلىرىنى ئارىلايتتى، كوچىلارنى ئايلىناتتى، ھەتتا بىر قېتىم رەسىم كۆرگەزمىسىگىمۇ بارىدى. گەرچە قاھار بۇ ھەربىكەتلەردىن بىرەر گۇمانلىق تەرەپنى ھېس قىلالمىغان بولسىمۇ، لېكىن يامان ئىشلار ئۇچۇن قىلىنمۇاتقان ھەربىكەت ئىكەنلىكىنى كۆڭلى تۇيۇپ تۇراتتى. بەزىدە ئۇ كوچىدا كېتىۋېتىپ «پارتلا» قىلىپ قېچىپ كېتىشنىمۇ ئويلايتتى. بىراق زەينەپخان مومايىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئېسىگە ئېلىپ ھەمدە ئەتراپىدا ئۆزىنى ئەگىپ يۇرگەن كىشىلەر بارەڭ سېزىپ قېچىشقا پېتىنالمايتتى. رەيھان «چايان» بولسا خۇددى ئۇنىڭ قېچىپ كېتىشىنى ئەسلا ئويلىمىغاندەك ياكى ئۇنىڭ قېچىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلىدىغاندەك ئىنتايىن خاتىرجەم كۆرۇنەتتى. شۇنىڭ بىلەن قاھار يەنە پەسكويغا چۇشەتتى...

شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئاردىدن يەنە بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى. بۇ بىر يىلدا قاھار خېلى سەۋرچان بولۇپ قالدى، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۇستىدە نۇرغۇن خىياللارنى قىلدى، تۇرلۇك يەكۇنلەرنى چىقاردى، قەتئىيەتلەرنى كۆڭلىگە پۇكتى.

ئاخىرىغا كېلىپ رەيھان «چايان»نىڭ ھەربىكىتىمۇ، سىرتتا يۇرۇشىمۇ، ئۆيگە كەلمەيدىغان ۋاقتىمۇ كۆپىيىشكە باشلىدى.

لېكىن، چاتاق يېرى زەينەپخان مومايىنىڭ سالامەتلىكى بارغانچە ناچارلاشقىلى تۇردى. ھەدىسە دېمى سىقىلاتتى، مەيدىسىنى بېسىپ ئولتۇرۇپ قالاتتى، كۆزى قاراڭغۇلىشاتتى. بۇنداق ۋاقىتتا قاھار دوختۇرغا ئاپىرىشنىڭ گېپىنى قىلسا زەينەپخان مومای بېشىنى چايقاپ دورىسىنى يەيتتى. ئەمەلىيەتتە، بۇ قاھارنىڭ ياخشى كۆڭلى ئىدى، خالاس. چۇنكى، رەيھان «چايان» رۇخسەت قىلمىغىچە، تۇغرىسى ئۆزى ئاپارمىغىچە دوختۇرغا بارالمايدىغانلىقىنى ئۇلار ئىككىسىمۇ بىلەتتى.

يېقىندىن بۇيان رەيھان «چايان»نىڭ يېقىملىق بېقىشى، نازى،

يېقىشلىق مۇئامىلىسى، «مېھماندارچىلىقى» كۆپىيىپ قالدى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ چۈشتى. «بۇ ئالۋاستىنىڭ قان شورايدىغان ۋاقتى، پۈرسىتى كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى قاھار ۋەھىمگە چۈشۈپ. دېمىسىمۇ، رەيھان «چايان» تولىمۇ مۇلايىملىشىپ كەتكەندى. كۈن بويى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ يۈرىدىغان، تاماقنىمۇ ئازادە، خۇشال كەيپىيات ئىچىدە يەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. دېمەك، ئالدىمىزدا قاھار قاتارلىقلار قاتتىللىق ئوقى بولۇپ، رەيھان «چايان»نىڭ ياسىدىن شىنجاڭغا قاراپ ئېتىلىدۇ. ئوق شۇنداققۇ، نىشانغا تەگسە ئاتقۇچنىڭ مەرگەنلىكى ــ تۆھپىسى ھېسابلىنىدۇ، ئەگەر تەگمىسە ئۇ ئوق يېرىم يولدا چۈشۈپ كەتكەن جايىدا ياكى خاتا تېگىپ قالغان يېرىدە ئۇنتۇلىدۇ. ياغا بەربىر باشقا بىر ئوق سېلىنىدۇ.

«باشقا كەلگەننى كۆرەرمەن» دېگەن قارارغا كەلدى قاھار.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە زەينەپخان موماي ھويلىدا كىر يېيىۋاتقان يېرىدە يىقىلىپ قالدى. قاھار ئۇنى يۆلەپ ئۆزى بىلىدىغان تەدبىرلەرنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، لېكىن زەينەپخان مومايدا ئاجىز تىنىقتىن باشقا ئىنكاس بولمىدى، كۆزلىرى يۇمۇلغان، بەدىنى بوشاشقان... بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن قاھار رەيھان «چايان»نىڭ خانىسىغا يۈگۈردى. رەيھان «چايان» ھۆزۈرلىنىپ مۇزىكا تىڭشاپ ئولتۇراتتى.

ــ ئۇنىڭ بۇ كېسىلى دائىم قوزغىلىپ تۇرىدۇ. دورا ئىچىۋالسىلا ئوڭشىلىپ قالىدۇ، ــ دېدى رەيھان «چايان» ئېرەنشمەي.

ــ بۇنى مەنمۇ بىلىمەن، ــ دېدى قاھار غەزەپ بىلەن، ــ لېكىن ھازىر ئەھۋالى بەك ئېغىر، ھوشىدىن كەتكەن ئوخشايدۇ. نېمىلا بولسا دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ باقايلى.

رەيھان «چايان» قاھارنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.

زەينەپخان موماي ھەقىقەتەن ھوشىدىن كەتكەندى. ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ چاتاقلىقىنى پەملىگەن رەيھان «چايان» مومايىنى

دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا قوشۇلدى. ئۇ خانىسىغا كىرىپ كېتىپ تېلېفون ئۇرغىنىدەك قىلىۋېدى، بىردەمدىلا دەرۋازا ئالدىدا ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئاڭلاندى.

تاقىر باشلار يەنە شۇ ھېسسىياتسىز، سوغۇق تەلەتى بىلەن زەينەپخان مومايىنى خودىدى بىر تاغار تاشلاندۇق نەرسىنى كۆتۈرگەندەك قوپال ھەركەتلەر بىلەن كۆتۈرۈپ ماشىنىغا سالدى، قاھار بىلەن رەيھانمۇ ماشىنىغا چىقتى.

ماشىنا ئۇلارنى بىردەمدىلا شىئەن شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ باردى. ئاللىبۇرۇن خەۋەر بېرىۋېتىلگەنمۇ، قاھار دوختۇرخانىنىڭ دەرۋازىسىدا، ئامبۇلاتورىيە بىناسىنىڭ پەلەمپىيىدە رەيھان «چايان»نىڭ بىر نەچچە قۇلاق كەستىسىنىڭ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆردى. بەلكىم، بىنانىڭ ئىچىدىمۇ بولۇشى مۇمكىن. بۇ «چايان» ھەقىقەتەن ھېيلىگەر ئىكەن. شۇنچە جىددىيچىلىك ئىچىدىمۇ قوغدىنىش تەدبىرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بوپتۇ.

قاھارنىڭ تېخىمۇ ھەيران قالغىنى شۇ بولدىكى، بىر دوختۇر ئۇلارنى كۈتۈپ تەخ بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئەھۋال چۈشىنىشلىك، بۇ يەردە ھەممە ئىش ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولۇنغان.

دوختۇر زەينەپخان مومايىنى بىردەمدىلا تەكشۈرۈپ بولدى:

ــ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قاپتۇ. نەچچە كۈن ئوكۇل سالمىساق بولمايدۇ. بولسا ياتاقتا ياتسۇن.

تاقىر باش دوختۇرنى بىر چەتكە تارتىپ بىرنەرسە دېۋىدى، دوختۇر بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ ئۇنداق بولسا ئون كۈنلۈك ئوكۇل يېزىپ بېرەي. ئۆيۈڭلارنىڭ ئەتراپىدا خۇسۇسىي ئامبۇلاتورىيە بولسا، بىرەر سېسترا ئۆيۈڭلەرگە بېرىپلا ئوكۇل قىلىپ قويسىمۇ بولىدۇ. ھازىرچە مۇنۇ دورىنى يەپ تۇرسۇن، ئەمما بۇنىڭدىن كېيىن دوختۇرنىڭ رۇخسىتىسىز يېمىسۇن.

دوختۇر دېگەنلىرىنى بىر قەغەزگە يېزىپ بەردى.

زەينەپخان مومايغا دورا ئىچۈرۈلۈپ ئازدىن كېيىن ئۇ كۆزىنى ئاچتى. بۇنى كۆرۈپ ئۇلار زەينەپخان مومانىنى يۆلەپ بۆلۈمدىن چىقتى. قاھار گەرچە ئۇلارنىڭ زەينەپخان مومانىنى ياتاقتا ياتقۇزمىغىنىغا نارازى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ بولغان بولغاچقا ئارتۇقچە بىر نەرسە دېيەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاچچىقىنى يۇتۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ئۇلار ئىككىنچى قەۋەتكە چۈشۈپ، بۆلۈملەرنى بويلاپ دوربىنا تەرەپكە ماڭدى. تاقىر باشلار چىرايىدا سوغۇقلۇق قېتىپ قالغان پېتى ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى. رەيھان «چايان» بولسا بۇ يەردىن چاققانراق كېتىشكە تاقەتسىزلىنىۋاتقاندەك پات ـ پات سائىتىگە قاراپ قويياتتى. قاھار روھى چۈشكەن ھالدا بۆلۈملەرنىڭ ئىچىگە مەقسەتسىزلا قارىغاچ ئۇلارغا ئەگىشىپ كېتىپ باراتتى. ئىچىدە بولسا: «ئۇلارنىڭ ئاجىز بىر بىمارغا قىلىۋاتقىنى مۇشۇ بولسا، ئۇلاردىن قىلچىلىكمۇ مېھىر ـ شەپقەت كۈتكىلى بولمىغۇدەك. ئەگەر زەينەپخان مومای ياخشى بولۇپ كەتسە، بىر قېچىپ باقاي. ئۇلارنىڭ قولىدا بۇنداق خارلىنىپ، ئۆلۈمۈمنى كۈتۈپ تۇرغاندىن مىڭ ياخشى» دېگەنلەرنى ئويلايتتى.

ئۇ شۇ ھال ۋە خىيال بىلەن كېتىپ بارغاندا، تۇيۇقسىز بىر بۆلۈم ئىچىدە بىر تونۇش چىراي ئۇنىڭغا لەپپىدە قارىغاندەك قىلدى. ئۇ چىرايمۇ قاھارغا تونۇشتەكلا بىلىندى. ئەمما بۇ يەردە ئۇنىڭ تونۇشى نېمە قىلسۇن؟ ھازىر ئۇنىڭ ھەممە تونۇشلىرى كۆز ئالدىدىكى زەھەرخەندە ئادەملەر تۇرسا!

يادىغا بىر نەرسە يەتكەن قاھارنىڭ قەدىمى توختىدى.

«توغرا، لېۋ دامىڭ، ــ قاھارنىڭ ئېسىگە كەلدى، ــ بۇ يەردە ــ بۇ دوختۇرخانىدا لېۋ دامىڭ بار. بايىقى تونۇش چىراي ئاشۇ لېۋ دوختۇر!»

قاھار ئۆزىنى باسالماي قالدى. ئىچ ـ ئىچىدىن بىراقلا ئۇرغۇپ چىققان دەۋەت كۈچىدىن ئۇ ئۆزىنى ئاشۇ بۆلۈمگە ئاتتى...

قالغانلار نېمە بولغىنىنى بىلەلمەي بىر ـ بىرىگە قارىشىپ

نەچچە سېكۇنت تۇرۇپ قېلىشتى. بىراق رەيھان «چايان»نىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، كۆزلىرى دەھشەتلىك چەكچەيدى.

بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەن تاقىر باشنىڭ بىرى دەرھال قاھار كىرىپ كەتكەن بۆلۈمنىڭ ئالدىغا باردى. ئەمما ئۇ بۆلۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ ئىشىك تۇۋىدىلا تۇرۇپ قالدى ۋە رەيھان «چايان»غا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى. رەيھان «چايان»مۇ ئىتتىك قەدەملەر بىلەن ئىشىك تۇۋىگە باردى ۋە بۆلۈمنىڭ ئىچىگە بىرلا قاراپ، يانداكى بىرىگە ئىشارەت قىلىپ قويۇپ كەينىگە ياندى.

ئون ئالتىنچى باب

قاھار بۆلۈمده بىر خەنزۇ دوختۇرنىڭ قولىنى چىڭمىده تۇتۇۋالغاندى. رەيھان «چايان» ئىشىك تۇۋىگە كەلگەنده قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتكەن قاھار قايتا ـ قايتا:

ـ لىيۇ دوختۇر، مېنى تونىدىڭىزمۇ؟ بىز پويىزدا ئۇچراشقان، مەن ھېلىقى قاھار، ـ دەۋاتاتتى.

ئۇ كىشى قاھار بىلەن پويىزدا ھەمسۆھبەتتە بولغان ھېلىقى لىيۇ دامىڭ دېگەن دوختۇر ئىدى.

لىيۇ دوختۇر قاھارنى ناھايىتى تەستە يادىغا ئالدى. شۇنىڭ بىلەن لىيۇ دوختۇر ئۇنىڭدىن قىزغىنلىق بىلەن ئەھۋال سورىدى.

ـ لىيۇ دوختۇر، مېنىڭ ئوڭ بىقىنىم بەك ئاغرىپ بولمايۋاتىدۇ، ـ دېدى قاھار ئۇنىڭ ئەھۋال سورىشىنى بۆلۈپ، لىيۇ دوختۇر قولىدىكى ماتېرىيالنى قويۇپ ئورنىدىن تۇردى:

ـ يۈرۈڭ، سىزنى ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىگە ئاپىراي.

ـ ياق، ياق! مېنى ئۆزىڭىز تەكشۈرمىسىڭىز بولمايدۇ، ـ دېدى قاھار جىددىيلىشىپ ۋە ئىشىككە قاراپ.

ئۇنىڭ ئەنسىز تۇرقى ۋە جىددىي تەلەپپۇزىدىن بىر نەرسىنى سەزگەن لىيۇ دوختۇر ئۇنى ئىچىدىكى خانىگە باشلىدى.

ـ نېمە ئىش بولدى؟ ـ دېدى لىيۇ دوختۇرمۇ ئالدىراپ.

ـ ئۇزۇم سودىسىز ئوبدان بولغان، بۇلار بىزنى ئالداپ ئۇزۇملىرىمىزنى ئېلىۋېلىپ پۇلىنى بەرمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلار خىروئىن ساتىدىكەن. مېنى يوق باھانە بىلەن تۇتۇۋالغىلى بىر يىل بولدى. قېچىپ كېتەي دېسەم ھەممە يەردە ئادەملىرى بار ئىكەن. ئەمدى ئۇلار مېنى خىروئىن سېتىشقا سالماقچى.

ـ بۇ ئىشلارنى مەن بىلىپ كېتەلمىگۈدەكمەن، ـ دېدى لىيۇ

دوختۇر ئويلىنىپ،ــ مۇنداق بولسۇن، مېنىڭ بىر ساقچى ئاغىنەم بار، شۇ كەلسۇن. ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ باقايلى.

ساقچى كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشكەندەك بولدى.

لېۋ دوختۇر بىرىگە تېلېفون قىلىپ ئەھۋالنى قىسقىچىلا تونۇشتۇردى ۋە ئاخىرىدا:

ــ تېزرەك كەلسەڭ،ــ دەپ تاپىلىدى.

ــ سىز مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئىشىمنى قىلغاچ تۇراي،ــ لېۋ دوختۇر شۇنداق دەپ سىرتقى خانىگە چىقىپ كەتتى.

يالغۇز قالغان قاھار«ھەي، نېمىشقا بۇ دوختۇرنى بالدۇرراق يادىمغا ئالمىغاندىمەن؟ ئۇنى بالدۇرراق ئىزدىگەن بولسام بۇ كەمگىچە قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈرمىگەن، مۇنداق ئېغىر كۇنگىمۇ قالمىغان بولاتتىم. ساقچى تېزرەك كېلىپ بىر ئامالىنى قىلسا بولاتتى...» دەپ ئويلىدى.

ۋاقىت ئۆتمەكتە. قاھارغا بولسا ساقچى كەلسىلا ئۇنى بىخەتەر ھالدا شىنجاڭغا بارىدىغان پويىزغا سېلىپ قويىدىغاندەك بىلىنىپ، ھەدەپ تامدىكى سائەتكە قاراپ بەك تىتىلداپ كەتتى.

ئاشۇنداق تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان قاھار تۇيۇقسىز بىر نەرسىنى يادىغا ئېلىپ دېرىزە يېنىغا بېرىپ پەسكە قارىدى.

دەرۋەقە، قاھار ئەندىشە قىلغاندەك بىنا ئالدىدا بىر نەچچە يوچۇن كىشى ئايلىنىپ يۈرەتتى. قاھار بىر قاراپلا بىلدى: رەيھان «چايان» بۇ ئەتراپقا ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغان، ئېنىقكى، ئۇنىڭ ئادەملىرى شۇ تاپتا بىنا ئىچىدىمۇ تەخ بولۇپ تۇرۇپتۇ. «ئۇلار ساقچىغىغۇ چېقىلالماس» دەپ ئويلىدى قاھار.

بىر چاغدا لېۋ دوختۇر پۇقراچە كىيىنگەن، بەستلىك بىرىنى باشلاپ كىردى.

ــ بۇ ئەلى. شىئەن شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى جىنايى ئىشلار ئەترىتىنىڭ ساقچىسى.

ــ ھا! ــ قاھار ھەيران قالدى.

— توغرا، بۇياق ئۇيغۇر ساقچى، — دېدى لېۋ دوختۇر كۈلۈپ.
— بۇ يەردە تىجارەت ۋە باشقا ئىشلار بىلەن تۇرۇپ قالغان ئۇيغۇرلار كۆپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ ئەھۋالى مۇرەككەپ بولغاچقا شىنجاڭدىن كەلگەن ئۇچىمىز بۇ يەردە ئىشلەۋاتىمىز. قالغان ئىككىسى خىزمەت بىلەن بېيجىڭغا كەتتى.
بۇنىڭدىن قاھارنىڭ كۆڭلى يورۇپ كەتكەندەك بولدى. ئۇلارنىڭ سۆزى ئەمەلىي ئىشقا كۆچتى.
قاھار بىر قىسىم ئەھۋاللارنى يوشۇرۇپ، ئۇنىڭغىمۇ لېۋ دوختۇرغا دېگەن بويىچە قىسقىچە چۈشەندۈردى.
— شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئادەملىرى مۇشۇ ئەتراپتىلا بار، مەن تونۇپ بېرەلەيمەن، — دېدى قاھار ئالدىراپ. ئەلى ساقچى بېشىنى چايقاپ كۈلدى:
— پاكىت تولۇق بولمىسا بولمايدۇ. بۇنداقلار بەك ھىيلىگەر كېلىدۇ. پاكىتلار تولۇق، تەخ بولغاندا قول سالمىساق، ئۇلار ئاسانلا قۇتۇلۇپ قالىدۇ، ئېغىر جازالىغىلىمۇ بولمايدۇ.
ئەلى ساقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قاھار ئۈمىدسىزلىنىپ پەسكويغا چۈشتى. ئەلى ساقچى بولسا بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، بىر قىسىم سوئاللارنى سوراپ خاتىرىلىۋالدى. ئاندىن:
— بايا لېۋ دوختۇر ماڭا ئېيتتى. ھازىرقى مۇھىم ئىش سىزنى ئۇلارغا بىلىندۈرمەي شىنجاڭغا يولغا سېلىپ قويۇش. بىز ئەتراپلىق رازۋېدكا قىلىپ، پۈرسەت پىشىپ يېتىلگەندە ئۇلارنى بىر تەرەپ قىلىمىز. بۇنىڭغا ۋاقىت كېتىدۇ، — دېدى. قاھار بېشىنى لىڭشىتتى.
— قاھارنى يولغا سېلىپ قويۇشمۇ ئۇنداق ئاسان ئەمەستۇ؟ — دېدى لېۋ دوختۇر.
— شۇنداق، — دېدى ئەلى ساقچى، — شۇ تاپتا ئۇنى شىئەن پويىز ئىستانسىسىدىن يولغا سېلىپ قويغىلى بولمايدۇ.
بۇنى ئاڭلىغان قاھار يەنە بوشاشتى.
— ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇلار قارا جەمئىيەت تۈسىنى ئالغان ئوخشايدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ جىنايەت تورى كەڭ يېيىلغان بولىدۇ،

ھەممە يەردە كۆز ـ قۇلاقلىرى بار. ساددىلىق بىلەن قاچقانلار ئاسانلا ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇلار ئۇنداقلارغا ھەرگىز رەھىم قىلىپ ئولتۇرمايدۇ. زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلار ئالدىراپ ساقچىغا مەلۇم قىلالمايدۇ. نېمە ئۈچۈن دېگەندە، ئۇلارنىڭمۇ ئىلگىرى ئۆتكۈزۈپ قويغان جىنايەتلىرى بولىدۇ. ئاساسلىقى زەھەر چېكىش، سېتىش جىنايىتى. شۇڭا، رەيھان «چايان» دېگەندەكلەرنىڭ جىنايى پاكىتلىرىنى تېپىش بەك تەس.

ئاڭلىغانچە قاھارنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى.

ـ ئۇنداقتا، قۇتۇلۇش يولى يوقمۇ؟ ـ سورىدى لىيۇ دوختۇر.

ـ ھازىرقى ئەڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇل قاھارنى ئۇلارغا تۇيدۇرماي باشقا بىر جايغا ئاپىرىپ شۇ يەردىن يولغا سېلىپ قويۇش، بۇنى قىلغىلى بولىدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان قاھارنىڭ كەيپىياتى يەنە ياخشىلاندى. شۇ تاپتا قاھارنىڭ ھالى تېرمومېتىرغا ئوخشاپ قالغانىدى، گويا تېرمومېتىردىكى سىماب تۇۋرۈكى ھاۋا ئىسسىسا ئۆرلەپ، مۇزلىسا دەرھال چۈشكەنگە ئوخشاش.

ـ ئۇنداقتا، قاھارنى نەدىن يولغا سېلىپ قويىمىز؟ ـ سورىدى لىيۇ دوختۇر. لىيۇ دوختۇر قاھارنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقىقىي كۆڭۈل بۆلۈۋاتاتتى. بۇنى قاھار بىلەن ئەلى ساقچى ئىككىسىلا بىلىپ تۇرۇۋاتاتتى. بۇنىڭدىن قاھارنىڭ كۆڭلى سۆيۈندى.

ـ مۇنداق قىلايلى، مەن سەل تۇرۇپ قاھارنى ئىدارىگە ئەكېتەي، سەن يېرىم سائەتلەردىن كېيىن رۇخسەت سوراپ ئىدارىگە بار. ئۇنى كەچقۇرۇن شەنياڭ شەھىرىگە ئاپىرىپ شۇ يەردىن يولغا سېلىپ قويايلى. شۇنداق قىلساق، رەيھان «چايان»نىڭ كۆز ـ قۇلاقلىرى چاتاق سالالمايدۇ، ئىزىمىزغىمۇ چۈشەلمەيدۇ.

ئەلى ساقچىنىڭ بۇ قارارى لىيۇ دوختۇر ۋە قاھارنى بەكلا خۇشال قىلىۋەتتى.

ـ بۇ «چايان»نى چاققانراق تۇتساڭلار بولاتتى، ـ دېدى قاھار ئۆزى ھەققىدىكى گەپ تۇگىگەندىن كېيىن، ـ بايا بۇ يەرگە

ئەكەلگەن زەينەپخان دېگەن مومای ئۇنىڭ قولىدا بەكلا خارلىنىۋاتىدۇ.

— خاتىرجەم بول، مەن خاتىرىلىۋالدىم، — دېدى ئەلى ساقچى ۋە بىرىگە تېلېفون قىلىپ بۇ يەرگە كېلىشنى ئېيتتى.

ئارىدىن ئون مىنۇتتەك ئۆتۈپ بىر ساقچى ماشىنىسى تېرىگاۋ سىگنالىنى ياڭراتقىنىچە دوختۇرخانا هويلىسىغا كىرىپ كەلدى.

— بىز ماڭايلى. سەن هايال بولما، — دېدى ئەلى ساقچى ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئۇلار خوشلاشتى.

ساقچى ماشىنىسى دوختۇرخانىنىڭ هويلىسىدىن چىققاندا قاهار بىرىنىڭ يۇگۇرۇپ دېگۈدەك چوڭ يولغا چىقىپ كېرا ماشىنىسى توسۇۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلدى، ئەمما ساقچى ماشىنىسى دوقمۇشتىن بۇرۇلۇپلا ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى.

— قورقما، ئەگەشسە ئەگىشىۋەرسۇن، — دېدى ئەلى ساقچى ئۇنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىۋالغاندەك.

※ ※ ※

كەچكە يېقىن لىيۇ دوختۇر ئەلى ساقچىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى.

— ئىشلىرىمنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، — دېدى لىيۇ دوختۇر.

— ئۇنداقتا، ماڭايلى، — دېدى ئەلى ساقچى ۋە ئۇلارنى باشلاپ ئارقا ئىشىك بىلەن بىنانىڭ كەينى تەرىپىگە ئۆتتى.

ئۇ يەردە بىر ساقچى پىكاپى بار ئىدى.

— قېنى ماشىنىغا چىقىڭلار، — دېدى ئەلى ساقچى رولدا ئۆزى ئولتۇرۇپ.

ماشىنا دەرۋازىدىن چىققاندا قاهار دەرەخ تۈۋىدىكى تونۇش پىكاپقا يۆلىنىپ تۇرغان تاقىر باشنى كۆردى. تاقىر باش ساقچى

ئىدارىسىنىڭ بىناسىغا مىختەك قادىلىپ تۇراتتى. ئەلۋەتتە، ئۇ قاھارلارنىڭ چىقىپ كەتكىنىنى تۇيماي قالدى.

— قېنى ساقلاپ باقە، قانچىلىك ساقلىيالايدىغىنىڭنى بىر كۆرۈپ باقاي، — دېدى ئەلى ساقچى مىيىقىدا كۈلۈپ. شۇنداللا قاھار ماشىنىغا نېمە ئۈچۈن بىنانىڭ كەينىدىن چىققىنىنى بىلدى. ئەلى ساقچى ھەقىقەتەن ئەتراپلىق ئويلايدىكەن.

ماشىنا بىر دەمدىلا شەھەر ئىچىدىن چىقىپ شەنياڭ شەھىرىگە ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى.

شەنياڭ شەھىرى شىئەن شەھىرىگە يەتمەش كىلومېتىر دەك كېلىدىغان گۈزەل شەھەر ئىدى.

ئۇلار شەھەردىن خېلى ئۇزىغاندىن كېيىنلا قاھار «ئۇھ» دېدى. ئۇ خېلىلا يېنىكلەپ قالغانىدى.

— ئەمدى يەنە بىر ئىش بار، — دېدى ئەلى ساقچى، — قاھار يۈرتىغا بارسا ئۇلار نەچچە ئون كۈنگە قالمايلا ئۇنى تېپىۋالىدۇ.

— ئۇلار شۇ يەرگىمۇ ئىزدەپ بارامدۇ؟ — چۆچۈپ سورىدى قاھار.

— بارىدۇ، — دېدى ئەلى ساقچى كېسىپلا، — ئۇلارنى بوش چاغلىساق بولمايدۇ. ئۇلار ھازىر ھەممە تەييارلىقلارنى قىلىپ بولدى، نەچچە كۈنگىچە خەۋىرىڭنى ئالالمىسا، ھېلىقى «چايان» پىچان پويىز ئىستانسىسىغا، ئاپتوبۇس بېكىتىگە ۋە يۈرتۈڭغا ئادەم ئەۋەتىدۇ.

— ئۇنداق بولسا ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپ نېمە قىلىمىز؟ — سورىدى لىۇ دوختۇر ئەلى ساقچىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلمەي.

— شۇڭا سىلەرگە مەسلىھەت سېلىۋاتىمەن، — دېدى ئەلى ساقچى، — قاھار ھازىرچە يۈرتىغا قايتىماي، باشقا بىر يەردە بىرەر يىلدەك ۋاقىتنى ئۆتكۈزسۇن. قېچىپ كەتكەنلەرنىڭ مۇشۇنداق قىلغانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئامان قالغان. بولمىسا ئىش چاتاق. ئۇلار ھەتتا بەزىلەرنى ئۆيىدىن تۇتۇپ قايتۇرۇپ كېلىدۇ. قاھارمۇ باشقا بىر يەردە مەلۇم ۋاقىت پاناھلىنىپ تۇرسا، ئۇلار ئىزدەشتىن

يالتىيىدۇ. ئاڭغىچە بىزمۇ ئۇلارنى قولغا چۈشۈرۈپ بولمىمىز. ئېيتقىنە، سەن نەدە تۇرساڭ ئەپلىك؟

بۇنداق ئىشنىڭ بارلىقىنى ئويلىمىغان قاھار لەسسىدە بولۇپ قالدى. بايا تىندىن بېرى نورمال بولۇپ قالغان «تېرمومېتىر»نىڭ سىماب تۇۋرۈكى يەنە قالايمىقان ئۆرلەپ ـ چۈشۈشكە باشلىدى.

دېمىسىمۇ، قاھار نەگىمۇ بارالىسۇن؟ رەيھان «چايان»غا تۇيۇقلۇق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بولغان. تۇرپانغىچۇ؟ ئۇ يەرگە كىمنى دەپ بارىدۇ؟ كىم ئۇنىڭغا پاناھلىق بېرىدۇ؟ ئىمبادەتخان ئانا، رېھىم شەپقەتلەر يەنە ئۇنىڭغا قۇچاق ئاچار، ئەمما شۇنىڭلىق بىلەنلا ئۇ يەردە خاتىرجەم ياشىغىلى بولامدۇ؟ ناۋادا، رەيھان «چايان» ئۇ يەرنىمۇ بىلىپ بولغان بولسىچۇ؟ داۋۇتلار چاتاق تاپسىچۇ؟ ئاپىسى ئۇنىڭغا قانچىلىك ئىگە بولالار؟ قاھار ــ قەيسەر ئاپىسىنى يادىغا ئېلىشى بىلەن دەرھال ھازىرقى ھالىنى ئۇنتىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئازابلىق كەچۈرمىشلەر، ئانا سېغىنىچى، خورلىنىش، باشپاناھسىز تۇرمۇشىنى ئەسلەپ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلىك خىيالغا ئەسىر بولۇپ تۇرۇۋىدى، لىۋ دوختۇرنىڭ سۆزى ئۇنى رېئاللىققا قايتۇردى:

ــ مۇنداق بولسا قانداق،ــ دېدى لىۋ دوختۇر خۇشاللىق بىلەن،ــ قاھار قۇمۇلدا تۇرسۇن. قۇمۇلدا ئىلگىرى قۇمۇل شەھەرلىك دوختۇرخانىدا كاتىپلىق قىلغان ئابلىز ئۆمەر دەيدىغان بىر ئاغىنەم بار، ئۆزى شائىر. ھازىر «قۇمۇل گېزىتى»گە يۆتكىلىپ كېلىپ شۇ يەردە ئىشلەۋاتىدۇ. ناھايىتى پائالىيەتچان، مۇناسىۋەتكىمۇ ماھىر. ئۇ قاھارغا چوقۇم ياردەم قىلالايدۇ.

ــ ياخشى گەپ،ــ دېدى ئەلى ساقچى رولغا يېنىك مۇشتلاپ.

ــ سىز خاتىرجەم مېڭىۋېرىڭ، مەن ئۇنىڭغا تېلېفون قىلىپ قويىمەن. ئۇ ئالدىڭىزغا چىقىدۇ،ــ دېدى لىۋ دوختۇرمۇ.

قاھار: «ئۇلاردىن قۇتۇلۇپ، كېيىنكى ئىشلىرىمنى قىلىۋالمىغانلا ئىش بولسا، مەيلى، قۇمۇلدا تۇرسامۇ تۇراي» دەپ ئويلاپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئۇنداق بولسا، شۇ بويىچە بولسۇن، — دېدى ئەلى ساقچى، — لېكىن شۇ ئېسىڭدە بولسۇن، سەن ئالدىراپ ئۆيۈڭدىكىلەر ۋە دوست - بۇرادەرلىرىڭ بىلەن خەت - ئالاقە قىلما. بۇ بەك خەتەرلىك.

قاھار كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ بىرمۇنچە قەدىردانلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئاستا - ئاستا يىراقلاپ كەتكەندەك بولدى. بۇ ساقچىلار نېمىدېگەن سەزگۈر ۋە ئەتراپلىق ئويلايدۇ - ھە!

شەنياڭ پويىز ئىستانسىسىدا لېيۇ دوختۇر ئۇنىڭ قولىغا بېلەتنى تۇتقۇزغاندىن كېيىن، يەنە ئۇچ يۈز يۈەن پۇلنى ئۇنىڭغا تەڭلىدى:

— ئاز بولسىمۇ تۇرمۇشىڭىزغا ئىشلىتەرسىز.

قاھار، ئەلۋەتتە بۇ يارەمنى رەت قىلالمايتتى، ئۇ پۇلنى ئالدى.

پويىز قوزغالدى. «مەن سىلەرنىڭ بۇ ياخشىلىقىڭلارنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن» دەپ ئويلىدى قاھار چوڭقۇر مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن. ئۇ ئەينى ۋاقىتتا ئىبادەتخان ئاندىن، رېھىم شەپقەتتىن، يەنە نۇرغۇن كىشىلەردىن ئەنە شۇنداق مىننەتدار بولغانىدى. شۇنداق، جاھاندا ياخشىلار ياخشى ئەمەللىرى بىلەن ئۇنتۇلمايدۇ، ئەسكىلەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار تېخىمۇ ئۇنتۇلمايدۇ.

※ ※ ※

شۇ تاپتا كاتتا قورونى جىددىيچىلىك قاپلىغانىدى. رەيھان «چايان»نىڭ نەشتىرى ئۆتكۈرلەشكەن، زەھىرى قىيامغا يەتكەن، تاقىر باشلارنىڭ قوللىرى قىچىشىپ، غىلاپتىكى پىچاقلىرى تاقەتسىزلىنىپ كەتكەنىدى.

— ئۇنىڭ ھېلىقى دوختۇر بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بارىدۇ؟ — سورىدى رەيھان «چايان» چىشىنى غۇچۇرلىتىپ.

— پەقەت ئۇققىلى بولمىدى، — دېدى بىر تاقىر باش.

— ئۇ ھازىرغىچىلا ساقچى ئىدارىسىدىمۇ؟

— ھەئە. ھازىرغىچە ئۇنىڭ چىققىنىنى كۆرمىدىم، — دېدى يەنە بىر تاقىر باش.

ـــ مېنىڭچە، ساقچىلار ئۇنى مەخپىي ھالدا يۆتكىۋەتتى.

بۇنىڭغا باشقىلار ئىپادە بىلدۈرمىدى. رەيھان «چايان»نىڭ بولسا تەپەككۇرى تېزلىشىپ كەتكەنىدى، ھەر تۈرلۈك خىياللارنى قىلاتتى.

ـــ بەلكىم ئۇ بىزنى پاش قىلغان بولۇشى مۇمكىن، ـــ دېدى ئۇ قورقۇۋاتقان ئېھتىماللىقنى ئاشكارىلاپ، ـــ بۇنىڭغىغۇ ئامال قىلغىلى بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، ھازىردىن باشلاپ ئېھتىيات قىلايلى.

ـــ قانداق قىلىمىز؟

ـــ مۇنۇ مومايىنى ھازىرلا خۇمدان يېنىدىكى ئۆيگە ئاپىرىۋېتىڭلار. قالغان ئادەملەرگە دەڭلار، بەش ـ ئون كۈنگىچە ئىش تېرىمايلى جىم يۈرسۇن. سەن ھازىرلا مۇنۇ خوتۇننى بۇ قورودىن يوقات.

بىر تاقىر باش دەرھال سىرتقا ماڭدى.

ـــ سەن ئادەملىرىڭگە ئېيىت، بېكەتلەرگە ئوبدان قارىسۇن. ئەگەر ئۇنى بايقىسا بۇرۇنقىدەك بىر تەرەپ قىلسۇن. ئۇنى ئالدىمغا تىرىك ئەكەلسىلا بولدى. ئۆزۈڭ يەنە بىر ئادەمنى ئېلىپ ئەتىلا ئۇرۇمچىگە ئۇچ، ئۇ يەردىن ماشىنا بىلەن پىچانغا بار. پويىز ئىستانسىسىغا بېرىپ ئوبدان كۆزىتىڭلار. تاپالمىساڭلار يۈرتىغا بېرىپ تىڭتىڭلاڭلار، ئەھۋال بولسا ماڭا مەلۇم قىلىڭلار. مەن ساقچىدىكى ئادەملىرىمىز بىلەن ئالاقىلىشىپ باقاي.

يەنە بىر تاقىر باشمۇ چىقىپ كەتتى.

«شۇنچە بېقىپ ئەمدى پايدىسىنى كۆرىدىغان چاغدا... خەپ، قانداقلىقىمنى كۆزۈڭگە بىر كۆرسىتىپ قويمايدىغان بولسام...» رەيھان «چايان» تېرىككىنىدىن ئۆلگۈدەك بولۇپ تېلېفون تۈرۈپكىسىنى قولىغا ئالدى:

ـــ ۋەي، ۋاڭ ساقچىمۇ؟...

※ ※ ※

ئىككىنچى كۈنى چاشگاھ ۋاقتى بىلەن پويىزنىڭ كانىيىدىن

«بىزنىڭ شىنجاڭ ياخشى جاي» دېگەن ناخشا ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ناخشا ئاڭلانغاندىن كېيىن ئەتراپىتىكى كىشىلەر «شىنجاڭ تەۋەسىگە كىرىپتىمىز»، «شىڭشىڭشىياغا كەپتىمىز» دېيىشىپ كەتتى. بۇنى ئاڭلىغان قاھار شىنجاڭغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ ھاياجانلاندى. يىراقلاردىن كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغلار گەرچە شىنجاڭغا كەلگۈچە يول بويىدا كۆرۈنگەن يېشىللىققا پۈركەنگەن، مەنزىرىلىك تاغلارنىڭ ئەكسىچە تاقىر بولسىمۇ قاھارغا ناھايىتى يېقىملىق، ئىسسىق كۆرۈندى. «ياخشى ئادەملەر ھەممە جايدا بار ئىكەن. شۇلارنىڭ ھىممىتى بىلەن قۇمۇلدىكى كۇنلىرىمۇ تېزلا ئۆتۈپ كېتەر» دەپ ئويلىدى ئۇ.

قاھار پويىزدىن چۈشۈپ كۇتۇش زالىغا قەدەم قويدى. زالدا كۇتۇۋاتقىلى چىققانلار، ئۇزاتقىلى چىققانلار كۆپ ئىدى. بۇلارنى كۆرۈپ «ئابلىز دېگەن ئادەمنى قانداقمۇ تاپارمەن» دەپ قاھارنىڭ بېشى قاتتى ۋە كىشىلەر توپى ئىچىگە نەزەر تاشلىدى. ئويلىمىغان يەردىن شۇنچە كۆپ كىشىلەر توپى ئىچىدىن «قاھار» دەپ خەت يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەز ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتتى.

مەقسەتنى چۈشەنگەندەك بولغان قاھار ئۇدۇل شۇ قەغەزنى كۆتۈرۈۋالغان كىشىنىڭ يېنىغا باردى. قەغەزنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئوتتۇرا بوي، چېچىنى قىسقا قىلىپ ياستۇالغان، ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەرگە خاس كىيىنىۋالغان، بۇغداي ئۆڭ كىشى كۇلۇمسىرىگىنىچە سورىدى:

— سىز قاھار بولامسىز؟

بۇ ئاۋاز تولىمۇ يۇمشاق ۋە سىلىق ئىدى. بۇ ئاۋازدىن باھارنىڭ ئىللىق شامىلىنى ھېس قىلغان قاھار بېشىنى لىڭشىتتى.

— مەن ئابلىز ئۆمەر، لىيۇ دوختۇرلار ماڭا خەۋەر قىلغان.

قاھار خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭغا قول ئۇزاتتى. ئابلىز ھەقىقەتەن قىزغىن، پاراڭخۇمار ئادەم ئىكەن. ئۇ قۇمۇللۇقلارغا خاس تەلەپپۇز ۋە گەپ قىلىش ئادىتى بويىچە پويىز ئىستانسىسىدىن چىققىچىلا لىيۇ دوختۇر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىر قۇر سۆزلەپ ئۆتتى.

قۇمۇل پويىز ئىستانسىسى شەھەرنىڭ ئاۋات يېرىدە ئىكەن. قاھار سىرتقا چىقىپلا ئاۋات مەنزىرىنى كۆرۈپ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. ئابلىز دەرھال بىر تاكسىنى توسىدى:

ــ قاھارجان، ماشىنىغا چىقسىلاكى.

قاھار ئۇنىڭ سۆزىدىن ھەيران قالغان بولسىمۇ، ھەيرانلىقىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ ماشىنىغا چىقتى، ماشىنا بىردەمدىلا ئۇلارنى بارار مەنزىلىگە يەتكۈزدى.

قاھار ماشىنىدىن چۈشۈپلا «مەشرەپ رېستۇرانى» دېگەن خەت يېزىلغان ھەيۋەتلىك ۋۇجۇدىكى كۆردى.

بۇنى كۆرگەن قاھار سەل ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ــ ماڭسىلاكى، ــ دېدى پەلەمپەيگە چىقىپ بولغان ئابلىز ئۇنى ئالدىرىتىپ. ئۇلار رېستورانىنىڭ ئىچىگە كىرىشتى.

ئۇلار ئۇيغۇرچە بېزەلگەن ئايرىمخانىغا كىرگەندىن كېيىن ئابلىز كۈتكۈچى قىزدىن سورىدى:

ــ ئەمەت كىچىك بارمۇ؟

ــ يوقلا.

ــ نەگە كەتتى؟

ــ پالۋانتۇرغا كەتكەن، چۈشتىن كېيىن كېلىدۇ.

ــ بىزگە قۇمۇل ياپمىسىدىن بىرنى ئېتىپ بەرسىلە.

ئابلىز تاماكىسىنى چىقىرىپ قاھارغا تەڭلىدى:

ــ رەھمەت، مەن ئۆگەنمىگەن، ــ دېدى قاھار. ئابلىز تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇردى:

ــ بۇ رېستورانىنى ئاچقان مېنىڭ ئاكا ئاغىنەم، بۇ رېستورانىنى قوشۇمچە ئاچقان. ئۆزى ئاساسلىقى چىلان سودىسى قىلىدۇ. مىجەزى ناھايىتى ياخشى، ئوچۇق ــ يورۇق، مەرد، بىزنىڭ ئەدەبىيات ــ سەنئەت ئىشلىرىمىزنى بەك قوللايدۇ. ئۆتكەن يىلى «قۇمۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى «ئېۋرغول ئەدەبىيات مۇكاپاتى» تەسىس قىلىۋىدى، خېلى كۆپ پۇل يارىدەم قىلدى، ئۇنىڭدىن باشقىمۇ ئۇنىڭ ساخاۋەتلىك ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ. «قۇمۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ ئالدىمىزدىكى سانىدا شۇ كىشى ھەققىدىكى

ئەدەبىي ئاخبارات ئېلان قىلىندۇ. ئوقىسىڭىز ئۇ كىشىگە قايىل بولماي قالمايسىز...

قاھار گەرچە ئابلىزنىڭ سۆزلىرىنىڭ ھەممىسىنى چۈشىنىپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ قەدەر قىزغىنلىقىدىن خۇش بولدى ۋە ئۇنىڭ سۆزلىگەندىكى ئەستايىدىللىقىنى ياقتۇرۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ باياتىنداىن بېرى ئىچى پۈشۈپ تۇرغان سوئالىنى سوراپ سالدى:

ــ بايا ئەمەت كىچىك دېگەن ئادەمنى سورىۋىدىلا، كۆتكۈچى «يوقلا» دېۋىدى، ئارقىدىنلا «چۈشتىن كېيىن كېلىدۇ» دەيدۇ...

بۇ گەپتىن ئابلىز كۈلۈپ كەتتى:

ــ ھە، بۇ قۇمۇلنىڭ ئادەت سۆزى. «يوق» دېگەن سۆزنى شۇنداق ئىشلىتىمىز. مېنىڭ ئۇ كىشىنى تونۇشتۇرۇشۇم دوستۇم بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس. لېكىن دوختۇر ماڭا ئەھۋالنى دېگەن. شۇڭا مەن كۆپ ئويلىنىپ سىزنى مۇشۇ يەردە ئىشلىسۇنمىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم. قانداق، سىز چە بولۇرمۇ؟

شۇنداىلا قاھار بايا ئابلىزنىڭ سۆزىنى ئالدىراپ بۆلۈۋەتكەنلىكىنى بىلىپ خىجىل بولدى.

ــ مەيلى، ھەرقانداق ئېغىر ئىش بولسىمۇ مەن قىلىشقا رازى، ــ دېدى قاھار خۇشاللىق بىلەن.

ــ ئۇنداق ئويلاپ كەتمەڭ، سىزنى ئېغىر ئىشقا سالمايمىز، بارنى تەڭ كۆرىمىز. تېخى سىز بىلەن ئاغىنە بولۇپ ئۆتىمىز.

«رەھمەت ئابلىز ئاكا، ماڭا جان باققۇدەك يەر بولسىلا بولاتتى. مېنى شۇنچە ئىززەتلىگىنىڭىزگە رەھمەت!» قاھارنىڭ قەلبىگە ھەقىقەتەن ئىللىق ئېقىم تارىدى. ئۇ مۇشۇنداق ئىللىق مۇئامىلىنى خېلى ۋاقىتتىن بۇيان زارىقىپ كۈتكەنىدى.

ھورى بىلەن تەڭ مەززىلىك پۇرىقى ئايرىمخانىنى بىر ئالغان قۇمۇل ياپمىسى شىرەگە قويۇلغاندا قاھارنىڭ قورسىقى كورۇلداپ ئېچىپ كەتتى. قاھار ئابلىزنى بىرەمدىلا ئۆز كۆرۈپ قالغاچقا ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلىپ تۇرمايلا ياپمىنىڭ نېپىز قىلىپ يېيىلغان چۆپىگە چوكا سالدى. قاھار بۇ تاماقتىن شۇنچىلىك

هۇزۇرلاندىكى، كېيىن خېلى يىللارغىچە شۇ قېتىمقى قۇمۇل ياپمىسىنىڭ تەمىنى ئۇنتۇيالمىدى.

تاماقتىن كېيىن ئابلىز ئۇنى تاكسىغا چىقاردى:

ــ ئىشقا ئەتىدىن باشلاپ چۈشمىگۈزمۇ بولىدۇ. كەچتە بىرمۇنچە دوستلارنى چاقىرىپ قويغانىدىم. ھازىر خېلى ۋاقىت بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇمۇلنى چۈشەنمىسىگىز بولمايدۇ. شۇڭا سىزنى شەھەر ئەتراپىدىكى ئالتۇنلۇقنى ئايلاندۇرۇپ كېلەي.

ئۇلار بىردەمدىلا ئالتۇنلۇققا يېتىپ كەلدى. ئابلىز ئۇنى ئايلاندۇرۇپ يۈرۈپ قەبرىلەرنى، قەدىمىي راۋاقلارنى، ئۇزۇن يىللىق دەرەخلەرنى كۆرسەتتى، قۇمۇل ۋاڭلىرىنىڭ تارىخىنى بىر ـ بىرلەپ چۈشەندۈردى...

ئۇلار كەچكە يېقىن شەھەرگە قايتىپ كەلدى. بۈگۈنكى سايا‌ھەت جەريانىدا قاھارنىڭ ئەندىشىلىرى ئاساسەن تۈگەپ، كۆڭلى ئېچىلىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن ئۇ ئابلىزدىن ھەقىقەتەن مىننەتدار بولدى.

ئۇلار «مەشرەپ رېستورانى»نىڭ ئايرىمخانىسىغا كىرگەندە، ئۇ يەردە ئۇلارنى تۆت كىشى ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئولتۇرغانلار ئۇلار بىلەن قىزغىن ئەھۋاللاشتى. قارىغاندا ئابلىز ئۇلارغا قاھار ھەققىدە ئاللىقاچان ئۇچۇر بېرىۋەتكەن چېغى، ھەممىسىلا قاھار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندە بىر ئېغىزدىن «ئۇكام قاھار، جاپا تارتماي كەلگەنسىز» دەپ كۆڭۈل بىلدۈرۈشتى. ئارىدا ئىككىيلەن قاھارنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى تارتتى. قاھار كۆرۈشۈۋېتىپ غەلىتە غىجەك تۇتۇپ تۇرغان بىرىنىڭ ئالدىغا بېرىۋىدى، ئۇ كىشى ئىككى قولىنى ئۈياق ـ بۈياققا سۇنۇپ:

ــ قېنى بۇ ئاداشنىڭ قولى؟ يا سىز ئادىلجانىنىڭ قوشمىقىمۇ؟ ــ دېدى. قاھار چۈشەنمەي تۇرۇۋىدى، بويى تولىمۇ پاكار، سېمىزگىنە كەلگەن بىرى زىل ئاۋازى بىلەن چاقاقتەك تېزلىك بىلەن جاۋاب قايتۇردى:

ــ تولا ئادەمنى چىشلەپ تارتمىڭە، خەقنىڭ قولى قوينىڭىزدا سەيلە قىلىپ زېرىكتى شۇ تاپتا.

باشقىلار بۇ گەپلەردىن كۈلۈشتى. شۇنداللا قاھار ئەما يىگىت بىلەن پاكار يىگىتنىڭ چاقچاق قىلىشۋاتقانلىقىنى بىلدى.

ئۇلار جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئابلىز سورۇندىكىلەرنى قاھارغا تونۇشتۇردى.

ــ بۇياق،ــ دېدى ئابلىز تەمكىن، ئېغىر ــ بېسىق ئولتۇرغان يېشى چوڭراق كىشىنى كۆرسىتىپ،ــ ئەمەت «كىچىك»، ساخاۋەتچى ئاكا ئاغىنىمىز، مۇشۇ رېستورانىنىڭ خوجايىنى.

ــ بۇ كىشىنىڭ لەقىمى «ئەسرا». ئۇ قۇمۇلدىكى قەدىمىي نەرسىلەر بىلەنلا ھەپىلىشىپ يۈرگەچكە شۇنداق ئاتاپ قويدۇق. ئۆزى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ھازىر ئاساسلىقى قۇمۇلدىكى تۇرالارنى تەتقىق قىلىۋاتىدۇ.

پاكار يىگىت گەپ قىستۇردى:

ــ شۇڭا ئۇنى بەزىدە «ئەسرا تۇرا» دەپ قويىمىز. يېڭى نەرسىلەرگە ئۆچ. ئۆيىدىمۇ زامانىۋى نەرسىلەر يوق دېيەرلىك.

«ئەسرا» دېگەن ئورۇق، بۇرۇتلۇق كەلگەن كىشى ھازىر جاۋاب چاقچاق قىلدى:

ــ شۇڭا ئۆيدىكى ھەممە نەرسىنى تاشلىۋېتىپ، قەدىمىي نەرسىلەرنى ئەكىرەيمىكىن دەۋاتىمەن.

پاكار يىگىت شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك دەررۇ ھۇجۇمغا ئۆتتى:

ــ تاشلىساڭ تاشلا ئاكا، لېكىن خوتۇنۇڭ بىلەن بالاڭ قالسۇن.

سورۇندا كۈلكە كۆتۈرۈلدى. شۇنداً «ئەسرا» پاكار يىگىتنىڭ دامىغا چۈشكىنىنى بىلىپ ئۆزىمۇ كۈلۈپ كەتتى. ئەما كۈلكە تۈگىمەيلا ئەما يىگىت چاقچاقنى ئۇلىدى:

ــ جىم تۇرە ئادىلجان، «ئەسرا»نىڭ خوتۇنىنى نەگە تاشلايدىغانلىقىنى بىلۈالايلى.

سورۇننىڭ كۈلكىسى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى. كۈلكە سەل بېسىلغاندا ئابلىز تونۇشتۇرۇشنى داۋام قىلدى:

ــ بۇنىڭ بويىنى پاكار كۆرۈپ بالىمكىن دېمەڭ...

ـ يىگىتىمەن. پەرىشتىلەر بوي ھەققىدىكى كاتەكچەمنى تولدۇرۇشنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

ـ ئۆزى قىزىقچى، ناخشىدىمۇ بار. شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا ئىشلەيدۇ.

ئابلىز ئاخىرىدا ئەما يىگىتنى تونۇشتۇردى:

ـ بۇياقنىڭ ئىسمى ئىبراھىم، قۇمۇلدا ئىبراھىم «گاڭ» دەيمىز. قولىدىكىسى قۇمۇل غىجىكى. ناخشىدىكى كارامىتىنى ھازىرلا كۆرىسىز.

ـ پەرىشتىلەر مېنىڭمۇ كۆز كاتەكچەمنى تولدۇرۇشنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. ما ئادىلجاننىڭ كەينىگە تىزىلىپ قالغانىنىڭ كاساپىتى ـ دە، بۇ.

ـ ئىبراھىم «گاڭ»مۇ قۇمۇل شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا.

ـ شۇ، بىر توپ بوۋاقنىڭ ئىچىدە ئەللەي ئېيتىپ تۇغىشىپ كېتىۋاتىمەن.

ئادىلجان گەپ قوشتى:

ـ ئەللەي ئېيتىپ ئۇخلىتىپ، پېچىنىسىنى ئۆزۈم يەۋاتىمەن دېگىنە.

يەنە كۇلكە كۆتۈرۈلدى. قاھار ئۇلارنى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ غەرەزسىز چاقچىقى، يۇمۇرىستىك مىجەزى قاھاردىكى غەم ـ ئەندىشىلەرنى كۆتۈرۈپلىۋەتتى. ئۇمۇ باشقىلارغا قوشۇلۇپ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كۇلدى.

تاماق تارتىلغاندىن كېيىن ھاراق بوتۇلكىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلدى. بۇنى كۆرگەن قاھار «ئىچمەيمەن» دېگەن گەپنى قانداق دېيىشنى بىلمەي قالدى. مانا ئابلىز ئىككى رومكىغا تولدۇرۇپ ھاراق قۇيدى. ئېنىقكى، بىرى قاھارنىڭ. ئىچمەي دېسە، شۇنچە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئولتۇرۇپتۇ. بۇنچىلىك قىلغۇدەك ئۇ قانچىلىك ئادەم ئىدى ـ ھە!؟ باشقىلار قانداق قىلدى؟ ئادەم قاتاردا كۆردىمۇ؟ ئۇنىڭمۇ كۇلكە سېزىملىرى بار ئادەم ئىكەنلىكىنى يادىغا ئالدىمۇ؟ ئۇنىڭمۇ ئازابلىنىدىغانلىقىنى،

كۆڭلى يېرىم بولىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتتىمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ بۇگۈن ئۆزىنى بەكمۇ خاتىرجەم ھېس قىلدى.

قاھار رومكىغا ئىختىيارسىز قول ئۇزاتتى:

ــ رەھمەت ئابلىز ئاكا، ئاكىلار، مەن بەك خۇشال بولدۇم، بۇنداق ئېچىلىپ ــ يېيىلىپ ئولتۇرمىغىلى ناھايىتى ئۇزۇن بوپتىكەن. راستىنى دېسەم، كۆلكىنى ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قاپتىكەنمەن. بايا تىندىن تازا كۆلۈپ پۇخادىن چىقىقاندەك بولدۇم. ئەمدى ھاراقنا كەلسەك، مەن تازا ئىچەلمەيمەن. كەچۈرسەڭلار.

ــ بۇ تاغقا چىقىدىغان يا ئوت دېڭىزىغا كىرىدىغان ئىش ئەمەس. مۇچ يېگەندەك كۆزنى يۇمۇپ ئېغىزغا قۇيسىلا بولىدۇ، ــ دېدى ئادىلجان.

ــ مەن ئىچىپ ئادەتلەنمىگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇنداق يۇرگىنىم بىلەن كىچىكمىدە مېنى كېسەل چېقىۋەتكەن.

ــ ئۇنداقتا بوپتۇ، ــ دېدى ئەمەت «كىچىك»، ــ زورلىمايلى، ئىچكىنىڭىزچە ئىچىڭ.

ھاراق ئايلىنىشقا باشلىدى.

ــ ئەمدى «گاڭ» بىر مۇڭ قىلىپ بەرسۇن.

ئىبراھىم «گاڭ» غىجەكنى قولىغا ئالدى. بايا تىندىن بېرى «كۆزى كۆرمىسە مۇزىكىنى قانداق چالىدىغاندۇ؟ يا بۇمۇ چاقچاقمۇ؟» دەپ ئويلاپ ئولتۇرغان قاھار ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارىدى. ئىبراھىم «گاڭ» غىجەكنىڭ دەستىسىنى قولىقىنىڭ يېنىغا ئەكېلىپ، كامالچىسىنى تارىغا سۈركەپ تەڭشىدى، ئاندىن بارماقلىرىنى تارلار ئۈستىدە ئەركىن سۈرگىنىچە مۇزىكىسىنى باشلىدى. غىجەكتىن مۇڭلۇق قۇمۇل ئاھاڭى ياڭراشقا باشلىدى. ئاندىن ناخشا باشلىنىپ كەتتى:

بىز كىرگەن قومۇشلۇققا،
يولۋاسلار كىرەلمەيدۇ.
بىز سۆيگەن سەتەڭلەرنى،
خان ــ بەگلەر سۆيەلمەيدۇ.

ئۆينىڭ ئارقىسى خامان،
پۇر - پۇر ئۇچىدۇ سامان.
يېڭى يارنىڭ ئوتلىرى،
دوزاخ ئوتىدىن يامان.
.....

ئىبراھىم «گاڭ»نىڭ ئاۋازى ھەقىقەتەن سۆزۈك، يېقىملىق ئىدى، ئۇ ناخشىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ئېيتاتتى، قولىدىكى غىجەكنىڭ كامالچىسى تارلار ئۈستىدە تىلغا كىرگەنچە ئويناقشييتتى.

قاھار ئۇنىڭغا ھەقىقەتەن قايىل بولدى. ناخشا ئارىلىقىدىكى رومكا ئايلىنىشتا ئابلىز قاھارغا ئىبراھىم «گاڭ»نىڭ قانچىلىك جەبىر - جاپالارنى باشتىن كەچۈرۈپ مۇشۇنچىلىك سەۋىيىگە يەتكەنلىكىنى قىسقا قىلىپ سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان قاھارنىڭ بۇ تالانت ئىگىسىگە بولغان قايىللىقى تېخىمۇ ئاشتى ۋە قەلبى ئۈمىدكە، غەيرەتكە تولغاندەك بولدى.

ــ ئەمدى، مۇنۇ كىچىك «گاڭ»نىڭ پارىخىنى ئاڭلايلى، ئۇنى بۇ يەرگە بۇلماق بەرگىلى ئەكەلمىگەندىكىن،ــ دېدى ئىبراھىم «گاڭ» چېقىشىپ. شۇنىڭ بىلەن سورۇندا يەنە كۈلكە باشلاندى.

ــ بۇلماقنى ۋاقتىدا بەرمەي توقماق قىلمۇەتتىڭىز ئاكا،ــ دېدى ئادىلجانمۇ بوش كەلمەي،ــ قاھارجان، ئۆزىڭىزمۇ كۆردىڭىز، بويۇم پاكار بولغاچقا، كىشىلەر شۇنى تۈتۈۋېلىپ مەن بىلەن چېقىشىدۇ، مەنمۇ بوش كەلمەيمەن.

ــ سىزنى ئۆزىڭىزنى داڭلاپ ئېلان بېرىڭ دېمىدۇق،ــ دېدى ئىبراھىم «گاڭ».

ــ بىر كۈنى،ــ دېدى ئادىلجان،ــ بىر باشلىق: «سورۇنۇم بار، ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ بېرىڭ» دەپ سورۇنغا ئاپاردى. قايتىدىغان چاغدا ماشىنىسىدا بىر ئادەم ئارتۇق بولۇپ قالدى. باشلىق ماڭا گەپ تاشلىدى: «ئۇكام ئادىلجاننى يانچۇقۇمغا سېلىۋالسامىلا ئىش پۈتىدۇ» دېدى. مەن دەرھاللا: «ئاكا، مېنى

يانچۇقلىرىغا سېلىۋالسىلا، باشقىلار بەرگەن قىممەت پۇللۇق تاماكىلارنى نەگە سالىدىلا» دېدىم.

قاھار ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى.

— يەنە بىرنى.

— ھە، يەنە...

— ئەمدىكىسى سەل سەت...، — دېدى ئادىلجان.

— مەيلى.

— نوچىسى شۇ.

— تۇزەپ ـ ياساپ دېمەمسىز مۇنداق.

— بىر كۈنى ئايال باشلىقلار بار سورۇنغا چاقىرىپ قالدى. قارىسام ئارىدىكى مەلۇم يېزىنىڭ باشلىقى دەپ تونۇشتۇرۇلغان بىر ئورۇق ئايال پاراڭچى ئىكەن. پەيتى كەلگەندە ئۇ بويۇمنىڭ پاكارلىقىنى چىشلەپ ماڭا: «ئادىلجان بەك ئوماق ئىكەن. بولسا بۇنىقىم قىلىۋالايمىكىن» دەپ گەپ تاشلىدى. باشقىلار كۈلۈۋىدى، ئۇ ئايال كۆرەڭلەپ كەتتى. ئۇ ئايال ئورۇق بولغاندىكىن، كۆكسىنىڭ كىچىكلىكى ئايانغۇ. شۇڭا مەن شۇنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «بوپتۇ، بۇۋاقلىرى بولساموۇ بولاي، لېكىن مەن سىلىدىكى ئۇ ئىككى كىچىك ئېمىزگۈنى ئەمگەنگە تويمايمەن» دېۋىدىم، ئۇ ئايال تېقىمىغا شاپىلاقلاپ كۈلگىنىچە «ۋاي، داد» دەۋەتتى...

مۇڭلۇق، شوخ قۇمۇل ناخشىلىرى ۋە ئاچچىق ـ چۈچۈك پاراڭلار بىلەن سورۇن خېلى كەچ بولغاندا تارىدى.

ئابلىز قاھارنى ئۆيىگە ئەكەتتى.

قاھار ئۇنىڭ ئۆيىگە تولىمۇ قورۇنۇپ كىردى. ئۆي ئىچى سەل قالايمىقان بولۇپ، جىمجىت ئىدى.

— قورۇنماڭ، ئۆيدە ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىم يوق.

قاھار ئۇنىڭغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىۋىدى، ئابلىز ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن دەۋەردى:

— توغرا چۈشىنىڭ، مەن ئاجرىشىپ كەتكەن. كېيىن مىجەزىمىز كېلىشمەي قالدى. تۇرمۇشتا ئويلىمىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدىكەن.

ئۇلار يېتىپ قالدى. قاھار شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان تۇنجى قېتىم تولىمۇ ئارامخۇدا ياتقان بولسىمۇ، بىراق ئۇيقۇسى كەلمىدى. بۇگۈنكى كىشىلەرنىڭ دوستانىلىكى، قىزغىن مۇئامىلىسى، ئوچۇق - يورۇق مىجەزى ئۇنىڭ مىننەتدارلىق ھېسسىياتىنى قوزغاپ ئۇيقۇسىنى قاچۇردى. كونىلار: «بۇغداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈك بولسۇن» دەپ تولىمۇ تۇغرا ئېيتىپتىكەن. ھالبۇكى، بۇغداي نېنىڭ بىلەن بىللە بۇغداي سۆزۈكمۇ بولسا نېمىدېگەن ياخشى - ھە؟ «تۇغرا، ئادەم ياخشىلىقنى كۆزلەپ ياشىشى كېرەك ئىكەن. ئۇنداق ئادەملەر نېمىدېگەن يېقىملىق، مېھرى ئىسسىق - ھە! ھەي، بىر كۈنلەر كېلىپ ھېلىقى ئالتۇنلارنى راستلا تاپالىسام، مۇشۇنداق ياخشى كىشىلەرگە قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلسام قانداق ياخشى بولاتتى. مەن ئۇلارنىڭ ياخشىلىقىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن...»

قاھار ئاشۇنداق خىياللار بىلەن يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا ئۇخلىغان بولغاچقا، ئەتىسى ۋاقچە ئورنىدىن تۇردى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئادەمگە راھەتلىك سېزىم بېغىشلايدىغان خاتىرجەملىك تۇيغۇسى بىلەن ئۆي ئىچىگە نەزەر سالدى. ئۆي ئاددىيلا بېزەلگەن بولسىمۇ، قاھارغا ئىسسىق كۆرۈندى.

شۇ چاغدا سىرتتىن ئابلىزنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— باغرىمدا بۇقۇلداپ يىغلىساڭ ئەگەر،
يېڭى، ساپ ھاۋانى يالمار تىنىقىڭ.
كۆز يېشىڭ سەل بولۇپ ئاقسا خۇشالمەن،
ئويناپمەن، يايرايمەن، مەن بىر بېلىقىڭ.

قاھار چىقىپ كۆردىكى، ئابلىز قولىدىكى قەغەزگە يېزىلغان شېئىرنى ئوقۇۋاتقانىكەن. ئابلىز قاھارنى كۆرۈپ ئوقۇشتىن توختىدى.

— بۇ كىمنىڭ شېئىرى؟

— مېنىڭ، ئالدىنقى كۈنى يازغان. تۇزىتىش ئۈچۈن

ئوقۇۋاتىمەن. ھە، يۇز ـ كۆزىڭىزنى يۇيۇڭ، ناشتا قىلىمىز.

قاھار يۇز يۇيۇش ئۆيىگە كىردى. بايىقى قايناق ھېسسىيات ئىپادىلەنگەن مۇھەببەت شېئىرى قاھارنىڭ يۈرىكىنى تىلغاپ ئۆتتى. مۇھەببەت، مۇھەببەت... ھەممىلا ئادەم ئىنتىلگەن بىلەن ھېچكىم قانمايدىكەن. ئۇنىڭ دەردىدە بەزىلەرنىڭ كۆزى ياش بولسا، بەزىلەرنىڭ قەلبى ياش بولىدىكەن. قاھار يۈزىنى سۇغا تۇتقان پېتى تۇرۇپ كەتتى. ئۇ كىمنىڭ كۆز يېشىدا يايرايدۇ؟ زۆھرەنىڭ؟ رەيھان «چايان»نىڭ؟ يىرگىنچتىن قاھارنىڭ تېنى تىكەنلەشتى. ئىچ ـ ئىچىدىن «ئۇنتۇ، ئۇنتۇ!» دېگەن سادا ياڭرىدى. قاھار ئۇنسىز ئاھ ئۇردى.

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن،
ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى.
كۆز يېشىم دەريا بولۇپ،
بېلىقلىرىم يۇتقاي سېنى.

ئۇلار ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئابلىز قاھارنى باشلاپ ماڭدى. بۇ قېتىم قاھار «مەشرەپ رېستورانى»غا مېھمان سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى ئىشلەمچى سۈپىتىدە قەدەم تاشلىدى.

يېنىك خىزمەت، خاتىرجەم ۋە كۆڭۈللۈك تۇرمۇش، كۆپ بولمىسمۇ مۇقىم كىرىم، دوستانە مۇئامىلىلەر بىلەن بىر يىل بىلىنمەيلا ئۆتۈپ كەتتى. ئەگەر ئۆزى ئۆچۈن ۋە تۇمۇر دوختۇر ئۈچۈن قىلىدىغان ئىشلار بولمىغاندا ئىدى، قاھار بۇ يەردە مەڭگۈ تۇرۇپ قالغان بولاتتى. ئەمما قاھار ئۇ ئىشلارنى تاشلاپ قويالمايتتى.

قاھار كۆزى قىيمىغان ھالدا ئابلىزلار بىلەن خوشلاشتى. پويىز ئۇ ئىللىق چىرايلاردىن ئاستا ـ ئاستا يىراقلىدى. ئۇلاردىن ئايرىلىشقا قىيمىغان قاھارنىڭ كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش سىرغىدى: «خوش قەدىردانلار، سىلەرنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن!»

ئون يەتتىنچى باب

پويىز تۇرلۇك تۈرمۈش ھەلەكچىلىكلىرىنى ئۈستىگە يۈدۈۋالغان بىر توپ يولۇچىنى كۆتۈرۈپ ئېغىر پۈشۈلدىغىنىچە پىچان پويىز ئىستانسىسىغا كىرىپ توختىدى.

پويىزدىن ھايا‌جان ۋە يېڭىچە تۈيغۇلار بىلەن چۈشكەن قاھار پويىز ئىستانسىسىغا سېغىنىش ئىچىدە قارىدى. ئىككى يىل بۇرۇن ئۇنىڭ سەرسانلىق ھايا‌تى مۇشۇ يەردىن باشلانغان. شۇ چاغدىمۇ ئۇ قاتتىق ھايا‌جان ئىلكىدە مۇشۇ يەردە پويىزغا چىققان. مانا شۇ تاپتا ئۇ نۇرغۇن ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۆلۈم ـ كۆرۈم باغلىرىنى ئارىلاپ يەنە مۇشۇ يەردە تۇرۇپتۇ. «شۇنداق، كۆرگىنىڭدىن كۆپتۇر كۆرمىگىنىڭ، كۆرمىگەننى كۆرسەن ئۆلمىگىنىڭ»، يەنە ئىككى سائەت غەيرەت قىلىۋەتسەم تۈيۈقسىز پېتىپ بارىمەن. ئۇلار مېنى كۆرسە نېمىدەر؟ مېنى نېمىدەپ ئويلاپ قالغاندۇ؟ زەۋەرگۈلچۇ؟ ئۇ ئاچچىقلىنارمۇ؟ مەيلى نېمىلا بولسا مەن ئالدى بىلەن تۈيۈقسىز باراي، ئۇلارغا يۈزسىزلىك، ۋاپاسىزلىق قىلمىغىنىمنى ئېيتاي. ئەگەر ئۇ يەردە سادىقلار بولسا ئەھۋالنى ئېنىقلاي. خەلقىئالەم ئالدىدا ئۇلار بىلەن يۈزلىشەي. ئەگەر زەۋەرگۈللا ماڭا ئىشەنسە، ئۇنىڭغا كۆڭلۈمنى ئاشكارىلايمەن. تۇرپانغىمۇ بارىمەن. ئاپامىلارنىڭ قانداق مۇئامىلە قىلىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا سېلىپ قويۇپ زەۋەرگۈل بىلەن توي قىلىمەن...» قاھار پويىز ئىستانسىسىغا كىرىپ ـ چىقىۋاتقان پويىزلارنىڭ تۇرلۇك گۈدۈك ئاۋازلىرىغا قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ شۇلارنى ئويلىدى ۋە بۇ يەردە ئۇزاق تۇرغۇسى كەلمەي ئاپتوبۇس بىلەن پىچان بازار ئىچىگە قاراپ يولغا چىقتى.

ئۇ «كوروان» سودا بىناسىنىڭ ئالدىدا ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ

قالدى. پىچانىڭ ناھىيە بازىرى كىچىك ۋە ئاددىيلا ئىدى. كوچىلىرىمۇ مۇرەككەپ ئەمەس، ھەيۋەتلىك بىنالارمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە قاينىاق بازارمۇ بولمىغاچقا ئادەمگە بىر خىل زېرىكىشلىك تۇيغۇ بېرەتتى. قاھار شۇ يەردىكى تۆت كوچا بويىدا يەرلىك ماروزنى ۋە سوغۇق قاق سۇيى سېتىۋاتقان كىشىدىن ئاشخانا سورىۋىدى، ئۇ كىشى قولىدىكى كالتەكنى ياغاچ تۆڭدا توختاۋسىز ئايلىنىۋاتقان مۇزغا مەھكەم تىرىگىنىچە:

ــ سىچاڭغا[1] بېرىڭ،ــ دېدى. قاھار گەپنى چۈشەنمەي ئۇنىڭغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى.

ــ ئۇدۇلغا بەش يۈز مېتىردەك ماڭسىڭىز ئوڭغا بۇرۇلغان بىر كوچا بار. شۇ كوچىغا كىرسىڭىز بولىدۇ. كوچا ئېغىزىدا ناۋايخانىمۇ بار.

قاھار رەھمەت ئېيتىپ مېڭىپ كەتتى. كوچا ئالدىغا كېلىپ ئۇ يەردە ھەقىقەتەن بىر ناۋايخانىنىڭ بارلىقىنى كۆردى. يېڭىلا تونۇردىن سويۇلغان ناننىڭ مەززىلىك ھىدى ئۇنىڭ قورسىقىنى تېخىمۇ ئاچۇرۇۋەتتى.

ئۇ شۇ كوچىغا كىرىپ كۆردىكى، بۇ يەر مەخسۇس بازار ئىكەن. خۇددى تۇرپان كونىشەھەرىدىكى بازارغا ئوخشاش. ئۇششاق ـ چۈشەك نەرسىلەردىن تارتىپ، ۋېلىسىپىتكىچە، تۇخۇمدىن تارتىپ چوڭ ئاشخانىلارغىچە. قاھار تۇيۇقسىز بېرىشقا تېنەپ تۇرغاچقا كۆپ ئايلانمايلا ئالدىغا كاۋاپدان قويۇلغان كىچىك بىر ئاشخانىغا كىردى.

ــ نېمە تاماق يەيسىز؟

ــ بىر لەڭمەن، ئىككى زىخ كاۋاپ.

بىر ئازدىن كېيىن تاڭجاڭ يەنە كەلدى:

ــ نېمە سەي؟

ــ لازا ـ گۆش بولسۇن.

---

① سىچاڭ ــ بازار دېگەن مەنىدە.

تاڭجاڭ كەتتى. قاھار چىنىدىكى قىزىق چاينى پۈۋلەپ تۇرۇۋىدى، تاڭجاڭ يەنە كەلدى:

ــ كاۋاپقا لازا سالمەنمۇ؟

ــ ياق، سالماڭ.

ــ لازا سالمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟

بۇ سوئالدىن ئاچچىقى كەلگەن قاھار بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈردى ۋە تونۇش چىرايىنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ تولا سوراۋەرسەم خاپا بولماڭ، مېھمان، ــ دېدى تاڭجاڭ خجىللىق بىلەن، ــ ئاۋازىڭىز تونۇشلا بىلىنىپ، بىرسىگە ئوخشىتىپ... شۇڭا كۆپ سوراپ قويدۇم. خاپا بولماڭ.

تاڭجاڭ كەينىگە يېنىۋىدى، ھاياجاندىن ئۆزىنى ئاران بېسىۋالغان قاھار سورىدى:

ــ كىمگە ئوخشاتتىڭىز؟

ــ بولدى، بۇ گەپنى دېمىگەن بولاي. ئەستا، مۇشۇ ئاغزىمنى...

ــ كېرەك يوق، دەۋېرىڭ.

ــ خاپا بولماڭ، تامىقىڭىزنى ئېلىپ چىقاي...

ــ ياق، گەپنىڭ ئۇچىنى چىقارغاندىكىن، ئايىغىنىمۇ دەڭ.

تاڭجاڭ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ كەتتى:

ــ راستىنى ئېيتسام... سىز بىر ئاغىنەمگە بەك ئوخشايدىكەنسىز.

ــ كىمگە؟

ــ ئەستا... خاپا بولماڭ، ئۇ دوستۇم بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن.

تاڭجاڭ شۇنداق دەپلا ئالدىراپ كەينىگە ياندى.

ــ ئەنۋەر، ــ دېدى قاھار كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئۇ ھەقىقەتەن بىر ۋاقىتلاردا ئاشخانا ئېچىش ئۈچۈن پىچانغا كەتكەن ئەنۋەر ئاتا ئىدى.

بۇنى ئاڭلىغان تاڭجاڭ «شارتلا» قىلىپ كەينىگە بۇرۇلدى ۋە قاھارنىڭ كۈلۈپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئىتتىك ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى:

ـــ سىز... سىز... قەيسەرمۇ؟

«قەيسەر» دېگەن ئىسىمنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ بۇ ئىسىمنى ئاڭلىمىغىلى، ئىشلەتمىگىلى قانچە ئۇزۇن بولغان ـ ھە؟

قاھارنىڭ چىرايىدىكى جىددىي ئۆزگىرىشلەرنى كۆرگەن ئەنۋەر ئاتا بىر نەرسىنى پەملەپ ئۇنى يانداكى ئۆيگە ئىشارە قىلدى.

ئۆيگە كىرىپ ئۇلار ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

ـــ سەن راستتىنلا قەيسەر شۇمۇ؟ ـــ ئەنۋەر ئاتا قايتا ـ قايتا شۇنداق دەپ سورىدى ۋە ھەربىر سورىغاندا قاھارنىڭ يۈزىگە سىنچىلاپ قارىدى.

ـــ مەن شۇ. لېكىن ھازىرقى ئىسمىم قاھار، ـــ دېدى قاھار ئاخىر بولماي.

ـــ راستتىنى دېسەم نەچچە يىل بۇرۇن سېنى ئۆلۈپ كېتىپتۇ، دېگەن خەۋەر تارقىلىۋىدى، مەن ئىشەنمىگەنىدىم. ئەمما سېنىڭ دېرىكىڭ بولمىغاندىكىن، بەك ئىچىم پۇشقانىدى. ئېيتە، نەلەردە يۈردۇڭ؟

قاھار بىر قىسىم سىرلارنى يوشۇرۇپ، قالغان ئەھۋاللارنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى. قاھارنىڭ بايانلىرىنى ئاڭلىغانچە ئەنۋەر ئاتىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. بولۇپمۇ ئۇ رەيھان «چايان» ھەققىدىكى بايانلارنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى.

ـــ سەنچۇ؟ بۇ ئاشخانىدا تاڭجاڭلىق قىلىۋاتامسەن؟

ـــ گېپىڭمىغۇ توغرا. ھازىر مەن، ھەم تاڭجاڭ، ھەم ئاشپەز، ھەم ئاشخانىنىڭ ئىگىسى. بىر شاگىرت ئاشپىزىم، بىر كۆتكۈچىم بار. قانداق قىلىمەن ئاداش، كۆچۈم مۇشۇنداق كىچىك ئاشخانا ئاچىدىغانغا ئارانلا يەتتى. «ھالىڭغا بېقىپ ھال تارت، خالتاڭغا بېقىپ ئۇن تارت» دېگەن شۇ.

ـــ ئۇنداق قاقشاپ ئولتۇرغۇچە، چوڭراق ئاشخانا ئاچساڭ بولمامدۇ.

ـــ شۇنىڭغا نەدە پۇل؟ بولمىسا ئوتتەك ئاچقۇم بار.
ـــ ئۇ كۈنلەرمۇ بولۇپ قالار.
ـــ مەنمىغۇ تىلەپلىۋاتىمەن.
شۇ چاغدا بىر قىز كىرىپ تاماقنىڭ تەييار بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئەنۋەر ئاتا چىقىپ كەتتى ۋە بىر تەخسە لەڭمەننى ئېلىپ كىردى.
ـــ ئالدى بىلەن تاماق يە. سەن يېگەچ تۇر، مەن سىرتقا چىقىپ كىرەي.
قاھار تاماقنى يەپ بولغۇچە ئەنۋەر ئاتا ئون زىخ كاۋاپ، بىر لېگەن پىشىق گۆش ۋە بىر بوتۇلكا ھاراقنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.
ـــ توۋا، ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ. راست سەن شۇمۇ ـ ئەمەسمۇ؟ سەن بىلەن بىر پاراڭلىشىپ باقاي.
ئەنۋەرنىڭ ئۇچرىشىپ قالغىنىدىن خۇش بولۇپ، بەزى ئىشلارنى كۆڭلىگە پۈككەن قاھار ئارتۇقچە قارشىلىق قىلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئەينى ۋاقىتتا ئېغىر كۈنگە قالغاندا مۇشۇ ئەنۋەر ئاتا ئۇنىڭغا باشپاناھ بولغان، ئۇنىڭغا دوستلۇق قولىنى سۇنغان. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن سىرداشماي كىم بىلەن سىردىشىدۇ؟
گۈڭۈر ـ مۈڭۈر پاراڭ بىلەن ھاراق ئايلىنىشقا باشلىدى.
ـــ تۈرپانغا بېرىپ تۇرۇۋاتامسەن؟ـــ دەپ سوردى قاھار مەقسىتى بويىچە تۇرپاندىكى ئىشلارنى بىلىشكە ئالدىراپ.
ـــ يىلدا بىر نەچچە قېتىم بارىمەن،ـــ دېدى ئەنۋەر ئاتا قاھارنىڭ خېلى ئىچكىنىنى، بۇرۇنقىغا قارىغاندا سۆزمەن بولۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ،ـــ تۈرپاندا ھازىر جىق ئۆزگىرىشلەر بولۇپ كەتتى. يوللار ئۆزگەرتىلدى، بىنالار سېلىندى. خەلق مەيدانىنى بىلىسەن، ھازىر ئۇ يەر تۈزلىنىپ يېڭىچە بىر مەيدان ياسىلىۋاتىدۇ. كېيىنچە ناھايىتى چىرايلىق بولۇپ كەتكۈدەك. پۈتۈن شىنجاڭدا ئۇنىڭدەك مەيدان يوق دەيدۇ.

هازىر شەھەر يولىدىكى ئېگىز تېرەكلەر كېسىپ تاشلاندى. خەلق كىنوخانىسى هازىر تاشلىنىپ قالدى...

قاھارنىڭ كۈتۈۋاتقىنى ئۇ ئۇچۇرلار ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇ تاقەتسىزلىنىپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ۋە تولىمۇ تەستە بىر سۆزنى ئېغىزىدىن چىقاردى:

ــ ئاپامنى كۆرۈۋاتامسەن؟

ئەنۋەر ئاتا چۆچۈپ ئۇنىڭغا قارىدى ۋە بىر هازاغىچە شۇنداق تۇرۇپ قالدى.

ــ نېمىلا بولسا مەيلى، ئاداش، ماڭا ئۇ يەردىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بەر. ئەگەر سەن بۇ يەردە ماڭا ئۇچرىشىپ قالمىغان بولساڭ مەن بەربىر تۇرپانغا باراتتىم،ــ دېدى قاھار قەتئىيلىك بىلەن.

ــ بولىدۇ، ئاداش، لېكىن تۇرپانغا بارغىنىڭ بىلەنمۇ ئاپاڭ بىلەن كۆرۈشەلمەيتتىڭ،ــ دېدى ئەنۋەر ئاتا،ــ سەن يوقاپ كەتكەندىن كېيىن سېنى ئىزدەپ نۇرغۇن پاتىپاراقچىلىق بوپتۇ. هەتتا ساقچىغىمۇ مەلۇم قىپتۇ. لېكىن سېنىڭ هېچبىر ئۇچۇرۇڭ بولماپتۇ. ئاپاڭ شۇ سەۋەبلىك داۋۇت بىلەن خېلى جېدەللىشىپتۇ. كېيىن كىم تاپقان گەپكىن، سېنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىك خەۋىرىڭ تارقىلىپتۇ. نۇرغۇن كىشىلەر بۇنىڭغا ئىشىنىپمۇ قاپتۇ. ئەمما ئاپاڭ ئىشەنمەي خېلى ئىزدەك ـ سورىقىنى قىپتۇ. ئاردىدىن يېرىم يىلدەك ئۆتۈپ داۋۇتنىڭ خىزمىتى ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ، ئاپاڭلار ئۇرۇمچىگە كۆچۈپ كېتىپتۇ. ئاڭلىسام داۋۇتنىڭ بىشىم قىزى سەلىمە نەچچە قېتىم تەكرار ئىمتىهان بېرىپ شىئەنىدىكى بىر مەكتەپكە ئۆتۈپتۇ. چوڭ قىزى گۈلشەن بولسا تۇرپان تېببىي مەكتەپتە ئوقۇپ، هازىر يار يېزىلىق خەلق دوختۇرخانىسىدا ئىشلەۋېتىپتۇ. قالغان ئىشلارنى ئۇقمايمەن، ئاداش. تۇۋا، نېمىلا بولسا ساق ـ سالامەت تۇرۇپسەن.

قاھار چوكىنى تۇتقىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ باشقا ئىشلار بىلەن ئانچە كارى بولمىدى. پەقەت ئاپىسى هەقىقىدىكى

گەپكىلا قىزىقتى. ئاپىسىنىڭ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى، كۆز يېشى قىلغانلىقىنى، زەھەرخەندە داۋۇت بىلەن قورقۇپ ـ تىتىرەپ تۇرۇپ تاكاللاشقانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا تىرىشتى. «ئاپا، ئەمدى نەدە يۈرۈيدىغانسەن؟ مەن ساڭا شۇنچىلىك تەشنا بولغانىدىم. كىچىكىمدە پەقەت ساڭا ئېرىشىشىنىلا، سېنىڭ بىلەن بىرگە ئۆتۈشىنىلا ئويلايتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىگە رازى ئىدىم. ئەمما مەن ساڭا قانمىدىم. سەنمۇ مېنى ئاخىرىغىچە باغرىڭغا باسالمىدىڭ. لېكىن ھەرنېمە بولسا مېنى ئەسلەپسەن، ماڭا چىدىماپسەن، مېنىڭ ئۈچۈن ئازابلىنىپ، داۋۇتتىن ئازار يەپسەن. رەھمەت ئاپا! بىر كۈنلەر كېلىپ نېمىشقا كىچىكىمدە داۋۇتنىڭ كۆزىگە قاراپ، مېنى قانات ئاستىڭغا ئالالمىغىنىڭنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە پۇرسەتمۇ بولار. ئاپا، مەن سېنى چوقۇم ئىزدەپ تاپىمەن. ھەقىقىي ئانا ـ بالا بولۇپ ياشايمىز...» قاھار ئىختىيارسىز شۇلارنى ئويلىدى.

قاھارنىڭ جىمىپ كەتكىنىنى كۆرگەن ئەنۋەر ئاتا: «بەزى گەپلەرنى ئالدىراپ دەپ سېلىپ ئۇنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ قويدۇمۇ، نېمە؟» دەپ ئويلاپ:

ــ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ئاداش. بۇ جاھاندا بىرىمىز ئاتا مېھرىگە، يەنە بىرىمىز ئانا مېھرىگە زار بولۇپ ياشايدىكەنمىز. لېكىن ئۇنىڭغا ئادەم ئۆلۈپ قالمايدىكەن. مانا مەنمۇ بۇرۇن ھەرقانچە قاقشىساممۇ يەنە بىر ئوبدان ياشاۋاتمايمەنمۇ؟ بەزىدە ئادەم ئۆزىنىمۇ ئويلاشنى ئۆگىنىۋېلىشى كېرەككەن. شۇ چاغدا بەزى ئادەملەرگە شۇنچىلىك كۆڭۈل تارتىپ ياشاپ كەتكىنىڭنىڭ ئارتۇقچە بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمىدىكەنسەن، ــ دەپ تەسەللى بەرگەن بولدى.

ــ ياق، مەن ساڭا ئوخشىمايمەن، ــ دېدى قاھار ئېغىر «ئۇھ» تارتىپ بېشىنى چايقاپ، ــ بولدى ئاداش، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى. ئۆزۈمنىڭ ئويلىغىنىم بار.

ئۇلار ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇپ يەنە ئىككى رومكىدىن ئىچىشتى.

ـــ ئەمدى نېمە قىلاي دەيسەن؟ـــ سوردى ئەنۋەر ئاتا.

ـــ ئەتە تۈيۈققا باردىمەن. بېرىپ ھېممەت ئاكاملارنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرمىسام بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەردە قىلىدىغان باشقا ئىشلىرىمۇ بار. ئاندىن قىلغۇدەك ئىش بولسا قىلارمەن. يا بۇرۇنقىدەك ساڭا يارەملىشىپ ئاشخاناڭدا ئىشلەرمەن،ـــ دېدى قاھار.

ـــ ھە راست،ـــ دېدى ئەنۋەر ئاتا بىر نەرسىنى يادىغا ئېلىپ،ـــ ئاشخانامدا ئىشلەۋاتقان كۈتكۈچى قىزمۇ تۈيۈقلۇق. ئائىلىسىدە قىيىنچىلىق بولغاچقا بۇ يەرگە ئىش ئىزدەپ چىقىپتىكەن. بىر تونۇشۇم باشلاپ كېلىۋىدى، قارىسام قولى خېلى ئەپلىك. شۇڭا ئېلىپ قالغانىدىم. شۇ قىزدىن ئەھۋال ئۇقۇشۇپ باقامسەن ـ يە؟

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. ئەنۋەر ئاتا چىقىپ كېتىپ مۇلايىم بىر قىزنى باشلاپ كىردى.

ـــ قېنى ئولتۇرۇڭ،ـــ دېدى قاھار. قىز كاڭنىڭ بۇرجىكىدە قورۇنۇپقىنە ئولتۇردى.

ـــ سىز تۈيۈقتىنمۇ؟ـــ سوردى قاھار. قىز بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــ مېنى تونۇدىڭىزمۇ؟ـــ يەنە سوردى قاھار. قىز قاھارغا قارىدى ۋە يەنە ئىتتىك تۆۋەنگە قارىۋېلىپ بېشىنى چايقىدى.

ـــ سىز تۈيۈق نەدىن؟

ـــ مازار ئالدىدىن.

ـــ ھېممەت نەنسەنچىنى تونۇمسىز؟

ـــ تونۇيمەن. قىزى زەۋەرگۈل مۇئەللىم لىڭسى[1] مۇئەللىم بولغاندا بىزگە بىر مەۋسۇم ئەدەبىيات دەرسى بەرگەن.

زەۋەرگۈلنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ قالدى. شۇ ھامان مۇلايىم، قىزغىن، يېقىملىق بىر سىيما ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان بولدى.

---

① لىڭسى ـــ ۋاقىتلىق دېگەن مەنىدە.

ــ زەۋەرگۈل مۇئەللىم ھازىر نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ــ سورىدى قاھار ئۆزىنى تەستە بېسىپ.

قىز بىردە قاھارغا، بىردە ئەنۋەر ئاتىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ــ بۇ ئاغىنەم ھېلىقى ھېممەت ئاكىنىڭ تۇغقىنى بولىدۇ. ئۇلار كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغان. بۈگۈن ئىزدەپ ماڭغانىدى. ئالدىنئالا سىزدىن ئەھۋال ئۇقۇپ باقىلى دېگەن،ــ دېدى ئەنۋەر ئاتا دەرھاللا.

ــ بىچارە مۇئەللىمگە بەك ئۇۋال بولدى،ــ دېدى قىز ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك تەلەپپۈزدا،ــ مۇئەللىمنىڭ ئىشىنى ھازىر مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ. يۈرتتا سادىق «كۆلى» دەپ بىر سودىگەر بار ئىدى. ئۇنىڭ مۇئەللىمگە كۆڭلى بار ئىكەنىدۇق. لېكىن مۇئەللىم ئۇنىڭغا ماقۇل دېمەپتىكەن. كېيىن بىلسەك، مۇئەللىمنىڭ ئەسلىدە ئۆيىدە داۋالانغان تۇغقىنىغا كۆڭلى بار ئىكەنىدۇق.

بۇنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ يۈرىكىگە ئاچچىق سانجىلدى.

ــ سادىق «كۆلى» كۆلىغا ئۇزۇم سودىسى قىلغىلى ماڭغانىدا، نېمىشقىكىن، مۇئەللىمنىڭ ھېلىقى تۇغقىنىمۇ ھەمراھ بولۇپ بېرىپتۇ. كېيىن سادىق «كۆلى» يەنە بىر ھەمراھى بىلەن قايتىپ چىقىپتۇ. مۇئەللىم بىلەن ئاتىسى سادىق «كۆلى»نىڭ يېنىغا بارسا، تۇغقىنىنى «ئۇزۇممىزنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى، بەك يۇزسىز ئادەم ئىكەن» دەپتۇ.

ــ ۋۇ، مۇناپىق! ــ قاھار ئاچچىقى بىلەن شىرەگە مۇشتلىدى. بۇنىڭدىن بەك قورقۇپ كەتكەن قىز سۆزدىن چىپچىدە توختىدى.

ــ خاپا بولماڭ، سىڭلىم، سۆزلەۋېرىڭ،ــ دېدى قاھار بىر رومكا ھاراقنى گۈپپىدە ئىچىۋېتىپ.

ــ بىراق، مۇئەللىم بىلەن ئاتىسى ئۇ تۇغقىنىنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىگە ئىشەنمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىچكىرىگە باردىغانلارغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ تۇغقىنىنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىنى قىلىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئۆزلىرىمۇ ئىشەنچ بىلەن

كۆتۈپتۇ. بىراق يېرىم يىلغىچىمۇ تۇغقىنىنىڭ خەۋىرى بولماپتۇ. ئۇ كىشى تۇرپانلىق ئوخشايدۇ، مۇئەللىمنىڭ ئاتىسى تۇغقىنىنى ئىزدەپ تۇرپانغىمۇ بېرىپتۇ. شۇ ئارىدا سادىق «كۆلى» ئارىغا ئادەم قويۇپ زەۋەرگۈلنى توي قىلىشقا قىستاپتۇ. ئىشقىلىپ سادىق «كۆلى» پۈلىغا تايىنىپ زەۋەرگۈلنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوستلىرىنى ئارىغا سېلىپ ئۇنىڭغا بېسىم ئىشلىتىپتۇ. ئاخىر مۇئەللىم سادىق بىلەن توي قىلدى.

قاھارنىڭ مۇشتلىرى تۇگۈلدى. ھەممە ئىشنى پەملەپ بولغان ئەنۋەر ئاتا ئۇنىڭ قولىنى چىڭىدە تۇتۇۋالدى ۋە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ ئۇنىڭغا سۇندى. تاماكا چېكىپ ئادەتلەنمىگەن قاھار تاماكىنى كۆچەپ شوراشقا باشلىدى. شۇ تاپتا ئۇ تاماكا ئىسىنىلا ئەمەس، تېزەك ئىسى بولسىمۇ شوراۋېرەتتى. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەيتتى.

ــ دېگەنبىلەن ئۇلارنىڭ تويى ناھايىتى كاتتا بولدى. سادىق «كۆلى» باي بولغاچقا، مۇئەللىمگە ئالتۇن جابدۇق بىلەن كىيىم دېگەننى تازا ئاپتۇ. نۇرغۇن قىزلار ھەسەتتىن كېسەل بولۇپ قالغىلى تاس قالدى. تويىنى بىزمۇ بېرىپ كۆردۇق. مۇئەللىمنى شەھەردىن ئەكەلگەن كاتتا پىكاپتا كۆچۈردى. تويدا تېخى داڭلىق ناخشىچىلارمۇ كېلىپ ناخشا ئېيتتى. ئاڭلىساق، ئۇلارنىڭ تويى بولۇپ نەچچە ئايدىن كېيىن سادىق «كۆلى» مۇئەللىمنى بوزەك قىلىپ ئارام بەرمەپتۇ. ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ قالسىلا مۇئەللىمنى ئۇرغۇدەك. ئېرىنىڭ ھاقارىتىگە چىدىمىغان مۇئەللىم نەچچە قېتىم يامانلاپ كەپتۇ. ھەتتا ئاجرىشىپ كەتمەكچىمۇ بوپتۇ. بىراق مۇئەللىم ئېغىر ئايال بولغاچقا يەنە سادىق «كۆلى»نىڭ ئۆيىگە كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ. بالا تۇغۇلغاندىن كېيىن سادىق «كۆلى» ئانا ـ بالىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كۇن بويى مەست يۈرىدىغان، يوچۇن ئادەملەر بىلەن ئۆيىدە كېچىچە ھاراق ئىچىدىغان بولۇۋاپتۇ. تېخى تولۇق ئەسلىگە كېلىپ بولالمىغان بىچارە مۇئەللىمنى شۇ

مەستلەرگە كېچىچە تاماق قىلىشقا مەجبۇرلاپتۇ. ھالىدىن كەتسە ئادەملەرنىڭ ئالدىدىلا دۇمبالاپتۇ. بەزىدە تېخى شەھەردىن ئالا ـ بۇلماچ كىيىنگەن قىزلارنى باشلاپ كېلىپ، مەھەللىنىڭ سازەندىلىرىنى يىغىۋېلىپ تاڭ ئاتقۇچە مەشرەپ قىلدىكەن. سازەندىلەرنىڭ دېيىشىچە، سادىق «كۇلى» ئۇ قىزلار بىلەن ناشايان ئىشلارنى قىلىدىكەن. بۇ ئىشلار كېسەلچان مۇئەللىمگە بەك ئېغىر كېلىپ تۇگىشىپلا كېتىپتۇ. مۇئەللىمنىڭ بالىسى ئالتە ئايلىق بولغاندا، سادىق «كۇلى» مۇئەللىمنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ھازىر ئۇلار ئاجرىشىپ مۇئەللىم بالىسى بىلەن يالغۇز تۇرۇۋاتىدۇ.

«مۇئەللىم بالىسى بىلەن يالغۇز تۇرۇۋاتىدۇ» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك بولغان قاھار لەۋلىرى تىترىگەن ھالدا ئارانلا سورىدى:

ــ ھېمىت... ئاكامچۇ؟

ــ باشقىلارنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ يۈرگەن ئادەم قىزىنىڭ تارتىۋاتقان خورلۇقلىرىنى كۆتۈرەلمىدىمۇ قانداق، كېسەل بولۇپ يېتىپ قالدى. كېيىن سادىق «كۇلى» ھەددىدىن ئېشىپ مۇئەللىمنىڭ ئۆيلىرىدىمۇ مۇئەللىمنى ئاتىسىنىڭ كۆزىچىلا دۇمبالايدىغان بولۇۋالغاندىن كېيىن مۇئەللىمنىڭ ئاتىسى ئۆلۈپ كەتتى. كىشىلەر ھېمىت ئاكىنى «ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلۈپ كەتتى» دېيىشىدىغۇ.

قاھارنىڭ كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلدى: «ئاھ خۇدا!! ئۇلارغا نېمە كۇنلەرنى كۆرسەتكەنسەن؟ شۇنچىلىك ئاق كۆڭۈل ئادەملەرمۇ شۇنچىۋالا ئازابلارنى تارتامدۇ؟ شۇنچىۋالا كۆرگۈلۈكلەرنى كۆرەمدۇ؟ ھەممىسى مېنىڭ كاساپىتىمدىن بولدى. مەن ئۇلارغا قانداقمۇ يۈز كېلەلەيمەن؟...» قاھار ئۆزىنىڭ پۈل تېپىش ئۇچۇن شىئەنگە بارغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلدى، ئۆزىنى ئۆزى ئەيىبلەپ، ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ كەتتى.

ــ ھازىرچۇ؟ زەۋەرگۈلىنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ــ تەستە سورىدى قاھار.

— بالىسى بىلەن سېرىقتال كۈن كەچۈرۈۋاتىدۇ. سادىق «كۈلى» ئاجراشقاندىن كېيىن ئۇلارنى تاشلاپلىۋەتتى. ھازىر شەھەردە ئەسكى سودىلارنى قىلىپ يۈرگۈدەك. يۈرتقىمۇ ناھايىتى ئاز كېلىدۇ. ئاڭلىسام ھازىر ئۇنىڭدىن ئاپىسىمۇ قاقشاپ يۈرگۈدەك. خىروئىن دېگەن قىممەت پۇللۇق تاماكىنى چېكىپ ئۆيىنىڭ ئىقتىسادىنى تۈگىتىۋېتىپتۇدەك.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. ئەنۋەر ئاتا ئىشارەت قىلىۋىدى، قىز چىقىپ كەتتى.

— يۈر، ئاداش، ئۆيگە بېرىپ ئارام ئالايلى.

— ياق، مەن ياتاقتا ياتىمەن.

— ئۆيۈم كەڭتاشا...

— بولدى، ياتاقتا ياخشىراق ئارام ئېلىۋېلىپ، ئۆيۈڭگە ئەتە بارىمەن.

— چاتاق يوقتۇ؟

— خاتىرجەم بول. نى ـ نى ئېغىر كۈنلەرنى كۆرۈپ ھېچنېمە بولمىغان ئادەم مەن. ئوبدان ئارام ئېلىۋالسام ياخشى بولۇپ كېتىمەن.

— ئۇنداق بولسا بوپتۇ. يۈر، ئۆينىڭ يېنىدىلا بىر ياتاق بار. سېنى شۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويايى.

قاھار بېشىنى نەچچە قېتىم سوغۇق سۇدا يۇيۇۋېتىپ كىرىپ ياتتى. ئۇ ھېممىت نەنسەنچىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن زەۋەرگۈلنىڭ كۆرۈۋاتقان كۈنگە ھەقمەتەن ئېچىندى. ئۇلارنىڭ بۇ كۈنگە قېلىشىدا ئۆزىنىڭ چوڭ مەسئۇلىيىتى بار دەپ ھېسابلاپ بەك ئازابلاندى. «مەن ئىشلىرىمنى ئىزغا سېلىۋېلىپ، زەۋەرگۈل بىلەن بالىسىنىڭ ھالىدىن چوقۇم ياخشى خەۋەر ئالىمەن، ئۇلارنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ھەسسىلەپ قايتۇرىمەن» قاھار شۇنداق ئويلاپ ئۆزىنى ھەرقانچە بەزلەپ باققان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىنى ئەيىبلەشتىن پەقەت خالىي بولالمىدى.

سادىقنى يادىغا ئالغاندا بولسا غەزەپتىن چىشلىرى غۇچۇرلىدى: «ئەسلىدە ماڭا دۇشمەنلىك قىلىپ، يۈرتقا بارغاندا ماڭا تۆھمەت

قىلىپ، يوق گۇناھنى ئارتىپ قويۇپسەن ـ دە! مەن ئەمدى بىلدىم، سەن زەۋەرگۈلگە ئېرىشىش ئۈچۈن رەزىل پىلان تۈزۈپ، مېنىڭ پۇل تېپىش ئارزۇيۇمدىن پايدىلىنىپ مېنى قىلتاقتا دەسسىتىپسەن. ماڭغۇ مەيلى، زەۋەرگۈل بىلەن ھېمىت ئاكام گۇناھسىز ئىدىغۇ! نېمىشقا ئۇلارنى نابۇت قىلىسەن؟ ھەي سادىق، ھەي سادىق، سەن نېمانچە رەزىل، نېمانچە قارانىيەت! مەن سەندىن بۇ ھېسابنى ئالماي قويمايمەن. بۇ كۈن ھامىنى كېلىدۇ. شۇ كۈن كەلگەندە قېنى نېمە دەيسەنكىن؟ سېنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىڭگە بىرمۇبىر ھېساب بەرمىگىنىڭنى بىر كۆرەي. سەن ئالدىرىماي تۇر!»

تۇرلۇك خىياللار بىلەن قاھارنىڭ پەقەت ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇنىڭ قۇمۇلدىن كەلگۈچە قىلغان پىلانلىرىنىڭ ھەممىسى قالايمىقان بولۇپ كەتكەن بولغاچقا، ئەمدىكى قەدەمنى قانداق بېسىش كېرەكلىكىنى ياخشى ئويلىنىۋالمىسا بولمايتتى. «ئەمدى تۇيۇقسىز بارغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟ مەن مۇشۇ ھالىم بىلەن زەۋەرگۈلگە نېمە قىلىپ بېرەلەيمەن؟ سادىققا نېمە دېيەلەيمەن؟ تۇغرا، ئەمدى ئالدى بىلەن ئالتۇنلارنى تاپاي، ئۇنى پۇلغا ئايلاندۇراي. تۆمۈر ئاكامنىڭ ۋەسىيىتىنى ئورۇندايلا. ئاندىن قالغان ئىشلارنى پۈتتۈرەي...» ئاخىر قاھار ئاشۇنداق قارارغا كەلدى. لېكىن ئالتۇنلارنى قانداق تاپىدۇ؟ شۇنداقلا بېرىپ مازاردىكى قەبرىنى كولايدىغان بولسا ئۆزىنى بالاغا تىقمىنى شۇ ئەمەسمۇ؟

بۇ ئىشتا قاھارنىڭ بېشى قاتتى. «قانداق قىلسام ئۇ ئالتۇنلارنى بىخەتەر ئەكېلەلەيمەن؟» دېگەننى ئويلاپ تۇزمىگەن پىلانى، ئويلىمىغان چارىسى قالمىدى. ئەمما پىلان، چارىلىرىنىڭ بىرىمۇ ئۆزىگە يارىمىدى.

ئۇ يېتىپ ئويلاندى، ئويلىنا ـ ئويلىنا زەۋەرگۈل ئوقۇپ بەرگەن تۇيۇقتىكى ئەسھابۇلكەف ھەقىقىدىكى ماتېرىيال يادىغا كەلدى. شۇ چاغدا زەۋەرگۈل: «بۇ مازارنى تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن شۇنچە يىراق يەرلەردىن نۇرغۇن كىشىلەر كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا چاچ ـ ساقاللىرى ئۆسكەن سوپى ـ دەرۋىش سىياق

تىلەمچىلەر كۆپرەك» دېگەنىدى. زەۋەرگۈلنىڭ بۇ گېپىي يادىغا يېتىش بىلەن قاھارنىڭ كۆز ئالدى «پاللىدە» يورۇپ كەتكەندەك بولدى. «توغرا، مەنمۇ ساقال ـ بۇرۇتۇمنى ئۆستۈرۈپ دەرۋىشلەردەك، تىلەمچىلەردەك ياسىنىپ، شۇ مازارنى تاۋاپ قىلىپ بارغان بولاي. بۇنىڭدا مازاردا ئۇزۇن تۇرالمىغۇدەكمەن، باشقىلارمۇ مېنىڭدىن گۇمانلانمىغۇدەك...» بۇ پىلاندىن قاھار ئىنتايىن خۇش بولۇپ كەتتى. ئارقىدىنلا يەنە غەم باستى: «چاچ ـ ساقالنى قانداق قىلىمەن؟ ئۇنى بىر كېچىدىلا ئۆستۈرۈۋالغىلى بولمىسا... ھەي، خىلۋەت بىر يەر بولغان بولسا، ئىشلەمچىلىك قىلىپ جان باققاچ چاچ ـ ساقاللىرىمنى ئۆستۈرۈۋالغان بولسام... توغرا، تولا كېچىكتۈرمەي، ئەتىدىن باشلاپلا ئاشۇنداق يەرلەردىن ئىش ئىزدەي...»

مانا ھالقىلىق پەيتلەردىمۇ يەنە زەۋەرگۈلنىڭ ياردىمى تېگىۋاتىدۇ. بۇنى ئويلىغان قاھار زەۋەرگۈلنىڭ ئېغىر كۈنلەرنى باشتىن ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى يادىغا ئېلىپ كۆڭلى بۇزۇلدى.

※ ※ ※

ئاخشىمى خېلى كۆپ ھاراق ئىچكىنىگە ۋە شۇنچە كەچ ياتقىنىغا قارىماي قاھار ئەتىسى ئورنىدىن ئەتىگەن تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىگە ئالدىرايتتى. ئۇنىڭ پىلانى قانچىكى تېز ئەملگە ئاشسا زەۋەرگۈلنىڭ ئازاب تارتىدىغان ۋاقتى شۇنچە ئاز بولىدۇ!

ناشتىدىن كېيىن ئەنۋەر ئاتا يەنە سورىدى:

ــ ئەمدى نېمە ئىش قىلاي دەيسەن؟

ــ ئەسلىي تۇيۇققا باراي دەپ ئويلىغانىدىم. ئاخشام كۈتكۈچى قىزنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ، راستتىنى ئېيتسام، ئۇ يەرگە بېرىشتىن كۆڭلۈم سوۋۇپلا كەتتى.

ــ مېنىڭچە، يەنىلا بېرىپ باققىنىڭ تۈزۈك. بەلكىم ئۇ قىز ئەھۋاللارنى تازا تولۇق بىلمەس.

ــ ياق، ئاداش، مەن ئۇ قىزنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمىدىم. زەۋەرگۈل بىلەن ھېمىت ئاكامنى قانچىلىك بىلسەم، سادىق دېگەن مەلئۇننىمۇ شۇنچىلىك بىلمەن. ئۇ ئۇنچىلىك ئىشلارنى يۈرىكى مېتىمۇ قىلماي قىلالايدۇ. ئۇنىڭمۇ ھېساب بېرىدىغان ۋاقتى بولار.

ــ ئۇنداق بولسا بوپتۇ. ئۆزۈڭ دېگەندەك ماڭا يارەملەش.

ــ مېنى بۇنىڭغا سايە قىلما، ئاداش، ئادەملەردىن رايىم يېنىپلا كەتتى. بولسا ھېچكىم يوق يەردە بىر نەچچە ئاي ياشاپ باقسام دەپ ئويلاۋاتىمەن.

ــ چاقچاق قىلما، ــ دېدى ئەنۋەر ئاتا.

ــ چاقچاق ئەمەس، ئۆزۈم خان، ئۆزۈم بەگ بولۇپ بىر مەزگىل ياشىغۇم كېلىۋاتىدۇ. ئۆزۈڭ بىلىسەن، تولا تاسقىلىپ تويۇپ كېتىپتىمەن. ئۇھ دەپ ئارامخۇدا ياشاپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ.

ــ گېپىڭ راست بولسا ئۇنداق يەرمۇ تەييار.

ــ راست ئاداش، شۇنداق يەر بولسا تاپقىنە، قانچە يىراق بولسا، قانچە ئادەم ئاز بولسا شۇنچە ياخشى.

ــ مەن راست گەپ قىلىۋاتىمەن قەيسەر، ياق، نېمە؟ قاھار.

قاھار دوستىنىڭ راست ئېيتىۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ دەققىتىنى يىغدى.

ــ ئايالىمنىڭ چالقان دېگەن يەردە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر تاغىسى بار ئىدى، ئاخشام ئۆيگە بارسام شۇ كىشى كەپتۇ. ئۇنىڭغا بىر قوي باقىدىغان ئادەم لازىم ئىكەن. تېپىپ بەرسەڭلار دېۋىدى، تۇرپانلىقئاربىسى دېگەن مەھەللىدە تونۇشلارنىڭ بىكارچى بالىلىرى بار ئىدى، شۇلارنى تونۇشتۇرغانىدىم، بۇگۈن چۈشتە بېرىپ باقماقچى بولغانىدۇق.

ــ چالقان دېگەن قەيەر ئۇ؟

ــ سىڭگىم يېزىسىنىڭ چارۋىچىلىق مەيدانى بار تاغلىق يايلاق، سىڭگىم يېزىسىغا ئەللىك كىلومېتىردەك كېلىدۇ، يول بەك ناچار بولغاچقا ئاساسەن سىرتتىن ئادەم بارمايدۇ.

بۇ يەر قاھارغا يېقىپ قالدى.

ــ قوي بېقىش بەك مۇشكۈلمۇ؟

ــ بەك ئاددىي، قوتاندىن ئېلىپ چىقىسەن، باقىسەن، سۇغىرىسەن، كەچلىكى قوتانغا سولايسەن، شۇنچىلىك ئىش. لېكىن ئادەم بولمىغاچقا بەك زېرىكىشلىك.

قاھار كەسكىنلا ئېيتتى:

ــ بولدى، مەن باراي. مېنى شۇ كىشىنىڭ يېنىغا باشلاپ بار.

ئەنۋەر ئاتا ئۇنىڭ راست سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى باشلاپ ماڭدى.

ــ نېمىگە ئېھتىياجلىق بولسا، بىر يەردىن شۇ نەرسە تەخ بولۇپ تۇرىدىغان كىنولاردىكىدەكلا ئىش بولىدىغۇ بۇ،ــ دېدى قاھار كۈلۈپ.

ــ ماڭمۇ ئىشلىرىڭ كىنوىدەكلا بىلىنىۋاتىدۇ.

ــ راستىنى ئېيتسام، دوستۇم، مەن ساڭا بەزى ئىشلارنى دېمىدىم، ئەمما ۋاقتى كەلگەندە چوقۇم دەيمەن.

ــ مەنمۇ بۇنى ئاخشاملا سەزگەن. ھازىرمۇ سېنىڭ چالقانغا بېرىشىڭدىن گۇمان قىلىۋاتىمەن. سەن ھەرقاچان ئۇ يەردە بىر ئىشقا تەييارلىق قىلىسەن.

ــ ۋاقتى كەلگەندە بىلىپ قالىسەن، لېكىن ھەرگىز ئەسكى ئىش ئەمەس. ئاداش، سەندىن ئۆتۈنۈشۇم بولۇپ قالسۇن، مېنى ھېچكىمگە ئاشكارىلىما، كىملا بولسا مەيلى. ئىچىڭدىلا بىل.

ــ بولدى، خاتىرجەم بول.

※ ※ ※

ئۇلار سىڭگىمدىن ئۇزاپ تاغ ئىچىگە كىرگەندە يول بىردىنلا يامانلاشتى. چوڭ ــ چوڭ قورام تاشلار ھەدىسە قاھارنى ئاتتىن چۈشۈشكە مەجبۇر قىلاتتى. ئۇنىڭسىزمۇ ئات مىنىشنى ئەمدىلا ئۆگەنگەن قاھارغا ئات ئۈستىدە ئولتۇرۇش تولىمۇ قۇلايسىز بىلىنىپ بەك قىينىلىپ كەتتى. بىردەم ئوڭ تەرەپكە قىڭغايسا،

بىردەم سول تەرەپكە قىڭغىياتتى. ناۋادا، ئات بىرەر نەرسىدىن ئۈركۈپ يۈلقۇنسا ئۇ كەينىگە ئۆچۈپ چۈشۈشكە تاسلا قالاتتى.

مەھمۇد ئاكا بولسا تاغلىقلارغا خاس بەدەنگە ئىگە — بويى ئېگىز، گەۋدىلىك، يەرنى گۈس - گۈس دەسسەپ ماڭىدىغان، ھەربىكتى چاققان كىشى ئىدى. ئۇ بىردەم - بىردەم ئاتتىن چۈشۈۋېلىپ، ئاتنىڭ ئالدىدا يولنىڭ ئوي - چوڭقۇرىنى ئىلغىماي ماڭاتتى.

قاھار ئۇ كىشىدىن قەددىنى رۇس تۇتۇشنى، ئىشتا كەسكىن بولۇشنى ئۆگەنگەندەك بولدى.

ئۇلار شۇ ھالدا مېڭىپ كەچكە يېقىن تۇرالغۇغا يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا قاھارنىڭ پۇتۇن بەدىنى ئاغرىپ، يېنى يەر تارتىپ كەتتى. شۇڭا ئۇ گۆشكە ئېغىز تېگە - تەگمەيلا پوكىكىدە چۈشۈپ ئۈيقۇغا غەرق بولدى.

بىر چاغدا ئۇ سوغۇقتىن تىترەپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئويغىنىپ سىرتنىڭ يورۇپ قالغانلىقىنى، ئۆيدە ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇقىنى كۆردى. قىزىق يېرى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يوتقان يېپىپ قويۇلغان بولسىمۇ، ئۇ سوغۇقتىن تىترەپ تۇراتتى. ئەگەر تۇرپان بولىدىغان بولسا يوتقان يېپىنىپ يېتىش مۇمكىنمۇ؟ شۇنداللا ئۇ باشقىلارنىڭ تاغ ھاۋاسى ھەققىدىكى گەپلىرىگە ئىشەندى.

ئۇ سىرتقا چىقىپ ھەيران قالدى. ئەتراپ ئېگىز تاغ. تاغ باغرى يېشىللىققا تولغان، قوي - كالىلار ئەركىن ئوتلاپ يۈرگەن. تاغ ھاۋاسىدىن بىر خىل ساپلىق، پاكىزلىق بىلىنىپ تۇرىدۇ.

قاھار قېنىپ - قېنىپ نەپەس ئالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئىچكى ئەزالىرىدىكى توسالغۇلار بىردىنلا ئېچىلىپ كەتكەندەك بىلىنىپ يېنىكلا بولۇپ قالدى.

— تۇردىڭىزمۇ؟ ناشتا قىلىۋېلىڭ.

ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ ھەدەپ يۇگىنىنى چاياۋاتقان ئاتنى تۇتۇپ تۇرغان مەھمۇد ئاكىنى كۆردى. ئاتنىڭ چوڭ - چوڭ نەپەس ئېلىشىدىن ئۇلارنىڭ خېلى يولنى بېسىپ كەلگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— نېرىقى قاپتالدىكى قوتانىنى كۆرۈپ كەلدىم. يۈرۈڭ.

ئۇلار ئۆيگە كىردى. داستىخاندا نان، سۈت ۋە ئاخشام پىشۇرۇلغان سوغۇق گۆش تۇراتتى. قاھار ئىشتىھالىق ئادەملەردەك تويۇنۇپ ناشتا قىلدى. «تاغ ھاۋاسى ماڭا ياراشىدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ.

— قوي بېقىشنى بەزىلەر بەك ئاسان چاغلايدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق يولى، ئېپى بار، بۇنى ئاستا — ئاستا ئۆگىنىۋالىسىز. بۇگۈنچە قويلارنى ئاۋۇ قاپتالنىڭ كەينىدە بېقىپ تۇرۇڭ. ئۇ يەردە بىر چوڭ ئۆستەڭ بار.

قاھار يۈزچە قوينى ھەيدەپ قاپتالدىن ئەگىپ ئۆتتى ۋە خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋېتىشكە تاسلا قالدى. چۈنكى ئۇ يەردە سۈپسۈزۈك سۇيى ئۆيناقشىپ ئېقىۋاتقان بىر ئۆستەڭ بار ئىدى، ئۆستەڭ بويىدا تۇرلۇك ئوت — چۆپلەر بولۇق ئۆسكەنىدى. قويلار ئاستا — ئاستا ئۆستەڭ بويىغا تارىلىپ كەتتى.

قاھار ئۆستەڭ سۈيىگە قاراپ ھايا‌جانلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ئېگىز تاغ، ئاق بۇلۇت، ساپ ھاۋا، تىنچ مۇھىت، سۈزۈك ئېقىن، رەڭگارەڭ گۈللەر... پاھ، ھاياتنىڭ پەيزى مۇشۇ بولماي نېمە!؟

ھاياجاندىن ئۆزىنى باسالمىغان قاھار ئۆستەڭدە راسا بىر چۆمۈلەكچى بولدى، ئەمما سۇغا چۈشە — چۈشمەيلا ئەندىكىپ كەتتى، سۇ بەك سوغۇق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار پۇتىنى سۇغا چىلىغىنىچە ئۆستەڭ بويىدا ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. بىر چاغدا بۇنىڭغىمۇ بەرداشلىق بېرەلمىگەن قاھار سۇدىن پۇتىنى تارتىشقا مەجبۇر بولدى.

ئۇ ئەمدى شەبنەملىرى تېخى تولۇق قۇرۇپ كېتەلمىگەن ئوت — چۆپلەر ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتتى. نېمىدېگەن راھەت! شەھەردە ياشىدۇق دەپ ئۇنچىۋالا غەم — ئەندىشىلەر بىلەن ياشىغاندىن مۇشۇنداق يەردە غەمسىز، خاتىرجەم ھالدا تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىدىن، ساپلىقىدىن ھۇزۇرلىنىپ ياشىماي...

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ قاھاردىكى ئۇ ھاياجانلىق تۇيغۇلار ئۆزلۈكىدىن بېسىلىپ، يەنە ھايات غوۋغالىرىنىڭ كۆرۈنمەس

تورغا چىرمىلىپ، كۆز ئالدىدىكى تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىنى ئۇنتىدى. كۈندە دېگۈدەك بىر خىلا تۇرۇۋاتقان ساقىلىغا ئوغرىلىقچە قارايدىغان بولۇپ قالدى...

ئۇلار خېلى ئۆزلىشىپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەھمۇد ئاكا كاپىلىغۇچ بىلەن ئۈستىرىسىنى ئاچقىپ، ئۈستىرىنى كاپلاشقا باشلىدى.

ــ تاغدا قورۇنۇپ، تارتىنىپ تۇرۇشنىڭ ئورنى يوق. كېلىڭ، ئۈكام، چاچلىرىنى ياساپ قويايلى.

ئېنىقكى، مەھمۇد ئاكا ئۇنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن ساقال ـ بۇرۇتىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتى. بۇنىڭدىن قاھار خىجىل بولۇشقا قارىغاندا، تەڭلىكتە قالدى.

قاھار مەھمۇد ئاكىنىڭ ئۈستىرىنىڭ بىسىنى تىرىنقىغا تىرەپ ئۆتكۈرلۈكىنى سىناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئالدىراپ قالدى ۋە:

ــ ئەستا، ۋەدە قىلىپ قويغان بىر ئىشىم بار ئىدى. شۇنىڭ قەرەلى توشقۇچە تىغ تەگكۈزسەم بولمايتتى،ــ دەپ يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى. بۇنى ئاڭلىغان مەھمۇد ئاكا چۈشەنمىگەندەك تۇرۇپ قالدى. ئاندىن:

ــ ئۇنداق يېرى بولسا بوپتۇ،ــ دەپ نەرسىلىرىنى يىغىشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن مەھمۇد ئاكا بۇ ھەقتە ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچمىدى.

كۈنلەر بىر خىلدا ئۆتۈشكە باشلىدى. ھاۋا سوۋۇغانچە ئۇلار تاغنىڭ ئىچكىرىسىگە سۈرۈلەتتى ياكى بىر جايدىن يەنە بىر جايغا يۆتكىلەتتى. قاھارغا بۇ خىل تۇرمۇش بارغانچە تولىمۇ زېرىكىشلىك بىلىندى. ئەگەر ئۇنىڭ ساقال ئۆستۈرۈشتەك قەتئىي ئىرادىسى ۋە كۆچۈپ تۇرۇش بولمىغان بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ زېرىكىشتىن نېمە بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ يىل تولىمۇ تەستە ئۆرۈلۈپ، ئەتىياز يېتىپ كەلدى. قاھارمۇ تۇتامدىن ئېشىپ كەتكەن قاپقارا

ساقلىنى قايتا ـ قايتا سىلاپ، ئىش باشلاش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى جەزم قىلدى.

ھاۋا تازا ئوچۇق بىر كۈنى، قاھار بەك تەستە مەھمۇد ئاكىغا ئۆزىنىڭ كېتىدىغان ۋاقتىنىڭ بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. بىراق ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە مەھمۇد ئاكا ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ھەيرانمۇ قالمىدى. پەقەت:

ـ تۆل ئالىدىغان تازا ئالدىراش پەيت ئىدى، ـ دېدى.

ـ ئويلاپ باقسام ئەمدى ماڭمىسام ئۇلگۈرەلمىگۈدەكمەن، ـ دېدى قاھار سەل خىجىل بولۇپ.

ـ بوپتۇ، ئۇكام، مەنمۇ باشتىلا سىزنىڭ باشقا كويدا يۈرگىنىڭىزنى پەملىگەنىدىم. ئادەم دېگەننىڭ ئۆزى ئۈچۈن مۇھىم بولغان ئىشلىرى بولىدۇ، ئۇنى باشقىلار ئۇنداق ـ مۇنداق دېسە بولمايدۇ. سىز بىلەن ئوبدان ئۆتتۈق، بىزگە كۆپ يارەمدە بولدىڭىز. بىرەم تۇرۇپ تۇرۇڭ.

مەھمۇد ئاكا ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر تۇغۇنچەكنى كۆتۈرۈپ چىقتى ۋە قاھارغا سۇندى:

ـ تازا لايىقىدا بولمىغان بولسىمۇ، بۇ بىزنىڭ كۆڭلىمىز.

ـ ياق، ياق، ـ قاھار ئۇنى ئالغىلى ئۇنىمىدى.

ـ بۇنداق قىلىسىڭىز بولمايدۇ، ئۇكام، بىزنى دەپ ھېيىت ـ ئايەملەردىمۇ يۈرتقا بارماي كۆپ جاپا تارتتىڭىز. ئەگەر ئالمىسىڭىز بىزنى خىجىل قىلىپ قويىسىز.

ـ مەن بۇنى ئالماي، باشقا نەرسە بەرگەن بولسىڭىز، ـ دېدى قاھار.

مەھمۇد ئاكا قويلارغا، ئېتىغا، ئۆيگە دۆۋىلەپ قويغان تېرىلەرگە قاراپ چۈشىنەلمەي تۇرۇپ قالدى.

قاھار قوزۇقتا ئىلىقلىق تۇرغىلى ئۇزۇن بولغان كونا تۇماق بىلەن مەھمۇد ئاكا بۇرۇن نامراز ئۆتەشتە كىيگەن يوللۇق كونا پەرىجىنى ۋە ئاتقا تولا ئارتىلىپ ئۇپراپ كەتكەن بولسىمۇ مۇستەھكەم تۇرغان كونا خۇرجۇننى سوردى. بۇنى ئاڭلىغان مەھمۇد ئاكىنىڭ قاپىقى تۇرۇلدى:

ـــ ئادەمنى تولا خىجىل قىلمىغە، ئۇكام. ئۇ كونا نەرسىلەرنى... بەرسەمۇ يېڭىسىنى بېرەي. لېكىن بۇ پۇلنى ئالمىسىڭىز بولمايدۇ.

ـــ راست ئاكا، ماڭا شۇلار لازىم.

مەھمۇد ئاكا ئىشەنگۈسى كەلمەي قاھارغا سىنچىلاپ قاراپ ئۇنىڭ راست ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ مېنىڭ باشقا مەقسىتىم يوق، تاغدا تۇرغىنىمنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قالسۇن.

ـــ ئۇنداق دەپ تۇرۇۋالسىڭىز مەن نېمىمۇ دەيمەن. بەك قىزىق، سىرلىق بالىكەنسىز. بوپتۇ، بىر كۈنلەر كەلگەندە ئاۋۇ ساقالىنىڭ، مۇنۇ كونا نەرسىلەرنىڭ سىرىنى دەپ بېرەرسىز. بۈگۈن بۇ يەرگە مال دوختۇرلىرى چىقماقچىدى. قايتقۇچە ئۇلار سىزنى سىگگىمگىچە ئاپىرىپ قويسۇن.

قاھار كۆپ رەھمەت ئېيتىپ تەييارلىقا كىرىشتى.

ئون سەككىزىنچى باب

دىغار يېزىلىق ھۆكۈمەت جايلاشقان كارىزكۆل رايونىنىڭ ئاۋات يېرىگە يېقىندا بىر رېستوران ئېچىلىپ، بۇ يەرگە بىر يېڭىلىق ئەكېلىش بىلەن بىللە بۇ يەرنى تېخىمۇ ئاۋات قىلىۋەتكەنىدى. بىكارچى كىشىلەر شۇ رېستورانىنىڭ ئالدىدىكى دەرەخلەرنىڭ ئاستىغا دۆۋىلەپ قويۇلغان لىملار ئۈستىدە ئولتۇرۇپ پاراڭ سېلىشقاچ، رېستوران ئالدىدا توختاپ كېتىدىغان تۇرلۇك تاش توشۇش ماشىنىلىرىغا باھا بېرىشەتتى. پىچان ناھىيىسىنىڭ چۆلتاغ رايونىدىن تاش ماتېرىياللىرىنى توشۇيدىغان ماشىنىلارنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بۇ چەت يېزىنىڭ بۇ يېرىدە كىچىككىنە قاينام بازار پەيدا بولغانىدى.

بۇگۈنمۇ كىشىلەر ئەتىياز ئاپتېپىنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرگەچ دەرەخ ئاستىدا ئولتۇرۇپ «ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز نەزىرىنىمۇ سالمىغان ئۇ تاشلارنىڭ بۇگۈنكى كۈندە بارغانسېرى پۇل بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرمەمدىغان» دېيىشىپ ئولتۇراتتى. قاپقارا ساقاللىرى تولىمۇ ياراشقان، ئەكسىچە تۇماق ـ پەرىجىلىرى تولىمۇ كونا بىر تىلەمچى ئۇلارنىڭ ئالدىدىن بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ئۆتتى. قارىغاندا، ئۇ خېلى ئۇزۇن پىيادە ماڭغان بولسا كېرەك، ئۈستىۋېشىنى توپا باسقانىدى، ئۇ تولىمۇ ئاۋارە ۋە مەينەت كۆرۈنەتتى.

ــ ھوي، نەدىن كەلدى بۇ تىلەمچى؟

ــ شۇنى دەيمەن، مەلىمىزگە دىۋانە كەلمىگىلى ئۇزۇن بولغانىدى.

ــ تىلمەيلا كېتىپ بارىدىغۇ؟

ــ تىلىسىمۇ بەرمەيدىغانلىقىڭنى بىلىۋالغاندۇ؟

شۇنداق بىلەن ئاربدىكى گەپ خالتىسى بىرى تىلەمچىگە ۋارقىرىدى:

ــ ھوي، ساھىل، نەگە؟ بۇنداق ئايىغىدىكى مەھەللىدىكى كىشىلەر تېخىمۇ نامرات.

تىلەمچى قەدىمىنى توختاتتى ۋە يانغا بۇرۇلدى. ئۇنداق ھەرىكىتى سالماق، قىياپىتى ناھايىتى تەمكىن ئىدى.

ــ مەن تاۋاپقا ماڭدىم، ــ تىلەمچىنىڭ ئاۋازى ناھايىتى بوش چىقتى. ئۇ بېشىنى ئېگىپ خوشلىشىش ئىشارىتى قىلىپ قويۇپ، لەۋلىرىنى قىمىرلىتىپ كېتىپ قالدى.

ــ ئۇ يەردە نەدە تاۋاپ قىلىدىغان يەر بار؟

ــ مازارغا بارامدۇ ــ يە؟

ــ شۇ، مازارغا بارسا كېرەك. مەن ئۇ مازاردا ئۇلۇغلىرىمىز - نىڭ قەبرىسى بار دەپ ئاڭلىغانىدىم.

تىلەمچى ئۇلارنىڭ گېپىگە ئانچە ئېرەنشمەي كونا خۇرجۇننى ئوڭ مۇرىسىدىن سول مۇرىسىگە يۆتكەپ يولىغا كېتىۋەردى.

باھار پەسلىدىكى ئاپتاپ دەسلەپ ئادەمگە خۇشياقىقان بىلەن بىر يەرگە كەلگەندە ئادەمنى بىزار قىلىپ قويىدۇ. تىلەمچى مەھەللىدىن ئۇزاپ خېلى غەيرەت قىلىپ مېڭىپ باققان بولسىمۇ، ئەمما پاتىڭغا ئۇرۇلۇپ قىزىتمۇاتقان كۈننىڭ تەپتىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، «يۇرۇش ئۇچراپ قالامدىكىن» دەپ يىراقلارغا قارىدى. بىراق، ئۇنىڭ ــ ئوقۇرمەنلىرىمىز پەرەز قىلىپ بولغان قاھارنىڭ ئۇممىدىنىڭ ئەكسىچە يولدا بىرەر تراكتور تۇرماق، ئېشەك ھارۋىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئامالسىز يولغا راۋان بولۇشقا مەجبۇر بولدى.

ئۇ خىيال بىلەن مېڭىپ تۆمۇر دوختۇرنىڭ دېگەنلىرىنى تولۇقى بىلەن يادىغا ئېلىشقا تىرىشتى. بولۇپمۇ مازار ھەققىدىكى بايانلارنى بىرمۇبىر ئەسلەپ چىقتى، ھەتتا بىر يادلىغانمۇ بولدى.

ئۇ بايا «پىچان ناھىيە دىغار يېزىلىق خەلق دوختۇرخانىسى» دېگەن خەت يېزىلغان ۋۇجۇسكا ئېسىلغان دەرۋازا ئالدىدىن

ئۆتكەندە چىشلىرى غۇچۇرلىدى، «ئاشۇ ئاق كۆڭۈل ئادەمنىڭ يىلتىزى مۇشۇ يەردىن باشلاپ قۇرۇشقا باشلىغان، ئوغلىنىڭ دەرد ـ ھەسرىتى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تىلغىغان» دېگەنلەرنى ئويلاپ مۇشتى تۈگۈلدى. لېكىن، پۈرسەت تېخى پىشىپ يېتىلمىگەنىدى.

قاھار قۇرۇپ كەتكەن كارىزلارغا ئەپسۇسلۇق تۆيغۇلار بىلەن قاراپ كېتىۋاتقاندا يىراقتىن تراكتورنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. قاھار كەينىگە بۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان يېشىل رەڭلىك ئوچ چاقلىق تراكتورنى كۆردى. ئۇ ئىككىلىنىپ قولىنى كۆتۈرۈۋىدى، تراكتور ئاستىلاپ كېلىپ توختىدى.

ــ نەگە سوپۇم؟ ــ تراكتورچى ۋارقىراپ سورىدى.

ــ مازارغا، ــ دېدى قاھار.

ــ چىقسىلا. ئۇ دېگەن يول ئوستى، ــ تراكتورچى شۇنداق دەپ ئۆز يېنىدىن ئورۇن كۆرسەتتى. قاھار ئۇنىڭ يېنىغا جايلاشتى. تراكتور تاتاتلىغىنىچە يۈرۈپ كەتتى.

ــ ئادەتتىكى مازارمىكىن دېسەك ئادەم جىق كەلمىگەن بىلەن ئايىغى ئۆزۈلمەي كېلىپ تۇرىدۇ. ھاپىز شەيخ قېرىپ قالدى، شۇ ئازغىنە تاۋاپچىلارغىمۇ يېتىشەلمەي ئاۋارە بولۇپ يۈرۈيدۇ. ئۇ يەردە ئەكېتىدىغان بايلىق بولمىغاندىكىن، ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ، تاۋاپچىلار ئاتىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ ئولتۇرسىلا بولىدۇ. ھەممىلا ئىشقا ئۆزى مىدىرلىغان، قىزىق شەيخ ـ دە!

«ئەكېتىدىغان بايلىق بولمىغاندىكىن» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قاھار ئەندىكىپ تراكتورچىغا قارىدى. تراكتورچى كۆزىنى ئۇ يەر ـ بۇ يېرىنى قوم بېسىۋالغان يولدىن ئۇزمەي، رول بىلەن ھەپىلىشىپ ئاۋارە ئىدى. قاھار «ھە، مۇنداقلا دەپ قويغان گەپ ئىكەن» دەپ ئويلاپ خاتىرجەم بولدى.

تراكتور قوم دۆڭلىرى چوقچىيىپ تۇرغان دوقمۇشتىن ئايلىنىپ، ئانچە ئۇزاق ماڭماي توختىدى. بۇ يەرنىڭ شىمال تەرىپى ئېگىز قوم تاغ، جەنۇب تەرىپى بولسا يىراقتىن ئانچە ـ مۇنچە ئۆيلەر كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يېشىللىق ئىدى. يول بويىدا كىچىك بىر كۆلچەك بولۇپ، كۆلچەكتە قومۇشلار ئۇنۇشكە باشلىغانىدى.

ــ كەلدۇق، سىلى دېگەن مازار ئاۋۇ شۇ.
تراكتورچى كېتىپ قالدى.
قاھار مازارغا قاربدى. بەئەينى يولنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى يېشىللىققا سېلىشتۇرما بولغاندەك، مازار بار تەرەپ ساپلا قۇملۇق ئىدى. يىراقلاردىن ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ تۇرغان قۇم تاغلىرىنىڭ باغرىغا جايلاشقان مازار ۋە مازارغا قاداپ قويۇلغان تۇغ ــ خادىلار كۆزگە روشەن چېلىقىپ تۇراتتى. بۇ يەردىكى پۇتۇن قۇملۇقتا مازاردىن باشقا بىرەر پۈچۈق تاممۇ بولمىغاچقا ھەم بۇ مازار تەبىئىي شەكىللەنگەن توپا دۆڭىسى ئۈستىگە بىنا قىلىنغان بولغاچقا بۇ مازار يىراقتىن قارىغان كىشىگە ھەيۋەتلىك ۋە سۇرلۇك كۆرۈنەتتى.
قاھار يۇرىكى دۈپۈلدىگەن ھالدا مازارغا قاراپ ماڭدى. مازار ئېگىزدە بولغاچقا، خېلى ئۇزۇن يەردىن پەيدىنپەي ئېگىزلىتىپ سېمونىتتىن پەلەمپەي ياسالغانىكەن. قاھار شۇ پەلەمپەيلەرنى بىرمۇبىر دەسسەپ، ھەربىر پەلەمپەينى دەسسىگەندە «ئىشىم ئوڭۇشلۇق بولغاي، ئىشىم ئوڭۇشلۇق بولغاي» دەپ تىلەپ تۇردى.
ئۇ ئاخىر مازارنىڭ قورشاۋ تېمى ئالدىغا كەلدى. قورشاۋ تامنىڭ يولغا قارىغان تەرىپىگە كىچىك بىر ئاددىي ئىشىك بېكىتىلگەن بولۇپ ئوچۇق تۇراتتى. قاھار ئىشىكتىن كىرىپ قورشاۋ تام بىلەن گۈمبەزنىڭ ئارىلىقىنىڭ خېلى چوڭلۇقىنى، كىشىلەرنىڭ بۇ بوشلۇقنىڭ ئۈستىنى يانتاق، يۇلغۇن قاتارلىق چۆل ئۆسۈملۈكلىرى بىلەن يېپىپ لەمپە قىلىپ قويغانلىقىنى كۆردى. قاھار بۇ نەرسىلەرگە شۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ گۈمبەزنىڭ ئىشكى ئالدىغا باردى. ئەپسۇسكى، ئىشىك قۇلۇپلاقلىق ئىدى. شۇندا قاھار تراكتورچىنىڭ «ھەممە ئىشقا ئۆزى يۈگۈرگەن» دېگەن گېپىنى ئېسىگە ئېلىپ: «قارىغاندا، شەيخ گۈمبەزنى ئۆزى بولمىسا سولىۋېتىدىكەن» دەپ ئويلىدى.
شۇ چاغدا تۆۋەندىن بىرىنىڭ يۆتەلگىنىچە يۇقىرىغا چىقىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى. قاھار شۇ ھامان ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى ئوڭشىۋالدى.
ئازدىن كېيىن قېرىلىقتىن كۆزلىرى ياشاڭغىراپ، بېلى

مۇكچەيگەن بىر بوۋاي لەمپىگە كىرىپ كەلدى، ئۇ تولا يۆتەلگەنلىكتىن ئاققان شۆلگىيى ئاقارغان ساقلىدىن ساڭگىلاپ تۇراتتى.

قاھار «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ بوۋاينىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشتى. بوۋاي قاھارنىڭ ئۇستۇبشىغا قارىۋەتكەندىن كېيىن:

— سىلىنى نەدىن سورايمىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن چاتقالنىڭ تاڭنۇر دېگەن يېرىدىن. ئىسمىم مەھمۇد، ئاتام دىنىي بىلىمى يۇقىرى ھاجىم ئىدى. مەن ئاتامنىڭ قولىدا دىنىي ساۋاق ئالغان. ئاتام ماڭا ئۇلۇغلارنىڭ مازارلىرىنى تاۋاپ قىلىشنىڭ ساۋاپلىرىنى كۆپ سۆزلەپ بېرەتتى. شۇڭا بىكار بولسام ئۇلۇغلارنىڭ مازارلىرىنى تاۋاپ قىلىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغانمەن. بۇ قېتىم تۆيۇق ئەسھابۇلكەھفىنى تاۋاپ قىلغىلى چىققانىدىم، ئۇ يەردە شەيخلەر بىلەن ئەسرالىشىپ ئون كۈندەك تۇردۇم. ئۇ يەردىكى ئورۇق شەيخ ماڭا بۇ مازارنى چوقۇم تاۋاپ قىلىشىمنى ئېيتقانىدى. شۇڭا بۇ تەرەپكە يول ئالدىم. مانا ئەمدى مەقسىتىمگە يەتتىم.

— ئەسھابۇلكەھفتىكى نىياز شەيخ مېنىڭ بۇرادىرىم، — دېدى ھاپىز شەيخنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، — ئۇ بۇ مازارنىڭ مۇھىملىقىنى بىلىدۇ.

قاھار «نىياز شەيخ مېنىڭ بۇرادىرىم» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ يالغان ئېيتىمەن دەپ چاندۇرۇپ قويغىلى تاسلا قالغانىدى.

— قېنى شەيخىم، يول باشلىسىلا، دۇئا قىلىۋالسام.

ھاپىز شەيخ پەرىجىسىنىڭ يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى چىقىرىپ گۈمبەزنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. قاھار پۈت ـ قوللىرى تىترىگەن ھالدا گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىردى. گۈمبەزنىڭ ئۈستىدىكى چاي چىنىسىدەك تۆشۈكتىن چۈشكەن نۇر بىلەن گۈمبەزنىڭ ئىچى سۈس يورۇپ تۇراتتى. ناۋادا، ئۇ تۆشۈك بولمايدىغان بولسا، گۈمبەزنىڭ ئىچى قاراڭغۇلىشىپ ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايدىغان بولۇپ قالاتتىكەن.

قاھار گۈمبەز ئىچىگە سەپسالدى. گۈمبەزنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قەبرە بولۇپ، قەبرىنىڭ ئۈستى قاتمۇقات رەختلەر بىلەن يېپىلغانىدى. بۇ رەختلەرگە ئۇزۇن بولغانمۇ، نۇرغىنىنى توپا باسقان، ھەتتا بەزى رەختلەرنىڭ چۆرىسى چىرىشكە باشلىغانىدى. قەبرىنىڭ ئالدىغا گىلەم ۋە جايناماز سېلىنغان. گۈمبەزنىڭ ئىچىدە ئۇزۇن مۇددەت جىنچىراغ يېقىلغانلىقتىن گۈمبەزنىڭ تېمى قارىداپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا تىرىشىپ گۈمبەزنىڭ شەرق تەرىپىگە ئاستا قارىدى ۋە لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. دەرۋەقە، گۈمبەزنىڭ شەرق تەرىپىدە بىر ئويۇق بولۇپ، ئۇ يەردە جىنچىراغ ۋە بىر نەچچە ياغ قۇتىسى تۇراتتى. قاھار شۇ ئويۇققا قارىغانچە تۇرۇپلا قالدى.

ــ ئەگەر ياغ پۈرتىدىغان ئىش بولسا، مەن مەھەللىدىن بىر قۇتا ياغ سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ بېرىمەن.

ھاپىز شەيخنىڭ بۇ گېپىگە قاھارنى ئۆزىگە كەلتۈردى.

ــ مەن ياغ پۈرتىشتىن باشقا نەزىرمۇ قىلايمىكىن، دەيمەن، ــ دېدى قاھار ئالدىراپ.

ــ پوشكال سېلىپمۇ؟

ــ پوشكالمۇ سالمىز. بولسا بىرەر پاقلاننى قۇربانلىق قىلساق. قۇربانلىق قىلىدىغان گەپنى ئاڭلاپ ھاپىز شەيخ تېتىكلىشىپ كەتتى.

ــ ئاندىن مۇنۇ لەمپىنى بىرئاز ئوڭشاپ قويساق بولغۇدەك، ــ دېدى قاھار يېنىدىن ئۇچ يۈز يۈەن پۇل چىقىرىپ، ــ بەك كىچىكلىك لەمپىكەن. لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ ياز يورۇغاندىراق رېمونت قىلارلا.

ــ بۇ لەمپە يازدا ھاۋا ئىسسىغاندا تېخىمۇ لازىم بولىدۇ، ــ ئەمدى شەيخنىڭ كۆزلىرى چاقناپ، سۆزدە قىزغىنلىشىپ كەتتى. قارىغاندا، مۇنداق سېخىي تاۋاپچىنىڭ كەلمىگىنىگە ئۇزۇن بولغان چېغى.

ــ سىلى ئارام ئېلىپ تۇرسىلا، مەن مەھەللىگە بېرىپ پاقلاننىڭ ئامالىنى قىلاي.

هاپىز شەيخ گۈمبەزنىڭ ئىشىكىنى يەنە قۇلۇپلىۋېتىپ كالىچىنى شالاقلاتقىنىچە پەسكە چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن قاھار: «قارىغاندا بۇنىڭغا بىر ئاز ۋاقىت كەتكۈدەك» دەپ ئويلىدى.

ئارىدىن بىرەر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتۈپ هاپىز شەيخ پاقلان سېلىنغان هارۋىنى بىر كىچىك بالىغا هەيدىتىپ يېتىپ كەلدى.

— باشقىلارنىڭ قويلىرى ساپلا چوڭ قويلار ئىكەن. شۇڭا ئۆزۈم ئوبدان بورداۋاتقان ئېغىلدىكى پاقلاننىلا ئەكەلدىم، — دېدى هاپىز شەيخ بالىنىڭ پاقلانىنى يەرگە چۈشۈرۈشىگە ياردەملىشىۋېتىپ. مەقسەتنى چۈشەنگەن قاھار دەرهال يانچۇقىغا قول سالدى:

— بۇنى...

هاپىز شەيخ دەررۇلا جاۋاب بەردى:

— ئىككى يۈز ئەللىك كوي هېسابلاپ قويساق رازى بولاملا.

— بولىدۇ، بولىدۇ، — قاھار پۇلنى هاپىز شەيخكە بەردى...

نەزىر قىلىش رەسمىيەتلىرى تۈگىگەندىن كېيىن هاپىز شەيخ:

— قالغان گۆش تۇرۇپ قالسىمۇ بولمايدۇ، بىر قىسمىنى قوشنىلارنىڭ توڭلاتقۇسىغا سېلىپ قويۇپ، قالغىنىنى مەهەللىدىكى ئاجىز - يېتىملەرگە تارقىتىپ بەرسەك، قانداق؟ — دېدى.

— سىلى دېگەندەك بولسۇن، — دېدى قاھار خۇرجۇنىنى تامدىكى ياغاچ قوزۇققا ئىلىۋېتىپ، — يەنە بىر ئىش بار ئىدى، مەن تاۋاپ قىلغاچ بۇ يەردە بەش - ئون كۈن تۇرايمىكەن، دېگەن.

— تازا ئوبدان ئويلاپلا، هەقىقىي تاۋاپ دېگەن شۇنداق بولىدۇ. هەي رىشىت، — دېدى ئۇ هارۋا هەيدەپ كەلگەن بالىغا، — مۇنۇ گۆشلەرنى ئۆيگە ئاپىرىۋېتىپ، قۇشناچىمغا دەپ قوي. دەرۋازا تۆۋىدىكى ئۆيگە ئورۇن راسلىسۇن.

— بولدى، ئاۋارە بولۇشمىسىلا، — دېدى قاھار دەررۇلا، — هازىر هاۋامۇ ئىسسىپ قالغاندەكەن، مۇشۇ يەردىلا تۇراي. نان - پان بەرسىلەلا بولدى.

— نېمە دېگەنلىرى ئۇ، — دەپ يالغاندىن خاپا بولغان بولدى

هاپىز شەيخ،ــ بۇ يەردە ياتسىلىغۇ قىلغان تاۋاپلىرىنىڭ ساۋابى كۆپ بولىدۇ. لېكىن بالىلار تاماق ئەكېلىپ بەرمىسە قانداق بولىدۇ؟ رىشىت، گۆشنى ئاپىرىۋېتىپ يوتقان ـ كۆرپە ئېلىپ كەل.

بالا كەتكەندىن كېيىن هاپىز شەيخ لەمپە ئاستىدىكى ئوتۇنلارنى بىر تەرەپكە دۆۋىلىۋېتىپ، ئۇ يەرنى تازىلىدى.

ــ بۇ مازارنىڭ تارىخىنى ئوبدانراق سۆزلەپ بەرگەن بولسىلا بوپتىكەن،ــ دېدى قاهار هاپىز شەيخنى گەپكە سېلىش ئۈچۈن.

ــ نىياز شەيخىم دەپ بەرمىدىمۇ؟ــ دېدى هاپىز شەيخ ئىشتىن توختاپ.

ــ ياق، سىلىنى بەك پىشىق بىلىدۇ، دەپ كۆپ تەرىپلىرىنى قىلدى. شۇڭا...

ــ نەكىمى مەن بۇ يەرنىڭ شەيخلىقىنى قىلىۋاتقىلى. ئەلۋەتتە مەن ئوبدان بىلىمەن ـ دە. ھەقىقەتەن ئۇلۇغ زات ياتقان مازار بۇ.

هاپىز شەيخ قولىدىكى سۈپۈرگىنى قويۇپ قاهارنىڭ يېنىغا كېلىپ، يەرگە سېلىنغان پالاسقا يۆكۈندى. ئاندىن ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشىغا باغلانغان سىرلىق بىر رىۋايەتنى باشلىدى:

ــ دەقىيانۇسنىڭ ۋاقتىدا يەمەندىن قەيىس، سۇلتان قارا ساقال، مۇخپۇل تېرە ئەنداز قاتارلىق باھادىرلار بۇ يەرگە ئىسلام ئېچىش ئۈچۈن كەلدىلەر...

قاهار ئاللىقاچان ئۆز خىيالىغا كەتكەنىدى: «ئالدى بىلەن ئاچقۇچنى ئېلىۋېلىش مۇھىم ئىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن هاپىز شەيخنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشىم كېرەك. قانداق قىلسام ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە تېزرەك ئېرىشەلەرمەن؟ يا بىر ئاخشامدا مەنمۇ قۇلۇپنى چېقىپ... ياق، ياق، ئۇنداق قىلسام چېنىپ قالغۇدەك. چېنىپ قالسا چاتاق چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن هەممە ئىشتىن چاتاق چىقسا ئۆمۈرلۈك پۇشايماندا قالىمەن. باشقىچە يول تۇتاي... ئەھۋالدىن قارىغاندا مەن ئۇلارغا كۆپرەك ئىش قىلىپ بەرسەم بولغۇدەك. مانا، ئازراق بىر ئىش قىلىۋىدىم، هاپىز شەيخ خۇشال بولۇپ يۇرمەمدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئەتراپنى ئوبدان كۆزىتىپ

باقاي. بولمسا ۋاقتى كەلگەندە ئالدىراپ قالمىدىغان ئىش بولمىسۇن. ھەممە تەييارلىقىم پۈتكەندە، ئالتۇنلارنى ئالمەن ـ دە، بىر كېچىدىلا بۇ يەردىن غايىب بولمەن...»

بۇ چاغدا ھاپىز شەيخنىڭ سىرلىق رىۋايىتىمۇ ئاخىرلىشىپ قالغانىدى:

ـ شۇنداق قىلىپ غازى بولغان باھادىر سۇلتان قارا ساقال مۇشۇ ئەزىز تۇپراقتا دەپنە قىلىنىدىلەر...

ھاپىز شەيخنىڭ «قىسسەسۇل ئەنبىيا» دېگەن كىتابتىن يادلىۋالغان ئىسلام دىنىغا ئائىت ھېكايىلىرىنى ئاڭلاش، بىكار بولسا ئەتراپىتىكى يانتاقلىقنى، قۇم دۆۋىلىرىنى ئارىلاش، تاڭ سەھەردە مۇزدەك قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە يېتىپ پىلان تۈزۈش بىلەن نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ھاپىز شەيخمۇ ئۇنىڭغا ئوبدانلا ئىچىكىشىپ قالدى.

پۈرسەتنىڭ پىشۋاتقانلىقىنى پەملىگەن قاھار بىر كۈنى ھاپىز شەيخكە ئىككى يۈز يۆەن پۇلنى تەڭلەپ:

ـ ماڭا ئوبدان قاراۋاتىدىلا. تۈز ـ تائاملىرىنى مۇندا قىلا يەۋەرسەم بولماس. بۇنىڭغا گۆش ـ كۆكتات ئالسىلا، ـ دېدى. ھاپىز شەيخ پۇلغا دەرھال قولىنى سۇندى. ئەمما ئاغزىدا:

ـ بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ سىلى بىلەن تۇغقاندەك بولۇپ قالغان تۇرساق. ئەستا، ئادەمنى خىجىل قىلىپ...، ـ دېدى.

ھاپىز شەيخ پۇلنى يانچۇقىغا سالدى.

ـ ئۆيلىرىدە كەتمەن ـ گۇرجەك بولسا ئەكېلىپ قويسىلا، مازارنىڭ يولىنى ياساپ قويسام. يەنە يانتاقلارمۇ قۇرۇپ كېتىپتۇ، ئەتىسى ـ ئاخشىمى ھەركەت قىلغاچ چېپىپ دۆۋىلەپ قويسام، ئىشلەتكۈدەك يەر بولسا ئىشلەتسىلە.

بۇ گەپ ھاپىز شەيخكە خۇشياقتى:

ـ بولىدۇ، ئەكېلىپ قويماي. ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىپ تۇرىدىغان قارىمكەنلا. چۈشتىن كېيىنلا ئەكېلىپ قويماي.

دېگەندەك، چۈشتىن كېيىن ھاپىز شەيخ ھېلىقى رىشىت دېگەن بالىدىن بىر گۇرجەك ۋە بىر پۇچۇق كەتمەن ئەۋەتتى.

قاهار ئەتىسى قۇملۇقنىڭ سالقىن شامىلىدىن ھۇزۇرلانغاچ مازارغا باردىغان يولنىڭ قۇم بېسىۋالغان يەرلىرىدىكى قۇملارنى ئادالىدى. ئەسلىي بۇ خىش يېيىتىلغان يول بولۇپ، قۇملار ئادالمىنىۋىدى، يول پاللىدە كۆزگە چېلىقتى. ئاندىن ئۇ يانتاق چېپىشقا تۇتۇندى. بىراق، ئۇ يانتاق چېپىشنىڭ ئېپىنى بىلمىگەچكە ئون نەچچە پۇت يانتاق چاپقۇچە بەك جاپا تارتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «يانتاق چاپىدىغان گەپنى دېمەيدىغان گەپكەندۇق» دەپ پۇشايمان قىلدى.

ئەتىسى بامدات نامازدىن يېنىپ يېتىپ كەلگەن ھاپىز شەيخ تازىلانغان يولنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتى:

— ساۋابلىق ئىش قىلىپلا.

ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە ھاپىز شەيخ قاھارنىڭ پەرىشان تۇرقىنى كۆرۈپ چۆچىدى:

— نېمە بولدىلا؟ ئاغرىپ قالمىغاندىلا؟

— ياق،— دېدى قاھار بوش ئاۋازدا،— مەن سىلىگە دېمىگەن. نەچچە كۈن بولدى، سىلى دەپ بەرگەن غازىلار چۈشۈمگە كىرىۋېلىپ مېنى سوراققا تارتىپ كەتتى. ئۇلار ئاق ئاتقا مىنىپ تۇرۇپ «سەن بۇ يەرگە ئۇخلىغىلى كەلگەنمۇ؟» دەپ سوراقلاپلا كەتتى.

— ئۇلۇغلىرىمىز چۈشلىرىگە كىرگەن بولسا، بۇ قىلغان تاۋاپلىرىنىڭ جايىغا تەگكەنلىكى،— دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى ھاپىز شەيخ ئويلىنىپ قېلىپ.

— مەن مۇنداق ئويلاۋاتىمەن،— دېدى قاھار تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقماقچى بولۇپ،— ئەگەر سىلىگە مالال كەلمىسە قەبرىگە مەن قاراپ قويسام. مۇشۇنداق چۈش كۆرگەن ئاخشاملىرى ئۇخلىماي بۇ ئۇلۇغنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزسام...

— ئەسلىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك ئىدى. مەن قېرىپ قالغاندىكىن ئۇزۇن بولغان تۇنىمگىلى. ئوبدان ئويلاپلا. بولسا بىرەر ئاخشام مەھەللىدىكى جامائەتتىن بىر نەچچىنى چاقىرىپ تۇنەك قىلساق بەك ئوبدان بولاتتى. بۇنىڭغا شۇ بىرەر پاقلان بولسىلا...

ــ ئۆتكەنكىدەك پاقلان بولسا يېتەمدۇ؟ ــ قاھار خۇش بولۇپ شۇنداق دېدى ۋە دەرھال پۇل چىقاردى.

ــ يېتىدۇ، يېتىدۇ. سىلى خاتىرجەم بولسىلا، ھەممە ئىشنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىمەن. ئۇنداق بولسا ئەتە، ئۆگۈن... چىندىنلىققا ئاخشام تۇنەك قىلايلى.

ھاپىز شەيخ قۇلۇپنى ئېچىۋېتىپ: «مالغا قاراپ باقاي» دەپ چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن قاھار يېنىك تىندى.

كەچ كىردى. قاھار گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىردى. قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئۇنى سۇر باستى. ئۇ يۇرىكى دۈپۈلدىگەن ھالدا قولىدىكى سەرەڭگىنى چاقتى. سەرەڭگە يورۇقىدا گۈمبەز ئىچى تېخىمۇ سۇرلۇك كۆرۈندى. ئىختىيارسىز قورقۇنچ ھېس قىلغان قاھار سەرەڭگىنى تاشلاپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى ـ يۇ، كۆزىگە پارقىراپ تۇرغان ھېلىقى ئالتۇنلار كېلىۋېلىپ، ئۆزىگە غەيرەت، مەدەت بەردى. ئۇ يەنە بىر تال سەرەڭگە چېقىپ ئويۇقتىكى جىنچىراغنى ياقتى. مايغا چىلانغان پىلىك قويۇق ئىس چىقارغىنىچە پىلىلداپ يېنىشقا باشلىدى. قاھار يەرگە سېلىنغان گىلەمنى قايرىپ ئويۇقنىڭ ئاستىغا قارىدى ۋە مۇنداقلا قىلسا قولىغا ئالتۇن ئىلىشىپ چىقىدىغاندەك ئۆزى پەرەز قىلغان يەرنى تۇتۇپ باقتى، توپىنىڭ يۇمشاقلىقىنى بىلىپ قولىنى توپىغا ئاستا تىقتى ۋە: «مۇشۇ توپىنىڭ ئاستىدا شۇنچىۋالا بايلىق بولسا ـ ھە! شۇ گەپ راست بولسۇن ئىلاھىم» دەپ ئويلىدى. ئاندىن ئۇ تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئالتۇننىڭ يوشۇرۇنغان جايى ھەققىدىكى بايانلىرىنى زېھنىنى يىغىپ ئەسلەشكە تىرىشتى...

ئەتىسى قاھار ئىچكى دېلىغۇللۇقىنى تەستە بېسىپ يانتاق چېپىۋاتقاندا ھاپىز شەيخ خۇشال يېتىپ كەلدى.

ــ مەن مەسچىتنىڭ ئىمامىنى، مەزىنىنى، يەنە بىر نەچچە جامائەتنى دەپ قويدۇم. مالمۇ تەييار بولدى. تازا بوردىلىپ باققان پاقلان.

بۇ تەقۋادار ئادەم قاھاردەك تاۋاپچىنىڭ سېخىيلىقىدىن، بۇ ئارقىلىق بولىدىغان ئەتە ئاخشامقى تۇنەكتىن ئۆز ئابرۇيىنىڭ

يۇقىرى كۆتۈرۈلمىدىغانلىقىدىن قالتىس سۆيۈنۈپ كەتكەنىدى.

يەنە كەچ كىردى. يولدىن ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۆتۈپ تۇرىدىغان چۆلتاغدىن كەلگەن تاش ماشىنىلىرىنىڭ ئېغىر گۈركىرىشىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئەتراپ بۈرۈنقىدەكلا جىمجىت ئىدى. مەھەللىدىكى كىشىلەر بولسا، ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىڭ تەييارلىقلىرىدىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كېلىپ ئۆيلىرىگە تىقىلىشىپ قورساقلىرىنىڭ غېمىنى قىلغاچ تېلېۋىزور كۆرۈشكە بەند بولغانىدى.

ۋاقىت ئۆتمەكتە، مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ چىراغلىرىنىڭ بىر ـ بىرلەپ ئۆچۈشى ۋاقىتنىڭ كەچ بولۇپ كەتكەنلىكىدىن دېرەك بەرمەكتە.

«ئەمدى باشلاي!»

قاھار قورشاۋ تامنىڭ ئىشىكىنى ئىچىدىن مەھكەم تاقاپ، گۈرجەك بىلەن كەتمەننى ئېلىپ گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىردى. ئۇ تېزلىك بىلەن سەرەڭگە چېقىپ جىنچىراغتىن ئىككىگە ئوت ياقتى. گۈمبەز ئىچى خېلىلا يورىدى.

قاھار گىلەمنى قايرىپ ئېلىۋېتىپ، ئۆزى تۇنۇگۈندىن بۇيان نىشانلاپ قويغان يەرگە گۈرجەك سانجىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سوقاتتى، گۈرجەك تۇتقان قولى تىترەيتتى، ئەندىكىپ بىردەم ـ بىردەم سىرتتىكى شەپىلەرگە قۇلاق سالاتتى، كۆڭلى تېنەپ كولىغان يەرنى تۇتۇپ باقاتتى، قولىغا توپا ئۇرۇنغاندا يەنە كولاپ كېتەتتى. ئۇ بەك جىددىيلىشىپ كەتكەن بولغاچقا كەچكى ھاۋانىڭ سەل سوغۇق بولۇشىغا قارىماي ئۈستۈېشىدىن شۇرۇلداپ تەر ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ بۇنىڭغا پىسەنت قىلماي كولاشنى داۋام قىلدى. ئەمما ئۇنىڭغا ۋاقىت بەك ئاستا ئۆتۈۋاتقاندەك ۋە كولاشقا بەكمۇ ئۇزۇن ۋاقىت كېتىۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى.

ئۇ توختىماي كولىدى، خۇددى توختاپ قالسىلا ھەممە ئىش تۇگىشىدىغاندەك كولاۋەردى. بىر چاغدا ئۇ ئاۋايلاپ سانجىۋاتقان گۈرجەك يۇمشاق بىر نەرسىگە تەگكەندەك بولۇپ ئۇنىڭ يۈرىكى «قارتتىدە» قىلىپ قالدى. ئۇ بىر قولى بىلەن يۈرىكىنى

قاماللىغىنچە ئاستا زوڭزىيىپ ھېلىقى يۈمشاق نەرسىگە ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن تىترەشتىن بېسىلمايۋاتقان يەنە بىر قولىنى تەگكۈزدى.

«توپا ئەمەس!»

قاھار تۆكۈرۈكىنى «غۇرتتىدە» يۇتۇپ گۈرجەكنى تاشلىدى ۋە بىر جىنچىراغنى ئېلىپ تۆۋەنگە تۆتتى. ئۇ يەردە راستتىنلا بىر پارچە تېرە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قاھار جىنچىراغنى يېنىغىلا قويۇپ قولى بىلەنلا كولاشقا باشلىدى...

ئاخىر ھەممە نەرسە ئايان بولدى. دەرھەقىقەت، ئۇ يەردە ئاغزى مەھكەم بوغۇلغان بىر تېرە خالتا بار ئىدى. قاھار تېرە خالتىنى تارتىپ چىقىرىپ، تارتىشتۇرۇپ، چىشلەپ يۇرۇپ خالتىنىڭ بوغقۇچىنى يەشتى.

«ئاھ، ئالتۇن!!»

قاھار ۋارقىرىۋېتىشكە تاسلا قالدى ۋە مۇزدەك ئالتۇنلارنى تويماسلىق بىلەن سىلاپ كەتتى. ئۇ بىر كېسەك ئالتۇننى قولىغا ئېلىپ كۆرۈۋېتىپ خۇددى بىرسى قاراپ تۇرغاندەك بىلىنىپ چۆچۈپ ئەتراپىغا قارىدى.

خېلىدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ خالتىدىكى ئالتۇنلارنى خۇرجۇنىنىڭ ئىككى كۆزىگە بۆلۈپ قاچىلىدى. ئاندىن ئۈستىگە گۈمبەز ئەتراپىغا تىكىلگەن تۇغ ـ خادىلاردىكى لاتا ـ پاتىلارنى ئېلىپ سالدى. ئۇنىڭغىمۇ كۆڭلى تىنماي لەمپىنىڭ بىر چېتىدىكى سېۋەتكە توپلاپ قويۇلغان قېتىپ كەتكەن پارچە ـ پۇرات نانلارنى ھەم چۈشتە ھاپىز شەيخ تۇنەك ئۈچۈن ئېلىپ چىققان بىر نەچچە يۈمشاق نانىنى سالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ كونا خۇرجۇن نەق دېۋانىنىڭ خۇرجۇنىغا ئوخشىدى. شۇندا خاتىرجەم بولغان قاھار تېرە خالتىنى خۇرجۇنىنىڭ بوش يېرىگە ئوبدان جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، كولىغان يەرنى تىندۇردى، ئۇ يەرنى چىگدىدى، قولى بىلەن توپا سەپتى، بوتۇلكىدىكى ياغدىن چاچتى. ئاندىن گىلەمنى جايىغا سېلىپ ئۈستىدىن دەسسەپ ئۇ يەرگە گىلەمنىڭ ئىزىنى چىقاردى.

قاھار «چانمىغۇدەك بولدى» دەپ قارىغاندىن كېيىن

گۈرجەكلەرنى لەمپە ئاستىغا ــ ئەسلىي ئورنىغا تىكلەپ قويدى. ئاندىن خۈرجۈننى مۈرىسىگە ئېسىپ، ئىشكىلەرنى مەھكەم ئېتىپ مازاردىن پەسكە چۈشتى. ئۇ مەھەللە تەرەپكە قاراپ پىچىرلىدى: «كەچۈرسىلە ھاپىز ئاكا، مەن ئامالسىز سىلىدەك تەقۋادار، سىددا، ئاق كۆڭۈل ئادەمنى ئالداپ قويدۇم. ئەگەر ساق ـ سالامەت بولسام بىر كۈنلەردە ئالدىلىرىغا گۈناھىمنى تىلەپ كېلىمەن. پاك ئەقىدە بىلەن قىلىدىغان تۈنەكتە مەندەك گۈناھكار ئادەمنىڭ بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى. خوش...»

قاھار تاش يول بويلاپ تېز قەدەملەر بىلەن مېڭىپ قاراڭغۇلۇق ئىچىگە كىرىپ كەتتى...

※ ※ ※

خۇگۇل ئىچىدىكى ئەگرى ـ بۈگرى ئۇرۇمچى ــ تۈرپان تاشيولىدا تۇرلۇك ماشىنىلار ئىرغاڭشىپ ماڭماقتا. يول ناچار بولغانىنىڭ ئۈستىگە ئۈزۈن، ناھايىتى زېرىكىشلىك، تاغ ئىچىدىن چىقىپ بولغۇچە ئادەم نەچچە ئۈخلاپ ئويغىنىدۇ.

قاتۇرۇپ كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيىۋالغان ئادەم دېرىزە تۈۋىدە ئولتۇرغان قاھاردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىلى ئارانلا تۇرىدۇ. كونا خۇرجۇندىن كۆرۈنۈپ تۇرغان لاتا ـ پاتىلار، پارچە ـ پۇرات نانلارغا يىرگىنىچ بىلەن قاراپ قويىدۇ. ماشىنا ھەر قېتىم لاققىغا چۈشۈپ، ئادەملەر چايقالغاندا بولسا، قاھار ئۇنىڭغا تېگىپ كەتسە، ئۇ ئادەم ئۆزىنى ئىتتىك يانغا ئالىدۇ ۋە ئورۇندۇققا ئارانلا ئىلىشىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇ ئادەمنىڭ شۇ تاپتىكى ئەلپازىدىن ئەگەر ئاپتوبۇستا باشقا ئورۇن بولغان بولسا ئاللىقاچان ئورۇن يۆتكەپ بولغان بولاتتى.

بۇنىڭدىن قاھار بىر تەرەپتىن «قارىغاندا، مېنىڭدىن گۇمانلىنىدىغان ئادەم چىقمايدىغان ئوخشايدۇ. ئاخىرىغىچە مۇشۇنداق بولغان بولسا ئالتۇنلارنى خاتىرجەم بىر تەرەپ قىلىۋالغان بولسام...» دەپ ئويلاپ خۇشال بولغان بولسا، يەنە بىر

تەرەپتىن «قارا بۇ قۇرۇق سۆلەتنى، ئەگەر باشقىلارنى مۇنچىلىك ياراتمايدىغان ئىشىڭ بولسا كىچىك ماشىنىنى كىرا قىلىپ ماڭساڭ بولمامدۇ؟ تولا مېنى پەس كۆرۈپ كەتمە. ئەسكى چاپاننىڭ ئىچىدە ئەر بار. شۇ تاپتا سەن يىرگىنىۋاتقان خۇرجۇننىڭ ئىچىدىكىنى كۆرسىتىپ قويسام نېمىمۇ بولۇپ كېتەرسەن؟» دەپ ئويلاپ ئۇ كىشىگە ئاچچىقى كەلدى.

قاھار ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ ئالتۇنلار سېلىنغان خۇرجۇننى سىلاپ قويدى. بۇ ھەرىكەت بىلەن ئىختىيارسىز ھالدا تۆمۈر دوختۇر يادىغا كەلدى: «تۆمۈر ئاكا، مەن سىز دېگەن ئالتۇنلارنى ــ ئامانەتنى قولۇمغا ئالدىم. مەن بۇ بايلىقنى چوقۇم سىزنىڭ ئارزۇيىڭىزدىكىدەك ئىشلىتىپ روھىڭىزنى خۇش قىلىمەن، روھىڭىزنى قورۇندۇرىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز قىلمايمەن!»

شۇنداق قىلىپ، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن تولا ئاڭلىغان، نەچچە يىللاردىن بۇيان ئۆزى تەلپۈنۈپ كەلگەن ئۇرۇمچى شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. ئەمما ئۇ بۇ شەھەرگە قەدەم بېسىپ ئۇنچىۋالا ھاياجانلانمىمۇ كەتمىدى. چۈنكى، ئۇ قايناق ۋە ھەيۋەتلىك شىئەن شەھىرىنى كۆرگەن.

شۇڭا، قاھار ئانچە بەك ھاڭۋېقىپ يۈرمەي، قاتناش ساقچىلىرىدىن سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ دۆڭكۆۋۈرۈك تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

ئىتتىپاق تىياتىرخانىسىنىڭ ئالدىدىن باشلاپ دۇكانلارمۇ، يول بويىدىكى يايمىلارمۇ، ئالارمەنلەرمۇ، ساتارمەنلەرمۇ تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز كۆپەيگىلى تۇردى. قاھار بۇ بازارنىڭ بۇنچىلىك ئاۋاتلىقىنى پەقەت ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ كىشىلەر ئارىسىدىن قىستىلىپ، ئۇرۇلۇپ ــ سوقۇلۇپ يۈرۈپ دۆڭكۆۋۈرۈككە كەلدى. بۇ يەردىكى بازارمۇ ئاجايىپ قىزىغان، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئوستى يېپىق بازارغا كىرىپ ــ چىقىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيتتى. قاھار بازارنىڭ بۇنچىۋالا ئاۋاتلىقىغا بولغان ھەيرانلىقىنى بېسىشقا تىرىشىپ، زەرگەرچىلىك دۇكانلىرىنى

ئىزدەشكە باشلىدى. ئىزدەشنىڭمۇ ھاجىتى بولمىدى، زەرگەرخانىلار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇردى. قاھار گەرچە زەرگەرخانىلارغا كىرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ھەربىر زەرگەرخانىنىڭ ئالدىدا توختاپ ئىچىگە بويۇن سوزۇپ قاراپ كۆڭۈل توختاتتى. ئۇ ئاشۇ ھالەتتە ساناپ چىقىۋىدى، مۇشۇ بازاردىلا زەرگەرخانىدىن قىرىق ئالتىسى چىقتى.

ئۇ دۆڭكۆڭۈرۈك بازىرىدىن چىقىپ شىمالغا مېڭىپ سەنشىخاڭزىغا يېتىپ كەلدى.

بازار دېگەن بۇ يەردە ئىكەن تېخى! بۇ بازارغا قاراپ قاھارنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. ھەممىلا كىشىنىڭ قولىدا، مۇرىسىدە، ھارۋىسىدا، يايمىسىدا مال. كىم ئېلىپ، كىم سېتىۋاتىدۇ، قاھار بىلەلمەيلا قالدى. قاھار «كېيىنچە ئوبدان كۆرۈۋالارمەن» دەپ ئويلاپ يەنە زەرگەرخانا ئىزدەپ كەتتى...

خۇرجۇندىكى ئالتۇنلارنى خاتىرجەم بىر تەرەپ قىلغىلى بولىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن قاھار چۈش سەل قايرىلغاندا تاماق يېيىش ئۈچۈن بىر ئاشخانىغا كىردى، چۈشتىن ئۆتۈپ كەتكىنىگە قارىماي ئاشخانىمۇ ئاۋات ئىدى. تاماق بۇيرۇتۇۋاتقانلار، «چاي» دەپ جىلە بولۇۋاتقانلار، تاڭجاڭنىڭ تاماقنىڭ ئىسمىنى، سانىنى دەپ ۋارقىرىشى ئاشخانا ئىچىنى قاينىتىۋەتكەندى.

ــ سىلى نېمە يەيلا، غوجام؟ ــ سورىدى تاڭجاڭ ئۇنىڭ ئۈستۈېشىغا شۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ.

ــ پولۇ، گۆشتىن ئىككىنى باسسۇن.

تاماق بىرەمدىلا كەلدى. مازاردا قاتتىق ــ قۇرۇق يەپ زېرىكىپ كەتكەن قاھار پولۇنى قىزىق چاي بىلەن تازىمۇ ھۇزۇرلىنىپ يېمەكچى بولدى ــ يۇ، گېلىگە بىر نېمە تۇرۇپ قالغاندەك بولۇپ تاماق ئۆتمىدى. ھەتتا بىر پارچە گۆشنىمۇ زورلاپ يۇرۇپ ناھايىتى تەستە يېيەلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يېرىم تەخسە پولۇ بىلەن بىر پارچە گۆشنى ئاشۇرۇپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. «نېمە بولدۇم مەن؟ بەش ــ ئون كۈندىن بۇيان ئىشتىيىم تۇتۇلۇپ قالدىغۇ؟ مازاردىغۇ قاتتىق ــ قۇرۇق تاماق بولغاچقا

يېيەلمىگەندىمەن. بۇ يەردىچۇ؟» ئاندىن ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە كالتە ـ كالتە يۆتىلىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. «قارىغاندا، مازاردا مۇزدەك يەردە يېتىپ سوغۇق تەگكۈزۈۋالغان ئوخشايمەن» شۇنىڭ بىلەن ئۇ تەخسىنى نېرى سۈرۈپ قويۇپ، بىر چىنە چاينى پۈۋلىگەچ ئولتۇرۇپ ئەمدىكى قىلىدىغان ئىشلىرىنى پىلانلاشقا باشلىدى: «ئالدى بىلەن ئالتۇنىنىڭ باھاسىنى سۈرۈشتۈرەي. ئاندىن ئالتۇندىن بىرنى سېتىپ، ئۈستۈبشىمنى تۈزەشتۈرەي. ئۈنىڭدىن كېيىنچۇ؟ توغرا، بانكىغا بېرىپ پۇلنى بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە مەسلىھەت ئالاي. ئاندىن قالغان ئىشلارنى ئەھۋالغا قارىتا بىر تەرەپ قىلارمەن...»

قاھار ئاشخانىدىن چىقىپ يەنە دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرىغا بېرىپ، مالليرى كۆپرەك، بىر نەچچە بالا تىنماي ئىشلەۋاتقان، خېرىدارىمۇ كۆپ بىر زەرگەرخانىغا كىردى. ئۇ بىر چەتكە تىزىۋېتىلگەن تۈرلۈك قېلىپلارغا قاراپ بىر ئاز ساقلاپ، ئادەم سېلىككەندىن كېيىن، سوقۇپ بولغان ئالتۇن ھالقىنى سۇغا سېلىۋاتقان بالىنىڭ يېنىغا باردى:

ــ ھازىر ئالتۇن قانچە پۇل؟

بالا ئۈنىڭ ئۈستۈبشىغا قاراپ خۇشياقمىغاندەك:

ــ يا ئالمىسىلا، يا ساتمىسىلا نېمە ئىش قىلىلا سوراپ؟ ــ دېدى.

ــ ساتىمەن! ــ دېدى قاھار سەل ئاچچىقى كېلىپ.

ــ كۆرۈپ باقاي، ــ دېدى بالا پېتىنىنى بۇزماي. قاھار بايا ھاجەتخانىغا كىرىپ بىر پارچە لاتىغا ئوراپ يانچۇقىغا سېلىۋالغان ئالتۇننى چىقاردى. ئالتۇننى كۆرۈپ بالىنىڭ كۆزى چەكچىيىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئىشەنمىگەندەك ئالتۇننى قولىغا ئېلىپ سىنچىلاپ قارىدى، قانداقتۇر بىر ئەسۋابى بىلەن تەكشۈردى. ئاندىن بىردىنلا مۇلايىملىشىپ:

ــ راست ساتاملا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ساتىمەن!

بالا قاھارنىڭ ئۈستۈبشىغا يەنە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن تېز قەدەملەر بىلەن ئىچكىرى خانىگە كىرىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەيلا

ئىچكىرى خانىدىن بۇرۇتلۇق، سالاپەتلىك كىيىنگەن ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم چىقىپ قاھار بىلەن سالاملاشتى ۋە ئالتۇننى قولىغا ئېلىپ شۇنداقلا قاراپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى:

— بۇ ئالتۇن...

— ئاتا مىراس.

— قانداق سېتىشنى ئويلاۋاتىدىلا؟

— بازار نەرقى بولسۇن.

— يەنە بارمۇ؟

— بار، ئەگەر كېلىشەلىسەك سىلىگىلا ئەكېلىمەن.

زەرگەرچى ئالتۇنغا ھەۋەسلىنىپ قاراپ:

— كېلىشىمىز، كېلىشىمىز، سىلىنى ئوبدان رازى قىلىمىز، — دېدى ھىجىيىپ.

— باھاسىنى دېسىلە، — دېدى قاھار ئالدىراپ.

— قېنى، ئىچكىرىگە كىرىپ سۆزلىشەيلى. قالغانلىرىنىمۇ كۆرۈپ ئوبدان دېيىشمەيمىزمۇ؟

— ھازىرچە مۇشۇ بىرلا. قالغىنى ئۆيدە.

زەرگەرچى بېشىنى لىڭشىتتى:

— بوپتۇ، ئېھتىيات قىلغان ياخشى. ئەتىياز كىرىپ بازار سەل كاسات، شۇنداق بولسىمۇ ئۆرە باھاسىنى دەي، تالىشىپ ئولتۇرمايلى، گىرامى بىر يۈز بەش كويدىن بولسا قانداق؟ ئىشەنمىسىلە باشقا دۇكانلاردىنمۇ سوراپ باقسىلا.

قاھار تۆمۈر دوختۇرنىڭ ساتقان باھاسىنى ئېسىگە ئېلىپ، ئوتتۇرىدىكى ۋاقىتنى دەڭسەپ كۆرۈپ «مۇۋاپىق ئىكەن» دەپ قارىدى.

— بولىدۇ، مەن رازى.

زەرگەرچى كىچىك تارازىسىنى ئېلىپ، نەپىس تاشلارنى قاھارغا بىرمۇبىر كۆرسىتىپ تىزىپ ئالتۇننى ئۆلچىدى:

— مانا قارىسىلا، تۆت يۈز توقسەن ئالتە يېرىم گىرام.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. زەرگەرچى يانچۇقىدىن كىچىك ھېسابلىغۇچنى ئېلىپ، ھېسابلاشقا باشلىدى.

ـــ پۇلى ئەللىك ئىككى مىڭ بىر يۈز ئوتتۇز ئىككى كوي بەش مو بولىدىكەن.

زەرگەرچى ئىچكىرىكى خانىگە كىرىپ كېتىپ بىر نەچچە باغلام پۇلنى كۆتۈرۈپ چىقتى. ئاندىن يېنىدىن چىقىرىپ پارچە پۇلنى تولۇقلىدى.

ـــ رازى بولسىلا.

ـــ مەن رازى.

ـــ باشقا يەرلەردە دوقۇرۇپ يۈرمەي قالغان مالىلىرىنىمۇ ماڭىلا ئەكەلسىلە.

قاھار پۇل ئورالغان گېزىتنى يالتىراق خالتىغا سالغىنىچە ئۈدۈل كىيىم ـ كېچەك يايمىسىغا بېرىپ بىر قۇر كىيىم ئالدى، ئاندىن ئاق مەسچىت يېنىدىكى مۇنچىخانىغا كىرىپ يۇيۇندى.

يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ، ئوبدان يۇيۇنۇپ يېنىكلا بولۇپ قالغان قاھار ساتىراشخانىغا كىردى. ئۇستىرىسىنى كاپلاپ زېرىكىپ ئولتۇرغان ساتىراش دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا پەرتۇق تارتتى:

ـــ بۇرۇت قالامدۇ ـ يە؟

ـــ بۇرۇت ـ ساقال قالىدۇ. ئانچە ـ مۇنچە ياساپ قويىسىڭىزلا بولدى. چاچنى چۈشۈرۈۋېتىڭ.

بۇنىڭدىن ھەيران قالغان ساتىراش «شۇنچە ياش تۇرۇپ ساقال قويۇپ نېمە ئىشتۇ؟» دەپ ئويلاپ ئۇستىرىسىنى قولىغا ئالدى.

ساقال ـ بۇرۇتنىڭ ياسلىشى ۋە چىمەندوپپىنىڭ يارىشىقى بىلەن قاھارنىڭ چىرايى نۇرلىنىپ كەتكەندى. ئۇ روھلۇق قەدەملەر بىلەن سودا ـ سانائەت بانكىسىغا باردى. بانكىنىڭ ئالدىغا بارغاندا ئۇنى يەنە يۆتەل تۇتۇپ كەتتى. قاتتىق يۆتەل بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئىچىدىن بەلغەم كەلدى. «راست، سوغۇق ئۆتۈپ كېتىپتۇ» دەپ ئويلىدى قاھار ئىشكتىن كىرۈۋېتىپ.

ئۇ تىجارەت زالىدا دىجورنىلىك قىلىۋاتقان خادىمنىڭ ئالدىغا باردى:

ـــ سىزدىن بىر ئىشنى سورىماقچىدىم. پۇلنى كارتىغا سالغان ياخشىمۇ ياكى چەك كەستۈرگەن ياخشىمۇ؟

ــ قانچىلىك پۇل؟
ــ بەش مىليون.
بانكا خادىمى ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قارىدى ۋە:
ــ يۇرۇڭ، ئىچكىرىگە كىرىپ سۆزلىشەيلى،ــ دېدى ئىشىك بېشىغا «ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش ئۆيى» دېگەن خەت يېزىلغان ئىشخانىنى كۆرسىتىپ.
ــ پۇلنى ھازىر قويمايمەن. ئالدى بىلەن ئۇقۇشۇپ باقماقچى.
ــ سىز تىجارەتچىمۇ؟
ــ ھەئە.
ــ ئۇنداق بولسا شەھەر ئاتلاپ ئامانەت قويۇش ۋە پۇل ئېلىشقا قۇلايلىق بولۇشى ئۈچۈن كارتا ئىشلىتىڭ. كارتىڭىز بارمۇ؟
قاھار قۇمۇلدا ئابلىز ئۆز نامىدا بېجىرىپ بەرگەن كارتىنى چىقاردى:
ــ بىر ئاغىنەم ئۆزىنىڭ نامىدا بېجىرىپ بەرگەن مۇشۇ كارتا بار.
ــ پۇل سوممىسى بەك كۆپ ئىكەن. ئەڭ ياخشىسى كېيىنچە بەزى ئاۋارىچىلىكلەرنىڭ بولماسلىقى ئۈچۈن ئۆز نامىڭىزدا كارتا بېجىرىڭ.
ــ كارتا بېجىرىشكە قانداق رەسمىيەتلەر كېتىدۇ؟
ــ كىملىكىڭىز ياكى نوپۇس دەپتىرىڭىز بولسىلا بولىدۇ.
ــ ئۇنداق بولسا مەن ئەتە كېلەي. ئالدىراشلىقتا ئۇ نەرسىلەرنى ئېلىۋالماپتىمەن.
قاھار كەينىگە بۇرۇلدى. بانكا خادىمى بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن ئىشەنمىگەندەك قاراپ قالدى.
بۇ ئىشتا قۇمۇلدىلا قاھارنىڭ بېشى قاتقان. نەدە يۇرۇپ ئۇنىڭ كىملىكى بولسۇن؟ ھەتتا ئۇ نوپۇس دەپتىرىنىمۇ كۆرۈپ باقمىسا. ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلىپ سەرسان بولۇپ يۈرگىنىگە نە ۋاق. شۇڭا قۇمۇلدىمۇ كارتىنى ئامالسىز ئابلىز بېجىرىپ بەردى. مانا ئەمدى بۇ ئىشتا قاھار يەنە توسالغۇغا دۇچ كەلدى. ئەمدى تۇرپانغا بېرىش كېرەك. ئەينى ۋاقىتتا قۇمۇلدا قاھار ئابلىزغا نوپۇس دەپتىرىنى

سوراپ داۋۇتنىڭ ئالدىغا بارسا بولمايدىغانلىقىنى دېيىشنىڭ ئورنىغا يىتۈپ كەتسە قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى سورىغاندا، ئابلىز: «سىلەرنىڭ ئۆي قاراشلىق ساقچىخانىغا بېرىپ سۈرۈشتۈرۈڭ. ساقچىخانىدا نوپۇسىڭىزنىڭ كۆتىكى چوقۇم بار. تولۇقلاپ بېجىرىۋالسىڭىز بولىدۇ» دېگەنىدى. شۇڭا ئۇ تۇرپانغا بېرىش قارارىغا كەلگەنىدى.

«تۇرپانغا بارسامۇ باراي. شۇ باھانىدە ئىبادەتخان ئانىلارنى كۆرۈپ كېلىمەن، ئۇلار بۇ ئىشتا چوقۇم ماڭا ياردەم قىلىدۇ. ئەمدى خۇرجۇننى سۆرەپ يۈرمەي» قاھار شۇ ئوي بىلەن سىپىرلىق چوڭ چامادان سېتىۋالدى ۋە بايلىقلىرىنى شۇ چامادانغا ئوبدان جايلاشتۇرۇپ ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتىگە ماڭدى.

※ ※ ※

ئاپتوبۇس يەنە خۇگۇل ئىچىدە زېرىكىشلىك مېڭىشى بىلەن يولۇچىلارنى ئۈيقۇغا چىللىماقتا. جىلغىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئېقىندىكى سۇزۇك سۇ قۇياش نۇرىدا سۇس جىمىرلايتتى. بۇرۇنقىغا ئوخشاشمايدىغان تۈيغۇدا كېتىۋاتقان قاھار جىمىرلاۋاتقان سۇغا، تاقىر تاغلارغا، تاغ باغرىلىرىغا قالايمىقان سېلىنغان كەپىسىمان ئۆيلەرگە، ئېقىن بويىدىكى شالاڭ دەرەخلەرگە، ئارىلاپ ئۇچراپ تۇرىدىغان ئۆتەڭ ئورنىدىكى ئاددىي ئاشخانىلارغا بۇرۇنقىغا ئوخشاشمايدىغان تۈيغۇدا قاراشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇ ھەقىقىي يولۇچىغا ئوخشىغانىدى، ئارتۇقچە ئەندىشىسى يوق، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا يىرگىنچ بىلەن مۇئامىلە قىلمايدۇ، باشقىلارنىڭ ئۇنداق مۇئامىلە قىلىشىغا ئۇمۇ قەتئىي يول قويمايدۇ، ئاپتوبۇس توختىسا بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئورنىدا قورۇنۇپ ئولتۇرۇپ قالمايدۇ، ئۇمۇ پەسكە چۈشۈپ ئىچىملىك سېتىۋالىدۇ، تەرەت قىلىدۇ، دەرەخ سايىسىدا سالقىنلايدۇ... «ئىبادەتخان ئانا بىلەن رېھىم شەپقەتتىن باشقا كىشى بىلەن

هازىرچە كۆرۈشمەي، بولمىسا ئارتۇقچە ئاۋارىچىلىكلەر تۇپەيلى ئىشلىرىمغا تەسىر يېتىپ قالمىسۇن» يولدا كەلگۈچە كۆپ ئويلانغان قاھار مۇشۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يەتتى.

تۇرپان يولۇچىلار بېكىتىدىن چىقىقان قاھار ئەتراپقا قاراپ خىيال بىلەن بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭدى. يوللار ياسلىپتۇ، كەڭتاشا بولۇپ قاپتۇ، يول بويىدىكى قويۇق سايىلىك تېرەكلەر سايىسى يوقىنىڭ ئورنىدا، كالىنىڭ قۇيرۇقىدەك ئۇچىدا نەچچە تال شېخى بار، تۇڭى تۆپتۈز توقماقتەك غەلىتە دەرەخلەرگە ئالماشتۇرۇلۇپتۇ. نى ـ نى ئىشلارنى كۆرگەن قاھار بۇ ئىشلار ئۈستىدە مۇلاھىزە قىلىپ، دىلىنى ئاچچىق قىلىشنى خالىمىدى.

كۈچلۈك ھاياجان بىلەن خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەن قاھار داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. كىنوخانا يېڭىلىنىپتۇ، ئورنىغا ئۈچ قەۋەتلىك بىنا سېلىنىپتۇ. بىنانىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىكى ئۆينىڭ ئالدى تەرىپىگە «خەلق كىنوخانىسى» دېگەن كىچىك ۋىۋىسكا ئېسىلغانىدى. ئەمما كىنوخانىنىڭ ئالدىدا بۇرۇنقى ئاۋاتلىقتىن، ئۆچىرەت بولۇپ بېلەت سېتىۋالىدىغان قايناقلىقتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. بولۇپمۇ ئۇنى ئەڭ ئۈمىدسىزلەندۈرگەن ئىش ئۇنىڭغا بىر مەزگىل ئەزىز ماكان بولغان، خۇشاللىق ۋە ئازابلىق تۇيغۇلارنى ئاتا قىلغان، مېھىر ـ شەپقەتلىك گۈزەل قەلبلەرنىڭ ۋە رەزىللىك، نومۇسسىزلىقنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تونۇتقان دەرەخلىكنىڭ قاراماي يېيىتىلغان پىيادىلەر يولى قىلىۋېتىلگەنلىكى بولدى. قاھار ئاستا قەدەملەر بىلەن كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك مەيدانغا باردى.

بۇ يەردە ھەممە نەرسە تارىخقا ئايلانغانىدى. شۇ تاپتا بۇ يەر ئىلگىرى بۇ جايدا ھېچكىمنىڭ كۆز يېشى تۆكۈلمىگەندەك، بىر ئاجىز قەلب ئەلەملىك ناله قىلمىغاندەك، بىر تەشنا يۈرەك ئىلتىجا بىلەن ئەتراپقا تەلمۈرمىگەندەك شۇ قەدەر تىنچ، كۆركەم، پەرۋاسىز ئىدى. بۇنىڭدىن قاھار ئېغىر ئۇھسىندى.

قىممەتلىك نەرسىسىدىن مەھرۇم بولغانىدەك ئېغىر تۇيغۇغا چۆككەن قاھار كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭدى.

قاھار تونۇش كوچىنىڭ بېشىغا كېلىپ تۇرۇپ قالدى. كوچا بېشىدىكى بىر نەچچە دۇكان چېقىۋېتىلىپ ئورنىغا تېلېگراف بىناسى سېلىنغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇ كوچا ئۆزگەرمىگەنىدى. بۇ كوچىغا تېخى ئېھتىياج چۈشمىگەن چېغى، شۇ تاپىتا شەھەردىكى شۇ قەدەر ئۆزگىرىشلەر ئالدىدا يېتىم بالىدەك تاشلىنىپ قالغانىدى. قاھار ئەينى ۋاقىتتا ئۆزى شۇنچىلىك تەلمۈرگەن بۇ كوچا ئېغىزىدا ئۇزاق تۇرغۇسى كەلمىدى. ھازىر بۇ كوچىدا ئازابلىق ئەسلىمىلەردىن باشقا قاھار تەلمۈرگەن، ئىنتىزار بولغان نەرسىلەر يوق.

قاھار ئېغىر چامادانىنى سۆرىگىنىچە يەنە بىر دوقمۇشتىن بۇرۇلدى. ئەنە، ئېغىزىدا ئىككى تۈپ چۇلۇك دەرىخى بار كوچا رېھىم شەپقەتنىڭ ئۆيى بار كوچا. بۇ كوچىدىمۇ ئۆزگىرىش بولماپتۇ.

قاھار كوچا بېشىغا بېرىشىغا بۇرنىغا ئاچچىق موخۇركا ئىسى ئۇرۇلدى. قاھار كوچا ئىچىگە قاراپ يۈرىكى تېپىچەكلەپ كەتتى. رېھىم شەپقەت كىچىك ياغاچ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ موخۇركىسىنى كۆچەپ شورىغىنىچە «تۇرپان گېزىتى»نىڭ ئىچىگە چۆكۈپلا كەتكەنىدى.

قاھارنىڭ سېغىنىشلىق ھېسلىرى كۆچىيىپ دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدى. ئەمما ئۇنى يەنە بەلگەملىك يۆتەل تۇتۇپ كەتتى. كۆچلۇك يۆتەل ئاۋازىنى ئاڭلىغان رېھىم شەپقەت بېشىنى كۆتۈردى. قاھار دەرھال سالام قىلدى. رېھىم شەپقەت ئۇنىڭغا جاۋابەن ئورنىدىن تۇرۇپ كۆرۈشتى. ئەمما ئۇنىڭدا بۇرۇنقىغا ئوخشاش قىزغىن كەيپىيات قالمىغانىدى. بۇرۇنقىدىن خېلىلا قېرىغان بۇ ئادەم ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن قالغان ئادەملەرگە ئوخشاش قاھارغا ئاددىي سالامدىن باشقا ئىلتىپات كۆرسىتىپ كەتمىدى. ئۇنىڭ قاھارنى تونۇمىغىنى ئېنىق. ئەمما بۇرۇن ئۇ ھەرقانداق ئادەمگە تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى.

ـــ گېزىتكە چۆكۈپلا كېتىپتىلىغۇ، ـــ دېدى قاھار ئامالسىز.
ـــ ئاتا ـ ئانىلارغا كاتتا پەرز ئەمەس، يۈك، قەرز بولۇۋاتقان توي ـ تۆكۈنلەردىن قاقشاپ يۈرسەك، ئەمدى ئۆلۈم بىلەن بولىدىغان نەزىرلەرمۇ يوچۇنلا بولۇپ كېتىپتۇ. گېزىتكە شۇ ھەقتىكى ماقالە چىقىپتۇ. مەن سىزگە «چىرايلىق ئۆلۈم تىلەش» دېگەن كىچىك بىر پارچىسىنى ئوقۇپ بېرەي، ـــ رېھىم شەپقەت پاراڭ سېغىنغان بوۋايلار باشقىلارنىڭ ئىشى بار ـ يوقلۇقى بىلەن كارى يوق كاسىلداپ كەتكەندەك گېزىتنى كۆزىگە تىرىگىنىچە ئوقۇشقا باشلىدى.
«بۇ كۈلكىلىك ھەمدە كىشىگە بىمەنە تۇيۇلىدىغان ئىشنى پىچان ناھىيىسىنىڭ قەدىمىي بازىرىدا ئۇچراتتىم.
ئاپتوبۇس ساقلاۋاتىپ يېقىن ئەتراپتىكى بىر ئۆيدىكى ئالامەتلەر ۋە ئالدىرىشىپ يۈرۈشكەن كىشىلەرگە قاراپ، بۇ ئۆيدە نەزىر بولغانلىقىنى بىلدىم ۋە ماڭا ھەمراھ بولۇۋاتقان مۇشۇ بازارلىق دوستۇمدىن:
ـــ ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىنىڭ نەزىرىمۇ نېمە؟ ـــ دەپ سورىدىم. ھەمراھىم ياشتا چوڭىيىپ دۇمچىيىپ قالغان بىر بوۋاينى كۆرسىتىپ:
ـــ بۇ ئاشۇ كىشىگە قىلىنغان نەزىر، ـــ دېدى.
ـــ نېمە؟! ـــ بەك چۆچۈپ كەتتىم.
ـــ ھازىر مۇشۇنداق بىر ئىش پەيدا بولۇپ قالدى، ـــ دېدى ھەمراھىم ئوڭايسىز ئەھۋالدا، ـــ ئۆلگەندىن كېيىن نەزىر قىلغاندىن، تىرىكىدە قىلسا ساۋاب كۆپ بولىدۇ دېگەن ياۋا گەپ بىلەن، بىر قىسىم كىشىلەر ياشانغان، كېسىلى ئېغىر ئاتا ـ ئانىلىرىغا نەزىر قىلىپ بېرىدىغان بولدى.
بۇنىڭدىن قاتتىق نومۇس قىلدىم. بۇ خىل دەز كەتكەن پەرزەنتلىك بۇرچ ھەم مېھىرگە نېمە دېيىش كېرەك؟
بىزدە نەزىرنىڭ كۆپلۈكى، ھەشەمەتنىڭ ئۇنىڭدىن ئارتۇقلۇقى، نەزىرلەردىكى ئەقىلغە سىغمىغۇدەك بەسلىشىلەرنىڭ ئەۋج ئېلىشى بىلەن نەزىرنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتىمىز يوسۇنىدىن

يىراقلاپ غەيرىي تۈس ئېلىپ قېلىۋاتقانلىقىدەك بىر خىل ئەپسۇسلۇق تۇيغۇسى بىزنى بىئارام قىلغىلى خېلى بولۇپ قالدى. تولىمۇ چىك ۋە نازۇك بولغان دىنىي قائىدە ـ يوسۇنلاردىن تولۇق ۋە ھەقىقىي مەنىسى بىلەن خەۋىرى بولمىغان كىشىلىرىمىز بۇنىڭدىن سەل مەڭدەپ قېلىشتى. نەزىرىنىڭ كۆپلۈكى كىشىلەرنى ھاردۇردى، خىلمۇخىللىقى كىشىلەرنى ئويلاندۇردى. خاراكتېرىنىڭ بارغانچە يېڭىلىنىپ بېرىشى كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ قويدى. مانا، ئەمدى ئەقىلگە سىغمايدىغان، تولىمۇ بىمەنە بولغان يەنە بىر خىلى مەيدانغا چىقىپتۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ يېقىن كىشىلىرىگە ئۆلۈم تىلەشنىڭ باشقىچە شەكلىغۇ! ھەي، ئەپسۇس ...

ئۆز ـ ئۆزىمىزنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرلىنىپ، ئۆزىمىزنى تۇزەش، ئىزدەش، تېپىش نېگىزلىك مەسىلىگە ئايلانغان مۇشۇ ۋەزىيەتتە، بۇ مەسىلىنى ئويلىنىپ كۆرۈش، ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن ئىش قىلىش بەكمۇ زۆرۈر.»

كۆردىڭىزمۇ ئۇكام، بۇ ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرىدىغان ئىش ئەمەسمۇ. پەرزەنتلەرغۇ شۇنداق ئەقىلسىزلىق قىلسۇن. ئاتا ـ ئانا بولغان ئادەم قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغۇچە...

قاھار رېھىم شەپقەتنىڭ سۆزىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلاشقا تاقەت قىلالمىدى:

ـــ رېھىم ئاكا، مېنى تونۇمىدىلىمۇ؟

رېھىم شەپقەت سۆزدىن چىپىدە توختاپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدى. ئاندىن كۆزەينىكىنى ئېلىپ ياشاڭغىراپ تۇرغان كۆزىدىكى نەملىكنى سۈرتۈپ كۆزەينىكىنى يەنە تاقىدى. ئەمما بېشىنى چايقىدى.

ـــ رېھىم ئاكا، مەن قەيسەر.

ـــ قەيسەر؟ ـــ رېھىم شەپقەت ئويلىنىپ قالدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى. ـــ ھە، ھە... مىچۇەندىكى تۇغقانلارنىڭ...

ـــ ياق، مەن سىلى باققان قەيسەر. مۇنۇ كوچىدىكى سارەمنىڭ بالىسى...

ـــ هوي، هوي... نېمه دەيدۇ بۇ بالا،ـــ رېهىم شەپقەت هودۇققىنىدىن ئورۇندۇقتىن يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. قاھار ئۇنى يۆلەۋالدى.

ـــ سەن... سەن راست شۇمۇ؟ـــ رېهىم شەپقەت ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتقىنىچە سىنچىلاپ قاراپ كەتتى.

ـــ مەن شۇ، ئاكا.

ـــ توۋا بالام، نەلەردىمۇ يۈردۈڭ؟ قانات چىقىرىپ ئۇچۇپ كەتكەندەك بىر كېچىدىلا يوقاپ كەتتىڭ. ئىزدىمىگەن يېرىمىز قالمىدى. سەن توغرۇلۇق تۈرلۈك گەپلەرمۇ بولدى. ئىبادەتخان بىلەن ئىككىمىز ئۇ گەپلەرگە ئىشەنمەي خېلى ۋاقىتلارغىچە دېرىكىڭنى قىلدۇق. ئاپاڭمۇ تۇغىشىپلا كەتتى. يا بىر ئۇچۇرۇڭ بولمىدى. يىلمۇ ئۆرۈلۈپ كەتتى. كېيىن سەن توغرۇلۇق بىئەپ خەۋەرلەرمۇ كەلدى. كېيىنگە بېرىپ هەممە گەپ بېسىقتى. ئىككى يىلدەك بولغان هەممىمىز ئۆي غېمى بىلەن بولۇپ ئۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپلا كېتىپتىكەنمىز.

ـــ مەن هېچنېمە بولمىدىم، ساقىيىپ كەتتىم.

ـــ رىزقى تۇغىمىگەن بەندىسىنى خۇدايىم هەر ئاممالار بىلەن ساقلايدۇ، كۇننىڭ سېرىقىنى كۆرسىتىدۇ. يۇر، يۇر، ئۆيگە بېرىپ...

ـــ ئاكا، ئۆيلىرىگە بارماي. مۇنۇ تېلېگراف بىناسىنىڭ يېنىدا بىر ئاشخانا بار ئىكەن. شۇ يەرگە بارايلى.

ـــ بوپتۇ، ئۆيدىمىغۇ بىر پارچە بىسەرەمجانلىق.

قاھارغا بۇ گەپ سەل غەلىتە بىلىنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئارتۇقچە گەپ سورىماي كوچىدىن چىقتى. رېهىم شەپقەت ئاشخانىغا بارغىچىمۇ خۇددى قاھارنى كۇنده كۆرۈۋاتقاندەك بۇ كوچىلارنىڭ شەخسلەر بىلەن قۇرۇلۇش هۆددىگەرلىرىنىڭ بېرىدىغان تۆلەم پۇلدا كېلىشەلمەي چېقىلماي تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئەمەلىيەتته قۇرۇلۇش هۆددىگەرلىرىنىڭ هېيلىگەرلىك قىلىۋاتقانلىقىنى قاقشاپلا ماڭدى. قاھار «رېهىم ئاكامۇ قېرىپتۇ» دەپ ئويلىدى.

ئۇلار ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتۇشتى.

ــ دېگىنە بالام، نەلەردە يۈردۈڭ؟ ــ رېھىم شەپقەت قاھارنىڭ ئىشلىرىغا بەكلا قىزىقىۋاتاتتى.

ــ ھېلىقى ئاخشىمى مېنى پىچاقنىڭ تۈيۈق دېگەن يېرىدىكى ھېمىت ئىسىملىك تېڭىپ بوۋاي ھارۋىسى بىلەن تۈيۈققا ئەكەتتى. شۇ يەردە بىر يىلدەك داۋالىغاندىن كېيىن خېلى ئەسلىمگە كېلىپ قالدىم. ئۇ يەردە ئاساسەن ئۆزۈم ئىشلەپچىقىرىلىدىكەن. شۇڭا ئۆزۈم سودىسى قىلىدىغانلارمۇ جىق ئىكەن. بەزىلەر ئىچكىرى ئۆلكىلەر بىلەن قۇرۇق ئۆزۈم سودىسى قىلىدىكەن. ئۇلار خەنزۇچىنى ئوبدان ئۇقمىغاندىن كېيىن مەن تەرجىمان بولۇپ شىئەنگە باردىم. كېيىن ئۆزۈمنۇ ئۆزۈم يۆتكىدىم. شۇنداق قىلىپ داۋالىنىش ۋە ئىچكىرى بىلەن ئۆزۈم سودىسى قىلىپ ئالدىراش بولۇپ كېتىپ بۇ ياقلارغا كېلەلمىدىم. ھازىرمۇ شۇ سودا بىلەن بولۇۋاتىمەن.

قاھار راست ـ يالغانىنى قوشۇپ سەرگۈزەشتىسىنى ئاددىيلا بايان قىلدى.

ــ بوپتۇ بالام، بۇ يەرگە كەلگىنىڭ بەلەن بوپتۇ. مانا تېخى بىر ئوبدان ساقىيىپمۇ كېتىپسەن. ھە، ئاپاڭلار ئۇرۇمچىدە تۇرسا بۇياقتا ئۆتۈپ قاپسەنغۇ؟

ــ ھەرقايسىلىرىنى يوقلىغاچ نوپۇس دەپتىرىمنى ئېلىۋالغىلى كەلدىم. كىملىكىم بولمىغاچقا، ئۇ نەرسە سودا ئىشلىرىدا بەك لازىم بولىدىكەن.

ــ ئۇ دەپتەرلىرىڭمۇ ئاپاڭلار بىلەن ئۇرۇمچىدىمىكىن، بالام.

ــ ئۆزلە بىلىدىلا، ھازىرمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىراپ بارغۇم يوق. ئاڭلىسام، كوناشەھەر ساقچىخانىسىدا نوپۇسىمىزنىڭ كۆتىكى بولىدىكەن. شۇ ئىشقا سىلىنى ئاۋارە قىلىپ كېلىشىم.

ــ ئۇنداق بولسا مەن كۆرۈشۈپ باقاي. ئۇچىنچى ئوغلۇم شۇ يەردە ساقچىلىق قىلىدۇ. مەن گەپ قىلسام ئۇلار قاراپ تۇرماس.

ئىشنىڭ مۇنداق ئاسان چۈشكىنىدىن قاھار يېنىك تىن ئالدى.

ــ ئىبادەتخان ئانامنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ سەل تۇرۇپ ئۇنىمۇ يوقلىمىسام بولمايدۇ.

رېھىم شەپقەت بېشىنى ئېغىر چايقىدى:

ــ كەلگۈلۈك شۇ مەزلۇمغا كەلدى. يۈرەك كېسىلى بار ئىكەندۇق، بەك قوزغىلىپ كېتىپ ھازىر ئۇرۇمچىدە ھاۋا ئارمىيە دوختۇرخانىسىدا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ كۆڭلى غەش بولدى:

ــ ھازىرچۇ؟ ئەھۋالى ياخشىمۇ؟

ــ ھەي... ي، بىچارە قولى قىسقىلىقىنىڭ دەردىنى تارتىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ يۈرىكىگە كۆۋرۈك سالىدۇ دەمدۇ يا تىرەك قويىدۇ دەمدۇ، بىر ئوپېراتسىيە قىلغۇدەك. بولمىسا ھاياتى خەتەرلىك دەيدۇ. لېكىن ئۇچ تۇمەندەك پۇل كەتكۈدەك. ئۇ مەزلۇمدا ئۇنچىلىك پۇل نېمىش قىلىدۇ دەيسەن. تۇنۇگۈن ئاڭلىسام ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىر تۇمەندەكنى يىغىش قىلغان ئوخشايدۇ. قالغىنى نەدە تۇرۇپتۇ. ھەي، قاراپ تۇرۇپ بىر ياخشى ئادەمدىن ئايرىلىپ قالىدىغان ئوخشايمىز.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قاھار جىددىيلىشىپ كەتتى. «ياق، ئۇ كىشى بۇنداق سەۋەب بىلەن ئۆلۈپ كەتسە بولمايدۇ» دېگەن بىر ساداً ئۇنىڭ يۈرىكىدە ياڭراشقا باشلىدى. كېسەل چىرمىۋالغان، سوغۇق سېمونت تاختايغا چاپلىشىپ قالغان بەدىنىنى ئۆرۈپ، چىن ئىخلاسى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ ئۇنىڭغا روھىي شىپالىق بېرىۋاتقان بىر مېھرىبان ئانىنىڭ نۇرلۇق سىيماسى قاھارنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى. شۇ ئۇلۇغ ئانا ھازىر ئۆزى كېسەلگە يەم بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. قاھار ئارتۇقچە ئويلىنىپ تۇرمايلا بىر ئىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ــ سىلىنىڭ ئەھۋاللىرىچۇ؟ ــ سورىدى قاھار.

ــ كېسەلدىن نېرى، تېنىم ساق يۈرۈيمەن، ــ رېھىم شەپقەت بىردىنلا كۆزىگە ياش ئالدى، ــ لېكىن نېمە گۇناھىمغا خۇدايىم كۆزۈمگە كۆرسىتىۋاتىدىكىن؟ بايا ساڭا دېگەن ساقچى ئوغلۇم... ئاق تاماكا دېگەن نەجىس نەدىن پەيدا بولدىكىن؟ ئۇ شۇنىڭغا ئۆگىنىپ قېلىپ خىزمىتىدىنمۇ ئايرىلدى، ئۆيىنى سورۇۋېتىپ يوقاپ كەتكىلى بىر ئايدىن ئاشتى. بىرى چاڭشادا دېسە، بىرى

گۇاڭجۇدا دەيدۇ. نېمىلەر بولۇپ يۈرۈيدىكىن؟ شۇنىڭ دەردىدە جاندىن تويۇپ يۈرۈيمەن، بالام.

رېھىم شەپقەت كۆز يېشىنى پەقەت توختىتىۋالالمىدى. بۇنى ئاڭلىغان قاھارنىڭ مۇشتلىرى تۈگۈلدى. مانا بۇ يەردىمۇ پاجىئە! رەيھان «چايان»دەكلەر ۋە ئۇلارنىڭ شېرىكلىرى مۇشۇنداق ئاق كۆڭۈل ئادەملەرنىڭ ئاھۇ زارى، پىغانلىق كۆز ياشلىرى بەدىلىگە راھەت كۆرۈپ، قاقاقلاپ يۈرىدۇ. بەلكىم، رەيھان «چايان» قاھارنى قولدىن چىقىرىپ قويغان بىلەن يەنە بىر كىملەرگە زىيانكەشلىك قىلىپ، قارا قولىنى شىنجاڭغا سۇنۇپ بولغاندۇ؟ ئۇلار ئەكەلگەن «مالىلار» قانچىلىغان كىشىلەرنى قاڭغىر قاقشاتقاندۇ؟

رېھىم شەپقەتنىڭ ئاۋازى ئۇنى خىيال قوينىدىن قايتۇردى.

— بولدى بالام، ئەمدى قانچە قاقشىغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ. قېنى، تاماقنى يەۋالساق ساقچىخانىغا كىرىپ باقاي. ساقچىخانىنىڭ باشلىقى ياخشى ئادەم. بالامنىمۇ شۇ كىشى ئورۇنلاشتۇرغانىدى...

تاماقتىن كېيىن رېھىم شەپقەت ساقچىخانىغا كەتتى، قاھار ئاشخانىدا ساقلاپ قالدى.

بىرەر سائەتتىن كېيىن رېھىم شەپقەت بىر سېرىق تاشلىق دەپتەرنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

— ھېلىمۇ تەلىيىڭ بار ئىكەن. داۋۇتلار ئۇرۇمچىگە كۆچكۈچە سېنىڭ نوپۇسۇڭنى ئايرىۋەتكەنىكەن. سەن تۇغرۇلۇق ساقچىخانىغا بىرەر ئەھۋال مەلۇم قىلىنمىغان بولغاچقا، نوپۇسۇڭ ساقلىنىپ قاپتۇ. مانا، تولۇقلاپ بىر نۇسخا چىقىرىپ بەردى.

قاھار دەپتەرنى چامادانغا ئوبدان جايلاشتۇردى. ئاندىن ئىككى مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ رېھىم شەپقەتكە تەڭلىدى:

— رېھىم ئاكا، ماڭا قىلغان مېھىر ـ شەپقەتلىرىنى قانداق قىلساممۇ قايتۇرۇپ بولالمايمەن. ھازىر سودا قىلىپ ئەھۋالىم خېلى ياخشى. مەن ھازىر ئۇرۇمچىگە قايتمىسام بولمايدۇ. قولۇم سەل بوشىغاندا سىلىنى ئايرىم يوقلاپ كېلىمەن. بۇنى ئاز بولسىمۇ سېلىپ قويسىلا.

ئەمما، رېھىم شەپقەت پۈلنى ئالغىلى ئۇنماي تارتىشتى. قاھارمۇ چىڭ تۇردى ۋە «مەن سىلىنىڭ بالىلىرىغا ئوخشاش، كىچىك ۋاقتىمدا سىلى ماڭا قارىغان. بالا چوڭ بولسا ئاتىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ» دېگەندەك يىلتىزى چىڭ گەپلەر بىلەن ئۇنى قايىل قىلدى.

— ئاكا، ھازىرچە مېنىڭ ئىشىمنى ئىبادەتخان ئانامدىن باشقا بىرىگە دېمىگەن بولسىلا.

قاھار ئاخىرقى ئۆتۈنۈشىنى دەپ بولغاندىن كېيىن رېھىم شەپقەت بىلەن خوشلىشىپ ئۇرۇمچىگە ماڭدى.

ئون توققۇزىنچى باب

ئۇ يول بويى ئويلانغىنى بويىچە ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن سودا ـ سانائەت بانكىسى، قۇرۇلۇش بانكىسى ۋە يېزا ئىگىلىك بانكىلىرىنىڭ ھەربىرىدىن ئىككىدىن كارتا بېجىردى. ئاندىن قالغان ئالتۇنلىرىنى يېرىم كۇن كۆزىتىپ، ئۆزى بولمىدىكەن، دەپ مۆلچەرلىگەن ئوتتۇز ئىككى زەرگەرخانىغا تۆت كۇندە سېتىپ بولدى، پۇلنىمۇ كارتىلارغا بۆلۈپ جايلاشتۇرۇپ بولدى.

ئۇ «ئۇھ» دەپ مېھمانخانا ياتقىدا ئولتۇرۇپ كارتىلارغا سالغان پۇللارنى ھېسابلىۋىدى، بەش مىليون يۇەنده‌ك بولۇپتۇ. شۇ كۇنى ئاخشىمى ئۇ قانغۇده‌ك ئۇخلىدى.

ئەتىسى يەنە ئۇنىڭ ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ ناشتىنى ياخشى قىلالمىدى. تۆت تال مانتا بىلەن بىر قاچا سۇت بۇيرۇتقانىدى، سۇتنى ئىچەلمىدى، مانتىدىن بولسا بىرنى ئارانلا يېيەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «نېمە بولغاندىمەن» دەپ ئويلاپ سىرتقا چىقىپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن يەنە يۆتەل قىستاپ بولالمىدى ۋە بەلغەم تۆكۈردى. ئۇنىڭ يېتىۋالغۇسى كېلىپ بازار ئايلىنىشتىن ۋاز كېچىپ يەنە ياتقىغا ماڭدى: «قارىغاندا، نەچچە كۇندىن بېرى ئۇيان ـ بۇيان چېپىپ يۇرۇپ ئوبدانلا چارچىغان ئوخشايمەن...»

ئۇ كارىۋاتتا شۇ ياتقانچە بىر دەم ـ بىر دەم يۆتىلىپ چۇشتىن ئۆتۇپ كەتكۇچە ياتتى. ئۇنىڭ قورسىقى ئاچقانده‌ك قىلغان بولسىمۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر پەقەت ئۇرنىدىن تۇرغۇسى كەلمىدى. خۇددى بەدىنىنى كارىۋاتقا چاپلاپ قويغانده‌ك ئۇنىڭ كارىۋاتتا ئۆره ئولتۇرغۇده‌كمۇ ھەپسىلىسى قالمىغانىدى.

چۇشتىن كېيىن بولغاندا قاھار مۇزده‌ك تەرلەپ كەتتى. بولمىسا ھاۋا خېلى سوغۇق. بۇنى بىنورمالىلىق ھېس قىلغان

قاهار ئورنىدىن تەستە تۇرۇپ، مېڭىش شۇنداق خۇشياقمايتۇرسىمۇ، يېقىن ئەتراپتىكى بىر دوختۇرخانىغا بېرىشقا مەجبۇر بولدى.

دوختۇر ئۇنىڭ تەرلەۋاتقانلىقىغا قاراپ قويۇپ سورىدى:

— ئۆزىڭىزنى قانداقراق ھېس قىلىۋاتىسىز؟

— يېقىندىن بۇيان ئىشتىھايىم تۇتۇلۇپ كەتتى. سوغۇق ئۆتكۈزۈۋالدىممىكىن، يۆتەل جىقلاپ قالدى.

— بەلغەمىمۇ بارمۇ؟

— ھەئە. ئاندىن ماغدۇرسىزلىنىپ بولمايمەنغۇ ـ تاڭ.

— سوغۇق تەرلەشمۇ بارمۇ؟

— بار، بولۇپمۇ چۈشتىن كېيىن بەكلا تەرلەيمەن. شۇ تاپتا كۆرۈپ تۇرۇۋاتىسىز. تەرىم ھېچ بېسىلمايۋاتىدۇ.

دوختۇر بېشىنى لىڭشىتتى ۋە ئېھتىيات بىلەن سورىدى:

— بۇرۇن ئۆپكە تۇبېركولىيۇز كېسىلى بولغانمۇ؟

قاهار چۈشەنمەي تۇرۇپ قالدى. دوختۇر ئاددىي قىلىپ دېدى:

— ئۆپكە كېسىلى بولغانمۇ؟

قاهار چۆچىدى:

— بەش ـ ئالتە يىل بۇرۇن بولغان، خېلى ئېغىر ئىدى. كېيىن داۋالىنىپ ساقىيىپ كەتكەن.

دوختۇر رېنتگېنغا بىر نەرسىلەرنى يېزىپ ئۇنىڭغا سۇندى:

— رېنتگېنغا چۈشۈپ، نەتىجىسىنى ئېلىپ چىقىڭ.

قاهار ئىشتىن چۈشىدىغانلىقىنى يېقىن تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى ئېلىپ دوختۇرنىڭ يېنىغا كىردى. دوختۇر قەغەزگە بىر قاراپلا دېدى:

— كېسەلنىڭ ئاساراتى قاپتىكەن. يەنە يامىنىغا ئۆرۈلۈپتۇ. بۇ بىر خىل جاھىل خاراكتېرلىك كېسەل. ناچار شارائىت، قۇۋۋەتسىز يېمەكلىك، بولۇپمۇ سوغۇق مۇھىت بۇ كېسەلنى ئاسانلا قوزغايدۇ. تازا پەيتىدە كەپسىز. مېنىڭچە، بىر مەزگىل ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىڭ، بولمىسا بۇ كېسەلنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ.

ـــ قانچىلىك ياتسام بولار؟

ـــ ئاز دېگەندىمۇ ئۈچ ئاي ياتسىز. بۇنىڭغا ھەرگىز سەل قارىماڭ. كېيىن پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ.

قاھار بوشىشىپ ئولتۇرۇپ قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئانچە ـ مۇنچە دورا قىلىپ كۆرۈپ باقسۇنمۇ؟ ياق، شۇنچىۋالا ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن قاھارغا ساغلام بەدەن كېرەك. ئۈچ ئاي دېگەن ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتلار كەڭتاشا. ئەڭ ياخشىسى ۋاقىتدا داۋالىنىش كېرەك. بولمىسا ھەممە ئىش تەييار بولۇپ قالغاندا ئارماندا قالىدىغان ئىش بولمىسۇن يەنە.

قاھار كۆپ ئويلىنىپ ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىش قارارىغا كەلدى.

※ ※ ※

كېسەلخانا ئىشخانىسىدىن ئوغلى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ئىبادەتخان ئانىنى كۆرگەن رېھىم شەپقەت ئىچىدە «خۇدايىم شىپالىق بېرىپتۇ» دېگىنىچە ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپ كەلدى.

رېھىم شەپقەتنى كۆرگەن ئىبادەتخان ئانىنىڭ چىرايىدا مەمنۇنلۇق كۈلكىسى جىلۋىلەندى.

ـــ بىر ئوبدانلا بولۇپ قاپلا. ئۇرۇمچى يارىشىپتۇ ئۆزلەگە،ـــ رېھىم شەپقەت قىزغىنلىق بىلەن ئەھۋال سورىدى.

ـــ قارىغاندا، رىزقىم تۇگىمىگەن ئوخشايدۇ. كۈندە كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرگىنىمگە خۇش بولۇپ ئولتۇرۇپتىمەن،ـــ دېدى ئىبادەتخان ئانا كېسىلىنىڭ ياخشىلانغانلىقىغا بولغان خۇشلۇقىنى ئىپادىلەپ.

ـــ ۋاقتىدا يوقلاپ چىقالمىدىم.

ـــ ئۇنداق بولامدىغان، سىلىنىڭمۇ ئۆيلىرىدە بىرمۇنچە ئىشلىرى تۇرسا. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول يىراق. ھېلىمۇ ئاۋارە بولۇپلا، رەھمەت.

ـــ شۇنداق يېقىن قولۇم ـ قوشنا تۇرۇقلۇق قوللىرى قىسقا بولۇپ قالغاندا ياردەم قولۇمنى سۇنالمىدىم. ئالدىلىرىدا خىجىلمەن.

ـــ ھەرگىز ئۇنداق دېمىسىلە. مۆڭگىڭ غېمىنى خۇدا قىلىدۇ، دەپ، قارىسىلا يوچۇنلا ئىش بولدى. ئوپېراتسىيىگە پۇل يېتىشتۇرەلمەي «كۆرىدىغان كۇنۇم مۇشۇنچىلىك ئوخشايدۇ، بولدى كېتەيلى» دەپ كېتىدىغانغا تەييارلىق قىلىپ تۇرساق، دوختۇرلار كىرىپ چۈشتىن كېيىن ئوپېراتسىيە قىلىمىز دېسە بولىدۇ. قانداق ئىش بولۇپ كەتتى بۇ؟ خاتا بولۇپ قالمىغاندۇ؟ نەچچە كۈندىن بىر تۇمەن پۇلنى تەڭلىسەك مىتمۇ قىلىپ قويمىغان دوختۇرلارغا بۈگۈن نېمە بولغاندۇ؟ ھەيرانلا قالدۇق. بىز تېخى پۇل تەييار قىلىپ بولالمىدۇق دېسەك، پۇل تاپشۇرۇلۇپ بولدى دەپ بىر تالوننى كۆرسەتتى. قارىساق، راستلا بىز ئۈچۈن تۆلەنگەن پۇل ئىكەن. نېمە ئىشلىقىنى بىلەلمەيلا ئوپېراتسىيىگە كىرىپ كەتتىم. ئوپېراتسىيە ئۇڭۇشلۇق بولدى. ھازىر خېلىلا ياخشىلىنىپ كەتتىم. كېيىن سۇرۇشتۇرسەك، بىر ئادەم كېلىپ پۇلنى تاپشۇرۇپ ھېچنېمە دېمەيلا كېتىپ قاپتۇ. بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى شۇنچە ئويلىنىپمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن بۇنىڭ گېپىمۇ بىر يەردىن چىقار، دەپ يەيدىغىنىمنى يەپ يېتىپتىمەن. بىر تۇمەن پۇلىمىزمۇ قولىمىزدىلا قالدى.

ـــ بىرەر تۇغقانلىرى...

ـــ نەدىمۇ ئۇنداق تۇغقىنىمىز بولسۇن. پۇلى بولسىمۇ، ئۆزىنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايدۇ ـ دە.

ـــ پۇلى بار تۇغقانلارنىمۇ كۆردۇققۇ. ئەگەر بەرگىسى بولسا، ئۇچ تۇمەن ئەمەس، ئۇچ يۈز كويىنىمۇ شايى كەلتۈرۈپ كۆز ئالدىمىزدا شاراقلىتىپ بېرىدۇ، ـــ دەپ دوق قىلدى ئوغلى.

ـــ ئۇنداق دەپ خەقتىن ئاغرىنساڭ بولمايدۇ، ئوغلۇم، ـــ دېدى ئىبادەتخان ئانا ئوغلىغا.

«راست، بۇ كىمدۇر؟ دېمىسىمۇ مۇشۇ كۈنلەردە ئۇنچىلىك ياردەملەرنى قىلىدىغانغا ياتلارنىڭلا ئەمەس، بىر تۇغقانلارنىڭمۇ يۈرىكى چىدىمايدىغان بولۇپ كەتتى. شۇنچىۋالا پۇلنى بېرىپمۇ

غەلىماي كەتكەن ئۇ ئادەمنىڭ زادى نېمە مەقسىتى باردۇ؟ ياكى ئۇ كىشىنىڭ ئىبادەتخانىغا چوڭقۇر مىننەتدارلىقى بولسا، شۇنداق قىلغاندىمۇ؟...» خىيالى شۇ يەرگە كەلگەندە رېھىم شەپقەتنىڭ كۆز ئالدى ۋاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى. «ئىنساپلىق بالا بوپتۇ. ياخشىلىقنى ئۇنتۇماپتۇ» شۇ خىيالنى قىلغان رېھىم شەپقەتنىڭ چىرايىدا سۆيۈنۈشلۈك كۈلكە پەيدا بولدى.

ئىبادەتخان ئاننىڭ ئوغلىنىڭ ئىچى پۈشۈپ كەتكەنمۇ ياكى تاماكا خۇمارى تۇتتىمۇ ئاستا سىرتقا ماڭدى.

— بۇ يارەمنى كىمنىڭ قىلغانلىقىنى راستلا بىلەلمىدىلىمۇ؟

— ياق، نەدىن بىلەي.

— ئۇنداق بولسا،— دېدى رېھىم شەپقەت،— مەن بىر گەپنى دەيمەن. بىر دىنبىر شەرتىم ھاياجانلانمايلا. بولمىسا، ئالدىلىرىدا گۇناھكار بولۇپ قالماي يەنە.

— دەۋەرسىلە. بۇنى دوختۇرلارمۇ جىق چېكىلىگەن.

— ئۇنداق بولسا ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا جۇمۇ. قەيسەر بالا قايتىپ كەلدى.

— قەيسەر؟ قايسى قەيسەر؟ ئىچكىرىگە كەتكەن بالىلىرىمۇ؟

— ۋاي قوشنام، ئۇنىڭ ئىسمى مۇختەر. مېنىڭ دەۋاتقىنىم، ھېلىقى سارەمنىڭ ئوغلى، دەرەخلىكتىن يوقاپ كەتكەن قەيسەر.

بۇنى ئاڭلاپ ئىبادەتخان ئانا تۇرۇپلا قالدى.

— ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا. شۇ بالا تېخى ھاياتكەن، چوپچوڭلا ئادەم بولۇپ كېتىپتۇ.

— ھاياتمىكىنە ئۇ؟ تووا، تووا، بۇ جاھانىنىڭ ئىشلىرىغا ئىنسانىنىڭ ئەقلى يەتمىگىدەك. سىلى بىلەن كۆرۈشكەن گەپكەن — دە.

— كۆرۈشتى. نەچچە كۈن بۇرۇن تۇرپانغا نوپۇس ئىشى بىلەن بېرىپتىكەن، مەن بىلەن كۆرۈشتى. سىلىنى بەك سوراپ كەتتى.

— نەگە كېتىپتۇ ئۇ بالا؟

رېھىم شەپقەت قاھارنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە سۆزلەپ بەردى.

— رىزقى تۇگىمىسە ھەرنە سەۋەبلەر بىلەن كۈننىڭ سېرىقىنى

كۆرىدىغان ئىشكەن. توۋا خۇدايىم، «ئۆلدى، كەتتى» دەپ ئۇنتۇپىلا كېتىپتىكەنمەن ئۇ بالىنى.

ــ ھازىر ئۇ سودا قىلىپ بېيىپ كېتىپتۇ. ماڭا بىر مۇنچە پۇل بىلەن كۆڭۈل بىلدۈرۈپ خىجىل قىلىپلا قويدى. شۇ ۋاقىتتا مەن سىلىنىڭ ئەھۋاللىرىنى ئۇنىڭغا دېگەنىدىم. پەمىچە، بۇ ساخاۋەتنى قەيسەر قىپتۇ. بولمىسا سىلى دېگەندەك باشقا كىم بار دەيلا.

ــ ئۇنداق بولسا قەيسەر ئىكەن. شۇنداق خورلۇق تارتىۋىدى، مانا تۇرمۇشنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرۈپتۇ. بىزنىمۇ ئۇنتۇماپتۇ. ئىنساپىڭغا رەھمەت، بالام. دۆلىتىڭ زىيادە بولغاي،ــ ئىبادەتخان ئانا كۆز يېشى قىلىشقا باشلىدى.

ــ نېمىگە ياش تۆكىلا، شۇ بالىنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشى ئۈچۈن پايپېتەك بولۇپ، قىلمىغانلىرى قالمىغانىدى. ئەمدى قەيسەر ئوبدان تۇرمۇشقا ئېرىشسە، خۇشال بولماقتا يوق يىغلىغانلىرى نېمىسى؟

ــ خۇشال بولۇۋاتىمەن. خۇشاللىقىمدىن يىغلاۋاتىمەن. شۇ بالىنى بىر كۆرسەم بولاتتى. توۋا، قانداقراق ئادەم بولۇپ كەتكەندۇ؟

ــ ئۇ ئۆزى توغرۇلۇق سىلىدىن باشقا بىرىگە دېمەي تۇرۇشۇمنى ئېيتقانىدى. شۇ بالىنىڭ گېپىدە بىر گەپ بارەك قىلىدۇ. ھە دەپ گېپىنى ئاڭلايلى. قارىغاندا، ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى بار. شۇ ئىشلىرى تۈگىسە يەنە بىزنى چوقۇم ئىزدەپ كېلىدۇ.

ــ خۇدايىم، ئىشلىرى ئاق يوللۇق بولسۇن شۇ بالىنىڭ.

ئىككى ئاق كۆڭۈل كىشى چىن نىيىتى بىلەن دۇئاغا قول كۆتۈردى.

※ ※ ※

مانا، قاھارنىڭ ياتاقتا يېتىۋاتقىنىغا بىر ئايدەك بولدى. ئۇ ياتاقتا ئۇن ـ تىنىسىز ياتىدۇ، داۋالاشنى، تۈرلۈك

تەكشۈرۈشلەرنى، سۈيۈقلۇقى تولىمۇ ئاستا ئاقىدىغان ئاسما ئوكۇل يېڭىسىنىڭ تومۇرىغا سائەتلەپ سانجىقلىق تۇرۇشنى، ھەرخىل رەڭ، ھەرخىل چوڭلۇقتىكى دورىلارنى يېيىشنى ئۇن - تىنىسىز ھالدا قوبۇل قىلىدۇ. ياتاقداشلىرى بولسا كېسەلخانىلاردا بولىدىغان زېرىكىشلىكنى بېسىش ئۈچۈن ئايىغى چىقماس پاراڭلارغا بەند بولغانلىرىدا، شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ئۆزلىرىنىڭ پارىڭىغا بىرەر قېتىمىمۇ ئارىلىشىپ باقمىغان بۇ «مۆرىمەس» يىگىتكە ھەيران بولۇپ قارىشىدۇ. دېمىسىمۇ قاھار ئۇلار بىلەن سىرداشمايدۇ، قۇرۇق پاراڭ سوقۇشمايدۇ، ئۇلاردىن ئارتۇقچە سوئالمۇ سورىمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇن - تىنىسىز ھالدا ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان. باشقىلار تۆگمەس پاراڭغا چۈشكەندە، ئۇ تۆگمەس خىيالغا بەند.

دەرۋەقە، ئۇ گەپ - سۆز قىلماي ئۇن - تىنىسىز ئولتۇرغان بىلەن ئۇنىڭ قەلبى تىنماي سۆزلەيدۇ. شۇنداق، ئۇ جىممىدە ئولتۇرۇپ خىيال قىلاتتى، پىلان تۈزەتتى. ۋاقىتتىنىڭ مۇشۇنداق تۆت تامنىڭ ئىچىدە، كۈندىلىك ئوخشاش مەشغۇلاتلار بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىغا ئىچى پۇشاتتى، تىتىلدايتتى. ئەمما، داۋالانماي نېمە ئامال.

بىر كۈنلۈك داۋالىنىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن قاھار بازار ئارىلايتتى، كۈندە ئالمىشىپ تۇرىدىغان بازار قىزىقچىلىقلىرىنى كۆرۈش بىلەن زېرىكىشلىك كۈنلىرىگە، تىتىلداشلىرىغا مەلھەم قىلاتتى. كاللىسىدا يېڭى - يېڭى پىلانلار پەيدا بولاتتى. پىلانلار پەيدا بولغانچە شۇنچە پۈلنى خاتىرجەم ياشاشقا ئىشلىتىشتەك ئويىنىڭ تولىمۇ ساددا خىيال ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى.

بۈگۈنمۇ ئۇ ئايلىنىپ دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرىغا باردى. بۇ بازار بۈگۈنمۇ يەنە شۇ قايناقلىقى، يەنە شۇ ئاۋاتلىقى بىلەن داڭقىغا لايىق سەلتەنىتىنى نامايان قىلماقتا ئىدى.

شۇنچە قىستاڭچىلىقتىمۇ كىشىلەر توپلىشۇۋلىپ قايسىبىر ھاجەتمەنلىك يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتىۋاتقان دەردىنى، قايسىبىر مېيىپ يېرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ قىلىۋاتقان

ئىلتىجاسىنى ئاڭلىشاتتى، يەنە قايسىبىر كىشىنىڭ بېيجىڭغا بېرىپمۇ ئاقتۇرالمىغان ئەرزى سەۋەبلىك يۇرتىغا قايتالماي يارىمگە موھتاج بولغانلىقى يېزىلغان مۇراجەتنامىسىنى يۇقىرى - تۆۋەن ئاۋازدا ئوقۇشاتتى. يەنە بىر كەڭرەك مەيداندا كىشىلەر يۇمىلاق دائىرە ھاسىل قىلىشىپ جۇغى كىچىك، ھەربىرى چاققان، ئەمما جابدۇقلىرى ئاددىي بىر يىگىتنىڭ سېرىكچىلىك ماھارىتىنى كۆرۈشۈۋاتاتتى. ئۇ يىگىتنىڭ ماھارىتىگە قارىغاندا، سېرىكچىلىك قىلغاندا ئىشلەتكەن جابدۇقلىرى قاھارنىڭ دىققىتىنى تارتتى.

دېمىسىمۇ ئۇ بالا قۇرۇلۇش ئورنىدىن تېرىۋالغان پارچە - پۇرات خىشلار، ئەخلەت تۆكۈلۈرىدىن تېرىۋالغان تۇرلۇك بوتۇلكىلار ۋە ئۈزۈن قومۇش بادرىلار بىلەن سېرىكچىلىك ۋە جانبازلىق نومۇرلىرىنى كۆرسىتىۋاتاتتى. لېكىن ئۇنىڭ ماھارىتى يامان ئەمەس ئىدى. ئۇچ دانە پىۋا بوتۇلكىسىنى بىر - بىرىگە تەگكۈزمەي، يەرگىمۇ چۈشۈرۈۋەتمەي تىنماي ئايلاندۇراتتى، قومۇش بادرىنى بارمىقىنىڭ ئۇچىدا، بۇرنىنىڭ ئۈستىدە ئۈزاققىچە تىك تۇرغۇزاتتى، خىش پارچىلىرىنى كىچىك، نازۇك بارماقلىرىنى چىڭ جۈپلەپ چەيدوەك قىلىپ بىرلا ئۇرۇپ ئىككى پارچە قىلىۋېتەتتى، كىچىك مەيدانىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ يەردە، ھاۋادا توختىماي مۇلاق ئاتاتتى، مۇللاق ئاتقاندىكى ھەربىتى چىرايلىق ۋە چاققان ئىدى.

كىشىلەر ئۇنىڭ ماھارىتىگە ئاپىرىن ئوقۇغان بولسىمۇ، لېكىن ئىشلەتكەن جابدۇقلىرىنىڭ ئاددىيلىقىنى مەڭىستىمىگەندەك قىلىشتى. شۇڭا ئەتراپتىن غۇدۇراشلار ئاڭلىنىپ تۇردى:

— شۇنچە ماھارىتى بولغاندىكىن، ئازراق پۇلنىڭ كۆزىگە قارىمای رەسمىي تەييارلىق قىلسا بولمامدۇ؟

— ماھارىتىغۇ بولىدىكەن، لېكىن تېرىشتۇرۇۋالغان نەرسىلىرىگە قارىسا يالغاندەكلا....

— شۇنچىلىك ماھارەت يېتىلدۇرمەكمۇ تەس گەپ.

— راست، بۇنداق بالىلارغا قوللاش، سەھنە بولىدىغان بولسا

ئوت چىقىرىۋېتىدۇ. سېرىق چاچلىقلارنىڭ جالىقىنى بىلمىدىغانسىلەر؟ موللاق ئاتقان بىلەن تېگىدە تور بار. مانا، ماھارەت دېگەن كۆز ئالدىڭدا تەبىئىي بولسا، ئاندىن ھەقىقىي ماھارەت بولالايدۇ.

— ماھارىتىنى مۇنداق زايە قىلىپ يۈرگۈچە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنى ئىزدەپ رەسمىي ئويۇن قويسا بولمامدۇ؟ كوچىغا يايما يېيىپ، خۇددى تىلەمچىدەك...

— ھېلىمۇ بۇ بالا تىلەپ يۈرمەپتۇ. مۇشۇنداق بولسىمۇ ئويۇن قويۇپ، جېنىنى باقىدىغىنى مىڭ ياخشى. بەش ئەزايى ساقلارنىمۇ ماڭدامدا بىر كۆرۈۋاتىمىز.

قاھار ئاخىرقى گەپنى ناھايىتى توغرا تاپتى: «بۇ كىشى توغرا ئېيتىدۇ. بۇ غۇرۇرلۇق بالىكەن. ئۇنىڭ بەزى ساغلام كىشىلەردەك تىلەمچىلىك قىلماي، ئاددىي بولسىمۇ ئۆز ھۈنىرى بىلەن ھالال كۈچىگە تايىنىپ جان بېقىۋاتقانلىقى تەييارتاپ بولۇپ ياشاۋاتقان، باشقىلارنىڭ كۆلپىتى بەدىلىگە كۆكلەۋاتقان كىشىلەردىن مىڭ مەرتەم ياخشى!»

ماھارەت كۆرسىتىۋاتقان بالا ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ:

— ئاددىي ئويۇنۇمنى كۆرۈپ بەرگەنلىرىگە رەھمەت! — دېۋىدى، ئويۇنىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى بىلىپ بەزى كىشىلەر يانچۇقلىرىنى ئاختۇرغان بولۇشۇپ ئاستىلا كېتىپ قېلىشتى، بەزىلەر بولسا ئۇ يېگىتنىڭ بىر يانغا قويۇپ قويۇلغان «گۈزەل دۇنيا» دەپ خەت يېزىلغان شىلەپىسىگە پارچە پۇللىرىنى تاشلىغىلى تۇردى. كىشىلەر بىردەمدىلا تاراپ كېتىشتى.

يېگىت پۇللىرىنى ساناپ تۇرغاندا قاھار ئۇنىڭ يېنىغا باردى.

— ۋاقتىڭىز بولسا بىردەم پاراڭلاشقان بولساق.

يېگىت قاھارغا بىر پەس تىكىلىپ قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تېزلا يىغىشتۇرۇپ، قاھار بىلەن بىللە ماڭدى.

ئۇلار بىر ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتۇشتى.

— سىز نەدىن؟ — سوردى قاھار تاماق ساقلاۋېتىپ.
— پىچان لۇكچۇندىن.
ئۇنىڭ بۇ جاۋابىنى ئاڭلاپ قاھار يىگىتنى بىر خىل يېقىن ھېس قىلدى.
— ئىسمىم نۇربەدىن، كىشىلەر قىسقارتىپ نۇر دەيدۇ، مەنمۇ شۇنداق ئاتاشقا كۆنۈپ قالدىم، — دېدى يىگىت قاھارنىڭ يامان غەرىزى يوقلۇقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن، قاھارنىڭ سوئالىنى كۈتمەي ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، — ئاتا ـ ئانامدىن كىچىك قېلىپ، تۇغقانلارنىڭ قولىدا چوڭ بولدۇم. لېكىن كېيىن ئۇلار ماڭا ئوبدان قارىمىدى. مەكتەپتىمۇ بار ـ يوقنىڭ ئورنىدا ئوقۇدۇم. مەن كىچىكىمدە «خو يەنجيا»، «چېنجىن» دېگەن كىنولارنى كۆرۈشكە، ئۇلاردەك چامباشچىلىق قىلىشقا ئامراق ئىدىم. ئۆزۈم مەھەللىنىڭ كەينىدىكى قۇملۇقلاردا موللاق ئېتىشنى ئۆگەندىم، قۇم خالتا ئېسىپ ئەتىدىن ـ كەچكىچە مۇشتلاپ مەشىق قىلدىم. موللاق ئېتىشنى ئۆگەنگىچە يۇز ـ كۆزۈم يارا بىلەن تولدى، قۇم خالتىغا مۇشتلاپ قولۇمدىن قان چىقىپ كېتەتتى. لېكىن مەن ھەممىگە چىدىدىم، غەيرەت قىلدىم. ئاخىر موللاق ئاتالايدىغان، كېسەكنى بىر مۇشت بىلەن پارچە ـ پارچە قىلىۋېتەلەيدىغان بولدۇم. لېكىن تۇرمۇشتا ماڭا ھەقىقىي ئىگە بولمىدىغان ئادەم چىقمىدى. شۇنداق يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە لۇكچۇن بازىرىدا «تاھىر چىگۈڭ» دەپ نام چىقارغان بىر ئادەم مېنى ئىزدەپ كەپتۇ. ئۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئاڭلاپ ئۆزىگە شاگىرتلىققا ئالغىلى كەپتىكەن. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇ مېنىڭ تۇرمۇشۇمغا ئىگە بولمىدىكەن، بىز ئويۇن قويمىدىكەنمىز. مەن خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدۇم. ئۇ ئىش بۇ يەردە بىر قاچا تاماققا زار بولۇپ يۈرگىنىمدىن مىڭ ياخشى ـ دە. بۇنى ئاڭلىغان تۇغقانلىرىم مېنىڭدىنمۇ بەكرەك خۇشال بولۇپ كەتتى. بىلىمەن، ئۇلار مېنىڭدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشىگە ئەگەشتىم. بىز ئاساسەن قارا كۈچ كۆرسىتىپ ئويۇن قويىاتتۇق. شۇڭا بىزگە بىر مەيدان بولسىلا بولاتتى. بولۇپمۇ

ھەپتىلىك بازارلارنى قولدىن بەرمەيتتۇق. ئىككىيلەن نەدە بازار بولسا شۇ يەرگە باراتتۇق. بېرىپلا مەن ئەتراپتىن خىش، كېسەكلەرنى توپلايتتىم، ئۆستەڭدىن قارا تاشلارنى تېرىپ كېلەتتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرەرسىنىڭ ھويلىسىنى كېلىشىپ ئېلىپ، ئىشكىتە پۇل يىغىپ ماھارەت كۆرسىتەتتۇق: مەن كېسەك بىلەن خىشنى مۇشتلاپ، ئالىقىنىم بىلەن كېسىپ ئۈروپ نومۇر كۆرسىتەتتىم. ئۆستام بولسا قارا تاشلارنى ئالىقانداپ چاقاتتى، ئەللىكچە كېسەكنى قورسىقىغا تىزىۋېلىپ ئۆستىگە كىچىك بالىدىن ئىككىنى چىقىرىۋېلىپ ئۈزاققىچە تۇراتتى، خىشلارنىڭ ئارىسىغا بارماقلىرىنى قويۇپ باشقىلارغا خىشنى چاقتۇراتتى. ئاخىرىدا مەن مولاق ئېتىپ بېرەتتىم. بولۇپمۇ ھاۋادا مولاق ئاتسام كىشىلەر ھەيرانلا قالاتتى. شۇنداق قىلىپ بىر بازار كۈندە يۈز كويدەك پۇل تاپاتتۇق.

تاھىر ئۆستامنىڭ كەينىدە يۈرۈپ بەش يىلدەك بولغاندا ئۆستامغا قېرىلىق يېتىپ، ماغدۇرىدىن قالدى. كىشىلەرمۇ ئەمدى ئۇنداق ئويۇنلارنى كۆرۈشتىن زېرىكتى. ھەتتا بەزىدە قورساق باققۇدەكمۇ پۇل تاپالمايدىغان ۋاقىتلىرىمىزمۇ بولۇپ قالىدىغان بولدى. ئاخىر پەقەت بولماي ئۆستام ئاستا مەھەللىسىدىكى جامائەتنى تېپىۋالدى. يۈرتتا جان بېقىشنىڭ ئامالى بولمىغاچقا، «ئۇرۇمچى ھەرقانداق ئادەمنى سىغدۇرىدىكەن، مىدىرسىلا جان باققىلى بولىدىكەن» دەپ ئاڭلاپ بۇ ياققا چىققىنىمغىمۇ مانا يىگىرمە كۈندەك بولۇپ قالدى.

— ھە، جان باققىلى بولغۇدەكمۇ؟

— ھەرقاچان بايا مۇشۇ يەردە كۆرگەنسىز. جىق بولمىسىمۇ، تاماققا كەڭتاشا يەتكۈدەك پۇل چۈشۈۋاتىدۇ. شۇنىڭغا شۈكرى دەپ يۈرۈۋاتىمەن.

قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. تاماق چىقتى. تاماق يېيىش جەريانىدا قاھار بىر ئىشنى قايتا ـ قايتا ئويلاندى.

— مەنمۇ پىچاندىن، پىچان تۇيۇقتىن. ئۆزۈم ئۆزۈم سودىسى

قىلىمەن. ئوقىتىم خېلى ياخشى. سالامەتلىكىم ياخشى بولماي داۋالانغىلى چىققان. ھازىر ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىۋاتىمەن. سالامەتلىكىم دېگەندەك ياخشى بولمىغاچقا ئۆزۈندىن بۇيان بىر ياردەمچى تېپىشنى خىيال قىلىپ كېلىۋاتاتتىم. شۇ ئوي بىلەن مۇۋاپىق بىرسى چىقىپ قالار دەپ يۈرەتتىم. سىزنىڭ ھەرقانچە جاپا تارتسىڭىزمۇ ئۆز كۈچىڭىزگە تايىنىپ ياشاۋاتقىنىڭىز مېنى قايىل قىلدى. مەن سىزگە ئوخشاش ئۆزىنى ئەمەس، كۈچىنى خار قىلىدىغانلارنى قوللايدىغانلاردىن. شۇڭا مەن باياتىنىدىن بېرى كۆپ ئويلىنىپ سىزنى ياردەمچىلىككە مۇۋاپىق ئىكەن، دەپ قارىدىم. سىز قانداق ئويلايسىزكىن؟

بۇ تەكلىپ تۇيۇقسىز بىلىنگەن نۇر نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى. قاھار ئۇنىڭغا سەمىمىي نەزىرى بىلەن تىكىلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن نۇر ئامالسىز:

— بۇنىڭغا نېمە دېسەم بولار؟ مەن... مەن سىز ئورۇنلاشتۇرغان ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارمەنمۇ؟ — دېدى.

— چاتاق يوق چىقىسىز. مەن مۆلچەرلەپ بولدۇم. ماڭا ھەمراھ بولسىز، سودا ئىشلىرىنى بېجىرىسىز، مېنى قوغدايسىز. بەزى ئىشلارغا بۇيرۇسام سەۋەبىنى سورىماي قىلىسىز، مەخپىيەتلىكنى ساقلايسىز. ئۆزىڭىزگە مۇناسىۋەتسىز ئىشلارنى سورىمايسىز، كارىڭىز بولمايدۇ.

بۇنى ئاڭلاپ سەل سۈرلۈك ھېس قىلغان نۇر ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى:

— بۇ ئىش...

— خاتىرجەم بولۇڭ. بىرىنچىدىن، سىزنى قانۇنسىز ئىشلارغا بۇيرۇمايمەن. ئىككىنچىدىن، ئىقتىسادىي جەھەتتىن رازى قىلىمەن.

قاھارنىڭ كۆزىدىن ئىپادىلىنىپ تۇرغان سەمىمىيلىكنى، راستچىللىقنى كۆرگەن نۇر بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئۇنداق بولسا يۈرۈڭ. مەن سىزنى ياتاقتا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويماي، ئاندىن دوختۇرخانىغا بارىمىز.

※ ※ ※

ژاقىتلىق بولسىمۇ خاتىرجەم تۇرالغۇغا ئىگە بولغان نۇر دوختۇرخانىدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ خۇددى خىزىر دەكلا ئۇچراشقان بۇ ئادەم ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدى: «چۆچەكلەردە ئادەم تازا قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا ئاق ساقاللىق خىزىر ئۇچراپ، ئۇلارنىڭ ھاجىتىدىن چىقسا، خىزىر دېگەن قانداقتۇر، دەپ ھەيرانلا قالاتتىم. قارىغاندا، خىزىر دېگەن مۇشۇ ئادەمدەك بولىدىغان ئوخشايدۇ. مانا، بۇگۈن قورسىقى تويسا ئەتىسىنىڭ غېمىنى قىلىدىغان مېنىڭدەك بىر ئادەمنى خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئىگە قىلدى. ياتاقتا ئورۇنلاشتۇردى، خەجلە دەپ قولۇمغا پۇلمۇ تۇتقۇزدى. تېخى سودامغا يارەملەش، يەنە رازى قىلىمەن، دەيدۇ. خىزىر بولسىمۇ مۇشۇنچە قىلار. يا بۇ ئادەمنىڭ بىرەر يامان نىيىتى بارمىدۇ؟ كۆچۈمدىن پايدىلىنىپ بىرەرسىنى قەستلەرمۇ؟ كىنولاردىكىگە ئوخشاش ماڭا پۇل بېرىپ بىرەرسىدىن ئۆچ ئېلىشقا سالارمۇ؟ ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ئۇنداق خىيالى يوقتەك قىلىدۇ ياكى بۇ ئۇنىڭ ماڭا قىلىۋاتقان ژاقىتلىق ئىلتىپاتىمۇ؟ كېيىنچە ئۆزىنىڭ ئەپت ـ بەشىرىسىنى ئاشكارىلارمۇ؟ مەيلى، نېمىلا بولسا ژاقىتى كەلگەندە كۆرەي. ناۋادا، شۇنداق يامان نىيىتى بولسا پېشىمنى قېقىپ كېتەرمەن. كىم بىلىدۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن ئىشىم يۇرۇشۇپ، يول تېپىپ كېتىمەنمۇ تېخى.»

نۇر ئىتتىپاق تىياتىرىنىڭ كەينىدىكى «دۆلەت مۇداپىئە سانائىتى مېھمانخانىسى»نىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى ياتىقىغا چىقىپ سوزۇلۇپ ياتتى. بۇ ئىككى كىشىلىك ياتاق بولۇپ، قاھار كۇنلۇكىنى قىرىق يۇەندىن ئىككى ئايلىق ئالغانىدى. نۇر تېلېۋىزورنى ئېچىپ قويۇپ، ھېسابلاپ بېقىۋىدى، ياتاق پۇللا ئىككى مىڭ تۆت يۈز يۇەن بولغۇدەك. «ياپىرىم، ئەگەر مەن بۇرۇنقىدەك كوچىلاردا ئويۇن قويۇپ يۈرگەن بولسام، بۇ مېنىڭ قانچىلىك مۇشەقىتىمگە كېلىدىغان پۇل بولغىيدى؟ تېخى مېنى

پولۇ، گۆش يەڭ، ئادەمگە قۇۋۋەت بولمىسا بولمايدۇ، دەيدۇ. شۇنداق بولسىزە، مەن كۈنۈمگە يىگىرمە كويلۇق تاماق يەيمەنمۇ؟ ئىككى ئايدا بىر مىڭ ئىككى يۈز يۈەنلىك تاماق، نېمانچە جىق. بۇ ئادەمگە بىرەر خەزىنە ئۇچراشمىغاندۇ؟ كېيىنچە مانچىلىك قەرز بولدۇڭ، دەپ ئات ـ ئېشەكتەك ئىشلىتىپ يۈرمەس ـ هە؟ يا پۇلنى چىقار، يا پالانى ئىشنى قىلىسەن، دەپ بالاسى بار بىرەر ئىشقا مەجبۇرلاپ تۇرۇۋالماس ـ هە؟ ناۋادا، شۇنداق دەپ تۇرۇۋالسا قېچىپلا قۇتۇلارمىنا!» نۇرنىڭ خىيالى بارغانچە چىگىشلىشىپ كېتىپ باراتتى. ئۇ تۇرۇپ يەنە مۇنداق ئويلايتتى: «مەن كۆرگەن ياخشى ئادەملەرمۇ كۆپقۇ. مەن نېمانچە گۇمان قىلىمەن. خەق بېشىمنى سىلاۋاتسا، مەن ئۇنىڭ راھىتىنى كۆرۈۋېتىپ يەنە ئۇنىڭدىن گۇمانلانسام قانداق بولىدۇ؟ ھوشيار تۇرسامىلا بولمىدىمۇ؟» ئۇ ئاخىر شۇ خىيالغا كېلىپ مەيدىسىدىكى ئېغىر بىر نەرسە ئېلىۋېتىلگەندەك يېنىك بولۇپ قالدى.

ئۇ خېلى يىللاردىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۆز تۇرمۇشىنىڭ غېمىنى يېمەي، ئەتىكى ئىشلىرى ئۈچۈن باش قاتۇرماي خاتىرجەم يېتىپ قالدى.

ئەتىسى ئۇ پەسكە چۈشۈپ، مېھمانخانىنىڭ دەرۋازىسى يېنىدىكى ئاشخانىدا ئەتكەن چاي ۋە ئىسسىق مانتا بىلەن ناشتا قىلدى. بۇرۇنقىدەك ناشتىلىق بۇيرۇتۇۋېتىپ قىلىدىغان «ئەتىگەندە ناشتىغا مۇنچىلىك پۇل خەجلىسەم، چۈشلۈكىگە يېتەمدۇ؟» دېگەن ئەندىشىدە بولمىدى.

ئۇ ناشتىدىن كېيىن ياتقىغا چىقىپ: «دوختۇرخانىغا ھازىر بارايمۇ ياكى چۈشتىن كېيىن بارايمۇ؟» دەپ ئىككىلىنىپ يېتىپ تۇرۇۋېدى، ياتاقنىڭ ئىشكى چېكىلدى. ئۇ ئىشكىنى ئېچىۋىدى، قاھار كۈلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى.

ــ قانداق نۇر؟ ھاردۇقىڭز چىقىپ قاپتۇمۇ؟

ــ ھەئە. رەھمەت سىزگە. ئەگەر سىز بولمىغان بولسىڭىز، مەن يەنە نەلەردە قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈرەرمەنكىن؟

قاهار ئۇنىڭ بۇ گەپىگە كۈلۈپ قويۇپلا ئارتۇقچە ئىپادە بىلدۈرمىدى ۋە سورىدى:

— نەچچە ياشقا كىرىدىكىز؟

— يىگىرمىدىن ئاشتىم.

— مەن مۇنداق ئويلاپ ئەتىگەندىلا يېتىپ كەلدىم. مەن ياتاقتىن چىققاندىن كېيىن ئىشلىرىمىزنىڭ قۇلايلىق بولۇشى ئۈچۈن بىر كىچىك ماشىنا ئېلىشنى پىلان قىلغانىدىم. مەن ھەتتا ۋېلىسىپىتىمۇ مىنىپ باقمىغان، ئۇنداق نەرسىلەرگە قولۇم كەلمەيدۇ. قارىسام، پۈت ـ قولىڭىز چاققان، شۇنداق ئىشلارغا ئېپىڭىز باردەك قىلىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ نۇر ھودۇقتى:

— مەنغۇ تراكتورلارنى ھەيدەپ، موتسىكلىتلارنىمۇ مىنىپ باققان. لېكىن پىكاپ ھەيدەپ باقمىغان، قورقمەن.

قاهار نۇرنىڭ سادىدىلىقىغا ئىختىيارسىز كۈلدى ۋە:

— شۇڭا قېشىڭىزغا كەلدىم. بۈگۈن ياتاقتىكىلەرنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سالسام، ياتاقتىكى بىر كىشىنىڭ دېيىشىچە، ئۇنىڭ ئۇرۇمچى شەھەرلىك «ياشا» شوپۇرلۇق مەكتىپىدە بىر تونۇشى بار ئىكەن. ئەگەر شوپۇرلۇقنى ئۆگەنمەكچى بولساق، يارىدەم قىلىدىكەن. مەن سىزنى بېرىپ ئوقۇسۇنمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن. پۈلنى كۆپرەك خەجلىسەك، كىنىشكىنى ئىككى ئايغا قالماي چىقىرىپ بەرگۈدەك، — دېدى.

— ئىمتىھان بېرىدىغان ئىشتۇ؟

— ئۇنىڭدىن غەم قىلمىسۇن، دەيدۇ.

— ئۇنداق بولسا مەيلى، — دېدى نۇر خۇشاللىق بىلەن ۋە «بىكارلا گۇمان قىلىپ كېتىپتىمەن» دەپ ئويلىدى.

— لېكىن، ئەمەلىي ماھارەتنى ئوبدان ئۆگىنىڭ. بولمىسا ماشىنىنىڭ ھۇزۇرى كاتتا بولغان بىلەن ئادەمنىڭ ھاياتىغا تاقىشىدىغان ئىش. ھازىر سىزنىڭ قىلىدىغان باشقا ئىشىڭىز بولمىغاندىكىن، ماشىنا ھەيدەشنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىڭ.

نۇر بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ يۇرۇڭ، ھازىرلا بارايلى. بۈگۈندىن باشلاپ ئۆگىنىڭ. ياتاقدىشىم تونۇشىغا خەت قىلىپ بەردى. ھە راست، كىملىكىڭىز بارمۇ؟ بولمىسا، نوپۇس دەپتىرىڭىز بولسىمۇ بولىدۇ.

ــ كىملىكىم بار.

ئۇلار دۆڭكۆۋۈرۈكىگە بېرىپ، شۇ يەردىن بىرىنچى يول ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ، ئىككىنچى يۇڭ توقۇمىچىلىق فابرىكىسى يېنىدىكى «ياشا» شوپۇرلۇق مەكتىپىگە يول ئالدى...

شۇنىڭدىن كېيىن قاھار سەل خاتىرجەم بولۇپ، ئارامخۇدا داۋالىنىشقا باشلىدى، نۇر بولسا كاللىسىدىكى يامان خىياللارنى چىقىرىۋېتىپ، پۈتۈن زېھنىنى ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگىنىشكە قاراتتى.

يىگىرمىنچى باب

قاھارنىڭ كېسىلى ياخشىلىنىپ كەتتى.

ــ كېسەللىك ئەھۋالىڭىز ئاساسەن ياخشىلىنىپ كەتتى. بۇنىڭدىن كېيىن پەرھىزگە دىققەت قىلىڭ. قۇۋۋەتلىك ئوزۇقلىنىشقا ئەھمىيەت بېرىڭ، ئۆزىڭىزنى ئىسسىق تۇتۇڭ، بولۇپمۇ قىش كۈنى.

دوختۇرنىڭ كۆرسەتمىسى قاھارغا يادا بولۇپ كەتكەندى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ رەھمەت ئېيتتى:

ــ رەھمەت دوختۇر، دېگەنلىرىڭىزنى ئېسىمدە تۇتىمەن.

ــ ئەگەر ساقىيىپ كەتتىمغۇ، دەپ سەل قارايدىغان بولسىڭىز، ئۇچ ئايدىن بۇيان خەجلىگەن شۇنچە پۇللىرىڭىز بىكار بولىدۇ. يامان يېرى، بۇ كېسەل سىزگە مەھكەم چاپلىشىپ بىر ئۆمۈر چاتاق سالىدۇ.

كۆزىدىن ئۆتكۈر نۇر، چىرايىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت بالقىپ تۇرغان قاھار مەزمۇت قەدەملەر بىلەن مېڭىپ نۇرنىڭ ياتقىغا كەلدى. ئۇنىڭ ساقىيىپ چىققانلىقىنى كۆرگەن نۇر خۇشال بولۇپ كەتتى.

ــ شوپۇرلۇق پىراۋامۇ ئىككى كۈندىن كېيىن چىقىدىغان بولدى. ماشىنىنى ئۆرۈمچى كوچىلىرىدىمۇ بىمالال ھەيدىيەلەيدىغان بولۇپ كەتتىم، ــ دېدى نۇر.

ــ مەن بۇنىڭغا بۇرۇنلا ئىشەنگەن، ــ دېدى قاھار، ــ يۇرۇڭ، بېرىپ ماشىنا كۆرۈپ باقايلى. پىراۋىڭىزنى ساقلاپ تۇرساق بولمايدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان نۇر تېخىمۇ خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ ماشىنا ئېلىشنى بۇنچە تېز بولار دەپ ئويلىمىغانىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇ

قاهار نېمە دېسە يامان تەرىپىنى قەتئىي ئويلانمايلا شۇ بويىچە قىلاتتى، بىلگەنلىرىنى بىلگەنچە قىلاتتى، چۈشەنمىگەنلىرىنى بولسا، چۈشەنمىسىمۇ تولۇق ئورۇنداشقا تىرىشاتتى. چۈنكى بۇ ئىككى ئايدا بىلىپ يەتتىكى، قاهار باشقىلارغا يامانلىق قىلمايتتى، باشقىلارنىڭ دىلىنى بىھۇدە ئاغرىتمايتتى، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايتتى، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىنىمۇ خالاپ كەتمەيتتى. نۇرنى بولسا ئۆز دوستىدەك ھۆرمەتلەيتتى، ئۆزى ياردەم قىلىۋاتقان كىشىگە ئەمەس، بەلكى ئۆزئارا ياردەم قىلىشىۋاتقان كىشىلەردەك ئىززەت ـ ئېكراملىق مۇئامىلە قىلاتتى. شۇنداق بولغاچقا، قاهار بارا ـ بارا نۇرنىڭ قەلبىدە مۇستەھكەم ھۆرمەت قورغىنى بىنا قىلماقتا ئىدى.

ئۇلار بەيگە مەيدانىغا يېتىپ كېلىشتى. نۇر بۇ يەردىكى ماشىنا بازىرىنى كۆزۈپ ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. كۆز يەتكۈسىز مەيدانغا سىرلىرى كۇن نۇردا كۆزنى چېقىپ تۇرغان ماشىنىلاردىن تارتىپ، ئەبجىقى چىقىپ كېتەي دەپ قالغان نىمكەش ماشىنىلارغىچە قاتار تىزىۋېتىلگەنىدى.

ــ قېنى، سىز ھەرھالدا تەلىم ئالغان بولغاندىكىن، ماشىنىلارنى تاللاپ بېقىڭە.

قاتتىق ھاياجانلانغان نۇر ئانچە ئۇيۇرمىغان نىمكەش ماشىنىلار تىزىلغان رەتكە بېرىپ ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىشقا تەمشەلدى. قاهار ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

ــ ئايەرگە بېرىپ يېڭى ماشىنىلارنى كۆرسىڭىزا.

بۇنى ئاڭلىغان نۇر يېڭى ماشىنىلار بار تەرەپكە ئىختىيارسىز ئىتتىك قەدەملەر بىلەن مېڭىپ كەتتى. ئۇ قاهارنى يېڭى ماشىنا ئالىدۇ، دەپ زىنهار ئويلىمىغانىدى.

ئۇلار چۈشكىچە ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان ئايلىنىپ «سانتانا ــ 2000» تىپلىق ماشىنىنى تاللىدى، سىرى قاپقارا ماشىنا ھەقىقەتەن ھەيۋەتلىك ۋە كۆركەم ئىدى. ماشىنىنى سىناپ ھەيدەۋاتقان نۇر خۇشاللىقتىن قىن ـ قىنىغا پاتماي قالدى.

ماشىنىنىڭ رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ بولغۇچە نۇرنىڭ پىراۋىسىمۇ تەستىقلىنىپ چىقتى.

— چارچىدىڭىزمۇ؟ چوڭ يولدا ماڭسىڭىز چاتاق يوقتۇ؟

— چاتاق يوق. چوڭ يول دېگەن ئۇرۇمچىدە قىستاڭچىلىقتا ماشىنا ھەيدىگەندىن مىڭ راھەت.

— ئۇنداق بولسا ھازىرلا تۇرپانغا بارايلى.

— سودىنى باشلايمىزمۇ؟

— ھەئە.

— ئۇزۇم ئەمدى پىشقان تۇرسا، يا ھۆل ئۇزۇم سودىسى قىلمىزمۇ؟

— ھەئە.

نۇر بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچە سوراپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ خىجىللىقتىن قىزىرىپ كەتتى.

— بولىدۇ، ماي جىقلىۋېلىپ ماڭساق بولىدۇ.

يېپىيېڭى ماشىنا ئۇرۇمچى — تۇرپان كونا يولىدا توپىغا چۆككەنچە ماڭماقتا. ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەن بولغاچقا، ماشىنىنىڭ ھاۋا تەڭشىگۈچى ئېچىۋېتىلىپ، ماشىنا ئىچى راھەت ماكانغا ئايلانغاندى. ئۇلار داۋانچىڭدىن ئۆتۈپلا يېڭىدىن ياسىلىۋاتقان «ئۇرۇمچى — تۇرپان — داخۋاڭشەن يۇقىرى سۈرئەتلىك تاشيولى» ئۈستىدە سۆزلىشىپ ماڭدى. كەيپىيات ئىنتايىن ياخشى، پاراڭ ناھايىتى قىزغىن ئىدى. نۇر پاراڭ ئۇزۇلگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئىچىنى پۇشۇرۇۋاتقان بىر ئىشنى سورىدى:

— خاپا بولماڭ، ئاكا، سىزدىن بىر ئىشنى بەك سورىغۇم كېلىپ كەتتى. ياپىياش تۇرۇپ نېمىشقا مۇنداق ساقال قويۇۋالدىڭىز؟ يا ئەتە ـ ئۆگۈن ھەرەمگە باراي دەۋاتامسىز؟

— بۇنىڭدا مېنىڭ غەيرىي مەقسەت ـ مۇددىئايىم يوق. پەقەت مەلۇم زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن شۇنداق قىلدىم. پىلان قىلغان

ئىشلىرىم تۈگىسە، ساقالنى چۈشۈرۈۋېتىپ، قېرىغاندا رەسمىي قويىمەن.

نۇر بېشىنى لىڭشىتتى: «قارىغاندا، ھازىرچە بىر كىملەرنىڭ ئۆزىنى تونۇپ قېلىشىنى خالىمايدىغان ئوخشايدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن قېچىپمۇ ياكى ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈنمۇ؟ خۇدايىم، نېمىلا بولسا بۇ كىشىنىڭ ئامانلىقىنى بەرگەيسەن!»

ئۇلار تۇرپانغا كېلىپلا قۇياشنىڭ كۈچلۈك نۇرى، يول بويىدىكى دەرەخلەرنىڭ قېتىپ تۇرۇشىدىن ئىسسىقنىڭ قاتتىق بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىشتى.

ــ ئىسسىق تازا ۋايىغا يېتىپتۇ ــ دە، ــ دېدى قاھار، ــ ئۈچ ئايدىن بۇيان بۇنداق ئىسسىقنى ئۇنتۇپلا كېتىپتىكەنمەن.

ــ راست ئىسسىپتۇ، بۇگۈن تېمپېراتۇرا قىرىق بەش گرادۇسلاردا بارمۇ، نېمە؟ مۇشۇ كۈنلەردە كەچلىكى دىمىق بولۇپ كېتىدىغان بولسا...

ماشىنا يېڭى بېكەت رايونىدىن شەھەر ئىچىگە قاراپ مېڭىۋىدى، قاھار دېرىزىنى ئاچتى:

ــ ھاۋا تەڭشىگۈچنى ئېتىڭ. نېمىلا بولسا يۈرتىمىزنىڭ ئاپتىپى.

ــ دېگەنبىلەن مۇشۇ ئىسسىق تەڭگە شىپا.

ماشىنىنىڭ دېرىزىسىدىن ئىسسىق ھاۋا باستۇرۇپ كىردى. بۇنداق ئىسسىققا ئاستا ــ ئاستا كۆنۈشنىڭ ئورنىغا مۇزدەك مۇھىتتىن بىراقلا تونۇر ئىچىدەك مۇھىتقا ئالماشقان بولغاچقا، ئىسسىق ھاۋا ئۇلارنىڭ يۈز ــ قولىغا خۇددى قىزىتىلغان تۆمۈرنى تەگكۈزگەندەك ئۇرۇلدى. گەرچە دېرىزە ئېچىۋېتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما كىرىۋاتقىنى ئىسسىق شامال بولغاچقا ماشىنىنىڭ ئىچى بىردەمدىلا دىمىق بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئۈستۈبشىدىن شۇرۇلداپ تەر قۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئىسسىق ھاۋا، چىدىغۇسىز دىمىق ئادەمنىڭ نەپسىنى قىساتتى.

ــ دېرىزىنى ئېتەيمۇ؟ ــ ئىسسىققا چىدىمايى سورىدى نۇر.

قاھار بېشىنى چايقىدى. «ھەر ئېغىر كۈنلەردىمۇ بۇنىڭدىن

ئىسسىق كۈنلەرنى چاكىلداپ ئۆتكۈزدۇم. ئەمدى مۇشۇنداق راھەتكە چىقىپ قالغان كۈنلەردىمۇ ئىسسىقنىڭ تەمىنى تېتىپ باقسام نېمە بولىدۇ؟ بۇ ئىسسىق ئەينى ۋاقىتتا ماڭا ئۆلۈم چىللىغان بولسا، ئەمدى بەدىنىمدىكى مەن ئۈچۈن زەھەرلىك بولغان ھۆللۈكلەرنى تەر بىلەن ھەيدەپ چىقىرىۋېتەر. مەن كۆرمىگەن ئىسسىق، مەن قىينالمىغان دىمىق ئەمەس بۇ...» قاھار شۇلارنى ئويلاپ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى قايرىپ تەر چىپىلداپ ئېقىۋاتقان مەيدىسىگە پۈۋلىدى. ئەتراپتا ئىسسىق ھاۋا پورۇقلاپ قاينايتتى.

ئاۋغۇستتا چىكىقى چۈش دىمىق پەيتىدە،
يۈرىكىم مۇزلىغاچ توڭلىتار مېنى.
ۋە لېكىن سوغۇق ھەم ئىسسىق دەردىدىن،
مۇھەببەت دەردىكەن بەكرەك يامىنى.

يىغلىغىن، ساقلىغىن چەكسىز ئەقىدە،
تەر كەبى يوقاركەن ۋاپاسىز سۆيگۈ.
ئادەملەر قەلبىنى ئاق قەغەز بىلىپ،
يېزىپ - ئۆچۈرۈپ تۇرارکەن مەڭگۈ.

شۇڭا مەن ئاھ ئۇرۇپ كەتمىدىم ئۇزاق،
ھالبۇكى، قەلبىمنى ساقلىدىم سەبىي.
مەشۇقلار ئۇنتىدى، مەنمۇ ئۇنتىدىم،
ئىسسىقتا بىر قېتىم تەرلىگەن كەبى.

— بانكىلار ئىشتىن چۈشۈپ كەتمىگەندۇ؟ — سورىدى قاھار.
— ئىشتىن چۈشۈپ بولغىلى يېرىم سائەتتەك بولۇپ قالدى، — دېدى نۇر سائىتىگە قاراپ، — بىزمۇ تاماقلىرىمىزنى يەپ بولغۇچە ئىشقا چىقىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغۇدەك.
— ھازىر بىزدە قانچىلىك نەق پۇل بار؟

ـــ يىگىرمە مىڭ يۈەندەك.
ـــ ئالدىمىزدىكى توّت كوچىدىن ئوڭغا بۇرۇلۇڭ.
ماشىنا ئىسسىق دەستىدىن ئادەم شالاڭلاپ قالغان يولدا ئازراق مېڭىپ خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى.
ـــ ئالدىمىزدىكى دوقمۇشتىن بۇرۇلۇپ كوچا ئاغزىدا توختاڭ.
ئۇلار ماشىنىدىن چۈشتى. قاھار ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان ئىشىكنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىشىكنى چېكەي دەپ تۇرۇشىغا ئىشىك ئېچىلىپ بالا كۆتۈرگەن بىر قىز كۆزىنى سۈرتكىنىچە چىقىپ قالدى. بۇنى كۆرگەن قاھار ھودۇققان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزى ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇپ قالغان بولغاچقا گەپ قىلماي ئامال بولمىدى:
ـــ رېھىم ئاكام بارمۇ؟
قىز بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇۋىدى، ھويلىدىن رېھىم شەپقەتنىڭ بوش توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:
ـــ بولدى قىزىم، بىز ناماقۇل!
ئەمما، قىز يۈگۈرگىنىچە كېتىپ قالدى. نۇر ئىتتىك قاھارغا قارىۋىدى، قاھار «كارىڭ بولمىسۇن» دېگەن مەنىدە بېشىنى چايقىدى. ئاڭغىچە رېھىم شەپقەت يەلپۈگۈچىنى كۆتۈرۈپ پايپاسلىغىچە چىقىپ كەلدى. ئۇ ئىشىك تۈۋىدىكى ئىككىيلەنگەن كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ بىئەپ ۋاقىتتا كېلىپ قالغىنىدىن ئوڭايسىزلاندى.
ـــ بالام قەيسەر، بارمۇ سەن؟ بىر كۆرۈنۈپ قويۇپ يوقاپ كەتتىڭ، نەلەردە يۈردۈڭ؟
نۇر «قەيسەر» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قاھارغا لەپىدە قارىدى. قاھار كۆرمەسكە سالدى.
ـــ ئىشىم سەل ئالدىراش بولۇپ قالدى، رېھىم ئاكا. قولۇم بوشۇدى، مانا يەنە سىلەرنى يوقلاپ كەلدىم.
ـــ دېگەنىبىلەن بالام، ئوغۇل بالىدەك ئىش قىپسەن. سەن قانچە يوشۇرغىنىڭ بىلەن مەن ئاڭلاپلا بىلىۋالدىم. ئىبادەتخانىلار بىلەلمەي تۇرۇپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا دېۋىدىم، خۇشاللىقىدىن

يىغلاپ كەتتى، سېنىڭ تىنچ ـ ئامانلىقىڭدىن خۇش بولدۇق. ئەگەر سەن شۇ پۇلنى يارەم قىلمىغان بولساڭ، بۇ چاغقىچە ئىبادەتخان خۇدايىمغا ئامانەت. ئۆزىمىغۇ تۇغقانلىرى بىلەن رازىلىق ئېلىشىپمۇ بوپتىكەن. ئۇنىڭغىمۇ نېمە ئامال، قاقشىغانغا، كېسەلنى قارغىغانغا ئاسماندىن چۈشۈپ قالىدىغان پۇل بولمىسا... ھەي، مۇشۇ كۈنلەردە پۇل بولمىسا ھەممىنىڭ بېشىدا غەم. بايا چىقىپ كەتكەن بالا كېلىنىم، ئۆتكەندە ساڭا دەپ بەرگەن مۇختەرنىڭ...

قاھار ئۇنىڭ ياشانغانلارغا خاس توختاۋسىز سۆزىنى بۆلمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن ئۇنداق قىلىشنى ئەدەپسىزلىك بىلدى.

ـ قارا قەيسەر، بالام ئەقىلسىز چىقىپ قالغان بىلەن بۇ كېلىندىن تەلىيىم كەلگەن مېنىڭ. «بولدى، ئۇنىڭ بولار ھالى شۇنچىلىك، ھازىر ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ، ۋاقتىدا ياتلىق بولۇۋېلىڭ، بىز سىزدىن رازى» دەپ تۇرساقمۇ، ئۇنىماي تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ. ئەتىدىن ـ كەچكىچە ھالىمىزدىن خەۋەر ئېلىۋاتىدۇ. بۇ بالىدىن بىز بەك رازى. لېكىن، ئۇنىڭ نەۋرىمىزنى بېقىشىغا، داۋالىتىشىغا يېتەرلىك پۇل بېرەلمەي كۆڭلىمىز يېرىم. كېلىنىمىزغۇ غىڭ قىلمايدۇ. كېلىن دېگەن مۇشۇنداق بولسا... قاراپ باقە، كېلىنى بىلەن ئات ـ ئېشەك بولۇشۇپ كەتكەنلەر كۆز ئالدىمىزدىلا بار. كىشىلەرغۇ ھازىر پايدا ـ مەنپەئەتنى دەپ قىلمىغىنى قالمايۋاتىدۇ...

ئەمدى ئامالسىز قالغان قاھار ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈشكە مەجبۇر بولدى:

ـ ئىبادەتخان ئانامنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ھازىر نەدە؟

ـ ساقىيىپلا كەتتى. ھازىر ئۆيىدە. قايتىپ كەلگىلىمۇ نەچچە كۈن بولدى. ئۆرە بولۇۋېلىپلا يەنە ئۇنىڭ ـ بۇنىڭ ئىشىنى دەپ چېپىپ يۈرۈيدۇ.

ـ ئۇنداق بولسا مەن مۇنۇ دوقمۇشتىكى ھېلىقى «بورلۇق تېز تاماقخانىسى»دا سىلەرنى ساقلاپ تۇراي. قالدى گەپنى شۇ يەردە دېيىشەيلى. نۇر، بۇ ئاكىمىز بىلەن بېرىڭ.

قاهار پىيادە كېتىپ قالدى. رېھىم شەپقەت ماشىنىغا چۈشۈپ «پاھ، پاھ، بۇ قەيسەرنىڭ ماشىنىسىمۇ؟» دېدى ھاياجانلىنىپ. نۇر بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ماشىننى ھەيدىدى.

قېرىلىق ئادەمنى كۆپ سۆزلەيدىغان قىلىپ قويامدۇ ياكى كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆگىنىپ قالغان رېھىم شەپقەت نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان يالغۇزسىراپ يۈرگەچكە پاراڭ سېغىنىپ قالغانمۇ، ماشىنا قوزغىلىشىغىلا سۆزلەپ كەتتى:

ــ سىز ھەرقاچان قەيسەر بىلەن تونۇشقىلى ئۇزۇن بولمىدى. مەن ئۇنى كىچىكىدىنلا بىلىمەن. ناھايىتى جاپا تارتقان بالا. سىزگىمغۇ سۆزلەپ بەرگەندۇ؟ ئادەم دېگەن جاپا تارتسىمۇ شۇنچىلىكلا تارتار؟ لېكىن بۇ قەيسەر بالا كۆرگەن كۈنلەر ھازىرغىچە يۈرىكىمنى زىپە قىلىدۇ، دىلىمنى ئېزىدۇ. ئويلاپ بېقىڭە، شۇنداق ئېغىر كېسەل تارتىپ تۇرۇپ كىرەرگە ئۆيى يوق، سېمونت تاختاينىڭ ئۈستىدە بىر يىل ياتسا. شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ئۆلۈپ كېتىدۇ دەپلا يۈرگەنىدى. رىزقى بار ئىكەن. مانا ئەمدى كاتتا ئادەم بولۇپ كېتىپتۇ.

«ۋاي، قاھار ئاكامنىڭمۇ دەردى يېتىپ ــ ئاشقۇچە بار ئىكەن ــ دە. شۇڭا ئېغىر ــ بېسىق بولۇپ قالغان ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ بۇ ئادەملەر بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى باردۇ؟» دەپ ئويلىدى نۇر.

ــ ئۇ ئەزرائىلنىڭ قولىغا چۈشۈپلا قالغانىدى. بىزمۇ «ئۇنىڭ ئەتە ــ ئۆگۈنلۈكىلا قالدى» دەپ يۈرگەنىدۇق. دېمىسىمۇ، نېرىقى كوچىدىكى ئۆگەي ئاتىسى بىلەن ئۆز ئاپىسى ئۇنىڭغا قارىمىغاندىكىن... ھازىر بىز ئۆتكەن كىنوخانىنىڭ ئالدىدا بىر دەرەخلىك بار ئىدى، قەيسەر بالا شۇ دەرەخلىكتە ھەر ئىسسىقلاردا پاختىلىق ئىشتان بىلەن پىشىپ يېتىپ كەتتى، ئاچ ــ توق كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى. شۇڭا بىز «بۇنداق جاپا تارتقاندىن... دەردتىن بىر يولىلا قۇتۇلۇشىمامدۇ» دەپمۇ ئويلاشقانىدۇق. قارىساق، بىز بىلەن رازىلىق ئېلىشىپ بولغان بۇ بالا بىر كېچىدىلا يوق. شۇنچە ئىزدىسەكمۇ دېرىكى بولمىدى. شۇ يوقاپ كەتكەنچە نەچچە يىلدىن كېيىن مانا ئەمدى پەيدا بولدى. خۇدايىم ئۇنىڭ شۇنچە تارتقان

جاپالىرىنىڭ راھىتىنى ئەمدى بەرگەن ئوخشايدۇ. دېگەنىلەن ئۇ ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ. ئۇ ئېغىر كېسەل تارتىپ ياتقاندا ئىبادەتخان ئىككىمىز ئۇنىڭ ھالىدىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋەر ئالغاندۇق. بولۇپمۇ ئىبادەتخان، ھازىر ئالغىلى كېتىپ بارغان ئايال شۇ، ئۇنى بالىسى قاتاردا كۆرۈپ باقتى، ھەتتا ئۆزى ئىگە بولۇپ تويىنىمۇ قىلىپ قويماقچى بولغانىدى. بىر نەچچە ئاي بۇرۇن ئۇ ئايال ئېغىر يۇرەك كېسىلى بىلەن يېتىپ قالغانىدى. داۋالىنىدىغان پۇلى يوق، تاسلا قالغان كېتىپ قالغىلى. بۇ بالا مېنىڭدىن شۇ گەپنى ئاڭلاپلا ئۇدۇل ئۇرۇمچىدىكى دوختۇرخانىغا بېرىپ ھېچكىمگە دېمەي ئوتتۇز مىڭ كويىنى تۆلەۋېتىپتۇ. دوختۇرلارمۇ، ئۇ ئايالمۇ كىمنىڭ يارىدەم قىلغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. مەن ئاڭلاپلا بىلىۋالدىم. ئەگەر قەيسەر يارىدەم قىلمىغان بولسا... مانا ئۇنىڭ راپاۋىتىدىن ئىبادەتخان كۈننىڭ سىرىقىنى كۆرۈپ يۇرۇيدۇ...

بۇنى ئاڭلىغان نۇر: «قاھار ئاكام شۇنىڭغا بۇ كىشىلەرنى ئىزدەپ كەپتۇ ـ دە. ھەقىقەتەن ئېسىل ئادەم ئىكەن. قارىغاندا، ئۇ پۇللىرىنى بوش يەرلەرگە ئىشلەتمىگۈدەك. ئادەم دېگەن ئەنە شۇنداق ياخشىلىقنى ئۇنتۇپ قالمىسا، باشقىلارغا قولىدىن كېلىدىغان يارىدەمنى ئايىمىسا» دەپ ئويلاپ قاھاردىن سۆيۈندى.

ــ مۇشۇ كۈندە ھەممە ئادەم پۇل تېپىشنىڭ كويىدا، ئارتۇقچە ئىشلار بىلەن خۇشى يوق بولۇپ كەتتى. قانداق قىلسام بىرنى ئىككى قىلارمەن، دەپ ئويلايدۇ. پۇل تاپمىسمۇ بولمايدىكەن. بۇرۇنلاردا ئىقتىسادتىن ئارتۇقچە غەم يەپ كەتمەيتتۇق. ئەمدى نەگىلا قارىسىڭىز يانچۇقىڭىزدىن پۇل چىقمىسا بولمىغان...

رېھىم شەپقەتنىڭ گېپى قېيىپ كەتتى. قاھار ھەققىدىكى گەپ ئاخىرلىشىشى بىلەنلا نۇرغا گەپ خۇشياقمىغىلى تۇردى. شۇڭا ئۇ رېھىم شەپقەتنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، بايىاتىنىدىن بېرى ئىچىنى پۇشۇرۇۋاتقان سوئالنى سورىدى:

ــ قاھار ئاكامنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ئىسمى قەيسەرمىدى؟

ــ ياق، سىز خاتا ئاڭلىۋاپسىز. ئۇنىڭ ئىسمى بۇرۇنمۇ قەيسەرلا ئىدى. ھە، كەلدۇق، ئىبادەتخانىنىڭ ئۆيى ئاۋۇ ئۆي شۇ.

بۇنى ئاڭلىغان نۇر: «قارىغاندا، قاھار ئاكام باشقىلارنىڭ ئۆزىنى تونۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىسمىنى ئۆزگەرتىپتۇ. ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى يوشۇرىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، ئارتۇقچە سوئال سورىمىدى.

ئۇلار «بورلۇق تېز تاماقخانىسى»غا كەلگۈچىلا ئىبادەتخان ئانا كىم بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى بىلەلمەي تىتىلداپ كەتتى. ئۇ ئايرىمخانىغا كىرىپ قاپقارا ساقىلى ئۆزىگە خويمۇ ياراشقان، يارىشىملىق كىيىنگەن قاھارغا ــ قەيسەرگە قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ كەتتى. ئەمما ئۇنىڭ قەيسەر ئىكەنلىكىگە تازا ئىشەنچ قىلالمىدى. ئىبادەتخان ئاننى كۆرگەن قاھار قاتتىق ھاياجانلاندى. ئۇ تاقەت قىلالماي «ئانا!» دېگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. شۇندىلا قاھارنى تونۇغان ئىبادەتخان ئانا «ۋاي بالام، بۇ راستلا سەنمۇ؟» دېگىنىچە ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىدى.

ــ توۋا، سەن شۇمۇ؟ سەن مۇشۇنچە ئادەم بولۇپ كەتتىڭمۇ؟ جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالغان ھېممىتىڭگە نېمە قىلىپ بەرسەم بولار؟

ــ سىلەر مېنىڭ جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالغان. مەن سىلەرگە نېمىلا قىلىپ بەرسەم ئەرزىيدۇ.

ھەممىسىنىڭ كۆزى نەملەندى. پاكىز قەلبلەرنىڭ لەرزىگە كېلىشىدىن تۆكۈلگەن ياشلاردا ئادەمىيلىك، مېھىر ـ مۇھەببەت، پەزىلەت نۇرلىرى چىن مەنىسى بىلەن جىلۋە قىلاتتى.

ئۇلار تاماقنىڭ سوۋۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا قارىماي بىردەم كۇلۇشۇپ، بىردەم كۆز يېشى قىلىشىپ ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەشتى.

نۇر ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قاھارنىڭ بۇرۇنقى ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشتلىرىدىن ئاساسەن خەۋەردار بولۇپ كۆز يېشىنى توختىتىۋالالماي قالدى. ئىچ ـ ئىچىدىن ئېزىلىپ يىغلاۋاتقان ئىبادەتخان ئانا بولسا، ئۇنىڭ بۇ خىل ھېسسىياتىنى

تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. «ئۇنىڭ كۆرگەن كۈنلىرى ئالدىدا مەن تارتقان جاپالار ھېچنېمە ئەمەس ئىكەن» دەپ ئويلىدى نۇر.

ۋاقىت بىر يەرگە بارغانىدى.

— دىغارغا بارىدىغان مۇھىم بىر ئىش بار ئىدى. سىلەرنى كۆرۈپ ئۆتكۈم كەلدى. ھەممىگىلار ئوبدان تۇرۇپسىلەر. ھازىر ئوقىتىم ناھايىتى ياخشى. سىلەرنى يەنە يوقلاپ كېلىمەن. بۇ قېتىم ئالدىراشلا كېلىپ قالدىم...

قاھار شۇنداق دەپ ئىككىسىنىڭ ئالدىغا بەش مىڭ يۇەندىن پۇل قويدى. بۇنى كۆرگەن ئىبادەتخان ئانا تېخىمۇ يىغلاپ كەتتى.

— بالام، بۇنداق قىلساڭ بىزنى خىجىل قىلىپ قويىسەن، — دېدى رېھىم شەپقەت.

— ياق ئاكا، مېنىڭ كۆڭلۈمنى قوبۇل قىلمىساڭلار، مەن سىلەرنىڭ يۈزۈڭلەرگە قارىيالمايمەن.

قاھارنىڭ تەلەپپۇزىدىكى قەتئىيلىك ۋە كۆيۈنۈشنى چۈشەنگەن بۇ ئىككى مېھرىبان كىشى پۇلنى ئالدى.

ئۇلار خوشلىشىپ چىققاندا نۇر سورىدى:

— قاھار ئاكا، بورلۇق دېگەننىڭ مەنىسى...

— بور دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى ئۇزۇم دېگەنلىك. توختاڭ، توختاڭ، ئاۋۇ كوچىغا بۇرۇلۇڭ.

نۇر ماشىنىنى قاھار كۆرسەتكەن كوچىغا ھەيدىدى. ھاۋا ئىسسىق بولغاچقا كوچىدا ئادەم يوق ئىدى.

ئادەم ئولتۇرمىغىلى ئۇزۇن بولغانلىقىنى بىرلا قاراپ بىلگىلى بولغۇدەك دەرىجىدە كونىراپ كەتكەن قوش قاناتلىق ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە قاھار ئىشىككە قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى ۋە كۆزىدىن ياش سىرغىپ چۈشتى.

نۇر بىردە سىرى چۈشۈپ ئۆڭۈپ كەتكەن، قۇلۇپى داتلاشقان ئىشىككە، بىردە ئۇنسىز كۆز يېشى قىلىۋاتقان قاھارغا ھەيران بولۇپ قارىدى.

— بۇ مەن ھازىرغىچە كىرەلمەيۋاتقان ئۆي. مېنىڭ خارۇزارلىققا تولغان بالىلىق دەۋرىم مۇشۇ ئۆيدە ئۆتكەن.

نۇر بىردىنلا چۈشەندى: « رېھىم شەپقەت دېگەن ئادەمنىڭ بايات-تىلغا ئالغىنى مۇشۇ ئۆي ئىكەن ـ دە.»

قاھار كۆزىنى سۈرتۈشتىن نەمدەلگەن قولىنى ئاستا سۈنۈپ كونا ئىشكىنى سىلىدى. ئاندىن ئىشىكنىڭ قىسىلچىلىقىدىن ھويلىغا قاراپ:

ــ ھەي، ئاچقۇچ بولغان بولسا ئىچىگە كىرىپ باققان بولسام، ــ دېدى ئەپسۇسلىنىپ.

ــ قۇلۇپنى چاقامدۇق ـ يە؟ ــ دېدى نۇر ئالدىراپ.

ــ ئۇنداق قىلساق ياخشى بولماسمىكىن.

قاھار ماشىنا يېنىغا بېرىپ يەنە قىيالماسلىق بىلەن كەينىگە بۇرۇلدى. قاھارنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ يەتكەن نۇر ماشىنىدىن بىر نەرسىنى ئالدى ۋە بېرىپ قۇلۇپ بىلەن ھەپىلەشكەنىدەك قىلىپ ئىشكىنى ئاچتى.

بۇنى كۆرگەن قاھار ھەيران قالدى:

ــ ھوي، نېمە قىلىۋاتىسىز؟

نۇر لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇۋەتكەندىن كېيىن:

ــ ئاكا، توغرا چۈشىنىڭ، تاھىر ئۇستام «بۇمۇ بىر ھۇنەر» دەپ ماڭا ئۆگىتىپ قويغان. لېكىن يامان ئىشقا ئىشلەتمەيسەن دەپ ماڭا قەسەم قىلدۇرغان. ماڭا ئىشىنىڭ، ئاكا، ھازىرغىچە يامان ئىش قىلىپ باقمىدىم. بۇ مېنىڭ بىرىنچى قېتىم رەسمىي قۇلۇپ ئېچىشىم. قارىسام، بۇ ئۆيگە بەك كىرگۈڭىز كەلدى، ــ دېدى.

قاھار ئارتۇق بىر نەرسە دېمەي ئىشىكنى ئاستا ئاچتى. قاھارنىڭ سەبىي قەلبىنى ئۆزىگە ماگنىتتەك تارتقان بۇ كىچىككىنە ھويلا ئازراقلا ئۆزگىرىپتۇ: دېرىزىسى ئالماشتۇرۇلۇپتۇ، ئۆينىڭ سىرتقى تېمىغا ئاق چاقچۇق چاپلىنىپتۇ. بىراق ئادەم ئولتۇرمىغىلى ئۇزۇن بولغاچقا، تاملار زەيلىشىپتۇ، چاشقان، كۈسۈتكىلەر تام تۈۋىنى كولاپ، توپا تارتىپتۇ، ئەخلەت ـ چاۋارلار ھويلىغا بىر كەپتۇ.

قاھار ئاشخانا ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدى. تامنى مېھرى بىلەن سىلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قولى بىلەن تامدىكى ئاللىقاچان

سىڭىشىپ كەتكەن قانلار، مېھنەت تەرلىرى تونۇشتى. مۇشۇ كېسەكلەر، لاي سۇۋاقلار سەۋەبلىك بىر ئادەمنىڭ قەدىر - قىممىتى يەرگە ئۇرۇلغان، يىگىتلىك غۇرۇرى ئازار يېگەن، سۆيگۈگە تولغان پاك قەلبى زەخمىلەنگەن، ھاياتقا كۈلۈپ ئەركىلىمەكچى بولغان شوخ بىر يۈرەككە سوغۇق تەستەك تەگكەن...

قاھار ئېغىر بىر تىنىۋەتكەندىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلدى. نۇر ئىشىكنى يەنە قۇلۇپلاپ قويدى.

— قۇرۇلۇش بانكىسىغا بارايلى، — دېدى قاھار.

ئۇلار بانكىدىن ئوچ يۇز مىڭ يۈەن پۇل ئالدى. نۇر پۇلنىڭ سانىلىشىنى نازارەت قىلىپ تۇرغاندا قاھار نېرىدىكى كۆزنەكتە بانكا خادىمى بىلەن بىر نەرسە دېيىشۋاتقان يىگىتكە دەممۇ دەم قاراشقا باشلىدى. ئۇ يىگىت بانكا خادىمىغا بىر ئىشنى قايتا - قايتا چۈشەندۈرەتتى. بانكا خادىمى بولسا بېشىنى چايقايتتى. نۇر قاھارنىڭ ئۇ يىگىتكە قاراپ ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ھېلىقى يىگىتكە ئاستا نەزەر سالدى. ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ كەلگەن بۇ يىگىتنىڭ بىر ئىشقا ئامالسىز قالغانىدەك بېشى ساڭگىلاپ، روھى چۈشۈپلا كەتكەنىدى.

ئۇلار پۇلنى خالتىغا قاچىلاپ مېڭىشقا تەييارلاندى، ئەمما قاھار ئۇ يىگىتكە قارىغىنىچە تۇرىۋەردى.

— نېمە بولدى، ئاكا؟ — دەپ سورىدى نۇر.

— ئاۋۇ يىگىت شىئەنده ماڭا ياخشىلىق قىلغان بىرسىگە بەك ئوخشاۋاتىدۇ. ئىسمىنى يادىمغا ئالالمايۋاتىمەن. ئىسمى... شىئەنده ئوخشاش ئىسىملىك ئىككى كىشى ماڭا كۆپ ياردەم قىلغانىدى. بۇ يىگىت ماڭا شۇدەكلا بىلىنىۋاتىدۇ. توختا، توختا... ئىسمى... ھە، يادىمغا كەلدى. ئەلى! توغرا، ئەگەر بۇ يىگىتنىڭ ئىسمى ئەلى بولىدىغان بولسا، ئاشۇ شۇ! — قاھار ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى.

بۇ چاغدا ئۇ يىگىت قايتىش ئۈچۈن ئىشىككە بېرىپ قالغانىدى. قاھار ئىتتىك ئۇ يىگىتكە ئەگەشتى.

ئۇ يىگىت موتسىكلىتقا مىنىشكە تەمشىلىۋىدى، قاھار ئۇنى چاقىردى:

ــ ئەلى!

يىگىت دەرھال كەينىگە قارىدى.

ــ شۇ ئىكەن!

قاھار ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. يىگىت ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قارىدى.

ــ سىز ئەلىغۇ؟ شىئەنده ئوقۇغان؟

يىگىت بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ سىز مېنى تونۇيالمايۋاتىسىز؟ سىز مەكتەپ پۈتتۈرىدىغانغا يېقىن ماڭا ياردەم قىلغان. بىر ئاشخانىغا ئاپىرىپ تاماق ئېلىپ بېرىپ، مېنى شىنجاڭغا يولغا سېلىپ قويماقچى بولغان. شۇ چاغدا سىزنى «ئەلى ئادۇوكات» دەپ ئاتايدىكەن. ئىسمىم قاھار.

ئەلى خېلى ئويلىنىپمۇ ئۇنى يادىغا ئالالمىدى. بۇنىڭدىن بىر ئىشنى يادىغا ئالغان قاھار يەنە چۈشەندۈردى:

ــ ئەسلىي ئىسمىم قەيسەر، مۇنۇ خەلق كىنوخانىسىنىڭ ئالدىدا...

ئەلى دەرھاللا ئېسىگە ئالدى ۋە قاھارنىڭ ئۈستۈېشىغا قارىدى:

ــ سىز، سىز شۇ قاھارمۇ؟ مۇنۇ ساقاللىرىڭىز بىلەن تۇرسىڭىز پەقەتلا تونۇيالماپتىمەن.

ــ مەن شۇ، مانا قارا!

قاھار دوپپىسىنى ئېلىپ، ساقلىنى قولى بىلەن توسۇۋالدى.

ــ ھە، ئەمدى بىر ئاز ئوخشىدىڭىز. كېيىن مەن سىزنىڭ سۈرىتىڭىزنى ئاچىڭىز ــ مەكتەپدىشىم سەلىمەنىڭ ئەلبومىدىكى ئائىلە سۈرىتىدىنمۇ كۆرگەن. ھە، دەڭە، ئېسىمده قېلىشچە، سىز ئەتىسى شۇنچە ساقلىساقمۇ كەلمەيدىڭىز. نەگە كەتكىنىڭىزنى پەقەت بىلەلمەيدۇق. بولمىسا بىلەتلەرنى ئېلىپ تەييار قىلىپ قويغان...

ــ دېسەم گەپ جىق. سىزنىڭ ياتقىڭىزدا قونۇپ قالغان بولساممۇ بوپتىكەن. شۇ ئاخشىمى كۆرۈنۈشكە سودا قىلمىدىغان،

ئەمەلىيەتتە ئاق ساتىدىغانلارغا قېتىلىپ قالدىم... بۇ خېلى ئۇزۇن ھېكايە. يۇرۇڭ، بىر يەرگە كىرىپ پاراڭلىشايلى. مەن نەچچە يىلدىن بۇيان سىزنى پەقەت ئېسىمدىن چىقىرالمىدىم.

ــ بولىدۇ، ئالدىمىزدا سوغۇق ئىچىملىك ساتىدىغان بىر دۇكان بار. شۇ يەرگە بارايلى. قېنى، موتسىكلىتقا مىنىڭ.

ــ ماقۇل،ــ قاھار شۇنداق دەپ موتسىكلىتقا مىنگەشتى ۋە نۇرغا قاراپ دېدى،ــ نۇر، سىز بىزگە ئەگىشىڭ.

ئەلى شۇنىدىلا ماشىنا يېنىدا تۇرغان نۇرنى ۋە ئېسىل ماشىننىنى كۆردى ھەمدە سەل ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغانلىقىغا خىجىل بولغاندەك قاھارغا قارىدى.

قاھار ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرۇۋېلىپ:

ــ بىز مېڭىۋېرەيلى،ــ دېدى.

ئۇلار بىر ئىستاكاندىن ماروژنى يېيىشكەچ پاراڭلاشتى. قاھار ئۆزىنىڭ ئەلىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى كەچۈرمىشلىرىنى خېلى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. پەقەت رەيھان «چايان»نى بىر ئەر كىشىگە ئۆزگەرتىپ قويدى ۋە يەنىلا ئالتۇن ئىشىنى يوشۇرۇپ قالدى.

ــ ھوي، سىزنىڭ بۇ ئىشلىرىڭىز بىر رومان بولغۇدەك. يازالمىغان بولسام ــ ھە!

ــ شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ سودىغا كىرىشىۋالدىم. ھازىر ئەھۋالىم خېلى ياخشى.

ــ ئەھۋالىڭىز ھەقىقەتەن ياخشى ئىكەن،ــ دېدى ئەلى ۋە ئارقىدىن چاقچاق قىلدى،ــ بىز مۇنۇ قوتو موتسىكلىتقا مىنىپ، تۇرپان شەھىرىدە كېرىلىپ يۈرۈپتىمىز. ئەمدى بىز دۇگدىيۋالمىساق بولمىغۇدەك. بولمىسا ئېسىل ماشىنىنىڭ شامىلىدا ئۇچۇپ كەتمەيلى يەنە.

ئۇلار كۈلۈشتى.

ــ سىزچۇ؟ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كېلىپ نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

ــ مەن مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كېلىپ تۇرپان شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىگە خىزمەتكە چۈشتۈم. ھازىرمۇ شۇ ئىدارىدە

ئىشلەۋاتىمەن. ھەر نېمە بولسا ئۆز كەسپىمىنى قىلدىم. سىزگە ئوخشاش چوڭ ئىشلارنى قىلىپ باقىلى دېسەك قۇربىمىز يەتمەيدىكەن. شۇڭا پۈرسەت كۈتۈپ يۈرۈپتىمىز.

ــ قارىسام، بايا بانكىدا بېشىڭىز بەك قېتىپ كەتتى...

ــ ھە، بانكىدا بارمىدىڭىز؟ ھەي، يەنە بايىقى گەپ. ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ــ ئەستايىدىللىق بىلەن سورىدى قاھار. شۇ ھامان ئەلنىڭ چىرايىنى پەرىشانلىق قاپلىدى:

ــ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن «ئىدىقۇت ئادۇوكاتلىق ئورنى» دەپ نام قويۇپ بىر ئادۇوكاتلىق ئورنى قۇرۇشنى پىلان قىلىپ، تەييارلىقلارنى پۈتتۈرۈپ بولغانىدىم. ئورۇن، ئادەم ھەممىسى تەييار بولغانىدى. لېكىن ئادۇوكاتلىق ئورنىنى ئەنگە ئالدۇرۇشتا مەلۇم مەبلەغ بولمىسا بولمايدىكەن. ئۇرۇق ــ تۇغقان، دوست ــ بۇرادەرلەردىن يىغىش قىلىپ ئەللىك مىڭ يۈەننى تەييارلىدىم. يەنە ئەللىك مىڭ يۈەن كەملىگەنىدى. دىلشات دېگەن ئاغىنەمنىڭ ئۆي كىنىشكىسىنى رەنگە قويۇپ قەرز ئالاي، دەپ كەلسەم، بانكىدىكىلەر «ئادەتتىكى ئىككى قەۋەتلىك ئۆيلەرگە قەرز بېجىرىلمەيدۇ» دەپ ئۇنمىدى. بايىقى شۇنىڭ جېدىلى بولمامدۇ.

ــ ئاخىرى قانداق بولدى؟

ــ قەرز ئالغىلى بولمىدى. قارىغاندا، ھازىرچە ئۇ ئارزۇيۇم ئەملگە ئاشمايدىغان ئوخشايدۇ.

قاھار بىر ياندا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي جىمجىت ئولتۇرغان نۇرغا بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلىۋىدى، نۇر چىقىپ كەتتى.

ــ بەكمۇ جىمغۇر يىگىت ئىكەنغۇ بۇ؟ــ سورىدى ئەلى.

ــ مىجەزى شۇنداق، جىق ئىشلارغا ئارىلاشمايدۇ. لېكىن بەك ئېسىل بالا.

نۇر بىر سومكىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. قاھار سومكىنى ھۆرمەت بىلەن ئىككى قوللاپ ئەلىگە سۇندى.

ــ نېمە بۇ؟ــ ئەلى چۈشەنمەي سورىدى.

ـــ سىزگە لازىملىق ئەللىك مىڭ كوي. ئىشىڭىز توختاپ قالمىسۇن.

ـــ بۇنداق قىلسىڭىز بولمايدۇ. كېيىن ئۆزۈم بىر ئامالىنى قىلىمەن، ـــ كەسكىن رەت قىلدى ئەلى.

ـــ ھازىر سودام بەك ياخشى. ئەينى ۋاقىتتا سىز جېنىمغا ئارا تۇرغان. ئەمدى سىز قىينىچىلىققا ئۇچرىسىڭىز مەن قاراپ تۇرسام قانداق بولىدۇ؟ سىزنى بۇ يەردە ئۇچرىتىپ قالغىنىم بەك ياخشى بولدى. مەنمۇ قولۇم بوشسا سىزنى ئىزدەي دەپ تۇراتتىم. توغرا چۈشىنىپ، مېنىڭ قولۇمنى ياندۇرماڭ.

ـــ راستلا بولمايدۇ. مەن بۇنداق قىلالمايمەن. ياردەم دېگەن خالىس بولىدۇ. بۇنداق قىلسىڭىز مېنىڭ ياشاش پىرىنسىپىمغا خىلاپ بولىدۇ.

بۇ چاغدا نۇر گەپكە تۇنجى قېتىم ئارىلاشتى:

ـــ ئۇ بەك ياخشى ئىش ئىكەن. ئىشىڭىزنى قانچە بالدۇر باشلىسىڭىز، شۇنچە كۆپ كىشىلەرنىڭ قىينىچىلىقىنى ھەل قىلالايسىز. قاھار ئاكامنىڭ شۇنى كۆزلەپ ياردەم قىلاي دەۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىئەپ بولغۇدەك يېرى يوق. يا سىز ئۇ پۇلنى ئويناپ ـ چاچىدىغانغا ئىشلەتمىسىڭىز. قاھار ئاكامنىڭ سىزنىڭ باشقىلارغا ياردەم قىلىدىغان مەقسىتىڭىزنى كۆزدە تۇتۇۋاتىدۇ.

قاھار نۇرنىڭ بۇ ئورۇنلۇق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭدىن خېلى خۇش بولۇپ قالدى.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى ئەلى سەل بوشىشىپ، ـــ شۇنداقتىمۇ مەن بۇ پۇلنى مۇناقىلا ئالسام بولمايدۇ.

ـــ بولمىسا مۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى قاھار ئەلىنىڭ پەزىلىتىدىن سۆيۈنۈپ، ـــ مەن بۇ پۇلنى سىزگە قەرز بېرىپ تۇرغان بولاي. ئىشلىرىڭىز يۇرۇشۇپ، يانچۇق تومپايغاندا قايتۇرۇپ بېرەرسىز.

ـــ ئەمدى بۇنىڭغىمۇ ياق دېسىڭىز بولمايدۇ، ـــ دېدى نۇر.

ـــ ئۇنداق بولسا مەيلى، ـــ دېدى ئەلى ۋە بىر قەغەزنى چىقىرىپ بىر نېمىلەرنى يازدى، ـــ مانا ماۋۇ ھۆججەت، تېگىگە

تېلېفون نومۇرۇم بىلەن چاقىرغۇ نومۇرۇمنى يېزىپ قويدۇم. ئۇنداق بولسا ئىش باشلىغاندا باشلىنىش مۇراسىمىغا قاتنىشىپ بېرىڭلار.

ــ بولىدۇ.

ــ سىلەر بىلەن قانداق ئالاقىلىشىمەن؟

قاھار بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەي قالدى ۋە ئامالسىز:

ــ مەن سىزگە تېلېفون قىلاي، ــ دېدى.

ــ ئۇنداق بولسا بوپتۇ. يانغۇچە چوقۇم توختاپ ئۆتۈڭ. بىر چىنە چېيىمنى ئىچىپ ماڭمىسىڭىز بولمايدۇ.

ــ رەھمەت، مەن شىئەنده بىر ئۆمۈر يەتكۈدەك چېيىڭىزنى ئىچكەن.

ئۇلار سىرتقا چىققاندا قاھار ئىككى خىيال بولۇپ تۇرۇپ قېلىپ، ئارقىدىن قەتئىيەتكە كېلىپ سورىدى:

ــ بايا سىز... سەلىمەنىڭ گېپىنى قىلىپ قالدىڭىز. ئۇ ھازىرمۇ شىئەنده ئوقۇۋاتامدۇ؟

بۇنى ئاڭلىغان ئەلى لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ كەتتى ۋە:

ــ ئوقۇغىلى بارغانىدى. ئەمما... ئويۇنغا بېرىلىپ كەتتى. يامان يېرى، ئاققا ئۆگىنىپ قالغانىدى. راست گەپنى قىلسام، ھازىر ئۇنىڭ ئۆلۈك ــ تىرىكلىكىنى بىلمەيمەن. بەك قوپال دەۋەتكەن بولسام كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، ــ دېدى.

قاھار بېشىنى چايقىدى ۋە شۇ ھامان غەرق مەست سەلىمەنىڭ شەھۋانىي نەپسى قۇتراپ كەتكەن بىر توپ ھاڭگىلار ئالدىدا ھاياسىزلارچە «چاتاق يوق، مېڭىشە ھېجىقىزلار!» دېگەن سۆزى قۇلاق تۈۋىده ياڭرىغاندەك بولدى. بۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ تېنى يىرگىنچتىن تىترەپ كەتتى.

سەلىمەنىڭ ئەھۋالى ئىككىسىگىلا چۈشىنىشلىك بولغاچقا ئارتۇقچە سۆزلەشمىدى.

ئۇلار ياخشى تىلەكلەر بىلەن خوشلاشتى.

قاھار ئۆزىنى يېنىڭ ھېس قىلدى، ئىچىنى بىر خىل خۇشاللىق يورۇق قىلىۋەتكەندەك بولدى: «تۆمۈر ئاكا، ماڭا

ئامانەت قالدۇرغان پۇللىرىڭىزنى ئىشلىتىۋاتىمەن. ئۇ پۇللارنى ئۆز كۆچىگە تايىنىپ ياشايدىغان نۇرده‌ك، مېھرىبانلىقنىڭ ئۇلگىسى رېھىم شەپقەتتەك، ھەربىر جانلىقنى ئاسراشنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ھەقىقىي ئانا ئىباده‌تخان ئانده‌ك، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ياشاش مەزانى قىلغان ئەلىده‌ك كىشىلەرگە سەرپ قىلغىنىمنى توغرا دەپ قاراۋاتىمەن. بۇ ئىشلىرىمدىن روھىڭىز خۇش بولغان بولسا نەقەدەر ياخشى بولغان بولاتتى ـ ھە!»

ـــ بۇگۈن بەك ياخشى بولدى، نۇر. مەن بۇ يىگىتكە شۇ ۋاقىتتىلا ئامراق بولۇپ قالغان. ياردەم دېگەننىڭ قەدرىنى ياقا يۇرتتا تازا بىلىدىكەنسىز. بۇ يىگىت ئاچ ـ توق قالغان، شىنجاڭغا قايتالمايۋاتقان كىشىلەر ئىزدەپ كەلسە، قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىدىكەن. ساۋاقداشلىرىنى تەشكىللەپ، پۇل يىغىش قىلىپ ھاجىتىدىن چىقىدىكەن. بۇ ئاسان ئىش ئەمەس. ئۇنىڭغا ياردەم قىلمۇيتىپ بەك خۇش بولۇپ كەتتىم، يېنىكلا بولۇپ قالدىم. ئۇنىڭغا يەنە قانچىلىك ياردەم قىلسام مەن رازى.

ـــ ئۇنىڭ قولىدىن ئىش كەلگۈدەك، قارىغە، ئۇنىڭ سىز ياردەم قىلغان پۇلنى شۇنداقلا ئالغۇسى كەلمىگىنىنى، غۇرۇرى بىلەن ياشاشنى ئۆگىنىپتۇ، ـــ دېدى نۇر.

ـــ نۇر، ئۇنىڭ چاقىرغۇ دېگىنى قانداق نەرسە؟

ـــ چاقىرىش ئەسۋابى، سىز تېلېفون ئارقىلىق شۇ نومۇرنى باسسىڭىز، ئۇنىڭ چاقىرغۇسىدا سىزنىڭ نومۇرىڭىز كۆرۈنىدۇ. سىز ساقلاپ تۇرسىڭىز، ئۇ سىزگە تېلېفون قايتۇرىدۇ.

ـــ داگىداغا ئوخشاش نەرسىمۇ؟

ـــ ئىقتىدار جەھەتتە داگىداغا يەتمەيدۇ، لېكىن ئىزدىمەكچى بولغان ئادىمىڭىزنى تېپىشتا بەك قولايلىق. مەن ئوقۇغان شوپۇرلۇق مەكتەپتىكى مۇئەللىملەرنىڭ ھەممىسىنىڭلا بار. تېخى چاقىرغۇنىڭ خەت چىقىدىغانلىرىمۇ بار. خەت قالدۇرۇپ قويسىڭىز، قارشى تەرەپ سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى، مەقسىتىڭىزنى بىلەلەيدۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى نەرسىكەن.
ـــ ئۇنىڭ ئۇستىگە چوڭ سودىگەر ۋە بايلار ئاسىدۇ ئۇنى. بىرىنچىدىن، قۇلايلىق؛ ئىككىنچىدىن، سۆلەت.
بۇنى ئاڭلىغان قاھار كۈلۈۋەتتى.
ـــ مېنىڭچىمۇ بەك لازىملىق نەرسىكەن. بەك جىق ۋاقىت كەتمىسە، يۇرۇڭە، ئىككىمىز بىردىن ئالايلى. بىر ـ بىرىمىزنى تاپمىقىمىزمۇ ئاسان بولغۇدەك.
ئۇلار ئەنە شۇنداق قىزغىن پاراڭلار بىلەن ئۆز يولىغا راۋان بولۇشتى.

※ ※ ※

قارىغوجىدىن چىققان ماشىنا تۇيۇقسىز قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىمەكتە. قەيسەرگە ـــ قاھارغا قايتا ھاياتلىق ئاتا قىلغان تۇيۇق ئىدىقۇت تېغىنىڭ جىلغىسىدا ئەللەيلىنىپ، يىراقتىن قارىيىپ تۇراتتى. تۇيۇقسىز قارىسى كۆرۈنۈشى بىلەن قاھارنىڭ قەلبىنى مۇرەككەپ تۇيغۇلار ئىگىلىۋالدى. چوڭقۇر مىننەتدارلىق، قەدىر ـ قىممەت، ساپ مۇھەببەت، غايىۋانە چىگىلگەن قان ـ قېرىنداشلىق رىشتى، يامان نىيەت ۋە ياۋۇزلۇق، پۇلنىڭ، نەپسىنىڭ ئېزىقتۇرۇشى... بۇلار قاھار ئۇچۇن ئالدىن بەلگىلەپ قويۇلغاندەك بىر ـ بىرلەپ بېشىدىن ئۆتتى. قاھار ئۇلارنىڭ تەمىنى تېتىغانچە تۇرمۇشنىڭ بىر داش قازان ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇنداق، تۇرمۇش بىر داش قازان تاماق. ئۇنىڭدا گۆشمۇ، سەۋزىمۇ، قىزىلمۇچمۇ، پۇرچاقمۇ، تېخى قىزىرىشقا ئۇلگۇرمىگەن شوخلىمۇ، يېرىمى سېسىپ قالغان كاۋىمۇ بار. ھەتتا ئېھتىياتسىزلىقتىن قازانغا چۈشۈپ كەتكەن قۇۋۇەتسىز ئوت ـ چۆپلەرمۇ بار. كۆكتاتلارغا ئىلىشىپ چۈشۈپ كەتكەن خوخا ـ تىكەنلەرمۇ بولۇشى مۇمكىن. سەن بۇ داش قازاندىكى تاماقنى قانچە كۆپ يەيمەن دېسەڭ، بۇ ئۆز ئىختىيارىڭ ئەمەس. گۆش ئىلغايمەن دېگەن چوكانىغا گۆش بىلەن بىللە

سىسىق كاۋىمۇ چىقىشى، سەۋزىلەرنىڭ ئارىسىغا تىكەن قىسىلىپ ئاغزىڭغا كىرىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر بۇلاردىن ئېھتىيات قىلمىمەن دېسەڭ، ئۇ داش قازاندىكى تاماققا چوكاڭنى ئاز ئۇزارتساڭ بولىدۇ، لېكىن ئىنسان بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس.

ئۇنىڭغا خۇشاللىقمۇ، ئازابمۇ ئاتا قىلغان تۇيۇق بارغانسىرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئالدىدا يول ئىككىگە بۆلۈنىدى. بىرى ئۇدۇل لۇكچۇنگە كېتىدىغان يول، يەنە بىرى تۇيۇقنىڭ ئىچىنى ئايلىنىپ چىقىپ، ئاندىن لۇكچۇنگە بارىدىغان يول.

— قايسى يولغا ماڭمەن؟

— ئوڭغا مېڭىڭ.

ماشىنا ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا مەھەللە ئىچىگە كىردى.

— يەنە بىر ئاز ماڭساق يول يەنە قايرىلىدۇ. بىز ئۇدۇل ماڭمىز. ئۇدۇل مېڭىۋەرسەڭ، ئەسھابۇلكەف مازىرىغا بارىمىز، يېرىم يولدا تاغ باغرىدا قەبرىستانلىق بار. يانغا ماڭساق مەھەللە ئىچىگە كىرىمىز. ھازىر بىز قەبرىستانلىققا بارىمىز، — دېدى قاھار.

دېگەندەك ئۇلار يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تاغ باغرىغا جايلاشقان قەبرىستانلىققا يېتىپ كەلدى. قاھار ھارۋىلىق كېلىۋاتقان بىر ياشانغان كىشىدىن سورىدى:

— ئاكا، ھېمىت نەنسەنچىنىڭ قەبرىسى قايسى؟

— ئاۋۇ ئاق گۈمبەزنىڭ ئوڭ بۇرجىكىدىكى قەبرە شۇ.

قاھار بىردىنلا يادىغا ئالدى. ئۇ بۇ يەردە داۋالىنىپ ياخشى بولۇپ كەتكەن يىلى ھېيتتا ھېمىت نەنسەنچى بىلەن ئۇنىڭ ئايالىنىڭ تۇپراق بېشىغا بىر قېتىم چىققانىدى. ئاردىدىن نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتكەن بولغاچقا ئۇنىڭ يادىدىن چىقىپ قاپتۇ. مانا ئەمدى، دەرھال يادىغا ئالدى. ھېمىت نەنسەنچىنى، ئەلۋەتتە، ئايالىنىڭ يېنىغا قويىدۇ ـ دە.

ئۇلار تۇپراق بېشىغا باردى. قاھار كىچىكىدە يادلىۋالغان سۈرە

بىلەن دۇئا قىلدى. ئاندىن خىيال بىلەن ئۆزۈندىن - ئۆزۈن ئولتۇرۇپ كەتتى.

— ماڭايلى.

— نەگە؟

— ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىغا.

نۇر ئارتۇق گەپ قىلماي ماشىنىنىڭ تۇمشۇقىنى شۇ تەرەپكە بۇرىدى.

— سىز بىلەمسىز؟

— ئۇ يەردە دۇشەنبە بازار بولىدۇ. مەن ئۇستام بىلەن ھەر دۇشەنبىدە شۇ يەردە ئويۇن قويۇاتتىم. شۇڭا بۇ يەرنى خېلى ئوبدان بىلىمەن.

ماشىنا ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئۇ يەردە گازىر - پۇرچاق ساتىدىغان تەنزىكەش مەسچىتنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ناۋايلىق قىلىدىغان ناۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنى تونۇغان قاھار سالام قىلماقچى بولدى - يۇ، ماشىنىنىڭ ئارقىنى كۆرۈش ئەينىكىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ بۇ خىيالىدىن ياندى.

قاھار پۇلدىن ئون مىڭ يۈەننى ئېلىپ نۇرغا سۇندى:

— سىز مەسچىتتىن سولغا بۇرۇلۇپلا ئەللىك مېتىرەك ماڭسىڭىز بېسىم ئۆزگەرتكۈچ ئورنىتىلغان بىر سىمتاناب تۇۋرۇكى بار، شۇ تۇۋرۇكنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئۆيگە كىرسىڭىز زەۋەرگۈل دەيدىغان بىر قىز بار. بولمىسا ئۆيىنى باشقىلاردىن سورارسىز. ئەگەر شۇ قىز بولسا «مەن قاھارنىڭ دوستى. بىز بىللە سودا قىلدۇق. ئۇ ھازىرمۇ ئىچكىرىدە، بەك ئالدىراش بولغاچقا كېلەلمىدى. ئۇ ھېچكىمنىڭ ھەقىقىنى يېمىدى، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ پۇل تاپتى. كېيىن سىزنى ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى» دەڭ ۋە بۇ پۇلنى چىرايلىق گەپ قىلىپ بېرىڭ. بۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمە دېمەڭ. ئەگەر ئۇ قىز بولمىسا قايتىپ كېلىڭ.

نۇر بېشىنى لىڭشىتىپ ماشىنىدىن چۈشتى. ئۇ دوقمۇشتىن قايرىلىپ بېسىم ئۆزگەرتكۈچ ئورنىتىلغان سىمتاناب تۇۋرۇكىنى

كۆردى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى قورونىڭ دەرۋازىسى كونىرىغان بولۇپ، نۇر ئاستا ئاچتى. هويلىدا ئىككى ئايال بىر بالىنى ئوينىتىۋاتاتتى.

ــ زەۋەرگۈلنىڭ ئۆيى مۇشۇمۇ؟ــ سورىدى نۇر. ئۇلار تەڭلا بېشىنى لىڭشىتىشتى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىن هەيران قالغانلىقى چىقىپلا تۇراتتى.

ــ مەن زەۋەرگۈلنى ئىزدەپ كەلگەن.

ــ مەن شۇ،ــ دېدى چىرايىدىن سولغۇنلۇق چىقىپ تۇرغان زەۋەرگۈل. ئۇنىڭ بۇرۇنقى گۈزەل رۇخسارىغا هەسرەت سايە تاشلىغان، بەختسىيارلىق نۇرلىرى چاقناپ تۇرىدىغان كۆزلىرى ئازاب پەردىلىرى بىلەن توسۇلغان، ئەركىن، شوخ مىجەزى بۇرۇقتۇرمىلىققا يەم بولغانىدى.

نۇر پاراڭلىشىشنى ئەپسىز كۆرۈپ بالا بىلەن يەنە بىر ئايالغا قارىدى. ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن زەۋەرگۈل:

ــ گەپ بولسا دەۋېرىڭ. بالام بىلەن دوستۇم پاتىگۈل،ــ دېدى ئۇدۇللا.

ــ مەن سىزلەرنىڭ تۇغقىنىڭىزلار قاهارنىڭ دوستى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ زەۋەرگۈلنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. پاتىگۈل بولسا بالىنى تاشلاپ ئىككى سەكرەپ دېگۈدەك ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى.

ــ قېنى، كارىۋاتقا كېلىڭ،ــ زەۋەرگۈل شۇنچىلىك تاقەتسىزلىنىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، يەنىلا مېهمانىنىڭ ئىززىتىنى قىلىشنى ئۇنتۇمىدى،ــ ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ گەپ قىلىڭ.

ــ مەن ئۇنىڭ هاۋالىسى بىلەن سىزلەرنى يوقلاپ كەلدىم. ئۆزى ئالدىراش بولغاچقا كېلەلمىدى...

ئۇنىڭ سۆزىنى پاتىگۈل جاۋابلاپ بۆلدى:

ــ ئۆزى قېچىپ نەلەردە يۈرۈيدۇ؟ ئۇنى باققانغا زەۋەرگۈللەرنى تويدۇردى. يا تۇرمۇشنى تۇرمۇش قىلمىدى...

زەۋەرگۈل پاتىگۈلگە ئاچچىق بىلەن چەكچەيدى:

ــ خەقنى قارىسىغىلا قارىلىما. مېنى بۇ تۇرمۇشقا ئۆزۈڭ زورلاپ قويۇپ ئەمدى ئۇنىڭغا دۆڭگىسەڭ قانداق بولىدۇ؟ مەن سېنى بىر نەرسە دېمىگەندىكىن، ئىچى قارىلىق قىلما.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان پاتىگۈل قىزىرىشىنى دومسىيىش ئارقىلىق يوشۇرۇشقا تىرىشىپ بىر چەتكە قارىۋالدى.

ــ قاھار ئاكام ھېچقاچان قاچقىنى يوق. ئۇ شىئەندىمۇ باشقىلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، شۇنداق ئېغىر كۈنلەرنى كۆردى. ئۇنىڭغا كىمنىڭ زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى ئېنىقلايدىغانغا ئاز قالدى. ئۇنى شۇ چاغدا دېيىشەرمىز.

ــ قاھارغا بىر ئىش بولمىغاندۇ؟ــ ئالدىراپ سورىدى زەۋەرگۈل.

ــ ھېلىمۇ ئۇنىڭ تەلىيى بار ئىكەن. دىغارلىق تۆمۈر دېگەن بىر دوختۇر ئۇنى قۇتقۇزۇپ قاپتۇ. شىئەندە قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ، ئاچ ـ توق يۈرۈپتۇ. كېيىن بىز بىلەن تېپىشىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار ئاكامنىڭ باشچىلىقىدا سودىغا كىرىشتۇق. ھازىر ئەھۋالىمىز خېلى ياخشى.

ــ نېمىشقا ئۇ شۇ چاغدىلا يېنىپ چىقمايدۇ؟

ــ سىز ئىچكىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلمەيسىز. يامان ئادەملەرنىڭ قولىدىن قۇتۇلماق ئۇنداق ئاسان ئەمەس. قاھار ئاكام ئۆزىنى ئوڭشاپ سىزنى سۈرۈشتۈرسە، سىز توي قىلىپ بوپسىز. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ يەرگە كېلىش نىيىتىدىن يالتايدى...

بۇنى ئاڭلىغان زەۋەرگۈل بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. پاتىگۈل بولسا بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشكە چىدىمايلا ئاستا بالىنىڭ يېنىغا كەتتى.

ــ ئۇ مېنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمنى بىلەمدۇ؟

ــ بىلىدۇ. ئۇ سىزگە «كۆڭلىنى يېرىم قىلمىسۇن، ئۆزىنى ئاسرىسۇن، تۇرمۇشتا خۇشاللىق دېگەن جىق. مەن بىر كۈنى ئۇلارنى ئىزدەپ بارىمەن» دېگەن گەپنى يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى تاپىلىغانىدى. يەنە مۇنۇ ئامانەتمۇ بار.

ــ نېمە بۇ؟

ـ ئۇقمايمەن. بۇ دېگەن ئامانەت، تاپشۇرۇپ ئالمىسىڭىز گۇناھى ماڭا بولىدۇ.

زەۋەرگۈل نۇرنىڭ «زەۋەرگۈل بۇ نەرسىنى ئاددىيلا ئويلاپ مەن كەتكەندىن كېيىن ئاچىدۇ» دېگەن ئويىنىڭ ئەكسىچە، دەرھاللا بولاقنى ئاچتى ۋە پۇلنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئاندىن پۇلنى ئاستا نۇرنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويدى.

ـ پۇلنى ئالمىسىڭىز بولمايدۇ. سىزلەر ئۇنى داۋالاپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قايتا ھاياتلىق بېرىپسىزلەر. قاھار ئاكام ئاتىڭىز بىلەن سىزنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدۇ، سىزلەرگە بولغان مىننەتدارلىقىنى تەكىتلەپلا تۇرىدۇ. ھازىر دىلىڭىز سۈنۈق، بالا بىلەن جاپا تارتىپ قالمىسىز. مېنىڭچە، بۇ بىر ئاكىنىڭ سىڭلىسىغا يارەم قىلغىنىغا ئوخشاش بىر ئىش. مەن قاھار ئاكامنىڭ مىجەزىنى بىلىمەن، سىز تېخىمۇ ئوبدان بىلىسىز. شۇڭا بۇ پۇلنى ئېلىڭ. خوش، مەن ماڭاي.

زەۋەرگۈل پۇلنى قوبۇل قىلىشنى لايىق كۆردى.

ـ قاھار تىنچ ـ ئامان بولسىلا بولدى. ئەگەر ئەپلەشسە، بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇن ئۆيگە بىر تېلېفون قىلسۇن.

زەۋەرگۈل ئەينى ۋاقىتتا سادىق ئورنىتىپ بەرگەن تېلېفون نومۇرىنى يېزىپ بەردى.

نۇر خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. نۇر ھويلىدىن چىقىپ كېتىشى بىلەنلا زەۋەرگۈل پاتىگۈلگە نەشتەردەك تىكىلدى:

ـ پاتەم، سادىقنىڭ قانداقلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە قاھارنى بىر نەرسە دەيدىغانغا قانداق تىلىڭ بارىدى؟ مەن بىلىپ تۇرۇپتىمەن، شۇنداق قاھارغا يامانلىق قىلىپ، يوق بەتنامنى چاپلاپ قويغان مۇشۇ سادىق. سەن تولا بېشىمنى ئاغرىتىپ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىشقا قىستىدىڭ. ئاخىر نېمە بولدى؟ سەن مېنىڭ مۇشۇ كۈنگە قېلىشىمنى ئارزۇ قىلغانمىدىڭ؟

پاتىگۈل يۈگۈرۈپ كېلىپ زەۋەرگۈلنى قۇچاقلىدى:

ـ زەۋەر، مېنى كەچۈر، مەن سېنىڭ بايلىقىڭنى ئويلىغانىدىم. كىم بىلىدۇ، ئۇنىڭ بۇنداق ئەسكىلىكىنى. مەن

پۇشايمان قىلدىم. ئۆز ـ ئۆزۈمگە جىلە بولۇپ يۈرگەچكە، شۇ گەپنى دەپ ساپتىمەن.

ئىككىسى شۇنداق قۇچاقلاشقان پېتى يىغا ـ زارىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئۈن سىلىپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بالىمۇ قىرقىراپ يىغلاشقا باشلىدى.

※ ※ ※

نۇرنى ساقلاپ ئولتۇرغان قاھار ئىسسىقتىن ئەمەس، بەلكى بىر خىل ئىچكى ھاياجاندىن تەرلەپ كەتتى. ئۇ ھەدەپ دوقمۇشقا قارايتتى. ھەربىر تونۇش ئادەم ئۆتۈپ قالسا يۈرىكى دۈپۈلدەپ كېتەتتى. دېھقانلارنىڭ پاراغىتى ئوچۇن سۆزلەپ ئۆگەنگەن ئابدۇل شۇجى ئۆتۈۋىدى، تاس قالدى ماشىنىدىن يوگۇرۈپ چۈشكىلى. ئاق مەسچىتنىڭ ئىمامى مەھمۇد قارىم خىيال بىلەن ئۆتۈۋىدى، ئۇنىڭغا ئىچىدە سالام بەردى، ئوسمان «پىدىگەن» ئوچ چاقلىق تراكتورنى ھەيدەپ ئۆتۈۋىدى، «ۋاھ، ئۇمۇ تارتقان جاپاسىغا تۇشلۇق تراكتورلۇق بوپتۇ ـ دە» دەپ ئۇنىڭدىن خوش بولدى، ھە دېسە يېزا باشلىقلىرىنىڭ كۆتىدىن چىقماي، قۇيرۇق شىپاڭلىتىپ خۇشامەت قىلىپ، شۇلارنىڭ چىرايىغا قاراپ نامرات دېھقانلارغا ھەيۋە قىلىپ جان بېقىپ كېلىۋاتقان شا كەنتىنىڭ مۇدىرى قاسىم بېپىيكى موتسىكلىتقا مىنىپ، ئەتراپقا ئوغرى مۇشۇكتەك قاراپ ماشىنا ئالدىدىن ئۆتكەندە «توۋا خۇدايىم، مۇشۇنداق ئادەملەرمۇ ياخشى ياشاپ يۈرىدىكەن» دەپ ئەلەملىك تىندى. مانا مۇشۇنداق كىشىلەر ياشاۋاتقان بۇ يۇرت ئۇنىڭغا ئىككىنچى قېتىم ھاياتلىق بەرگەن بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ يۇرتقا مېھرى قانمايتتى.

شۇ چاغدا نۇر دوقمۇشتا پەيدا بولدى. بۇنىڭ بىلەن قاھارنىڭ تۇيۇق ھەققىدىكى تەسىراتلىق خىياللىرى ئۆزۈلدى.

ـ قانداق بولدى؟

ـ پۇلنى ئالدى. دىلى بەك ئازار يەپتۇ. سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئاڭلاپ يىغلاپ كەتتى.

نۇر بولۇنغان گەپلەرنى دەپ بەردى.

— گەپنى خېلى ئوڭشاپسىز. بەزى گەپلەر ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ... بوپتۇ، ماڭا پايدىلىق گەپ بوپتۇ. بۇمۇغۇ باشتىلا يالغان گەپ بولغاندىكىن.

— زەۋەرگۈل سىزنى ئەپلەشسە تېلېفون قىلسۇن، دېدى،— نۇر تېلېفون نومۇرى يېزىلغان قەغەزنى قاھارغا سۇندى. قاھار نومۇرغا بىر ھازا قارىدى.

— ئالدىمىزدىكى ئاۋۇ سۇ مۇنارىنى كۆردىڭىزمۇ؟ شۇنى ئەگىپ ئۆتسىڭىز بىر ھەشەمەتلىك قورو بار. شۇ ئۆيدە يوقلايدىغان ئادەم بار.

ئەينى ۋاقىتتا سادىقنى ھۆركىرەتكەن بۇ كاتتا قورونىڭ دەرۋازىسى يەنىلا ئۆز ھەيۋىتى بىلەن تۇراتتى. ئۇلار قوروغا كىرىپ چۆچۈپ كەتتى، بۇ قورونىڭ تېشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ غال ئىدى، ئۇنىڭ ھەيۋىتىنى ئاشۇرۇپ تۇرغان ئىلگىرىكى سۆلىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

ئۇلار ھويلىدا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تېڭىرقاپ تۇرۇۋىدى، ئۆيدىن بىرى ئاچچىق غۇدۇرغىنىچە چىقىپ كەلدى. ئۇنى كۆرگەن قاھار ئۆزىنى يوشۇرۇپ بولالماي تەمتىرەپ كەتتى. بىراق ئۇ كىشىنىڭ ئۆزىنى تونۇمىغانلىقىنى بىلىپ سەل خاتىرجەم بولدى ۋە بېشىدىكى دوپپىسىنى بېسىپ قويدى.

ئۇ سايىم ئىدى. ئۆزىنى ئۇنىڭدىن قاچۇرۇش جىددىيلىكىدىن قۇتۇلغان قاھارنىڭ قانلىرى قاينىشقا باشلىدى. سايىم بولسا ئۇلارغا شۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، قاھار ئۇنى توسۇۋالدى:

— سادىق لاۋبەن بارمۇ؟

ئويلىمىغان يەردىن سايىم مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا دېدى:

— سادىق لاۋبەن بار، ئەمما ئۇنىڭ لاۋبەنلىكى يوق.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

— ئەگەر ئۇنىڭدا ئېلىشىڭلار بولسا، بولدى، ئاۋارە بولماي قايتىڭلار. مەن شۇ تاپتا ئۇنىڭدىن مىڭ يۈەن پۇلۇمنى ئالالماي

چىقىپ كېتىۋاتىمەن. يا ئۆيدە قولىغا چىقىۋەرمەك تۇرۇك بىر نېمىسى يوق، بۇ دۇنيانىڭ.

بۇرۇنقىدىن بىراقلا باشقىچە ئۆزگىرىش ياسىغان سايىم بۇ يەردە تۇرسا بىر بالاسى يۇقىدىغاندەك چىقىپ كەتتى. «ئىت، كۇچۇك!» دەپ تىللىدى قاھار ئۇنىڭ كەينىدىن. مۇشۇ كەمگىچە قاھارنىڭ بىرەرسىنى تىللاپ باققانلىقىنى ئاڭلىمىغان نۇر ئىختىيارسىز كۈلدى.

— بۇرۇن مۇشۇ ئۆينىڭ ئىگىسىنىڭ تاپىنىنى يالاپ جان باقمىدىغان نېمىتى. قارىگە، ئەمدىكى يۈزسىزلىكىگە.

ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۈستىخان بولۇپ قالغان، چىرايىدا تىرىكلىكىنىڭ نىشانى قالمىغان سادىق ئەسكى كىگىز ئۈستىدە تاماكىنى قاتتىق شورىغىنىچە مۆكچىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرگەن قاھارنىڭ ئاچچىقى يانىدى ۋە سادىققا ئېچىندى: «ھەي، بۇنىمۇ خىروئىن يەپ كېتىپتۇ...»

مۇشۇنداقلا كەينىگە يېنىشنى خالىمىغان قاھار ئۇنىڭغا ئېغىز ئاچتى:

— بىز سىز بىلەن ئۇزۇم سودىسى قىلىساقمىكىن دەپ كەلگەن.

— ئۇزۇم يوق، — دېدى سادىق زەئىپ ئاۋازدا.

— ئۇزۇمنىڭ قۇرۇشىغا ئاز قالدىغۇ.

— ھازىر مەن باشقا بىر سودا بىلەن ئالدىراش. ئۇنىڭغا ۋاقتىم يوق. باشقا بىرسىنى ئىزدەپ بېقىڭلار، — شۇ تاپتا گەپ قىلىشمۇ خۇشياقمايۋاتقان سادىق ھەدەپ ئەسنەيتتى.

«ئۆز جاجاڭنى ئۆزۈڭ يەپسەن!» شۇنداق ئويلىغان قاھار كەينىگە يانىدى. بۇ يەردە سېسىقچىلىققا چىدىيالماي ئارانلا تۇرغان نۇرمۇ دەرھال ئۇنىڭغا ئەگەشتى. نۇر بۇنداق ھالدىكى ئادەمنى كۆرۈپ باقمىغان بولغاچقا «بۇ تازا ئېغىر كېسەل دەردىنى تارتىۋاتقان ئادەم ئىكەن» دەپ ئويلىدى.

ئەمما، ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ قالغان قاھار ئويلىمىغان يەردىن توختاپ يەنە سادىقنىڭ ئالدىغا باردى:

ــ هه راست، سادىق لاۋبەن، بىز بىرى بىلەن «مۇشۇ كۈندە مىڭ يۈەنگە مەھەللىنى يالىڭاچ ئايلىنىدىغان ئادەم بارمۇ، يوق؟» دەپ ئۇتۇشكەنىدۇق. مەن «بار» دېدىم. سىزچە، بۇ مەھەللىدە شۇنداقلار بارمىدۇ؟ مانا پۇلمۇ تەييار بولمىسا.

قاھار پۇلنى چىقىرىپ كىگىز ئۈستىگە قويدى. پۇلنى كۆرگەن سادىقنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئۇ پۇلنى قولىغا ئېلىپ قاراپ باقتى. ئاندىن:

ــ قىپيالىڭاچ ئايلىنامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەئە!

ــ پۈتۈن مەھەللىنى ئايلىنامدۇ؟

ــ شۇنداق! پۈتۈن مەھەللىنى ئايلىنىدۇ، ــ قاھارنىڭ تەلەپپۇزى كەسكىن ئىدى. دەسلەپتە چاقچاق دەپ چۈشەنگەن نۇر بۇنى كۆرۈپ نارازى بولۇپ، يالغاندىن يۆتىلىپ قويدى. ئەمما قاھارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى.

ــ كۈسار بىلەن ئايلانسا بولامدۇ؟ ــ دېدى سادىق خېلى ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن. قاھار پۇلنى قولىغا ئالدى ۋە:

ــ قارىغاندا، بۇ مەھەللىدە ئۇنداقلار يوق ئوخشايدۇ. باشقا بىر مەھەللىگە بېرىپ باقاي، ــ دەپ مېڭىشقا تەمشەلدى.

ــ توختاڭ، توختاڭ! ــ سادىق ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى، ــ قىپيالىڭاچ بولۇپ قورونىڭ ئالدىغا چىقىپ كىرسىمۇ بولار؟

ــ ئۇنداق بولسىمۇ بوپتۇ. ئۇنداقتا، ئادەم چاقىرىڭ.

سادىق پۇلنى قولىغا ئالدى ۋە:

ــ بولدى، ئادەم ئىزدەپ ئاۋارە بولماي مەنلا بېجىرىۋېتەي، ــ دېدى ھېجىيىپ.

ــ ئىختىيارىڭىز، ــ قاھارنىڭ تۇرقى ناھايىتى تەمكىن ئىدى. سادىق پۇلنى كىگىز ئۈستىگە قويۇپ ئۇزۇن يەڭلىك مايكىسىنى سالدى. قاھار بىرلا قاراپ ئۇنىڭ جەينىكىدىكى يېڭنە ئىزلىرىنى كۆردى. «ئەمدى سېنى قۇتقۇزۇپ قالغىلى بولمىغۇدەك» دەپ ئېچىنىش بىلەن بېشىنى چايقىدى قاھار.

سادىق ئۇلارغا قاراپ يېقىمسىز كۈلۈپ قويۇپ كەينىگە بۇرۇلدى ۋە ئىشتىننىنى سالدى. ئاندىن قاسماق بولۇپ كەتكەن تېقىملىرىنى كۆرسىتىپ كۈسىرىنى سالدى ۋە كەينىگە قاراپ:

ــ ئەمدى سىرتقا چىقسام بولار؟ ــ دېدى. قاھارغا رەسمىي ئاچچىقى كەلگەن نۇر ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىۋالدى ۋە: «توۋا، قاھار ئاكامنىڭ بۇ نېمە قىلغىنى؟ پۈلۈم بار، دەپ شۇنداقمۇ پەس ئىشنى قىلغان بارمۇ؟» دەپ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى.

ــ بولدى، سادىق، پەيتى كەلگەندە يالىڭاچ مېڭىپ بېرىپ مېنى خەقنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراتمىغۇدەكسەن، ــ دېدى قاھار ھالقىلىق پەيتته سادىقنى توسۇپ، ــ كىيىملىرىڭنى كىيىۋال.

ــ بولدىمۇ؟ ــ دېدى سادىق پۈلغا قاراپ قوشۇمسىنى تۇرۇپ.

ــ بولدى، مەن سېنىڭ شۇنداق قىلىدىغانلىقىڭغا ئىشەندىم. ئۇ پۈلمۇ سېنىڭ بولدى.

سادىق گەپنىڭ ئايىغى چىقىۋچە كۈسىرىنىمۇ كىيمەستىن پۈلنى قامالالاپ ئالدى ۋە خۇددى پۈلنى بىركىم تارتىۋالىدىغاندەك بىر قولى بىلەن چاڭ سىقىمداپ، يەنە بىر قولى بىلەن كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى.

شۇندىلا نۇر قاھار ئاكىسىنىڭ ھەرگىز ئۇنداق پەسكەش ئىشنى قىلمايدىغانلىقىنى بىلدى. لېكىن نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى يەنىلا چۈشىنەلمىدى.

سادىق كىيىملىرىنى كىيىپ بولۇپ تۇرۇۋىدى، ئۆينىڭ ئىشىكى جالاقلاپ ئېچىلىپ، بىر ئايال غەزەپ بىلەن چالۋاقىغىنىچە كىرىپ كەلدى:

ــ قېنى، ئۇ چولاق تۇڭگان، ئۇ ئادەمىمۇ ياكى ئالۋاستىمۇ مەن بىر كۆرۈپ باقاي.

ئايال ئۆيدىكىلەرنىڭ ناتونۇش ئادەملەر ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ پەسكويغا چۈشتى.

ــ مەن تېخى چولاق تۇڭگان كەلگەن بولسا بىر تۇتۇشۇپ باقاي، دېسەم... ھە، سىلەرنىڭ بالام بىلەن نېمە ئىشىڭلار بار؟

ـ بالىلىرى بىلەن ئۆزۈم سودىسى قىلايلىمىكىن دەپ كېلىشىمىز ئىدى، ـ دېدى قاھار.

ـ ھازىر بالامنىڭ سودا قىلغۇدەك ھالى يوق. بالامنىڭ راپاۋىتى بىلەن كۈنمىز گۈلدەك ئۆتۈۋاتقانىدى. قاچان ھېلىقى چولاق تۈگكان بۇ يۈرتتا پەيدا بولدى، شۇ كۈندىن باشلاپ بىزنى نەس باستى، بالامنىڭ ئىشلىرى ئىلگىرى باسمىدى. ئۇ تۈگكان بالامغا خىروئىن چەكتۈرۈپ، ھەممە مال ـ دۇنياسىنى توزۇتۇۋەتتى... ۋاي ـ ۋۇي، سىلەرگە بۇ گەپلەرنى دېگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى. نېمە گۈناھىمىزغا خۇدايىم بۇ كۈنلەرنى كۆرسىتىدىغاندۇ؟...

ئايال ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى. «ئۆزلەنىڭ گۈناھلىرى يوقتۇ؟ لېكىن بالىلىرىنىڭ گۈناھى بەك ئېغىر!» شۇنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن قاھار نۇرغا چىقىپ كېتىش ئىشارىتىنى قىلدى ۋە ئۆزى باشتا چىقىپ كەتتى.

ـ سادىق خېلىلا ئېغىر كېسەلمۇ نېمە؟ ـ سورىدى نۇر تۇيۇقتىن ئۇزاپ ياتقىنىغا قاراپ يول ئالغاندا. قاھار مىيىقىدا كۈلدى:

ـ ئۇ كېسەل ئەمەس. ئاپىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ ئۇ خىروئىن چېكىدىكەن. ھازىر خۇمارى خېلى بىر يەرگە بېرىپتۇ.

ـ ھە؟! ئادەم خىروئىنغا خۇمار بولسا ئاشۇنداق بولۇپ قالامدۇ؟

ـ ئۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىق.

نۇر بۇنى ئاڭلاپ باشقىچىلا بولۇپ كەتتى: «ئۇنداق نېمىدىن خۇدايىم ساقلىسۇن. ئادەمگە نېمە شەرمەندىچىلىك بۇ؟»

ـ بايا ماڭا ئاچچىقىڭىز كەلگەنلىكىنى بىلدىم، ـ دېدى قاھار.

ـ مەن ئۇنى كېسەل ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ...

ـ بۇ سادىق بايا سىز كۆرگەن زەۋەرگۈلنىڭ يولدىشى. بۇرۇن سودىسى تازا روناق تاپقان لاۋبەن ئىدى. «پۇل دېگەننى غازاڭنى

سۈپۈرگەندەك تاپاتتى» دېگەن گەپ بارغۇ. سادىقنىڭ ئاشۇنداق پۇل تاپقان ۋاقىتلىرى بولغان.

ــ مۇشۇ ئادەممۇ؟ ھەي... ھازىر شۇ كۈنلىرىنى قانچىلىك ئەسلەيدىغاندۇ ــ ھە؟ تازا پۇشايمان قىلىۋاتقاندۇ؟

ــ سادىق پۇلغا كۆمۈلۈپ يۈرگەندە مەن كىيىملەردىن يېڭىلا ياخشى بولۇپ، پۇل تاپىدىغان ئىش ئىزدەپ يۈرگەنىدىم. بىر كۈنى ئۇ مېنى يولدا توسۇۋېلىپ «سەن پۇلغا ئېھتىياجلىقمۇ؟ پۇل تاپىدىغان ئادەم ھەممىگە چىدايدۇ، سەن مۇشۇ كوچىنى بىر قېتىم يالىڭاچ ئايلىنىپ بەرسەڭ مىڭ يۈەن بېرىمەن» دېدى. بۇنىڭغا شۇنچىلىك ئاچچىقىم كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنى ئويلاپ «خەپ» دەپ كېتىپ قالدىم. باشقا ئامالىمۇ يوق ئىدى، ــ قاھارنىڭ مۇشتى تۇگۇلدى ۋە بوش ئاۋازدا قوشۇپ قويدى، ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ چاغلاردا يۈرىكىم ئۇشۇشۇپ كەتكەنىدى.

بۇنى ئاڭلىغان نۇر «ھە، بايا شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆچ ئالمىدىغانغا قىلغان ئىشىڭىز ئىكەن ــ دە» دەپ ئويلىدى. قاھار خۇددى ئۇنىڭ ئويىنى بىلىۋالغاندەكلا سۆزىنى شۇ يەردىن داۋام قىلدى:

ــ مېنى ئۆچ ئېلىۋاتىدۇ دەپمۇ ئويلاپ قالغانسىز؟ ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، ئادەملىك قەدىر ــ قىممىتىنى ساقلاشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويماقچىدىم. ئەمدى سىزگە بەزى گەپلەرنى دېمەسەم بولمىغۇدەك. مېنى شۇ سادىق سودامغا تەرجىمانلىق قىلىپ بەر، دەپ شىئەنگە ئاپارغان. مەنمۇ ھېممىت ئاكامنىڭ نەسىھەتىنى ئاڭلىماي، پۇل تاپاي دەپ بارغان. ئەمما سادىق مېنى قەستلەپ بىر خىروئىنكەشنىڭ ئۆيىگە ئۆچ ئايدەك سولاپ قويۇپ، مېنى خىروئىنغا خۇمار قىلىپ قويماقچى بولدى. تەلىيىمگە تۆمۈر دوختۇر مېنى قۇتقۇزۇپ قالدى. بۇلارنى سىز بىلمىسىز.

ــ ئۇ ئۆزى كۇلىغان ئورنىغا ئەمدى ئۆزى چۈشۈپتۇ ــ دە.

ــ ئۇ ماڭا زىيانكەشلىك قىلىپ تاشلىۋېتىپ، ئۆزى تۇيۇقسىز يېنىپ كېلىپ، «قاھار مانچە تونىنا ئۇزۇمنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى» دەپ گەپ تارقىتىپتۇ.

ــ ئۇنىڭ مەقسىتى نېمە؟

ــ ئەسلىي ئۇنىڭ زەۋەرگۈلگە كۆڭلى بار ئىكەنـدۇق. كېيىـن مەن كېلىپ زەۋەرگۈل بىلەن كېلىشىپ قالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن سادىقنىڭ ماڭا غۇم ساقلاۋاتقانلىقىنى بىلەتتىم. مېنى «يالىڭاچ كوچا ئايلان» دەپ مەسخىرە قىلىشتىكى غەرىزىمۇ شۇنىڭدىن. پەرىزىمچە، بۇ قېتىممۇ ئۇ شۇ سەۋەبتىن ماڭا دۇشمەنلىك قىلدى.

ــ ئۇنداقتا، سىزگە زىيانكەشلىك قىلغۇچىنىڭ سادىق ئىكەنلىكى بىر گۇمانمۇ؟

ــ شۇنداق دېيىشىمىز بولىدۇ.

ــ سىزنى قانداق سولاپ قويدى؟

ــ شىئەن شەھىرىدىكى قوڭغۇراق راۋۇقنىڭ يېنىدىكى بىر بازاردا ئۇزۇم سېتىپ ئولتۇرسام، بىر نەچچە كىشى كىنىشكەڭ يوق ئىكەن، رەسمىيەت بېجىر، دەپ ماشىنىسىغا سالدى. كېيىن دورا سېلىنغان ئىچىملىكنى ئىچۈرۈپ بىھوش قىلىپ قويۇپتۇ...

ــ ئۇلارنى تونۇيالامسىز؟

ــ بىرىنى كېيىن بىر قېتىم كۆردۇم. ھازىر كۆرسەم تونۇيالايمەن.

ــ ئۇلارنىڭ سادىق بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى باردۇ؟

ــ مۇشۇ ئىشلارنى ئەمدى ئېنىقلايمىز. سىز ماڭا يارىدەم قىلمىسىڭىز بولمايدۇ.

ــ چاتاق يوق، مەن تەييار.

ــ ھەتتا، مېنىڭ يەنە بىر قېتىم شىئەنگە بېرىش خىيالىم بار.

ــ بار دېسىڭىز، نەگە بولسىمۇ بارىمەن، ــ دېدى نۇر ۋە: «قاھار ئاكامنىڭ ئورۇنسىز ئىش قىلمايدىغانلىقىغا بۇرۇنقىدەكلا ئىشىنىۋەرسەم بولغۇدەك» دەپ بايىقى پوزىتسىيىسى ئۈچۈن ئۆزىنى ئەيىبلىدى.

ئەمما، شۇ تاپتا قاھار: «تۆمۈر ئاكا، سىزنىڭ ئامانىتىڭىزنى خۇددى ئۆزۈمنىڭ پۈلىدەك بىلىپ ھۆركىرەپ خەجلەپ، ئۆزۈمنىڭ ئۆچۈمنى ئالغىنىمنى كەچۈرگەيسىز. يامانلارنىڭ جاجىسىنى بېرىشنى سىزنىڭ ئارزۇيىڭىز دەپ ئويلايمەن» دەپ ئۆزىنى ئەيىبلەۋاتاتتى.

يىگىرمە بىرىنچى باب

ئۇلارنىڭ پارىژى ياڭخىينىڭ ئىچىگە كىرگەندە ئۇزۇلدى. يول تار، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يەردە يولدا كىچىك بالىلار بەخرامان ئويناپ يۈرىدىغان يامان ئادەت بولۇپلا قالماستىن، چوڭ ئادەملەرمۇ ماشىنا سىگنالىغا پىسەنتمۇ قىلماي ئۆيان - بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان بولغاچقا، شوپۇرلار ئېھتىيات قىلمىسا ئاسانلا ۋەقە چىقاتتى.

شۇڭا، ماشىنا لۇكچۇنگە بارىدىغان چوڭ يولغا چىققاندىلا نۇر سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ئەمدى سودا قىلمايمىزمۇ؟

— تۆمۈر دوختۇرنىڭ ماڭا تاپىلىغان بىر ۋەسىيىتى بار ئىدى، شۇنى ئورۇندۇۋېتىپ، ئاندىن بىرەر سودىنىڭ ئېپىنى قىلارمىز؟

— دېغارغا شۇنىڭغا ماڭدۇقمۇ؟

— ھەئە.

ئۇلار كۇننىڭ قىزىق تەپتى خېلىلا يانغاندا كارىزكۆلگە يېتىپ كەلدى.

— ئۇدۇل كەنت كومىتېتىغا بارايلى.

— ئۇلار كەنت كومىتېتىنىڭ قورۇسىغا كىرگەندە بىر نەچچە كىشى موخۇركا چېكىشىپ ئولتۇراتتى.

— كەنت مۇدىرى بارمۇ؟

— دادۇيجاڭ بار، موخۇركا چېكىدىغانغا گېزىت ئالغىلى ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى، — دېدى ۋېجىكرەك كەلگەن بىرى.

ئۇنىڭ گېپىي تۈگىمەيلا بىرىنىڭ بوم ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ساڭا ئوخشاش مەدەنىيەتسىز ئادەملا مۇشۇنداق ياخشى گېزىتنى موخۇركا چېكىشكە ئىشلىتىدۇ.

گەپنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالغان كەنت مۇدىرىنىڭ بىردىنلا ئېھتىيات قىلىپ قالغانلىقىنى بىلىپ كىشىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى.

— قېنى، مېھمانلار ئىشخانىغا كىرەيلى.

ئۇلار ئىشخانىغا كىرگەندىن كېيىن قاھار گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرمىدى:

— مەن تۆمۈر دوختۇرنىڭ ھاۋالىسى بىلەن بۇ يەرگە كەلدىم.

— تۆمۈر دوختۇر؟— كەنت مۇدىرى ئويلىنىپ قالدى.

— بۇرۇن يېزىلىق دوختۇرخانىغا باشلىق بولغان، كېيىن سودا قىلىمەن، دەپ ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەن تۆمۈر دوختۇر.

— ۋاي، يادىمدا بولمامدىغان. جىق دېھقانىنى ئوڭدا قويدى ئۇ. بىرەر يىلدىن كېيىن ھەمراھى ئالىم «نان يېمەس» ئۆلىدىغانىدەك بولۇپ چىقىپتۇ. تېخى باھانىسىنىڭ چىرايلىقلىقى. ئالدىنىپ كەتتۇق دەمدۇ، پۇلى نېسى بولۇپ قالدى دەمدۇ...

قاھار ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— باھانە ئەمەس، ئۇلارنى باشقىلارنىڭ ئالداپ كەتكىنى راست. تۆمۈر دوختۇر شۇ يەردە قېلىپ، ئاخىر پۇلنى ئېلىپ مانا مېنىڭدىن ئەۋەتتى.

— ئۆزىچۇ؟

— ئۆلۈپ كەتتى.

— ئۆزىنىڭ ھالال ئىش قىلىدىغانلىقىنى ئاخىر كىشىلەرگە بىلدۈرۈپ قويىدىغان بولدى ـ دە، ئۇنىڭ ئىنسانىغا رەھمەت.

— ئۇنداق بولسا،— قاھار يانچۇقىدىن ھەرقانداق ئەھۋالدا ئاسراپ ئوبدان ساقلاپ كەلگەن تىزىملىكنى چىقاردى، گەرچە تىزىملىك تولا پوكلىنىپ قىرلىرى تېتىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، خەتلەر يەنىلا شۇنچە ئوچۇق ئىدى،— سىلى مۇشۇ تىزىملىكتىكى يىگىرمە بىر ئادەمنى چاقىرسىلا. ئاندىن ئۈستىدە تۇرۇپ بەرسىلە.

— بولىدۇ، بۇنداق بەلەن ئىشقا يۈگۈرەيمەن. ھاي، بەكرى، مۇنۇ ئادەملەرنى يىغىپ كەل.

يېرىم سائەتكىچە ئون يەتتىدەك ئادەم يىغىلدى، قالغانلىرى

ئۆيىده يوق ئىكەن. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى كېلىپلا «تۆمۈرنى كەلدى دېۋىدى، كۆرۈنمەيدىغۇ» دېيىشىپ كەتتى. بەزىلەر بولسا «ئېسىل ماشىنىدا كەلگەندىكىن، ئىشخانىدا سالقىنداپ ئولتۇرىدىغاندۇ» دەپ پىچىرلىشاتتى.

كەنت زالى بەك ئىسسىق بولغاچقا، قوروغلا ئۈستەل ـ ئورۇندۇق ئېلىپ چىقىلدى. كەنتنىڭ دەرۋازىسى تاقالدى.

ــ ھازىر كەچ كىرىپ كېتىۋاتىدۇ. گەپنى ئوچۇقلا دېيىشەيلى. ئەينى ۋاقىتتا تۆمۈر دوختۇر سىلەردىن ئۈزۈم ئاپتىكەن. لېكىن ئۈزۈمنى نېسىگە سېتىپ قويغاچقا پۇلنى سىلەرگە ۋاقتىدا بېرەلمەپتۇ. مانا ئەمدى شۇ پۇلنى مېنىڭدىن ئەۋەتتى.

ــ ياپىر، شۇ پۇل بارمىكەن؟

ــ مەنغۇ تۇگىدىلا دېگەن.

ــ مەنمۇ تولا ساقلاپ بولماي، سەدىقە دەۋەتكەن.

ــ ئالىم «نان يېمەس» يوچۇنلا بولۇپ كەپتىكەن، ئىم دەپ قالغانىدىم.

كىشىلەر غۇدۇرۇشاتتى. بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئۆسۈمنىمۇ قوشۇپ بېرەر؟ــ دېۋىدى، كەنت مۇدىرى ئورنىدىن قوپتى:

ــ ھەرقايسىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئۇنتۇپمۇ كېتىشكەنىدىڭ. ئەمدى خەق ياخشى كۆڭلى بىلەن كەلسە نېمە جىق گەپ بۇ؟ شۇكرى قىلىڭلار. ھېلىمۇ تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئىنسابى بار ئىكەن. ئۇ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. جىممىتىلا كەتكەن بولسا قانداق قىلىشاتتىڭ؟

ــ راست شۇنداق بولسا، ھەقىقەتەن ئىنسابى بار ئادەم ئىكەن.

ــ باشقىلارنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئوبدان ئادەم ئىدى.

ــ بۇرۇن بىكارلا قارىلىنىپ كەتتى.

ــ ئاق كۆڭۈللۈكىدىن بولغان ئىش ئۇ.

دېھقان خەق ئەنە شۇنداق ئەپۇچان، كەڭ قورساق، بولۇپمۇ ئۆلۈمگە كەلگەندە. ھېلىلا بىرى دىلىنى رەنجىتكەن بولسا، ئەگەر

ئۇ كىشى سەل تۇرۇپلا ئۆلۈپ كەتسە، يەنە ئۇنىڭغا «بىز رازى» دەپ تۇرۇپ «ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاي» دەپ تىلەيدۇ.

شۇنداق قىلىپ، قاھار قولىدىكى تىزملىك بويىچە پۇل تارقىتىپ ھەربىر كىشىنىڭ رازىلىقىنى ئالدى.

ئىش تۈگىگەندىن كېيىن كەنت مۇدىرى قاھاردىن بەكلا مىننەتدار بولدى:

— بەك ياخشى قىلدىڭىز، ئۇكام. بولۇپمۇ تۆمۈر دوختۇرنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلدىڭىز.

— ئەمدى بىزنى ئالىم ئاكىنىڭ ئۆيىگە ئاپارسىڭىز.

— ئۇ... ئۇ يوق، ئۇكام.

— نەدە؟

— ھەرقاچان سىز بىلمىسىز. ئۇ ئىچكىرىدىن ئاق چېكىدىغان بولۇپ چىقىپتىكەن. كېيىن ئۆيىدىكىلەر ئۇنىڭ چېكىشىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئۇرۇمچىدىكى خىروئىن تاشلىتىدىغان يەرگە ئاچىقىپ قويدى.

— بوپتۇ، ئۆيىدىكىلەر بىلەن بولسىمۇ كۆرۈشۈپ كېلەي.

ماشىنا كەنت قوروسىدىن چىققاندا قاھار ئاستا سورىدى:

— تۆمۈر ئاكامنىڭ ئايالى رىسالەتنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— قويسىڭىزا ئۇ پوق يېگەن خوتۇننى، ئەسكىلىك دېگەننى تازا قىلىۋالدى. ئاقىۋەتتىچۇ؟ ئۇنى «نىيىتى بۇزۇق خوتۇن» دەپ ھېچكىم يېقىن كەلمەي، ئۆتكەن يىلى دەردتە ئۆلۈپ كەتتى.

— ھېلىقى... رىشىتچۇ؟

— رىسالەت بىلەن ئىككىسىنىڭ چاتىقى بار دەپ ئاڭلىغانىدۇق. لېكىن كېيىن رىشىت يېزىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خادىمى بىلەن توي قىلدى. ھازىرمۇ دوختۇرخانىدا مالىيە خىزمىتىنى ئىشلەۋاتىدۇ.

«خۇدايىم ئۇنىڭمۇ جاجىسىنى بېرەرسەن» دەپ تىللىدى قاھار ئۇھسىنىپ.

ئۇلار ئالىم «نان يېمەس»نىڭ ئۆيىگە كىرىشىگىلا بىر ئايال سالامىمۇ قىلماستىن كەنت مۇدىرىدىن سورىدى:

— يۇقىرىدىن قۇتقۇزۇش كەپتۇمۇ؟ ئۇننى كۆپرەك بەرسىلە.
كەنت مۇدىرى «ئا...» دەپ چىرايىنى تۇردى ۋە تونۇشتۇردى:
— بۇياق ئالمىنىڭ تونۇشى ئىكەن، يوقلاپ كەپتۇ.
ئېرىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن ئۇ ئايال چىچاڭشىپ كەتتى:
— ئۇنىمۇ ئەر دېگىلى، ئادەم دېگىلى بولامدۇ؟ پۇتۇن بىر ئۆيىنى تاشلىۋېتىپ، پوقما مىلىشىپ يۈرگەن. يا قەرز ئىگىلىرىنىڭ دەردىدە ئۆيدە ئارامخۇدا ئولتۇرغىلى بولمىغان، يا بۇ ئوچ شۇم بىلەن بىرەرسى مېنى ئالمىغان، يا ئۆلۈۋالغىلى بولمىغان... ئۇنداق ئەرنى خۇدايىم باشقا خوتۇنلارغا نېسىپ قىلمىسۇن. ئۇنداق ئەرلەرگە خوتۇن بولغاندىن ھاڭگا ئېشەككە...
— هاي ـ هاي، هايا! — كەنت مۇدىرى بىر ھۆركىرىۋىدى، ئۇ خوتۇن سۆزدىن توختىدى ۋە مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى. قاھار «بۇ خوتۇن ھەقىقەتەن ئېغىر كۇنگە قاپتۇ» دەپ ئويلىدى ۋە بىر چەتتە كۆز يېشىنى ئاران تۇتۇپ تۇرغان نۇرغا پىچىرلىدى. نۇر چىقىپ كەتتى.
— بۇ قاھارجان تۆمۈر دوختۇرنىڭ، ئالمىنىڭ تونۇشى ئىكەن. ئەمدى خاتىرجەم بولۇڭ، بۇگۈن ئۇ بارلىق قەرزلەرنى تۆلۈۋەتتى. بۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىم سىزنى ئاۋارە قىلمايدۇ.
ئۇ خوتۇن ئىشەنمىگەندەك قاھارغا قارىدى. كۆڭلى بۇزۇلۇپ تۇرغان قاھار بېشىنى لىڭشىتتى. ئاندىن نۇر كۆتۈرۈپ كىرگەن بولاقنى ئۇ ئايالغا تۇتقۇزدى:
— بۇ ئون مىڭ يۈەننى تۇرمۇشلىرىغا ئىشلەتسىلە. بولۇپمۇ بالىلىرىنى ئوبدان ئوقۇتسىلا. بالىلارنى يۇقىرى مەكتەپلەردە ئوقۇتمىدىغان ئىش بولسا مانا مەن بار. كېيىن مەن سىلىگە يەنە ياردەم قىلىمەن.
ئايال پۇلنى تۇتقانچە ھاڭۇېقىپ تۇرۇپلا قالدى.
ئۇلار كەينىگە ياندى. ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە ئۇ خوتۇننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:
— دادۇيجاڭ، بىردەم تۇرۇپ تۇرسىلا.
كەنت مۇدىرى ئۆيگە كىردى. ئۇ ئايال شۇئىرلاپ دېدى:

ــ بۇ ئادەم بىزنىڭ ئەرنىڭ قالغان پۇللىرىنى تىقىۋالدىمۇ نېمە؟

بۇنى ئاڭلىغان كەنت مۇدىرىنىڭ ئەرۋاھى ئۇچتى:

ــ قانداق خوتۇن بۇ؟ خەق ياخشى كۆڭلى بىلەن يارەدەم قىلىۋاتسا. تولا ھاجەتخانىنىڭ ئىچىدەك گەپ قىلماڭ بۇ يەردە. شۇڭمۇ، ئايدا كېلىدىغان بىر خالىتا ئۇنغا قاراپ ئولتۇرسىڭىز بولىدۇ، شۇ.

ــ ياق دەيمىنا... نېمانچە كۆپ پۇل بۇ!

كەنت مۇدىرى ماشىنىنىڭ يېنىغا كەلدى:

ــ ئوبدان تونۇشۇپ قالدۇق. كەچمۇ بولدى، ئەمدى ئۆيۈمگە بېرىپ بىر پىيالىدىن چاي ئىچىپ مېڭىڭلار.

ــ رەھمەت،ــ دېدى قاھار،ــ بىز شۇ تاپتا ناھىيە بازىرىغا كەتمەسەك بولمايدۇ. سىلىنى كېيىن يەنە ئىزدەپ كېلىمەن. سىلى بىلەن ياخشىراق ھەمكارلاشساق بولغۇدەك.

ــ بولىدۇ، بولىدۇ.

ــ بۇ يېزىدا ئاجىز ـ يېتىملەرنى باقىدىغان ئورۇن يوقمۇ؟

ــ ناھىيىدە بار. ناھىيىلىك خەلق ئىشلار ئىدارىسى بىر ساناتورىيە سېلىپ، ئاتا ـ ئانىسى يوق يېتىم بالىلارنى يىغىپ ئوقۇتۇۋاتىدۇ.

ــ بولىدۇ، رەھمەت، خوش.

بىر كۈندە شۇنچە جىق ئىشلارنى ــ پىلانلىغان، تاسادىپىي بولۇپ قالغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تۈگەتكەن قاھار ھېرىشنىڭ ئورنىغا ئۆزىنى شۇنچە ئازادە سېزىشكە باشلىدى.

ــ نېمانچە جىق ئىشلار بولۇپ كەتتى بۇگۈن،ــ دېدى نۇر ئىچىدىكىنى يوشۇرالماي،ــ راستىنى دېسەم، مەن شۇ تاپتا كىتاب ئوقۇغاندەك بولۇپ قېلىۋاتىمەن. شۇنچە جىق ئىشلارنى كۆردۇم، ھەممىسىنىڭ تېگى ـ سىرىنى بىلگەندەك بولدۇم. لېكىن بىر كۈندىلا مۇشۇنداق كۆپ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىۋەتكەنلىكىمىزگە ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ.

ــ بۇ ئىشلارنىڭ بىر كۈندە بىر تەرەپ بولغىنى يوق، ئۇكام،ــ دېدى قاھار بېشىنى چايقاپ،ــ بۇ ئىشلارغا نەچچە يىل ۋاقىت كەتتى، نەچچە ئادەم ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى، نەچچە ئادەم ئېغىر پاجىئەلەرگە يولۇقتى، بىگۇناھ ئۆلگەنلەر، ئارماندا كېتىپ قالغانلار بار. شۇنداق تۇرسا، بىر كۈندە تۈگىدى دېگىلى بولامدۇ؟ بۈگۈنكى ئىشلاردا مەن بۇنى ئېنىق بىلىمەن. ئۇكام، جاھاندىكى ئىشلارنىڭ جەريانى ئەنە شۇنداق ئۇزۇن بولىدۇ. ئەمما نەتىجىسىنىڭ چىقمىقى بىردەملىكلا.

نۇر بېشىنى لىڭشىتتى ۋە: «قاھار ئاكامنىڭ بېشىدا كۈرمىكلىغان ئىش بار ئىكەن» دەپ ئويلىدى.

ئازادە نەپەس ئېلىپ، ئۆزىنى شۇ قەدەر خۇشال ھېس قىلغان قاھار ماشىنىنىڭ ئورۇندۇقىغا ھۇزۇرلۇق يۆلەندى ۋە ئۆز - ئۆزىگە ئاستا پىچىرلىدى: «تۆمۈر ئاكا، روھىڭنى قىسىپ تۇرغان قىسماقلارنى پاچاقلىۋەتتىم، ئارزۇ قىلغان ئىشلىرىڭنىمۇ پات ئارىدا ئەملىگە ئاشىدۇ. ئەمدى روھىڭ ئەمىن تاپقاندۇ؟ تۆمۈر ئاكا، قالغان پۇللىرىڭنى سىزنىڭ ئورنىڭىزدا يۈرەكلىك، جايىدا بىر تەرەپ قىلىشىم ئۈچۈن مەدەت بەرگەيسىز. مەن چوقۇم ئۇ پۇللار بىلەن توغرا يولدا مېڭىپ سودا قىلىپ، تېخىمۇ رونىق تېپىپ ساخاۋەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىمەن. مېنىڭچە، سىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئۇمىدىڭىزمۇ شۇ ئىدى. تۆمۈر ئاكا، خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇمىدىڭىزنى ھەرگىز يەردە قويمايمەن!»

※ ※ ※

ئۇلار پىچان بازىرىغا يېتىپ كەلگەندە كەچ سائەت ئۈرۈمچى ۋاقتى توققۇز بولۇپ قالغانىدى.

ــ قايسى مېھمانخانىغا بارىمىز؟ــ سورىدى نۇر.

ــ قىشلىق كىنوخانىنى بىلەمسىز؟

ــ بىلىمەن.

ــ شۇ يەردە بىر تونۇشۇم بار، شۇ تەرەپكە ھەيدەڭ.

نۇر: «مۇشۇ كەچتىمۇ ئىش بېجىرىمىزمىكىن؟» دەپ ئويلىغاچ ماشىنىنىڭ سۈرئىتىنى تېزلەتتى.

قاھار بىر ئىشكىنى چېكىۋىدى، تاماكىسىنى لېۋىنىڭ بىر چېتىگە چىشلىگىنىچە ئىشىكتە ئەنۋەر ئاتا پەيدا بولدى. ئۇ ئىشىك ئالدىدىكى ساقاللىق كىشىنى كۆرۈپ سورىدى:

ــ كىمنى ئىزدەيسىز؟

ــ ئەنۋەر ئاتىنى.

تونۇش ئاۋازنى ئاڭلىغان ئەنۋەر ئاتا كۈلۈۋەتتى:

ــ قەيسەرمۇ سەن؟

ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە ئەنۋەر ئاتا ئۆرە تۇرۇپلا سۆزلەپ كەتتى:

ــ نەگە كەتتىڭ سەن؟ مەھمۇد ئاكامدىن ئاڭلىسام چالقاندا بىر يىل تۇرۇپ، ساقالىنى بولۇشىغا قويۇپ، ئىش ھەقىقىتىڭ ئورنىغا ئەسكى خۇرجۇننى ئەكېتىپسەن. ئەمدى نېمىش قىلىپ يۈرۈيدىغاندۇ دەپ تازا بېشىم قاتتى، سېنى چالقانغا چىقىرىۋەتكىنىمگە بەك پۇشايمان قىلدىم. ئېيتە، نېمە ئىشلارنى قىلدىڭ؟ بايا مەھمۇد ئاكامنىڭ گېپىنى ئېسىمگە ئالمىغان بولسام، سېنى تونۇيالماسكەنمەن.

ــ نېمانچە سورايسەن؟ سودا قىلدىم، كۆپ پۇل تاپتىم. لېكىن يامان يولدا مېڭىپ تاپمىدىم.

ئۇلارنىڭ سۆزىدىن نۇر بۇ ئىككىسىنىڭ خېلى يېقىنلىقىنى بىلىۋالدى.

ــ پۇل تاپتىم دە، ئۇنداقتا ئاۋۇ ماشىنىمۇ سېنىڭمۇ؟

ــ ھەئە. كىرا ماشىنىسىمىكىن دەپ ئويلىغانمىدىڭ؟

ــ ئۇنداق نوچى ماشىنىنى كىم كىرا ماشىنىسى قىلالايدۇ؟

ــ چېچەنلىكىڭ يەنىلا بار ئىكەن ــ ھە.

ــ لېكىن، بۇ چېچەنلىكىم پۇل تېپىشقا يارىمايۋاتىدۇ، ئاداش. يا سەنمۇ كۆپ پۇل تاپىدىغان ئىشقا بىزنى ھايت دېمەيدىكەنسەن.

ــ مانا كەلدىمغۇ. سېنىڭ چوڭراق بىر ئاشخانا ئاچقۇڭ بار ئىدىغۇ؟

ــ بولغان بىلەن يانچۇق قۇرۇق تۇرسا.

ــ مۇنداق ئىش، ئاداش، تۇرپاندا ئەلى دەيدىغان بىر ئادۋوكات ئاغىنەم بار ئىدى. شۇنىڭدىن ئۇقۇشۇمچە ئالدىمىزدا تۇرپان شەھىرىنىڭ بېزەكلىك يولىنى قايتا ئۆزگەرتىپ ياساپ، مەخسۇس سودا كوچىسى قىلغۇدەك. مەن پىلان قىلىپ قويدۇم: شۇ يەرگە ئۇرۇمچىدىكىگە ئوخشاش قىلىپ چوڭ بىر تېز تاماقخانا ئاچايلى. پۇل مېنىڭدىن، باشقۇرۇش سېنىڭدىن. پايدىسى تەڭ يېرىمدىن.

ــ ئەجەب كاتتا گەپ قىلمىسەنغۇ. يۇرە، ئالدى بىلەن سىلەرنى ياتاقتا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئاندىن خالىي بىر يەرنى تېپىپ ئوبدان بىر پاراڭلاشساق بولغۇدەك.

ــ ياق، ئەمدى ھېچ يەرگە بارمايمەن. مۇشۇ يەردە پاراڭلىشىمىز، مۇشۇ يەردە قونىمەن.

ــ نېمانداق تەتۇر نېمە سەن؟ ئەبگار ۋاقتىڭدا كېلىپ، ئۆيدە يات دېسەم ئۇنىماي مېھمانخانىدا ياتتىڭ. ئەمدى پادىشاھتەك بولۇپ كېلىپ، مۇشۇ يەردە ياتمەن دەيسەنغۇ؟!

ــ گەپنى ئاز قىلىپ، ماڭ، كەچلىك بازارغا چىقىپ گۆش، ئۆپكە ــ ھېسىپ ئەكىر، ئەمما ھاراق ئىچمەيمىز، ھاۋا ئىسسىق بولغاندىكىن، ئازراق پىۋا ئىچەيلى.

بەك خۇش بولۇپ كەتكەن ئەنۋەر ئاتا ساپما كەش بىلەنلا سىرتقا يۈگۈردى. ئايالى بولسا سۈيۈقئاشقا تۇتۇش قىلدى.

ــ ئېغىر كۇنلەردە ھالىمغا يەتكەن ئاغىنەم، ــ دېدى قاھار. نۇرمۇ قاھارنىڭ بۇنداق ئېچىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمىگەچكە، قاھارنىڭ ھازىرقى خۇشال كەيپىياتىدىن مەمنۇن بولدى.

ئۇلار نۇرغۇن ئىچۇرۇپ ناھايىتى خۇشال، كەڭ ــ كۇشادە پاراڭلاشتى. گەپ ئاساسەن سېلىنىدىغان تېز تاماقخانا ئۈستىدە بولدى.

ئەتىسى ئۇلار ئەنۋەر ئاتا بىلەن خوشلىشىپ ناھىيىلىك يېتەم بالىلار پاراۋانلىق مەكتىپىگە باردى ۋە ئۇلارغا ئوتتۇز مىڭ يۈەن ئىئانە قىلىپ، خەلق ئىشلار ئىدارىسى باشلىقىنىڭ «تېلېۋىزىيە

ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرىنى چاقىرايلى، بىرگە تاماق يەيلى» دەپ تۇتقىنىغىمۇ قارىماي يولغا چىقتى.

ــ نەگە ئاكا؟

ــ جاپا چېكىدىغان بولدىڭىز. ئۇرۇمچىگە.

ــ خىروئىن تاشلىتىش ئورنىغىمۇ؟

قاھار «ئەمدى مېنى چۈشىنىپسىز» دېگەندەك قىلىپ باش لىڭشىتتى.

ئۇلار چۈشتىن ئۆتكەندە ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. ئۇلار تاشقى سودا مېھمانخانىسىنىڭ ياتقىغا ئورۇنلىشىپ بولۇپ، چۈشتىن كېيىن مەجبۇرىي زەھەرسىزلەندۈرۈش ئورنىغا باردى ۋە مۇناسىۋەتلىك رەسمىيەتلەرنى ئۆتىگەندىن كېيىن ئالىم «نان يېمەس» بىلەن كۆرۈشتى.

ئالىم «نان يېمەس»مۇ ئورۇقلاپ، خامۇش ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. ئۇ ناتونۇش ئادەملەرگە بىر قاراپ قويۇپلا ئىچىنى تىڭشاپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

ــ مېنى تۆمۈر دوختۇر ئەۋەتتى،ــ دېدى قاھار گەپ ئېگىتىپ ئولتۇرماي. بۇنى ئاڭلىغان ئالىم «نان يېمەس» چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى.

ــ ئۇ قېنى؟

ــ ئۆلۈپ كەتتى.

ئالىم «نان يېمەس» تۆمۈر دوختۇرنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ كۆزى چەكچىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئاندىن ئۆزىگە سۆزلىگەندەك بوش ئاۋازدا:

ــ ماڭمۇ ئاز قالدى،ــ دېدى.

ــ تۆمۈر دوختۇر پۈلنى ئالالماپتۇ، لېكىن ئۇ ماڭا ئامانەت پۈلنى ھاۋالە قىلغانىدى، تۇنۇگۈن مەھەللىڭىزلەردىكى ئۇزۇم ئېگىلىرىگە تارقىتىپ قەرزلەرنى تۆگەتتىم.

ئالىم «نان يېمەس» كىچىككىنە بولسىمۇ ھاياجانلىنىش ئىپادىسىدە بولمىدى. خۇددى «ئەمدى ماڭا بەربىر» دېگەندەك جىم ئولتۇرۇۋەردى.

— سىز يۈرتقا قايتقاندا پىچان دۆڭبازاردىكى بىرى بىلەن كۆرۈشمەكچى بوپتىكەنسىزغۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئالىم «نان يېمەس» قاھارغا تېكىلىپ قاردى، ئاندىن باشتىلا سوراشقا تېگىشلىك بولغان سوئالنى سوردى:

— سىز تۆمۈر بىلەن نەدە يۈرۈپ تونۇشتىڭىز؟

قاھار بۇ سوئالغا ئاللىبۇرۇن تەييارلىق قىلىۋالغان بولغاچقا، لاۋ لاۋبەننى، ئۇنىڭ ئاشخانىسىنى، تۆمۈر دوختۇرنىڭ كەچۈرمىشىنى، ئۇلارنىڭ ئۇزۇم سودىسىنى ۋە ئالىم «نان يېمەس»نىڭ ئائىلىسىگە بارغان ئىشنى دەپ بەردى.

— ھەممىنى بىلىپ بوپسىز ـ دە، — دېدى ئالىم «نان يېمەس».

— كۆرۈشتىڭىزمۇ؟

— سىز بۇ ئىشلارغا ئارىلىشىپ نېمە قىلىسىز؟

— تۆمۈر ئاكام شۇ نەچىس تۈپەيلى كۆز ئالدىمدا جان ئۈزدى. شۇ تۈپەيلى ئائىلىڭىز ۋەيران بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى. يەنە شۇ نەچىس تۈپەيلى، مېھىنەتتە ياشاپ، پاكىز قېرىغان زەينەپخان دېگەن ئايال ئېچكىرىدە خارلىنىپ ياشاۋاتىدۇ. بەلكىم شۇ تاپتا ئۇنىڭ جەسىتىمۇ ياقا يۈرتتا چىرىپ كەتكەندۇ؟ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، يەنە قانچىلىغان ئائىلىلەر نېمە كۈنلەرنى كۆرەر؟

— مەن كۆرۈشتۇم، لېكىن ئۇ بەك ئاچ كۆز نېمىكەن، تاماكىغا زۇكام دورىلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ سېتىپ بىزنى بەك خەيلى قىلىۋەتتى. كېيىن ئۇنى ئىزدىمىدىم.

— نېمىشقا ئۇنى پاش قىلمايسىز؟

ئالىم «نان يېمەس» ئېچىنىشلىق كۈلدى:

— قانداق پاش قىلىمەن؟ ئۆزۈممۇ ئۇ نېمىنى نەچچە قېتىم ساتقان تۇرسام؟

— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ ئىسمىنى، تۇرار جايىنى ماڭا دەپ بېرىڭ.

ئالىم «نان يېمەس» دەپ بەردى ۋە:

ــ ئۇ بەك ھېيلىگەر. ئۇ ساقچىلارغىمۇ تۈتۈق بەرمەيۋاتسا... سىلەر بىكار ئاۋارە بولىسىلەر...ــ دېدى.

ئۇنىڭ بۇ ھالىدىن ئۈمىدسىزلەنگەن قاھار ئورنىدىن تۇردى:

ــ مەن بۇ يەرگە ئون مىڭ يۈەن تاپشۇرۇپ قويدۇم. خاتىرجەم داۋالىنىڭ. ھېچ بولمىغاندا تۆمۈر ئاكامنىڭ روھى خۇش بولۇپ قالار.

بۇنى ئاڭلىغان ئالىم «نان يېمەس» ئىشەنمىگەندەك سورىدى:

ــ راستلا پۇل تاپشۇردىڭىزمۇ؟

ــ ھەئە. مانا تالون.

ــ نېمىشقا؟

ــ سىزنى كۈننىڭ سېرىقىنى كۆپرەك كۆرسۇن دەپ.

بۇنى ئاڭلاپ ئېغىر «ئۇھ» تارتقان ئالىم «نان يېمەس» ئاستا دېدى:

ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭى ھازىر ئۇ ئەمەس.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

ــ ئىچكىرىدىن بىر چولاق تۈڭگان چىققان، ھازىر تۈرپان تەرەپتە بازار شۇنىڭ.

قاھارغا «چولاق تۈڭگان» دېگەن گەپ بىر يەردە ئاڭلىغانىدەك بىلىندى. ھە راست، سادىقنىڭ ئاپىسىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپتۇ. شۇنداقلا بىر ئىش ئۇنىڭ يادىغا يەتكەندەك بولدى.

ــ ئىچكىرىنىڭ نەرىدىن؟

ــ شىنجاڭدىن.

ــ شىنجاڭدىن؟ ماجەنمۇ؟

ــ ئىسمىنى ئۇقمايمەن. ئۇنى بىز چولاق تۈڭگانلا دەيمىز.

ــ ئوك قولىنىڭ ئىككى بارمىقى يوقمۇ؟

ــ توغرا.

قاھارنىڭ مۇشتى ئىختىيارسىز تۈگۈلۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكىلى تاسلا قالدى. ئۇنىڭ ھالىتىنى كۆزىتىپ تۇرغان نۇر يېنىدىن قولياغلىق چىقىرىپ ئۇنىڭغا سۇندى:

ــ ئاكا، تەرىڭىزنى سۈرتۈۋېلىڭ.

نۇرنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن قاھار ئۆزىنى بېسىۋالدى:
ــ ئۇ ھازىر نەدە؟
ــ تۇرپاندا بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى ئۇنىڭ ئىككىنچى قېتىم مال كىرگۈزىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.
قاھار ئاخىرىدا «ئاكا، باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن، ئۆزىڭىزنى، باشقىلارنى پاش قىلىڭ» دېمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن «ئۇنىڭ ھازىر تۇرمىدە يېتىشىنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى قالماپتۇ» دەپ ئويلاپ:
ــ مەن سىزنى يەنە يوقلاپ كېلىمەن،ــ دەپ ئورنىدىن تۇردى.
ئۇلار كۆرۈشۈش ئۈيىدىن چىققاندا تەرىبىيچى قاھارغا:
ــ بۇ ئادەمنىڭ ھەقىقىي زەھەر تاشلىغۇسى يوق. بالىلىرىمۇ تولا يوقلاپ زېرىكتى. ئۇنى يوقلايدىغان ئادەم كەلمىگىلىمۇ ئۇزۇن بولغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە يېتەرلىك ئىقتىسادىمۇ يوق. بولسا ئۈيىدىكىلەر پات ـ پات يوقلاپ تۇرسا ئوبدان بولاتتى،ــ دېدى.
ــ ئۇنىڭ زەھەر تاشلىغۇسى بولمىسا نېمىشقا بۇ يەردە ياتىدۇ؟
ــ مۇددىئاسى ئېنىق ئەمەس. بەزىلەر چېكىدىغان زەھەرى تۇگەپ، زەھەر مەنبەسى ئۇزۇلۇپ قالغاندا خۇمار ئازابىدىن ۋاقىتلىق قۇتۇلۇش ئۈچۈن ياكى قاتتىق زەربە بېرىش شامىلىدىن ئۆتىۋېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىدۇ. ئەمدى ئىقتىسادىمۇ بولغاندىكىن بىزمۇ تىرىشىمىز، سىلەرمۇ كۆپرەك كېلىپ ئۇنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزۈشكە تىرىشىڭلار.
راستىنى ئېيتقاندا، قاھارنىڭ قۇلىقىغا بۇ گەپلەر كىرمىدى. ئۇنىڭ ئەس ـ يادى ماجەن «چولاق»تا قالغانىدى.
ــ پەرىزىمچە، ئۇ مېنى ئالداپ تۇتۇپ بەرگەن ھېلىقى ماجەن شۇ ئوخشايدۇ. شۇڭا بىز يەنە تۇرپانغا بارساق بولغۇدەك،ــ دېدى قاھار،ــ ئالدى بىلەن ئەلى ئادۇوكاتقا تېلېفون قىلايلى.

ــ مەن قاھار، قانداق ئەھۋالىڭىز؟
ــ ھوي، بارمۇسىز؟ سىزنىڭ خەۋىرىڭىزنى ئالالمىاي ئىچىم پۇشۇپ تۇراتتى. ئەجەب ئوبدان تېلېفون قىلىپ قاپسىز.

ـــ مەن جەددىي بىر ئىش بىلەن تۇرپانغا يېنىڭىزغا بارماقچىدىم. بۇگۈن ۋاقتىڭىز چىقارمۇ؟

ـــ مەن ھازىر ئۇرۇمچىدە. بىرنەچچە ئاغىنىلەر بىلەن نەنسەنگە ئويىنىغىلى ماڭغان، ھازىر دۆڭكۆۋرۈكتىكى بىر ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقان. كېلىڭە، بىللە ئويناپ كېلەيلى.

ـــ ئالدى بىلەن يېنىڭىزغا باراي.

ئۇلار قىزغىن كۆرۈشتى. ئەلىمەر تۆت يىگىت ئىكەن. ئەلى قاھارنى ئۇلارغا تونۇشتۇردى.

ـــ مېنىڭ ئادۋوكاتلىق ئورنى ئېچىشىمغا ياردەم قىلغان قاھار مۇشۇ شۇ. بۇگۈن يولىمىز ئوڭ ئىكەن.

ـــ ئەكرەم،ـــ دېدى ئەلى ئېگىز بويلۇق بىرەيلەنگە،ـــ ھېلىقى ۋاقىتتا شىئەنده بىز ساقلىغان قاھار شۇ.

ـــ ئۆتكەنده دېۋىدىڭلا يادىمغا ئالغان،ـــ دېدى ئەكرەم خۇشخۇيلۇق بىلەن،ـــ بۇگۈن ياخشى بولدى. قاھارنىڭ باشقا ئىشى بولمىسا بىز بىلەن بىللە بارسۇن.

قالغانلارمۇ سالا قىلىشتى. يىگىتلەرنىڭ قىزغىنلىقىغا قاراپ قاھار رەت قىلالمىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككى ماشىنىغا ئولتۇرۇپ نەنسەنگە مېڭىشتى. ئەلى قاھارنىڭ ماشىنىسىغا چىقىۋالدى.

ـــ ئىشىڭىز قانداق بولدى؟ـــ سورىدى قاھار.

ـــ رەسمىيەتلەرنى جەددىي بېجىرىۋاتىمەن. بۇ يېڭىچە ئىش بولغاندىكىن، رەسمىيەت بېجىرىشتە ئاۋارىچىلىك كۆپ بولىدىكەن.

ـــ ياردىمىم كېرەك بولسا تارتىنماڭ.

ـــ ھېلىمۇ سىز ماڭا چوڭ ياردەم قىلدىڭىز. ھە راست، مېنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدىگەن؟

قاھار ماجەن «چولاق»نىڭ ئىشىنى تىلغا ئالدى.

ئەلى نۇرغا بۇيرىدى:

ـــ ئۇنداق بولسا سىگنال بېرىپ ئالدىمىزدىكى ماشىنىنى توختىتىڭ. بايىقى ئەكرەم دېگەن بالا ھازىر شەھەرلىك جامائەت

خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ جىنايى ئىشلار ساقچىسى، شۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئالايلى.

ماشىنىلار توختىدى. ئەلى دېرىزىدىن بېشىنى چىقىرىپ توۋلىدى:

ــ ئەكرەم، بۇ ماشىنىغا چىققىنە.

ماشىنىلار قوزغالدى. ئەكرەم ئەھۋالىنى ئاڭلاپ:

ــ بۇ بەك مۇھىم يىپ ئۇچى ئىكەن. لېكىن ھەقىقىي چوڭى ماجەن بولماسلىقى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە نەق پاكىت بىلەن قولغا چۈشۈرمىسەك، ئۇلار بەك ھىيلىگەر. چوڭ بېلىق ئۇركۈپ كەتسە، چوڭ ئىشلارغا تەسىر يېتىدۇ. شۇڭا بېرىپ ئۇنى ئوبدان كۆزىتەيلى.

ــ ئۇنىڭدىن خىروئىن سېتىۋالغان ئادەم گۇۋاھلىق بەرسىچۇ؟

ــ قاھار، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىپ تۇرۇۋاتىمەن. سىز خالىس ئىش قىلىۋاتىسىز. لېكىن بۇ ئىشلار ئۇنچىلىك ئاددىي ئەمەس. سىز خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇزۇنغا بارمايسىز رازى بولغۇدەك خەۋەرنى چوقۇم يەتكۈزىمەن.

نەنسەن ھەقىقەتەن ساپ ھاۋالىق، سالقىن، گۈزەل ماكان ئىدى. لېكىن قاھارنىڭ كاللىسىغا «زادى نەق پاكىتنى تاپقىلى بولماسمۇ؟» دېگەن خىيال كىرىۋېلىپ تۇزۇك ئېچىلالمىدى. شۇڭا ئۇ ئەتىسى مۇھىم ئىشى بارلىقىنى ئېيتىپ ئۇلار بىلەن خوشلاشتى.

ئۇلار شۇ كۈنى تۈرپانغا بېرىپ تاماقمۇ يېمەي «بوستان مېھمانخانىسى»، «ئىدىقۇت مېھمانخانىسى»، «يارغول مېھمانسارىيى»نىڭ مېھمانلار تىزىملىكىنى كۆرۈپ چىقتى. ئاخىر «ئالتۇن ئۈزۈم مېھمانسارىيى»دىكى مېھمانلار تىزىملىكىدىن سەنشى ئۆلكىسىنىڭ كىملىكىنى ئىشلەتكەن ماجەننىڭ ئىسمىنى تاپتى. جان ـ جەھلى بىلەن چېپىپ يۈرگەن قاھارنىڭ چىرايىغا شۇندىلا كۈلكە يۈگۈردى. بۇ ئىشنىڭ قانچىلىك مۇھىملىقىنى بىلگەن نۇر قاھاردىنمۇ بەكرەك جىددىيلىشىپ كەتكەندى.

— ماجەن مېنىڭ سودا خېرىدارىم ئىدى. ئۇ قايسى ياتاقتا؟— سورىدى قاھار باش مۇلازىمەت ئورنىدىكى خادىمدىن. خادىم بىر قۇر قاراپ چىقىپ:

— ئۇ مېھمان 405 - ياتاقتا،— دېدى.

— ئۇ ھازىر بارمۇ؟

— يوق، ياتاقنى كەستۈرۈپ قويۇپ كەلمىگىلى ئىككى كۈن بوپتۇ.

— ھە، ئىشى چىقىپ قالغاندۇ.

— ياتاق ئالامسىلەر؟

— ھەئە.

ياتاققا كىرىپمۇ قاھار ئولتۇرالماي قالدى:

— مەن تۈيۈپ تۇرۇپتىمەن. ئۇ چوقۇم مال ئۆتكۈزۈۋالغىلى كەتتى. ئۇنىڭ قولىدا مال بارلىقىنى بىلىۋالغان بولساق ياخشى بولاتتى.

— ئاكا، بىز مۇنداق قىلساق ساقچىلارغا ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمەيلى يەنە؟ ئەكرەم ساقچىمۇ دېدى، بىز چاندۇرۇپ قويساق، چوڭى قېچىپ كېتىدىغان ئىش بولمىسۇن؟

— بىز ئۇنىڭغا چېقىلمايمىز. قولىدا مال بار - يوقلۇقىنى بىلسەكلا بولدى.

— قانداق بىلىمىز؟

— ئويلاپ باقمايمىزمۇ؟

قاھار ئويلانغىلى تۇردى. ئۇ ئۇنداق دەپ باقاتتى، مۇنداق دەپ باقاتتى. بىردەم - بىردەم «سىز نېمىنى ئويلىدىڭىز؟» دەپ نۇرنى قىستايتتى. ئۇلار كەچلىك تاماق يەپ كىرىپ ماجەننىڭ تېخى كەلمىگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ياتاقتا يەنە ئويلاندى. نۇر ئويلا - ئويلا ئۇيقۇغا كەتتى...

نۇر ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ قاھارنىڭ تېخىچىلا ئويلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ، قاپقىنىڭ ئىششىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. بۇنىڭدىن ئۇ قاھارنىڭ قانچىلىك

قەتئىيەتكە كەلگەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭ ئىرادىسىگە قايىل بولۇپ قالدى.

ــ قانداق ئاكا، ئامالى تېپىلدىمۇ؟ــ دەپ سورىدى نۇر ئۆزىنىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىدىن خىجىل بولۇپ.

ــ ئامالىنىغۇ تاپتىم. لېكىن سىز جاپا تارتىپ قالامسىزكىن؟

ــ قانداقلا جاپا بولسا مەيلى.

ــ مەن مۇنداق ئويلىدىم، ئۆكام،ــ دېدى قاھار جانلىنىپ،ــ ئۇ خىروئىنىنى بىر نەرسىگە يوشۇرۇپ ئەكېلىدۇ. ئۇنى ھەرگىز ياتقىدا ساقلىمايدۇ، بەلكى باشقىلارغا ئادەتتىكى نەرسىدەك تۇيغۇ بېرىش ئۈچۈن مېھمانخانىنىڭ يۈك ـ تاق ساقلايدىغان ئورنىغا ساقلاشقا بېرىدۇ. بىز شۇنى تەكشۈرىمىز.

ــ قانداق تەكشۈرىمىز؟

ــ بىز چوڭ بىر سومكا ئالايلى. ماجەن سومكا ياكى چامادانىنى ساقلاش ئورنىغا بەرگەن ھامان مەن سىزنى كىيىملەرگە ئارىلاشتۇرۇپ چوڭ سومكىغا سېلىپ، سومكىنى ساقلاشقا بېرەي. سىز مېھمانخانا تىنچىغاندا سومكىدىن چىقىپ، ھۇنەرىڭىزنى ئىشقا سېلىپ ئۇنىڭ چامادانىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىڭ. خىروئىنىنىڭ بارلىقىنى كۆرۈۋالسىڭىزلا بولدى. مەن يەنە سىزنى سومكا بىلەن قوشۇپ ئاچىقىۋالىمەن، ئاندىن بىز دەرھال ساقچىغا مەلۇم قىلىمىز، قانداق؟

ئۇنىڭ پىلانىنى ئاڭلىغان نۇر كۈلۈپ كەتتى ۋە:

ــ قاھار ئاكا، بىر كېچە ئۇخلىمىغانغا تۇشلۇق ئامال تېپىپسىز جۇمۇڭ.

ــ بولغۇدەكمۇ؟

ــ چاتاق يوق. سىز بار يەردە مەن نېمىدىن قورقىمەن.

ــ مەنمۇ سېزىلىپ قالسا دەپ، سىزنى قۇتقۇزۇش چارىلىرىنىمۇ ئويلاپ قويدۇم. لېكىن، بۇلارنى ھازىرچە سىزگە دېمەي، بولمىسا دېلىغۇل بولۇپ قالماڭ يەنە.

ــ ئۇنداقتا، ئىشنى قاچان باشلايمىز؟

ــ ئالدى بىلەن بىز كۆتۈش زالىدا ماجەننىڭ كېلىشىنى

كۆتەيلى. ناۋادا، يالغۇز قالسىڭىز ئېسىڭىزدە بولسۇن، ئۇنىڭ ئوڭ قولىنىڭ ئىككى بارمىقى يوق.

ــ ماقۇل.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ماجەننى كۆتۈشى باشلاندى. شۇ كۈنى ئۇلار كۆتۈش زالىدا بىر كۈن ساقلىغان بولسىمۇ ماجەننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇلار گېزىت، كىتاب ئوقىغان بولۇپ كۆزەتتى، پاراڭلاشقان بولۇپ كۆزەتتى، بىرسىنى ساقلىغان بولۇپ كۆزەتتى. يوق. ئەتىسى چۈشكىچىمۇ ئۇنىڭ خەۋىرى بولمىغاندىن كېيىن ئۇلار نۆۋەتلىشىپ كۆزەتمەكچى بولدى. ئالدىنقى كۈنى قاھار بىر ئاخشام ئۇخلىمىغان بولغاچقا، چۈشتىن كېيىن ئۇ ياتاقتا ئارام ئالىدىغان، نۆر كۆزىتىدىغان بولدى.

ــ ئۇكام، ئوبدان قاراڭ، پۇرسەتنى ھەرگىز ئۆتكۈزۈۋەتمەڭ. بولمىسا مەن ئارماندا قالىمەن.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئوبدان قارايمەن.

بەك چارچاپ كەتكەچكە قاھار خىيال بىلەن يېتىپلا ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ چۈش كۆردى: ئوپېراتسىيە قىلىپ بارمىقىنى ئۇلىۋالغاچقا، نۆر ماجەننى تونۇيالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ماجەن خىروئىننى تۆرپان مۇنارى ئەتراپىغا ئاپىرىپ ئىككى ئادەمگە سېتىپتۇ. بۇنىڭدىن ئاچچىقلانغان قاھار نۆر بىلەن ئۇرۇشۇپ كېتىپتۇ.

چۆچۈپ ئويغانغان قاھار «ئىشىمىز ئاقمامدۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپ يۈزىنى يۇيۇپ تۇرۇۋېدى، نۆر ياتاقتا يۆگۈرۈپ كىردى:

ــ ئاكا، ئۇ كەلدى، كەلدى!

ــ ئېنىق كۆردۈڭىزمۇ؟

ــ كۆردۈم، ئىككى بارمىقى يوق. تېخى مەن ئۇ لىفت كۆتۈۋاتقاندا پەلەمپەي بىلەن يۆگۈرۈپ چىقىپ ساقلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ 405 ــ ياتاقتا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ كۆردۈم.

ــ قولىدىچۇ؟

ــ كىچىك چامادان بار ئىكەن. ئۇنى سىز دېگەندەك ساقلاش ئورنىغا بەردى.

ــ ياخشى! ــ قاهار بەكلا خۇشال بولۇپ كەتتى، ــ قاراڭغۇ چۈشتىمۇ؟

ــ خېلى بولدى.

ــ يۇرۇڭ، ماشىنىغا چىقايلى. ئادەملەرنىڭ كېلىشى شالاڭلىغاندا ئىشىمىزنى باشلايلى.

ئۇلار ماشىنىدا هاياجاندىن جىددىيلىشىپ ساقلاپ ئولتۇرۇپ، «پەيت كەلدى» دەپ ئويلىغاندا قاهار نۇرنى ئالدىن تەييارلاپ قويغان سومكىغا سالدى ۋە قولىغا كىچىك قولچىراغنى تۇتقۇزۇپ:

ــ راستلا ئون بەش مىنۇتتا پۈتتۈرۈپ بولالامسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يېتىپ ئاشىدۇ، ــ دېدى نۇر سومكىنىڭ ئىچى ـ تېشىغا ئۆزلىرى بېكىتىۋالغان تۇتقۇچنى تارتىپ سىيرىتمىنى ئېتىپ.

قاهار ئۇنى تەستە كۆتۈرۈپ كۈتۈش زالىغا كىردى. بۇ چاغدا باش مۇلازىمەت ئورنىدىكى قىز مۇگدەپ ئولتۇراتتى.

ــ مۇنۇ سومكامنى ساقلاش ئۆيىگە قويۇپ قويساق، ــ دېدى قاهار ئۆزىدىكى تىترەكنى بېسىپ، سىپايە سۆزلەشكە تىرىشىپ. مۇلازىم قىز بېشىنى لىڭشىتىپ، سومكىنىڭ سىيرىتمىسىغا پېچەت قەغىزى چاپلاپ، ئىسپاتىنى قاهارغا بەردى. بىراق مۇلازىم قىز سومكىنى كۆتۈرەلمىدى ۋە:

ــ نېمانچە ئېغىر، ئىچىدە ئالتۇن بارمۇ، نېمە؟ بولدىلا مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ــ دېدى. بۇنى ئاڭلىغان قاهار تەمتىرەپ قالدى، نۇرمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى.

ــ بىلمۇالدىڭىز جۇمۇ. ئىچىدە ئالتۇن بۇت بار، كېلىڭ، مەن يارەملىشەي، خىزمىتىڭىزگە تەسىر يەتمەسۇن، ــ دېدى قاهار ئىچىگە ئۆتمەكچى بولۇپ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئىشلەۋاتقان يىگىتلەرنى چاقىراي، ــ دېدى مۇلازىم قىز.

ــ بولدى، بۇ كەچتە ئۇلارنى ئاۋارە قىلمايلى.

ــ ئۇنداق بولسا مەيلى.

ئۇلار سومكىنى جايلاشتۇرۇپ بولدى. مۇلازىم قىز ئىشكىنى سىرتتىن قۇلۇپلىدى.

ــ سىزنى جاپاغا سالدىم، ــ قاھار شۇنداق دەپ ئەللىك يۆنلىك پۇلدىن بىرنى شىرە كالېندارىنىڭ قېتىغا تىقىپ قويدى. مۇلازىم قىز بۇنداق ئىشلارغا كۆنۈپ كەتكەنمۇ ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ يېقىملىق كۈلدى:

ــ رەھمەت، مەن قىلىپ بەرگۈدەك ئىشلار بولسا دەڭ.

ــ بولىدۇ.

قاھار ياتاقتا چىقىپ ئۇياق ــ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. سائەتكە قارىۋىدى، ئىشىك ئېتىلگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئەمدى بەش مىنۇت ئۆتۈپتۇ. قاھار سائەتكە قاراپ ئولتۇرۇۋىدى، سېكۇنتنىڭ ئاستىلىقىغا پەقەت بەرداشلىق بېرەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇرۇۋېلىپ خىلىدىن كېيىن سائەتكە قارىدى. ئەستا، ئۇ كۆزىنى شۇنچە يۇمۇپ ئولتۇرسىمۇ ئاران بىر مىنۇت ئۆتۈپتۇ ئەمەسمۇ! ۋاقىت ئەنە شۇنداق ئاستا مېڭىپ ئون بىر مىنۇت بولغاندا، قاھار ياتاقتىن چىقتى ۋە لىفت ئالدىدا بىردەم تۇردى. ئاندىن لىفت بىلەن ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ، بىرىنچى قەۋەتكە چۈشتى. شۇ چاغدا ئۇ بىر مىنۇت قالغانلىقىنى كۆرۈپ باش مۇلازىمەت ئورنىغا باردى. مۇلازىم قىز يەنە مۇگدەپ ئولتۇراتتى، ئۇ ھەتتا قاھارنىڭ كەلگەنلىكىنىمۇ تۇيمىدى. «ئۇ ئىچىدىكى شەپىنى پەقەت سەزمەپتۇ» قاھار يېنىك ئىككىنى يۆتەلدى، شۇندىلا مۇلازىم قىز چۆچۈپ ئويغاندى. ئۇ قاھارنى كۆرۈپ يەنە يېقىملىق كۈلۈمسىرىدى:

ــ مەن يارەم قىلىدىغان ئىش بارمۇ؟

ــ سەت ئىش بولدى. بايىقى سومكىدا مۇھىم نەرسەمنى ئونتۇپ قاپتىكەنمەن، ئېلىۋالسام.

ــ چاتاق يوق.

قىز بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. قاھار كىرىپ سومكىنى تەستە كۆتۈرۈپ ماڭدى. قىز سومكىغا قاراپ چۆچىدى:

— سومكىنىڭ پېچىتى يىرتىلىپ كېتىپتىغۇ؟ قاراپ بېقىڭە، ئاكا، بىرەر نەرسىڭىز يېتمىگەندۇ؟

قىزنىڭ تەلەپپۇزىدىن بايىقى پۇلنىڭ كۈچىدىن ئۇنىڭغا ياخشى كۆرۈنۈشكە تىرىشىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ھېچقىسى يوق. بايا قولۇم تېگىپ كەتكەن ئوخشايدۇ.

— ئۇنداق بولسا بوپتۇ.

قاھار سومكىنى سۆرەپ دېگۈدەك لىفتقا چىقاردى.

— چاققان چىقىڭ.

نۇر «شارتلا» قىلىپ سومكىدىن چىقتى.

— ئاكا، نېمانچە سۆرەيسىز؟ كۆتۈرۈپ ماڭسىڭىز بولمامدۇ؟

قاھار كۈلدى:

— تەمتىرەپ كەتتىم، ئۇكام. ھە، سومكىنى پۈكلىۋېلىڭ.

ئۇلار ياتاقتا كىردى.

— قانداق ئۇكام؟ بارمىكەن؟ قانچىلىك بار ئىكەن؟

— ئاكا، يوق ئىكەن.

— نېمە؟ ئوبدان قارىغانسىز؟

— قارىدىم، ئۆرۈپ - چۆرۈۋەتتىم، پۇل، بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇچىدىغان ئايروپىلان بىلىتىدىن باشقا نەرسە يوق ئىكەن.

قاھار لەسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى:

— ساقچىلار توغرا دەپتۇ، ئۇلار ھەقىقەتەن ھېيلىگەر ئىكەن. شۇڭا ساقچىلار سەۋرچانلىق بىلەن ئىش قىلىدىكەن.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز، ئاكا؟

قاھار كەسكىنلىك بىلەن ئورنىدىن تۇردى:

— ئەمدى ماڭا مۇنداق پۇرسەت كەلمەيدۇ. ھېچ بولمىسا مېنى كىم ئۇچۇن تۇتۇپ بەرگەنلىكىنى بولسىمۇ ئېنىق بىلىۋېلىشىم كېرەك.

بۇنى ئاڭلىغان نۇر چۆچۈپ كەتتى:

— ھازىرلىمۇ؟

— ھەئە.

— بۇ...

— ئىككىمىزنىڭ كۈچى ئۇنىڭغا يېتەر؟

ــ نېمە دېگىنىڭىز بۇ ئاكا؟ مەن چامباشچىلىقىنى بىكار ئۆگەنمىگەن. ئۇنىڭدەكتىن ئىككىسى بولسىمۇ تېتىيمەن. لېكىن خەقنىڭ ياتقىغا باستۇرۇپ كىرسەك، ئۇ ساقچىغا مەلۇم قىلسا...

ــ ئۇنىڭ قورسىقىدا جىن بار. ھەرگىز ساقچىغا مەلۇم قىلالمايدۇ.

ــ باشقا ئىشلارغا تەسىر يەتمىسۇن يەنە.

ــ ھازىرچە باشقا ئىشنى تىلغا ئالماي تۇرايلى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئايروپىلان بېلىتىنى ئېلىپ بولغاندىكىن چوقۇم ئىشنى تۈگىتىپ ماڭىدۇ. ئۇنىڭغا شىئەنىدە بۇيرۇق قىلىدىغان ئادەم بار.

ــ ئۇنىڭ ياتقىغا كىرىشكە بىرەر يالغاننى توقۇۋالايلى.

ئۇلار 405 ــ ياتاقنىڭ ئالدىغا كەلدى. ھازىر يېرىم كېچە بولۇپ قالغاچقا ھەممىسى ئۇيقۇدا، كارىدوردا ھېچكىم يوق ئىدى. نۇر ئىشىكنى چەكتى. ئۇچىنچى قېتىم چەككەندە ئىچىدىن بىرىنىڭ ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ ئۇيقۇلۇق ھالدا: «كىم؟ نېمە ئىش؟» دېگىنى ئاڭلاندى. قاھار بىر چەتتە تۇرۇپ:

ــ بىز ئامانلىق ساقلاش خادىمى. بىر ئوغرى قېچىپ كەتتى. تەكشۈرىمىز، ــ دېدى.

ئىچىدىكى كىشى: «ئەستا، ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇپ...» دەپ غودۇڭشىغىنىچە ئىشكنى ئاچتى. ئىشىك ئېچىلىشىغا نۇر ئىچىگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىردى ۋە ئىچىدىكى ئادەمنىڭ يۈزىگە بىر مۇشت ئاتتى. ئۇ كىشى سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ قالدى. ئاڭغىچە قاھار ئىشكنى ئىچىدىن ئىلىپ ئولگۈردى. نۇر بولسا ئۇ ئادەم ئورنىدىن تۇرغۇچە بىرلا سەكرەپ ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى ۋە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ قولىنى كەينىگە قايرىپ، يەنە بىر قولى بىلەن گېلىنى چىڭ بوغدى. ئۇ كىشى جان ــ جەھلى بىلەن تېپىرلاشقا باشلىدى. قاھار ئۇنىڭ يېنىغا باردى:

ــ سېنىڭ بىلەن باشقا ئىشىمىز يوق. سېنى زەخمىلەندۇرگىمىزمۇ يوق. بىر نەرسىنى ئېنىقلىۋالساقلا سېنىڭ بىلەن كارىمىز يوق.

بۇنى ئاڭلىغان ھېلىقى كىشى تېپىرلاشتىن توختىدى. نۇرمۇ ئۇنىڭ گېپىدىكى قولىنى سەل بوشاتتى.

— ئىسمىڭ ماجەنمۇ؟

— ھەئە.

قاھار قولچىرىغىنى ئۇنىڭ يۈزىگە تۇتۇپ ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ماجەن «چولاق» ئىكەنلىكىنى تونىدى.

— سەن سادىق ئىسىملىك ئۇزۇم سودىگىرىنى تونۇمسەن؟

بۇنى ئاڭلىغان ماجەن: «بۇلار خىروئىن ساتىدىغان ئىشنى ئېنىقلايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ بېشىنى چايقىدى:

— تونۇمايمەن.

— تونۇمايمەن؟!

نۇر كېلىشتۇرۇپ ئۇنىڭ يۈزىگە يەنە بىر مۇشت سالدى ۋە گېپىنى يەنە بوغدى.

— تونۇيمەن.

— نەچچە يىل بۇرۇن ئۇ سېنى بىرسىنى تۇتۇشقا سالغانمۇ؟

ماجەن «چولاق» جىمىپ قالدى ۋە تەستە ئېسىگە ئالدى:

— ھەئە.

— ئۇ ساڭا نېمە دېگەن؟

— شىئەننىڭ بىر يېرىدە بىرسى شۇ تاپتا ئۇزۇم سېتىۋاتىدۇ، دەپ...

— قوڭغۇراق راۋىقىنىڭ يېنىدىكى بازاردا، شۇنداقمۇ؟

— شۇ يەردىغۇ دەيمەن. شۇنى خىروئىنغا خۇمار قىلىۋەتكەن بولسىڭ، ئوبدان رازى قىلىمەن، دېدى. بۇ مەن ئۇچۇن ئاددىيلا بىر ئىش. مەن ھەمراھلىرىم بىلەن بېرىپ، ئۇنى ئالداپ بىھوش قىلىپ...

— بولدى، بۇ ئىشنى راستلا سادىق بۇيرىدىمۇ؟

— ھەئە.

— سادىق سەۋەبىنى دېدىمۇ؟

— ياق، مەنمۇ بىلىپ نېمە ئىش قىلىمەن. ھە راست، سادىق ئۇنى بىر نەچچە ئاي سولاپ قوي، دېگەن.

ــ بولدى، سېنىڭ بىلەن باشقا ئىشىم يوق. شۇنى ئېنىقلىۋالماقچىدىم. ھېچكىم ھېچكىمنى كۆرمىدى. قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل.

ئۇلار تېزلىك بىلەن چىقىپ كەتتى.

گېپىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ قالغان ماجەن «چولاق»: «سودام بۇزۇلىدىغان بولدى، دەپ ئەجەبمۇ قورقتۇمغۇ. قارىغاندا، ئۇلارنىڭ سادىق بىلەن ئۆچ ـ ئاداۋەتتى بار ئوخشايدۇ. توختا، ئۇلار ئاخىر يەنە مېنى ئىزدەپ كەلمەي قويمايدۇ. سودىنى تۈگىتىپ بۇ يەردىن تېزرەك كەتسەم بولغۇدەك. ئەستا، بۇنى رەيھان ‹چايان›غا قانداق چۈشەندۈرەرمەن؟» دەپ ئويلاپ غەمگە پاتتى.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

ئادەم بەزى ئىشلارنى شۇنچە ئېنىق پەرەز قىلىپ تۇرسىمۇ، ئىسپاتلىمىغۇچە كۆڭلى ئۇنىمايدۇ. ماجەن «چولاق»تىن ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن قاھارنىڭ كۆڭلى تىندى.

ــ ئەتىچۇ؟ سادىقنىڭ يېنىغا بارىمىزمۇ؟

ــ ياق،ــ دېدى قاھار نۇرغا ھەيران بولۇپ قاراپ،ــ سىز مېنىڭ ئىشىمنى ئۆچ ئېلىش خاراكتېرلىك ئىش دەپ قارىۋالسىڭىز بولمايدۇ. تۇغرا، بەزى ئىشلىرىم شۇنداق بولۇپ قالدى. ئادەم ئۇنداق ھېسسىياتتىن خالىيمۇ بولالمايدىكەن. لېكىن سىزمۇ كۆردىڭىز، سادىق ئۆزىنىڭ جازاسىنى تارتىپ بوپتۇ. شۇمۇ كۇپايە.

ــ ئۇنداق بولسا، ئەتە نېمە ئىش قىلىمىز؟

ــ يەنە ئۇرۇمچىگە بارىمىز. ئەمدى بېجىرىدىغان بىرلا ئىش قالدى.

ئەتىسى ئۇلار ۋاقچە ئۇخلاپ ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن ياتاقنى قايتۇرۇپ ناشتىغا ماڭدى. ئەمما قاھارنىڭ ناشتىغا ئىشتىھايى تارتمىدى.

ــ ماجەن «چولاق» مۇنداق ئەسكىلىك قىلمۇەرسە بولمايدۇ. رەيھان «چايان»نىڭ نەشتىرى كېسىلمىسە يەنە بولمايدۇ. سىز ناشتا قىلغاچ تۇرۇڭ. شىئەندىكى ساقچى ئەلگە بۇ ئىشنى دەپ قويايى،ــ قاھار شۇنداق دەپ سىرتقا چىقتى ۋە ئاممۇۋى تېلېفون بوتكىسىغا بېرىپ لیۇ دوختۇرنىڭ ئىشخانىسىغا تېلېفون قىلدى. تېلېفوننى بىر قىز ئالدى:

ــ لیۇ دوختۇر كەچلىك ئىسمىنىدا ئىشلىگەن. كۇنىدۇزى دەم ئالدى.

— ئەستا، مەن بىر جىددىي ئىش بىلەن ئۆزۈن يوللۇق تېلېفون ئۇرۇۋاتقانىدىم.
— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ تېلېفون نومۇرىنى دەپ بېرەي.
قاھار تېلېفون قىلىۋىدى، بىردەمدىلا تېلېفون ئۇلاندى:
— كىم؟
— ۋەي، لىيۇ دوختۇر، قانداق ئەھۋالىڭىز؟ مەن قاھار. ئەلى ساقچى بىلەن ئىككىڭلار قۇمۇلغا يولغا سېلىپ قويغان قاھار...
— ھوي، بارمۇسىز؟ سىزنى جىق ئىزدەپ كەتتۇق. قۇمۇلغا تېلېفون قىلساق، كەتكىلى بىر يىلدىن ئاشتى، دېدى. نەلەردە يۈردىڭىز؟
— تۇرپانغا كېلىپ سودا قىلدىم. ھازىر ئەھۋالىم بەك ياخشى. ئەلى ساقچى بارمۇ؟
— ئۇ گەنسۇنىڭ جاڭيى دېگەن يېرىگە يۆتكىلىپ كەتكىلى بىر يىلدەك بولدى، ئۇ سىزنى بەك ئىزدىدى. بولمىسا چاقىرغۇ نومۇرىنى ئېيتىپ بېرەي، چاقىرغۇ قىلىپ بېقىڭ. مەنمۇ ھازىرلا ئۇنىڭغا دەپ قويىمەن.
قاھار ئەلىگە چاقىرغۇ قىلدى...
لىيۇ دوختۇردىن قاھارنىڭ ئۆزىنى ئىزدىگەنلىكىنى ئۇققان ئەلى ساقچى «قاھار مېنى نېمە ئىش بىلەن ئىزدىگەندۇ؟ يا رەيھان ‹چايان› توغرۇلۇق گەپمىكىن؟» دەپ ئويلاپ تېلېفون قايتۇردى.
— قاھارمۇ؟ قانداق ئەھۋالىڭىز؟
— ئۆزىڭىز چۇ؟ ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟
— جاڭيىغا كېلىپ سودىگەرلەر بىلەن ئېتىشىپ يۈرۈيمەن.
— مەن سىزگە دېگەن رەيھان «چايان»نىڭ ئادىمى ماجەن «چولاق» ھازىر تۇرپاندا زەھەر سېتىپ يۈرۈپتۇ. شۇنى سىزگە مەلۇم قىلىپ قويماي، دېگەن.
— بۇ بەك ياخشى يەپ ئوچى ئىكەن. مەن بۇنى دەرھال شىئەن تەرەپكە مەلۇم قىلىپ قويماي. لىيۇ دوختۇردىن ئاڭلىسام، سودا قىلىۋېتىپسىز. مەنمۇ سىزنى شۇ ئىش توغرۇلۇق ئىزدىگەنىدىم.
— نېمە ئىش ئىدى؟

ـــ جاڭىيى دېگەن بۇ يەر ھۆل، قۇرۇق يەل - يېمىش تارقىتىدىغان بەك چوڭ توپ تارقىتىش بازىرى ئىكەن. بۇ يەردە كۆچانىڭ گۆلە - قاقلىرى، قۇمۇلىنىڭ قوغۇنى، كورلىنىڭ نەشپۈتى، تۇرپانىنىڭ ئۈزۈمى... ھەممە نەرسە بار ئىكەن. بىر چوڭ سودىگەر بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدىم. ئۇ ماڭا «تۇرپاندا ماڭا ھەمكارلىشىدىغان ئادەم بولغان بولسا، ئۈزۈمنى ھۆل، قۇرۇق يۆتكەشتە ھەمكارلاشقان بولساق» دېۋىدى، سىزنى يادىمغا ئالدىم. كۆپ ئىزدەپ سىزنى تاپالماي، ئۈزۈمنى ھۆل يۆتكەشنىڭ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتۇق. ئەمدى ئۇ لاۋبەن مېنى «قۇرۇق ئۈزۈمنىڭ تەييارلىقىنى قىلساق بولاتتى، بولمىسا باشقا ئادەم تاپايلى» دەپ ئالدىرىتىۋاتىدۇ. قانداق، كۆزىڭىز يېتەمدۇ؟

ـــ چاتاق يوق. ياخشى سودا ئىكەن.

ـــ ئۇنداق بولسا توختاملىشىدىغان ئىش ئىكەن. بۇ يەرگە بىر كەلسىڭىز بولاتتى. بۇ يىلقى كىرىم قانداق؟ يىگىرمە - ئوتتۇز تۇمەن بولدىمۇ؟

ـــ ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

ـــ ئۇنداق بولسا ياخشىغۇ. بۇ لاۋبەن يىلىغا بىرەر - ئىككى مىليونلۇق سودا قىلىشىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىدۇ. شۇڭا ئايروپىلاندىلا كېلىڭە. لەنجۇغا چۈشۈپ، ئۇ يەردىن ماشىنىدا كەلسىڭىزمۇ بولىدۇ. بۇنىڭدا ۋاقىتتىنمۇ ئۇتقىلى بولىدۇ.

ـــ بولىدۇ، بولىدۇ.

ـــ قانچە تېز كەلسىڭىز، شۇنچە ياخشى.

ـــ ماقۇل، ماڭغۇچە سىزگە خەۋەر قىلىۋېتىمەن. خوش.

قاھار تېلېفونىنى قويۇپ تۇرۇپ قالدى: «بۇ سودىنى قىلاي، بۇ ماڭا كەلگەن يەنە بىر پۇرسەت. ئەمدى تۆمۈر ئاكامنىڭ پۇلىنى خەجلەپ يۈرۈۋەرسەمۇ بولماس. بۇگۈن ئۇرۇمچىگە بېرىپلا ئايروپىلان بېلىتى ئالاي. ئەلى ساقچى توغرا ئېيتىدۇ، بېرىپ ئۇ بازارنىمۇ كۆرۈپ كېلەي» ئۇ بۇ خۇشخەۋەرنى نۇرغا يەتكۈزۈشنى ئويلاپ ئالدىراپ ماڭدى - يۇ، تېلېفونغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ئاندىن ئاستا كېلىپ نومۇرلارنى بېسىشقا باشلىدى. قارشى تەرەپتىن بىر قىزنىڭ بوش ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ۋەي، تىنچلىقمۇ؟

قاھار بۇ ئاۋازنى تونۇپ، يۈرىكى «شۇررىدە» قىلىپ قالدى:

— زەۋەرگۈل، قانداق ئەھۋالىڭىز؟

— ھەا! قاھارمۇسىز؟ سىز بارمۇ؟ نېمانچە ئۇزاق يوقاپ كەتتىڭىز؟ مەن بىلدىم، كۆڭلۈم تۇيدى، ئۆتكەندە بىر بالىدىن پۇل ئەۋەتكەندە، سىز تۇيۇققا كەلدىڭىز. مەن بۇنى سەزدىم.

— شۇنداق، مەن تۇيۇققا بارغان، ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدا قالغانىدىم. بۇنى توغرا چۈشىنىڭ.

— مەن توغرا چۈشەندىم ھەم سىزگە ئىشىنىمەن. ئېچكىرىدە جاپا تارتتىڭىزمۇ؟ ئۇ نېجىس يەنە سىزنى بوزەك قىلدىمۇ؟ ئاخىر خۇدايىم جاجىسىنى بەردى ئۇنىڭ.

— زەۋەرگۈل، ئۆزىڭىزنى ئوبدان ئاسراڭ، مەن ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ يېنىڭىزغا بارىمەن.

— سالامەت تۇرسىڭىزلا بولدى. ئەمدى بۇ يەرگە كېلىمەن دېمەڭ. سىزگە لايىق ئادەملەر ئەمدى بۇ يەردە يوق.

— ياق، زەۋەرگۈل، تۇيۇق مەن ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك ماكان، مەن ئۇ يەرنى ئۇنتۇيالمايمەن. ئۇ يەر ماڭا قايتا ھاياتلىق بەرگەن، قەدىر ـ قىممىتىمنى قىلغان.

— سىزگە ئەسكىلىكمۇ قىلغان.

— شۇڭا، مەن تۇيۇقنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى ئېسىمدە مەھكەم ساقلايمەن. خوش، كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ.

— خوش، سىزمۇ ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ.

ماشىنا ئۈرۈمچىگە يولغا چىقىقاندا قاھار نۇرغا جاڭىيدىكى سودا ئىشىنى دەپ بەردى. ئەمدى رەسمىي سودا قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ نۇرمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى:

— بېرىڭ ئاكا، ئۇ بازارنى ئوبدان كۆرۈپ كېلىڭ.

ـــ ئىككىمىز بىللە بارىمىز. ئۇنتۇپ قالماڭ، ئىككىمىزنىڭ يولى بىر. سىزنى ئۆز ئىنىمدەك كۆرىمەن.

ـــ مېنىڭمۇ سىزدىن پەقەت ئايرىلغۇم يوق.

ئۇلار يول بويى ئىللىق گەپلەرنى، يۈرەكنى ياشارتىدىغان يۈرەك سۆزلىرىنى، بىر ـ بىرىگە باغلىنىپ قالغان مېھىرلىرىنى سۆزلىشىپ كەلدى.

تاماقتىن كېيىن قاھار ئىش ئورۇنلاشتۇردى:

ـــ ئۆكام نۇر، سىز ھازىر ئاپىتونوم رايونلۇق باغۋەنچىلىك تەتقىقات ئورنىغا بېرىپ، نەچچە يىل بۇرۇن تۇرپاندىن يۆتكىلىپ چىققان داۋۇت ئىسمىلىك بىرسىنى سۈرۈشتۈرۈپ كېلىڭ. چوقۇم ئېنىق ئەھۋالىنى بىلىڭ، بۇنىڭغا بىرەرسىنى مېھمان قىلىدىغان ئىش بولسىمۇ مەيلى. مەن ئايروپىلان بېلىتى تىزىملاتقىلى بارىمەن. ئىشىڭىزنى تۈگىتىپ ماڭا چاقىرغۇ قىلىڭ.

ـــ بولىدۇ، ئاكا، چاقىرغۇلىرىمىز بىرەر قېتىم بولسىمۇ سايراپ باقسۇن، ئىچى پۈشۈپمۇ كەتكەندۇ؟

نۇر شەيتانلىق قىلىپ قاھارنىمۇ كۈلدۈرۈۋېتىپ يولىغا ماڭدى.

قاھار ئايروپىلان بېلىتىنى تىزىملىتىپ بولۇپ، كوچا ئايلاندى. نۇردىن خەۋەر بولمىغاچقا، «ئاڭلىماي قالدىمۇ ـ يە» دەپ چاقىرغۇسىغا قاراپ ـ قاراپ ئايلىنىۋەردى.

بىر چاغدا ئۇنىڭ چاقىرغۇسى سايرىدى. قاھار دەرھال تېلېفون قايتۇردى:

ـــ نۇر، قانداق بولدى؟

ـــ ئىش پۈتتى. سىز ھازىر نەدە؟

ـــ يەنئەن يولىدىكى باغچىغا كېلىڭ.

ـــ ھازىرلا بارىمەن.

ئۇلار بىر سوغۇق ئىچىملىك ساتقۇچىنىڭ چوڭ كۈنلۈكىنىڭ ئاستىدا ئولتۇرۇشتى.

ـــ تەلىيىمگە ئۇ يەرگە بېرىپلا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ بىر ئايال كادىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، ـــ دەپ سۆزلەشكە باشلىدى نۇر قىلغان ئىشىدىن مەمنۇن بولۇپ، ـــ ئەھۋال مۇنداق ئىكەن:

داۋۇت دېگەن يۆتكىلىپ چىققاندىن كېيىن كىشىلەر ئۇنىڭ ئىقتىدارىدىن قاتتىق گۇمانلىنىپتۇ، بۇرۇن ئۇنىڭ قانداقلارچە شۇنچە مۇرەككەپ تەتقىقاتلارنى تاماملىغانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. كېيىنچە، ئۇ ھېچقانداق تەتقىقات تېمىسىغا قاتنىشالمىغانلىقتىن ئىدارىنىڭ ئارخىپ بۆلۈمىگە يۆتكەپ قويۇلۇپتۇ. ئۇ كۈن بويى ھاراق ئىچىپ يۈرگەچكە شۇ خىزمەتتىمۇ جايىدا ئىشلىيەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇ بوتكىدىن بېرى كېلەلمەيدىغان زابوي بوپتۇ. ئىدارىسى ئامالسىز ئىككى يىل بۇرۇن ئۇنى كېسەللىك بىلەن دەم ئېلىشقا چىقىرىپتۇ. ئۇ ھاراقنى پەقەت تاشلىماپتۇ. بۇ ئۇنىڭ بۇرۇندىنلا بار خۇمارى ئىكەن. خىزمەتتە يەكلەنگەندىن كېيىن تېخىمۇ كىرىشىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ئاخىر ئۇنىڭ جىگىرى قېتىشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئۆڭي، بالا ـ ۋاقىسى بىلەن قەتئىي كارى يوق ئىكەن. شۇنداق قىلىپ بۇ ھاراق بەندىسى نەدە ھاراق بولسا شۇ يەرگە يۈگۈرەيدىغان، ھاراق بىلەن ناشتا قىلىدىغانلارنىڭ ئېغىمىغا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ. تۆت كۈن بۇرۇن بەش تال سامسىنى زاكوسكا قىلىپ كۈن كەچ بولغۇچە ھاراق ئىچكەن ئىچەرمەنلەر نېمىنى تالاشقان، ئۇنىڭ بىر پۇتىنىڭ پېيىنى كېسۋېتىپتۇ. ئۇنى ۋاقتىدا دوختۇرغا ئاپارمىغاندىكىن، پېيىنى ئۇلاش ئىمكانىيىتى بولماپتۇ. ھازىر جاراھىتى تېڭىلغان پېتى قارايدىغان ئادىمىمۇ يوق دوختۇرخانىدا ياتقۇدەك.

ــ ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەرچۇ؟

ــ بىر قىزى ئىچكىرىگە ئوقۇشقا كېتىپ ھازىرغىچە خەۋىرى يوقكەن. بىر قىزى تۇرپان شەھەر يار يېزىلىق دوختۇرخانىدا بولۇپ، قەشقەردە ساياھەتتە ئىكەندۇق. بۇگۈن يولغا چىقىپتۇ. ئايالى بولسا، ئۇنىڭ ھاراقكەشلىكىگە چىدىماي ئۆتكەن يىلى ئاجرىشىپ تۇرپاندا يەكشەنبە بازاردا تىرىكچىلىك قىلىۋاتقۇدەك. ئۇ ئايالىنىڭ دېيىشچە، ئوپېراتسىيە قىلىشنىڭ ۋاقتى ئۆتكەن بولغاچقا، ئەمدى يېتىۋەرگەننىڭ پايدىسى يوق ئىكەن. شۇ بويىچە مېيىپ ساقىيىدىكەن. «ئەگەر ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولسا ئۇنى تۇرپانغا ئېلىپ كەتسە» دەيدۇ.

— ئۇنداق بولسا، يۇرۇڭ، ئۇنى تۇرپانغا ئەكېتەيلى.
— نېمىشقا؟
— ئۇ مېنىڭ ئۆگەي ئاتام.
— نېمە؟ سىزنى كىچىكىڭىزدە شۇنچە خورلىغان... بولدى، ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز بولمىسۇن...
ئەمما، قاھار ماشىنا يېنىغا بېرىپ بولغاندى. نۇرمۇ بويىنى باغلانغاندەك بولۇپ ماشىنىغا چىقتى.
ئۇلار ياتاقتا كىرگەندە داۋۇت بىر پۇتى تېڭىلغان ھالدا تورۇسقا قاراپ ياتاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بۇرۇنقى كۆرەڭ، قاپىقى تۇرۇك ھالىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. قاپاقلىرى ئىشىشىغان، يۈزى ئىچىملىككە بېرىلىش سەۋەبىدىن قارىداپ كەتكەن، كۆزىنى قىزىللىق قاپلىغان، ئىسپىرتنىڭ زەھەرلىشى بىلەن بىر قولى توختىماي تىتىرەيدىغان بولۇپ قالغان مۇشۇ ئادەم قەيسەرنىڭ بالىلىق ھاياتىنى نابۇت قىلغان، ھاياتلىق يولىنى تارايتىۋەتكەن، بەخت گۈللىرىنى توزۇتۇۋەتكەنىدى. قاھار بۇلارنى مەجبۇرىي ئۇنتۇشقا تىرىشىپ:
— مېنى گۈلشەن سىزنى ئەكېلىشكە ئەۋەتتى. مەن ئۇلارنىڭ قوشنىسى، — دېدى. ئەمما داۋۇت تازا ئىشەنچ قىلالمىغانىدەك ئۇنىڭغا قارىدى. شۇنىڭ بىلەن قاھار قوشۇپ قويدى:
— گۈلشەن ھازىر قەشقەردىن يولغا چىقتى.
بۇنى ئاڭلىغان داۋۇت ئىشەنگەنىدەك بولدى. شۇ چاغدا بىر سېستىرا كىرىپ چىرايىنى پۈرۈشتۇردى:
— كېسەلنى مۇشۇنداقمۇ تاشلىۋەتكەن بارمۇ؟ كىيىملىرى پۈراپ كېتىپتۇ. يېڭى كىيىم ئەكىرىپ يۇتكىۋېتىڭلار. ئاندىن بىمارنى ئۆيگە ئەكېتىڭلار.
قاھار نۇرغا ئىشارەت قىلدى. نۇر چىقىپ كەتتى ۋە قاھار ئۆز خىيالى بىلەن ياتقان داۋۇتقا قاراپ ئاچچىق خىياللىرىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرىپ بولغۇچە قايتىپ كىردى. ئۇ بىر ئاسما مايكا ۋە كالتە يەڭ كۆڭلەك ئەكىرگەنىدى.
ئۇلار داۋۇتنىڭ كۆڭلەكلىرىنى سالدۇردى. قاھار يالىڭاچلانغان

داۋۇتنىڭ مۇرىسىگە قاراپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ ئازابلىق ئەسلىمىلىرى قايتا قاناتلاندى: بىر سەبىي بالا ھاڭۋېقىپ تۇرماقتا، بىر ئاتا جان تالاشماقتا، مۇرىسىدە مېڭى بار بىر ئادەم ماتېرىياللارنى چاپلىنىغا يۆگىمەكتە... بۇ كۆرۈنۈش سەبىي يۈرەكنىڭ ئەڭ تەكتىگە، ئەمما ئەڭ مۇستەھكەم تەكتىگە ئورناشماقتا، ئۇنتۇلغۇسىز دەرىجىدە... ئەجەبا، مۇشۇ ئادەم شۇمىدۇ؟

قاھار ئازاب بىلەن كۆزىنى يۇمدى، ئۇنىڭ ھاياتلا ئەمەس، پۈتكۈل ئائىلىسىنىڭ بەختسىزلىكى، گۇمرانلىقى نېمە ئۈچۈن مۇشۇ ئادەم بىلەن باغلىنىپ قالدىغاندۇ؟ ئەگەر راست بولسا... بىر ئائىلە قاتىلى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ، شەرمەندىلەرچە تۇرۇپتۇ. ئۇ شۇ شەرمەندە ئادەمنى دەپ بۇ يەرگە كەلدى. ئەگەر ئاتىسىنىڭ قاتىلى مۇشۇ ئادەم بولسا... قاھار قولىدىكى كىيىمنى مەھكەم سىقىمدىدى. ئەگەر راست شۇ ئادەم بولسا، قاھار نېمىشقا ئۇنى جازالاشنىڭ ئورنىغا مېھمان ـ شەپقەت يەتكۈزىدۇ؟ ئەسلىي ئۇنى ھاقارەتلىشى، تىللىشى، ئۇرۇشى، ھەتتا قانۇن ئورۇنلىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىشى كېرەكتىغۇ؟ قاھار بېشىنى چايقىدى. ئۇ جاھانىنىڭ رەپتارىنى خېلى ئوبدان چۈشىنىپ قالغانىدى. شۇنداق، داۋۇتتەك ئادەمگە شۇ تاپتا ئەڭ ئېغىر جازا مېھمان ـ شەپقەت يەتكۈزۈش. ئۆزى قان ئاققۇزغان كۆزدىن مېھمان ئۈچقۇنىنى كۆرۈپمۇ ئىنسانىي تۈيغۇسى ئويغانمىغان ئادەم ئاقىۋەتتە ئۆز ـ ئۆزىنى جازالىغاندا ئاندىن ئويغىنىدۇ.

قاھار قولىدىكى كىيىمنى نۇرغا سۇندى. بۇ ئىشقا نارازى بولۇپ تۇرغان نۇر قوپال ھەرىكەتلەر بىلەن داۋۇتقا كىيىم كىيگۈزدى.

ئۇلار يولغا چىقتى. نۇرنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن، قاھار چوڭقۇر خىيالغا پاتقان، داۋۇت بولسا كەينىدە پۈتىنى سۈنغىنىچە ئولتۇرۇپ ماشىنىغا ھەيران بولۇپ قارايدۇ.

بۇ كۆڭۈلسىز سەپەر تولىمۇ تەستە ئاياقلاشتى.

ماشىنا ھېلىقى كوچىغا كەلدى. ھېلىقى تاشلاندۇق قورونىڭ ئۈشۈكى ئېچىلدى. نۇر ھويلىدىكى كارىۋاتنى ئانچە ـ مۇنچە

تازىلاپ دوختۇرخانىدا ئىشلەتكەن كىرلىكنى كارىۋاتقا سالدى. قاھار ھويلىدىكى تاقىشىۋاتقان ئەسكى ـ تۈسكىلەرنى بىر چەتكە دۆۋىلەپ ھويلىنى بىر ئاز ئىسكەتكە كەلتۈردى.

شۇ چاغدا ھويلىغا گۈلشەن پالاقلاپ كىرىپ كەلدى ۋە «ئاتا» دېگىنىچە ئۆزىنى داۋۇتقا ئاتتى. ئاندىن قاھارغا بۇرۇلدى:

ــ سىلەر كىم؟ توقسۇنغا كېلىپ دوختۇرخانىغا تېلېفون قىلسام، ئاتامنى ئېلىپ كەتتى، دەيدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان داۋۇتنىڭ چىرايى تاتاردى:

ــ قىزىم، سەنمۇ بۇلارنى تونۇمامسەن؟

ــ ۋاي، ياق ئاتا.

ــ سىلەر زادى كىم؟ ــ داۋۇت زەئىپ ئاۋازدا سورىدى. ئۇ خۇددى مەلۇم بىر نەرسىنى يوشۇرۇن سېزىپ قالغاندەك ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق بولۇپ قارايتتى.

ــ بىز ئاتىڭىزنى ئەكېلىپ قويدۇق شۇ، ــ دېدى نۇر.

ــ شۇنداق بولسىمۇ سىلەر كىم؟ ــ سورىدى گۈلشەن جىلە بولۇپ.

ــ بىز سودىگەر، بۇ ياق كاتتا باي قاھار. باشقىچە بىر تەمەيىمىز يوق، ــ دېدى نۇر بۇ يەردىن كېتىشكە ئالدىراپ.

ــ ئەستا، بۇلارنىڭ ئاتامنى ياتقۇزۇپ قويغان يېرىنى قارىمامدىغان. قېنى سۆپۈرگە...

گۈلشەن بىر نەرسە ئىزدەپ بايا ئۆزى ئاچقان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ «ئاتامنى كىم مۇشۇنداق قىلىپ قويغاندۇ؟ ئىدارىسى سۈرۈشتۈرۈپ باقمىغاندىمۇ؟» دېگەن غۇدۇرىشى ئاڭلىنىپ تۇردى. داۋۇت بىلەن قاھار بىر ـ بىرىگە تىكىلىپ قاراپ قالغانىدى. قاھار يېنىدىن قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ بىر نېمىنى يازدى ۋە داۋۇتقا كۆرسىتىپ دېرىزىگە قىستۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. بىر نەرسىنى تۇيغان داۋۇت ھەرقانچە كۈچىگەن بولسىمۇ ۋارقىرىيالمىدى. ئۆيدىن چىققان گۈلشەن باشقىلارنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ ئاتىسىدىن سورىدى:

ــ قېنى، بايىقى ئادەملەر؟

داۋۇتنىڭ تىلى يەنىلا گەپكە كەلمەيۋاتاتتى. ئۇ ھەدەپ دېرىزىنى ئىشارەت قىلاتتى. ئاخىر ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن گۈلشەن بېرىپ ئۇ يەردىكى قەغەزنى ئالدى ۋە قەغەزدىكى خەتنى ئوقۇپ «ۋاي، خۇدايىم» دەپ مەيدىسىنى تۇتتى. داۋۇت «ئەكەل» دەپ ئىشارەت قىلىپ، چۈشىنىكسىز غۇدۇرغىلى تۇردى. گۈلشەن قەغەزنى ئاتىسىغا بەردى. داۋۇت قەغەزگە بىرلا قاراپ ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى...

قەغەزگە ئۇيغۇرچە قىڭغىر ـ قىيسىق قىلىپ «مەن سىلەرنىڭ ئائىلىنىڭ ئۆگەي بالىسى قەيسەر» دەپ يېزىلغانىدى.

※ ※ ※

ماشىنا يارغول مېھمانخانىسىنىڭ يېنىدا توختىدى.

ــ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان جىددىي ئىشلار بىلەن بولۇپ بەك چارچىدۇق، ئەمدى ئىشلىرىمىزمۇ ئاخىرلاشتى. يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن سودا ئۇچۇن جاڭيىغا بارىدىغان گەپ. شۇڭا بىر نەچچە كۈن ئارام ئالايلى. سىزمۇ ئاغرىنىپ يۈرمەي، دەم ئالغاچ، مۇشۇ باھانىدە تۇغقانلىرىڭىزنى يوقلاپ كېلىڭ. ھەرقانچە خاپىلىق تارتقان بىلەنمۇ قېرىنداشلىق مېھرىگە ھېچنېمە يەتمەيدۇ. بۇنى خىراجەت قىلىڭ. پەيشەنبە كۈنى تۇرپانغا كېلىپ ماڭا چاقىرغۇ قىلىڭ. ھە راست، ماشىننىنى مەن بەربىر ھەيدىيەلمىگەندىكىن، سىز ئەكېتىڭ.

قاھار نۇرغا ئىككى مىڭ يۈەن پۇل بەردى. نۇر قاھارنىڭ بۇ بىر نەچچە كۈندە نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمىگەن بولسىمۇ «ئاكا، ئىشلىرىڭىز خەيرلىك بولسۇن!» دەپ تىلەپ لۇكچۇنگە قاراپ يولغا چىقتى.

قاھار ئاپىسىنى ئىزدەپ باقماقچىدى. ئۇنىڭ ئاپىسىدىن نارازى بولغان يەرلىرى كۆپ بولسىمۇ، دائىم ئاپىسىنى سېغىنىدى، ئاپىسىنىڭ مېھرىگە قانالمىغان بولسىمۇ، ئاپىسىنىڭ قەلبىدىكى مېھرى بىلەن ياشاپ كەلدى، ئاپىسىنىڭ تەربىيىسىنى يەتكۈدەك

ئالالمىغان بولسىمۇ، «بالام» دېگەن بىر ئېغىز گېپىدىن ھەممە نەرسىنى بىلىۋالغاندەك بولدى، ئاپىسى ئۇنىڭ بالىلىق دۇنياسىنى بېيىتالمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ھاياتلىقنىڭ ھەربىر نېمىتىنى تېتىغاندا، ئۆزىنى ئاپىسىغا بىر ئۆمۈر قەرزدارەك ھېس قىلدى... شۇنداق ئىكەن، قاھار نېمىشقا ئاپىسىغا ئۆچمەنلىك قىلغۇدەك. ئادەم بەزىدە شۇنداقراق تۇيغۇدا بولسىمۇ، ھالقىلىق پەيتىكە كەلگەندە ئانا ـ بالىلىق رىشتىنىڭ ھامان چىڭ باغلانغانلىقىنى كۆرۈپ يېتىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئانا بىلەن بالا، ئاتا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدا ئەپۇ قىلىش ئەڭ كۆپ بولىدۇ ۋە ئەڭ سەممىي بولىدۇ.

قاھار ئەنە شۇنداق دېلىغۇللۇق ئىچىدە ئاپىسىنى ئىزدەشنى ئەڭ ئاخىرىغا قويغانىدى. قاھار قەتئىيەتكە كەلدى: «نېمىلا بولسا ئۇ مېنىڭ ئاپام!»

قاھار يېقىندىكىلا بىر ساتىراشخانىغا كىردى.

ــ چاچ ياستاملا؟ ــ سورىدى ئوتتۇرا ياشلىق ساتىراش.

ــ ھەئە. ساقال ـ بۇرۇتۇمنىمۇ ئېلىۋېتىڭ.

ــ بۇ... بۇنداق قىلساق... ھە، مەيلى... بىردەم ساقلاڭ...

ساتىراشنىڭ كىچىككىنە رەڭسىز تېلېۋىزورىدا نورۇزلۇق سەنئەت پائالىيىتى كۆرسىتىلىۋاتاتتى. رىياسەتچى چىقتى. ئۇ يېقىملىق ئاۋازى بىلەن نۆۋەتتىكى نومۇرنى ئېلان قىلدى:

ــ ئانا سېخىي، نېمەتكە باي باھارغا ئوخشايدۇ. شۇڭا ئانا ھەققىدىكى مەدھىيەمۇ تۇگىمەيدۇ. بىز نۆۋەتنى يازغۇچى ئۆمەر ئىنتىزارنىڭ ئانا ھەققىدىكى يۇرەك سۆزىگە قۇلاق سالايلى.

سەھنىگە سالاپەتلىك كىيىنگەن ياش يازغۇچى چىقىپ ئانا ھەققىدە يازغان نەسرىنى بوم ئاۋازى بىلەن ئوقۇشقا باشلىدى. نەسرىگە تەسىرلىك مۇزىكا تەڭكەش قىلىنغانىدى:

«ئانا، مېنى تۇغقان كۈنىگە مۇبارەك بولسۇن!
تۇغۇلغان كۈنۈمدە مەن ئۆزۈمنى ئەمەس، ئانامنى تەبرىكلەيمەن! دوستۇم، بۇنىڭغا ھەيران قالماڭ!

مەن تۇغۇلغان كۇنۇمنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان بۇ كۈنلەردە ئەينى ۋاقىتتا، ئانام مېنىڭ ساق ـ سالامەت تەۋەللۇت بولۇشۇمنى تىلەۋاتقانىكەن.

ھاياتلىقىمنىڭ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنىڭ يالقۇنلۇق سىمۋولى ـــ ھايات شامىمنى ياندۇرۇۋاتقان بۇ ھاياجانلىق تۇغۇلغان خاتىرە كۈنۈمدە، ئانام مېنى يورۇق دۇنياغا ئاپىرىدە قىلىش ئۈچۈن ئۆلۈم بىلەن قەيسىرانە ئېلىشقانىكەن.

مەن ئۆزۈم ئۈچۈن كاتتا ئارمانلارنى تىلەپ، دوستلىرىم بىلەن خۇشال چاۋاك چېلىۋاتقان بۇ شادلىق كۈنۈمدە، ئانام مېنىڭ ئاچچىق ۋە دەھشەتلىك تولغاق ئازابىمنى يەپ، ھايات ـ مامات چېگرىسىدا مەن ئۈچۈن جاپا چېكىپ، ماڭا ئۆزىنى بېغىشلىغانىكەن.

مەن تۇغۇلغان كۈنۈم ئۈچۈن شادلىنىپ، ھەممىنى ئۇنتۇپ، دوستلىرىم بىلەن قانغۇچە ئويناپ تەرلىگەن بۇ كۈندە، مېنى تۇغۇش ئۈچۈن ئانامنىڭ ماجالى قالمىغۇدەك تىركىشىشتىن ۋۇجۇدىدا تەر شۇرۇلداپ ئاققانىكەن.

مەن دوستلىرىمدىن چىرايلىق تۇغۇلغان كۈن سۇۋغىتى قوبۇل قىلىۋاتقان بۇ كۈندە، ئانام ئۆلۈم ۋەھىمىسىدە تۇرۇپ، دۇنياغا ئەكىلىمەتلىك سۇۋغىتىنى ـــ مېنى تەقدىم قىلغانىكەن.

مەن تۇغۇلغان كۈنۈمنىڭ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈلگەنلىكىدىن شادلانغان مۇشۇ كۈندە، ئانام مېنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكىنى بىلىپ مەڭگۈلۈك خۇشاللىققا چۆمگەنىكەن.

دوستۇم، ئەمدى چۈشەنگەنسىز، بىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىمىزدە ئانىمىز ئەكىس ئېغىر ئازاب چەككەن، ئۆلۈم بىلەن ئېلىشقانىكەن. شۇڭا، بىز بۇ كۈندە پۈتۈن نىيەت ـ ئىقبالى بىلەن بىزنى ھاياتلىققا ئېرىشتۇرۇپ، يەنە بىزنىڭ بەختىمىز

ئۇچۇن كۆلۈمسىرەۋاتقان ئانىلىرىمىزغا رەھمەت ئېيتايلى!
قېنى دوستۇم، ھەممەيلەن بىرلىكتە چىن مېھرىمىز بىلەن
شۇنىرلايلى: ئانا، مېنى تۇغقان كۈنۈڭگە مۇبارەك بولسۇن!»

قاھارنىڭ قەلبى لەرزىگە كەلدى. بۇنداق ساپ، چىن مەنىسى بىلەن ئوقۇلغان مەدھىيە ھەممە ئادەمگە ئورتاققۇ! ھەممىمىز تۇغۇلمىمىز، ھەممىمىزنى بىر ئانا ئاشۇنداق جاپالار بىلەن، ئاشۇنداق خەتەرلەر بىلەن، ئاشۇنداق ئارزۇ ـ ئارمانلار بىلەن تۇغقان. ئەمما بىز ئانچىكىملا بىر ئىش بولسا، ئۇنىڭدىن ئاغرىنمىمىز، ئۇنى ئۇنتۇيمىز. ھەي، ئەپسۇس...
ئارقىدىن سەھنىگە تەمكىن قەدەملەر بىلەن داڭلىق شائىر ئوسمانجان ساۋۇت چىقتى:

غايىبتىن بىر قۇدرەت گەر پۇتۇلسە ماڭا،
ئالەمنى ئالما قىپ تۇتقۇزسام ساڭا.
تاڭ پەيتى بىر مەررە ئېمىزگىنىڭنىڭ،
بەدىلى تۆلىنىپ تۇگەرمۇ ئانا!؟
.....

ئاجايىپ چوڭقۇر پىكىر تولىمۇ ئوبرازلىق ئىپادىلەنگەن بۇ شېئىر قاھارنىڭ ئەقلىگە ئەقىل قوشقاندەك، ئۇخلاۋاتقان ئەقىللىرىنى ئويغاتقاندەك، «ئاناڭ ئالدىدىكى قەرزىڭنى ئۇنتۇما» دەپ سادا ياڭرىتىۋاتقاندەك بىلىندى.
قاھار ئانىلارنى كۆيلەۋاتقان ئەدىبلەردىن مىننەتدار بولغاچ ساقلىنى ئالدۇردى، بۇرۇتىنى قىردۇردى. بۇنىڭ بىلەن بىر نەۋقىران، كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولغان، چىرايىدىن نۇر تۆكۈلۈپ تۇرغان بىر يىگىت شۇ قەدەر ئاددىي ساتىراشخانىدا ئورۇندۇقتىن قوپتى.
ـ ھوي، ياپياشلا يىگىت ئىكەنسىزغۇ! ـ دەۋەتتى ساتىراش.
قاھار گەپ ـ سۆز قىلماي چىقىپ كەتتى ۋە يەكشەنبە بازارنىڭ

كەينىدىكى كوچىغا كەلدى. بۇ كوچا ئىجارىگە بېرىلىدىغان بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر بىلەن تولغان بولۇپ، سىرتتىن ئىشلەمچىلىك قىلغىلى كەلگەنلەر، تىلەمچىلەر، ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ساتىدىغانلار ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇراتتى. شۇنداق بولغاچقا بۇ يەرنى سېسىقچىلىق قاپلىغان، ئەخلەتلەر دۆۋىلىنىپ كەتكەن، قىستاڭچىلىق ئىدى. ئەجەبا، قاھارنىڭ ئاپىسى مۇشۇنداق يەردە ياشامدىغاندۇ؟ باشقا بالىلارنىڭ ئاپىلىرىمۇ مۇشۇنداق يەردە ياشاۋاتقاندۇ، ئەلۋەتتە... قاھارنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. ئەمما، بۇمۇ بىر تۇرمۇش، ئۇنى قاھارنىڭ قوبۇل قىلماي ئامالى يوق.

قاھار بىرقانچە قوروغا كىرىپ، ئاپىسىنى تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىر يۇيۇپ ئولتۇرغان بىرسىدىن سوراشقا مەجبۇر بولدى:

ــ بۇ يەردە ساربخان ئىسىملىك ئايال بارمۇ؟ ئۆتكەن يىلى كەلگەن.

ــ ساربخان، ئۆزىدىن باشقا ئادەمگە گەپ قىلمايدىغان، قوناق پىشۇرۇپ ساتىدىغان ئايالمۇ؟

ــ قوناق پىشۇرۇپ ساتىدىغان؟ بۇ نېمە گەپ؟

قاھار قۇلىقىغا ئىشىنەلمەي قالدى.

ــ نېمە گەپ دېگىنىڭىز نېمىسى؟ قوناق پىشۇرۇپ بالىلارغا ساتسا، بالىلار بازاردا سېتىپ پۇل تېپىپ جان باقىدىغان ئىش شۇ. خۇددى مەن كىر يۇيۇپ پۇل تاپقاندەك.

ــ ھە، شۇ ئايال،ــ دېدى قاھار ئامالسىز.

ــ ئاۋۇ قىزىل دەرۋازىنىڭ ئۈدۈلىدىكى قورودا.

قاھار دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپ قالدى. دەرۋەقە، كىيىملىرى كونىرىغان، ئاق سانجىلغان چاچلىرى چۈۋۈلغان، چىرايىدىكى قورۇقلىرى چوڭقۇرلاشقان ساربخان تېزەكنى پۈۋلەپ ئاۋارە بولۇپ ئولتۇراتتى. تازا ئوبدان كۆيمىگەن تېزەكنىڭ ئاقۇچ ئىسى مومايىنى يۆتەلدۇرۇپ، كۆزىدىن ياش چىقىرىۋەتتى. ئوچاقنىڭ ئۈستىدە بولسا نەچچە باش كۆممىقوناق سېلىنغان مايماق كورا شىڭىلداپ تۇراتتى.

بۇنى كۆرگەن قاھار كۆزىگە ئىختىيارسىز ياش ئالدى ۋە ئاستا ئاپىسىنىڭ يېنىغا باردى. قاھارنى ــ قەيسەرنى كۆرگەن ساربخان كۆزىدىكى ياشنى سۈرتۈپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدى. قەيسەرنىڭ چىرايىدىن تېخىمۇ كۆپ تونۇش بەلگىلەرنى ئىزدەپ تاپماقچى بولغاندەك ئورۇق ۋە يىرتىق قولى بىلەن ئۇنىڭ يۈزىنى سىلىدى. قەيسەر ئاپىسىنى مەھكەم قۇچاقلىدى:

ــ ئاپا، مەن كەلدىم.

ــ ئەمدى كەلدىڭمۇ، بالام،ــ دېدى ساربخان ئۇنىڭ باش ــ كۆزىنى سىلاپ.

ــ ئاپا، مەن ئۆلۈپ كەتمىگەن.

ــ مەن بىلىمەن بالام، سەن ئۆلۈپ كەتمەيتتىڭ. سېنىڭ يوقاپ كەتكىنىڭدىن خۇش بولدۇم ھەم ھامىنى قايتىپ كېلىدىغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىم، جېنىم بالام.

ــ ئاپا، سەن مۇشۇ يەردە ياشاۋاتامسەن؟

ــ سەن كەلگۈچە مۇشۇ يەردە ياشىيالىغۇدەكمەن بالام.

ــ بۇگۈن مەن سېنى بىردەمدىلا تېپىۋالدىم.

ــ بالا دېگەن دائىم ئاپىسىنى ئىزدەپ تېپىۋالىدۇ، بالام.

ــ ئەمدى ئايرىلمايلى، ئاپا.

ــ سەن كۈندىلا يېنىمدىغۇ بالام.

ــ ئاپا، يۇر، ئۆيگە كېتەيلى.

ــ مەن ئىككىمىزنى ئۆيدىلا دەيمىنا.

قەيسەرنىڭ كۆزىدىن ياش تارامىلاپ تۆكۈلدى. ئۇ ئاپىسىنى بۇ ھالدا كۆرەرمەن دەپ پەقەت ئويلىمىغانىدى. ئۇ بىردىنلا ئۆزىنى ئاپىسىنىڭ ئالدىدا ئېغىر گۇناھكاردەك ھېس قىلدى.

مانا بۇ پەرزەنتلىك قەلب ئىدى. ھەربىر پەرزەنتنىڭ ئانا ئالدىدىكى مەڭگۈلۈك قەلبى ئىدى.

قەيسەر ئاپىسىنى يېتىلەپ قورودىن چىقتى ۋە قوروغا قاراپ: «رەھمەت!» دېدى. مۇشۇ ۋەيرانە قورو ئۇنىڭ ئاپىسىنى ساقلاپ قالغانىدى.

جاھاندا ئىشلار شۇنداق بولىدىكەن: ئەڭ ئاددىي نەرسىلەر ئەڭ گۈزەل نەرسىلەرنى ئۆز قوينىدا ساقلاپ قالىدىكەن. شۇڭا، كىشىلەرنىڭ گۈزەللىك ئىزدەش سەپىرى مۇشەققەتلىك بولىدىكەن.

2007 - يىل 2 - ئاۋغۇست، تاڭ سەھەر، ئۇرۇمچى ۋاقتى سائەت ئالتىدە تۇرپاندا تاماملاندى.

图书在版编目（CIP）数据

眼泪之花：维吾尔文/吾买尔·阿不都拉·艾尔库提著. -乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2009.11
ISBN 978-7-5371-6830-4

Ⅰ.眼… Ⅱ.吾… Ⅲ.长篇小说-中国-当代-维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I 247.5

中国版本图书馆CIP数据核字（2009）第066425号

责任编辑：艾尼瓦尔·艾山
责任校对：依巴达提·亚森
封面设计：阿力甫·夏

眼泪之花（维吾尔文）

（长篇小说）

吾买尔·阿不都拉·艾尔库提 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市北京北路29号 邮编：830012）
新疆新华书店发行
新疆金版印务有限公司印刷
880×1230毫米 32开本 16.125印张
2009年11月第1版 2012年2月第2次印刷

ISBN 978-7-5371-6830-4 定价：40.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ
خەتتات: ئابلىكىمجان زۇنۇن جەۋلانى

كۆز يېشىدا ئېچىلغان گۈل

ISBN 978-7-5371-6830-4

باھاسى: 40:00 يۈەن